ШТУРМ ДОБИ

ЛІТРАПОРТ

ДВОУ ЛІТЕРАТУРА І МИСТЕЦТВО

ЛІТЕРАТУРА

І МИСТЕЦТВО

ДВОУ

1931

ХУДОЖНЄ
ТЕХНІЧНЕ

ОФОРМЛЕННЯ

ВАСИЛЬ ЄРМІЛОВ
І. ПИСЬМЕННИЙ

ШТУРМ ДОБИ

РАПОРТ

УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ВСЕУКРАЇНСЬКОМУ З'ЇЗДОВІ РАД

12

УКРАЇНСЬКА РАДЯНСЬКА ЛІТЕРАТУРА ЗА ДОБИ РЕКОНСТРУКЦІЇ

Бібліографічний опис цього видання вміщено в „Літописі Укр. Друку“, „Картковому репертуарі“ та інших покажчиках Української Книжкової Палати

ДВОУ — УПП. Перша книжкова фабирка ім. Г. І. Петровського
Укрголовліт № 370. 31/I 1931. Зам. № 3273. Тираж 5200

Цього Рапорта української літератури 12 Всеукраїнському З'їздові Рад надруковано в першій книжковій фабриці Державного Видавничого Об'єднання ім. Г. І. Петровського ударними темпами протягом 24 день, накладом 5200 примірників

упорядкували:

п. кривенко,
б. клебанов

за редакцією:

с. пилипенка
і н. лакизи

ввесь гонорар за матеріял, уміщений тут, автори офірують на фонд для збудування дирижабля „клим ворошилов“

літературна справа повинна стати частиною загально-пролетарської справи

ленін

„справжнє творення української пролетарської літератури може відбуватися тільки на базі постійного зв'язку з робітничими й селянськими масами, з виявленням властивих пролетаріятові художніх вартостей, з постійним взаємовпливом письменства й маси“

(Резолюція ЦК КП(б)У про політику партії в галузі української художньої літератури)

ВПЕРЕД-ДО
СОЦІЯЛІЗМУ

НА КРУТОМУ ПОВОРОТІ

На історичному повороті соціялістичного будівництва, коли партія, підбивши на XVI з'їзді ВКП(б) підсумки величезним політично-господарчим досягненням, накреслила програму розгорнутого наступу по всьому фронту боротьби за соціялізм — на цьому історичному повороті українська художня література докладає всіх сил, щоб бути на кряжі тої могутньої творчої хвилі, що широко покотилася з кожної фабрики, кожного заводу, кожного колгоспу та й з усіх виробничо-трудових об'єднань СРСР.

Зустрічний промфінплян, ударні бриґади, соціялістичне змагання, невтримний потяг до знання, до вищої техніки, нові й нові тисячі загартованих бійців за реконструкцію сільського господарства, приплив до Ленінової партії з-поміж робітників нових тисяч бійців за генеральну лінію її — ось ті основні лінії, по яким хвилею котиться творча сила та енерґія пролетаріяту.

Цей новий етап революції, в який ми вийшли, етап реконструкції всього народнього господарства та активного розгорнутого соціялістичного наступу на рештки капіталізму, ліквідація куркульства як кляси на базі суцільної колективізації, прискорені темпи індустріялізації — все це не пройшло повз художню літературу, а відбилося в ній.

Письменник, близький до справи пролетаріяту, письменник — учасник клясової боротьби пролетаріяту, письменник-громадянин усвідомили те, що їхня творча праця нерозривно зв'язана з політикою партії. Письменник — шеф робітничих літературних гуртків; письменник — організатор і учасник ліквідації виробничих проривів в Донбасі, Дніпрельстані, на заводах Харкова, Дніпропетровська, Києва і Одеси; письменник в колгоспі, письменник на весняній й осінній більшовицькій сівбі, письменник в культурному поході пролетаріяту та трудящих. Ось ті конкретні й повсякденні явища та факти, що сьогодні характерні для нашого літературно-громадського життя. Письменник з „жерця чистого мистецтва" стає письменником-громадянином, активістом соціялістичного будівництва і на послугу цьому конкретному завданню віддає свою творчу працю.

Протягом останніх двох років на літературному житті України, на цілому літературно-мистецькому процесі помітні величезні та кардинальніші зрушення. Письменники, що стоять в аванґарді пролетарського літературного руху, уперто ведуть боротьбу за нову тематику літератури, взяту з революційної практики пролетарського соціялістичного будівництва та клясової

боротьби, вони докладають рук своїх, щоб наблизити кращу творчу частину з-поміж попутників до загального річища всього пролетарського руху. „Теорійки“ та „ідейки“ буржуазні про те, що мистецтво „надклясове“, що мистецтво є справа „обраних не від мира сього“ осіб, що мистецтво — „фермент чистого, вічного шукання“, — ці „теорійки“ ще лунають, але лунають поміж письменників, що історією засуджені на забуття, на загибель.

Радянський письменник-передовик уже розуміє, що творчість його служитиме справі пролетарській лише тоді, **коли вона в руках пролетаріяту буде ідеологічною зброєю в боротьбі за соціялізм**. Радянський письменник свідомий того, що його творчість буде цією зброєю лише тоді, коли він шукатиме для неї матеріялу, стоячи **на рештованнях соціялістичної будови та лише в філософії Маркса — Леніна**, а не в затишках свого кабінету, обивательських задворках та дешевенькій міщанській індивідуалістичній „філософії“. Радянський письменник-передовик знає, що його творчість розвиватиметься на користь трудящих мас лише **на базі масового літературного руху, в повсякденній діялектичній взаємозалежності з культурною революцією мас, з її інтересами та ідейними запитами**. Радянський письменник-передовик певен того, що його творча потенція **зростатиме лише на базі інтернаціоналізму**, а не на базі замкненої національної обмежености. Інтернаціоналізація творчого досвіду, творче співробітництво письменників всіх республік СРСР та співробітництво з пролетарськими та революційними колами письменників капіталістичних країн — справа ця уже набрала цілком конкретних форм в нашій літературній практиці. Радянський письменник-громадянин пильно придивляється й навкруги — до кордонів СРСР, бо знає, що фашизм уперто готується до останнього смертного бою з комунізмом; письменник-громадянин кровно зв'язаний з Червоною армією, бойова історія якої завжди була йому за багатюще й невичерпне творче джерело; **радянський письменник — активний член Лочаф'у**. Пролетарський письменник органічно вплітається до процесів культурної революції, **служить для неї тим плугом культурним, що ним вперше розорюється необмежена, незаймана соціяльна цілина**, що дає мільйони культурних сил пролетаріяту, а з-поміж них і нових пролетарських письменників. На базі цього Всеукраїнська спілка пролетарських письменників розгорнула широку акцію за призов ударників до літератури, базуючись переважно на пролетарських районах України: Донбас, Дніпрельстан, Криворіжжя, Миколаїв. Досі призвано до літератури 1500 ударників. На березень місяць призначено перший зліт призовників пролетарської літератури. Тоді ж таки відбудеться другий зліт — призовників з колгоспних і радгоспних ланів, що його провадить спілка пролетарсько-селянських письменників **„Плуг“**.

Цей новий історичний етап соціялістичного будівництва позначився, звичайно, й на художній практиці письменника радянського. Українська художня література в своєму активі може уже зафіксувати чимало творів, що тематикою своєю, ідейним спрямованням цілковито відповідають добі ре-

конструкції та соціялістичного розгорнутого наступу. Твори ці — нариси, оповідання, романи, повісті, вірші — **уже в мільйонах примірників читаються трудящими України.** Кращі з них уже перекладені на мови — російську, білоруську, грузинську, частково на єврейську, польську та німецьку — для обслуговування культурних потреб трудящих національних меншостей. Десятки журналів в тисячах примірників демонструють перед мільйонами читачів цей новий історичний крутий поворот, що його робить українська художня література на даному етапі революції.

Боротьба за вугіль, металь, сталь — на фронті української промисловости, боротьба за реконструкцію сільського господарства, боротьба за хліб — на селі, боротьба за кадри, боротьба за виконання промфінплянів, боротьба за п'ятирічку в чотири роки, боротьба за соціялістичні форми та методи праці, боротьба з клясовим ворогом, оборона країни соціялізму від капіталістичних зазіхань, — весь комплекс актуальніших проблем сучасної політики партії в тій чи іншій мірі, в тому чи іншому жанрі, з більшою чи меншою адекватністю, знайшли собі місце в українській художній літературі. Українська художня література так чи інакше відгукнулася, відзначила та зафіксувала цей історичний етап соціялістичного будівництва та **прислужилася йому, як ідеологічне озброєння фронту соціялізму на певному історичному одрізкові часу.** І в цьому її величезна заслуга перед пролетаріятом, трудящими, партією та соціялістичним майбутнім.

В цьому бурхливому літературному потокові, в цьому відповідальному та вирішальному крутому процесі, що його, як перший етап, пережила й пройшла українська художня література після XV і XVI з'їздів ВКП(б), закладено уже й запоруку того, що вона раз-у-раз далі посуватиметься вперед в цьому ж напрямі, з максимальними темпами та з максимальною ефективністю. В цьому бурхливому історичному та крутому для неї повороті заховані величезні потенціяльні творчі можливості та перспективи, що розвиватимуться на дальшому етапі активніше, ширше та глибше. Пролетаріят та його партія, а за ними, за їх проводом і всі трудящі, не спиняючись рушають далі в наступ за соціялізм, змітаючи з шляху всі труднощі, всі перешкоди, переборюючи маловірів, боягузів, капітулянтів всіх напрямів та відтінків, підсилюючи та прискорюючи темпи праці, запроваджуючи нові форми її — за таких умов і обставин **література художня, як ідеологічна супровідниця цього процесу, має стояти на повній височині тих завдань, що органічно покладено на неї всім ходом історичного процесу.** А це має значити: піднестись на вищий ідеологічно-художній щабель, задовольнити всі культурно-мистецькі запити трудящих, бути знаряддям росту соціялістичної індустрії, культури в країні, що будує соціялізм, та пролетарської ідеології в масах трудящих.

●

Було б, звичайно, величезною необачністю думати, що цей крутий поворот художньої літератури є справа лише двох останніх років. Думати так було б невірно. В активі пережитого десятиріччя літературного після

Жовтневої революції, у самій верховині літературного післяжовтневого річища, в творчості Блакитного, Чумака, Заливчого, Михайличенка є твори нерозривно зв'язані з усім ходом і розвитком революції. Радянська художня література, як література, що росла й формувалася в огні й бурях революційних, як один з паростків соціялістичної культури на всіх етапах пролетарської революції, стояла на її барикадах і в своєму активі має революційні заслуги перед пролетаріятом і партією. Період громадянської війни, боротьба з голодом, період військового комунізму, продрозверстка, боротьба з бандитизмом — всі ці етапи в більшій чи меншій мірі позначилися на українській художній літературі.

Тут же мова мовиться про новий вирішальний етап боротьби за соціялізм, за історичний, крутий поворот, за реконструктивну добу усіх сторін нашого життя й будівництва. За такий етап, на якому **„наша країна, де соціялістичний сектор заняв абсолютно переважну ролю в народньому господарстві, вступила в період розгорнутого соціялістичного наступу, в період соціялізму. Наступний 1931 рік буде рік нових досягнень, нових величезних успіхів соціялізму в його боротьбі з капіталізмом. Виконання пляну в галузі колективізації дасть абсолютну перевагу соціялістичних елементів над індивідуальним сектором в селі, зміцнить спілку робітничої кляси з трудящими масами селянства й завершить побудову фундаменту соціялістичної економіки СРСР. Це буде перемога всесвітньо - історичного значіння“.** (З резолюції грудневого пленуму ЦК ВКП(б).

В такому етапі всесвітньо - історичного значіння перебуває й українська художня література. Відповідальність її на цьому вирішальному етапі надто збільшується, а обов'язки ширшають та глибшають. Треба, щоб література на цьому етапі активно **діяла** в творчому процесі перемоги соціялізму над капіталізмом **та була** на височині цього всесвітньо - історичного етапу революції.

●

Було б уже не необачністю, а просто величезною помилкою думати, що українська художня література на цьому історичному крутому повороті має єдину, однакову, революційну цілеспрямованість. Думати так було б величезною, недозволенною помилкою. Клясовий опір, що його чинить ворог — куркуль, буржуазія, шкідник та фашизм поза кордонами СРСР — діє і в літературі художній. Клясова боротьба і тут на, цьому етапі соціялістичного наступу позначається гостро й активно. Консолідація пролетарських комуністичних сил художньої літератури на базі основної пролетарської організації літературної (ВУСПП) — з одного боку, клясове розмежування, диференціяція в колах попутницьких — з другого — ось що характерне й показне в літературно - мистецькому процесі на даному його етапі. Консолідація пролетарських елементів літератури й критики в ВУСПП'і поширює її можливості проводити далі боротьбу за пролетарську ідеологію як в теорії, так і в практиці художньої літератури та поборювати в ній

дрібнобуржуазні тенденції та ідеалістичну, індивідуалістичну філософію. Диференціяція в колах попутників викристалізовує з-поміж них ту кращу частину, що наближається до пролетарської ідеології та до пролетарської літературної організації.

Дискусії в критиці поточній, в літературознавстві, дискусії в принципіяльних питаннях стилю, жанрів, на всіх цих питаннях лежить печать клясової боротьби. Основне ядро пролетарського сектору художньої літератури, а за ним і весь сектор радянської літератури, об'єднаний у ФОРПУ (федерація об'єднань радянських письменників України), формується в непримиренній боротьбі з рештками реакційних літературних традицій занепадництва, ідеалізму, індивідуалізму, націоналізму тощо. Ряд дискусій на фронті науки — економіка, філософія, показує, що практика наша набагато випереджує теорію. Саме те й нагадував т. Сталін, говорячи на з'їзді аґрарників-марксистів про завдання в аґрарній теорії. Такий самий стан дає себе в знаки й в галузі художньої літератури, коли художня практика набагато випереджає теорію. В науці про літературу досі ще значну ролю посідають представники ідеалістичних течій й шкіл, і це в свою чергу ускладняє розвиток художньої практики в плянах пролетарської ідеології та підтримує в ній часом реакційні ідеалістичні літературно-мистецькі традиції. Це ускладняє питання боротьби за нові способи та форми художньої інтерпретації нашої дійсности, за опанування методою діялектичного матеріялізму в художній практиці, бо лише через неї література вийде на широкий шлях не механічного **сприйняття** дійсности, а опанування нею, бо завдання стоїть — **перебудувати** її.

●

Неправдиво було б думати, що цей „Літрапорт" XII з'їздові рад України, в якому показано найактуальніший, бойовий, художній тематичний матеріял, є лише показ позитивного в сьогоднішній літературній практиці. Це невірно. Він мусить показати й слабі сторони літературного „сьогодні". Тим самим з усією очевидністю виступає й значіння цього „Літрапорту". В ньому представлено переважну більшість письменницького активу, що відгукнулися своєю творчістю на актуальніші реконструктивні проблеми. Вірші, оповідання, нариси, уривки з більш великих творів, що їх подано в цьому збірникові, дають той матеріял, по якому є можливість судити, наскільки й як художня українська література йде в ногу з сьогоднішнім днем.

Видаючи цей „Літрапорт" XII Всеукраїнському з'їздові рад, видавництво „Література й Мистецтво", складова частина Державного Видавничого Об'єднання України, свідчить, що письменник і сам відчуває й розуміє, як українська художня література ще відстає від тих реконструктивних процесів, що нині позначаються на всіх ділянках соціяльного життя, як українська література мало нараховує творів, присвячених соціялістичному будівництву, колективізації й клясовій боротьбі пролетаріяту, трудящого селянства СРСР та всього міжнародного комуністичного руху; що поміж

творів української художньої літератури нерідко ще можна натрапити на твори неактуальні для сьогоднішнього дня; що ще далеко не високий рівень їх марксистського світовідчування, що нерідко можна помітити на деяких творах залишки дрібнобуржуазних тенденцій; що письменник ще не завжди уміє застосовувати методи діялектичного матеріялізму в своїй творчості, що часто призводить до зловживання зайвим, непереконливим психологізмом, раціоналізмом, нерідко штовхає літературу до схематизму та упрощенства.

Але передові загони радянської літератури твердо усвідомили собі, що письменник мусить бути марксистом-ленінцем, бійцем за Ленінову теорію культурної революції, непримиренним ворогом ідеалізму як в практиці, так і в теорії. І досягти цього можна, бо керівником літературних барикад є пролетаріят і його комуністична партія.

Хай живе ідейний проводир радянської літератури — комуністична партія!

Хай живуть ідейні організатори культурної революції трудящих мас, розкидані на всіх просторах СРСР — ради робітничих, селянських та червоноармійських депутатів!

Хай живе диктатура пролетаріяту!

НА БАРИКАДАХ П'ЯТИРІЧКИ

М. БАЖАН

Будинок

Немов веселка, викута в гамарні,
Уже нагнувсь над домом віядук,
Але ще юрбами навколо ходить гук,
Стає в стовпи громохкі й незугарні.

Стовпи громохкі. Палі риштовань.
Підойми зігнуті. Поламані домкрати.
Кипить могутніх будувань
Гарячий бунтівничий кратер!
В'їдається у степ
                    цупка робота та,
Як смерч, поставлений до низу
                                        головою,
Трясе рівниною, і двигає горою,
Мов аркуші, шари земні горта.
І вибуха, як постріл, рух,
Розряд міцних натуг.
Тут
Буяє труд.
І пруг
            ляга на пруг,
І кут
        ляга на кут,
Луна іде навкруг
Споруд.

Ідуть потужні голоси,
Як лави невгамовні,
І відгукаються баси
Тяжкої електровні,
Де на моторах, з-під щіток,
Між нафтових калюжок,
Повзе, закручуючись, ток,
Немов стальний остружок.

Наллявши сяйва в шклянку лямп,
Він в'є свою спіраль
Від паль
До дамб,
Від дамб
До паль,
Кваплячись у даль,
Де хаос ям і хаос куп
Піску й рудої ржі,
Де на твердий, упертий шруб
Нагвинчуються етажі.

Колонки електричних гроз
В дротах прогримотіли,
І лопає тривалий трос,
Як лопаються жили.

І смерчі звуків випряда
Оскаженіла хуґа,
То крутиться мерщій труда
Величня центрофуґа,
Обертається мерщій,
Луну на гони й гони
По рельсах гомінких колій,
Як вагонетки, гонить.
Копають степ, свердлять масив,
І закладають тут же
Не арки брам, а дула димарів
І кратери споруджень.
Зубами чорними зубил
Рубають ромби брил,
Бетон громадять в кучугури,
І пахне, як озон, їдкий металю пил,
І котяться важкі акорди сил,
Широких спин і мускулястих тіл
З залізної клявіятури.

Залізо б'ють і гнуть прекрасну мідь
В горбатих м'язах руки чоловіка.
Як марш нечуваних століть,
Над землею гримить,
Над старою землею гримить
Будування висока музика.
І стогне степ,
і стугонить країна,
Стальна запінена турбіна
Електростанцій вікових.
І рухається день, як верств одвічний
здвиг,
І другий день уже чекає черги,
Бо кожен день,— як вибух і як штурм,
Шалений марш напружень і енерґій,
Салют,
і сальва сурм,
і виклик,
і алярм.

М. СКУБА

„Правда" № 4430

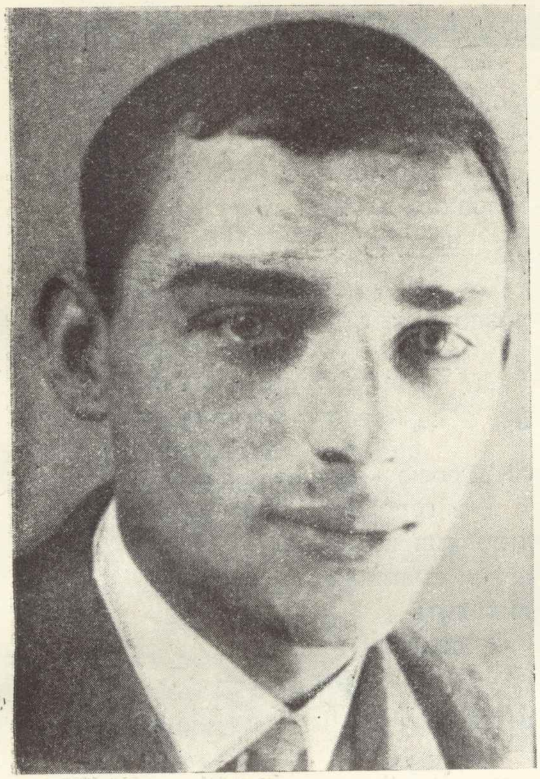
Знов
задирають
тузи
носи!
— Нагострюймо очі
й ніс!
Більше уваги —
оглядові сил!
Знищити
тяганину
скрізь!
... Шахтар
в копальні
довба
руду —
фабрики й колективи ростуть!
Мас і машин
чути
ходу —
фабрики й заводи
гудуть!
Все! —
Під контроль!
має!
Все під контроль!
кождий,
пам'ятай щодня,
щохвилини,
щоразу!

... Вчіться
контролювати
витрачання коштів
— рівняйтеся
по шахтарях
Донбасу!
Ще й досі
у нас
відстають
ділянки праці
окремі!
Ще й досі
у нас
сіріють
вони...
... Більше уваги проблемі
текстильної сировини!
Щоб мати норми
завантажень
повні
— дорогу
Закавказькій бавовні!
... Більше ж напруження!..
За кроком —
крок.
...— Зборемо байдужість
профспілок!
Удосконалимо
виробничий свій
апарат.
Зітремо
іржу і накись.

Дайте
гарний півфабрикат!
Всі —
в боротьбу за якість!
Більше ж
напруження!
щоб!
чіткий був ритм,
моторів і центрофуґ!
Щоб —
темп наш
щоразу зростав,
а не зав'яз ізнов!
. . . .
— Проблему
газофікації тор-фу
роз-в'я-за-но!
... В районі —
Луганського і Баку,
і в округах —
Ширванській, і в Луганській,
і в Пермі, і в...
організуються:
нові
городньо-молочарські,
зернові —
радгоспи і
колгоспи —
вівчарів!
— Більше ж
напруження!
Більш!
Чи ж
нам
чекати
аж
доти, доки?..
...— Виконаймо
п'ятирічку
за чотири роки!
— Мобілізуймо
кошти для п'ятирічки!
...— Все під контроль
мас!
— Комсомолія і профспілки!
Щоб праця —
мас!
Щоб маси
варті її —
зорганізуємо
активність
безпартійних робітників
навколо гасел
компартії!

— Мобілізуймо ж
сили
для п'ятирічки.
... Покидьки, —
не нищити,
а експортувати.
Щоб
кожний колгосп,
щоб
кожний радгосп,
і житлокооп,
аж до селянської хати,
сприяли
поширенню
експорту.
... Гинуть покидьки!
й ржавіє брухт
скрізь —
де яр і де рів...
— Перетворимо покидьки
на тисячі тракторів!
Випустим
на степи
нові
тракторних колон — лави —
— де ви
ентузіясти
нової справи?..
Мобілізуймо ж
кошти
для п'ятирічки!
Гей!
Не струмки ж потекли з узвиш,
і
не соловейко заспівав,
і не калина
розцвіла у лузі —
— відкривається
перший
технічний виш
в радянській
Білорусі!
по дротах
телеграфних
звістка летить,
розтинаючи
кілометри і гони:
на Уралі
відкрито знов
нові
нафтодайні райони!
Радіо й сотні газет,
дописи й телеграфні апарати

розносять
нашої
новоі
ери
арію:
— сесія Центрвик'у Татарії
ухвалила
колективізувати...
всю Татарію!
Новий кінь
на полях
заірже —
не татарський!
і не на ногах коротких!
... Чапаевський
район
колективізовано вже
на 95
відсотків!
Істина!
зрозуміла
без зайвих істин!
... Мобілізуймо ж
сили для п'ятирічки!
Прискорити
випуск
спеціялістів!
... Прискорити випуск,
і кинути їх
на села —
туди,
де чекає на них
земля — наогул уся.
І кинути їх
туди,
де фабричний
димар
прослав дим,
... Тімірязівська академія
відгукнулася
на заклик —
„Правди".
Гей!
кого ж, кого
та й не вразять
слова
ці?
— Идуть
добровільці
на допомогу
колективізації!
І викрешують факти
запалу
вогонь,
і переплутуються —
теми наші — теми мої —
... Підтримуйте ж почин
інституту Саратівського
й Тімірязівської —
академії!
Села
йдуть
у похід!
У похід —
на дідівщину сиву!
— Готуймося ж заздалегідь
до весни
й до засіву!
Приязнь іде
од міст
до селянських хат.
... Шефські товариства
відряджають на села
десятки
бриґад.
... Робити — вкупі,
а дихати —
нарізь,
— не нам!
... — Дамо
мінеральне угноєння
ланам!
Комсомольці —
перші хоробрі
в справі хемізації!
... Гей, кого ж, кого
не вражають
слова
ці?..
Шахтар
в копальні
довба
руду —
— фабрики і заводи гудуть!
Мас і машин
чути
ходу —
— фабрики й колективи ростуть!
Для нас —
ростуть.
І для нас —
рости.
... Й вибухають
вогнем
на шпальтах газет
найкращі
поеми
сучасности.

ОЛЕКСАНДЕР РОХОВИЧ

Третій — ударний

1

Наступ триває.
Незламні лави
розгорнутим фронтом
рушають вперед.
За справу
чести
геройства
і слави
битися —
кожний
обов'язок бере!
Справа чести!
Вгризатись у ворога
з жагучістю
збуджених
невитрачених сил,
щоб,
продираючись
крізь бурі і морок,
створити,
наблизити
майбутні часи.
Справа геройства!
В боях загартованих —
героїчна епоха
виховала нас,
щоб,
ґрандіозними
зростаючи будовами,
прямував до комуни мільйонний кляс.
Героя
з дитинства вивчаєм життєпис —
туманно обличчя
із тьми віків.
Та дні наші
— кожний! —
найвеличезніший епос,
і герої
— кожний! —
з ударних цехів.
Згадуєм битву —
розписала історія
на поталу романтикам
красу шерег.
Як
битви прославити,
битви,
которі
узнав
і завод
і забій
і штрек?!
Це ми —
солдати
ударних бриґад,
молодь колгоспів
і Дніпрельстану —
ведем боротьбу
від Жовтневих гармат
до цифр
найдрібніших
великого пляну!
Перший,
другий,
ударний квартал —
п'ятирічного пляну етапи.
І вище
величніше
прапор зліта —

більшовицької
партії
прапор!

2

Розпочинайте
ударний бій,
п'ятирічного пляну бійці!
Слухай, завод,
слухай забій —
марш
наших
цифр.
Донбасе!
Напружуй зусилля,
крізь
тенета проривів —
прорвись!
Вимагає
країна
вугілля —
дай
п'ятдесят шість!
Кризами
стиснутий ворог.
Ударна країна —
крий!
Зростай,
промисловість,
угору —
на
п'ятдесят три,
Ширше,
колгоспні ниви!
На кермо,
тракториста рука!
Площа
наших засівів —
тридцять мільйонів га.
Шерегам
колгоспних армій
країна
дає наряд:
колгоспи,
в третім
ударнім —
зростайте
на вісімдесят!
Збільшуйте
на пасовиськах
отари свиней і корів.
Хто
з рейок зійшов
більшовицьких?

Транспорт!
Виходь з тупиків!
Соціялізму фортеці
зростуть
на просторах рік.
Більшовицького
наступу
третій
розпочинаєм
рік.

3

Зі зброєю кляса —
з героїзмом бриґад,
з ночами штурмів,
огнем змагання
виходить
сьогодні
країна Рад —
в бій
рішучий
та не останній!
Ми
і хвилини
не витратим марно,
ми точно знаєм
обов'язок наш:
битись
щоб тут,
у країні аґрарній,
гримів
індустріяльний марш!
Ми мусимо битись
за кожний крок,
за кожний процент
і за кожну тонну,
за наступ,
за партію,
за шлях перемог,
зміцнюючи
оборону!
Готуйте,
солдати
ударних лав
перемог нечуваних рапорт,
щоб вище
величніше
прапор злітав —
більшовицької
партії
прапор!

С. ПИЛИПЕНКО

Груші

(БАЙКА)

Росли дві груші поряд,
Одна до одної говорить:
— А гей, сусідко, на змагання,
Котра з нас більший урожай
Дасть восени для споживання.
Що? Згода? Нумо, починай!
Напнулися обидві груші,
Коріннями уп'явшися глибоко,
З чорноземлі цілющі
Смокчуть соки,
Вмиваються дощем краплистим
І соняшне ковтають світло
Буйним листом.
І от розквітли...
Цвіту вслід
Гілля обтяжує бокастий,
Дозрілий, соковитий плід —
В одної рясно,
На другій — де - не - де.
Радіє рясноплідна:
— Мій перемоги день,
А ти, сусідко, бідна!
Та садівник іде,
До тої, де важких грушок
Так мало ніби видно,
Розстелює мішок
І обережно, пікловито,
З двоїстої драбини,
Бодай не псути віти,
Знимає кожну грушу,
Здуває з неї кожну порошину —
І рушить,
Зібравши всеньке, до - єдина
З мішком коштовним до комори.
— Куди? А ще моя packнота?
Несуться вслід докори.
— Твої — поїсть свинота,
Як падалка буде з кислиці,
А людям — ними не давиться.

●

Отож бо пам'ятай:
Де рясно —
Ще не красно,
Числом ще не вихвальний урожай.

Є. ФОМІН

ПОХІДНА БРИҐАДНА

(МАРШ)

Швидше кулі, швидше газу
Рух, підкорений наказу,
Ні, не рух — безмежна радість
Комсомольськой бриґади.

Під ногами стогне брук,
Над дахами лине гук: —

Через сонь, через вир
Нас веди, бриґадир!

Йдем на села, там, де тане
Дух стремління у тумані,

Десь повис чавунний сон,
Як безмежжя перепон.

Там лежать плуги - каліки
(Так лежатимуть до віку),

Там засіяли двори
Чорні душі тракторів.

І осяяно, крилато
З сонцем граються лопати,

Струнко з кожної руки
Позростали молотки,

За плечима, мов сичі,
Настовбурчились ключі...

Під ногами стогне брук,
Над дахами лине гук: —
Через сонь, через вир
Нас веди, бриґадир!

Хто опише велич, вроду
Комсомольського походу?

І додасть до цього тут
Ще й походную мету.

Тільки чути — раз, два —
Комсомольськая братва!..

Під ногами стогне брук,
Над дахами лине гук: —
Через сонь, через вир
Нас веди, бриґадир!

ДМИТРО ЧЕПУРНИЙ

На камінь камінь

Хто йде з життям —
живе не марно,
Його життя —
для боротьби.
І от:
працюємо ударно,
Роботу вміємо любить.
Ще до зорі,
із позаранку
Ми намічаємо свій рейд.
Минаєм верстви,
полустанки
І все вперед
і все вперед!
І наші темпи
є вже свідки,
Що час даремно не летить,—
Бо вже кінчаєм п'ятирічку,
Бо вже доходим до мети.
Усю снагу
і велич-силу
Несем,
несем
для наших днів.
Вже води —
землю оросили,
На чорну ніч —
грядуть вогні.
Кладем,
кладем
на камінь
камінь
І клекіт
в бурю вироста.
Своїми
власними руками
Будуєм фабрики... міста.
Кипить робота
швидко,
вдарно,
Роботу вміємо любить.
Хто йде з життям —
живе не марно,
Його життя
для боротьби!

Л. ПЕРВОМАЙСЬКИЙ

Присяга

В зеніт сторіч дороги лягли,
шляхи боротьби й труда.
Рвемося вгору, риємо вглиб
де вугілля й руда.
Поклади волі в шахтах душ
ми на-гора підняли,
ми скерували уперту ходу
вгору,
вшир,
вглиб.
Одбійний молот наших серць
гримить в пластах доби,
ми руки й мозок свій несем,
Республіко,
тобі!
Вугіллям наших серць важких
запалимо мартен,
щоб ранком пристрасні гудки
дзвінкий давали тембр,
Щоб домни плавили металь,
щоб побідниче ріс
і над землею виростав
Соціялізм.

М. ЙОГАНСЕН

Подорож по Даґестану

(УРИВОК)

I

Я іду по рейці і хитаюсь,
Чи дійду́ до віку, чи впаду.
Ліс ліворуч, мов зелений заєць,
Задивився на мою ходу.
Скільки днів любилося з ночами,
Пропадало вранці у вікні,
Скільки птиць летіло над полями
Не верталося до мене уві сні.
Десь далеко одинокий коник
Пісню травам і лісам згадав,
Наче гасне дерев'яний дзвоник,
Наче спить і падає вода.
Я іду по рейці і хитаюсь,
Чи дійду до віку, чи впаду.
Ліс спинивсь. Ліс, мов зелений заєць,
Задивився на мою ходу.

Гай Сергійович Шайба сидів на коні. Це було теж любиме тіло — бочкувате, гаряче й послушливе. Досить було трохи стиснути його ногами і воно бралося гойдати ритмічно Гая Сергійовича Шайбу. Досить було трохи натягти вуздечку — і тіло починало капризно вигравати дрібним вимахом. Досить було вколоти тіло і воно одривалось од землі й летіло над шляхом — а земля робилася морем і бралася хвилями — долів! горів! долів! горів! — перекочувались, вандрували хвилі.

Напередодні, наступаючи з великою помпезністю, з кіннотою, гарматою, і піхотою, денікінці вибили роту Гая Сергійовича Шайби зі станції Конотіп. Власне Гай Сергійович Шайба був би тримався на шляху за тополями коло станції — проти кінноти, гармати й піхоти, коли б з панцерника не влучили в лівий фланг стрілкової лінії й не положили б одинадцять рядком у рівчаку над шляхом. Гай Сергійович Шайба одступив, а денікінські гусари ринулися на одинадцять мертвих і постягали з них сорочки, пояси й чоботи.

Коли стемніло, Гай Сергійович Шайба взяв з собою аґітпропа і вони поїхали вдвох у роз'їзд. Аґітпроп у Гая Сергійовича Шайби був із акторів і дрейфив. Обіруч чорної дороги росли темні декорації кущів — просто попереду на переїзді була денікінська застава. У кущах щось шаруділо — вітер наввипередки з зайцями — і аґітпроп остаточно ліг у дрейф. Він почав аґітувати й пропаґувати ідею, що далі їхати нема для чого. „Підождіть тут — сказав Гай Сергійович Шайба — друже Аркадію, не говоріть так красиво, вас ніхто не чує". Аґітпроп став, а Гай Серґійович Шайба поїхав далі. І от він почув тихий виплеск копит по дорозі — то виплеск голоснішав, але віддалявся, частішав, але тікав геть. То аґітпроп, не перенісши темних кущів при дорозі, галопом подався додому. Та не було тихо — інші копита сплеснули попереду — вони тихішали, але наближалися, рідшали, але були вже на голос від нього. „Какова полка?" — кричов тенорок — немужній, прокурений, пропитий, авторитетний, переляканий тенорок. Гай Сергійович Шайба не відповідав і їхав поволі вперед. У прокатнім цехові було куди небезпечніше — треба було стрибати між смертельних штаб, що вистрибували як блискавки з допель-дуо, снувались коло ніг, зоставляли півсантиметра безпечного місця. Денікінці почали стріляти — вночі, з коней! Це було вже зовсім смішно. Може статися, що Гай Сергійович Шайба стиха розсміявся вночі, бо після німої хвилини денікінці повернули коні й подались назад.

За півгодини Гай Сергійович Шайба, уникаючи застав як штабів, смуг і кутніх штанґ, провів роту на станцію Конотіп і з-поза станції, з тилу почав стріляти. Ніякого вночі бою не було — не було ніякої небезпеки; куроцапи, яйцехвати і мордобої світ-за-очі тікали через ріллю, через соняшники, через кущі, сіяли рушниці, погони, й кокарди, а вранці Гай Сергійович Шайба вже наступав на них зі станції Конотіп обаполи залізничої колії. З лівого флангу де були кущі, Гай Сергійович Шайба вивів свою кінноту верхи — це був аґітпроп і ще скілька душ на конях, забраних у станції,— од кущів праворуч лежала його стрілецька лінія. Сам він виїхав трохи за кущі й став. З шанобливої обережної дистанції стріляли денікінці.

Ясний, теплий день! З гаю в міжвогневій зоні вихопився вовк і побіг удовж стрілецької лінії. Наляканий розмаїтими громами серед ясного дня сірий чухрав, підібгавши хвоста, просто на станцію, Гай Сергійович Шайба мало не вискочив з стремен — бий, хлопці, вовка! — і мовчазна лінія, запалена мисливським шалом затріскотіла навперейми аж до кінця по той бік колії.

Ясний, світлий день. Як хилило сонце на сон. Як скліпував теплий вітер вії! Як перед заплющеними очима марширували незчисленні неспані ночі, сипалися темні села — і в селах було сіно, був хліб, було молоко — не було тільки сну! Варт було сісти до столу й покласти на руки голову, як прокидалися воші. Вошей було стільки, скільки є на світі секунд — одні були швидкі й яскравіші, другі ситі й сонливі.

Ночі, ночі й ночі. Ночі повні нужі — ні спати, ні бити нужу. Незліченні села, що простяглись аж туди, до заводу. На заводі зараз яйцехвати уже вивозили варстати, псували мартени, забирали електромотори. Незліченні, безсонні, повінця повні нужею й думками села.

Гай Серґійович Шайба розплющив очі. Просто перед ним у соняшниках двигоніло якесь невелике повісмо людей. Аґітпроп і інша кавалерія позлазили з коней і щось гукали до нього, Гая Сергійовича Шайби.

Гай Сергійович Шайба глибоко зідхнув, розстебнув штани і взявся бити вошей Насамперед, він вигріб їх кілька жмень і висипав долі. Потім він почав нищити їх поодинці. З лютою ненавистю він душив темні безсонні ночі, силкуючись почути між пальцями соковите чюкання ворогів. Але нічого не було чути — пролинула блискавична черга вистрілів і перед ногами коня виприснуло п'ять фонтанів куряви. Гай Сергійович Шайба подивився перед собою в соняшники. Десь з правої руки, ярком, денікінці підвезли кулемета, випустили по ньому чергу і кулемет застрайкував.

Це вже скидалося на дротовий варстат прокатного цеху. З-під дротових вальців мало хто відходив на пенсію цілий — дріт перепалював ноги і перетинав тіло з кулеметною швидкістю. Варт було йому засотатись і запутлятись на одну сьому частину секунди, як уже з цеху виносили майбутнього шарманщика, або ж продавця газет та журналів. Гай Сергіойвич Шайба колись стояв біля останнього варстату перед мотовилом, де дріт пролітав сім метрів на секунду. Дріт запутлявся навколо нього, коли він зирнув угору на поперечну станину. Він саме успів схопитися за штанґу й підлетіти вгору, а вогненне койло закрутилося гадюкою долі.

Отже, Гай Сергійович Шайба поважав кулемет. Шрапнель, ударні й рушниці він вважав за театральну стрілянину для слабонервних, але кулемет у компетентних руках — машина ділова. Гай Сергійович Шайба з деякою поспішністю упорядкував штани. Бризнула в кур друга черга з кулемету і він знову застопорив. Бризнула третя черга уже в порожнє місце — понад кущами вів свого коня Гай Сергійович Шайба і кінь шкутильгав на праву передню. Кожен конів крок крапав кров'ю „Давай сюди кулемета — інтеліґенти, не вправляються коло свого — мало каші їли“ — і Гай Сергійович Шайба за дві хвилини скосив соняшники, кулемета й добровільних реставраторів російської імперії.

В цей ясний, теплий день денікінців покотили на південь. З хутора Михайлівського прийшли ешельони латишів. Червоне козацтво доскочило вже до самого Харкова. Гай Сергійович Шайба підійшов до соняшників і знайшов одного живого. Не мужній, пропитий, прокурений, авторитетний, переляканий тенорок просив жити. Це був поручник Кронь, виплід естетичних поривань головного інженера. Візьміть його — можете позабирати речі, тільки англійський пояс мені, на спомин — але... щоб був живий — він мені ще придасться на заводі. Надвечір стих і теплий вітер — над станцією сіявся дощик — і Гай Сергійович Шайба спав, поклавши руки на стіл, а голову на руки.

Незчисленні пережиті села, темні хати, що їх ніколи більше не побачиш, журавлі над криницями, сховані кури співають на горищі. Незчисленні ночі крізь села, нужа без кінця і краю — і от станція. Покотом сплять червоні салдати, аґітпроп лежить на столі і вгруз носом у каламар — з кожним сопом з каламаря фонтаном присне чорнило — воші перебито, розчавлено з тріском, як вистріли — і Гай Сергійович спав, поклавши голову на руки.

II

...Ах зглянетеся, кричатимете ви,
і поцілуєте бійцям запилені халяви,
і кульбаба гойдатиме в траві
Без голови стебло — у скошеній отаві.
Ах зглянетеся — о, жаль, о, жаль, о, жаль,
Все віддано — ах випустіть на волю.

Ю бет ай шел: погодиться коваль
і розстріляє вас на голфовому полі:
З машинами ж управимось сами,
Сами зробили — сами пустимо ухід,
Машини радо нас послухають і ми
Новий обточимо і вишліхуєм світ.

Гай Сергійович Шайба підвів голову зі схрещених рук і глянув перед собою. Величезне море стола, немов парусами, усіяне було паперами. Це були малі торговельні бриги з замовленням на залізні штаби, поштові фреґати з негайними наказами, корвети з воєнізаційними намірами, театральні баржі, загружені мандрівними трупами, рибальські шкуни з оселедцями й судаками в маринаді для робітничої кооперації — це була неоглядна фльота паперових парусів, що припливла в порт завкомівського стола, над яким високо маячив Гай Сергійович Шайба.

Ще було півтемно, але вже набилося людей. Майстер другої домни зарізав шихту — в кокусі процент попільности — в збірному цеху монтер Іллін пустив англійський стругальний варстат — спеціяльна комісія з спеціялістів дурно два місяці проїдалася коло того варстату — дайте мені довідку, що працював слюсарем другого розряду — як живеш, Шайбо, приходь сьогодні, буде що й до чого —

котись, Гришко, не заважай, а то викину під три чорти за вікно — в третій годині повертається культбриґада з села, щоб була трибуна — оркестра — щоб сповістили по цехах — мітинґ — там же щоб був доповідач про папу римськую — як не буде трибуни за чверть на третю!.. словом, щоб була, баста — літучу нараду про культкерівництво в електричному цехові — сідайте, браття, і нате вам десять хвилин — вигрібай факти — хто говорить — голова робкоопу — Шайба — коли ти будеш годувати робочих шрапнеллю і возити хліб на м'ясних підводах, я тобі розкажу в деталях, куди ти завтра поїдеш і яким поїздом — убиральниця Кроніха Олена прохає заплатити за надурочні—виплатити!—твого чоловіка й сина я розстріляв тут, на заводі — але ти, бабо, робітниця і працюєш чесно.

О! В механічному, в револьверному варстаті знайшли шабер між шестернями — братця обміркуєте культкерівництво в електричному без мене — ша, козацтво, зараз повернуся — на кого думаєте? — ні, це він — стривай, кого позавчора викинули по розкуркуленню — це той Іуда хотів змолоти револьверний — він сам себе змолов у кашу — нехай хоч зараз вішається — хто перший побачив шабер? — поклич його сюди — стій, це що, як ти ріжеш! Хто тобі загадував таку подачу — ти бачиш, що ти ріжеш, чи тобі повилазило — таблиця в тебе є? — про справу з шабером сьогодні вночі в пів-до-дванадцятої нарада — щоб був директор і громадяни інженери — здоров, Іллін, вітаю тебе з стругальним, ти художник, но про тебе ніхто не знатиме — ніхто не влаштує виставку того, що ти повершив — і тебе не виберуть на академіка — ти помреш у своїй хаті — але ми тебе не забудемо — компресор скінчили збирати? — браття, нам пишуть, ніхто в Союзі не робить таких компресорів — і хоч би який цуцик гавкнув у газеті — дощик? — але мітинґа одкриваю — товариші, наша культбриґада повернулася з села — повстаньте гнані і голодні, пролетарі усіх країн — їздили робочі, культробітники, оркестра, пролетарський поет і так далі — в'їздили в хутори, виїздили з колгоспів — дядьки накидали три підводи ікон — возили бабів автом у зразкові колгоспи — виявили, як живуть люди, чи штемпелюють дітей, чи сплять по сорок душ під однією ковдрою — товаришу дядько, ваше слово — тільки не розвозьте плужанської лірики — кажіть просто і прямо, що бачили — виявляйте, чи були заскоки — повстаньте гнані і голодні — тепер, товариші, я скажу. Ви пам'ятаєте, як ми робили на бельгійців. Як горіли свічки. Як пропадав ґаз. Як коксувальним вугіллям топили паровики. Як виганяли на вулицю з вовчим білетом за те, що читав Маркса. Як видавали двадцять п'ять рублів за одрізану дротом руку, як видавали двадцать п'ять рублів за одрізану дротом ногу.

Товариші! Ми збудували новий електричний цех. Ми топимо штибом, товариші. Із шлаку ми робимо цеглу. Ми збудували нову повітродувку і вона йде у нас на ґазу, товариші.

Но, товариші, не електричний цех ми збудували. Не повітродувку ми поставили. Не нову домну ми пускаємо післязавтра (а старе бельгійське барахло розвалимо). Ми збудували нових людей. Ми поставили нову історію. Ми пускаємо в хід нове життя, товариші. Кому не цікаво, вийди геть. Товариші, ви підняли ваші чорні руки. Не пускайте їх; у ваших чорних руках ніжна доля всіх людей світу. Ви отці нового світу — не упустіть дитя — воно в ваших чорних руках. Товариші, я закриваю мітинґ — ні, ще про римську папу — вилазь з доповіддю, хто там — товариші, папа римський є головний римсько-католицький зверхпіп — но цікавиться православними церквами з недавнього часу — саме чогось тоді, коли в нас пущено всі шківи, коли ми перевертаємо життя, коли ми двигонули вперед — повстаньте гнані і голодні — хто за? — учасникам культбриґади зібратися в дванадцятій годині ночі в клюбі для звіту — не спали шість діб — не поспиш ще й сьогодні — на завтра звільняю на день від роботи — одіспиш за все — диктую, стукай відповідь сілікаттрестові — де мій чоловік, поїхав у колгосп і досі нема, де ви діли мого чоловіка, що я довіку сама спатиму — все одно не вийду, подай сюди мого чоловіка!

Гай Сергійович Шайба вийшов з-за столу і підійшов до баби.— Листа послали, но людина не ангол і не може весь вік спати з однією бабою — якщо не вернеться, то з міліцією його тягти не будемо. Гай Сергійович Шайба бабу поцілував дружньо, повернув за плечі і вона уже була за дверима — що тобі, жінко,— навіщо ти сюди притягла пацана — чи ти повернешся колись додому, чоловіче, третій день спиш на столі в завкомі — завтра в обід може приїду, наготуй мені цинкований таз помитись — одпливай додому, нема коли — до силікаттресту — у відповідь на вашого листа, сповіщаємо — що тобі, пацан — пояс? — на тобі пояс, грайся, но тільки тікай додому — пацан узяв — о! це був добрий англійський пояс.

— Товариші, сказав небавом по цьому Гай Сергійович Шайба. Часу в нас небагато — і в тижні ми знайшли п'ять день, а в п'ятирічці ми дозволяємо собі лише чотири роки, але все ж таки, ви маєте почекати п'ять хвилин, бо насупроти мого вікна, в їдальні я нап'юсь чаю.

Як вепр, блукавши по подолах Даґестану і, дійшовши горяного струмня, заллявшись потом як градирня, як звір, він пив чай. Гарячою парою прикро промивався потужний котел його тіла — аж у кінчиках пальців, здригаючись болючою насолодою, він пив чай, шклянку за шклянкою, розплавлюючи зґляґлі жмути нескінчених думок, розпарюючи затужавілу шкаралущу невдоволених питань. На мить він поклав голову на руки і в ту ж мить він спав під трансмісією механічного цеху..

Мов океанський пароплав, механічний цех плив в Електриду. Кожний атом цегляної підлоги просякав дрібний двигіт невидимих хвиль, що на них гойдався механічний цех. Сичали ремні з шківа — на шків — і з циркулем добрий шкіпер стояв над покопирсаною мапою земного валу — розміряючи пильно кругосвітну подорож валу — під ногами не було землі, він стояв над трюмом — звідти йшов таємничий двигіт.

Як маятник міряв час брус на стругальнім варстаті — вперед — назад — вперед — назад і кучерявою піною завивалась стружка в минуле, у чадну чагар перевойованих воєн, у давненезні доводи старої історії, у липучий літопис князів, королів, кошових, в десятитисячолітню костогризу людей, у смерть полотняних спантеличених смердів, у загибель незнаних, незаписаних героїв, у те, як пилипи й лакузи скакали в гречку і вистрибували з конопель міністрами й великими воєводами.

А навколо верещали свердла. Серед мила й без мила, не вмер данило, болячка задавила, вони вдушувались у деталі великого мотора майбутности. Вони готували простір для свіжих лав юних болтів, нових бойців. Для нових віків у математичному факультеті револьверного варстату, вони увійдуть у товщ сталевої маси і кожен з них свою стріне гайку, прошиє її і з нею з'єднається навіки.

Аж от Гай Сергійович Шайба відчув, що він — фрез. Витвір тисячолітніх математичних зусиль темних геніїв підсвіту, він гіперболічний і блискучий вийшов на поверхню і в металевих верствах людства, в сталі, в залізі, в чавуні, в дуплинах, в жуках окалин, у перегартованій плівці, у потяжнім феррумі, в ванадії, молібдені і манґані прорізає парадоксальну, але ясну й круглу лінію до вселюдського щастя. Фрез фрезів, він сам нарізав фрези, полегшуючи роботу майбутнім вікам. Википілий в тиглі самогарт, він сталеву вів лінію ні на мікрон праворуч, ні на мікрон ліворуч.

Важку, мов болт голову, він звів зі схрещених рук. Мов тать підкрався дощ і заходив по дахові дитячими пальцями. Круглими скляними іскрами дощ цілував вікно — і от дощ утік у кущі — перед Гаєм Сергійовичем Шайбою стояв пацан і плакав круглими, літніми краплями. Об добрий англійський пояс, об застібку, він порізав пальця і палець теж заплакав круглою краплею крови. Стривай, сказав Гай Сергійович Шайба і, взявши пацана навколінь, став видушувати з пучки кров, боляче на одну мить, а далі буде краще — він із страхом дивився на пацанове обличчя. Але пацан уже задивився на пучку, як з обріїв, з ярів пальцевої шкурки нове зіходило ще криваві́ше сонце. Гай Сергійович Шайба зовсім збентежився, але давив дужче і глянув у вічі. Сльози висихали йому на зацікавлених очах і рот розійшовся осонням осміху.

ол. ВЕДМІЦЬКИЙ

Ударникам

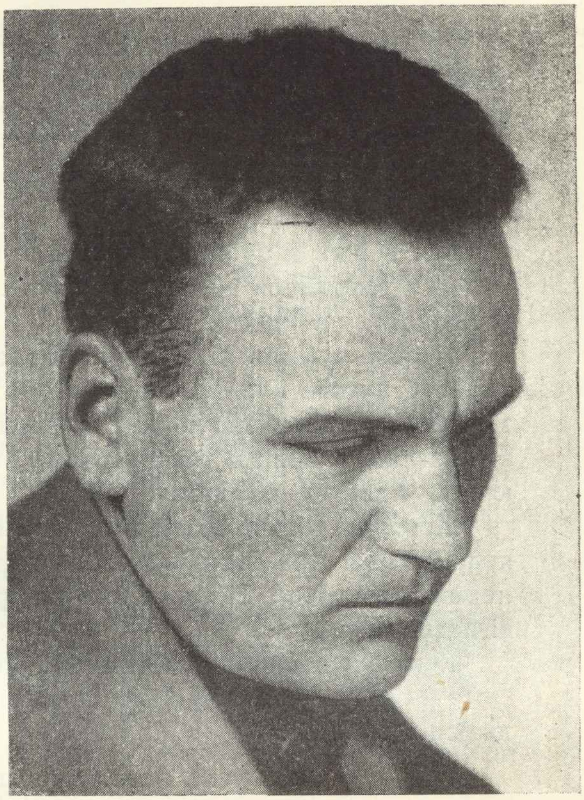
Промчався рік, за ним невпинно —
другий,
Підняв у наступ на межу — степи,
Розцвів над домнами в червоні смуги,
І зник у даль з вогнем лунких копит.
Йдемо вперед. Наш крок дзвінкий, як
рима.
І дня стає — на сто нових поем...
А дні летять так шумно і нестримно.
І хто відстав — згубив наш бурний темп.
Напруглі дні біжать шалено в далі...
Схибнув десь крок — і вже росте гальмо.
А час гука:
Заліза,
Вуглю,
Сталі!
І хибний крок росте, як тайна змов.
За кроком крок — і вже тривожно лізе
Мохнатий гул з глибин кипучих мас:
— Там скільки тонн не додали заліза,
— Там чорних скиб нам зменшує Донбас!
Летять з ланів терпкі, колючі вісті:
Степ зерна жде простори заплідниτь...
Там сівалки таврують ржою в місті,—
А лан хвилюється, як скорбна мить.
Напруглі дні прядуть, як дружні ткалі...
А з хлібом степ на греблі забаривсь.
Гукає час:
Заліза,
Вуглю,
Сталі!
За кроком крок — і ось —
— Прорив!..
Промовив штаб —
І мільйонові луни
На голос партії летять з СРСР:
Відозва партії, як гул комуни,
Як річка наступу — з глибин озер!
Знялася міць широкого Союзу —
І м'язи рук напруглі, як вітри!
Пружинить час господар синєблюзий
І чути гук:

Натисни!
На —
— Прорив!
За тону вугілля, за кожну тонну сталі,
За степ засіяний — за урожай! —
Ставай, товаришу,
Як інші стали,
Ставай, колгоспнику,
— Ставай!
І ось у відповідь меткі бриґади,
Немов потоки дзвенять з гори,
Криву підвищення ведуть декади,—
Завод і степ
Взяли на штурм
Прорив!
Удар бриґад росте в змаганні цехів,
І вже ударник — ввесь завод... Ростуть
Ударники. Цвіте вогнем лице їм —
Вони побідно йдуть у дальню путь.
Бо голос партії, як вартовий над нами,
До праці кличе:
— В наступ!
— На прорив!
І путь цвіте залізом і хлібами.
(А м'язи рук — наруглі, як вітри!)
Ми зможем все... І цей прорив сторотий
Вогнем змагань ми мусимо заллять.
Бо знаєм те:
Ми за чотири роки
Крилом індустрії перемайнем за п'ять!..
За тонну вугілля, за кожну тонну сталі,
За степ засіяний — за урожай!—
Ставай, товаришу,
Як інші стали,
Ставай, колгоспнику!
— Ставай!

БІЛЬШЕ ЗАЛІЗА

БІЛЬШЕ КРИЦІ

БІЛЬШЕ МАШИН

І В А Н Л Е

„Дайош 41“

(УРИВОК)

В проході паротягового цеху, між слюсарним та збірним, товпилися робітники. Потроху втихав гамір пневматичних автоматів - клепальників. Один по одному робітники збиралися до натовпу в проході. Керівник горішнього крану спинив машину, й зачеплений на гаку, обточений циліндер із паротягу „М“ завис у повітрі. Цех завмер. Тільки з присвистом десь виривалося повітря з приношених уже шлангів пневматики та лущали перепалені в горнах заклепки.

— Що тут знов? — запитав паровозник, наближаючись до гурту останнім. Він спробував був утерти спітніле обличчя рукавом, але раптом змінив намір: погорілий від іскор рукав спецодягу звисав і нагадував ганчірку, що нею тільки но витерли буксу. Зняв полотняну рукавицю й просто долонею зігнав пота.

— Та в чім тут справа? — знов запитав він уже енергійно, сіпнувши за плече крайнього.

— А біс їх розбере. Якась об'ява...

Декілька облич обернулися до паровозника, не то співчуваючи його непоінформованості, не то докоряючи йому за це. А з гурту вже чулися кректання від тиску. Там у центрі хтось не помирився з кимсь, кричить.

З великих воріт ускочив голова завкому. Він не сподівався на такий спокій у збірнім і першу хвилину ніяк не міг зорієнтуватися. На тросах бовтався в повітрі циліндер, у проході товпилися робітники.

— Це знуща - ання з пролетаря,— нарешті, вирвалося з гурту. Голова завкому раптом добрав, що йому належить вґрутитися, хвацько стрибнув на ваґонетку з забракованими пароперегрівними коробками й гукнув:

— Товариші. Варстати самі програми не виконають... Ви принципово обрали завком... Дозвольте нам самим... Що тут за буза така. А ну, товариші...— Рухи в Омельчинця були різкі, такий же різкий, але знеживлений голос. Натовп повернув обличчя до нього.

— Кажіть же, що тут за скандал? Чого...

Десятки голосів на всі лади забалакали таке, що Омельчинець замахав обома руками й уже в рупора з долонь гукнув, щоб перекричати:

— Становіться но до паротягів!.. Я сам улаштую... Ми це все на принципове засідання... в РКК...

Крайні рушили від гурту. Паровозник, жартуючи, взяв одного автомата й на холосту пустив клепати на казанові. Різкий, дрібчастий стук, що здатний мертвого збудити своїми нервуючими трелями, одірвав і натовпа від об'яви та крикунів. Заґерґотіла в повітрі машина крану, й циліндер, ніби пір'їнка та, на повітря спираючись, сідав на ваґонетку.

Корячун гаряче щось доводив невеликій купці робітників, що таки лишились коло об'яви. Автомати разом заговорили в збірному, навмір сперечаючись за право першости в цеху. Тут уже ніяким криком не перекричиш і тільки по губах хіба пізнаєш слово.

Корячун покинув робітників і розчервонілий підійшов до дошки з об'явами.

— Ось...— зрозумів Омельчинець його роззявленого рота й прочитав під натрудженим пальцем:

„...було оголошено помилково. Заводоуправа доводить... що праця й сьогодні... до 3-х годин дня. Тобто не 6, як... а 8 щодних.

Керівник справами Тяпишин“

Корячун нагнувся до завкомівського вуха й гукнув:

— Безобразія! Рабочого в дугу гнуть?.. Куди завком дивиться?

— Що ж тут такого?.. Я нічого принципового не розумію...— відповів Омельчинець, теж обнявши за голову робітника.

— Зарез, от що! Вони оголосили поперву, що сьогодні конституція... 6 годин праці, а потім коли робітник...

Омельчинець махнув рукою й зірвав, усміхаючись, одну з об'яв, що висіла поруч. Щось на вітер просто гукнув і, ще декілька раз махнувши рукою, подався на вихід.

Корячун йшов на вихід. Деякі варстати спинилися.

— Куди? Чого?

— Не ламай дурня!

— Дураків робота любить. Мені досить і шести годин. Конституція, так конституція, нічого тут... Робітник не баришня якась... немає чого смикати нашого брата. А ви, дурні божі, працюйте... Омельчинцеві соціялізм збудуєте! — і зник за дверима.

Робітник потер обидві руки об халата й, проходячи до свого варстату, що перед цим послушно спинився, ніби про себе буркнув:

— ... Ще дві робочих години до гудка, а він... Бузотьор...

І неначе машина його від самого звичайнісінького дотику до неї робочих рук, рушаючи промовляла оте:

— Буз-о-зотьор-р-р!..

Стружка, линяючи з блискучої на колір галки, паруючи, віддалася в повітрі. Облущувався скат протягових коліс від горілої облуди й виблискував своїм міцним несправжнім кольором. Десь різався в повітрі ляскіт проворної „кукушки“, що, мов півень, устигала по широченному дворі між павутинням рейок прокудахтати свою присутність. А збірний натискав, натискав і лязгіт автоматів уже зливався в один загальний рев дужости, непоборности, скрегіт різців та майоріння коліс тільки доповнювали симфонію.

В сніданкову перерву робітники ніяк не могли узятися за сніданок. Вчорашня подія з Корячуном залізла кожному в тямки й нервувала. Від завкому прийшли доповідачі, вимагали уваги. Робітники один за одним висловлювали свої думки.

— Що ж це він такий розумович? А не хочеш працювати, то...

— К чортовій матері!..— закінчив з другого кутка рижобородий з паротягового. Ледве не вдавився лайкою.

Він був укусив яблука й хліба, але коли той робітник почав додільну фразу, то не витримався, викинув у жменю й хліб і яблуко з рота й таки гукнув оте: „к чортовій матері“. Довга борода його застилала розхристані груди, а такі ж рижі сторчові брови, як козирки, затіняли приховані блискучі очі.

— А може ж чоловік,— хтось почав несміливо.

— Рвань! Нас і так ледарями вважають! — підскочив моторист з мартенівської вантажної машини. Здавалося, що він у цю хвилину втричі товщий і зріслий був за любого з робітників. Широкий на вид й розчервонілий, він від постійного загнічення з печей Мартена тепер здався недочахлою крицею у формах-ізложницях.

— Рвань. О! З-за таких...

— Що?..— разом гукнули з усіх кутків до дужака.

— Товариші! — зрозумів натяк і заспокоїв завкомовець. Товариш Удод згарячу. Ще соцзмагання з нами не порушено. Братківські шахтарі тільки погрожують розірвати договора, та ж ми до цього не допустимо!.. Корячунівщину тільки треба...

— Геть таких з роботи! З роботи... на просушку...

— Прогули теж...— продовжував завкомовець.— У нас щодня добрих два-три десятки не долічуємося. А це збитки. Ось і сьогодні одного там повела жінка... так соромно було признавати його за нашого робітника... А він...

— Хто?

— Та ще й кандидат до партії... Трусик Євген з парової кузні. Теж друг Корячунів...

— Сусіди, як же! Вергунівські зяті обидва...

— Гнать таких!..

— Дозвольте, дозвольте...— став на лаву один тендерщик.— Гнать то можна, та не всіх, а хто робити буде?..

— Ми-и!..

— Знаємо, що ви. А поспитайте но кожен сам у себе, чи виробляєш ти норму... Он ми в клепальному на тендерах...

— Прогульщики!.. Зриваєте кампанію! Вам двічі переглядали норми...

— Хто прогульщики?..— заревли разом клепальники. Їм також дружно відповіли найдобірнішими словами. І зчинилася буча. Хто й що говорив,— жоден з них не міг і сам себе зрозуміти. Тільки кулаки здіймалися догори та очі горіли в кожного завзяттям і злобою.

Аж гудок зміг припинити загальний лемент. Нашвидку, як поворогували неначе, розходилися купками й сперечалися, перебиваючи, перекрикуючи один одного.

Того ж дня на дошках по цехах висіла велика об'ява:

„Завтра в літньому театрі саду збори кадровиків заводу „Жовтневий Промінь“. Кожен цех, присилай своїх десять кадровиків на збори. Обговорюватимуть:

1) Віншування крицеливарників за виконання програми та зниження собівартости продукції; 2) Корячунівщина та Трусиківщина; 3) Ліквідація угоди про соціялістичне змагання між братківською руднею та заводом „Жовтневий Промінь“; 4) Поточні справи. Явка без запізнення о 6-й.

Завком“

Робітники чомусь далі третього пункта об'яви не читали. Спочатку це було тільки загадкою, далі стало цікавити, а потім робилося боляче.

„Ліквідація угоди про соціялістичне змагання"...

З якої причини? Хто збурює на ліквідацію? Ганьба? — просилися запитання.

Тихенько, разом з повітрям у шлянгах, процідилася чутка, що в братківців собівартість знижено, програму збільшено.

— „Братківці викликають на змагання путилівців"...

„Наш завод на чорній дошці в кабінеті голови Раднаркому... Браткове не хоче плямувати й себе..."

„Завод припиняють..." — пускав хтось невловимі, сенсаційні й такі неймовірні чутки.

Шептали по закутках люди, спиняючи роботу. В бандажному потушили піч і перестали прокочувати обіддя-бандажі. Величезний молот добивав останню заготовку на прокатку бандажів. Маразм, придушене чуття сорому налягло на завод і обирати кадровиків ішли несміливо. Кадровики самі сумні виходили перед своїм цехом і:

— Оберіть мене... Це щось хреновину там загнули...

На збори кадровиків у літній сад ішли своєчасно.

На лавах у театрі сиділи гуртками вусаті й безвусі, загрубілі від давнини люди. Не знаючи їх, все рівно впізнав би, що це кадровики. Вони не сидять прямо, не закладають ноги на ногу, не потирають від нетерплячки долонь. Поволі виймають цигарки, а хто й махорку.

Микатоз показував свою спритність профробітника й не відставав у біганці від упорядчиків вечора. Він бігав між купками, зникав і знов з'являвся у супроводі то одного, то другого робітника. Разів зо два з ним пройшовся між лавами Омельчинець. Він був блідий і з Микатовим не сперечався, а тільки стискав плечима.

Ліворуч встановляли стола представники „Донбасівської правди". Вони являли різучий контраст до цих сотень кадровиків: молоді, похватні. В одного люлька аля Бабель, а сам молодесенький. На потилицю з'їхала кошлата кепь і з-під неї рвалися вихрі золотавої, ніби „хною" підфарбованої чуприни.

Над сценою, де лаштували стола, висіло червоне полотнище з написом:

„Повчімося у крице-ливарніков знижувати собівартість.

Вони зменшили її на 6,3 відсотков".

— Виробничу нараду кадровиків заводу „Жовтневий промінь" виголошую за почату,— вигукнув голова завкому, з'явившись за стіл президії, як Мефістофель,— нарада має обгово ити ряд принципових питань і винести свої принципові резолюції...

На лавах заворушилися. Захлопали долоні, вибиваючи з мундштуків недопалки. Частіше закашляли і вмовкали.

— Прошу обрати принципову президію з...

— П'ять чоловік!..

— Три!..

— Сім!.. П'ять!.. Три! П'ять!.. — посипалося з лав.

Омельчинець зняв руку.

— Будемо вважати за п'ятьох. Не заперечуєте?.. Ні? Приймається. Намічайте кандидатів.

І коли члени президії по одному сходили по східцях на сцену, сідали на лаві за столом, ніяково перезиралися — голова завкому діловито розгорнув товстющу папку з паперами, перелистав зо три рази з одного краю в другий і, нарешті, знайшов повістку денну.

Головував огрядний з улюбленими товстими вусами паротяговик. Він витяг зі спідньої кешені в піджаці завернені в ремінину окуляри й надів, не витираючи шкелець. Боком читав повістку.

— Дозвольте з приводу порядку ...—звівся з передньої лави моторист з мартенівського цеху. Щоб трохи зменшити враження від свого надмірного зросту, моторист змушено присів і від цього згорбатів. Голова його блищала в передвечірній сутіні. Про чествування крицеливарників відкладім на останній пункт, а почнім з соцзмагання ...

— Я вимагаю доповідь тов. Білика, дирехтора ...— гукнув другий.

— Білика, Білика!..

— Соцзмагання!.. Змагання - я!..

— То, виходить, почнімо за змагання?.. Слово має тов. Білик.

Директор, виходячи на сцену, розстібав піджака, а лівою рукою гладив чуба. До столу прокралася якась непомітна до цього часу істота, згорбившись, викладала з портфеля діяграми, сводки, тези до доповіді. Руки рухалися з ритмікою машинових підоймів і папірці майталачили, потрапляючи кожен до своєї категорії. Можна б залюбуватися чистотою й клясом роботи цього фахівця, та директор, не зважаючи на неї, заступив собою зібгану людину.

Зібрали ж бо дві з половиною сотні старих кадровиків.

Почав директор нецікаво. Декілька штучно піднесених фраз про добу реконструкції, про міжнародню контрреволюцію вийшли в нього якимсь недоладним дисонансом до нетерплячих сподіванок авдиторії. В абсолютній тиші почулися зідхання, наче шилом хтось пропхнув надутого мішка. Дехто кашляв нестримано. Голова зборів звів голову й поверх окулярів подивився на авдиторію.

Але Білик потроху заспокоювався й, перекидаючи аркушик за аркушиком, почав перелічувати досягнення заводу. Здавалося, що він, коли переказував цифри зборам, сам не гаразд розумів, що вони мали означати. Він вірив, що ці числа доводять таки безперечні досягнення. За цими числами хтось сумлінно працював, труситься може за них...

— ... Наш завод перший раз за своє існування будує паротяги серії „Э“ і „М“ і все ж програму ми виконали майже на всі 100 відсотків. Прогули за відчитний період... маємо всього тільки 245.393 чоловіко-годин. Це складає лише 137.700 карбованців збитків... Браковані вироби потроху, але йдуть на зменшення. І коли півроку тому ми мали аж 3,27% браку, то на сьогодні ми вже маємо тільки 3,22%, що дало всього браку на весь завод щось 2966 тонн... Ми маємо, що наш крицеливарний цех зменшив собівартість на 6,3 відсотків.

— Неправильно!.. Брехня!..— разом гукнули з лав, і директор оступився й повернув обличчя до президії. Голова звівся, стукнув долонею об стіл ..

— Неправильно!.. А коробки!..

— Дванадцять штук негідних!..

— Я, товариші, не настоюю, що в крицеливарнім...

— Бо неправильно!..— не вгомонялися на лавах.

— Правильно! Правильно!— гукнув один голос з передньої лави. Президія таки вгомонила збори, й директор продовжував:

— ... ці числа дали виробничі наради цехів... Я не настоюю. Отже тепер я перейду до наслідків змагання... Змагання ми проводимо не так давно, але наслідки...

— Підвищення собівартости!..— перебили його знов.

— Є й підвищення, як от у клепальщиків.

— Неправда! А паркузня? Новомеханічний...

— Товариші!.. Дайте ж бо мені закінчити... І новомеханічний і парова кузня й інші будуть. Я хочу вам сказати, що в змаганні ми покищо тримаємо ініціятиву в своїх руках. Ми викликали Браткове на змагання.

— Дайте слово представникові з Браткового...

— Браткове!..

Середньою стежкою між лавами до президії проступали двоє шахтарів. Один перед сценою скинув кепку, а другий у брилі так і поліз на сцену. Директор розвів руками. Авдиторія плескала в долоні.

Стали поряд обидва. Той, що без шапки, посміхався, не розкриваючи губів. Другий озирнувся на президію й повільно скинув бриля. Голова була зовсім лиса, ніби аж пожовкла й потріскалася, як висохла сириця. Коротко підстрижене волосся на скронях як сивим смушком обпушувало старечу голову. Брови стиснуті, обличчя голене, навіть вуса.

— Ми приїхали від шахтарів з Браткового,— заля ожила, заплескала. Шахтар махнув рукою й ще дужче зійшлися брови, а між ними кілком стала торчова зморшка.

— Ми приїхали від шахтарів з Браткового, щоб розірвати з вами угоду.

Авдиторія застогнала зідханнями, чи може заскрипіла зубами.

— ...щоб розірвати з вами угоду про соцзмагання,— переказав ще раз шахтар. У нас програму виконано на 126 відсотків...

— І в нас! У нас теж!

— Що в вас?.. У вас за дев'ять місяців зроблено тільки но два паротяги...— як дванадцятитонною бабою вдарив шахтар, махнувши при цім кулаком у повітрі...— У вас прогули он складають півтораста тисяч збитку... Ви брак на брак переробляєте... Вам до кінця року треба робити сорок паротягів!.. Ні!.. ми будемо змагатися з путилівцями... ви розмагнічуєте соціялістичну енерґію нас — шахтарів...— бив себе в груди зчервонілий шахтар.

Кадровики заніміли. Сподіватись можна було на що завгодно, але не на такого раптового присуда. Шахтар гаразд засвоїв самокритику й лютуючи викладав кадровикам їх чорні промахи.

Грудям не ставало повітря. Вечірня прохолода палила, як мартен.

— У вас корячунівщина завелася... а крицеливарників за брак шан...

Шахтар примовк, а паротяговик, витираючи на ходу піт з лиця, скочив, як некрут на сцену.

— Годі, товариші... Правильно шахтар відчитав, дякуємо, але годі, кажу!..

— Товариші, директор тут наговорив багато... Все в нього поширюється, зростає... крицеливарникам вечора лаштує за браковані вироби... А Корячунів, Трусиків не згадав...

— Є на порядку денному окреме питання,— подали з президії.

— На порядку денному? До біса!.. Давай сюди, нехай не роблять нам люди страму!.. Таких Корячунів одиниці в нас та з-за них і ми закаляні, їх треба гнати...

— Гнати геть!..

— Це паршиві вівці! Його революційне минуле зовсім не забезпечує йому сьогодні ганебно грати на руку контрреволюції! Ми довго мовчимо, але... Трусикові заробітку, бач, мало...

— „Низькі норми" — так він п'яний валяється... ганьбить робітниче ім'я „Жовтневого Проміння", а тендери, де він працює, дають 50 відсотків підвищення собівартости!..— знов тяжко закашлявся й відступив. На його місце вискочив з другого боку Макаюда.

— Дозвольте мені, товариші...

— Він не кадровик! Його ніхто не обирав...

— Але ж я робітник заводу! Дозвольте! Маю право.

Президія знов покликала до порядку, й Макаюда мав змогу говорити.

— Так от що, товариші! Хіба робітник коли був проти? Ми, робітники, завжди авангард. Правильно говорю, авангард! Та я теж считаю, що робітникові змагання, то ярмо... Придлагаю согласитця з представниками...

— Геть!.. Оксана тобі Правцева ярмо!.. Аліменщик...

— Бузотьор! Вигнать його зі зборів!

— Клепальники! Ганьба!..

До Макаюди підійшов Омельчинець і потяг його за руку. На трибуні вже товпилися декілька чоловіка і сперечалися за право висловитись. Голова зборів теж стояв між ними й угомоняв. З лав махали руками й кричали.

— Товариші! ..— нарешті, перекричав гамір майстер - висуванець збірного цеху. — Та невже ж ми не в силі себе стримати, щоб спокійно вирішити справу? Але, товариші, невже нам не сором, що є ще серед нас отака сволота, як оцей поганий кіт підщипаний ?.. Аліменщик зас...

— Так його... Го - га - га!..

— Я серйозно говорю! Отака рвань нарочито просуне туди свого носа, куди собака... Його хтось просив сюди!.. Та ми не в такі часи!.. Він тоді у Великій Вергунці запалками шабаював, а тепер... Та знаєте ви, товариші, що оці Макаюди, Попови, Чубарові, що їх так охороняє на заводі наше профбюро (Микатов схопився з лави)... Ці підкуркульники агітували вергунівських куркулів. „Не везіть, мовляв, хліба, робітники „Жовтневого Проміня“ з вами. Вони не хотять, щоб ви здавали кооперації хліб“. Га? А ви, товаришу Микита, не нервуйте, напийтеся води. Коли б не ви, то цих робітничків давно б, прогнали з заводу. Вони за неграмотне робітництво розписуються...

— Я протестую!

— Протестуйте!.. А я буду говорити... Я хочу ще сказати таке: що ми зробили тільки два паротяги, так це вже не факт. Оці самі нові серії: „М“ та „Э“, вони товаришу Білик, і посадили нас. Інженерна ваша частина поки налагодилася з рисунками... Поки прилаштувалися модельники, ливарники!.. А ми стояли... Ми баклуші били в той час... Так хіба за це нас ганьбити, товариші шахтьори? Ні! Не ми, а заводоуправління винне... Але я ще й те хочу сказати...

— Годі вже, дайте іншим!..—вирвався один голос з кутка.

— Дам і іншим. Іди, говори, гнися... Я хочу сказати... Я хочу сказати, що рік не закінчився, а курчат об осени лічать... Я за договора!..

Весь мокрий, майстер сів просто на сцені, спустивши ноги в партер. Зімнятою кепкою обтирав обличчя й шию.

Промовців таки організували в довжелезного списка. Тільки один іще обережненько хотів захистити Корячуна, намагався заступитись за директора Білика й дипломатично мотивував потребу ліквідувати договора з шахтарями. Це, мовляв, розв'яже руки і їм і нам, а то на переведення змагання потрібні організатори тощо, а це все збитки.

Може кого й обурила його промова, але в більшості вона, як звичайна анекдота, викликала тільки сміх. Кадровики були ображені тим, що їх, паротяговиків, зневажливо промінюють, з ними не хотять змагатись. Багато було повторень, але кожен щось додав нове, гаряче, й авдиторія заходжувалася, розперізувалася. Та, нарешті, президія додумалась:

— Припинити балачки!

Таки вмовкли.

Директорові відмовили в останнім слові. Справа ясна. Виправдування зайві.

Вже ніч повертала на ранок. Прорізав нічну мовчанку свисток столичного поїзду. Горіли вже від перевтоми очі учасників наради. За шість годин жодна душа не виходила з театру. І раптом з гурту пропозиція:

— Не сорок, а сорок один зробити до кінця року!

— !!!

— Безкоштовно беремося за сорок перший!

— Товариші! У нас мало техперсоналу. Пошлім надпрограмового паротяга в Москву за техдопомогою!..

— Правильно! — зірвався з місця бриґадир теслярської бриґади Лантухов. За мить він опинився на сцені. — Ми випустимо до паротяга поверхпрограмові ваґони...

Кириченко - бандажник, ковалі: Панченко, Кравець, Федченко і полізли, полізли знов на сцену з пропозиціями.

— Недільники влаштуємо для 41-го. Вночі робити будемо, а соцзмагання з шахтарями не пірвем!..

Представник від „Донбасівської правди“ читав резолюцію. Він не зміг ще обробити її як слід і подає лише цінніші пропозиції. За кожною пропозицією потомлені спітнілі голови нахилялися на знак згоди.

— ... Треба післати в Москву за науковою допомогою,— читав газетяр,— ми дамо надпрограмового сорок першого паротяга. Ваґонники дадуть ваґони, а шахтарі нехай дають позапрограмовий вугіль. Це буде наш червоний ешельон. Червоний надпрограмовий вугільний ешельон — ось наше виробниче гасло до кінця року!..— закінчив газетяр довжелезну резолюцію.

— Правильно.

— Дайош сорок перший! — одноголосне захоплене голосування.

Шахтарі забрали свою заяву в президії.

Давно вже на зборах не співають „Інтернаціоналу“. Та сьогодні проспівали, як давно вже так не співали. Сад ім. Леніна здригнув у лунах пісні й випустив учасників цієї історичної наради.

Ішли мовчазні, поспішали. Холодною росою свіжило скроні.

ОЛЕКСА ВЛИЗЬКО

Гасла

Од кожної
бракованої деталі —
соціялізм —
на секунду далі!

●

Кожен
включайся
в творчий порив,—
звоюй промфінплян!
Ліквідуй прорив!

●

За спиною
Христа —
капіталу пляцдарм.
За спиною попа —
з канчуком жандарм.

●

Гасло
попів:
„за небесний рай —
тисячу
раз
на землі обдирай!“

Трудящих
пригноблюють
піп і куркуль,
садовлячи
бога
на їхнім карку.

●

Трудящий,
відчуй
попівський маштаб:
вони
капіталу
підпільний штаб.

●

Дай, Комсомоле, більше напору: —
Зривається хід фабзавуч-набору!

●

Ворог до рад не пройде й боком
коли комсомольське на варті око!

●

Ленін помер тому сім років,—
живі ленінізму діла широкі!

●

Хай здохнуть межа й шкапина —
красотка!
з трактором колективізуй 80 відсотків

●

Діти! Будівних років роздолом —
Леніна шляхом ідіть з Комсомолом!

С. СКЛЯРЕНКО

Залізо й криця

Саме перед світанком. Небом заграва здійнялася. На південь заграло небо червоним вогнем, немов десь пожежа, горять хати, горять клуні, горять дворища.

Чим ближче до Кам'янського, тим заграва більшала. Мабуть, нові й нові хати клював носом червоний півень, мабуть, не один ще заплакав, бачачи, як в огні гине все майно, все багатство. А біля Кам'янського — заграва охопила все небо. І вся земля потонула в огні. Коли раніш тільки око бачило відбитки вогневі на небі й на воді, то біля Кам'янського й вухо почуло, як гомонять домни, як свистять гарячим повітрям мартени, як риплять електричні крани, як рейками скиглять ваґонетки.

Кому кортить послухати голос заліза, кому кортить відчути плач чавуна, що його чоловік запер в пекучі домни, хто хоче поглянути на робітників, що, мов дикуни, стрибають біля велетенських печей пашатих, хто хоче бачити, як чоловік перемагає силу заліза, силу криці —

— той хай піде на завод імени Дзержинського в Кам'янському, де десятки тисяч робітників працюють, де чавун збігає білими струмочками в своє місце —

— де чоловік перемагає все.

Нехай він прислухається до галасу та крику заводу, нехай тіло йому обпече пекуче повітря.

Щодень — більш огню.

Щодень — більше криці й заліза.

Так ми ростемо.

Невпинно.

Найкраще оглянути завод вночі, замилуватись загравою на небі, пожежу побачити на землі.

Довго грала заграва небом, довго ще після Кам'янського басував пароплав „Петровський", а тоді прийшов срібно-волосий світанок, розтулив пальцем очі Дніпровим травам, покропив луги сльозами-росами, озвався голосом веселим до пшениць.

А сонце, дякуючи, показало Дніпропетровський міст, показало місто, показало високі димарі, показало заводи.

Прокинулись заводи, почали небо димом годувати димарі, гудки заграли —

— У-у-у, гу-у-у!

— Вста-а-ва-а-ай!.. вста-а-ва-а-й!..

У Дніпропетровському, за містом, де з одного боку, від сходу — Дніпро, а з другого, від заходу — степ, де тільки робітничий трамвай від міста простує, де мало вулицею ходять, а де, проте, за високими мурами — гомін, рух, крик, де розмовляють не люди, а домни, де співають не дівчата, а мартенівські печі, —

— у Дніпропетровському, за містом — завод імени Г. І. Петровського.

На цьому заводі, давним-давно вже, бо десять років революції за нами, — працював Григорій Іванович, біля варстату згинався.

Тут, уже за революції, коли робітники об'єдналися у профспілки, коли за містом грали гармати, коли кругом цокотіли кулемети, коли робітники переховували свої рушниці й набої під печами, в закутках заводу, — головою завкому був Квірінг.

А тепер, коли ім'я старости Григорія Івановича кожен знає —

завод імени Петровського ще дужче розпалив домни, ще дужче защебетали мартени, задзвонили дзвониками електричні крани, над головами робітників повзучи —

працює завод.

Коли зійти з трамваю, робітники біля воріт зустрічають, дивляться документи, перевіряють їх, навіть у вічі дивляться, щоб, часом, ворог не пройшов на завод, щоб чужий хто не приблудився, бо наш завод — наша гордість.

Далі завком. Заклопотані, суворі обличчя, на кожному печать заліза й криці, вугляна тінь, мозолясті руки, зігнуті спини. Тільки молодь має рівний стан, має веселі очі, а в очах старих робітників стух вогник, тяжка робота й до революції й після неї з'їла силу, нема здоров'я.

Від Кривого Рогу, від Донбасу кують рейками шлях паровози. День і ніч ідуть вони, прямують до заводів, до Кам'янського, до Дніпропетровського.

Везуть руду, везуть вапняк, везуть кокус.

Не однакова руда; чорна, мов вугіль, сіра, як зів'яла трава, руда . . . руда. Важка руда — залізо в ній, криця, чавун. Горітиме у великих печах — зотліє, розпалиться, віддасть чоловікові свою силу.

Навколо доменного цеху — високі яруси руди. Ще крім руди — кокус, вапняк, каміння. Все піде в піч, все знадобиться. Від ярусів до домен бігають вагонетки, меншають яруси та нові й нові поїзди прибувають від Кривого Рогу, від Донбасу, нові десятки й сотні тисяч пудів руди везуть.

Широкими лопатами насипають вантажники у вагонетки руду. Одна вагонетка — руда, друга — кокус, третя — камінь, вапняк.

Домна все їстиме, все до пуття доведе. І бігають вагонетки. Від ярусів до домни.

Високі, високі домни. 25 метрів. Не піч, а велетень. Шість домен, як шестеро малих дітей одного батька — заводу. Всі рівні діти, всі однакові. Кожна дитинка дає 400 тонн чавуну за день. Немов і небагато — 400. Але тонна має багато пудів, багато кіл. Змінити цифри — кожна домна дасть 25.600 пудів, дві домни — 51.200, три — 76.800. Це великі цифри, цифри сили, цифри перемоги.

Руда, чи кокус, чи камінь подається аж на верх домни. Біжить на верх по дроту невеликий казан, легенький, малий казан.

— Скільки там руди?

— Небагато . . . 400 пудів.

— 400 пудів?

— Так . . .

А коли казан повзе, а не біжить, згори вниз, коли він проходить повз очі, тоді й справді видно, що важкий він, не даремно під дротом добра сітка зроблена, коли часом казан увірветься.

Аж на верху домни, на тісній загородці, стоїть робітник. Приїде казан з рудою щільно стане на домні, як от кришка на самоварі, дно казана відчиниться, робітник щось покрутить, руда висипається, і знов казан простує вниз, за новими й новими сотнями пудів руди, кокусу, каменю.

За домнами — газогенератори. Вони широкими горлатими трубами подають вщерть повітря до домни. Запалюється руда, біліє камінь, а кокус горить ще дужче, побільшує пекло в домні. Тоді співають домни, залізно співають.

Дві тисячі ступнів.

Вже нема руди в домні, нема каміння, нема кокусу, є огонь.

І домні важко — ось-ось вона розтопиться. А згори через труби невпинно ллється на боки домни вода, холодна вгорі й кип'яча вже внизу. Остуджує вода залізо, клекотить далі вогонь.

Тоді в домні вже осідає вниз чавун, а шлак, як от піна на воді, плаває зверху. Чистий чавун буде, час його здобути.

Пильно стежать робітники. Поки перепалюється, горить руда, поки відбуваються складні хемічні процеси, поки руда, вапняк та кокус перетворюються в чистий чавун,— робітники на вільне місце поблизу сиплять пісок, а в піскові вибивають ринви, куди має збігти чавун, де він має остудитись.

Урочистий момент, коли починає з домни текти чавун. Немов велике, блискуче око внизу домни, слизиться те око, а сльози — чавун блискучим, до нестями білим, струмочком збігає на пісок.

Тече стьожка, мережиться піском, спочатку біліє чавун, синіє, червоніє, стає бузковим, а тоді вистигає.

Домна свою роботу закінчила. Знов побіг казан з рудою аж на „вишку“ домни, ще дужче запрацювали вантажники, нові тисячі пудів руди, вапняку, кокусу біжать нагору казаном до пащі домни шукати своєї долі.

Так багато на заводі гомону, так багато крику заліза, важко словами передати ту спеку, що панує в кожному цеху.

У Дніпропетровському завод імени Петровського має 6 домен, а з них працює тепер три. Вік кожної домни — три роки. Спека, жар їсть домну, мов сухотний, хворіє вона, три роки працює, а тоді кінчає свою роботу.

Чи про це, про роботу домни легко розповідати?

Завод треба бачити, треба почути його пульс.

Домни стоять прямо під небом. Зовсім інше біля мартенів, у прокатному цеху.

Там і з боків, і над головою тверде покриття, там ще пекучіше повітря, там робітники ходять у синіх окулярах, там всюди написи:

— стережись ваґонетки, стережись крана, стережись... стережись... стережись...

І справді, мов дикуни, біля печей стрибають люди, над головами повзуть білі шматки заліза, ревуть машини, стоять білоокі печі.

Все робить машина — робітник пильно стежить за машиною, роботу реґулює.

Повзе над головою електричний кран, під ним ланцюг, на кінці ланцюга звичайні кліщі. Зупиняється кран, кліщі нижче спускаються, міцно беруть у свої пащі шматок криці, пудів так з 150, знов підіймається кран і далі повзе до нової печі, щоб загартувати ще більше крицю. Повзуть крани над головами. А боками написи:

— Стережись, стережись... сте-ре-жись.

Невірний рух — смерть.

Мабуть, тому робітники через сині окуляри так пильно додивляються до кожного, хто відвідує цех.

Прокатний цех. Тут роблять рейки, дріт, бляху. Кліщі електричного крану подають шматок криці до машини. Крутяться вали, тягнуть товстий оцупок криці, що не довше $1^1/_2$ — 2 аршин.

Вали вгорі й знизу. Міцно тиснуть вали шматок криці. І вже до інших валів він котиться, збільшивши довжину та зменшивши товщину. Співає криця.

Від машини до машини, від валів до валів, шматок криці тоншає й довшає, а коли йому дають спочинок, то він уже довгий, але зовсім тоненький, до речі, вже має й відповідну форму чи рейки, чи яку іншу.

Так виробляють рейки для залізниць, так роблять дріт, бляху для дахів.

І чудно дивитись, як кавалок криці чи заліза за кілька хвилин перетворюється в тоненький дріт, тут його пакують, поливають холодною водицею.

В один день руда проходить великий шлях від домни аж до ящика чи то з бляхою, чи з дротом, чи з іншим готовим приладдям.

Все те робить огонь та спритна рука робітника.

За заводом степ. Колись був степ, а тепер — робітниче селище. За один рік мов з-під землі виросло робітниче гарне місто.

Живуть робітники поблизу свого велетня, заводу імени Петровського.

Дбають робітники за свій завод, добре знають, що Дніпропетровське — то місто, що виробляє метал.

Поруч — будують Дніпрельстан. Найближчі 5 років Дніпрельстан буде найбільшим споживачем продукції заводів Дніпропетровського.

І не тільки Дніпрельстан вимагає збільшення виробництва, не тільки гідроцентрал владно диктує це, а ввесь СРСР каже Дніпропетровському:

— Дай заліза, дай криці — дай.

Дніпропетровське дає.

Годують заводи небо чорним димом своїх димарів — працюють заводи.

С. ГРАБОВСЬКИЙ

Польський поет

(ХАРКІВ)

Вікам на науку —
Що досі тяглись
Як стомлені потяги
Здаля —
Третій рік рветься
Гарячим потоком
Сплаву
заліза
міді
і сталі
Як Ленін помер
вороги завили
Наче гиєн огидних зграя
Пропав більшовизм.
Пропало їх діло
загинув...
загине...
немає...
Як же нам виконать
Справу нам ввірену
Сім років тому ще,
Як його не стало
Відповідь наша
З-ім що виринув
Вирішальним роком металу.
Праця провадить
шляхом перемог
З підвалин ми рушили світи ті
Змусимо Дніпр
Дати нам змогу
Соціялістичним сонцем
світити...
СРСР
наш робочий варстак
Тут вперше
старе повалили в руїни
Сиплем в мартени
залізо
і вугіль
зміцнити
пульс соціялістичний
країни
наше бажання
творити й творить
Так будьмо ж уперті
твердіші
металу

Сто сонць у майбутнє
нас буде везти
аж до комунізму
причалимо.
Кожен наш крок
кілометру дорівнює
Доженем
тільки було би
сталі нам
бо маємо
партію
й провідника
товариша Сталіна.
На багатьох фронтах
боротьба все та ж:
виробництва
— хліба
— культури
Як буде потреба
Ми змінем монтаж
щоб
на ворога стати
муром.
Нові гіганти
розростаються вшир
колгоспи
радгоспи
варстати
Так смерть же тому
хто посміє
порушити мир
і наші поля потоптати!

З польської переклав М. Гаско

Ю. ЯНОВСЬКИЙ

Прокатний цех

(УРИВОК З РОМАНУ „ЧОТИРИ ШАБЛІ")

Залізний бовдур упав на рухливі циліндри. Він був розпечений дочервона й важив з тонну. Циліндри крутилися, трохи виступаючи з землі, стали рухати на собі розпеченого бовдура. Одразу — спека. Повітря хутко розтікалося од заліза. Гуркіт прокатного стану рвав вуха. Повітря тремтіло над залізом. Тремтіло над циліндрами. Залізо дмухало на всі боки розпеченим ротом. Циліндри потягли на собі бовдура та волів. Із заліза злущувалася тоненька шкірка, залізна луска холонула одразу і ставала блакитно-сірою. Бовдура схватили вальці, видушили з нього тьму іскор і викинули по другий бік себе на рухливі циліндри. Гуркіт, як грім. Тонна розпеченого заліза посунулася назад і знову протислася крізь важенні вальці. Брязкіт. Вона трохи потоншала й розтяглася. Гаки перевернули її, безперестанку стали шпурляти крізь вальці. Гупала. На вальці лилася вода. Довгий ряд вальців чекав залізної тонни. Крутилося. Ворочалися в землі вали, трясли землю. Прорізи між вальцями меншали й меншали. Червоне залізо витягалося. Сморід, рев, пара і спека вихрилися вгору, до пробитого скляного даху. Новий бовдур упав на місце першого перед найважчими вальцями. Вибухнула навкруги нього спека. Червона довга стрічка почала в'юнитися по обидва боки прокатного стану — з першого шматка. Крізь дах припікало сонце. Промені його стояли купою стовпів із смороду й диму. Біля входу біліла газета на стіні. Червона залізна стрічка витяглася й потемніла. Вона стала довжелезною рейкою. Дзеленчала. Циліндри потягли до круглої пилки, що різала її на шматки. Горобець залетів крізь дірку під дахом. Сморід і грюкіт підкинули його вгору і вдарили об скло. Гуркіт прокатного стану злякав.

Пилка перерізала рейку, наче кістку. Дзеленькнула пилка. Спека й сморід. Крізь двері вдерся протяг, пройшов над станом угору в дах. Горобець нарешті вилетів. Третій бовдур упав на циліндри. Другий — сотався між вальцями. Соняшні стовпи зникли — зайшло за хмару. На стіні гасла:

„Обережно!" „Увага!" Над вальцями по рейках їздить машина для підіймання ваги - підвала, журавель, кран. Вона несе над землею четвертого бовдура й кидає його на циліндри — в землі. Пилка перерізала рейку. Іскри, як з-під наждачного точила. Кррр-ах,— одрізала ще. Кррр-ах — Знову. Спека, гуркотнеча, сморід, жола, піт. На циліндри упала п'ята розпечена тонна. У сусідньому корпусі гули мартени, вентилятори, полумінь, хемічна реакція. Підлога — безперервна піч. Бовдури стояли в ямах, з яких билося полум'я. Поступово порожніли ці гнізда. У повітрі — сірка, палений пісок, залізо, дим. Відчинилися двері, побіг протяг. Жага. Добре б — голому обмитися снігом. Крізь вікно — за парканом терикон і шахтовий поміст. На терикон бігає одинока вагонетка, викидає нагорі породу, повертається. З естакади сиплеться вугілля. Яка прохолода десь в лісі. Шостий бовдур розпеченого заліза упав на землю. Кррр-ах — пилка. Дзеленькнув дзвоник на крані — „бережись!" Ударило з-за хмари крізь дах сонце. Промені — стовпи смороду, диму. Болять вуха. Напруженість.

Л. СМІЛЯНСЬКИЙ

Мехзавод

(УРИВОК)

Ідучи з комсомольських зборів, Залевадний у коридорі зустрів Писанку, що, майже біжучи, поспішав до осередку.

— А я саме до тебе й біжу, — попередив він Залевадного?

— А що там?

— Здається, трапилась біда з Білолобом.

— Де?

— На мехзаводі!

— Що ж саме? Швидше!..

— Краще підемо кудись, щоб нас ніхто не вчув...

Вже на вулиці, поспішаючи, Писанка розповів, що встиг сам узнати.

Комісія фахівців, приїхавши на мехзавод, оглянула парові молоти й відмовилась їх прийняти; всі молоти мали по половині станини з надто м'якого чавуну. Це обіцяло швидкий знос машин. Комісія підписала акта й виїхала. Таких збитків мехзавод ще й разу не зазнавав. В кабінеті директора стався цілковитий переполох. Приїхав прокурор, приїхав уповноважений ДПУ і — почалось!

Більше за це Писанка ще нічого не взнав, та, власне, події ще й не встигли розгорнутись. Найближчі дні обіцяли багато неприємного. Відомо було тільки, що з самого ж початку нитка слідства привела до Білолоба. Він писав чорноробам наряд на перевіз матеріялу із складу, він мав прослідкувати за їх роботою. Зрештою, його помічника Воронівського ті дні зовсім не було на складі, — він їздив до Москви по матеріял. Отже ніхто, як Білолоб, мусить відповідати за шкоду.

— Розумієш, Залевадний, історія з паровими молотами — це якась дикунська, незрозуміла витівка. З боку здається, що все це є просто нісенітниця. Якщо це шкідництво, то воно звучить, як безглузде глузування.

— Але при чому ж тоді тут Білолоб? — дивувався Залевадний.

— То ж бо то й є, що він тут ні при чому, або, принаймні, з його боку не може бути подібного наміру. Його треба рятувати і то якнайшвидше. Це ж може психічно його зруйнувати цілком.

— Але що ж робити?

— Підождемо — він мусить прийти.

Вони сиділи в Писанчиній кімнаті й до пізньої ночі чекали на товариша. Але він не приходив.

Білолоб під арештом пробув тільки одну ніч. За цілу ніч він не встав і разу з дерев'яного ослона, на який його посаджено. Він був напрочуд спокійний. Спочатку думки його беззвучними, таємничими іскрами виплясували в темряві його свідомости. Він сидів, не ворушачись, немов закам'янів. Руки в кишенях пальта, голова не поникла, а держалась рівно й очі застигли в одному напрямкові — вперед. Минуло кілька годин. Потроху улігся хаос думок. Білолоб починав усвідомлювати становище. І перша його думка пройняла його холодом і тремтінням. Завод! Аджеж то був іспит йому на розгортання. Завод провалився на іспиті, як боязкий хлопчисько десь у школі. Ганебно й безглуздо — провалився. І він, Білолоб, став тому причиною! І що найболючіше — він не знав, коли ж і де саме завинив він. Нова страшна думка пройняла його мозок: значить, Воронівський правий, значить і справді якась безглузда доля фатально чекала й на цю, повну блискучих перспектив і наслідків, справу. Значить, темне передчуття Воронівського не обдурило його, — щось і справді є закономірно неминучого й засудженого на катастрофу в усьому тому, що твориться з такою завзятістю й патосом. Аджеж усе складалось на добре. Ніщо не віщувало такого кінця. Але втрутилось щось незбагнене, непередбачене — все розлетілось на дрібні шматочки, яких не зібрати вже докупи. І головне — надто важко, майже неможливо буде розібратися в цій несподіваній плутанині. Директор обвинувачує його, Білолоба, що немов би сплутав марки матеріялу. Алеж, можливо, сплутали чорнороби, що відвозили на вагонетках чавун, можливо, що вагранщики помилились у купах зваленого коло ливарні металю. Нарешті, ніхто не зможе ручитись, що тут не трапилось навмисного шкідництва. В такому разі шкідник був надто щасливий — йому пощастило поставити під очевидну загрозу становище цілого заводу. Білолоб навіть намагався уявити десятки облич тих осіб, що їх він бачив на заводі, але жаден з них аж ні трохи не нагадував будь-якого шкідника. В усякім разі він, Білолоб, тут ні при чому. Директор, безумовно, помиляється, вказуючи на нього, як на головного винуватця. Але за що ж тоді його відставили від посади на складі? І хто стане на його місце? Ага! Воронівський... Переміг таки він, цей розґвинчений, недалекий на розум обиватель... Суд розбереться, але як же до того? Товариші, партосередок — якої думки вони будуть у цій справі? Так, наступні дні не обіцяють веселити його.

В безсонні й журбі минула ніч і ранок. Він, не встаючи з ослона, сидів і чекав. Він певен був, що його обстоюватимуть товариші, що за нього й тепер уже турбуються ті, що здавна його знають. І, дійсно, вдень його звільнили до суду.

Він прийшов додому зморений і блідий з нерозчісаним волоссям. Писанка був дома.

— Сьогодні вранці, — намагався він заспокоїти товариша, — ми довідались за все. Група студентів, що на шефроботі, взялася дошукуватись справжнього винуватця. Я вже бачився з нашим старим — Яковом Яковичем. Я з ним буду на заводі — навмисне підемо може натрапимо на який слід. А ти не читав? Сьогодні в газетах уже є докладний опис події на мехзаводі. Навіть, фігурує твоє прізвище.

— Мехзавод провалився на іспиті, — тихо вимовив Білолоб.

●

Наступні дні не розв'язали причин зриву на мехзаводі. Комісія РСІ перевірила всі письмові документи, що за ними переводився процес виробництва молотів. Всі документи були справні. Очевидно, винні були або чорнороби, що перевозили й вантажили матеріял, або вагранщики, або, нарешті, Білолоб, що міг відпустити не

той матеріял. Але це не розв'язувало вузла. Треба було відшукати певного й конкретного винуватця. На завскладу тимчасово поставили Воронівського. Білолоб був на підозрі, й до суду мав ходити без роботи. Так минуло кілька днів.

Вранці другого дня Писанка енерґійно стукотів по дверях приміщення свого старого приятеля Якова Яковича.

— Діло гаряче, Якове Яковичу...

— Що там за діло?.. Мало того, що ви обидва наробили вже ділов... одного з комсомолу нагнали, а другий весь завод оганьбив... А ти ще з ділами!.. Хочеш, мабуть, ще чогось накоїти?..

— Та ви б спочатку послухали, діду...

— А чую ж — ми ще не поглохли, хоч може й краще було б, щоб позакладало, то хоча б не чув того, що довелось почути.

— Стривайте, Якове Яковичу, ви ще не все знаєте про Білолоба, а вже й засудили його...

— Треба зараз іти на завод, — сказав Писанка.

— Можна й піти,— відповів старий і почав збиратися.

— А Білолобові ти не казав про це? — запитав старий.

— Нічого. Треба спочатку самим усе розплутати.

Вони пройшли на склад мехзаводу, де саме чорнороби зносили з вантажного авта довгі штаби ґатункового заліза.

Старий і Писанка сіли осторонь, чекаючи, поки робітники закінчать звантажувати. Вони незабаром скінчили, але тільки двоє з них брали тоді із складу матеріял, коли в ливарні готувалися відливати станини на парові молоти. Вони розповіли те, що розповідали й слідчій комісії: що вони дістали наряд од Білолоба й виконали його так, як це було потрібно.

Не дійшовши ніякої ясности в своїй справі, Писанка й Яків Якович запитуючи подивились один на одного. Справа знову заплутувалася. Вже коли вони покидали склад, їх здогнав один із чорноробів — старий і обережний чоловік. Він, оглядаючись по сторонах, майже шепотом промовив дідові:

— Ті робітники, що їх ви оце зараз розпитували, нічого вам не скажуть, бо наряда вони на очі й не бачили. Наряда діставав старший чорнороб, він і знає більше за них. А тільки він вже з тиждень хворіє і не виходить на роботу. Найдіть його й та розпитайтесь,— інакше вам ні про що й не дізнатись.

Яків Якович і Писанка знову відчули під собою тверду стежку. Вони подякували старого чорнороба, розпиталися в нього про адресу старшого чорнороба й рушили на околицю міста розшукувати. Проте, маючи неточну адресу, їм не легко було це зробити. Довелось витратити не одну годину, щоб відшукати брудну не обгороджену хатку, де, як вони довідались у сусідів, мешкав цей робітник.

Зайшли до тісної, але причепуреної комірчини. То була кухня. Несмачно пахло якоюсь стравою, що, певне, стояла в печі. Скрізь було наставлено силу речей, що, здавалося, не могли вміститися в цьому закапелкові.

На ліжкові сидів одягнений чоловік, блідий, з виснаженим поглядом.

— Сідайте, розповідайте,— промовив він несподіваним для гостей дужим басом.

Писанка перепросив з турботи.

Яков Якович розповів, за яким вони прийшли ділом. З перших же слів робітник помітно почав хвилюватись. Він усі останні дні був у тяжкому стані й не міг дізнатися за подію на заводі.

— Ви не хвилюйтеся,— заспокоїв його Писанка,— винуватців уже приблизно викрили, ми тільки хочемо ще й вас розпитатися,— може ви що нового додасте.

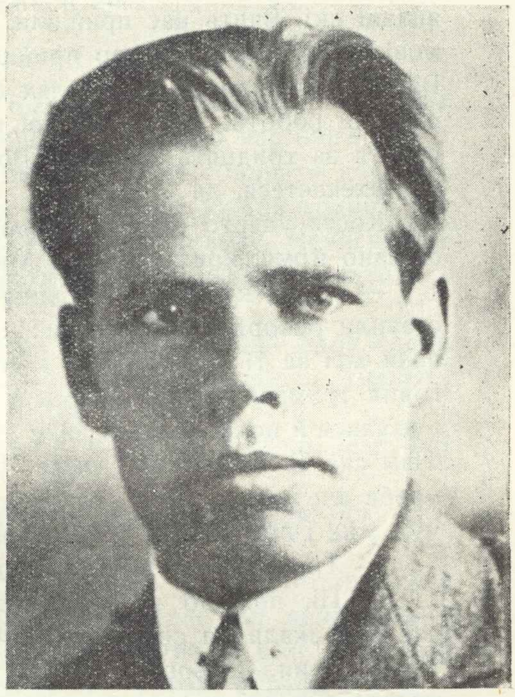
— Та він же, гадова душа, — вигукнув робітник,— сам мені сказав сьому марку брати, а виходить треба четверту!..

Хворий ударив кулаком по столі, аж підстрибнув на ньому посуд. Жінка заметушилась коло чоловіка, заспокоюючи. За хвилину він уже спокійно промовив:

— Наряда мені дав завскладом ще днів за два й не чітко поставив марку матеріялу. А я так, щось за день до строку ввечері хотів його розпитатися, та вже він кудись пішов. Попався на очі його помічник, Воронівський, я до нього, а він: „хіба,— каже, не розберете, що тут сьому проставлено...“ й пішов, а виходить, що...

Він знесилений ліг на ліжко.

— Сволота...— прошепотів він, блідніючи ще дужче.

ОЛЕКСАНДЕР КОПИЛЕНКО

Японці

(УРИВОК)

I

Їли всі четверо з однієї миски, звичайно. Їли мовчки. Батько сьорбав борщ ніби, сьорбавши, йому було смачніше. Але Кость і Тетяна знали — це він з тих пір як денікінці вибили йому передні зуби, коли старий відмовився їхати з їхнім ешельоном. Тепер Михайло тільки жартує частенько, коли збереться вся родина:

— Ти, старенька, не хвилюйся і не думай, що ми старі. Повставляємо золоті зуби собі і будемо як намальована картина. І ціна на нас підніметься. Подивиться хто, а в нас скарб цілий у роті. Ти думаєш це даром придумано. Підемо з тобою в клюб, сядемо на першій лаві і сидітимемо виставивши зуби, нехай дивляться на наше представленіє.

На це в Тетяни завжди одна відповідь:

— Ти краще собі клепку ще одну встав, то хоч на старости порозумнішаєш. Це люди швидше помітять, ніж твої золоті ікли. Я тебе з ними і в хату не пущу...

— Я знаю, ти боїшся, що я з новими зубами буду багато їсти. Тому й лякаєшся.

Тут Тетяна починала вже потроху гніватися:

— Те їжте хай вас... Аби було що їсти. Щодня картопля та борщ, аж у печінках сидить.

— Нуда, їй борщ уже в печінках сидить... Зараз я побіжу принесу тобі з ресторану перекасе со шпіком. Бариня обізвалася...

Така розмова повторювалася дуже часто і кінчалася найчастіше сміхом і гнівливою лайкою Тетяни. Сьогодні їли мовчки. Від миски до рота несли обережно

ложку борщу підтримуючи тую ложку хлібом, щоб не бризнути на церату. Іли так само зосереджено, як перед цим працювали кожен біля свого діла.

Михайло поклав ложку і витер вуса повільно з задоволенням. Тепер, трохи притамувавши голод, звичайно звернувся до жінки:

— Спасибі, Таня. За цей борщ треба тебе занести на червону дошку як ударницю кухенної бригади. За те, що таким борщем годуєш двох ударників. Правда, мене вже скоро оголосять не - ударником .Переучуватись заставляють. Куди ж пак японці які. Вчить нас прийшли. Слава тобі господи ж двадцять літ коптівся в димові цього депа, а тепер прийшли оці ось японці мене вчити. Темпи гонять, біжать... Рисаки знайшлися! По соплях бачу, що рисаки... Ми ще подивимося, яка користь з вашої роботи. П'ятдесят дві години мало їм на паровоза. На обточку. Вони беруться за тридцять зробити! Вони беруться рекорди ставити! Не дуже поспішайте, бо захекаєтеся, да...

Костя уперто підкинув голову, затримавши ложку біля миски. Всі ці слова було сказано йому, хоч звертався Михайло ніби ні до кого. Син перебив скоромовкою:

— Щож, ну щож ми й випустили за тридцять годин. Скажете ні? Скажете не поставили рекорда? Поставили... Та коли б наше депо випускало з ремонту паровози хоч за ті встановлені п'ятдесят дві години... Нехай... А то по вісімдесят годин тримали часто. Такими паровозами до соціялізму не доїдете. От ми, комсомол, і взялися й показали, що таке японці... А вам японці не подобаються... Нехай... Нам сказав комсомол, учись у японців методам роботи. І учимося і бачимо, що треба вчитися... А ви, тато, повторюєте слова ледарів, точнісінько ті слова, які я чув уже і від Микити і від Тарана.

— Ти як же це мене за ледаря маєш?

— Ні, покищо ви лише слова ледарів повторюєте... Тому й кажу... Ви ж нас викликали на своєчасний випуск паровоза з обточки, а ми тепер вас на тридцять годин. А сьогодні у нас увечері нарада буде, і я ставлю пропозицію: комсомольці повинні черговий паровоз випустити з обточки за п'ятнадцять годин. Жодне депо за такий час не випускало...

— Ти, синок, мабуть, захворів... Ляж полеж, бо в тебе голова болить...

— Ні, тато, не болить, тільки руки болять після роботи... А втім побачимо. Я кажу, чергового паровоза ми випустимо за цей термін. Раз комсомол захоче, так зробить!..

— Хоч ти й комсомол, а хворий. Стара, де мій піджак, пора мені на соцзмагання. А то син ледарем обзиває...

II

Батько вийшов. Через кілька хвилин йому треба було заступати свою зміну. Кость подумав йому вслід:

— Нічого, тату, я у вас вивчився, а тепер разом будемо вчитися...

А старому Михайлові теж ніби у відповідь синові зривалося з усг мурмотіння:

— Стрибайте рисаки, стрибайте... Думаєте як одного паровоза витягли за тридцять, так це вам уже й перемога... Подивимося хто з нас гоголем ходитиме...

Та разом з тим, старий не вірив і сам собі. Бо молодь справді поламала той заведений давно порядок роботи біля ремонту паровоза, що його всі досі знали. І цим перемогли. Начальство все на ноги поставили, дали в центр телеграму про досягнення й з управління одержали подяку. Верховодить там і Кость. Його тепер називають головним японцем, але говорять з дружньою посмішкою. Лають його дійсно тільки ледарі... Та й усі інші бояться, не зразу беруться по - новому працювати, а молодь іде напролом і бере рекорди...

— Здоров, маладець!..

— Здоравія, желаю...

Пішли рядом. Це наздогнав Михайла Макар Чередник, що працює плече в плече в розборній бригаді. Макар не говіркий дуже і похмурий, вся балачка його завжди така, ніби він постійно незадоволений з когось і з чогось.

Звичайно, зразу розмова зайшла про змагання і про останній випуск паровоза комсомольцями та молоддю. Чередник говорив так, ніби цим паровозом йому переїхали руку. Михайло інколи тільки слово вставить, зауваження кине. Йому ця розмова не сподобалася. І коли підійшли до депа, там була майже вся зміна. Їх привітали:

— Здоров, япанці... Будемо сьогодні Порт-Артур брати?..

— Будемо... — відповів Михайло.

— Ого, хлопці, батько в сина пішов. Чи навпаки?..

— А що ж мій син украв у тебе щось... Чи злодій він?

— Та ні не злодій, тільки дуже беручкий.

Михайло розгнівався і рішуче одрізав:

— Аби не ледацюга. А то нехай береться... Правильно роблять хлопці і нам носа втерли прямо як хусткою. По двадцять літ робимо, а дітвора нас обігнала... Обстрибала... От тепера й нам треба взятись за діло. Щоб не говорити довго, я пропоную випустити черговий паровоз за три зміни, за двадцять чотири години, замість законних п'ятидесяти двох і замість тридцяти, що випустила молодь. Нема нічого страшного, хлопці... Треба тільки правильно організувати роботу, та менше чухатись...

— По-японському?

— Так, по-японському... І нехай кожна зміна допомагає іншій пару годин тоді й зробимо. Бо тільки на словах допомагаємо транспорту, а на ділі... Паровозів не вистачає, а в обточці по три-чотири доби машину держимо.

Частина робітників відразу пристала на пропозицію Михайла, а іншим незручно було протестувати.

Семен Держак, партієць і один з кращих ударників арматурної бриґади, продовжив Михайлову думку:

— Правильна пропозиція... І я скажу як це зробити. Ось зараз поговоримо з цією зміною, нехай ще працює дві години... Це раз. А головне ми неправильно робимо. У нас так: коли розборщики працюють, так ми ждемо. І взагалі не всі разом робимо, не допомагаємо одна бриґада одній, а треба гуртом, гуртом треба... Хоч би так, як наша молодь. Не соромтеся вчитись у дітей наших... Вони молодші, ну й прудкіші. І по-японському зразу почали, а ми все по-старому... Не приладнаємося ніяк. Так, товариші, ось гасло: за три зміни випустити паровоза з обточки! Ходім з цією зміною говорити і викинемо зараз прапор з написом, щоб уже назад, хлопці не лізти... Нема проти?.. Нема...

— Гайда!.. До роботи.

III

Через півгодини збори, де будуть молоді ударники розповідати про свою роботу. Поділяться досвідом і накреслять надалі свої виробничі пляни. Так сказав секретар комсомольського осередку, запрошуючи на збори молодь і дорослих, хто бажав прийти. І, вітаючи ударників депа, після випуску парово а, секретар партосередку сказав, що ця подія є надто значніша, ніж якась інша, бо тут молодь показала себе на весь Союз Республік, показала на фронті виробничому. На найголовнішому з фронтів — на транспорті. Тепер місцева молодь є приклад для всіх комсомольців-транспортників. Так про це і в газетах напишуть... Але на цьому тільки нехай не спиняються, нехай не думають, що все зробили вже. Треба йти вперед, а старші товариші завжди їм допоможуть і порадою й роботою. Комсомол завжди мусить пам'ятати, що він працює під проводом партії.

І закінчив свою промову секретар:

— Хай живе молодь — ударники соцбудівництва!..

Слова про те, що треба працювати далі, добре запам'ятав Кость. І тепер, коли він залишився сам, у записній книжечці, засмальцьованій, залапаній, пом'ятій — Кость писав ту промову, яку збирався виголосити сьогодні на зборах. Страшною хибою своєї особи, що заставляє так його страждати, Кость вважає те, що він не вміє сказати запальної промови. Скільки разів уже було так: все в голові своїй

продумає, кожне слово, кожну фразу обміркує, виносить і зважить. На одинці так прекрасно ллється його промова повна ентузіязму й запалу, переконливо звучить кожна завзята думка підкреслена фактами. А коли вийде до столу, чомусь починає вже тремтіти не дійшовши президії. Заспокоює себе — та чого ж його тремтіти, свої ж хлопці, свої люди сидять! Жодного незнайомого обличчя! З кожним хоч раз, а розмовляв. А з більшістю і жартував, і спільну роботу робить, і товаришує. Ондечки Вася Дзвінкий нерозлучно із своєю Катрею, сміється, а потім приготувався слухати. Толька Нехтя, той обов'язково сяде між двох дівчат і голова зборів кілька разів закликає його до порядку, хоч це й не дуже допомагає. Там і Поля. Та на неї Костя лише одним оком глянув і одвів зір. Поля знає його вдачу, все підбадьорює перед виступом... І на кого не гляне — свої хлопці, свої дівчата, свої дорослі робітники... Та вже однаково все вилетіло з голови! Запальна промова розвіялася, прекрасні слова пурхнули з голови, ніби там їх ніколи й не було. Залишилися лише факти й пропозиція. Та й те все переплуталося і так без ніякого порядку вилітає, збивається в горлянці, повторюється кілька разів. Потім спиниться Костя і, глянувши на Полю, бачить — як вона йому мигами, підморгуванням намагається допомогти, а потім безнадійно схилить голову й чекає, доки він закінчить, щоб привітати вже тут на місці ніяковою підбадьорюючою посмішкою. Тому Кость часто питав себе — завіщо вона його любить, коли він навіть промови якоїсь не може виголосити. І тому Кость тепер придумав краще — перед тим, як виступати, він пише всю свою промову, особливо головні факти по порядку й читає з книжечки, а потім додає, коли треба щось додати. Промови його тепер звучать і переконливо і струнко — вони насичені фактами й ентузіязмом і тепер розуміє Костя за віщо може любити його Поля...

На самоті, у другій кімнаті Кость писав у свою засмальцьовану книжечку:

„Конденсована воля пролетаріяту може робити надзвичайні речі. Ще додати сюди могутню віру в свою клясу — це приведе до соціялізму...

Великий цьому доказ — пролетарська революція і шлях до соціялізму, що ми проклали. Маленький цьому доказ — наш рекорд ремонту паровоза. Ентузіязм і воля колективу транспортників і т. д.

Але часто ми не вміємо використати свої сили. У нас немає пляновости і правильних метод роботи. Ось чому почали заводити японські методи роботи в справі ремонту паровозів.

Що таке японські методи роботи нам розповів сьогодні ще раз завремонтом інженер Яковенко. Головне, як бачимо, пляновість і правильна організація праці. Буду говорити конкретно про наше депо. До цього часу у нас паровози часто стояли й по три навіть доби в обточці. І це при такому напруженні в роботі транспорту. А з капітального ремонту Полтавський паровозобудівельний завод випускає зараз по триденному графіку, завдяки правильній постановці справи і застосованим японським методам роботи. Це вже ми наздогнали Европу, сказав т. Яковенко

У нашому депі прорив... Така історія постійна: один паровоз випустимо за сорок годин, а другий за три доби. От і пляновість тобі...

Наша бриґада молоді випустила перший паровоз за тридцять годин, але давайте не дуже з цього радіти. Треба зробити, щоб надалі скорочувати час стояння кожної машини в ремонті і довести цей час до мінімуму — тоді радіти.

Поговоримо практично: ми маємо досягнення, бо цілком перемінили методи роботи. І треба на жаль сказати, що адміністрація не дуже нам і назустріч зразу пішла.

У нас так часто буває — записав машиніст у ремонтну книгу якийсь ремонт, так собі на око. Ми починаємо розбирати, дошукуватись пошкодження, а його немає там, де писав машиніст. Воно зовсім в іншому місці. Здаємо машину — потім знову назад. Бо не лише 28000 кілометрів, що треба за ґрафіком, а й 280 вона не пройде. Це забирає багато часу. Зобов'язати машиністів пильніше придивлятися до паровоза й писати правильні вимоги ремонту.

Наша бриґада організувала свою роботу так, що все було під руками. Не бігали, висолопивши язика, за матеріялами, за струментом.

Та це не завжди можна так робити. Про це наші всі добре знають, особливо про бабіт для заливки підшипників. На цьому місці спіткнешся — хочеш чи не хочеш. Адміністрація працює тут не по - ударницькому.

В мене ще є кілька пропозицій, що допоможуть більше прискорити випуск паровоза, головна — зовсім переформувати наші бриґади й зробити так, щоб усі бриґади працювали разом, а не чекали одна одну. Цю справу треба обміркувати разом з адміністрацією.

Я вважаю, що пересічно ми повинні випускати машину з обточки за 10 — 25 годин, застосувавши правильні методи роботи. А нашу молодь я закликаю випустити подальший паровоз за п'ятнадцять годин, в порядку штурмовки.

Додатки. . ."

Звичайно, на зборах інші товариші частину скажуть з того, що записав собі Костя, те він повикреслює. Але з нотатками почуває себе на трибуні спокійно і не боїться дивитися в очі Полі під час промови.

IV

Другого дня в депі під гаслом кинутим Михайлом і написаному на червоній стрічці:

„ПАРОВОЗ ВИПУСТЯТЬ З РЕМОНТУ ЗА ДВАДЦЯТЬ ЧОТИРИ ГОДИНИ УДАРНИКИ НАШОГО ДЕПА".

повисла нова стрічка з написом:

„БРИҐАДА МОЛОДІ! ПАРОВОЗ, ВИПУЩЕНИЙ З РЕМОНТУ ЗА П'ЯТНАДЦЯТЬ ГОДИН, ДОВЕЗЕ НАШУ КРАЇНУ ДО СОЦІЯЛІЗМУ!"

І ударницька молодь працювала підряд дванадцять годин і за дванадцять годин на тому паровозі виїхала вся бриґада, поставивши всесоюзний ударницький рекорд на транспорті.

Тоді й старий Михайло не витримав, почухав таки потилицю й сказав потихеньку синові:

— Обстрибали чортові япанці . . . Обстрибали рисаки!

Ю. ЗОРЯ

Депо

(УРИВОК)

Ось і паровозні майстерні. Протягом десятиріч дим пофарбував їх у чорний колір. Депівська територія — мініятюрна країна траурної барви; тут і рейки, і земля — брудні. А робітники! . . Ген - ген черговий кочегар працює на тендері. Його шкіра, припудрована вугіллям і нарум'янена мазутою — чорнява. А цей чистильник — справжній вугляр! Іще нехарна сувора фіґура. Це краплини непереможної армії буденних полум'ярів. Життя для них — робота, робота й ще раз робота. Вони навіть не прислухаються до репету дзвонаря з ближчої церкви, не придивляються до празникових настроїв, ні! Вони турбуються, щоб не вмер огонь, щоб залізні рисаки справно пожирали свої норми жертя, щоб серця індустрії працювали без перебоїв. А ось і стрункостанні паротяги під парами; стурбовано рухається маневрушка; поруч — мертвяк ще прадідівської конструкції. Ген - ген хтось заворушився на ґанку. Кочегар. Він зник, а гострогрудий кінь заіржав, немов радіючи з того, що повернувся його вартовий. А трохи згодом паротяг радо привітав семафор - гу! Поруч — другий. Заманеврував на стрілках третій. Вир рухів! Білозорі рисаки бадьоро вирушили в дорогу — вперед! — до радісних, принадних обріїв . . .

„Віддай партквиток"

Ю. МОКРЕЄВ

Дія III

Епізод 6

Ковальський цех під час роботи... Рух... Виробничий гомін... трудові процеси... У композиції оформлення — залізні ферми, крани. На екрані у глибині кіно, ув'язане тематикою з цехом. Збоку — червоний куток... Гудок. Рух поволі стихає. Цех стає... Завмирають у горнах вогні, стомлені робітники відходять від ковадел, сідають у червоному кутку... Дехто вмивається, дехто закурює, або читає газету... Дехто обідає...

Лимар (*витирає обличчя*). Ху!..

Ланюк. Стомився?..

Лимар. Шість болванок одклепав...

1 робітник. Чого радіо мовчить?..

2 робітник. Та ну його, твоє радіо!..

3 робітник. Дирчить, як грамофон на базарі... про перспективи народнього господарства, йдіть у токарний цех...

Коньков. З твоїми лекціями!.. (*Спльовує*). Краще б талона дав на підметки... Ей, ти... Винахідник!.. Ти що, у партію милишся?..

1 робітник. Хе... хе... зранку нализався?..

Коньков. Я не п'яний... А от ти, інженер безпатентний, скажи, по якому праву розцінки собі зменшив на болванки?.. А?..

Лимар. Тебе не спитався...

2 робітник. Лимар зменшив розцінки?..

1 робітник. На багато?..

Лимар. На десять відсотків... Заробляв двісті — тепер зароблю сто вісімдесят... З мене досить. А п'ятирічці — допомога...

Ланюк. Молодець, Лимар!..

1 робітник. Хлопці... треба й собі!..

2 робітник. Не на вітер же плякати пишуть.

Коньков. Що?.. Зменшувать?.. На!.. Відал?..

Малюк. Конькову дійсно тяжко — горілка дорожча...

1 робітник. Неув'язка...

2 робітник. Ножиці...

3 робітник. Воно б може й треба... Але ж не на десять... Це забагато... Так, на півтора, чи на два...

2 робітник. Щоб осміяли?..

1 робітник. Оце так допоміг!.. А на зборах до стелі тяг руку.

2 робітник. Та що ти, не знаєш цю ханжу?.. То тільки й його, що розставить стільці президії та в графін води налить, а як прийде до діла — то задніх пасе...

Коньков. Ніяких знижок не дозволю!.. А ти, інженер совецький, не хворси!.. Не підлизуйся, як цуцик... все рівно, завом не призначать...

Лимар (*гнівно*). Ух, ти... тріпло!..

1 робітник. Ти, Ванька, Лимаря не чіпай... (*До Лимаря*) гуртом всипемо...

2 робітник. За Лимаря всипемо!.. (*До Лимаря*). Ну, як твій проєкт?..

Лимар. Десь треться по тресту... не питай.

1 робітник. Да... кишки вимотають...

Коньков. Такий проєкт — гріш ціна... Когда б што путнє, так давно з руками й ногами вхопили б.

Ланюк. Товариші, щодо Лимаря, то партбюро винесло таку постанову: вимагати негайно затвердження його проєкта, бо він надзвичайно цінний... У цій справі до Москви поїде тов. Данило...

1 робітник. О, цей нажене холоду...

2 робітник. Нажме...

Ланюк. А тобі, Коньков, раджу не з'являтись на завод, коли ти пьяний...

Коньков. Так це значить ніколи й на завод не приходь?.. Чого захотів...

1 робітник. Ха... ха... ха!.. Хлопці... сам признавсь!

2 робітник. Нема, кажеш, дня такого, щоб не пив?..

Коньков. За свої п'ю... А розцінок зменшувать не стану... Подлец я буду...

1 робітник. Хлопці!.. Складаймо заяву... Конькових слухатись не будемо!..

2 робітник. Пиши, Гриша, ти ... І викликай ливарний цех... (*Збились біля столу*).

Коньков (*сплюнув*). Дураки!.. (*До 3-го робітника*). Сідай... поставлю нужника... (*Починають грати у дамки*)...

Ланюк. Ти, Лимар, не кисни... Твоє діло — вірне... Не затруть. З трестом на ножі підемо, доб'ємось...

Лимар. Досадно... Самі ж бачать, що тут сотні тисяч економії, і хоч би що... Позасідали там усякі Марченки.

(*Входить хлопчик з плякатом*)

Хлопчик. Це вам... (*Пішов далі*).

1 робітник. Хлопці... ану сюди...

2 робітник. Читай, що там? (*Збиваються біля плякату*).

Лимар (*читає*). Вівторок, десятого — чистка партосередку тресту „Совстрой".

1 робітник. Ого!.. Дочекались!..

2 робітник. Прийдемо!..

Ланюк. Приходьте, товариші!..

Коньков. Чистка... Хе... хе?.. Правильно!..

1 робітник. Вашого полку прибавиться?..

Коньков. Мене не вичищали — я сам уйшов.. Не розділяв плятформу...

2 робітник. Ха... ха... Це відносно горілки?..

1 робітник. Та відносно усього... Таких бузотьорів там не потрібно... Ланюк, візьми цю заяву, передаси до завкому...

Ланюк (*проглядає*). „І відмовляємось від платні за брак"... Добре!..

Коньков. Дураки!.. Копійки свої оддають, а там чхають на них. Он, прислали до нас комерційного аґента — гроші околачує у заводоуправи... По двісті карбованців з ваших знижок огрібає...

1 робітник. Якого аґента...

Лимар. Де? Коли?..

Коньков. Што ви з Марсу приїхали, чи штолі?.. Вже три дні, як сидить сука, в конторі, ділами заворачує... Морда, о!.. За ним допр п'ять лет скучав...

Лимар. Це ж що?..

1 робітник. Так не годиться...

3 робітник. Іч, як економлять!..

Ланюк. Мені невідомо про це... „Комерційний аґент"?.. Нащо?

Коньков. А щоб було куди ваші знижки всунуть. (*Спльовує*). Та ось він сам прьоть... Іч, вже й по цехах шниряє...

(*Входить Бартель з портфелем*)

Лимар. Щось знайоме... Де я його бачив?..

(*Бартель обмірює рулеткою болванку*)

1 робітник. Боїться в руки взяти...

Коньков (*єхидно до Бартеля*). Гражданін... Он піджачка замазав...

Бартель. Де?.. (*оглядає*).

Ланюк. Ви що тут міряєте?.. Все без вас міряно.

Бартель. Сказали перемірять... А вам що?..

1 робітник. А те, що не чіпай... Змішаєш.

Лимар. Де я вас бачив? (*Приглядається*).

Бартель. Не знаю... Може, де на вулиці... Я живу тут уже півроку.

Ланюк. Хто вас сюди призначив?..

Бартель. Трест!.. Товариш Марченко... Подвинься, товариш.

1 робітник. Чув?

Коньков. Що він тобі, сваток?

Бартель. Чого тикаєш?

2 робітник. А... не любить?..

Коньков. Нічого, звикне... візьмемо в роботу.

1 робітник. Слухай, Ланюк... Коли осередок не зробить тут чого, заберемо заяву назад...

2 робітник. Заберемо...

3 робітник. Правильно!..

2 робітник. Ми тут будемо піт з себе виганяти — а там вигадуватимуть різних комерційних...

Ланюк. Товариші... Стійте!.. Тут непорозуміння — я з'ясую це все... і не пізніше як завтра, ми примусимо трест забрати від нас цю...

Коньков (*скептично*). Так тебе й послухають — у гражданіна, можіт бить, у тресті усьо сімейство служить...

Ланюк. Хлопці!.. Пригадав! (*До Бартеля*). Ей, ти!..

Бартель. Це що за тон?..

Лимар. Станцію Знаменку пам'ятаєш?

Бартель. Я не маю... ніякого бажання говорити з вами.

Ланюк. Поговориш з другими... Товариші я пізнав його!.. На станції Знаменці колись я працював стрілочником. Проходили денікінці... Стояв їхній бронепотяг... Як зараз пам'ятаю — оцей, тоді ще кошеня, сопляк, у кадетський шинелі, на моїх очах розстріляв власною рукою трьох робітників із цукроварні...

Голоси. Ось воно!.. Здорово!.. Настоящий аґент!.. Ану, хлопці, сюди!..

Бартель. Що за вигадки!.. Це не я...

Лимар. Ні... це ти!..

1 робітник. На тачку його!..

2 робітник. Під паровий молот!..

3 робітник. Дайош!..

Коньков. Красота!..

Бартель. Товариші... Тут непорозуміння... Ця дрянь ще буде відповідати за свою брехню!.. Я не дозволю!.. Я піду до Марченка, до вашого директора! (*Іде*).

(*Свистки, зик*)

Геть!..
Вильотуй!..
Хлопці, дайош!

Ланюк. Товариші.. Тихо! (*До Бартеля*) Стій!

(*Павза*)

Бартель. Я піду до тресту.. Я...

Ланюк. Поки до тресту... Зажди. (*Йде до телефону*). (*Павза*). Станція... Станція... Дайте негайно ДПУ.

Бартель (*здригнув*). А?..

Коньков. Кррррасота!..

Завіса

НА-ГОРА́

100% ПЛЯНУ

НЕ МЕНШЕ

МИКОЛА ТРУБЛАЇНІ

Тривожні дні

(ФРАҐМЕНТИ)

Туман набряк і ліг на море, майже торкаючись сердито - розпатланої хвилі. Палуби, борти, фальшборти і навіть залізні кнехти промокли туманною рідиною.

Клотик на щоглі хилиться — пра - во - руч і коли хвиля плигне на борт — ліворуч.

На кормі, над циферблятом лагу схилився матрос.

— Скільки?

— 7,4. Мусіли 9 . . 10.

— Кочегари погано шурують!?

А в глибині пароплаву, де паливні під паровиками, витирають піт чорні, замазані вугільним пилом люди.

— Підіймай пар!

— Підіймеш, ага! Єгипетського бога, а не пар.

Дзінь, дзінь, телень, телень.

Задзвеніла лошата у стінку паровика.

— За - ки - дай!

— Підламать!

— По - о - воруш!

А стрілка монометра не хоче йти вгору, далеко їй до червоної риски.

Немає пару. Пароплав не йде, в плентається. Надриваються кочегари і кленуть вугілля:

— Земля.

— Ач, чорнозему замість вугілля дали.

— І того ледве вишкребли. Донбас недодає. Знаєш скільки.

— Бодай їх . . .

Махнув рукою бородатий Орлов.

Сів на відро, що д'гори дном.

— Є на Півночі,— за полярним колом, острів Шпіцберґен. Звуть норвежці його,— а тепер Норвегії належить він,— Свальбардом Чотири місяці,— зимою,— не показується сонце в темній стороні, чотири місяці,— літом,— не заходить над островом сонце. Ходили ми туди. Гори. З гір у море крига повзе. Дерево не росте... Навколо острова крига плаває. А по кризі білий ведмідь шляється. Більше півроку ніякий пароплав не підійде.

— Розкопав там хтось кам'яне вугілля. Пробили копальні, привезли робочих... Добувають... Горить добре. А погано там в тих копальнях робить. З робочими ні про що не рахуються.

— Донбасівців наших туди б послать...

— Є на Свальбарді...

Дзінь, дзінь — лопатою.

— Закидай! Пар падає. Не давай!

●

На дверях:

УПРАВИТЕЛЬ ШАХТОУПРАВЛІННЯ

За дверима кабінет. Крізь два високих вікна зазирає вечір. Маленька електрична — погано світить. Мабуть 25 — 35 свічок.

На стіні: мапа Луганської округи.

На столі: телефон-крутилка, чорнилниця, портфель і бльокнот із штампом: „Трест Донбасантрацит".

І Луганська округа і Донбасантрацит од минулого.

На столі, через портфель два кулаки — шахтоуправителя:

— Мусимо! Завдання дано для того, щоб виконати.

Головний інженер,— на ногах юхтові чоботи,— стиснув зуби:

— Можемо!

Це сказав головний інженер.

На підлозі, підібгавши ноги і упершись спиною в стіну,— під мапою,— сидить завкопальнею № 5.

Голова повисла, обличчя небрите й сумне, а очі, здається, стогнуть разом із голосом:

— Людей кваліфікованих немає. Слюсарів, механізаторів нема...

— Люди є. Кваліфікованих мало. Вивчимо. Треба розставить як слід. Де ваші слюсарі?

— Овчаренка посилають вчитись...

І дивиться злякано.

●

Т е л е г р а м а: „На Дніпрельстані запас вугілля на один день. Механізми зупиняють. Кількість паровозів зменшено. Недоставка вугілля загрожує зривом будівництва.

Вживайте екстрених заходів".

Д р у г а: „Хлібзавод вугіллям не забезпечено".

З г а з е т н о ї с т а т т і: „Промфінплян металюрґійних велетнів залежить од своєчасної приставки палива".

З р о з м о в и: „Холодно. Невже ж всю зиму без палива сидітимемо. Ані школа, ані лікарня наші не запаслись. Що буде?"

„Я до Києва їздив. Шепетівський швидкий вийшов з Харкова із запізненням на 12 годин. Кажуть — вугілля виною. Погане“.

●

В голові легкий шум. Під очима чорні круги — підфарблені вугільним пилом. Не одмивається. 24 години не виходив з підземелля.

За місяць 30 упряжок. А місяць ще не кончився. Ось зараз до їдальні, а в затишній кімнаті чорнява Ніна, що змагається з в'юнкою Марусею, дасть суп та соус, тоді спати: в голові солодко замакітрюється. Ще кілька день напруженої праці, а там до Харкова, на дворічні курси профробітників. Учоба — спочинок після днів шаленої боротьби за ліквідацію вугільного прориву.

А десь у грудях, в може то в голові, лише здається, що у грудях, — в якомусь закутку неспокій:

Прорив не ліквідовано.

— Ва-ню!

Став. Кличуть до партосередку.

— Член бюра комсомольського осередку?

— Так.

— Кандидат партії?

Так.

— Тебе висувають на механізатора західнього крила.

— Я ж їду вчитись.

— Організація вважає, що ти мусиш залишитись на виробництві до ліквідації вугільного прориву.

Уперся ліктем у підвіконник і засмучено глянув у куток.

Учоба. Літом готувався на спеціяльних курсах підготовки... Стільки читав... А скільки мріяв, і все провалюється.

22 роки. З них 8 — виробничого стажу. Кращий слюсар. Ударник, — хотять преміювати. Учоба ж краща премія. А тепер.

— Ні, я не хочу.

— Ов-ча-рен-ко.

Поволі вимовляє секретар партосередку.

— Ти ж не дитина.

— Невже не розумієш ваги ліквідації цього прориву?

Представник райкому комсомолу, уповноважений ЦК умовляють як малу дитину. Їх підтримують четверо членів бюра осередку, хоч двоє з них, найближчі товариші, слюсар і посадчик лав, дивляться кудись під стіл. Вони знають, як це боляче.

— На копальні прорив.

І цими словами наче камінням б'ють у обличчя. Він мовчить. Він не каже: я згоден. Зціпив зуби. Очі дивляться сухо. Але у виразі обличчя видно, що опір зламано. Він не одважиться повторити: я не хочу.

●

Чотири удари об рейки — чотири дзвінки і невидимий машиніст повернув ричаг. Мокра, двобока кілть підплигнула, зупинилась і поповзла униз, розганяючи ходу. Шахтарська лямпочка освітила покромсану стіну стволу, що сувоєю метрів зникала над головою. Кліть, наче швидка рука мануфактуриста, одміряла 140 метрів грубого сіро-рудого сукна стволу, полегшила ходу і стукнула у дно.

Прямо, приплюснуті до ґрунту чорні силуети рейок поповзли до бремсберґу, а ліворуч поворот повів через ворота до підземної комори і людського ходу.

Низько нависає стеля і туляться постаті.

Темрява загусла і сильний вітер, що дме відкілясь згори, не в силі розрідити її. Ні заметр, ні за міліметр щось розглянути не можна.

Одгортаю полу і звільняю лямпу - шахтарку. Силою акумулятора розрізаю темряву на півтора метра і кидаю блиск на антрацитну плитку, що зашпортнулась об вузеньку рейку. Праворуч і ліворуч — спресовані сланцеві стіни, покороблені дубові підпорки, а над головою низько повисла стеля, скріплена погнутим обаполом, і нахиляє мою спину та голову до рейок.

Над нами 200 метрів горючих сланців, піщаників, вугільних шарів першого та другого поземів, глини, кремнозему. З могутньою силою спресовують вони глибинні шари ґрунту, трощать стойки підземних ходів, завалюють лави і забої.

Під нами на глибині кількох десятків метрів підземні глибинні шари антрациту.

Ми — легка кіннота, що спустилась під землю. На вугільному фронті прорив. Ворог — шкідник, ледащо, розтяпа мають свої партизанські загони у вузьких ходах і печерах підземних глибин. Комсомольська розвідка шукає підземного ворога.

Скаженік — командир розвідки. Він прийшов у комсомол через школу ударництва. Він організатор першої і найкращої ударної бриґади на цій копальні. Шостий рік він працює під землею — був: навальщиком, саночником, відбійником, а тепер після спеціяльних курсів — раціоналізатор.

Скаженік не дрижить, коли падає лава, знає як одрізнити корж од кумпола і обережно пройде в самому небезпечному місці.

Коли був саночником, над ним завалився корж. Його врятували санки, що він обпирався на них. Корж вагою в декілька десятків пудів ударив об сани і його спину. Розпластав та придушив саночника, але упершись об сани, не зміг роздушити.

Через три місяці Скаженік вийшов з лікарні і знов спустився на своє місце під землею.

●

Т р е т і й п о з е м н а С х о д і. Перша лава. Її довжина метрів із 70, ширина — близько 3-х метрів і заввишки буде трохи менше як метр. Доводиться повзти вздовж конвеєра, просвердлюючи темряву маленькою акумуляторкою. Штиб коле коліна, спина черкає об стелю, що її підтримують ряди соснових стійок, правда, чомусь без обаполів, що загрожує падінням коржів та кумполів.

Через кожні 2 — 3 метри Скаженік уважно оглядає конвеєр.

— Немає ролька,— констатує він.— Хоча б замінили його стійкою, але цього немає.

Починаємо переконуватись, що догляду за конвеєром немає.

В багатьох місцях конвеєр так засипаний штибом, що рольки не можуть качатися — зрозуміло, чому конвеєр раз - у - раз переставав подавати або подавав надзвичайно поволі. В іншому місці, де один конвеєрний лист мусить стати над другим, перетинаючи його навкісь, вилетіла стійка, лист упав на лист і підчас роботи вони труться один об другий.

Очевидно після уставлення конвеєра, уставлення похапцем, ніхто більше його не оглядав і не контролював. Ніхто не подбав, щоб очистити штиб, щоб поставити, де потрібно, стійку, полагодити ролька або замінити стійкою. До речі, на-горá валяються рольки без діла.

Темрява і тиша урочисто переповнюють лаву. Не чути роботи пневматичних свердел, не чути, щоб працювала врубівка. Лише наші лямпочки блимають над конвеєром, а в глибині — жодної світлої плями.

Ми все далі заглиблюємось у печерю. Скаженік швидко поповз уперед.

Ми знаємо, що лава мусить підготуватись до видачі на завтра, але ніде підготовки не бачимо.

— Хто такі?

Ми їх — вони нас.

Це машиніст зарубної машини з помічником. Вони мусіли зарубати лаву знизу догори, щоб потім відбійники і навальщики ранішньої зміни видали з цієї лави

на-гора́ 150-180 ваґонеток товару •. Але вони дрімають і їхнього спокою не порушує навіть тріск стійок за органкою ••, де осідає стеля.

— Чому ви спите?

— Нема що робити... (??)

Виявляється, що вечірня зміна не встигла одкидати ваґонеток з десять вугілля, яке заважає спустити машину й рубати новий заруб. Це безперечно могли б зробити ці самі машиністи за допомогою десятника,— максимум дві години роботи. Що це можна зробити, згоджується і присутній тут десятник Іутін, але все обмежується лише згодою, і машиністи продовжують дрімати.

Конвеєр не доходить до кінця вибою метрів з десять і це примушує тримати тут кількох зайвих навальщиків. Ніхто не потурбується поставити тут ще кілька конвеєрних листів.

●

Друга лава цього таки позему. Стійки поставлено густо, але обаполів мало. Зі стель капає, а під колінами мокрий штиб.

В забої на сухенькому місці спала людина. Біля людини був динаміт.

Людина спала міцно, проте її розбудили. Це був запальник Карпов. Замість готувати вночі вибій і висаджувати бурки, — він спав. Бачте, у нього не було глини, щоб замазати бурки перед тим, як їх висаджувати. „Дефіцитний матеріял", тобто глина і вода, є тут — усе під землею, менше як за пів кілометра. Та, бачте, запальник сам за глиною не піде, а чекатиме цлу ніч, поки йому принесуть.

Карпов признався, що він так спить кожної ночі, бо немає глини. Ранком хтонебудь принесе глини, він висадить замість 15 бурок 5 — 6 й піде на-гора́.

Конвеєр тут теж не сягав до краю лави, а недалеко в одному з ходів лежали без діла конвеєрні листи. Робочі запевняли, що ті листи лежать без діла уже другий тиждень.

●

Ми поверталися назад. До бльокноту було занотовано ще одно: „вздовж" штрека на сході по третьому позему, обабіч рейок, валяються попсовані ваґонети та бочки для води, це в той час, коли не вистачає ваґонет, а води в забої робітники не одержують зовсім. Треба ці ваґонети зібрати й одремонтувати".

Сіріло. Ранішня зміна збиралась у нарядній. Відбійників, навальщиків і ваґонщиків посилали в непідготовані за ніч лави та забої.

●

Лише раз стьобнули батогом. Храмцов — молодий наймит, що прийшов у Донбас на копальню „Карл" ліквідувати вугільний прорив.

Під землею на Храмцова напав невідомий йому коногон і побив його. Це було на очах десятника, члена комуністичної партії Бурлаки. Коли комсомольський осередок звернувся до Бурлаки з вимогою назвати прізвище коногона-хулігана, то Бурлака одмовився це зробити.

Чули про цей випадок секретар партосередку Буровін, голова шахткому Неверов, чув і зав. копальні Стародубців, але уваги не звернули:

— Раз батогом хтось стьобнув... пусте.

Другого наймита перестрів хуліґан і почав кричати:

— Скидай спец! —

а потім кидав грудками.

За таку „пусту" справу і таке пусте відношення райпартком виключив з партії Бурлаку та Буровіна, зняв з роботи Неверова та оголосив сувору догану з попередженням Стародубцеву.

Хуліґана коногона Комаря заарештовано.

• Вугілля.

•• Подвійний ряд стійок, густо поставлених одна біля одної.

●

В особистій розмові. Той самий Буровін признався мені,— він не вірить що промфінплян своєчасно буде виконано.

Буровіна я бачив вперше. Півгодини тому, на комсомольських зборах, він розпинався, що плян реальний і що його треба виконати. А тепер, коли ми йшли повз сортировку, куди по естокаді котились вагонетки і з шумом сипалось вугілля з них, він сказав:

— Я говорив, що до десятого завдання не виконаємо. Ще треба деякий час. Але зі мною не згодились. Довелось голосувати.

Буровін голосував „за", а в практичній своїй роботі, керуючи парторганізацією, доводив „проти".

Буровін — опортуніст. Тепер він пішов на виробництво, заявляє, що визнає свої помилки і сподівається, що колись його знов приймуть до партії.

●

Нездатність керувати чи шкідництво. Сьогодні попсувався конвеєр — видобуток 69%. Вчора забурились вагонетки — видобуток 71%. Позавчора через недогляд зірвався з установки мотор — видобуток 70%. Завтра несвоєчасно підготують лави і видобуток становитиме при всіх зусиллях не більше — 75%.

Технічний керівник копальні, що за останні роки відновив дві занепалі копальні, працює тут більше... місяця. Він схуд, під очима синці і мішки, очі почервоніли од вугільного пилу і безсонних ночей. І здається, що ця людина, яка віддає всю енергію копальні, десь зустрічає якийсь організований опір.

А може це просто нездатність адміністративно-технічного персоналу організувати роботу...

●

Чи є герої? Є! Не вистачає спецодягу, не вистачає спецвзуття. Постоли коштують лише 1 крб. 62 коп., але їх нема і десятки робітників роблять прогули. Що думає „Вуглеснаб"? Що думає громадськість, коли на Дніпрельстані зупиняються паровози, а вугілля лише на один день?

Але є герої. Вони натягають на ноги рукавиці і йдуть на роботу. Вони не одержують спецодягу і роблять його із подертих мішків. Але... і подертих мішків нема. Секретар комсомольського осередку Овчаренко — слюсар. Слюсарів на копальні не вистачає. За останній місяць Овчаренко зробив 34 упряжки. За останні три доби Овчаренко був на поверхні не більше 10 годин і ще встиг провести засідання бюра осередку. З п'ятьох хлопців, членів бюра, чотири працюють по 16—24 години підряд під землею.

●

ВСЯ КРАЇНА В НАПРУЖЕННІ

ПАЛИВА! ПАЛИВА! ПАЛИВА!
П'ЯТИРІЧКА — ПІД УДАРОМ.
ВІД ВАС, ШАХТАРІ ДОНБАСУ, ЗАЛЕЖИТЬ ВИКОНАННЯ ҐРАНДІОЗНОГО ПРОМФІНПЛЯНУ.
КОМСОМОЛЬЦІ, КОЛГОСПНИКИ, ЧЕРВОНОАРМІЦІ, НА ДОПОМОГУ ДОНБАСУ!

ЦЕ ПЛЯКАТИ

●

— Б'ємось за добичу!

Несподівана зустріч. Місяць тому бачились на маневрах. То було за Фастовим. Він був синім кінноточиком.

Того дня вони тричі атакували червоних. Під кулеметним та гарматним вогнем в скаженому льоті коней мчали степом і згубили сімдесят процентів людей, як сказав військовий посередник. Але до ночі не пустили червоних за річку, щоб дати нічний бій.

Демобілізувався і вірний комсомольському обов'язку поспішав на Донбас до ударної ґвардії бор ців за вугілля.

— Працюю одбійником. Раніш, до армії, на текстильній фабриці був. Тут швидко призвичаївся.

— Десятнику, як цей ваш одбійщик?

— Мабуть бреше, що текстильником був. За два тижні він у нас чуть не кращим одбійником став.

— Да...— бурмотить десятник,— так я і повірив, що на текстильній...

— Тут, брат, делов... Я оце придивився... треба заворачувать інакше, бо не виліземо з прірви.

— Неполадка на неполадці, неполадкою поганяє.

— А ви сюди для чого прийшли?

— Правильно. Точка. Йду спускатись до копальні. За промфінплян. Точка.

●

Степом прошуровано дорогу, протоптано стежки. Під степом стирчать копри і видко, як швидко крутяться колеса підйомок.

То копри копалень: „Карл" 7/8, 4 біс, Віолін № 2, Американка, і далі до Анненки на Криндчівку потяглись.

Чорне море - Донбас (копальня „Карл").

ПАВЛО УСЕНКО

ГАСЛА •

Юнацький порив —
на прорив.

●

Розставляйте людей на постах.
Кращих в забої, кращих до шахт.
На чорні пласти — бойові одиниці
із криці!

●

Слухай тривогу,
Тривога не гасне,
Бо зорі гаснуть на шахтах Донбасних!

●

За вугіль,
За вугіль,
За вугіль рушай,
За врубову машину, ударники шахти!

●

Ударом наскрізних бриґад —
Юнгштурм шахт!

●

Тривога вугільна не стихне, не змовкне,
Бо кожна гукає вагранка і домна,
Кожен гукає йдучи паровоз:
В донбаських глибинах забурено кокс.
І кожна ділянка, і кожна дорога
Гукають: Тривога! Тривога! Тривога!

●

Щоб заводи вели радянський край,
Кожен вибійник — плян свій знай!

●

Ми шахти озброїм в машини залізні,
Коммольці, до зброї беріть механізми.

• Цими гаслами було оздоблено вулиці м. Сталіна, трамвайні вагони, кіно, їдальні, поштові конверти та було використано в газеті „Молодий Робітник".

ЯН ЛИСОГОРКО

Прорив

(УРИВОК З ПОЕМИ)

Конкретно про дні.
про життя
і про смерть.
Слова не вирвеш
із наших пісень.
Впали плякатом
недоліки мет
на візерунки осель.
Наче слимак
до брудних стін,
наче
нервовий сон...
— Ти
— Зупинись.
— Не додав...
Стій...
Шість і шістсот.
Волосся жмут
Білі хмарини.
В хлопчика клопіт —
дитяча біда,
Голуб утік,
Розв'язались крила...
Хлопчику,
скільки
Донбас не додав
Сльози в очах
та підійшов.
— Дядю, не знаєсь.
Сість і сістьсот.
Дріт через нерви,
бо нерви, як шкло.
Зайвого струму
не можна в прірву.
Видали Горлівці
чорний диплом
видали ордер
прориву.
Кожен раз,
як спинялась кліть —
реп'яхом
припадав гудок.
Крізь людський
незвичайний дріт
був живий
незвичайний ток.

Тільки зуби —
контрастний колір,
бо в обличчі
лягли пласти.
Зачепилась тривога
колом
в тих,
що сьогодні йшли
на збори.
Щітка неба
чесала даль...
Навіть вітер
бреньчав втором:
— НЕ-ДО-ДАВ.
— НЕ-ДО-ДАВ.
— НЕ-ДО-ДАВ!!!
Він всотав
у клітини годи,
не один
накромсав ваґон.
Підійшли
і сказали:
— Годі,
на соцстрах його.
Йшли о шостій...
... десятій,
... другій.
Рвалась звичка
раптово,
часто...
Недаремно
найближчим другом
від народження
товстий пласт
І виходить старий
в нарядку,
коли черга
кресала двір...
Та:
даремно в шахтарський
ряд

уплітався він
Всюди книжка.
Брудний папір
іще безліч
майбутніх
пенсій...
Хіба ж можна
встарі гарбі,
коли друзі
в експресі.
Естокада тягла слова.
Тільки в небі
осінній шовк...
— Зупинись!
— Недодав...
Шість і шістсот.
Пропікає
пенсійна книжка
заялозену бронь шта-
нів...
— Я не хочу
у кляси
знижки!
Ні!
Чув, як билась
струна прибою
а ґрандіозність
кримезних брил.
Там,
у грудях,
туга і болі,
там,
у грудях,
був теж
прорив...
. . .
Коли ранок
проміння сіяв
І розкреслював
чорні кола,
Він змінив
свій мандат
пенсійний
на:
розрахунок
новий.

ДМ. ГОРДІЄНКО

Бриґада Безгодька

Ось уже другий місяць, щодня після роботи в забої, Пилип Безгодько ходив по шахтному дворищу, мов приголомшений. Заглядав у всі кутки і сутички, потрапляв часто у паровичню і в шумі котлів нервово випалював чергову порцію тютюну із люльки, що мала назву файки. Стара вона, та файка, обпалена, з довгим - предовгим чубуком, потрапила в Донбас разом з Безгодьком аж із передкарпатських узлісь. За імперіялістичної війни в австрійський полон попався Пилип і працював на лісових роботах у соснових хащах, що гребенями пнуться по схилах гір. Ото й навчився там палити файку. І тепер палить, присівши ось навшпиньки та обпершись спиною об стінку. Добра файка у Пилипа. Покришка на ній порцелянова — голова дівчини з синіми смужками під чорними вкраплинами очей. Пасмами дим пускає Безгодько з рота, примружує очі, згадує про два роки полону, про Карпати, що сходив їх, стоптав своїми, тепер уже пристаркуватими, ногами. Згадує день повороту у вугляні степи України, про холод і голод, що зносив тут, про бої з петлюрівцями й денікінцями, про криваві бої, що йшли од шахти до шахти, через увесь південь аж до Чорного моря.

Часто підходять до Пилипа кочегари, запалять з файки цигарки, подивляться на нього і мовчки одходять, кидають лопатами вугіль в роззявлені пащі жаровищ.

Сьогодні один з кочегарів не витримав. Підійшов до Безгодька, запалив цигарку, поморщив худе лице й сів поряд.

— Скажи мені, чого ти сновидою щодня, після роботи, сновигаєш по шахті? Хіба дому в тебе немає? Відпочив би, погуляв би. А то вилізе на-горá, вмиється, пообідає та й знову сюди. Чого?..

Пихнув файкою Пилип.

— Ходжу, еге ж... і ходитиму!

— Чого? — ще з більшою цікавістю спитав кочегар.

— А тобі що до того? Ходжу от і все! — відповів нервово Пилип, пихнув ще раз файкою, постукав нею об закаблук черевика, сховав її у кешеню і подався із паровичні.

Ідучи відчував, як пильно дивиться йому в слід кочегар, як здивовано й розгублено повзає він очима по Пилиповій спині, та не оглянувся. Пройшовши ще раз дворищем, Пилип потикається до дверей контори, в якій саме тепер сидить шахтоуправитель товариш Есін над видобутковими зведеннями з усіх забоїв і дільниць. Але й сьогодні, як і вчора, як і першого дня, коли Безгодькові в голову прийшла та думка, — він, дійшовши дверей контори, спинився, глянув собі під ноги, протяг очима од порога до верхнього одвірка, обернувся і крадькома, не оглядаючись, вийшов з сіней, швидкою ходою пройшов дворище і подався на селище.

Переступивши порога своєї хати, він важко віддихнувся, стяг із себе піджака, кашкета кинув на тапчан, сердито сплюнув на підлогу.

— От морока! — сказав сам до себе.

До нього підійшла Христя — його дружина.

— І що воно тобі?.. Ой, Пилипе, щось тобі не теє, — вперше за ті два місяці, що так змінили Безгодька, зауважила вона. — Я примічаю, Пилипе, щось тобі не теє. Вже ось третій місяць... Ошолопів чи що?

— По-о-очинай! Ошолопієш... — відказав коротко, ліг на тапчан, дістав з полички, що над тапчаном, газети, принесені з шахти, і втопив нервові очі у шпальти сірих літер.

Так минув і вечір. Потім ніч і сон. Ранок, і знову робота. А після зміни Безгодько знову сновигав по шахті. Тепер він уже насмілився заглянути у вікно контори. І коли саме його очі спинилися на обличчі Есіна, що нерухомо звисало над столом, його хтось смикнув за руку. Обернувся, побачив, перед ним стоїть Іван Зудилін, вибійник із північного шару „В“ — другий бремсберг.

— Чого баньки лупиш? Контролюєш, як начальство наше працює? Робочий контроль, значить? Ха-ха-ха... — зареготав Зудилін.

— Не контроль, а прийшов глянути, як воно друга зміна працює, — почав вивертатися Безгодько.

— Ти б лучче своєї доглядав.

— Як то своєї? Адже й ти у першій працюєш?

— Ну да. А то так, до слова прийшлось. Знову наша недодала аж триста тонн. Та й як ти його в біса додаси, коли такий ото великий плян? Не поперериватися ж нам?

— Додали б, працюючи як слід. Та тепер у нас завелися люди, що так і дивляться, як би день до вечора. І скажу я тобі, Іване, по правді — ти й сам з таких. Он, піди почитай на дошці, що на вашому шарі робиться. І сьогодні найбільше не додав.

— Те, те, те! Найбільше! Ти багато наробив?

— Не віриш? Не віриш? — питався Безгодько. — Ось ходім. — І, взявши Івана за рукав, потяг до великої чорної дошки, що висіла на стіні контори. А як підійшли, підніс догори праву руку. — Он, глянь! Вчора ваш пласт не додав сімдесят тонн, сьогодні вісімдесят три! Бачиш?

Зудилін повзав очима по дошці, чомусь мружив їх. А згодом обидва мовчки виходили з дворища шахти. За ворітьми, як розходилися, Безгодько гукнув:

— А сьогодні, Іване, читав? — і підніс догори руку, тримаючи в ній сірий жмут паперу.

— Що там?

— Газетку, кажу, читав? Там і про наш і про ваш шари сказано.

— Ні, не читав і не хочу! — махнув Зудилін рукою.

— Почитай, Іване, почитай! — казав услід йому Пилип.

Лишившись насамоті, Безгодько знову поринув у думки. Але відчував, що він не в силі перебороти в собі нерішучости. Скільки вже разів вирішував піти до

Есіна й одверто сказати йому, але в ту ж мить перед ним виникало: — а що, коли той усміхнеться і скаже, — і не берись, бо тільки себе осоромиш? Що коли просто не дасть згоди, не повірить, що на тому шарі я в силі буду видати програмне завдання? Ну, а що коли я й справді зашиюся, не виконаю обіцянки? Що тоді? З шахти тікати? Інакше ж бо засміють, затюкають. Зудилін тоді просто їстиме мене. Життя не буде. Що тоді?

І йшов Безгодько додому, сердився на себе. — „Ну, добре, хлопці дають згоду. Та що, коли провалимося? А може й не такий вже чорт страшний, як його малюють? Тільки ж як?.. Хлопці молоді і нібито надійні, та й хто ж їх знає. Якби ото знаття...“

Знову був ранок, димами куріли степи, пилюгою вугільною заволікався обрій. Ішов Пилип на роботу, відчував: по-осінньому вже віє вітер. Небесна височінь береться жовтавизною.

У вибої Пилипа зустрів розгардіяша, що його лишила по собі друга зміна. Та він і сьогодні розчистив вибій, випробував кріплення, попрочищав шляхи для саночників і заходився бити одбійним молотком у тверду породу.

●

Зібралося їх у штреку тільки шість, а Пилип сьомий, і Пилип найстарший, батьком на роки усім їм доводився. Присівши навшпиньки як завжди і обпершись спиною об стінку бремсберґа, він дивився на жовтавий вогник свого „вольфа“.

— Таке діло на нашій шахті, хлопці, робиться, що й на-горá сором вилазити, — говорив Безгодько. — Бачили на чорній дошці? Та що там дошка! Читали в газеті? Ось, — і він витяг з-під пояска шмат зібганого паперу. Розправив об коліна, підніс до „вольфа“. — Ось пишуть: шахта номер тридцять, рутченківської рудоуправи, дійшла найганебнішого стану — видає лише сорок процентів завдання рудоуправи... Га, хлопці? Як ото знóсити нашому братові таку ганьбу? На-горá сором вилазити, кажу вам по правді.

У глибині штреку захрумтіла порода і заблищали дві зірки лямп. Та ні Пилип, ні шість хлопців того хрумтіння не чули і сяйва не бачили. Втупившись очима в газету, вони читали далі.

Десятник Чапля та вибійник Зудилін, підійшовши до них, поставали ніби монументи, витесані з твердої породи, слухали. Вуха обом настороженi, а ще за хвилину на вустах Зудиліна заграв єхидний сміх, сріблом блиснули зуби.

— Пиши, — сказав одрубисто Безгодько молодому вибійникові. — Пиши таке: „До шахтоуправителя товариша Есіна. Ми, нижчепідписані, прочитавши в газеті, що нашу шахту дорівнюють до зрадниць робітничої кляси, просимо дати нам найгіршу ділянку, а саме: — шар „А“ четвертий східній бремсберґ. Організувавшись в ударну бриґаду, ми обіцяємо виконати завдання цієї ділянки на сто процентів...“

Раптом на ввесь штрек пролунав реґіт. Шість хлопців, мов окропом облиті, схопились на ноги, а Безгодько лише очі підвів догори. Побачили: над ними стояло дві постаті — Чапля й Зудилін з широко розкритими ротами, повними білих зубів, і очима, вщерть повними глуму.

Минали секунди — панувала мовчанка. Нарешті, Чапля війнув „вольфом“, ступнув уперед, до бремсберґа. — Перерва закінчена! Гайда на роботу, — сказав він.

— А так, так. На роботу! Іч, ударники, ха-ха-ха! — притакнув і зареготав Зудилін, підморгнувши при цьому Чаплі.

За хвилину вони лишили Безгодька і його хлопців, подалися штреком у темряву. Пилип стояв, наче вкопаний, дивився їм услід. А коли нахилився, щоб дістати „вольфа“ і кайло, відчув, як хтось ляснув його по спині. Розправився Пилип, обернувся: знову перед ним стояв Зудилін, показуючи свої зуби.

— Чого ти, Іване, в'язнеш? — не стерпів Пилип.

— Щасти, значить, і нашому теляткові вовка з'їсти? — відказав Зудилін і підступив ближче до Безгодька. — Ех ти... ударник... Ударить тебе робота на тому

бремсберґу, і ноги відкинеш. Хе! Сто процентів захотіли! Це, значить, для того, щоб із нас тоді тягли сто? Дзуськи! Для себе робимо, а не для хазяїна, значить і робитимемо стільки, скільки ми хочемо... А ти... ех, дурень! — Хитнувся Зудилін важкою постаттю, ступнув уперед.— Прощай, Пилипе, і ви, ударники, прощайте, ха-ха-ха... молокососи... Та глядіть, щоб спецштани із-заду вам не попрогнивали. Бувайте,— сказав сердито і подався тим слідом, яким пішов Чапля.

Хлопці, що досі стояли приголомшені глумом Зудилина і незвичайною поведінкою десятника, підбігли до Пилипа.

— Що воно? Що все це значить, товаришу Безгодько? Вони глузують з нас, на сміх беруть? Провокація...

— Хлопці! без паніки! — сказав одрубисто й твердо — тепер уже бриґадир — Пилип.— Хай! — махнув рукою услід Зудиліна, замислився. Дивився всім в обличчя, поливаючи кожне світлом „вольфа", дивився вперто і, як йому здалося, навіть грізно. А хлопці дивились на нього одверто, в чеканні поради, пояснень. Нарешті Безгодько опустив „вольфа".— Без паніки, кажу. Нехай! То ж...— війнув „вольфом" у глибину штреку, де потонули Чапля й Зудилін.— То... не робочі. Вони ніби і робочі, а от душа в них не робоча. Не наша! Чужі в них душі! От що, хлопці... — пояснював він. Але сам відчував: тенькає в грудях йому: — „А що, коли не здолаєм? Що, як не вивеземо? Ой, Зудилін рознесе на ввесь Донбас! На всю Україну розкаже. Він тоді не промине жадної нагоди поглумитися. А ще, дивись, і до газети напише. Втікай тоді з шахти. Та... почав уже. Вони ж чули заяву, що я проказував писати".— Дивився Пилип на хлопців ще хвилину. Випробував поглядом їхню впертість, а згодом сказав:— Ну, так тому й бути! Ходім, хлопці...

Всі потонули в вибоях. Зацокали одбійні молотки, загриміли кайла, вгризаючись у тверду породу.

●

Минали дні, тижні. І щоранку в дворищі шахти за годину до роботи з'являвся Безгодько. Доходячи дошки, де записували щозмінний видобуток кожної зміни, він оглядався навкруги себе, а потім уже спинявся і, жадібно допалюючи файку, перечитував у графах цифри видобутку кожної ділянки.

Вже минає четвертий тиждень з того часу, як він узяв на себе керівництво бриґадою шести. І кожного дня на його шар приходить Зудилін глумитися. Та Безгодько вперто обороняється од глуму. Сьогодні кінчається місяць. Але, що буде?

Сховавши файку, Безгодько рушив до шахти.

За хвилину кліть несла всю його бриґаду у глибоке, темне підземелля.

Того ж дня, коло дошки, що на стіні контори вилискує чорною й червоною фарбами, після роботи зібралася вся перша зміна. Не було тільки Безгодька та його бриґади. Вона завжди останньою виходила на-гора.

Іван Зудилін стояв попереду всіх, перед самісінькою дошкою, і по складах читав зведення за місяць. Деякі цифри він так викрикував, що чути було аж на селищі, що за шахтою. А коли дочитав до кінця, обернувся, вперся лицем у натовп.

— От туди! Безгодька, виходить, не записано. І знаєте чому, товариство? Одпросив Есіна. Соромно писати. Обіцяв дати сто процентів, а вийшов пшик. Спала його бриґада цілий місяць на шарі. Та й він сам любить покуняти.

— Ото осоромився чоловік. Ай-ай-ай! — підтакнув хтось.

— Та ще й як осоромився! А я ж, було, сам приходив до нього, казав йому — не сором себе, старого. Так, щоб ви думали, він мене аґітував, мовляв, треба вугля країні, бо он домни гаснуть. А сам, от бачите, цілий місяць спав,— показав Зудилін рукою на дошку.— Бачите, порожнє місце. Сам Есін казав... Їй-бо не брешу...— Повернувся вбік,— а-а-а, ось вони, орли, йдуть. О! І Есін з ними, ба... Щось там говорять. Мабуть криє, що зашилися хлопці, їй-бо, криє. Чуєте? — Обернувся до гурту.— Візьмімо на вра їх... Хай гляне от сюди! — тикнув Зудилін рукою на дошку.

... Безгодько ішов поруч з Есіном до гурту. На груди йому звисала файка, яку він жадібно палив після шестигодинної перерви. Дивилась на нього вся зміна і кожному з присутніх на вустах грала усмішка — кому єхидна, кому болюча. Зудилін, здавалося, виріс на цілий аршин: він витягся в струну, дивився на згорблену Безгодькову постать, на обличчя чорне, у вугільній пилюзі, інколи пробігав очима по хлопцях Пилипової бриґади.

— Ну, ну, підходь... Підходь сюди... — шептав Зудилін, лагодячи свій дотеп, щоб засміяти Пилипа, щоб прилюдно поглузувати з нього.

І ось Безгодько, його шість хлопців та Есін підійшли до натовпу. Зудилін не витримав.

— От ударники! Дивіться всі, товариші, сюди! — тикав пальцем на дошку,— спали ударно й сьогодні. Забарилися із зміни. Ось, бачите... порожнє місце... Порожненьке, гладеньке місце стоїть проти „ударна бриґада Безгодька“... Нуль, значить, виробили хлопці. А грошей скільки одержали? — і обернувся до Бозгодька.— Так хто, Пилипе, рвач? Хто, скажи?..

Безгодько розгубився. Обвів поглядом свою бриґаду, всю зміну і спинився допитливими очима на обличчі Есіна. Але той мовчки підійшов до дошки, спокійно витяг з кешені піджака записну книжку, узяв у руки шматок крейди. Зміна застигла. Замовкла. Зудилін пригнувся. Волосся йому на голові наїжилося, проте з його товстих вуст не спадала єхидна усмішка. Він колов нею Безгодька.

Есін розгорнув книжку і мовчки проти слів: „ударна бриґада Безгодька“ написав: „виконала завдання за серпень на 139,3%“.

Безліч очей з натовпу дивились на Пилипа. Деякі блимали, деякі світилися захопленням, жагою. А Зудилін сховався не знати куди.

Другого дня він, нишком, прийшов у контору, взяв рощот і подався на іншу шахту. А в Безгодькову бриґаду вписалося ще двадцять хлопців, дарма що їх так уперто і настирливо одмовляв десятник Чапля, кажучи:

— Хіба під моєю орудою вам погано? Не приганяю ж до роботи? Працювали б собі тихо та мирно. А там, на тому шарі, печінки попідриваєте. Побачите, хлопці!

— Не лякайте! Хлопці ж працюють і не попідривали,— відповіли ті і подалися на шар „А“.

Чапля лишився в штреку сам.

МИХАЙЛЬ СЕМЕНКО

На прорив

Донбас — соціялізму підґрунтя,
Донбас — пролетарський ентузіязм,
Донбас — був спереду в найтяжчу скруту —
Донбас буде спереду й на цей раз!

Донбас витягне віз з болота,
Передавивши обивателів і шкідників.
Приходьте на допомогу, колгоспні роти
Зліквідуєм прорив
без зайвих
слів!

ОЛ. ПОЛТОРАЦЬКИЙ

Ранок секретаря шахтового партосередку

(СТЕНОГРАФІЧНИЙ ЗВІТ)

„Це була людина років тридцяти двох-трьох, приємна на вигляд, з темносірими очима, але з відсутністю будь-якої певної ідеї, усякої зосередженности в очах. Думка мандрувала вільним птахом по обличчю, сідала на напіводверті губи, ховалася в зморшках лобу, потім зовсім зникала, й тоді в усьому обличчі жевріло рівне світло безжурности. З обличчя безжурність переходила на пози всього тіла, навіть у зморшки шляфроку. Іноді погляд його набував виразу ніби втоми або нудьги; але ні втома, ні нудьга не могли ні на хвилину знищити з обличчя м'якости, що була основним виразом не обличчя тільки, а всієї душі; а душа так одверто й ясно світила в очах, у посмішці, в кожному рухові голови, руки. І поверхово спостережлива холодна людина, позирнувши мимохіть на нього, сказала б: „Добряк повинен бути, простота!" Людина глибша й симпатійніша, довго вдивляючись в його обличчя, відійшла б у приємному роздумі з посмішкою". (Гончаров. „Обломов").

Так от — секретар Щербинівського шахтпартосередку т. Рудаков не має жодної риси, що чимнебудь вищеподане нагадувала б. Опів на п'яту ранку, в темряві спотикаючись об підмерзлі снігові масиви, випалюючи на голодний шлунок першу цигарку — він поспішає до нарядної Нової шахти.

Неголена борода царапає ковніра шкірянки, він перевіряє на ходу, чи поклав до кишені усі чотири бльокноти: один — „Шахта", другий — „На замітку", третій — „Поверхня", четвертий — „Конспект доповідей".

Повз лямпову („робітники одержують акумулятори на нумер, отже після наряду вже відомо, хто не з'явився — звідси ми діставатимемо свіжі відомості про прогульників"), високими сходами, містком до нарядної, де шахтарі одержують щоденний наряд („вчора в газеті писали про скасування нарядів — треба перечитати, що це дає"). Перший погляд — на двері адміністрації. „Ще нікого нема, а вже 4.45. От ледарі. Добро б технорук, а то й завшахти, партієць".

Робітники — частина в черзі по наряди, частина скупчилася посередині кімнати, розмовляє.

Рудаков прислухається:

— Та що там виробничі комуни! От ти послухай: примірoм, я — гарний робітник — чому ж я повинен, закінчивши норму, йти допомагати відсталому? Алжеж я можу виробити понад норму. А коли я ледар — то що мене примусить працювати, коли мені гарний робітник допоможе?"

Рудаков не заважає розмовам. Він тут не аґітує, він орієнтується.

— Здоров, Рудаков! Це ж чорг зна що! Ми пробурили всі бурки на полі, а динаміту нам не дали, так ми й простояли. Ти того, зверни увагу, слиш, погодь там якось.

Бігає олівець по бльокноті „На замітку": помічає техніка, що відає бурінням.

— Ану, товаришу, це що ж ви хочете щоб вони повітрям рвали, чи, може, матюками? От бачите, я записую: технік і бриґадир повинні на завтра створити наскрізну бриґаду, що негайно приставлятиме динаміт до бурок". Ви думаєте, вам Пушкін, Олександер Сергійович, приставлятиме динаміт? Завтра зранку хочу знати, що бриґада вже заснована. Пока.

— Здорово, Рудаков! Как жизнь молодая?

— Знаменито. Знаменито. А я, знаєш, товаришу, чув, твоя бригада працює зовсім зле. Ми вже опредєльонно ухвалюємо вас усіх перевести до столової картоплю чистити.

— Ну, ти це брось. Ми, брат, вчора з власної волі додаткових 45 метрів пробурили. Ти перестань на робочих кидатися!

— Ну, гаразд, це я тебе брав на бога. Сорок п'ять метрів, кажеш. Чому ж не п'ятдесят? Ану на завтра дай п'ятдесят, ми в газеті напишемо.

Рудаков зривається з місця, підбігає до дверей контори. Зачинені. Сіпає двері, ніби не вірить.

— Ха, ця адміністрація! — Обличчя йому жовтіє. Нараз він помічає нового бриґадира, зупиняє, запитує: як справи?

— Добре. Перейшли на виробничу комуну. Досі робили $4^1/_2$ метра, від сьогодні будемо робити шість.

— О, це добре! А чи не надміру? Я до вас залізу, подивлюсь. Так, я пам'ятаю: шість метрів. Так і запишу.

Рудаков звертається до мене, що з бльок нотом записую кожне його слово, й пояснює:

— Розумієш, оце працюють три зміни, третя завжди має меншу видачу. Я хочу їм довести, що можна давати рядову видачу. Техніки до цього звикли, як економісти до погасаючої кривої. А я хочу довести, що це липа, так от і ходжу вже третій тиждень саме на цю зміну. Раніше комуністи говорили: „Розбийся, а зроби!", а я хочу сказати: „І не розбийся, і зроби все ж таки".

— Рудаков! Це ж що, сміються з нас, чи як? Ти дивись, мені записали на табелі вісім прогулів, а в мене жодного нема. От довідка від бриґадира. Що ж це таке? З кватири виселяють, акумулятора не дають. Це ж плювать на таку роботу.

Рудаков біжить до табельника: „Товаришу, як же ви записуєте, ви ж робітників ображаєте! Ви думаєте, Пушкін за вас буде все виправляти?"

Рудакова зупиняє партієць - бриґадир:

— Слухай, товаришу, на Подвійному засипало шлянги пневматики •. Це ж ганебно, розумієш, ніби спеціяльно подбали про те, щоб занедбати крепіння і зірвати нам виробку!

Обличчя Рудакову знову жовтіє. Олівець бігає по папері. Сьогодні на бюрі поговорять окремо. Техніки й десятники за це скоро не забудуть.

— Рудаков, це що ж таке? Знову на Пугачівці нема лісу! Забійникам доводиться бігати аж до штреку його здобувати! Коли ж ми виконаємо норму при такій роботі?

Записано й це. Рудаков біжить знову дивитися на конторські двері. Ганьба. 5.10, а ще нема керівників.

„Господа ще не зібралися,— лається він крізь стиснені зуби.— Нічого, хай прийдуть, подивлюся я, що вони мені скажуть". Він повертається до нарядної.

В її дверях з'являється Караблін, редактор газети. Він роздає зміні бюлетень „На штурм!" нашого випуску, присвячений переважно першогрудневій провокації. Справа в тому, що 1 грудня був перший день штурмового місяця окремого кварталу. Ясно, що цей день повинен був би дати особливо високі результати роботи, щоб на цей день орієнтувалися протягом цілого місяця. Проте — покищо невиявлені особи поширили чутки про те, що першого — вихідний день і половина робітників не пішла на работу. В наслідок — надзвичайно низький відсоток виконання програми саме за цей найвідповідальніший день.

Бюлетень якраз і присвячено цьому фактові. Переписано прізвища всіх прогульників, подано й карикатуру: в кімнаті з календарем, одкритим на „перше грудня 1930 року" сидить компанія з 3 прогульників. Один, видимо, співає, другий — ригає, третій — взагалі з'їхав під стіл. Підпис: „Прогульники обмірковують промфінплян штурмового місяця".

Хуртовина білих аркушів замітає нарядну. Хутко аркуші сіріють і навіть стають чорні — вугільний шар вкриває їх, хоч шахтарі ще не були під землею: але все тіло, обличчя, пальці зокрема вкриваються вугільним пилом від наскрізь провуглених спецівок.

— Хоч ви друкуйте, хоч ви не друкуйте, а все одно нічого не буде, — так кричить кріпильник Козлов, тверезий до зеленого змія і нормальний до білих слонів.

— Та хіба з такими звіздилами можна працювати?— лається робітник. Ними можна слонів глушити, але не в шахті працювати. Ти з'ясуй, Рудаков, хто це нам такі голоблі постачає замість потрібного розміру.

Гаразд записано.

Рудаков схоплюється й біжить до столової. Він ще не снідав, але зараз снідати все одно не буде. Він хоче лише про дещо попередити в штайгерській столовці.

Тут видають тим, хто спускається під землю — з технічного персоналу — свого роду допінг: 50 грам ковбаси, 100 грам хліба й дві шклянки чаю.

Рудаков звертається до куховарки:

— Гей, слухай! Я маю відомості, що вчора профсоюзники тут пошамали, а під землю не полізли. Так от — нікому з профсоюзників їсти не давати. Під твою відповідальність. Гей, ти, комсомолець — негайно виріж з кардону фіґу й постав на стола. Що? Нічого, ти комсомолець, ти вмієш вирізати. Хай прийдуть профспілкові вожді й подивляться. Ковбаси не давати.

Він біжить нагору знов до нарядної, але по дорозі зустрічає техніка й дає йому вказівку — негайно організувати спеціяльну бригаду, що розвантажуватиме штрек від зайвого дерева, породи й просто покидів. Він встигає записати й це до бльокноту і входить до вже розчинених дверей контори 5.25.

Біля столів уже сидять завшахти Моїсеєв, член партії і технорук, інженер Гердов.

• Відбійні молотки пневматичні. До них подається повітря шлянгами, які тягнуться від центру живлення вздовж штреків до пласта й кожного забою, ясна річ, до кожного молотка.

— Спимо, спимо, товаришу зав? — звертається Рудаков до Моісеєва, і той відчуває себе аж надто ніяково.

— Та, бачиш, ну, ніяк не можна раніше встати. Ти подивись сам: до десятої отак крутишся, потім прийшов додому — ще й почитати треба до одинадцятої - пів на дванадцяту. А пів на п'яту — гудок, от тобі й проспиш завжди півгодини.

— А я чому можу бути тут на годину раніше за тебе? — запитує Рудаков, але він і сам розуміє, що з таким бюджетом часу Моїсеєв спить на добу в середньому п'ять з половиною - шість годин, через це він каже: Ну, гаразд, працюй, я тут побуду.

Моїсеєв вислухує чимало цитат з Рудакового бльокноту — вони всі повідомляються йому для виконання.

Моїсеєв розповідає Рудакову чергові неприємності.

На Подвійному пласті під час роботи не було ні техніка, ні десятника. Бриґадир коногонів не виконав завдання за зміну — скаржиться, що комсомольці, надіслані йому на роботу — занадто ще недосвідчені. Технік Чувічалов замість 70 скіпів видав на - горá 21 і мовчить, ніби нічого не сталося. Чувічалова притягнути треба до відповідальности. Ще де про що напівголоса розмовляють Рудаков з Моїсеєвим, але це вже секретні розмови — я їх не слухаю.

Біля середнього столу технік вислухує забійника - білоруса:

— От у нас на селі є чоловіка з тридцять старих забійників. Сільрада їх не відпускає сюди на роботу — вони там дрова пиляють. Це такі — Кваша Порфірій, П'ятрой, Тимко й т. д. Усе це записує технік, а Рудаков з другого рогу кімнати кричить: „Занесіть мені списка завтра до комосередку, я напишу до Райвику отношеніє — що вони, жартують чи що — не відпускати забійників на роботу! Давай далі, товаришу Моїсеєв.

Рудаков запитує як культпропове здоров'я? — Та нічого, парень кріпкий.

— Гаразд, ми знімаємо його з роботи й надсилаємо до шахти, хай попрацює там разом з робітниками, краваточник. А збори ми повторимо, я якось сам урву час і прийду.

До кімнати входить Чувічалов. Той самий, що видав замість 70 скіпів — двадцять один. Рудаков запитує його байдужим голосом:

— Здоров, Чувічалов! Ну, як робота вчора?

— Та нічого працювали в цілому.

— Ну, добре, ми з тобою поговоримо в іншому місці, Чувічалов. А тепер поклич мені німця.

До кімнати входить німецький інженер, що його ділянка, замість 70 вагонеток, видала тільки 15.

— У чім річ?

— Я не можу этого отчитаться, господин Рудакоф. Когда я нахожусь шахта, мой пласт имеет возможность давать превышение норма. Вчера я имел делать проэкт, господин технорук этого допустил. Согласно положения, делание проэкт заставляет меня пребывать на поверхность с отсутствием связи с пластом.

— Гаразд, я прошу покликати до мене десятника.

З'являється десятник.

— Чому видали 15 вагонеток?

— Та бачте, ціле нещастя було. Втекла в коногона коняка, забігла кудись у проходку, ми її шукали три з половиною години. А в цей час вагонетки заставили колію.

— Де був коногон, що коняка втекла?

— З нами був.

— А хто спав?

— Та що ви, ніхто не спав.

— Чому не взяли іншого коня?

— Так ми ж цього шукали.

— Хто там був?

— Та коногон, я й бриґадир.

— Так вас троє коняку впустило? Гаразд. Говори, Моїсеєв.

— Шахтоуправління вас знімає з роботи десятника. Підете знову до забою.

— Ну, що ж, можете знімати.

— Ідіть до нарядної, підете на Аршинку до забою.

Рудаков виходить з контори. Тепер можна піти поснідати, а потім переряджатися в спец і лізти до шахти. Але його зупиняє товариш з завкому. Виявляється, цей Чувічалов таки розбещив усіх робітників. Під час його роботи розсипали на рейки вугілля, один робітник спав, а десятник не звертав на це уваги. Ухвалено замінити десятника, взяли кандидатуру хорошого партійця. На ходу ж Рудаков умовляється з завкомівцем, щоб усіх робітників, що зробили три прогули — звільняти з роботи, умовляється й про негайну інформацію про прогульників з лямпової.

Нарешті Рудаков снідає. Прошу звернути увагу, що короткий перелік зробленого ним до сніданку — відібрав у мене піваркуша тексту й чотири дні роботи.

Тепер можна вже йти перевдягатися в спецівку. Йдемо, до нас заходить технік і ми умовляємося одвідати його пласт — Пугачівку.

Штайгерська роздягальня на цій величезній рудні влаштована аж надто комфортабельно. Це не роздягальня, скажімо, Сталінської якоїсть невеличкої рудні, де вода подається лише з одної тоненької рури, після вмивання з котрої виходять зеброподібні опудала! смуга чорна, смуга тілесного кольору. Тут є до десяти кабінок з ваннами, підлога вкрита, як написав Маяковський, „извиняюсь за выражение, пробковым матом“.

Одягаємо білизну, брезентові штани,— порятунок під час ковзання по мокрій підлозі, куртку й цератового капелюха з широкими крисами, що рятує від патьоків води за ковніра.

Досвідчене око Рудакова помічає, що я хочу засукати штани в чоботи. Він пояснює, що цього робити не треба: вугілля засиплеться до чобіт і тоді не можна буде ходити. Треба чоботи одягати підниз, тоді вугілля до них не потрапить.

Спускаємося вниз на гор. 435 утрьох: штайгер, Рудаков, я. Зразу ж біля стволу знайомий дерев'яний чотирикутник: спуск до лави. Це — „Пугачівка“, похилий на 42° пласт.

Ледве сповзли дерев'яну частину ходка — просто ліворуч, серед стояків працює вибійник. Звідусюди тахкають — не то як кулемет, не то як автомотор — пневматичні відбійні молотки. Он забійник ніяк не може намацати „струю“ тобто вугляні нашарування. Він відбиває з кожним ударом лише невеличкі вугляні грудки. Зате його сусіда напроти працює якраз уздовж „струї“, з кожними кількома вдарами на землю падає дециметрової товщини вугляні скатертини.

Пугачівський пласт височиною не більше метра, коли б він був поземий, жахливо тут було б працювати. Але рятує його похилість: забійники працюють напівлежачи, впираючись спиною в землю й зубом молотка в вугілля.

Моя лямпка згасла, через те я лізу в середині — спереду бензинка штайгера, ззаду — акумулятор Рудакова.

У Пугачівців працюють „уступами“: вирубане вугілля ногами скидають на нижчий горизонт, просто до отвору, куди підвозять порожні вагонетки. Для того, щоб вугілля не поранило, падаючи, нижчого зарубника, влаштовано уступну систему, так що вугілля з першого забою падає правіше од другого, з другого—правіше од третього й т. д. Ми проходимо усі уступи. Під час лазання нам на голови сиплеться вугілля,— забійники не хотять зупинятися—їм треба виробити норму.

Рудаков кричить: „Гей, штайгере, ану подивися, як ваші робітники працюють!“ Ми підлазимо вгору. Рудаков відчитує забійника:

— Товаришу, як же ти працюєш? Чом ти не закріпив пройдену ділянку? Дивись, тут вибито два стояки. Он обапол тріснув. Так же на тебе впаде „кумпол“ за півгодини. Ану, кріпи при мені.

Закріплено, ліземо далі, Рудаков зупиняється біля другого забійника.

— А ти чому відпочиваєш? Втомився? Ах, бідолашний, не встиг ще навіть вимазатися як слід, а вже втомився. Твоє як прізвище? Нумер? Гаразд, я дізнаюся по зміні, скільки ти виробив.

Злазимо вниз. Сповзаємо на гор. 516, стукаємося по черзі головами об металеву руку пневматика.

— Штайгере! Це ж чорт зна що! Чому так низько руру? Тут же коні пройти не зможуть! І куди дивиться пневмо-технік?

Акумулятором освітлюю бльокнот Рудакову, він записує цей дефект. За півгодини вже пневмо-технік надсилає туди робітника, руру переставляють вище.

Але до чого ж по шахтах шкідливі найдрібніші недогляди! Он біля нижчого отвору на рейки насипано купу вугілля. Вона зупиняє на півгодини вивіз вугілля, бо заважає вагонеткам циркулювати. Сталося це тому, що згори впав важкий шмат вугілля й розбив дерев'яного бруса, що замикав дверцята. Весь вугіль, що вирубав за цей час забійник, просипався на землю.

Біля купи вугілля пораються з лопатами робітники: лагодять дефект. Проходимо верстви дві штреком до місця вчорашнього завалу. Не зважаючи на поспільне кріплення, що є в кожному штрекові—масив породи зламав товсті дерев'яні бруски і штрек засипало на відстані десятьох-двацятьох метрів. Вугілля до полагодження штреку—а це триватиме кілька днів—доводиться возити резервним штреком, що набагато збільшує шлях. Тимчасом до завалу залізти аж надто небезпечно. Тут працюють найдосвідченіші кріпильники, між іншим і Козлов, що його вже раз відкопували тут таки, бо він лізе, як скажений, до найнебезпечніших місць. Обходимо місце катастрофи, йдемо до штреку, що ним зараз тимчасово вивозять вугілля.

Тут тихо.

— Та-ра-рам! Де ж коногони? Де ж коногони, та-ра-рам? Навіщо ми працюємо? Чому не забирають вугілля? Та-ра-рам з ним, з промфінпляном?

Рудаков прожогом кидається до стволу, поспішаю за ним. Біжимо водою, наступаємо на купи каміння, пару раз я особисто б'юся головою об стояки.

Неподалеку стволу Рудаков помічає вагонетки.

— От вони,— кричить він,— і починає рахувати: — шість, вісім — ой! — дванадцять! Дивись, дивись — ах ти! — кози •. Та-ра-рам — сорок три кози! І все порожні. Десятнику! Десятнику! Десятнику! Розпатроню в доску! Чому до забою не надсилаєте? Прізвище! Кого то Допру саджатиму? Щоб за хвилину були на місці!

Ми підходимо до стволу. Тут вагонетки вантажать на скіпи.

Рудаков скликає кількох робітників, ми вішаємо лямпи на шию й починаємо розсортовувати вагонетки.

Рудаков — у запалі роботи. Він відчуває, що кожна вагонетка — це фішка на рахунковій дошці шахтоуправління. Він гарячково скидає ці фішки на актив — на скіп.

Один товариш хапає дошку й хоче її підкласти під колесо вагонетки, щоб цього запобігти. Майстер вказує йому, що вагонетка й так зупиниться, не треба.

В цей час з забою підходить перша партія вагонеток, її підвозить коняка і в цей же момент, з правої порожньої риски „Ж“ блискавично швидко вилітають дві навантажені вагонетки — без коня й без супровідника. Лишається ще якась доля секунди — ці вагонетки налетять на коня й заб'ють його.

Щастя, що товариш ще не впустив з рук дошки. Хутчіше, ніж блискавичний рух вагонеток—він повертається праворуч і кидає дошку під їх колеса. Вагонетки злітають з рейок, перекидаються набік, але не досягають коняки — катастрофу попереджено.

• Кози — особливий рід вагонеток для великих шматків вугілля.

Рудаков схоплюється. В чім річ, хто розігнав так вагонетки поземним штреком, не контролюючи їх руху, наперед знаючи, що майже напевне може статися катастрофа?

Він хутко враховує, що штрек має два виходи і, пішовши з обох боків, можна перестріти — шкідника, хуліґана. Це ми вияснимо незабаром. Ми кидаємося на обидва боки штреку й перестріваємо якусь постать.

— Ти пустив вагонетки?

— Чому я? Чого ви причепилися?

З другого боку підбігають два робітники, що пішли обходом. Там вони нікого не надибали. Огже, ясно, цей пустив вагонетки.

Виводимо його до штреку. На горі розберуться, хто він такий: просто хуліґан, чи розкуркулений, що хотів пошкодити видобуткові. Його беруть у коло робітники, йдуть з ним до стволу. Рудаков бачить, що пробку біля скіпового механізму розвантажено, можна йти далі.

Ми підходимо до інструментальні, що міститься тут таки, під землею. Відбійні молотки поблискують у пірамідах, немов рушниці. Біля табельника стоїть молодий робітник, міняє молотка.

— В чім річ? Молотка зіпсував?

— Та ні, він з самого початку був зіпсований. Я казав про це, так мені відповідають: нічого подібного. Прийшов до забою, а він не працює.

— Табельнику,— каже Рудаков,— видайте нового молотка, а майстрові перекажіть, що за прогул оцього парня, гроші вирахуємо з його заробітку.

Ми відходимо з інструментальні й лíземо до іншого похилого пласта „Мазурки", що перший має перейти на півтора цикля на добу. Підіймаємося аж до самої гори. Знову приємне басовите тахкання відбійних молотків — коли вже конче треба вжити образа: це промислові кулемети відкрили вогонь (чи повітря) по прориву.

Рудаков пролазить до самої печі. Він вдивляється в свіжий допіру зроблений заруб. Машини вже нема — її перекинуто на іншу ділянку, зараз відбійними молотками вирубують увесь шар.

Посміхаючись, він пропонує мені попрацювати молотком. Мені трохи ніяково під делікатно-іґноруючим поглядом забійника, відчуваючи на собі посмішку Рудакова, братися до молотка.

Приставляю зубка до вугілля, натискую на ручку — решту робить сам молоток. Просто, як у відомій реклямі: „Ви натискуєте ґудзика — „Кодак" робить решту". Справді, як фізіологічно приємно працювати молотком у порівнянні з незґрабним обушком! Це все одно, що підніматись на-гора кліткою, а не „собачим ходком" півкілометра. І справді, треба все життя звикати до обушка, щоб відмовлятися від механізмів, як це робить частина старих вуглярів.

— Ну, гаразд, лíземо вниз, уже мені треба до осередку,— перериває мою роботу Рудаков.

— Нарешті ми на-гора. У штайгерській дізнаємося, що пробули під землею щось шість годин. Уже за п'ять друга година.

Ні мене, ні Рудакова не можна впізнати — ми обидва чорні. Плюємося й сякаємо вуглем, простуємо до ванни. Ах, як добре зараз потрапити до гарячої 36° ванни. Ми так промерзли в штрекові біля стволу, що єдиний там порятунок — був думати, ні, мріяти про негайну гарячу ванну.

Повні ванни чекають на нас. Хутко ми вже кидаємося в них і вода стає чорна від наших брудних тіл.

Рудаков — секретар шахтпартосередку — мрійно лягає на спину й ніжиться. Це 5 законних хвилин його відпочинку. Він відчуває, як мурашки одна по одній тікають з його тіла на поверхню й вода, гаряча вода обіймає його ноги, живіт, спину, груди.

Рудаков хутко зіскакує на ноги, здіймає мене, що теж закуняв у сусідній ванні й ми починаємо зчищати з себе сліди вугілля. Тепла вода, мабуть, вплинула на

нього — він розповідає мені про свою першу дружину й навіть про те... як сам колись написав п'єсу, сам її поставив у себе на заводі й сам грав головну ролю.

Він не встигає докінчити свого оповідання про своє особисте життя — він, що тепер сам є об'єкт гідний не тільки репортажу, а й цілих романів і поем, товариш Рудаков — ділова людина, новопризначений секретар осередку „проривної" шахти.

До кімнати входить Моїсеєв, завшахти, що зараз лізе під землю.

Рудаков розповідає йому про всі свої спостереження, вимагає негайно виправити вади — усе це з ванни, що само по собі нагадує трохи Діогена в бочці.

Нарешті ми чисті, як душі немовлят. Одягаємося, Рудаков поспішає до партосередку. Починається надземна частина його роботи: насамперед відмовлювання батраків, що, перелякані першим днем у шахті, хотять повертатися додому. Потім — коли пощастить він пообідає в столовці поруч. Цілий день до вечора він стежитиме за робітним днем шахти. Ввечері — до восьмої нарада, після восьмої — партзбори, де знову стоїть його доповідь. Коли він встигне — ввечері ще почитає газети. Зранку о пів на п'яту — знову шахта.

Так повинен працювати він — більшовик, допіру надісланий ЦК на ліквідацію прориву. Так повинен він працювати — він так і працюватиме.

Шкірянка Рудакова зникає в дверях комосередку. На нього вже чекає ціла юрба. Всі входять за ним. Наземний робітний день Рудакова починається.

Я. ГРИМАЙЛО

Вугільні барикади

(УРИВОК З ПОЕМИ)

1. Інформація з Ц. К.

Огонь завзять в борні не гас,
Кадровики — борці з дитинства,
І от сьогодні —
цей Донбас
Загруз у зривах
і безчинствах.
Вірити важко,
щоб наш Донбас...
Вірити важко —
для вас
і для нас...
Та...
Розмови короткі:
Шахти дають —
30-40 відсотків!
З чиєї вини?
як і хто?
Довідатись там —
не завадить.
Країні ж дати 100
В перші
найближчі
декади!..
Донбас — у часи індустрії,
Донбас — у часи ремонту,
Донбас — у часи переустроїв —
Основа
усього
фронту!
Ви уявляєте —
отримати вісті:
Прорив!
у такому!
місці!
Країни наказ:
(не пропозиції)
Знову
зайняти
позиції!
Жодних підривних:
„суб'єктивних"...
„об'єктивних"...
Причин не існує
Причини ущент ти!..
Причин аргументи —
Не виправдальні,
обвинувальні
В наш час — документи!
Немає ніяких:
„те" „се"!

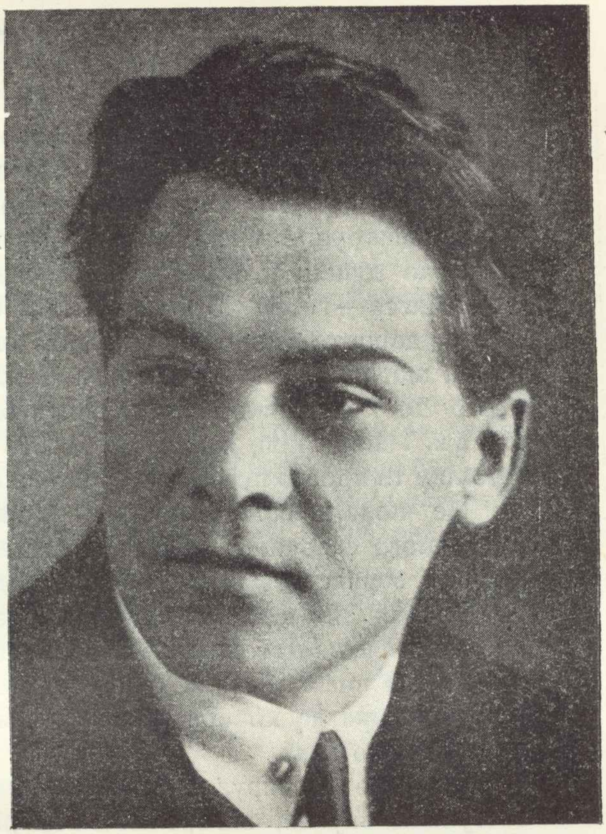
Зайняти!
дати!
і все.
Але —
з кожного:
штреку,
вибою,
дороги...
Донбас —
вимагає од нас —
допомоги.
тому —
Доручаємо честь цю
КОМУ?
Кому — перекоп цей узяти?
ХТО:
мужній,
незламний,
завзятий?
І громом гукнуло
з довкол:
ЛЕНІНСЬКИЙ,
НАШ
КОМСОМОЛ!

14. У штреках і вибоях

Лебідка і відкатник
В густій і темній млі.
Пенсіонер-десятник
І з ними на чолі,
З глибокого підпілля,
Вибійнику, групорг:
„Давай,
Давай вугілля —
Вертай країні борг!"
В годину ранню, пізню,
Ладнаючи вагон,
Одну співає пісню
Смуглявий коногон:
Мов вод тих прибої,
Веліннями руки —
У темнім вибої
Гудуть молотки.
Це ж ми на наряді
Не вішали чол.
В ударній бриґаді
Увесь комсомол.
Ударні закони,—
Звичайні вони...
Скоріш, коногоне,
Вагони гони!

Ген там за горами
Завод у диму.
Дамо „на-гора" ми
Вугілля йому.
Донбасе незламний,
Жвавіш молотки!
Щоб дихали домни,
Дзвеніли станки.
Мов вод тих прибої,
Велінням руки —
У темнім вибої
Гудуть молотки.
Дзвеніть, дзвеніть же врубові,
Дзвеніть же молотки.
А ввечері у клюбові:
Кіно,
політгуртки...
Хто скаже:
„Як" і „де нам"...
„Побачимо"
А „МО"...
Заводам
і
Мартенам —
Вугілля ми дамо.
Дасть!
Першими декадами,
Не вішаючи чол,
Ударними бриґадами
УДАРНИЙ
КОМСОМОЛ!

АРК. ЛЮБЧЕНКО

В шахті

(УРИВОК З ПОВІСТІ „ПРОСТА ІСТОРІЯ")

Він взагалі був тут інший, не подібний до того Мишка, що під сонцем. Не подібний настроєм, поведінкою і, звичайно, зовнішнім виглядом.

Незграбний і якийсь важкий він був у своїх зашкарублих, трохи скоцюрблених, міцних, неначе залізних, робочих черевиках, у своєму зашерхлому й бахматому робочому вбранні. Старий сукняний капелюх з обвислими крисами, що потрапив до нього хто-зна з котрої вже голови, недбайливо був тицьнутий якось із потилиці, але переднім крилом все одно сягав аж на чоло й притінював обличчя.

Обличчя, щоправда, і без того щедро затінював вугляний порох, що надто густо лежав під очима й на підборідді, лежав суцільними смужками.

При світлі шахтарки, такому кволому на-гора, але тут, у цілковитій темряві, досить відчутному, це запорошене й трохи притінене капелюхом обличчя з надзвичайним вилиском білків і разючими, ажень сніжними перлинами зубів (коли уста брала усмішка чи розкривались вони для розмови),— це обличчя при світлі шахтарки прибирало відмінних, майже химерних рис і дуже мало скидалося на справжнє Мишкове обличчя.

Це був хтось інший. І хоч у своєму робочому взутті й убранні здавався він трохи важким та незграбним, але в той же час здавався він ніби вищим, огряднішим, поважнішим — людиною, що їй притаманна сила й упевненість у тій роботі, яку вона виконує. Хоч обличчя йому було запорошене й неподібне, проте крізь цю заслону виступала скупченість, виступала та серйозність, навіть суворість виразу, що здебільшого супроводить важку працю.

Праця, справжня праця, завжди має в собі якусь невловиму особливість, що нею обдаровує кожного, хто став до праці, — особливість самопоглиблення, самоусвідомлення самоповаги. Праця має в собі якусь тиху, безпретенсійну, але могутню, віковічну мудрість, що мимоволі кладе відбиток на всякого, хто приєднався до безнастанного процесу праці. Не важно: чи то молодий, чи старший віком. Старший тільки поглибить набуті вже зморшки — борозни думок і серця. Молодий в молодечій напрузі почне їх раз-у-раз набувати.

Було душно в цих глибоких, спадистих та закрутисних норах, і Мишко напівроздягся — голий до пояса. Шлях од вибою до висипу, що ним він тягав навантаженого дощатого короба, мав кілька зломів та видолків. А головне — одного прикрого горба, що похилість його западала якраз в бік вибою і тому доводилось братися на нього не порожняком, як це волів би Мишко, а витягувати той же кількапудовий вантаж. І шлях цей, як звичайно, був густо всіяний перетовченим, дрібнозернястим вугіллям та просто вугільним піском, що робило завороти й видолки досить слизькими.

Це полегшувало „санчатам" їхній безпосередній рух, але водночас ускладняло рух самого саночника, ноги якому несамохіть ковзались, чепірились, і який, вгрузаючи в зернясту вугляну пісчугу, падав часами навколюшки.

Часами він підхоплював короба ззаду й, наполягаючи всім своїм тілом, як це роблять із навантаженою підводою, що ледве повзе на високому закруті, виштовхував тагара вище. Часами ж кидав собі на рамена й через груди шлею, що була примоцьована до короба, впрягався, як той кінь, і збирав, купчив у єдиному рухові чималу свою силу.

Вся істота напружувалась до краю. М'язи навіть при лихому світлі шахтарки виступали опукло, вигорблювались різко, — цупкі; напоєні соками степів, насичені сонцем степів прекрасні молоді м'язи, що їх він приніс сюди, як найпершу й неначе незайману ще цінність. Криласті брови тоді збігалися йому близько на переніссі, уста затискалися, все обличчя набирало розкішого, суворого, ажень сердитого виразу, — це був не той, не той Мишко. І він поволі тягнув, далі й далі уперто, заповзято тягнув чорного дощатого короба з чорним тиль-тиль лискучим немов би масним вантажем. А пощербленими стінами, перехоплюючись на взяту підпорами стелю або ламаючись на вкритій вугільною жорствою долівці, невідступно, трохи погойдливо й тремтливо посувалась за ним величезна, чудернацька тінь, що своїми сміливими зламами ще більше підкреслювала істотний його рух, істотне спрямовання людини, яка запряглася в працю, в тягар.

Так либонь виглядали прадавні предки, — перші, що на тяжку силу взялися пороти землю на землі.

У Мишка від напруги іноді виступав на чолі піт: ще не звикла остаточно його степова вдача до браку повітря, браку світла й особливої, підземної, надто м'якої духоти. Так само бракувало йому й цілковитої звички до цієї, на перший погляд ніби звичайної, але насправді відмінної, важкої роботи.

На шахті цій, до речі, запроваджувалося й нові засоби. У західній частині почали вже працювати дві зарубні машини, незабаром мали поставити й третю. Але шахта була чимала. Її механізували поволі, в міру можливого. Тому поруч із машиновим устаткованням, поруч із найновішим технічним надбанням тут досить вживалося ще звичайнісіньких собі, простих, ба навіть примітивних способів.

У вибої — хто згинці, хто навколюшках, чи приладнавшись боком чи впавши навзнак, раз-у-раз шукаючи собі опертя на незручній поверхні, раз-у-раз хапаючись за виступи, ліжма, безупинно ковтаючи вугляний пил і вдихаючи газ, що незримими струмками просочувався крізь щілинки й напосідливо змагався з другим нещодавно поставленим компресором, — у вибої мішма вовтузились люди і цюпали кайлами, одгрібали лопатками. Щоразу навантажував Мишко свої „санчата" і, запрягаючись, наполягаючи на всі свої сили, як це робили й інші саночники, тягнув тягара спадистим закрутистим ходом до ближчої колії, до висипу.

А там від часу до часу, пронизливо посвистуючи на сіру сухоребру кобилу, методично з'являвся Ромка із громохким, брязкітливим порожняком і, взявши готову партію навантажених ваґонеток, свиснувши знову хвацько або хвацько лайнувшись, рушав у поворотну путь.

Мишко, як і інші саночники, як і навальники, як і вибійники, мусів пильнуватися, щоб вагонеткам не забракло вантажу, щоб уся їхня група виробила не тільки норму, але й понад норму, бо їхня група змагалася з другою, з сусідньою, з дев'ятої східньої лави. А що був Мишко тут взагалі новаком і приймали його до готової групи взагалі неохоче, то й старався він тепер скільки міг, прикладав усіх своїх зусиль, щоб себе виправдати.

Йому на чолі заросився піт. Він механічно тернув рукою і ще більше забруднив обличчя, розвів по ньому чорні патьоки. Він уже двічі пив із тутешньої діжки застоялу несмачну воду, пив воду, хоч натомість, звичайно, з радістю запалив би.

Вернувши до вибою, Мишко, одначе, застав там нові турботи. Виявилось, що вибій на сьогодні погано був кріплений, запасного лісу під руками теж бракувало, і права стіна, надламавши підпору, піддалась трохи, спливла. Це, певна річ, загрожувало безпеці, порушувало роботу.

Але винуватити в цьому попередню зміну, що хотіла, мовляв (як це інколи трапляється), всі неполадки накинути зміні наступній, не можна було. Якраз підчас нічної зміни на східніх лавах працювало на ремонті два кріпильники, слюсар і навіть десятник: змагання груп примушувало тепер усіх бути пильними й створювати всі потрібні для змагання умови. Та й кріплення це, коли вони почали свою вранішню зміну, було свіже й виглядало, поправді, цілком надійно.

Виходило, що справжнього недбальства, безпосередньої провини нема. А припустити, щоб лава бурилась, припинити зовсім роботу й чекати, поки закріплять—це значило вже якусь частку втрачати на змаганні.

Саме на цю розмову й нагодився Мишко. Саме в цей момент невеличкий, горбоносий, вилкастий вибійник, занепокоєно жестикулюючи, нагадав усім за відчитні таблиці шахткому, за ті незмінні таблиці, які щодня виставляв шахтком, точно на них визначаючи наслідки змагання. Привселюдні таблиці, що раз-у-раз притягали до себе широку увагу, купчили біля себе обмін думок та пристрасність інтересів. Невблаганні таблиці, які збуджували завзяття, підсилювали заохочення, вкорінювались у процес тутешнього життя і праці не сухим покажчиком, а чимсь живим, рухливим, основним, найважливішим — так поставив справу місцевий шахтком, що взявся сам перевіряти групові угоди.

Щоправда, в даному разі, крім тиблиць, чималу ролю відігравали ще й особисті не дуже приязні стосунки декого з учасників обох цих груп. Принаймні вже й тепер згадувалося окремі найзачіпливіші наймення із супротивного табору. Це робилося ніби ненароком жартома, але видко було, що наймення ці — як ті невигойні уразки.

Отже, думка, що сусідня група завтра знову стане попереду (так уже трапилось перед двома днями), була... ну, просто неприпустима.

І хоч Мишко не встиг іще зайти в жодні особисті стосунки з тією групою, хоч не встиг іще як слід залучитися до цього змагання, хоч взагалі являв собою тут зовсім іще свіжу людину, проте одразу ж гостро сприйняв це лихе становище і одразу все це стало для нього таким же турботним, важливим, як і для всіх інших.

Охопивши пильним поглядом стіни вибою, він пригадав собі, що приблизно така ж історія трапилась була на „Горбатій". Тоді, підсилений цим досвідом, він наважився подати й свої міркування. Він порадив покищо, не припиняючи роботи, взятися всім на протилежний бік ближче до виходу, взятися окремими норками, щоб було безпечніше.

Дехто з вибійників озирнувся в його бік, поглянув так, як це роблять, коли вперше чують незнайомий голос або взагалі вперше помічають чиюбудь присутність Дехто злегка посміхнувся.

— Спізнився браток. Це вже й без тебе думали.

Проте Мишкові було дуже приємно, що він сказав і своє слово.

— Думали, передумали, а доведеться, мабуть, так і зробити,—признався вусатий, в кашкеті з повернутим на потилицю козирком, вибійник.

— Мабуть, так, — додав іще хтось із тих, що сиділи глибше. — А тимчасом треба послати...

— Авжеж послати! Зараз же послати! — підхопило кілька поспішних, тривожних голосів. — Хай зараз же сюди лісу й кріпильників!

— Тільки лісу, а не трухи, — дражливо додав той самий невеличкий, горбоносий, що вів тут перед, хоч така причіпливість себе зовсім не виправдувала, бо й цей ліс був непоганий,—просто дратувала несподівана затримка в роботі.

— Ото діла, — досадно бовкнуло в глибині вибою, і хтось там кріпко лайнувся.

Відрядили одного чимдуж за підмогою. Сами тимчасом справді почали пересуватися на протилежний бік, ближче до виходу, і Мишкові знову було дуже приємно, що його міркування мали не лише однодумців, але й безпосереднє застосовання.

Очевидно, тут вплинула на всіх не стільки сама його порада, як той вирішуючий, довершуючий натиск, що часто належить останньому слову.

Взялися всі знову до роботи, взялися споро, один одного заохочуючи, взаємно підсилюючи, застерігаючи.

— Ей, Русалочка! Чуєш, Русалочка? — цей оклик скеровано було на адресу здоровенної, м'язистої, напівголої людини, прозваної так через найрозмаїтішу татуїровку по всьому тілі, а надто через довгохвосту й довгогруду русалку, випечену в нього ж на грудях. — Русалочка, чуєш? Ти, брат, не дуже тулись під той виступ!

— Або що?

— Хоч і борець ти, але там тобі й амба.

— От налякав! А! — задьорно і трохи захекано мовив у відповідь Русалочка.— Буду тоді під землею на три аршини. Правда? Так я ж тепер на триста!

— Правильно, Русалочка! — підтакнув пригорблений з яскраво виявленими східніми рисами чоловічок, калмик чи китаєць, підтакнув, сам засміявся і тут же добродушно додав: — А все ж таки стережись.

— Чадить, здається? — насторожено спитав хтось.

— Хіба чадить?

— Авжеж чадить.

— Так наче досі не чаділо...

— Але тепер більше. Ой, братця, більше!

— Ото діла,—знову пробубонів той самий незадоволений голос (є такі своєрідні, завжди незадоволені голоси) і знову лайнувся.

— Ну, це ще єрунда. Хіба це газ? — зухвало й призирливо вклинився жвавий хлоп'яга з поривчастими рухами: — От у нас на „Івані" був газ. Ото газ! То я понімаю. На „Івані" у нас так: шурф давно вже закінчили, а повітря нема й нема. То-єсть, є повітря, але... ну, зовсім мало, погане. А тут як двине газ. Та який газ! Ото діла були — я понімаю! А це хіба газ? Єрунда...

І жвавий хлоп'яга з поривчастими рухами, почуваючи себе тут, мабуть, найдосвідченішим у газових справах, підохочений власною ж зневагою до такої сумнівної загрози стягнув із себе брудну, як каглянка, сорочку й почав нею старанно вимахувати в бік правої стіни, де піддалося кріплення. Звідти, зі свіжого надколу, справді потроху чаділо, чаділо сильніше, ніж це було досі.

Чад цей, що від нього швидко стуманіла б всяка інша незвикла голова, вони дійсно розганяли, знешкоджували, поки це можна було, в найпростіший і досить зарадливий спосіб. І в ямі цій з надтріснутою, тяженною брилою, з надтріснутою, непевною підпорою, в небезпечній ямі, вони, такі звичайні й такі незвичайні люди, щохвилини ризикуючи життям, товклися напружено й уперто і на тяжку силу старалися

надолужити втрачене. І вони, поза всім, мали ще час на ділові, правда, короткі розмови. Їм вистачало ще й настрою іноді пожартувати.

— Ви тільки просіть господа-бога,—між ділом кинув Русалочка,—щоб я часом отут дна не пробив. Мені нічого. Я, так сказать, людина водяна, води не боюся. Але вам! Вам усім тоді дійсно амба!

— Якого дна? — басовито спитав той самий завжди незадоволений голос.

— Якого дна? — поспіхом перепитало ще кілька зацікавлених голосів.

— Та ми ж під ставком, чи де? То неважно, що аршин триста. Вода, брат, скрізь. Ти її тільки зачепи...

— Е, Русалочко, оце вже ти ляпнув... І Русалочку миттю взяли на посміх — поки ще леліла під цим похмурим склепінням весела хвилина.

Коли Мишко знову вернувся з „санчатими", у вибої — працювали не всі. Хоч яма ця була досить місткa, але тому що мусили пересунутись на один бік і тому що небезпека, помітили вони, стала ще більша, не всі тепер могли приладнатись до роботи. Чергувались. Дехто, відбувши чергу, мимоволі лишався обіч. Це, ясна річ непокоїло, смутило, нервувало.

В таких випадках людська увага найбільше зупиняється на хибах дійсности, а розмова найлегше схиляється до критичних спрямовань. В таких випадках особливо виявляє себе спостережливий зір, пам'ять та насмішкуватість. І в таких випадках, звичайно, неминучі деякі перебільшення.

Говорили з перебільшеннями. Говорили докірливо. Говорили непокійно, нервово.

А що Мишко, вправляючи своє діло, в той же час уважно до них наслухався, то впливали й на нього, думку його більше й більше одводили з інтересів особистих до інтересів ширших, важливіших.

Він чув, що нібито взагалі справу кріплення поставлено тут негаразд, що часто бракує дерева доброї якости й потрібного розміру, що пора вже бригаді звернути на це серйознішу увагу.

Хіба, мовляв, на минулому тижні не присів один хід і не завалився косець. Добре, що на той час не було там людей. А якби були люди? А хто мусить дбати? Передусім — десятник. Ну що з того, що, приміром, цієї ночі їхній десятник сам тут крутився? Кріплення ж все одно піддалося. Значить погано десятник крутився.

Хтось мовив слово на захист. Нагадав хтось, що десятник не винен, що, до речі, він шахтар кадровик, нещодавно висунутий на десятника, що це людина своя, дбайлива, що це не його попередник, який не дописував упряжок та записочками із своєї квартири посилав наряди. І що взагалі на їхній шахті справу поставлено значно краще, ніж то декому здається.

Проте, визнаючи на цій шахті чимало позитивного, дехто натякнув, що не слід замовчувати й хиб, що якраз треба збирати робочі зауваження та робити з них належні висновки. Дехто незадоволення своє скерував далі, на адміністрацію. Хтось закинув інженерам і технікам, що вони взяли собі моду занадто спізнюватись та взагалі послаблюють догляд. Хтось згадав, що завшахтою любить переважно розмови телефоном. А комусь спало на пам'ять, що підчас палення бурок осідають по багатьох місцях—і в місцях роботи, і в людських ходах—шматки породи, так звані „коржі", що обвалюються потім просто на людські голови. Де ж, мовляв, охорона праці?

Тоді Мишко не витримав:

— А вода? Он я напився з діжки, так трохи-трохи не вернуло.

На нього знову поглянули так, ніби взагалі вперше його тут бачили й чули. Та цього разу поставились уважніше.

— Правильно! За воду це ти правильно! Щодня міняти треба. Бо самі ж забороняють шахтову воду пити, а в діжках така, що й до шахтової далеко...

— Не тільки це, — зустрівши підтримку, з більшою вже певністю продовжував Мишко.—Я от читав у правилах, так там мусить бути кожному фляга. Як лямпа мусить бути, так і фляга з водою. З перевареною. Кожному своя. Здаєш лямпу — здаєш і флягу.

— А це, дійсно, правильно, — згадали в гурті й поглянули на Мишка ще уважніше та поважніше. — Дійсно, братця, такі ж правила є.

— Все це записати б і прямо на збори, — запропонував хтось досить рішуче.

— Так чого ж? Можна й записати!

Мишко почував, що між ним і гуртом визріває вже близькість, якої він дуже хотів. Це сповняло його теплим піднесенням надавало більшої певности в собі, тієї сили, що завжди виникає в людині, коли людина має опертя.

В цей час із темряви вигулькнув захеканий Ромка. Він, очевидно, дуже сюди поспішав. Вигляд йому був турботний. Трохи був розгублений. Та, зиркнувши бистро по всіх кутках, скільки око могло охопити при світлі шахтарок, він так само хутко змінив вираз свого обличчя. Йому заясніла широка усмішка, а з уст злетіла завжди йому притаманна, завжди в нього готова приказка. Він жартівливо поспитав, чи всі тут живі-здорові, бо, мовляв, той хлопець, що його послано за підмогою, зняв на стволі цілу веремію. Там усі заметушилися. Зараз буде й ліс, будуть і кріпильники. І раптом в гурті жваво заговорили за останні цифри з таблиць шахткому в гурті сперечалися, нахвалялися, сміялися, билися об заклад.

Їхня група хоч і була в небезпеці, хоч і зазнала перешкод, а все ж таки вийшла нарівно. Сьогодні вона мусіла стати попереду. Конче.

Л. ПЕРВОМАЙСЬКИЙ

Пісенна зустріч

Ішли два комсомольці,
категоричні хлопці
в села в робітничий Донбас.
Ішли та співали,
про те вони співали,
яка в нас висока доба.
Оком не схопити нашу добу:
— раз — Дніпробуд,
— два — Тракторобуд,
— три — Донбас,
висока,
висока,
висока доба.
І вже вони підходять,
до Сталіна підходять
та бачать назустріч іде —
іде два комсомольці
категоричні хлопці,
і пісня їм лине з грудей.
Оком не схопити країни розгон:
— раз — колгосп,
— два — радгосп,
— три — на усіх
фронтах
боротьба,
висока,
висока,
висока доба.

— Куди ви?
— На села.
Куди ви?
— На шахти
Категоричні хлопці — в забій.
— Куди ви?
— На шахти.
— Куди ви?
— На села.
Руку. Дайош, до побід.
Пішли комсомольці,
категоричні хлопці,
веселі, бадьорі, дзвінкі,
І шлях їм стелився
важкий — та неслися
пісні, д'тей, бадьорі, дзвінкі.
Оком не схопити нашу добу:
— раз — Дніпробуд,
— два — Тракторобуд,
— три — Донбас
висока
висока,
висока доба.
Оком не схопити країни розгон:
— раз — колгосп
— два — радгосп
— три — на усіх
фронтах
боротьба,
висока,
висока,
висока доба.

М. МАЙСЬКИЙ

Перпетуум мобіле

(СЦЕНАРНЕ ЛІБРЕТО) •

I

До шахти „Буйної" прибув новий парткерівник, і дізнався про жахливі речі. Шахта „Буйна", що мала минулого року 120% виконання промпляну, має зараз лише 63%. Особливо вразило партсекретаря, що сусідня шахта „Тиха" ось уже півтора роки невпинно виконує 100% промпляну.

Обізнання із станом шахти „Буйної" довело цілковиту відсутність керівництва та занепад труддисципліни, що межує з розкладом.

Низка зарубних машин стоїть засипана в лавах. Купи відбійних молотків чекають на ремонт. Шахту напосіли літуни й прогульники. Бриґади дезорганізовано. Трапляється, що шахтарі й навіть десятники сплять у вибоях. На несправних естокадах застряють вагонетки. Зав. шахти посилається на „об'єктивні причини" й кисне. Голова шахткому метушиться й купує в якогось типа повітряну кулю для використання на боротьбу з прогульниками та літунами, техкерівництво працює над „грандіозними" плянами, що на думку техкерівників лише й можуть урятувати стан шахти.

Підупав духом новий парткерівник.

У старого вибійника й бриґадира Семена Петровича Зуба — лікар і температура тридцять дев'ять. Дізнавшись із газет про стан шахт, Семен Петрович схопився:

— ГАНЬБА. ЧЕРВОНОЗОРЯНА ШАХТА „БУЙНА" ЗДАЛА. ГАНЬБА!

• Сценарне лібрето — середнє між оповіданням та кіносценарієм, що з нього роблять кінофілм.

Семен Петрович шукає кашкета, і лікареві коштує зусиль, щоб залишити його вдома. Син Семена Петровича — Мокій захопився винаходом. День і ніч розглядає він якийсь замусолений малюнок із написом: ПЕРПЕТУУМ МОБІЛЕ (Вічний двигун), і лагодить якісь чудернацькі конструкції.

Підвівшись знову із ліжка нетерплячий Ремен Петрович побачив у другій кімнаті, сина і, дізнавшись у чім справа, поруйнував усі його конструкції.

— СОПЛЯК, ЛЕДАР. ШАХТА ГИНЕ. ВУГІЛЛЯ НЕМА. НЕ ТАМ ТИ, ДЕ ТРЕБА, ШУКАЄШ ВІЧНОГО ДВИГУНА.

Мокій покидає батька ворогом.

Сортувальниці захвилювались на конвайєрі: вугілля ледве подається з шахти, і сортувальницям нема чого робити. Хвилюються дівчата, і читають льозунґа:

СОЦЗМАГАННЯ СПРАВА ЧЕСТИ, СПРАВА ВІДВАГИ Й ГЕРОЙСТВА.

Думають сортувальниці й запитують одна одну:

— ДЕ Ж У НАС ГЕРОЇ?

Пригадує Маруся, як хвастався недавно Мокій своїми конструкціями та малюнками — і, сміючись, каже товаришкам:

— ПЕРПЕТУУМ МОБІЛЕ В НАС, ШМЕНДРИКИ, ШМАРКАЧІ.

Сміються дівчата.

II

Веде засідання новий партсекретар. Багато говорять і багато палять.

Ідуть із воріт шахти шахтарі „Буйної", а біля воріт зупинилися шахтарі „Тихої". Покивують на копер, глузують, кажуть:

— ЩО Ж, ГЕРОЇ... ЗНІМАТИ ТРЕБА ЧЕРВОНУ ЗІРКУ У ВАС, ТА ДО НАС ПЕРЕНОСИТИ.

Хмуряться шахтарі „Буйної". Дивиться в землю Семен Петрович. Глузують „тихівці", стоїть, як кам'яний, Семен Петрович.

Молодь — жвава й весела — суне юрбою в ворота. Звів голову Семен Петрович, перетяв дорогу молоді, зупинився проти свого Мокія, дивиться довго й люто, і каже ледве не плачучи:

— ЗНІМАЙТЕ ЧЕРВОНУ ЗІРКУ, СУЧІ ДІТИ. ДОПРАЦЮВАЛИСЯ!

Глузують „тихівці". Похмуро лаються „буйновці". Зневажливо й суворо дивиться на молодь Семен Петрович. І виступає з молодої юрби комсомолець Кузько.

— МИ, — каже він, — НЕ ЗНІМАЛИ ЗІРКИ Й НЕ ЗНІМАТИМЕМО. ХІБА Ж МИ ДО ПРОРИВУ ПРИЗВЕЛИ?

— ВИ.

— МИ?!.

— ЗВІСНО, ЩО ВИ, ПЕРПЕТУУМ МОБІЛЕ, СОПЛЯКИ, ЛЕДАРІ.

Схопилася молодь за честь комсомолу зі старими. Галасує Кузько:

— МИ ВАМ ЩЕ Й НОСА ВТРЕМО.

— ВИ?

— МИ!

Аж прискають од сміху деякі старі шахтарі. Посміхаються „тихівці". Надійшли дівчата. Слухають, сміються, і на апеляцію молоді стають на бік старих, кричать комсомольцям:

— ШМЕНДРИКИ ВИ, ШМАРКАЧІ. НА КОНВАЙЄРІ СКОРО ВЖЕ ДОВЕДЕТЬСЯ СПАТИ.

Згорів закоханий у Марусю Мокій. Ще дужче захвилювалися комсомольці. Регочуть дівчата, сміються старі. Суворо замислився Семен Петрович.

Підвівся новий партсекретар, стукнув кулаком по столу:

— АНУ, ХТО ТАМ ЩЕ ПРО ОБ'ЄКТИВНІ ПРИЧИНИ? ХТО ТАМ ЩЕ БУЗУ УХИЛІСТСЬКУ РОЗВОДИТИМЕ?

Мовчать збори. Ховає очі завшахти. Стоїть з покладеним на стіл кулаком партсекретар.

Голова шахткому пускає біля клюбу повітряну кулю. На кулі красномовний напис: УСІХ ЛІТУНІВ ТА ПРОГУЛЬНИКІВ ОДПРАВЛЯЄМО НА МАРС. Стоїть якийсь народ, переглядається, посміхається.

— ЩО ЗА НАРОД? — питає голова шахткому.

Каже якась пика:

— А ЦЕ Ж ЛІТУНИ ТА ПРОГУЛЬНИКИ ЗІБРАЛИСЯ З УСІХ ШАХТ ПОДИВИТИСЬ. ЗАНЯТНО.

Розгнівався голова шахткому. Підводиться повітряна куля. Зупинилися здивовані шахтарі „Тихої“ та „Буйної“. Підводиться куля. Каже Семен Петрович голові шахткому:

— ОДПРАВЛЯЄШ ТА НЕ ВСІХ.

— А КОГО ЩЕ?

— ТЕБЕ ЩЕ НА МАРСІ НЕ ВИСТАЧАЄ.

Зареготали шахтарі. Заметушився голова шахткому. Підводиться куля. Роззявили роти літуни та прогульники. Позіхнув один, і сказав ліниво:

— І Є Ж ТАКІ ЛЮДИ, ЩО НІЧОГО НЕ РОБЛЯТЬ І ВСЕ МАЮТЬ. НА ЯКУ Б ЙОГО ШАХТУ ТЕПЕР СТРЬОМНУТИ?

Думають. Мигтить у повітрі куля. Ідуть кудись, відокремившись, літуни. Дивляться на них шахтарі. Каже один шахтар:

— ОТАКІ ФРУКТИ З'ЇДЯТЬ НЕ ОДНУ РЕВОЛЮЦІЮ.

— ПОДАВЛЯТЬСЯ. — відповідає йому Семен Петрович, дивиться вгору, де мигтить куля, і роздратовано плює.

Хильнув води з графіна Кузько, і в спортсменському костюмі подався клюбом до спортивної кімнати. У коритарі наштовхнувся на примітивний мітинґ. Старі шахтарі збилися до купи, і Семен Петрович каже:

— ЗНАЧИТЬ ПРОГРАМУ НА СТО. ТОЧКА. ТАК І ЗРОБИМО.

— А ШМАРКАЧІ Ж ЯК? — запитує хтось.

— ЗАПЛЯМУЄМО.

— НЕ ВДАСТЬСЯ! — вихопився Кузько, помчав коритаром, ухопився до спортзалі й почав одягатись.

Мокій біля дзеркала натягує тугий комірець, і на лоба йому лізуть очі. Побачив у дзеркалі батька й оглянувся. Довго й виразно дивляться мовчки, і Мокій нервово одягає пальто.

Кузько мчить засніженим степом.

Мокій несміливо переступив поріг кімнати кравецтва та шитва, покликав рукою Марусю. Хитро посміхаються дівчата, лукаво дивиться Маруся. Розгубився Мокій. Показують йому дівчата пляката на стіні: НЕ КОХАЄМО ЖОДНОГО ШМАРКАЧА, ПОКИ НЕ СТАНЕ ГЕРОЄМ. Згорів Мокій.

Регочуть дівчата. Показує йому на двері Маруся:

— ОХОЛОНЬ ТАМ ТРОХИ, ПЕРПЕТУУМ МОБІЛЕ.

Вихопився Мокій, іде, тиняючись, із клюбу. Забрів до комсомольського гуртожитку. Там повно. Кузько стоїть на столі, махає руками й кричить:

— ВОНИ СТО, А МИ СТО ДВАДЦЯТЬ.

— ДЕРЖИ КИШЕНЮ ШИРШЕ, — каже якийсь песиміст, — ТО Ж ВОВКИ, А МИ ЦУЦЕНЯТА.

Сперечаються. Слухає Мокій, і втручається:

— А МИ СТО ДВАДЦЯТЬ!.. — каже він. — ВОНИ ОБУШКОМ, А МИ МОЛОТКАМИ, ВОНИ ЗА МОЛОТКИ, А МИ ЗА ВИБІЙНІ МАШИНИ. ХАЙ СПРОБУЮТЬ...

Запалився Мокій, запалилися й усі.

Мчить Мокій, крізь ніч, просто до ремонтної майстерні, розбуркує там мляву молодь, тягне з купи відбійні молотки і заявляє:

— ДЕНЬ І НІЧ ПРАЦЮВАТИМЕМО, А ДОВЕДЕМО ЇМ.

Працює майстерня. Горить за роботою Мокій.

III

Сіріє за вікном ранок. Поспішає на роботу Семен Петрович. Вразився, побачивши порожнє Мокієве ліжко. Похитав головою, насупився. Подивився на малюнок з „перпетуум мобіле“, і написав карлючками на звороті:

— ТРЕНЬКИ-БРЕНЬКИ ТА ЗА ДІВЧАТАМИ ДО ГУДКІВ. ОТ Я ТЕБЕ НА ЧОРНУ ДОШКУ ПРИШПАНДОРЮ.

Кинув зневажливо малюнок, гнівно пішов.

Іде, поспішає на роботу купа старих шахтарів. Місять глибокий сніг, дихають морозом. Наздоганяє їх весела молода юрба.

— ДЕРЖІТЬСЯ! — кричить їм Кузько, випереджаючи.

Посміхаються старі:

— КАЗАЛА СИНИЦЯ, ЩО МОРЕ СПАЛИТЬ.

Вдивляється Семен Петрович, ажно спинився й сказав:

— НЕМА МОГО ПЕРПЕТУУМ МОБІЛЕ, ДУРНЯ, БІСОВОГО СИНА.

Скорботно, суворо пішов.

Чекає біля кліті, з купою молотків, на товаришів Мокій. Наскочила молодь. Як командир, поважно роздає молотки Мокій? Дивляться здивовані старі. Семен Петрович ажно протер очі: Мокій, чи не Мокій? Нічого не добере старий. Штовхає його ліктем покандзюблений шахтар:

— БА, МОЛОТКАМИ ОЗБРОЮЮТЬСЯ.

— ХАЙ... — каже старий. — МИ Й ОБУШКАМИ ЯКНЕБУДЬ...

Поспішають до кліті, попереду старих, молоді. Бурчать щось сердито старі.

Вгризаються молотками шість комсомольців Кузьчиної бриґади. Капає піт не з одного чола. Рвуть обушками шестеро старих шахтарів Зубової бриґади. Соромить Кузько сусідню молоду бриґаду:

— А ЩО КАЗАЛИ ВЧОРА?

— ТА МОЛОТКІВ ЖЕ НЕМАЄ, — виправдується хтось.

— НІГТЯМИ, ЗУБАМИ РВИ, ЧОРТ! — кричить Кузько й зникає.

Навалилася з обушками молодь.

Вліз до вибою Семен Петрович, ухопив обушка й сказав сусідові:

— ХІБА Ж ТАК ГИЛИТЬ НАША СТАРА ҐВАРДІЯ ПО ВСІХ ЗАКАПЕЛКАХ!

Замахнувся обушком.

Сортувальниці переглянулися: рясно повзе конвайєром вугілля. Каже Маруся.

— ХТО Ж ЙОГО ЗВІДТИ ТАК НАДДАЄ?

Нема коли дівчатам думати. Схиляються над конвайєром чорні обличчя.

Гудок. Біжать дівчата до контрольної дошки, читають:

> 9 ЛИСТОПАДА:
>
> БРИҐАДА СЕМЕНА ЗУБА — 20 ТОНН
>
> БРИҐАДА КУЗЬКА СОКОЛА — 17,5 ТОНН

Проглядають дівчата дошку, і не вірять.

Іде з кліті молодь. Зникають демонстративно дівчата. Покивує на них глузливо Кузько, розглядає дошку, зухвало посміхається, підморгує, стирає цифри й переставляє навпаки. Забачили старих, заховалися за рогом. Аж біжать старі до дошки. Глянули й зомліли. Семенові Петровичу полізли на лоба очі. Регоче за рогом молодь. Не вірять цифрам старі, хвилюються.

— НЕ ТАК. НЕ МОЖЕ БУТИ, — каже Семен Петрович і зривається кудись разом із своєю бриґадою.

Гине від сміху молодь. Виправляє на дошці свід дотеп Кузько. Оглянувся Семен Петрович, зсунув брови. Кинулися до молоді старі, і побачили лише п'ятки.

— СІМНАДЦЯТЬ І П'ЯТЬ УШКВАРИЛИ,— дивується Семен Петрович.— ОТ ТОБІ Й ШМАРКАЧІ! ТРЕБА НАДДАТИ.

Серйозно розглядають дошку, переглядаються. Надійшов партсекретар. Здивувався, поглядає на дошку та шахтарів, розпитується, сміється.

Завшахти оточила молодь. Уперто ниже його очима:

— МОЛОТКІВ ДАВАЙТЕ.

Галдять. Насідають. Моргає очима завшахти, сердито схоплюється й кричить:

— АНАРХІЯ ЯКА. ХТО КЕРУЄ ШАХТОЮ?!

Посміхається дебелий хлопець:

— ОЧЕВИДНО, ЩО НЕ ТИ.

Розгнівався завшахти, міряє хлопця очима. Устряє партсекретар. Тепер він міряє очима завшахти й повільно, чітко каже:

— ОЧЕВИДНО, ЩО КЕРУЄШ НЕ ТИ. НА ШАХТІ ЗРУШЕННЯ. НА ДОПОМОГУ ВСІ ПІДПОРИ. УСІ СИЛИ НА ПІДТРИМКУ ЕНТУЗІЯЗМУ МАС

Оточила молодь партсекретаря. Стоїть біля столу самотній, немов зайвий завшахти й кліпає очима.

IV

Виспався трохи, просто в майстерні, Мокій, продрав очі, бадьоро схопився й до роботи. Поглянув на жваву працю братви, ухопив терпуга.

Вийшли з палацу культури хороше вбрані й свіжі, як яблука, сортувальниці, і побачили величезного плякату:

ХАИ ЖИВЕ СОЦЗМАГАННЯ!
ХАЙ ЖИВУТЬ НАЙКРАЩІ ВДАРНІ БРИҐАДИ СЕМЕНА ЗУБА ТА КУЗЬКА СОКОЛА, ЩО ВЕДУТЬ ПЕРЕД.

— ГМ... — каже Маруся.— ОТ ТОБІ И НА.

Засміялися на морозі дівчата й подалися.

Та ж сама молодь, що працювала в шахті, що сперечалася з завшахти — тепер чиста, вмита — нетерпляче чекає, в себе в гуртожиткові, поки їхні товариші приб'ють на держална готові плякаıи. Дехто з хлопців уже одягнений, дехто підганяє майстрів, дехто зодягається. Красномовно звучать плякати:

ОГНЕМ СОЦЗМАГАННЯ ПО ШКІДНИКАХ, ПО УХИЛІСТАХ, ПО ЛІТУНАХ, ПО ПРОГУЛЬНИКАХ!
У ПОХІД НА ШКІДНИКІВ, ТЮХТІЇВ ТА ПАРАЗИТІВ ВИРОБНИЦТВА

Готові в хлопців плякати. Уже всі ладні йти, але вхопився хтось із надвору й вигукнув:

— ДІВЧАТА!..

І все враз змінилося. Хлопці попадали на ліжка, позадирали ноги й набрали особливого, надто вже чванливого вигляду. А Кузько, та ще хтось, відразу розтягли перед дверима якогось плякату. Увійшли дівчата й задубіли перед написом:

НЕ КОХАЄМО ЖОДНОЇ ЗАДРИПАНКИ, ПОКИ НЕ СТАНЕ ГЕРОЇНЕЮ.

Дивляться дівчата на плякат, дивляться на пиху хлопців, і вибухають реготом. І вмент зникає у хлопців пиха. Усі схоплюються з ліжок, полетів геть плякат, і почався взаємний, веселий регіт. Партсекретар, що увійшов, навіть не знаючи в чім справа, отруївся цим реготом і теж почав сміятись.

На морозі оркестра, і когорта старих шахтарів з прапорами та льозунґами. Семон Петрович хукає в руки. Каже партсекретар молоді, що вже нареготалася:

— ДО КАЗАРМ, БРАТВА. НАСТУП, ТАК НАСТУП.

Суне молодь із казарми. Пильно дивиться Семен Петрович, і шепоче гірко:

— А МОГО НЕМА.

Рушає похід. Кузько, в лавах, підсовує Марусі руку коромислом, одержує „атанде“ і сміється разом з усіма, і з Марусею.

У казармі підозріла кампанія не встигла заховати сліди пиятцтва. Надто вже несподівано вхопився культпохід. Пиячили поважні, досить літні шахтарі. Їх оточила мовчазна, уперта, загрозлива стіна. Блимають очима п'яниці. Каже Семен Петрович:

— ЩО Ж, ПИЙТЕ. ПРОПИВАЙТЕ РЕВОЛЮЦІЮ. НЕБУЛО ВАС ТИЖДЕНЬ НА РОБОТІ, ХОЧ БИ Й ЗОВСІМ НЕ ПРИХОДИЛИ.

Схопився кремезний, патлатий шахтар. У всіх на очах тверезіє, суворо й довго дивиться з-підлоба. Глянув раптом прямо, і сказав Семенові Петровичу:

— КОЛИ ВЖЕ РЕВОЛЮЦІЄЮ ТИ МЕНЕ ШПИГАЄШ, ТО ТУТ ТИ ПОМИЛЯЄШСЯ.

— А ЯК НІ,— ниже його очима Семен Петрович.

Скуйовдив кремезний свою патлату голову, глянув довкола люто й гукнув до своєї компанії:

— ОГОЛОШУЙ, БРАТВА, СЕБЕ ВДАРНОЮ, ЯКЩО ТАК.

Схопилась „братва“. Заплескала молодь. Розгладилось суворе обличчя Семенові Петровичу, і він сказав стримано:

— У БОЮ ПОБАЧИМО, МОЖЕ И Я ПОЗАДУ ТЕБЕ БУДУ.

Рушає далі похід. Одягається „братва“. З ненавистю подивився патлатий шахтар на недопиту пляшку й штовхнув її.

Булькає з пляшки на стіл.

V

Гудки. Машиніст поглядає з копра, сміється й каже:

— ЧОГО ЗРОДУ НЕ БУЛО.

Сміється. Сміятись є з чого. Старі з молоддю шкварять од воріт до кліті навипередки. Сміється машиніст. Сміється й Семен Петрович, тюпаючи. Став, оддихався і ще засміявся.

— ЗАГНАЛИ СУЧІ ДІТИ.

Сміється — тихо й хороше, як людина, яка сміється рідко й ніколи не сміється здря.

Біля кліті черга, і якесь хвилювання. Передається з уст до уст:

— ПАРТІЙЦІВ МОБІЛІЗОВАНО ДО ВИБОЇВ.

— ОТАК...— каже сам до себе Семен Петрович, і знову сміється.

Летить кліть.

Усе ще сміється машиніст. Сміється автоматично й замислено.

Відкопують зарубні машини — одну й другу. Тут, і молодь, і старі, і ті, кого звали біля кліті мобілізованими партійцями, і партсекретар,— і всі працюють.

Бригада Семена Петровича працює молотками. Семен Петрович нерішучо поглядає то на обушок, то на молоток, що лежить біля його ніг. Каже йому покандзюблений шахтар:

— БЕРИ. ЧОГО ДИВИШСЯ?

Думає Семен Петрович:

— ВІК ЖЕ ОБУШКОМ ПРАЦЮВАВ.

Подивився на обушок закохано, зідхнув, поклав його обережно й ніжно, ніби він був скляний, узяв молотка й уп'явся ним у вугілля.

Завшахти та голова шахткому — в досить піднесеному настрої. Палять у затишному кабінеті, „благодушенствують“, і складають телеграму:

До тресту вугілля, копії ЦК КП(б)У, редакції Комуніст

Завдяки правильному керівництву шахта „Буйна“ набрала рекордних темпів тчк видобуток п'ятнадцяте грудня сто десять процентів програми тчк

Задоволено переглянулися, солодко затяглися, по черзі смачно підписалися. Голова шахткому сказав:

— А ЩЕ Й ГЛУЗУВАЛИ З МОЄЇ ПОВІТРЯНОЇ КУЛІ. ОТ!..

Гордовито посміхнувся.

Дівчата на сортувальні шалено працюють. На конвайєрі повно вугілля. Над конвайєром написи:

ПЕРША УДАРНА БРИҐАДА.

ДРУГА УДАРНА БРИҐАДА.

Дівчина з другої бриґади кричить до Марусі, що працює в першій:

— НЕ ЗІВАЙ ТАМ, ПЕРША!..

Маруся глянула була осторонь, де в чистому одязі стоїть, вільний від роботи, Мокій і, почувши вигук, узялася до роботи.

Мокій підійшов близько, сказав їй з усміхом:

— ТИ, ТЕЖ, ПЕРПЕТУУМ МОБІЛЕ. ЧОГО ҐАВ ЛОВИШ?

Стрельнула Маруся очима, сховала в конвайєрі усмішку.

Як лише вихопився з кліті Семен Петрович, так і до дошки. Там стояло:

15 ГРУДНЯ

БРИҐАДА КУЗЬКА СОКОЛА — 25 ТОНН

БРИҐАДА СЕМЕНА ЗУБА — 22,7 ТОНН

Семен Петрович уже знає в чім справа. У нього, навіть, у кишені є шматочок крейди. Він стер цифри, переставив навпаки, і навіть зазирнув за ріг, чи не регочуть там оті „сучі діти". І не встиг Семен Петрович заховати крейду, як перед нього виріс Кузько з усією своєю бриґадою. Він виразно помотав пальцем перед носом зомлілого Семена Петровича, взяв у нього крейду і написав так, як було. Лізуть очі на лоба Семенові Петровичу та його бригаді, а Кузько каже з певним „коником":

— ОСАДИ ТРОХИ НАЗАД. МИ ВЖЕ ВАМ ТЕПЕР НЕ ШМАРКАЧІ.

Не вірить Семен Петрович: Кузько ж відомий штукар. Семен Петрович вже готовий вибухнути гнівом, та Кузько тикає йому до носа наряда. Дивиться Семен Петрович то на Кузька, то на наряда, то на свою бриґаду й неймовірно дивується.

— УТЕРЛИ ВАМ НОСА, — каже Кузько.

— УТЕРЛИ, — сумно погоджується старий, і на обличчі йому заграла ледве помітна, рідка його й чудова усмішка.

VI

Працюють усі зарубні машини, і на одній з них Кузькова бриґада. Весело блищать очі на чорних, як вугілля, обличчях. Семен Петрович пробирається лавою. Став. Дивиться на роботу молодої бриґади. Побачив його Кузько, підійшов. Дивляться одне на одне два чорні обличчя.

— ЩО, СЕМЕНЕ ПЕТРОВИЧУ? — питає Кузько.

— УЧИТИСЬ ПРИЙШОВ. — каже Семен Петрович.

Тепер уже Кузько дивується, бо знає, що не любить жартувати старий.

— УЧИТИСЬ?!

— УЧИТИСЬ, — говорить Семен Петрович, і показує свої руки. — БАЧУ, ЩО ДО ОЦИХ ДВОХ РУК МАШИНИ ТРЕБА. НЕ ВЖЕНЕШСЯ БО НА ВОЛАХ ЗА РЕВОЛЮЦІЄЮ.

— ЕКСПРЕСОМ ПОЇДЕМО, — каже зворушений Кузько й простягає Семенові Петровичу руку. Довго й міцно тиснуть одна одну дві чорні, шахтарські руки.

Кулею вхопився голова шахткому до кабінету завшахти, з газетою в руках. Загрузли в газеті два носи, й розпливлися в усмішку два обличчя. У газеті була замітка, і над заміткою газетна шапка:

УХВАЛЕНО ПЕРСОНАЛЬНО ВИНАГОРОДИТИ ОРДЕНАМИ ТРУДОВОГО ПРАПОРУ ДЕЯКИХ РОБІТНИКІВ ТА КЕРІВНИКІВ ГЕРОЇЧНОЇ ШАХТИ „БУЙНОЇ“.

— МЕНІ!.. — захлинаючись каже голова шахткому. — УСЕ Ж ПОЧАЛОСЯ САМЕ ТОДІ, КОЛИ ПОВІТРЯНА КУЛЯ... і обсікся.

Це не зовсім сподобалося завшахти, і на обличчі йому виразно відзначилося, що винагорода належить лише йому. Може б і посварилися ці два „керівники“, та у цей час до кабінету ввійшли покандзюблений шахтар та „парнишка“ з Кузькиної бриґади з папірцями в руках, які вони й вручили за приналежністю. В обидвох папірцях було лаконічно й однаково сказано:

ЗДАТИ СПРАВИ ВИСУВАНЦЕВІ.

Обидва „керівники“ застигли, як статуї, і на обличчях їм не було нічого, крім застиглого, тупого виразу.

До перону примчав потяг. Один з вагонів перетято плякатом:

ЗАВОДИ НА ДОПОМОГУ ШАХТАМ!
ІНДУСТРІЯ МУСИТЬ ОЗБРОЇТИ МАШИНАМИ СОЦІЯЛІСТИЧНИЙ ДОНБАС!

Біля вагону вишикувалися шахтарі шахти „Буйної“ та шахти „Тихої“. Очі на ваґон. Оркестра напоготові. З вагону вийшли слюсарі. Заграла оркестра. Слюсарі поділилися на дві групи, поспитали щось, і підійшли групами, і до „буйнівців“, і до „тихівців“. Вітають їх шахтарі, тиснуть одна одну мозолясті руки.

— СЛЮСАРІ? — радо каже Мокій. — У ЗАЛІЗО ТЕПЕР ЗАКУЄМО НАШУ ШАХТУ.

Семен Петрович з погордою дивиться на свого сина, але приховує свої почуття, і в цьому є щось особливо зворушливе.

Лави змішалися. Не добереш, де — „тихівці“, а де „буйнівці“, а де *слюсарі*. Уся ця „каша“ говорить, сміється. Семен Петрович хитро посміхається до одного з „тихівців“, що особливо гостро колись глузував, і питає:

— НА СТО ЙДЕТЕ?

— НІ, НА СТО ДЕСЯТЬ.

— А МИ НА СТО ТРИДЦЯТЬ.

„Тиховець“ заздро й зніяковіло дивиться, і, ховаючи очі, каже:

— ЩО Ж... МОЖЕ І В НАС БУДЕ ТАКЕ.

Шикуються. Ідуть. Увіходять „буйнівці“ у ворота шахти, а там трибуна й гості. Після здивовання по лавах чути:

— КОМІСІЯ З ЦЕНТРУ ТА ВИНАГОРОДИ.

Трибуну оточують. Говорить промовець, очевидно, поважний якийсь гість із центру. Біля нього ще двоє нових людей, і ввесь новий трикутник. Усі стоять лавами: старі окремо, молоді окремо, дівчата окремо й зовсім окремо — Мокій та Маруся. Маруся захоплено поглядає на Мокія й шепоче:

— ТОБІ, МАБУТЬ, БУДЕ ВИНАГОРОДА.

Мокій, і без неї певний цього: кому ж як не йому?

Говорить партсекретар:

— ЗА ГЕРОЇЧНУ, ЗА БЛИСКУЧУ ПРАЦЮ, УКРАЇНСЬКИЙ УРЯД ПРИСУДИВ НАМ ДВА ОРДЕНИ ТРУДОВОГО ПРАПОРУ. У НАС НЕМА НЕ ГЕРОЇВ, НЕМА НЕ ГЕРОЇЧНИХ БРИҐАД. КОГО НАГОРОДИТИ? СУДІТЬ САМІ.

Мовчання. Мокієві блищать очі й тремтять губи. Кузько облизується. Маруся тремтить за Мокія, немов сама має одержати винагороду. Думають шахтарі: трудне

завдання: справді — кому. Чекає партсекретар. Виступає Семен Петрович, думає трохи і каже:

— ОРДЕНИ У НАС ДВА І ГЕРОЇ ДВА: МОЛОДЬ ТА МИ, СТАРА КАЛІЧ.

Переглянулися у лавах полегшено. Засміявся лагідно представник із центру, засміявся і партсекретар, і запитав:

— ТАК ЩО Ж, ВИХОДИТЬ ОРДЕНИ ДВА І ГЕРОЇ ДВА. ЯК ЖЕ?..

— А ТАК, ЯК СЕМЕН ПЕТРОВИЧ КАЖЕ,— озвалося багато голосів.

Підвелися всі руки. Мокій та Маруся підвели свої руки трохи із запізненням.

Вийшов Кузько, одержав ордена. Засміялися комсомольці. Здобув хтось довгої стрічки. Почепили на стрічку ордена й простягли через увесь шерег так, що орден прийшовся середньому на грудях.

Одержав ордена Семен Петрович, став на середину лави старої шахтарської ґвардії й сказав, указуючи на ордена:

— ЦЕ НЕ ОРДЕН, А ЦЕМЕНТ. УСІ ОДЕРЖАЛИ ЙОГО, ВСІ З НЬОГО ПИШАТИМЕМОСЬ, ВСІ Й ВІДПОВІДАТИМЕМО ЗА НЬОГО.

Заграла музика, зрушила комсомольська лава. Засміявся несподівано для себе Мокій, і, вхопивши Марусю, поквапився стати з нею до комсомольських лав.

Зрушили старі. Спорожніла трибуна.

Ідуть лави до величезних кагатів вугілля. Там уже стоїть партсекретар, підводить руку й гукає:

— НУ, ГЕРОЇ! СВЯТО ТРИВАЄ. МИ ВАНТАЖИМО ДЛЯ РЕВОЛЮЦІЇ ВУГІЛЛЯ.

Полетіли геть кожухи, піджаки, пальта, замиготіли в руках лопати та мари, поповзли на вагони східні, ухопилися за лопати новоприбулі слюсарі, і весь трикутник, і дівчата, і гості з центру.

Не витримав Семен Петрович. Глянув тепло, закохано на свого сина, простяг руку до кагатів вугілля, і сказав:

— ОТ ДЕ ТОБІ ПЕРПЕТУУМ МОБІЛЕ, ВРАЖИЙ СИНУ. ОТ ДЕ ТОБІ ВІЧНИЙ ДВИГУН, ОТ ДЕ СИЛА!

Не встиг щось сказати зворушений, вражений Мокій, як батько захоплено посорсав його, і вхопив лопату.

Заграла оркестра, і під оркестру закипіла шалена, п'яна, піднесена праця, така захоплююча, як бій, як шквал, як буря.

26/XII — 30 р.

ПЕТРО РАДЧЕНКО

Шахтар

(УРИВОК З ОПОВІДАННЯ „ЗРАДНИК")

Роман у думці називає себе старим шахтарем, з гордістю носить посічену вугільним пилом спецовку, повагом кладе на плече обушок, чіпляє за коміра лямпу й скептично посміхається з новаків, коли багатотонна кліть кидає їх в провалля шахти і хтось злякано впивається в його рукав залізними пальцями.

— Ну й чого, не впадеш... Кліть не дасть впасти, аби тільки сама не зірвалась.

Новаки критично оглядають залізну коробку. Вони сьогодні вперше спускаються до шахти і тому сторожно вдивляються в спокійне обличчя свого земляка — вже справжнього шахтаря. Дехто копіює його рухи, навіть намагається говорити басом (кажуть, низький голос завжди заспокоює, надає обличчю поважности, сміливости).

Кліть зачиняється, плавко рушає і летить в безвість разом з одноманітним дзюркотом води в стволі.

Роман уважний, спокійний. Його постать і одяг вигідно різниться від нових брезентових курток товаришів, ще не обсипаних породою й вугіллям.

Заздрять Романові. До того, йому зовсім не треба ховатися від чужого зору з блідим обличчям і напружувати увагу, фіксуючи враження першої подорожі під землею. Три місяці на шахті встигли стерти ці перші враження.

Кліть для Романа — не новина

Він знає одне, вона повинна нечутно кинути його каменем на сотні метрів углиб, залишити на кілька годин під землею, а потім, вкрай стомленого, підняти на-гора.

От і все... Жодної небезпеки... Тільки коли вже ти надто боязкий, міцніше стисни щелепи і відшукай рівновагу.

Навіть співати можна. Пам'ятає, одного разу, хлопцям закортіло спуститись до шахти зі співом. Вийшло на диво чудово.

В кліті пісня нагадує замкненого сильного птаха, що глухо тріпоче крильми і, здається, стогне за волею. Але стогін дужий, рвучкий. Він може рознести залізні обручі кліті і бурею знятися на-гора.

— Може й зараз заспівати?

Роман присвічує лямпою обличчя товаришів і якусь мить вдивляється в них, ніби гадає: починати чи ні. І чи зважиться хтось підхопити пісню, порушити неприємну мовчанку?

При світлі обличчя втрачають свою блідість, хоч кожний м'яз з напруженням промовляє про можливу небезпеку.

— Нічого, хлопці, згодом пройде — сміється Роман.— Дивіться сміливіше. Докажіть, що й батраки вміють працювати на небезпечній роботі. Адже шахта — не могила... Шахта — смілива боротьба з небезпекою, з труднощами. Шахта — боротьба за новий хліб, за нового хлібороба.

Поклад „Алмаз-Захід“ недалеко. Роман уже точно навчився вгадувати місце зупинки кліті на своїй дільниці.

Тут вода шумує бучніше, безперестанку обливає обличчя й руки струмками холодного, осіннього дощу. Вухам боляче від великого тиску повітря, в грудях неприємно холодить.

Кліть востаннє гойдається й тихо, майже непомітно, спиняється.

— Радій, хлопці, приїхали!..

Роман, як і слід старому шахтареві, перший ступає на дно шахти. Новаки обережно посуваються за ним. Шлях хідників нерівний, слизький, з навислими над головами великими шматками породи. Лямпки видаються важкими — відтягують руки. Проте їхнє світло слугує зараз за найнадійнішу зброю. Воно гасить острах. В пітьмі довгих мовчазних штреків стелить тривку світляну стежку до виглянцюваних тисячоліттям часу покладів вугілля.

— Ей, хлібороби, рухайся бадьоріше... Вперед... Тільки голови пригинай, щоб об небесну стелю не стукнувся.

О Л. М А Р ' Я М О В

Джой і бриґада

(УРИВОК)

Подорож відбулася два роки тому. За цей час встигають загубитися бльокноти, а з пам'яти втрачаються прізвища. На шахті „Американка“ було дев'ять чоловіка, чиї імена повинні б залишитися для історії. Але імена загубилися в поросі двох років, у нашаруваннях нових вражінь і нових славних подій.

Дев'ять чоловіка спустилися до забою шахти „Американка“

На-гора ще кипіло будівництво. Від копрів глуха луна слалася землею; рубані дошки розповсюджували свій здоровий, смоляний пах; був іще вітер; інколи просякав дощ; інколи ж світило сонце. Взагалі ж те сірувате, тьмяне світло осіннього дня панувало ввесь час. Люди кленуть таке світло, живучи по містах і бачачи його ввесь рік. Але, просидівши під землею шість діб без перерви, вони починають вважати це світло за блискучу ілюмінацію й розуміють уже, що то есть зміна дня, ночі, мерехтіння світанків і вечорів, а що то — сидіння в забої, під поверхнею землі.

Бриґада, що спустилася до забою „Американки“ встановлювати й пускати „Джой“, виконуючи постанову виробничої наради, просиділа в тому забоі шість діб. Але прізвища дев'ятьох цих людей, що віддали шахті по сто сорок чотири години своєї праці загубилися тоді ж, одразу, в невгамовному вереску великого будівництва, в рівному ентузіязмі всіх тих тисяч, що будували шахту,— першу шахту, що про неї вже ніхто не міг сказати:

— Колишня така-ось...

А всі натомість казали:

— Наша „Американка“!

І в голосі бреніла гордість.

Прізвища дев'ятьох проковтнув одразу гамір копрів, стукіт зарубних машин і дзижчання пилок на рештованні. Мені доводиться тепер уже здувати тяжкий порох згадок, перекидати сторінки старих нотаток і по всьому цьому щастить відкопати лише два прізвища. Два з дев'ятьох:

— Саночник Стрижак.

— Штайгер Тимофіїв.

З ними були ще сім.

І саме Стрижак розповідав у клюбі, як було пущено „Джой". Він увірвався по залі в перший день по нашому приїзді,— чорний, скудовчений, просто з-під землі. Світло скупих лямпочок засліплювало очі. Лямпи мерехтіли, подвоювались, і жовте світло западало крізь заплющені вії, як соняшне сяєво. Дим цигарок нагадував, що можна, нарешті, ковтнути й собі струмінь цього тютюнового диму. Все звичне, кожна побутова дрібниця, кожен вільний рух, не обмежений тіснотою штреку, лави, печі, забою,— все це видавалося за поновлене й нановознайдене по шости днях праці. Й головне — сон. Давноподіваний, давнопотрібний — сон.

— Товариші! „Джой" працює!

Це були ті слова, що на їх тільки й спромігся Стрижак того першого вечора. Подробиці ж він оповідав уже згодом, за два дні по тому:

„Спустилися ми до шахти, туди, де „Джой" стояв. Виробнича нарада сказала: „Пустити треба!" Значить, не на вітер сказала, а тому, що й насправді можна. А вже,— як саме можна,— то наша справа. Головне — треба. І, як у нас було, у фльоті — наше діло мале: ми тільки мусіли сказати виробничій нараді:

— Єсть!

І йти до шахти, щоби не виходити, аж поки „Джой" піде. Так і зробили. П'ять годин поралися, аж тоді тільки роздивилися як слід, що то воно за машина. Тож нам до всього того не за свої — за чужі гріхи розплачуватись доводиться: шахтинці машини ці купували. На шостій, значить, годині здалося нам, що знайшли, в чім тут біда: мотор, мовляв, погано припасований. Взялися до мотора. Робимо й тільки бачимо, що навколо нас зміни міняються; так уже, коли вдруге повернулися ті, хто коло нас напочатку працював, ми й зрозуміли, що доба проминула. А „Джой" не йде.

— А! — кажуть.— Ви раніш до нас до шахти зійшли?!.

Це змінні питаються.

— Ні.— відказуємо.— Ми ще от якось з шахти й вийти не встигли.

— Ну, то вже, хлопці, ви воду не качайте. Нема тут таких, щоб вірили.

— Ви вже собі, як хочете — вірте, не вірте,— а от краще перекажіть там, нагора, щоб нам сюди їсти прислали, бо ще закінчити не можна...

На тридцятій годині трохи ми попоїли й знов до „Джоя". Мотор виходить ні при чому. Як ми його не припасовували — нічого не помагає. Взялися до других частин, до крана вантажного. Зміни приходять попрацюють і йдуть, а ми все ще у шахті. Їсти нам приносять і тільки питаються:

— Ну, що? Пішов?

— Не йде.

— Пішли б ви самі вже звідси! Однаково ж нічого не вийде,— хіба самі не переконалися?!

— Мусить вийти!

І робимо".

Стрижак говорить рівним голосом. Це не збори, це не доповідь. Просто, зібрався гурт цікавих у клюбі, і Стрижак розповідає їм все це дуже звичайно, дуже просто, так, ніби нічого й не трапилося, і, власне, те, що він каже, мало його й обходить.

„І робимо,— повторює Стрижак.— Три доби. Чотири. На нас, як на божевільних, дивляться, та ми й справді, як божевільні, поставали: потомилися, схудли й тільки одне знаємо — не підемо, поки машину не пустимо. Хлопці падали долі. Їх висна-

жувала втома. Змінні вже з нами й не говорили, тільки прийде, гляне, рукою махне — і жалко їм нас,— каже: „Дев'яносто сім годин уже працюєте!" І йде до забою. Темно. З далекого штреку лямпа блимає. Навколо нас — безладдя, хаос наспіх закріпленого нового забою, а тут стоїть і, ніби руку якусь невблаганну простягає, оцей залізний, вантажний „Джой". Дивились ми на нього, ніби на справжній якийсь пам'ятник шахтинцям, чи що. Самі ж розумієте: забой, величезна, нікчемна машина й дев'ятеро робітників, прикуті до неї, до цієї машини. З забою ще не вивітрився той пах, що,— знаєте ? — після вибухових робіт лишається. Ми четверту добу кінчаємо, й усе на марне. Двоє,— пам'ятаю, — десь побіч вагонетної колії тоді спали, просто попід „Джоєм", на щедро змоченому водою антрациті. Засинав і третій. Він хропів, повітря тяжко виштовхувалося йому з грудей, і самі груди сповнював вщерть антрацитовий порох. Чорний піт лиснів на ньому. Будити його,— то була даремна праця.

— Дайте мотор ! — каже тоді десятник. І в самого голос тремтить. — Дайте ще раз мотор.

Мотор нам гув на той час уже пронизливо, в'їдливо й так огидно, як тільки й може видаватися гудіння якоїсь машини людям, що не відходять од неї над сто годин. „Джой" затремтів трохи, та не зрушив із місця, і десятник знову звикло кинув до нас:

— Виключіть ! . .

Тоді підвівсь один, захитався, узявся за стінку й каже:

— Я піду.

— Йди.

Ми його не затримували".

У кімнаті напружується мовчанка. Всі знають, що це треба дорівнювати зраді на фронті, й усі бояться шукати зрадника серед своїх лав, в оточенні своїх товаришів. Але Стрижак тільки обтирає піт. Його павза недовга, і в дальшому тоні згучить захоплення перемог й гордість великої єдности:

„Він дійшов до штреку й вернувся.

Вернувся, щоб знов узятися до машини. Я не знаю, як це сказати, очевидно, це було просто маріння якесь, хробливе й підсвідоме, але ввесь час тоді переді мною мерехтіло море й мені здавалося, що це знову я на своєму підводному *човні*. Адже, знаєте ? — підводник я сам. Так от, кажу,— був у нас ще підчас війни, на Балтиці ще, вісімнадцятого року, такий випадок: вийшли ми в море, скомандували нам поринати і човен пішов під воду. Тоді мотори переключаються на електрику, все глухо зачинено, човен тремтить; тільки одна людина бачить, що робиться на поверхні, дивлячись, вистромлений перископ, а ми всі відчуваємо тільки одно — коробку човна й тиснення води, тиснення цілого моря над нами, на нас самих, на наші мозки. І все це створює оте повітря, ті пахощі відробленого вже газу, що панують тоді всередині човна. Не вистачає повітря. До цього треба звикнути, а це тяжко. Але річ у тім, що ми рідко лишаємося такий довгий час під водою, щоби відчувати це повітря так тяжко й гостро. Ну, а саме тоді — довелося. Був у нас такий оперативний плян: вислідити англійського міноносця — й потопити — та й край . . . Наше ж діло — що:

— Треба ?

— Єсть !

Ми пішли, та втрапили не на одного міноносця, як сподівалися, а здибали їх аж цілих чотири. Про це сповістив вахтений од перископа, і, зачувши цю звістку, ми згадали, що навколо нас міни, що шлях назад відгороджений так само мінними загородами, розкиданими цією ескадрою, а вперед нам іти нікуди. Й чотири міноносці стояли над нами, як вартові, як тюремний наглядач, що ходить попід дверима. Але за двері правила морська поверхня й вона для нас на розчинялася, не могла розчинитися доти, поки не піде ця четвірка вартових, що самі навряд і знали за свого арештанта. Ми просиділи три доби під водою, іти було нікуди: під водою

були міни, нагорі стерегли міноносці - англійці, й довелося ховати перископа та лягати на дно. В нас не було повітря. Ми дихали тим, що вже давно встигли висмоктати для своїх легенів і випустити з них назад. Це було . . . приблизно, як у забої після вибуху. Уявляєте. І от тоді так само: один пішов до носової частини човна і хтів, задраявши, зачинивши щільно металеві перетинки, впустити воду й топитись, бо він не міг більше сидіти без повітря й чекати, хто до нас прийде — смерть чи перемога. І тож — ніхто його не затримував, бо знали, що йому тяжко, а ми самі дочекаємося і зробимо своє і ще ми сиділи через те, що командир уже відказав за нас, там, у штабі, наше спільне:

— Єсть!

Він пішов умирать, цей знесилений червонофльотець, пішов і повернувся назад. І ми всі дочекалися, вийшли на поверхню, коли міноносці було розведено, мабуть, з наказу їхнього штабу. Це було вже по тому, як ми протягом трьох діб по кілька разів на добу підводилися до поверхні так обережно, щоб тільки можна ледве виструмити перископа. До поля, охопленого перископом потрапив саме один міноносець — так, як це мусіло бути ще три дні тому. Він потрапив у ту відстань, що її міг охопити зір нашого вахтеного, і з цього поля він більше не вийшов; трохи згодом ми вже бачили саме тільки море, широкі обрії й трохи - трохи диму. Ми вернули до порту, виконавши командирове слово командирове й своє".

Стрижак знову передихнув і спинився. Він витягнув цигарку з тою пожадливістю, що її ще не встиг загасити день після виходу з шахти. Запаливши, вів далі:

„Отже, й тепер, оці кілька день, я працював у забої, лагодив „Джоя" й згадував море.

Так надійшла п'ята доба. Надійшла й скінчилася, як і чотири передніх. Ми розкладали й збирали „Джой", уривками жували холодну їжу, уривками спали. Але ця доба різнилася від перших, і ми таки знайшли причину, ми знайшли, що затримує хід „Джоя", ми вже знали, що взавтра вийдемо і що це ми вже знову знайшли свою бойову честь. У „Джої" треба було прикоротити вантажний кран і трохи перемонтувати систему подачі. До того ж — і це було основне — машині треба було надати більшої похилости. О, це вже було дуже просто й легко, і до всього ми вже були цілком певні своєї перемоги, а це ще полекшувало працю. Та ж за півгодини до того, як ми викрили всі ці прості речі, вже зводилися двоє, щоб утекти.

— Що ми звідси до могили підемо, чи що?! — вигукували вони.

І ми їх теж не затримували.

Та й вони, як і перший, теж нікуди не пішли.

Вже другого дня ми закінчили встановлювати машину, що мала перейти на консервацію, навіть не спробувавши роботи, і що встановлювати її, цю машину, відмовилися закордонні спеціялісти. От і все. Машина йде, а ми — ми просто фахівці своєї справи — фахівці революції і фахівці боротьби за соціялістичну працю".

Стрижак зашарівся по своїх словах.

— Мені говорити — то тяжче, ніж робити, — ніби вибачився він.

— Да - а - а! То хлопці! — протягнув один з гурту. Всі ж зосереджено й напружено мовчали, так, ніби кожен перевіряв себе, чи зумів би й він, коли б трапилася потреба, зробити таке.

Тому в одного з робітників вихопилося:

— А чорт його зна. Це . . . той . . . справді. Я б пішов.

— Ну й що? Ну й що, коли пішов би! І треба було піти! А то — теж подвига роблять! Нема чим і хвалитися. Просто — недотепи. Прийшли, попрацювали зміну. Бачите, що не йде, ну й ішли б. Другої зміни знов прийдете. Хіба ходити далеко, чи що? А вони, казна чому просиділи в шахті шість діб і тепер вихваляються. Що там, — коло дверей міноносець ходив, що ти додому не міг вискочити пошамать та виспатись?! А потім ішов би й собі знов до того свого „Джоя". Теж — герої ви липові!

Стрижак позирнув на голос.

Говорив похмурий парубок, що стояв позад гурту. Він говорив і дивився в долівку, не підводячи голови. Коли він скінчив, Стрижак одкрив був рота, але відразу закрив губи знову, розгублений, не знаючи, що й відповідати.

— Мовчи, Стрижак! Нічого тобі йому й казати. Ти б помовчав краще, Копице! Місяць на шахті, а говориш так, ніби з неї й не виходив. Ли-по-ві ге-рої! Та ти сперш шахту як слід взнай, а тоді вже й говоритимеш. Чому дев'ятеро кадровиків-шахтарів додому шість діб не ходили, ти знаєш? Скажи — знаєш? А тоді говори!

Парубок-Копиця, — це й було його ім'я, — звів очі від долівки:

— А чого ж би їм і не ходити? От, скажи краще мені ти.

Шахтаря, що говорив перший, перебили кілька голосів:

— Ми тобі скажемо. Всі скажемо. Тому, що тоді „Джой" пішов би не вчора, а хто зна й коли.

— Це — раз. А два — це те, що тоді дев'ятеро людей, що шахті потрібні, мабуть, більше, ніж Копиця, не на шість би днів із своєї роботи були відсутні, а більше.

— І три тобі скажемо: потретє — от ти, Копиця, ще б і досі в саночниках ходив, вугіль рачки таскав, а тепер тебе на конвайєр перевели і ти вже, на ввесь зріст випроставшись, у шахті працюєш! А ми, і Стрижак, і ті восьмеро, і ще сотня, по двадцять літ долі гнулися. І ми знаємо, чого Стрижак шість діб „Джоєм" морочився, а ти не знаєш і йому межі очі плюєш!..

— Може тому, що заздрісно... Може, і я б хотів, та от не довелося... — протягнув, нарешті, Копиця. І зовсім підвів очі. Очі йому тепер поблискували. Стрижак глянув на нього й посміхнувся:

— Ну воно й справді — нічого особливого. До такої „липи" й ти встигнеш.

Гурт розходився, люди виходили з клюбу на двір; там гуляли будівельники й шахтарі. Вітер ущух, сльота примерзала в перших ясних передзимових паморозках, і барак клюбного приміщення наче плив степом, горбками, в залізнім опорядженні штерівських стовпів, під вимпелом молодости й ентузіязму, з запаленими на щоглах ясними осінніми зірками.

Крім цього, все це й справді могло нагадати інженерові Пірсові (ПАСШ) похід шукачів золота в цій близькій Каліфорнії Ровеньків та Лозових-Павлівок.

З будівництва лине свіжий сосновий запах.

Д. ЧЕПУРНИЙ

Шахтарі

(УРИВКИ З ПОЕМИ)

I

Вугіль —
    це хліб Донбасу,
Вугіль —
    це дужа кров, —
щоб наша країна не гасла
й робила нестримний крок.
Багато ще треба сили,
та силу лиш ми принесем!
— Слово належить Косилові!
від Ка-ес-ем!

Промова Івана Косила:
„Шахта —
    це наш центр.
Спритність в роботі —
    це крок.
Власне,
    я хтів не про це,
а про...
    (Іван під промови горів,
    але стояв стримано й чемно).
Багато ще є нікчемних
у нас шахтарів.
Кволо працюють, кволо
в шахті і біля машин.
Ось хоч би взяти Миколу
і його товаришів.
Хоч він і штайгер, та що з того?

Хлопець до гулів огонь.
Ого!
Щоб більше часу не гаять
і не „плавати на росі",
скажу усім,—
хто з нами піде на змагання?
Наша дільниця
на вас чека.
В шахтарів запалали лиця,
і здригнулась шахтарська рука
Тиша...
І... вмить:
— Ми!
Збори багаті на теми
і справ гора.
Дивиться у вікна темінь,
темінь немов мара.

II

— Ось і горілку принесли!
— Грай, Петре, туш.
Молодь гуляє весело,
молоді десять душ.
Дехто співає кволо,
дехто лежить.
— Пийте,—
гукнув Микола,
а я розповім про „жисть".
Автобіографія.
„В батька поля... сади,
Голод його не лякав.
Я до ріки ходив,
біля ріки блукав.
Це ще було за царів,
а потім...
усе погоріло...
Та знову є хата і сіни,—
бо батько життя не міняв.
... Хлопці на мене усі:
„Куркуленя".
Робота... городи, поля...
Я підростав... а потім
бачу, це „жисть" не моя,
і вирушив прудко до потягу.
Що ж, коли воля гонить.
Бачите, час не для нас.
Отже, вагони, вагони
і... Донбас.
— Пий, хлопці, пий!
Нам не плошати!
Пий,
за степи
і за шахти!"

Похилилась на гармошку голова.
Полетіли аж до річки слова.
Їх ковтає невгамонна ріка.
Хлопці вдарили об землю гопака.

III

Стукають кайла у такт.
Падає вугіль із пилом.
Сьогодні працюєм не так,—
більше удвічі зробили.
— Дужче удармо боєм,
вистачить сил.
Батько працює в забої,
в забої працює і син.
Хлопці на Йвана говорять:
— Вдався у батька свого.
Сила зруйнує гори,
сила — вогонь.
Хата —
для кожного штреки,
(штреки у чорнім снігу),—
бо люблять невпинний клекіт
і вагонеток гул.
У кожного серце горить,
бо там
на землі, на горі,
гучно гудуть поїзди.
Везуть із Донбасу вугіль,
за сотні і тисячі верст.
А сонце мов перстень
кидає смуги.
Само ж неупинно пливе...
— Хлопці, на „верх"...
— Пора!
— На горà!

●

В коритарі ні звуку... тишà...
В коритарі не чути „Гриця".
Тільки постать чиясь поспіша
до Іванової дільниці.
Кайлом збиває „лати".
Дві... три...
Стукіт у вуха.
І раптом
глухо:
„Тріськ!"—
Вугіль боєм
ніби дев'ятий вал.
В забої
завал.

Капає слина з рота,
ноги :

бігом, бігом.

— Що за подія ? Хто там ?
крикнув коногон.
Летом, немов на крилах . . .
— Хлопці, сюди !
Курява вихріла,
ніби дим.
І під лячний танок
замітала
сліди.
Світло у вічі близкає . . .
„Туп", „туп".
Постать припала до стін
близько,
ось тут.
— Стій !

●

Злочинця вели до кліті,
І вмить —

на горі.

— Не жити йому на світі !
гукали до всіх шахтарі.
— Що там ?
— Микола Коготь
в шахті зробив завал !
. . . летіли слова,
без слів не було нікого.
Бігли усі до гурту,
(І ніби це все увісні).
— Більше не треба слів,
ясно,—

промовив Гута.

Тупіт зростав по брукові,
голоси гули.
Миколі скрутили руки
і повели.
Олька тоді до Йвана,
та хтось її вдарив у груди.
(Олька неначе п'яна) —
— Йване, я з ним не буду !
У Косилових очах
кружилися люди . . .
— Товариші, вже час
до шахтбуду !

Вугіль —

це хліб Донбасу.

Вугіль —

це дужа кров.

Щоб наша країна не гасла
й робила нестримний крок,
багато ще треба сили,
та силу лиш ми принесем.
— Слово належить Косилові
від Ка - ес - ем !

КОСТЬ КОТКО

Змагач

— Ордена. Не інакше — ордена,— радісно хвилюється Шахтком. — За такі діли та щоб не дали. Обов'язково дадуть. Як ти думаєш ?

Технічний секретар цілком поділяє радісне захоплення Голови шахткому, але йому хочеться підлляти трохи скептицизму, щоб, розбиваючи те невір'я, Шахтком ще хоч на хвилинку потяг солодкі мрії.

— Досягнення вони є, але хіба надто блискучі — говорив він : — можуть бути більші.

— Як не блискучі — хвилюється Шахтком : — 20 делеґацій од нас їде. На 40 шахт виклики зроблено. З 15 підприємствами договора уже підписано. Одних телеграм 47 штук одержано за два дні. Це тобі не досягнення? Чого ти хочеш більше?

— Ну, 40 делеґацій, 80 шахт, 3 договорів, 130 телеграм.

— А, так . . . Звичайно, познаходяться такі, що числом будуть баки забивати... Ну, а скажи, орден Трудового прапора має степені? Пам'ятаєш, як колись було: ґеоргій III степені. Не знаєш?

Обидва замислюються. Потім Шахтком рішуче встає, застібується на всі ґудзики і, вождем дивлячись навкруги, говорить :

— Товариші і громадяни. Третьой степені обов'язково мусять дати. А то й другої, як ніхто не згадає, що нас торік на чорну дошку було занесено.

— Секретар дивиться з надзвичайною пошаною, і губи йому тремтять, ніби він на майбутньому святі гукає: „Слава нашому Шахткомові, кавалерові ордену Трудового прапору другої степені"...

Раювання серед мрій переривається цокотом двох пар чобіт.

— Іване Карповичу,— каже шахтар Затика,— що це в газеті пишеться, немов наша шахта підписала з № 7-им і № 3-ім договора про змагання. Де ж це було?

— Як де? От тут, у шахткомі.

— А ми де були?

Втручається Шахтком: Хто це ви, дозвольте взнати.

— Та ми ж, шахтарі, підземні люди, а то хто ж ще?

— А я знаю, де ви могли бути? Хто на роботі, а хто прогулював... Всякі підземні люди бувають. Один під землею, а другий під парканом. Затика сміється:

— Та ти мені за прогули не натякай, я ніколи прогульником не був. А тільки як же без робітників можна були підписувати?

— Чому ж не можна? Я хіба не обраний? Ви вже мені не довіряєте? Може, я не розумію, що таке соціялістичне змагання та як його праводити?

Затика оглядається на другого шахтаря, і той підтримує:

— А певне не розумієш, бо тих, хто має змагатися, не закликав. Так тільки бюрократи роблять...

— Авжеж бюрократи,— підтримує Затика. Шахтком обурюється.

— Я — бюрократ? А 20 делеґацій, що до нас їдуть? А 40 викликів? А 15 договорів на змагання підписано? Самих телеграм со...

— Чекай, 15 договорів підписано. На змагання. І всі без відома шахтарів. Ну, звичайно, бюрократ, ще й п'ятнадцятої степені.

— Іване Карповичу, який видобуток у Петрівцях?

— 150 тисяч...

— Чуєте? Так я бюрократ?

Шахтарі спочатку мовчки дивляться на професіоналістів, а потім вибухають веселим реготом, аж сльози починають прокладати струменькові доріжки по їхніх завуглених щоках.

— 150 тисяч... Та ж наша тільки 10 тисяч видобуває. Як же це ми змагатимемося з такою шахтою?

— Ну, договора підписано, тепер пізно базікати...

— Та-ак. Ну, то буде змагання не між шахтами, а між вашими діловодами... Либонь вихідними журналами будете змагатися. Шахта про ваші договори нічого не знає і на неї не розраховуйте.

Шахтарі сміючись виходять. Шахтком дзвонить телефоном до райкому.

— Товаришу секретар. Слухай, ти б звернув увагу на Затику з нашої рудні. Старий шахтар, подав у партію, а профдисципліни не знає. Викликав би ти його до себе. Розумієш. мене прилюдно бюрократом назвав. Завіщо? Який же я бюрократ, коли чесно виконував директиву... Самих телеграм одержано аж 47 штук... До нас 20 делеґацій їде... Що?

Шахтком довгий час мовчить біля трубки, слухає, а потім тихо відходить од телефону.

— Понімаєш, Іване Карповичу,— каже він зніяковіло до секретаря,— чи я там його не зрозумів, чи він пожартував, але теж говорить.

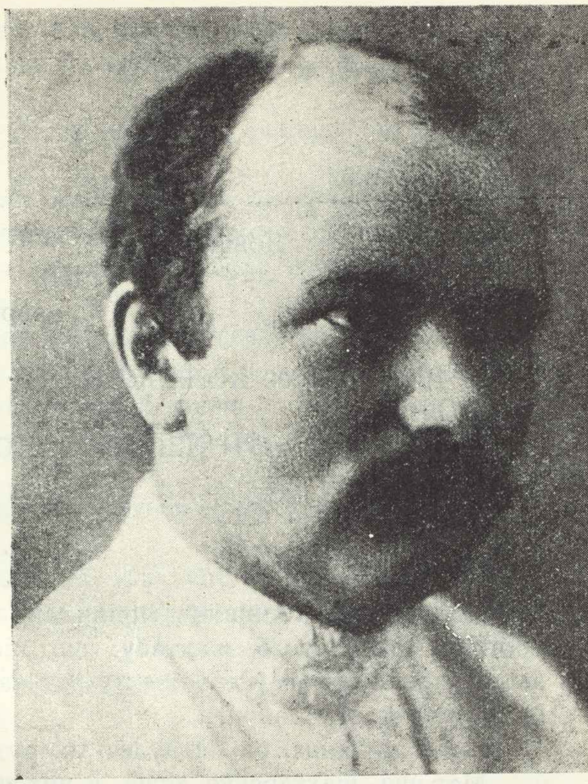
— Що? Бюрократ ти, каже...

— Та це він жартома, Семене Семеновичу. Який же ви бюрократ?

Деякий час у шахткомі чути тільки, як скрипить перо у секретаря — він переписує чергового договора — та як крокує по хаті голова шахткому.

— Який же я бюрократ,— шепоче він: 20 делеґацій, 15 договорів 16 складаємо, телеграм 47 штук... Що, директиви не виконано? Ні, це він пожартував.

— Іване Карповичу, а, крім Трудового прапору, ще якісь знаки нагороди існують, га?

М. ЛЕДЯНКО

Старе, молоде і „Лідія"

1

. . . .

(Про те, як шкідник — колишній офіцер - білогвардієць — Зарницький, рятуючись од арешту, тікає на Донбас, щоб заховатися там серед шахтарського моря. З фальшивими селянськими документами він приєднується до завербованих на Донбас колгоспників).

Колись — у буряні часи — ворог мав перевагу через свої рухливі кінні частини. Прорив тут, рейд туди...

Сказала партія:

— Пролетарю, на коня!

За кілька місяців Червона кіннота вже била ворога. Так блискавично просунулася до Ростова, що здіймали з трамваїв офіцерів, які їхали безтурботно з панянками.

А як згодом — за мирних часів — хотів ворог налякати загрозами, подивитися, чи розраховують на свою силу більшовики — як одержали грізну ноту, просторами червоними, вільними прокотилося:

— Пролетарю, на літака!

Бо війна матиме нові форми, бо ворог люто нападатиме з повітря...

Ескадриллями, збудованими на трудящі копійки, відповів Союз на грізну ноту, мільйоном членів товариства оборони...

Все выше и выше,
Все выше полет красных птиц.
И в каждом пропеллере дышет
Спокойствие наших границ...

— Пролетарю, на коня...
— Пролетарю, на літака...

Так
тепер,
коли
в
Донбасі
ПРОРИВ,
порятунку
не буде!?

— ДАТИ 30000 КОЛГОСПНИКІВ І НАЙМИТІВ, МОБІЛІЗУВАТИ КОМСОМОЛЬЦІВ!

— ЗАПРОВАДИТИ НЕПОДОЛАНО-БІЛЬШОВИЦЬКУ МЕХАНІЗАЦІЮ!

2

. . . .

. . . .

(Завшахти — колишній гірничий десятник і червоноґвардієць — тепер партробітник округового маштабу, що після ліквідації округи потрапив до району, а звідти перейшов на рідну шахту рятувати її від чорної дошки, вперто шукає виходу із скрутного становища...

Його дружина, що їй нудно на рудні...

Мар'яна, шахтарське дівча, в них за хатню робітницю. Довідалася, що на шахті бракує робітників, і вирішила стати на відкотку...).

3

(Мар'яна приходить додому).

Було вже пізненько, але батько саме збирався спати. Давно вже пора, але Кирило трохи випив, а за таких обставин на нього завжди находить філософський настрій.

Говорить тоді і говорить.

Стара не слухала промови, її репліки були надзвичайно одноманітні:

— Ото лягав би спати, п'яниця чортів!

На ц' Кирило незмінно відповідав:

— Раз я робочий, то все наше! І горілка! Все! А державі користь...

А далі продовжував розвивати основну свою думку.

Несправедливість пішла на світі, старих кадрових робітників не поважають, молокососи стінгазети якісь повигадували.

На христинах на селі був у родича, робити другого дня, певна річ, не вийшов, так таку гидоту намалювали — на руках у пелюшках тримає пляшку...

А над усім помело —

— „Оцим би похристити прогульників!"

А далі замітка, що пролетаріят повинен керувати селянством; і знов кивнули на нього — не на христинах, випиваючи...

Ваґонник вугілля подав із породою. Так судив ревтрибунал. А ваґонник і доводив, що це не він винний, а вибійник — Кирило, значить...

У стінгазетах кадрову пролітарію паплюжать, ревтрибунали вигадали... Колись при військах були, різних біляків судили.

Хіба Кирило не знає, що таке ревтриб, хіба він не був у Червоній ґвардії, не бив Каледіна й Краснова?

А це — для прогульників. На посміховисько виставляють. Народу наб'ється сила, кожному цікаво... І прогульників судять, і хто чималу неполадку призведе.

Раніш було простіше — штраф, другий... І ніхто не глузує... А то на посміховисько...

З тієї догани, що там ухвалять, толку небагато, але що раків напечеш...

А то ухвалюють на КРК поставити питання. То й ставили б одразу, нащо людей соромити!

— Ото лягав би спати, п'яниця чортів! Дітям до школи рано, а він бубнить і бубнить.

— Раз я єсть гегемон у хаті, то твоє діло маленьке. На це революцію робили щоб свій свого ганьбив? Щоб ото з пляшкою малювали? Робочому й випити не можна?

Кирило замислився. Очевидячки, жінчина репліка перебила йому думки, бо він уже вичерпав одну тему й підшукував іншу...

— Їнту... їнтузіяз комусь... Кирило Луцик не пішов на село, бо він єсть кадрова вугільна пролітарія... А вони на нього калікатуру строять... Де правда, га?

Жінка на це промовчала — швидше виговориться й засне.

Справді, Кирило почав роззуватися. Скинув одного чобота.

Замислився знову...

Тепер із постачанням краще, баба не так уже лається, м'ясо є, минулася біда...

Прогулів тепер у Кирила менше.

Але отой „їнтузіяз"... Працювати із ним. Більше про нього комса говорить, значить, щось непутнє — хіба вони знають виробництво так, як старі, щоб оце їх учити з чим працювати...

Але що воно все таки за одне — „їнтузіяз". Дурне щось, бож комса...

Знову думки перескочили на карикатуру...

— Раніш, бувало, рядчик посміхається — ходіть до мене, мовляв, Кириле Гнатовичу... Сам штайгер нічого, бо найперший вибійник — хто? Кирило Луцик. А тепер калікатури строять...

Кирило став і грізно гукнув до жінки:

— На те революцію робили, щоб калікатури строїти?

Тут увійшла Мар'яна із клунком свого немудрого барахлишка.

— А, Мар'яна Кирилівна. Наше вам... Дуже раді... Сідайте...

Побачив клунка...

— То тебе, сукину дочку, вигнали?

— Ви, тату, поперше, не виражайтеся, а тоді скидайте другого чобота й лягайте спати.

— То ти мене будеш учити? Я сам єсть гегемон у хаті своїй, як уся пролітарія в Росії. Ось тобі, ось!

Кирило почав узувати скинутого чобота.

— Ох, і балахманні ж ви, тату... На зміну ж рано...

— На зміну? Я можу й не піти... Хіба на те власть брали, щоб...

Замовк Кирило.

„Ще калікатуру вистроять!"

Мар'яна підійшла й роззула замисленого батька.

— Лягайте, тату, бо нерано... Завтра ж обов'язково треба на роботу... Хіба кадрова пролітарія може робити прогули, як на шахті прорив. Кажуть, на чорну дошку запишуть...

— Кого? Мене? За що?!

— Шахту...

— Шахту?!

Кирило не розуміючи дивився на дочку. Цього він не міг збагнути — шахту, де він працює двадцять і два роки — на чорну дошку...

— Шахту „Лідію" на чорну дошку. Та я їм... Хто має право?!

Безпорадно похилився.

— Значить, усю шахту на калікатуру... До чого дожили... Нащо власть брав... Не дозволю! Не дозволю. Мар'янко, а ти мене не лякаєш, га? Скажи, голубко, що це ти навмисне... Щоб я лягав... Скажи... Я й так зараз ляжу... Скажи...

Старий із благанням дивився на дочку.

— Скажи... А хто тобі казав?

— Данило Петрович Гришкові, я чула... „Коли,— каже,— не запалили ентузіязмом комсомолію, то нічого не буде... Ганьба! Робітників мало, а прогулів багато, темпів нема... Постав перед комсомольцями... Хай приклад“...

Кирило зірвався на рівні ноги.

— Так їнту... інтузіяз тільки для комси?! Старим кадровим не треба? Комса — оті шелихвости — щоб за приклад?! І це казав Данило? Наш шахтар, червоний командир, червоний ґвардієць Данило! Мар'яночко, не може цього бути! Невже він так і не згадав за кадрову пролітарію? Ми ж Каледіна разом били. Невже не згадав?

— Що чула, те й кажу... Гришко говорив, що бриґаду організують... Що постараються... А Данило Петрович — „Оце тепер як колись — як фронта були... Комсомолія своїм ентузіязмом багато допомагала“... А Гришко — „Організуємо бригаду, викличемо старіших на соцзмагання“...

Цього Кирило стерпіти не міг.

— Та він, сукин син, твій Гришко, хоче пнутися попереду старих робітників? Кадрових? А чи не в ...... вони? Калікатури — це вони можуть. Але ото на вуглі випередити старих...

Кирило аж засміявся.

Це ж просто кумедно — зібрати скількось там лобуряк і змагатися із кадровими шахтарями!

— Я йому, сукиному молокососові, покажу! Хай збирає своїх лобуряк! Ото раків напече, ото прітиме! В....... ся, їй-бо... Бабо! Бабо!

— Та чого тобі? Не сплю ж... Хіба...

— Бабо! Розбуди мене за годину до гудка. Я їм покажу, шелихвостам... Кадрову пролітарію! За годину, кажу!

— А якого чорта тобі пертися кудись? Похмелитися?

— Я тобі дам! З Кузьмою поговорити — раз...

Кирило загнув пальця.

— З Лукою — два...

Після сьомого пальця Кирило замислився.

— Мало, різун його мамі! Ну, я восьмий, а там ще зголосяться. Не дозволимо ми, щоб шмаркачі перед вели, щоб їм ентузіяз... Шахту на чорну дошку! Двадцять і два роки на ній... А з Данилом поговорю! Я йому ска-ажу! Замість кадрової пролітарії до шантрапи, до шмаркачів удався.

— Тату, хіба одні збори були?

— Та не ходив я... Ляпають язиком, а толку...

— Ото не були, то й не чули...

— Гм... А як справді там говорили, а я не чув? Тоді правий Данило... Не дозволю на дошку! На Каледіна разом ходили... спати мені, Спати! Завтра я їм покажу, що значить кадрова пролітарія! Я їм пока... Шмаркачі! Я їм... А ти ж чого приперлася?— звернувся до дочки із очевидним наміром зігнати на ній злість.— І з барахлом! Га?

Мати насторожилася. Вона певно вже хотіла запитати, в чому справа, але чоловікова балаканина не давала жодної змоги для цього. А Мар'яні ж гаразд було — харчі не такі, як удома, ну і знов же копійка...

— Та не буду горщики виносити. Набридло!

— Але за це...— несміливо обізвалася мати й підозріло подивилася на чоловіка, якщо Кирило охоче балакає, то замість язика може використати для розмови руки, бо охоче балакає Кирило тоді, як вип'є. А тут ще Мар'яна розсердила його комсомольцями...

 Де тих тарілок тепер набратися, горщиків...

Щоправда, встидали його здорово за це старорежимство, давно вже було таке, але хто його знає — сердитий дуже...

— Вигнали тебе?

— Ні. Сама пішла.

— Сама пішла... Сама... А заробіток мій знаєш?

Кирило знайшов тему...

— Чому тебе в попихачі віддав, га? Забула? Дочка кадрової пролітарії горщики виносить! Чому? Га? Бо сутужно було, га? Контра... Контра, я зразу сказав. Пролітарії гнилу тараню, га? Як це вам подобається? — невідомо до кого звернувся Кирило.

— Мар'яно, ти не чула — кажуть, когось коцнули за харчові неполадки.

— Данило Петрович читали газету й говорили до барині — аж 48 коцнули... Бариня ще...

— Во! Контра! Ще б пошукати! Правильно облишила горщики виносити. М'ясо є. Раз коцнули, то м'ясо і все буде... Хвалю, хвалю, що облишила... Раз м'ясо...

— Та я не через це...

— А що?

— Шахту ось на чорну дошку...

— Я їм дам дошку! — комусь погрозив Кирило. — Двадцять і два роки...

— Гришко й каже — людей нема, прогулів багато, навіть твій батько якийсь непутящий зробився, дарма, що кадровий...

— Так і сказав, сволочний?

— Так і сказав...

— Диви... Ах...

Замовк Кирило. Прикро, що якийсь молокосос — хай навіть і секретар комсомольського осередку — а береться судити його. Вилаятися хотів Кирило, але нічого не сказав.

Замислився... Він має рацію, цей Гришко. Коли неполадки з харчами пішли, дужче пити почав Кирило. А звідси прогули... Розледащів Кирило...

— Так і сказав? Гм...

— То й сказала я, чи не краще мені на шахту стати...

— На шахту! — відгомоном повторила мати.

— На шахті важко.

— На шахту!

— А Гришко мені на це, що дочка кадровика й не може інакше міркувати... Раз на шахті прорив...

— Сволоч твій Гришко, я тобі скажу, — несподівано лагідно проказав Кирило. — У точку загнув, падлюка! Раз прорив, то кадрова пролітарія не може мовчки дивитися... І кодло її... Ах, сукин син! То в нього не глей у голові, хоч і калікатури строїть... Гришко нам набої підносив, як Каледіна били... Отакенький був... У розвідку ходив... Мале, а бідове... Роздивиться, скільки козаків, які гармати, кулемети, де... Це так, — поважно закінчив Кирило.

— Але чого він, дурник, збирається випередити кадровиків, га, Мар'яночко? Не вдасться ж йому, правда?

Це лагідно.

— Що це за часи пішли, якісь шмаркачі... Їм шахта дорожча! Га?! Кажи мені — дорожча?! Я їм покажу! Хай викличуть! Ні, я їх сам викличу! Завтра зберу братву. Чернецов • боявся нас, а тепер шахту на чорну дошку. Бабо, чула? На годину раніш розбуди. Чула? І гляди, як заспиш! А тепер спати і нікаких. А ти, Мар'яночко, моя дочка — кадрова пролітарська дочка. Раз прорив... Спати мені!

Як погасили світло, Кирило довго ще обертався з боку на бік. Щось мурмотів.

• Каледінський осавул, що із своєю бандою розганяв шахтарські організації та запровадив лютий терор узимку 1917 р.

4

Шахта „Лідія“ більше 40% добичі давно не давала. Звичайно — менше.

Нещодавно поставили працювати механічних вибійників — зарубні машини.

А за санчатників — скрепери й конвеєри...

Механізми незнані. Обслугувальний персонал недосвідчений.

Неполадки й неполадки...

Стоять мертво механізми...

Це надзвичайно стисло —

— Неподолано-більшовицька механізація Донбасу.

Індустріялізація країни...

Машинізація с. г.

До цього звикли.

Механізація Донбасу — це нове,

Це нове, а тому неполадки.

5

. . . .

. . . .

Кирило Луцик уже бриґадир. Підібрав собі бригаду з „кадрової пролітарії“. Вони не дозволять, щоб їхню шахту записали на чорну дошку. Вони не можуть також позволити, щоб склалося враження, ніби молоді — „комсі“ інтереси шахти дорожчі, аніж їм...

Бриґада змагається із бриґадою Гришка — секретаря осередку ЛКСМУ.

З механізацією неполадки, не вистачає також порожняку. Це все дратує Кирилову бриґаду — молодь може випередити. Дехто висловлює думки, що краще без такої механізації — більше дали б уручну. Кирило це заперечує.

Неполадки виникають через недосвідченість персоналу й шкідництво — Зарницький уже працює над цим. Йому допомагає завмехан'зації Путренко — недобиток шахтинців).

6

. . . .

. . . .

(Мар'яна вчиться у вечірній школі — щоб бути, такою ж, як і Гришко, якого вона кохає...

Кирило припиняє пиятцтво — воно тягне за собою прогули, а тепер прогулювати Кирило не може).

7

Вони не сплять.

Гришко вчащає до новаків. Колгоспники, комсомольці...

Ім холоділо в жилах, як спускалися вперше до шахти...

По деяких шахтах новаків спускали зразу на роботу без жодних пояснень — що це таке шахта, як там робити...

— Покажуть, навчитесь...

Іноді навіть не говорили, що курити не можна...

Ну, а на „Лідії“ було дві лекції новакам. За небезпеку — завали, газ... Такі лекції, що налякалися новаки і кілька десятків одразу ж подалися додому.

— Хай згорить, на загибель...

Разом із новим спецодягом подалися (до речі, їх знайшлося до двохсот таких, що подалися, одержавши спецовку...).

На Гришкову думку, ці лекції були погані, як і багато дечого...

Ось тут ми згадаємо десятника Яцкина.

— Вербований, мать твою...

А далі вже основна суть Яцкинової думки...

Як вибрати лаву, то вона сідає згодом. Лишилося трохи вугілля, посилає забрати його Яцкин.

Бояться новаки — тріщить, завал буде...

Лається десятник, але все таки не полізли новаки.

За хвилини дві лава сіла...

Це все в гришковому бльокноті...

А ще в нього є, як один новак сів у другий поверх кліті, а стовбуровий, знаючи це, спинив її так, що вийти не можна було — першим поверхом до виходу поставив.

Так і сидів шахтар дві години під патьоками води...

— Навіки змерз...

Два тижні не бачили газети, культкутки взяли під житло...

З цим Гришко не погодився.

— Ти дай робітникові чисте житло, дай йому окропу, дай газету, шашки, книжку... Відпочине гаразд, працюватиме краще... Сирий же матеріял прийшов, обережно треба, обробляти...

Багато дечого в гришковому бльокноті...

Гришко знає, чого він хоче, і він знає, як це зробити...

Чого хоче Зарницький — він теж знає... Але як це зробити?

Декого з харківських усе таки арештували... Він правильно зробив...

Тепер треба сидіти тихенько... Та й що він може робити? Хіба це робота, маштаб? Але все таки...

Треба ворога бити там і так, де і як можливо...

Ну, зіпсував кабеля. Цілий день стояли механізми...

Це все дрібниці... Правда, він нічого не може більше... Не може?

Шахта дуже газова... Досить одного сірника... А хто його запалить? Хто хоче вмерти? Які б там збитки більшовикам не були, але жити хочеться... Буде інтервенція, він ще їм покаже!

— Дерев на комісарів вистачить,— говорив Шкуро.

Загинути й не побачити, як повернеться все, не пожити по-людському, не помститися...

А хто інший захоче вмерти?

Трошки динаміту й годинниковий механізм... Шкода годинника. Можна буде купити старого...

Гарячково запрацював мозок. Значить, лише динаміту добути. Путренко... пронести якось можна буде... Путренко частини до механізмів носить, він легко міг би... А як не схоче... Він здатний лише на дрібні неполадки... І невідомо, чи це він свідомо... Треба буде з ним одверто поговорити. Ні, краще самому. Динаміту...

Прислухався до дебатів. Про що це вони — гегемони?

— Наша бриґада давала б на п'ятдесят процентів більше, якби не ті кляті неполадки, не той порожняк! Це теж неполадка. Тому від імени всієї кадрової пролітарії кажу — пишіть до зустрічного пром... промфін... промфінпляну п'ятдесят процентів... Скільки там воно тонн вийде, не знаю... Але нам завдання сто ваґончиків, а ми ще п'ятдесят дамо. Дамо ж, куме? — несподівано звернувся Кирило.

І кум, і решта бриґади ствердили — дадуть...

— Ось я й кажу — п'ятдесят процентів... А ви там порахуйте, скільки це буде тих самих тонн... Але, їдрі його, кгм, кха... але щоб усе було на ять... Порожняк повинен вибійника в задницю підпирати — давай, мовляв, вугілля, а тут ти чекаєш. Куди це, кгм, кха-кха... Так... Даниле Петровичу, Червоній нашій ґвардії ладу давав... Каледіна ж ми разом били,— з'ясував, героєм глянувши на новаків і на комсу,— били акуратно, а тут у тебе, Даниле Петровичу, ваґончики... Ваґончик,

куди пхнеш, туди й піде, це не Чернецов, не Каледін... Тим ладу дали, а тут ваґончики... Тьху! Механізація, кгм... кха-ха... На Чернецова йшли, я ґвинтівку вперше взяв, у поході й навчився орудувати... Кулеметом після... Кольти, максими... У боях училися, а тут тобі інструктора, механіки... Чому механізми стають, раз ти, сукин син, повинен його достеменно знати, коли постановлений? Кгм, кха-кха...

Цього разу Кирило справді закашлявся. Махнув рукою і зійшов зі сцени...

II

— Чому ти досі не дав відомостей,— напустився на Кирила десятник.

— Яких? І не кричи, як на рідного батька...

— Яких? А тих, що в оголошенні написано. Три дні висить на лямповій і скрізь... Знаєш, конешно, читав, не придурюйся! Оце сказано нагадати тобі. То завтра щоб дав обов'язково!

Десятник пішов, а Кирило чомусь сердито лаявся.

Після зміни сказав своїм:

— Ось що, хлопці, не буду я у вас за бриґадира...

Куми, куми кумів і просто члени бриґади подивилися здивовано. Вони нічого не розуміли.

— Ти оцапів, чи що?— проказав Кузьма, уважно ще раз подивився на кума й подався — ніколи дурницями час гаяти.

— Не буду я, сказав. Бюрократизма така скрізь. У вибої рубай, а тут тобі всякі папіряки кажуть писати... Оголошення читай... В мене нема важливішої роботи, я маю лише за оголошеннями додивлятися — чи не повісили свіжого? Так скрізь у нас — не стільки діла, скільки паперу спишуть... Норму з перевищенням дали, а він на тебе за папіряку кричить. А який там з мене грамотій! Ото й виходить, що когось грамотнішого треба... Не буду і все!

— Ти, куме, сьогодні снідав?

— Га?

— А кума не сварилася?

— Та йди ти! Так і знайте, зараз іду до контори й заявляю, що не буду...

— Випити йому не було де,— розвів руками Кузьма,— разом же оце йдемо, а в лазні горілки не дають... Коли б уранці ще хильнув, то давно було б видно, щось би зморозив... То що з тобою, Кириле? Відомості треба, це правильно... Проґавив! Ходімо, почитаємо, бо я теж не бачив... Мабуть, дрібно написано. Ходімо, глянемо... Відомості треба, як без них. А грамотії ми всі однакові... Подивіться ви на нього — зібрав нас, а хоче тепер, щоб хтось інший... І чому? Через якусь пустяковину... Ходімо, глянемо...

— Йди сам, як хочеш!

Кирило сердито подався додому... Бриґада перезирнулася...

Що таке з бриґадиром?

Дігнали, але не добилися, в чому справа.

Згодом пішов до будівлі. Багато різних оголошень...

„Казав, що на лямповій..."

І на лямповій кілька...

Ось один із комси біжить... Оноприїв...

— А де це тут бриґадам написано, щоб якісь відомості дати? Я око запорошив, не бачу...

— Бриґадам? А ось...

— То прочитай мені, а то не добачаю — дрібно, та й око болить.

Яка бриґада, де робила, к льксть виходів і прогулів...

 Запитань вісім, не запам'ятав Кирило...

„І все за формою давай, сукиним синам!“

Комсомолець побіг далі...

Смеркало...

Кирило озирнувся... Де-не-де пройде шахтар...

Смеркало...

Кирило здер оголошення...

Увечері терпляче чекав, поки прийде із школи Мар'яна.

— Мар'яночко, отут відомості з мене вимагають, як із бригадира... Завтра треба подати... Я казатиму, а ти напиши — ти це швиденько, вчена ж ти в нас... Читай но, чого вони хочуть... Ну, значить, пиши...

Рука, звична до обушка, погано орудувала пером. Не слухається воно... Надряпав якось підписа...

— Тату, тепер твердого знаку не пишуть!

— Якого? Чого?

— Твердого знаку. Хоч із ним, хоч без нього, однаково буде — Луцик... І раз ви українець, то не пишіть — Кирилл, а — Кирило.

— Гм... Твердий знак... А хальора його знає, який він, твердий... І м'який теж є? Навидумували...

— Ну, м'який потрібен... Наприклад... наприклад... ага! Кінь...

— Що?

— У слові кінь треба м'який знак, бо інакше буде — кін... А кін — це інше...

— Мар'яночко... — прошепотіла мати, що з замилуванням спостерігала, як дочка навчає батька... Це ж перший випадок, коли Кирило не виявляє, що він гегемон у хаті...

— А напиши но мені — кінь і кін...

— Гм... То ця занудинка міняє слово... Диви...

Другого дня Кирило Луцик, бригадир, нічого не казав товаришам за зміну голови бриґади... Товариші теж не нагадували й не жартували — знали його вдачу — зачепи, то назло викине коника...

Та й дуже суворий був вигляд бриґадирів — видно, щось уперто думав... Мабуть, як неполадку якусь усунути. Оце ж вигадав, як рештаки краще закріпляти...

Насуплений прийшов додому. Жінка боязко позирала — зараз до чогось причепиться... А потім по горілку пошле...

На превелике її здивовання, нічого такого не трапилося. Натомість пообідавши Кирило лагідно сказав їй, що кума, Кузьмиха, дуже хоче її бачити. Кузьма переказував. То хай піде негайно ж...

Років двадцять поруч... Можна вивчити, що кожний погляд визначає, що чомусь Кирилові дуже хочеться, щоб вона пішла до Кузьмихи...

Як зачинилися за нею двері, Кирило, дивлячись кудись набік, почав:

— Я тобі щось скажу, Мар'яно... Тільки щоб цього ніхто не знав... Не виставиш батька на посміховисько, га? І Гришкові не скажеш? Дай мені зараз шахтарське комсомольське слово...

Мар'яна зовсім заінтриґована. Слово дала.

— Ти вже велика, можеш поняти, що скажу... Ось гризе мене, що я в грамоті ні бе, ні ме... Всі ґадають, що я хоч трохи, а письменний, а я лише розписатися можу... та й то по-старорежимному — з тим-о... знаком... І це мені все життя псувало. Обрахує тебе рядчик, а як ти йому доведеш...

— А чому ж ви не вчилися?

— Змалку коло череди навчишся. А після... Дивно мені — питаєш... Де міг шахтар учитися й коли? Га? Проклятущий же режим був. Дванадцять робили, не шість.

— А після рево...

— Не перебивай!

— У революцію я пішов, як і належить шахтареві — біляків бити. Ну, вибили... Герой ніби я... Ну — думаю — тепер заживу інакше — вибороли собі життя... Правильно, робоча власть... Того туди, той аж у Харкові великим начальником, хто в Москві... Хто тут верховодить... Революційні вислуги, герої громадянської війни... Кому ж і керувати, як не тим, що життя своє за власть класти йшли... Конешно, революційні вислуги само собою, а голова — само собою... Хіба я дурень, Мар'яно, га? Ні ж... Так ось — темрява заїла! — Кирило гупнув по столі. — Пішов я знову з обушком... І тут люди потрібні, що вони за революцію... І тут побачив я, Мар'яно, що був я з перших, як фронта пішли... А тепер наш Юрко розумніший — таке з книжок вичитує... А мені... нікуди ходу. Темний... Як побачу, що на партійні збори пішли хлопці, аж серце крається — вони там усе вирішають — партія ж, голова... А мені, мені хіба не дорога робоча власть, хіба мені не болять неполадки... у державі, як і на шахті... І я не можу бути серед них, бо я темний... Ех! Рік парнишка побув на шахті... Вступив до партії, він має голос державний, на нього спираються більше, аніж на мене, червоного ґвардійця.

Хай парнишка і толковий, але невже йому ближче все, аніж мені? І ти гадаєш, не через це я пити почав, прогулювати? Махнув рукою... Вип'єш, конешно, легше... А тут прорив, на чорну дошку „Лідію". Ясно, я не міг отак-о дивитися... Лаяв я тоді комсу, пам'ятаєш? Хіба я проти них! Батьки й діти повинні поруч... Але заїло те, що виходило, ніби їм усе дорожче... Це себе я тоді лаяв, а не їх... Ми показали, що значить кадрова пролітарія, як вона... Ну, ось я бриґадир... І знов — виходить — нема мені ходу — не можу прочитати, яке там оголошення мене стосується, десятник оце вилаяв... Написати не можу, значить, який із мене бриґадир... Нема ходу ніяк, не можу користи дати стільки, скільки... ех... Найголовніше — позапартійний я...

Кирило замовк. Видно було, що боляче йому й сумно.

— А чому ж ви до лікнепу?

— Га? А...

Винувато проказав:

— Соромно...

І сидіти в лікнепі бородачеві з підлітками...

— Соромно... Ніби в тебе якась гидка хорість — і сам не винний і боїшся, щоб люди не знали... Ну, так. То хочу я цю хорість вилікувати, будь вона тричі проклята! І тебе за лікаря хочу просити, га, Мар'яно! Ти ж здорово письменна, покажеш мені, га? Аби хоч трохи міг читати й писати, га? Тільки щоб ніхто не знав, Мар...

На порозі Гришко з газетою в руках. Розгорнена й пожмакана газета.

— Мар'яно, читала?! Дядьку, чули?! От гади, от прокляті!

— Та що таке?!

— Нічого не... Кажи! Контра яка чи війна?

— Викрили величезну шкідницьку інженерську організацію. Три роки руйнувала нам усю промисловість. Ось...

Кирило люто дивився на рядки, що читав Гришко. Червоноґвардієць бачив за цими рядками знайомих людей — біляків...

„Дезорганізація народнього господарства СРСР мала полегшити воєнну боротьбу проти нас із боку капіталістичних країн. З цією ж метою „Промпартія" готувала низку диверсійних заходів, як руйнування електростанцій, важливих воєнних підприємств..."

Кирило навіть не лаявсь. Сопів і щось важко думав. Ні слова не сказавши, подався з хати.

— О шостій у клюбі збори робітничі, не забудьте!

— Ні, не...

Грюкнув дверима...

Було вже пізно, як кінчилися гнівні слова пролетарів „Лідії". Вони вимагали жорстокої кари ворогам, вони в своїй резолюції послали пересторогу людині, що її прізвище:

— Війна.

Хай мосьє Пуанкаре не забуває —

— Перетворити війну імперіялістичну на війну громадянську...

Як скінчилися гнівні слова пролетарів „Лідії", виступив Кирило Луцик.

— Обговорення закінчено, резолюцію прийняли,— зауважив голова зборів, коли Кирило попросив слова.

— У мене додаток...

— Давай...

— Від імени своєї бриґади заявляю таке: нашкодили вони, сволочі, нам здорово, тому кадрова і вся пролітарія повинна всіма силами напнутися й показати всі свої темпи. Через це моя бриґада об'являє, що збільшує норму до двохсот ваґончиків. Це раз.— Кирило загнув одного пальця.— Закріпляється на шахті до кінця п'ятирічки й далі, бо ми єсть кадрова пролітарія шахти „Лідія", а не якісь літуни. Це два.— Загнув другого пальця.— Не перебивайте, бо зіб'юся! — крикнув, здригнувши від перших оплесків.— Коли на табун коней нападають вовки, то вони стають щільно і вовки нічого не зроблять... Обратно ж на війні в небезпеці всі щільно гуртуються навколо командирів... Так і пролітарія із своєю комуністичною партією... А тому бриґада Кирила Луцика, моя, значить, бриґада, де четверо червоних ґвардійців і всі старі кадровики, просить, ясно й опрідільонно, прийняти її до партії...

Ніби винувато посміхався Кирило на бурю оплесків.

Що він іще може сказати, ніхто не розумів, адже більше сказати не можна...

— Ми це зробили б давно... Але ми єсть дуже й дуже малописьменні, а то й зовсім ні... Отож просимо секретаря ячейки, щоб дав нам когось, хто б ударно навчив нас гаразд грамоти...

Ці слова Кирило проговорив швиденько...

Все! Ні, треба переконатися...

— Записали? Все записали? Хай знають, що думає кадрова і вся пролітарія! Хай постережуться, бо... Ось що поручила мені заявити бриґада...

Другого дня до секретаря осередку зайшли сорок три шахтарі в одній справі — попросити анкети.

Просто з роботи — з обушками, желонгами, сокирами...

Всі ніяково посміхалися... Хоч і була рішучість та суворість на обличчях...

Секретар усе розумів і не питав.

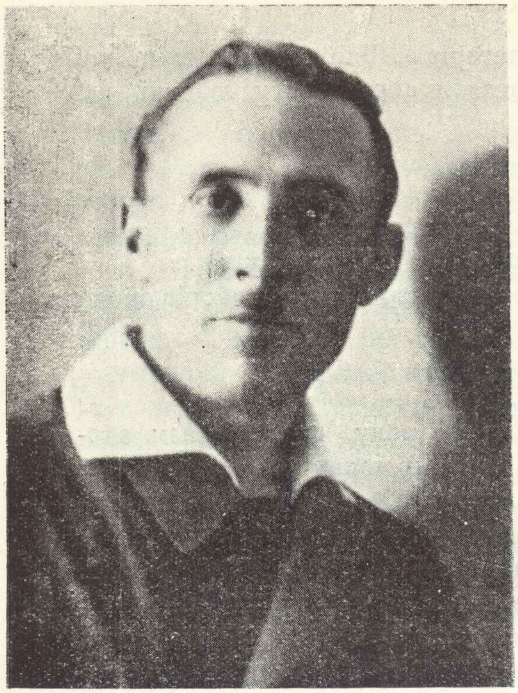
— А чому ви досі не зробили цього, товаришу?

Більшість просила записати до групи товариша Луцика.

— Слабо трохи з грамотою...

Хай гаразд подумає Пуанкаре — Війна!

Листопад 1930, Харків.

ІВ. ДНІПРОВСЬКИЙ

„Родная кочегарка“

(СЦЕНА З П'ЕСИ „ШХАТА МАРІЯ“)

ДІЄВІ ОСОБИ:

Овечка, інвалід, колишн. кочегар.
Дев'ятка, кочегар, партієць.
Землячок, молодий кочегар.
Дід, кочегар.
Обушок, кочегар, сезонник.
Дуня, кочегар, сезонник.
Андрюша, кочегар.
Піхота, запальник.
Гоголь, вибійник.
Віра, каталя.
Ян, провокатор.
Сокіл, секретар райкому.
Курбський, інженер-шкідник.
Лариса Львовна, його дружина.
Вачнадзе, Малогуб і Вовк, інженери-шкідники.
Макс, інженер, якого держать коло себе шкідники силою і умовлянням.
Соболь, інженер, що прийняв більшовицьку революцію і став її своєрідним пропагандистом.
Корнет, шпигун із-за кордону.

Кочегарка. Палає п'ять печей. Крайній казан новий,— ще не працює. Віра і Землячок підкочують по рейках ваґонетки. Кочегари кидають в печі вугілля, перегортають жар. Ян — зосереджений і хмурий — оддаля.

Дуня (*монотонний спів*). Сюди (*лопатою вугілля*) рраз!
Сюди (*вугілля в піч*) рраз!
Ти, проклятий
буржуаз...
Сюди рраз,
сюди два!
ти нас візьмеш
чорта два.

Входить Вовк. Непомітно кидає коло нового казана пачку метеликів.

Ян (*обережно підходить до Вовка*).
Вовк (*дає Янові другу пачку метеликів*). Усі роздав?
Ян. Всі до одної, пане.

Вовк. Роздай і ці. Зараз сюди прийдуть бунтарі. Бунтуй і піднімай.

Ян. Як бога кохам, пане.

Вовк виходить

Дев'ятка. З барбосом подружив? Гляди, він заведе тебе під дурного хату.

Ян. Диви. Он піч перегоряє.

Дев'ятка (*ідучи до печі*). Сам рад не будеш.

Ян. Ухар.

Кочегари закінчують роботу і стягаються докупи. Дуня витягає з кишені газету і карачки сідає до стіни. Входить Овечка і Корнет

Овечка. Драстуйте, друзя-товаришки.

Кочегари. Здоров, Овечка.

Овечка (*тисне кочегарам руки*). Здорово, Вірочка! Здоров, Дев'ятка! Здорово, Землячок! Драстуй, Дуня! Драстуй, Обушок!

Земляч. Чого це тебе занесло сюди?

Дуня. Інженера, може, вже дали?

Овечка. Прийшов, друзя-товаришки, провідать рідні печечки.

Дід коч. Вік би їх не видів!

Овечка. На серці скушно стало. (*Жест на Корнета*). Знакомтеся. Це мій друг сердешний. З самого Перекопу.

Корнет (*манірний уклін*). Моє поваження.

Кочегари (*косо розглядають гостя*).

Овечка. ... Рідний брат, єдиноутробний. Одна нас мати родила і воспитала в боях. (*Тягне Корнета до печі, заглядає, потирає руки, сміється, жестикулює*). Іди сюди, дружок. Диви.

Корнет (*жмуриться і одступає од печей, свистить*). Ой, жара!

Овечка. Го-го. Це ще в нас зима, дружок. Ти бачиш трубку? Це — урон води. Якраз у міру. А он бачиш — то манометр. Одинадцять атмосфер. Пар із котлів отим проходом у турбіни — турбіни електричку — і десять шахт у нас, як в кулаку. Ми стали — все спинилось. Кочегарка — голова всьому. Як наше серце з кров'ю. (*Присідає*). Диви, диви сюди. Так, вроді огоньок і більш нічого. А він горить і дивиться, як девушка з об'ятієм. Неначе б то й смердить, но разом з тим і пахне. Ти сунеш угольок, а він тобі сміється, і борщ дає, і хліб, і кусок м'яса. Горить, горить, родной угольок.

Віра. Що ж ти виїздив, Овечка?

Землячок. Скоро тобі дадуть ногу?

Овечка (*наслідує звуки і звиви огня*). Регоче, усміхається. Красний, як червоний.

Землячок. Що ж вони тобі говорять?

Дід коч. Іскаріоти. Мучать інваліда.

Дуня (*з газетою*). Овечка. Ану сюди, кроком руш.

Овечка (*підходить до Дуні*). В чом суть?

Дуня (*показує квадратик серед об'яв*). Читай.

Овечка. Фью. Я, браток (*показує руками*), отакі-о читав.

Дуня. Читай. Читай.

Овечка. Правду, Бєдноту, Комуніст... О-о, газетки...

Віра (*бере від Дуні газету, читає*). „Продається трюмо і протез на праву ногу. 52 сантиметри. Пушкінська вул., 46, кв. 2"...

Дуня. Плюнь но ти на них, Овечка, — купи собі за свої гроші — і ніяких чортей.

Овечка (*жест на газету*). Та то ж я на праву ногу. П'ятдесят два сантиметри... Як на верблюда.

Дуня (*жест на газету*). А тут іще трюмо. Це, може, якраз на ліву. Понімаєш?

Корнет. Трюмо на ліву ногу... Ха-ха-ха!

Овечка. Єрунда. Мені теж з трюмом дадуть. Іще яке трюмо.

Дев'ятка (*що з самого входу пізнавально оглядав Корнета, рвучко підходить до нього*).

Корнет. Трюмо. Ха-ха-ха!

Дев'ятка (*хапає Корнета за груди*). Це ти? Кажи!

Корнет. Я... товариш... товариша...

Дев'ятка. Ти як попав сюди, барбос?

Корнет. Я з ним живу... у бліндажі...

Дев'ятка (*гне Корнета на коліна*). Брешеш ти, звірюга!

Овечка (*протискається до Корнета*). Товаришок Дев'ятка. Що ти робиш? Пусти чоловіка. Пусти, кажу.

Дев'ятка (*душить Корнета за горло*). Признавайся.

Овечка. Пусти. Це мій товариш з Перекопу...

Дев'ятка (*пускає руки*). Брешете!

Овечка. Товариш мій. В однім полку служили.

Дев'ятка. Товариш.. твій товариш... (*ніяково*). Один такий падлюка зґвалтував мою сестру, а мати з ума зійшла... Пробачай, товаришок...

Овечка. Ну, тотож, Дев'яточка. (*Скидає свою чемерку, стеле на землі*). Сідай но ти, браток. Лягай, засни, а я поговорю з печечкою. Півгодини мєста.

Дуня (*по плечу Дев'ятку*). Попавсь, Дев'ятка.

Ян. Дурень.

Овечка (*до кочегарів*). Допіру з поїзду, сердешний. Сім літ не виділись. Лягай, браток.

Корнет (*сідає, витягає срібного портсигара, частує кочегарів*).

Дід коч. Нічого. Ми з махри закуримо.

Дуня. Розкурочки. Сім копійок пачка.

Ян. Хлопці. Печки, печки!

Овечка. Дай, браток, кину хоч одну лопатку.

Дуня. Валяй.

Овечка (*кидає вугілля*). На, печечка! На, кушай! Кушай на здоров'я. (*Підходить з лопатою до Корнета, патетично*). Помниш, Корнюшок, коли Сиваш переходили ноччю?.. Помниш? Цементом, залізом, сталлю обклався він — гармата коло пушки, кулемет на кулеметі, а ми голі, як один, і босі, як ворони... А холод, Корнюшок, залєзний. І сволоч ця не устояла...

Корнет. Та кинь ти, надоїло...

Овечка. Хто куди... Та я, дружок, не міг за ними гнаться... А нога, Корнюшок, у стороні, у якогось друга на груді... Ех, Корнюшок, лягла непобідима рать... (*кидає вугілля*). На, печечка! На, дорога!..

Входять Гоголь і Піхота

Гоголь. Товариші кочегари. Сюди.

Кочегари (*кидають роботу і зацікавлено оточують ѕостей*).

Гоголь. Ми вже, товариші шахтьори, обходили рудники, всі шахти й прийшли до вас.

Дуня (*іронія*). Спасибі за пам'ять.

Піхота. Наша шахта об'являє забастовку і просить вас піддержати свою братву.

Дід коч. Правильно. Так їм і треба.

Дев'ятка. Яка забастовка? В чім діло?

Піхота. А от яка. Проти властей. Женуть нас в гроб. Їдять нас поїдом.

Гоголь. „Ваша вугілля дороге..."

Піхота. А хто їм винуват? Ми добуваєм вугілля по дев'ять копійок пуд, як і за старого режиму, а поки дійде до Москви — воно стоїть сорок — п'ятдесят копійок. Чому це так? В сім раз дорожче...

Дуня. А тому, що на пуді вугілля сидить бариня пудів у сім.

Дід коч. Сім мільйонів їх сидить на пуді вугілля.

Ян. Ми тут кайлуєм, в пилюзі чортуєм, жаримося в пеклі,— а нагорі всім рай. Донвугілля, тресті, підтресті, совнархози . . . директори, інженери, жінки і дами — танцують, кричать: — „Вугілля! Ми добуваєм вугілля".

Обушок. А нам аж плечі гнуться. В землю грузнем, а несем.

Гоголь. Забрали з шахти все — лебьодки, скрепера, усю механізацію. Везуть на нові шахти... а ми — як дикарі...

Піхота. Ведуть три місяці одну проходку, а там — глина і вода. Затоплюють вугілля, а риються в багні.

Дід коч. Ех, братці. Таки немає краще, як був хазяїн. Входить, шапочку знімає: „Здорово!" А ми його обступим: „Так і так, набавте, пожалуста, п'ятачок". — „Та що ви, хлопці?"

Віра. Хазяїна вже захотів.

Дід коч. ... Не дасть ні чорта, зате подивиться по-людському. А тепер свій брат, він тебе не бачить і не чує.

Обушок. Убавить, так у них це зразу, з прибавить — жди три годи.

Дуня (*весело*). Колдоговор.

Овечка (*наближається до групи*). Що то я чую, капіталіческоє настроєніє.

Віра. За царем вже скучив.

Дід коч. (*патетично*). Нам все одно — турецька чи совецька власть, чи цар, чи государ, чи государиня,— ми люди робочі, хто нам платить, тому ми служимо.

Землячок. А моє, друзя, таке мнєніє...

Обушок. Не було нашої власти і не буде.

Землячок. Во, правильно.

Овечка. Це ти, Землячок, таку мисль випустив? Якби не знав тебе, як ти ще пішки під столом ходив, повір на чисту совість — задушив би тебе цими пальцями.

Віра. І в піч би кинув, гадину.

Овечка. І піч би не сквернив твоєю костю.

Віра. За сорок верст — і кинуть, як собаку.

Дев'ятка. Ану, документи.

Гоголь. От партбілет.

Піхота. Союзна карточка горняков.

Дев'ятка. Ех ти, партієць. Не знає, куди йти. Прийшов у кочегарку. Дай я візьму тебе на замітку. Нумер партбілета? Фамілія? Гоголь. Сволоч ти, а не Гоголь. Фамілію писателя спаскудив. А ти, „союз горняков". Піхота Іван. Я зроблю з тебе кавалерію, щоб ти знав, як іти на партію з союзом. Нумер білета? (*Записує на колінах*).

Гоголь. Так що сказать од вас?

Піхота. Пристаєте до нас чи ні?

Дід коч. Я, друзя, обсеменьон сімейством. Ви пташки перельотні, як хочете собі.

Овечка. Розступись, друзя. Дай мені до них дорогу. Це ви? Геть відсіля, із кочегарки. Гадючії нерви.

Гоголь і Піхота швидко виходять

Овечка (*вслід*). Ах ви ж, волчиї копита.

Дев'ятка. От барбоси.

Ян (*піднімаючи жмут метеликів, удаючи здивовання*). Братці. Це чиє? Хто загубив сніданок?

Кочегари (*зацікавлено сходяться до Яна, розгортають пакунок*).

Дев'ятка. Де це ти взяв?

Ян. Лежали там.

Кочегари (*розбирають метелики*).

Дід коч. Що ж це таке? Скажіть мені.

Дуня (*з метеликом в руці*). Позіція? Понімаєш?

Дід коч. Геть позіцію! Годі крови! З'їли трьох синів, загнали в гроб... і ще підбурюють. Четвертого хотять?

Дуня. Чудак. Ти ж не понімаєш. То була позиція, а тепер позіція. То фронт, а це — во! Поняв?

Дід коч. Не дам. Нехай ламають кості самі.

Дуня (*потрясає метеликом*). Інтернаціонал хотять отдать буржуям, понімаєш?

Обушок (*свистить*). Сволота.

Дуня (*тикає в метелик*). Наші говорять: дайте нам сто міліонів золота, а буржуї: дайте, говорять, інтернаціонал з всіма союзами.

Дід коч. І всі народи?

Дуня. А як же? Нащо їм інтернаціонал без народів.

Дід коч. Що ж наші? Оддають?

Дуня. Говорять: дождемо до Октября, ислі революції у вас не буде, тоді беріть.

Земляч. А моє, друзя, таке мнєніє...

Дід коч. По зубах, їх гадів!

Земляч. Во, правильно!

Дев'ятка (*хватає Яна за груди*). Ти не Ян, а яд! Це ти пускаєш гази? Говори!

Овечка (*стає на ящик, схвильований*). Враг — броня. Враг — залізо. Враг — граніт. Брату не вір. Сестрі не вір. Матері не вір. Отцю не вір. Смотри наверх. Штаб мирової комуни. Плам'я і іскри. Ні человєк, ні звір, ні муха — ніхто... (*п'є воду з казанка*). Одна сім'я. Одні ряди... На вражеський Перекоп — мільйони очей, мільйони ушей — слуша-ай!.. Від імени погибших бойцов — в огонь!..

Кочегари (*кидають метелики в печі*).

Входить група інженерів і техніків на чолі з Курбським. Діловито оглядають казан. Кочегари працюють

Віра. Що цн таке? Яка комісія?

Макс. Прийомка нового котла.

Кочегари. А-а. (*Віддаля обережно, зацікавлено стежать за інженерами*).

Курбський (*стукає в казан*). Дзвінкий. Двісті років проживе.

Малогуб (*заглядає всередину, теж стукає*). Міцний, як Іоаким і Анна.

Вовк. Спеціяльного призначення.

Курбський. А скоро він скаже „нині одпущаєші?..“

Малогуб (*підносить руку, як піонери*). „Завжди готовий!“

Вачнадзе (*тисне руку Малогубу — жарт*). „Завшахти всіх країн, єднайтесь!“

Курбський. Кончено?

Комісія. Готово.

Вовк. Тут і підпишем акт?

Курбський В контору. Там обидва: на врубові і на казан.

Малогуб. Там обидва громадянські акти: „народження“ і „упокой“.

Вовк. Звіздини.

Вачнадзе (*щось на вухо Вовкові*).

Вовк (*регіт*). Прекрасна рима.

Курбський. До чого?

Вовк. Звіздини (*загальний регіт*).

Макс (*до Овечки пошепки*). Як там твій товариш?

Овечка (*недбалий жест за спину*). Спить, аж дим іде.

Макс (*не бачить Корнета, по плечу Овечку*). Гаразд. Спасибі.

Овечка (*підходить до Курбського з шматочком вугілля*). Товаришок директор. Що ж це таке? Ви ж подивіться. Угольок який!

Курбський. Саме добре вугілля.

Обушок. Ото ж то й є, що добре.

 Віра. Для чого ж ми його й копаєм?

Курбський. А ви ж як хотіли? Сміттям котли палить?

Дев'ятка. Угольок, як золото, як брилиянт.

Дуня. Угольок, як сонце.

Овечка. Угольок, як молнія.

Дев'ятка. Оцим зубком ми чистим топки два рази за упряжку, а штибом — три - чотири - п'ять...

Обушок. Та дайте ви нам прем'я...

Дев'ятка. І десять раз почистимо, як треба.

Обушок. Хай нам десятку - дві накинуть на получку...

Дуня. Так ми таку дамо для шахти веконому...

Курбський. Ха - ха! „Десятку - дві". А через тиждень всі котли в ремонт? Убить десятки тисяч?..

Овечка. Чого ж в ремонт? Чого ж десятки тисяч?

Курбський. В ремонт ще й добре, а то й на смітник викинем.

Дев'ятка. Жалко ж добра. (*Жест на двір*). Цілі гори штибу.

Дуня. Даром гине. Карпати скоро тут насипемо.

Дев'ятка. Та за кордоном всі палять штибом, зубком — ніхто... А ми — міліонери — зубок у піч, а штиб — на смітник...

Віра. А що ж на продаж?

Овечка. А що ж для флоту? для заводів? для паровозів?

Обушок. Пиль? Так по - вашому?

Курбський. Хоч „пиль", а я палити штибом не дозволю. Я казани псувати вам не дам.

Інженери діловито виходять

Овечка (*іде до казана і „робить огляд"*).

Дід коч. Це тобі не фунт ізюму (*благоговійно*) — інженери.

Дев'ятка. Барбоси.

Обушок. Іч, як рознесло його.

Дуня. Та то його надуло вітром.

Віра. Мабуть, чихотка.

Дуня. Тіх.

Землячок. А моє, друзя, таке мненіє...

Обушок. Давайте нам хоч золото палить, нам все одно.

Земляч. (*жест на Обушка*). Во, правильно.

Кочегари працюють. Входить Сокіл. Нагорі, зосереджено оглядаючи кочегарку, ходить Соболь

Сокіл. Хлопці, приготовся. Зараз будуть делегати. Підтягнись. Не вдар лицем у грязь. Покажи, як робочі живуть без хазяїна. Підсмикайся, там, Дуня. Підтягни посторонки. Веселіш, веселіш дивись.

Дуня (*ладнає штани*). Хоч гол, так сам, як сокол.

Ян. Нехай ідуть. Га - га!

Сокіл. А ти, Обушок. Ану напусти веселости на двадцять атмосфер.

Обушок. Топка не роботає.

Сокіл. Підкинь уголька. Ану, дідусю, підніми свій „урон"... Орлом, орлом.

Дід коч. Були орли та загули...

Сокіл виходить. Соболь спускається до кочегарів, мовчки вітається, скинувши картуза

Дід коч. Хто, хто там буде?

Віра. Англійські делеґати.

Ян. Он, бач, куди ідуть прибутки.

Дід коч. Куди ж? Оцим же самим англічанам, китайцям, туркам, індусам...

Дуня. Помогли вони нам, як бабі кадило.

Віра. А ти щонебудь понімаєш?

Обушок. Одна шахта наша сорок тисяч пудів вугілля на день... табель чавуну в заводі двадцять дві тисячі пудів на день. А куди воно все йде? Куди?

Ян. „Страйк. Англійський страйк“. Ми останню сорочку їм даєм, а вони з'їли наші трилійони, погуляли, покатались на лісапедах і стали до роботи.

Дуня. На шармачок багато є.

Віра. Він дума, як у нас. Там на кожного робочого по п'ять крючків. Ти понімаєш?

Дев'ятка. Як погнали нашу дивізію до Франції...

Обушок. Та мусили подохнуть, а не датись.

Дев'ятка... там усьому хазяїн — банок.

Землячок. А моє, друзя, таке мнєніє...

Ян. Та на ті гроші такі б построїли заводи — аж до самого окіяну!

Землячок. (*жест на Яна*). Во, правильно!

Дуня. Завод коло заводу.

Землячок. (*жест на Обушка*). Во!

Дуня. Просвистіли в трубу.

Землячок. (*жест на Дуню*). Во!

Соболь. Буде, друзі, буде. До самого окіяну.

Дід коч. Не жди добра. Не було зранку, не буде й до останку.

Соболь. Буде, друзі, буде. Збудуємо заводи. Поборем землю і візьмем з неї контрибуцію: рудою, вугіллям, сіллю і нафтою. Збудуєм, друзі, нові города... Білі, пишні города, на заздрість ворогам і друзям. Наробимо нових машин...

Дід коч. І цим ми ради не дамо. (*Його спиняють кочегари*).

Соболь. Буде вільний труд і нові люди, сильні і веселі. А наш геройський час зав'ють леґендами, витчуть фарбами, епоху нашу заллють в чугун і бронзу... і скажуть: жили титани. І не повірять, що цей переворот зробили Дуня, Обушок і Вірочка... Що в Дуні було тепле серце, що Дуня був такий... їв хліб, сміявся, матюкався... пив самогон і плакав...

Дуня. Пив, но не плакав.

Соболь. А стару Европу розгромим, розіб'ем і, як ведмедя на цепу, поведем по вулицях на забавку нашим дітям, і він їм покаже, „як буржуй на коромислі воду носить“...

Землячок. А моє, друзя, таке мнєніє...

Дуня. Залізне кільце буржую в ніс, на мотузок і гайда.

Землячок. Во, правильно!

Овечка (*коло котла*). Сюди, сюди. (*Кочегари оточують його*). Диви, друзя.

Дев'ятка. Що тут таке?

Овечка. От як вони котьол поставили. Швом у топку.

Кочегари (*всі до котла, лізуть всередину з руками, обмацують*).

Віра. Обман.

Дід коч. Що вони роблять, Скарійоти!

Соболь. Цього не може буть. (*Обстукує казан*).

Обушок. Інженери не бачать. Нате окуляри.

Овечка. Що ж це таке! Внутрішній Вранґель? Да?

Соболь (*захлинаючись*). Казан... швом... у топку...

Віра. Да, да, швом у топку.

Андрюша. Він може розірвати кочегарку.

Обушок. Два тижні — і все к чорту... так?

Дуня. Головою вниз шахтьорів, щоб залилися кров'ю?

Овечка. Десять шахт без світла, на погибіль? Да?

Соболь. Це... це... непорозуміння... Товариші, не хвилюйтесь... Я зараз це з'ясую... Я ще прийду. Я вам скажу...

 Обушок. Стійте, говоріть... Ви, завшахти — ви куди дивились? Га?

Соболь (*хвилюючись*). Товариші... товариші... заждіть. Я зараз виясню. (*Крик*). Цього не може бути!

Дев'ятка. Товариші. Не роби волни. Цю штуку ми розкриєм.

Соболь виходить

Дід коч. Всі Скарійоти. Предателі. Предателі!..

Двигтіння поїзду

Віра. Братці. Робочий поїзд. Топки. Топки.

Кочегари працюють. В цю мить входить делегація: мурин, турок, француз і Лариса

Делеґати. Bonjour, camarades!

Кочегари. Бонжур, бонжур.

Лариса. Coustruction vielle, tous travaillent de la main.

Дуня. Стой, братці. Зараз ми з ними поговоримо. Ви делеґати? Так.

Француз. Si, si, nous sommes des délégués.

Обушок. А ви не інженери?

Ларіса. Ils disent, vous êtes des ingénieurs.

Мурин (*сміх*). Non, non... nous sommes des ouvriers, workers, arbeiter... роботі...

Дід коч. Ач, які фраки. На наші гроші одяглися.

Дуня. Що ж ви, камаради, смієтеся з нас?

Лариса. Ils vous défient, ils n'ont jamais vu d'ouvriers comme vous. „Vous avez payé vos habits de notre argent".

Француз. En Europe nous avons les mèmes habits comme vous; ici nous avons une telle toilette comme des invités.

Лариса (*до кочегарів*). Він каже, що в Европі всі так ходять.

Дід коч. Як за спину кинули три міліярди трудових копійок, та ще й на сміх нас зводите?

Мурин. Ou'est-ce qu'ils disent?

Обушок. „Кількільдіз, кількільдіз". Коли в вас буде революція?

Делеґати. Revolution, oui, oui...

Дід коч. Вуй, вуй. Поговори ти з ним!

Обушок. Понімає він щонебудь!

Мурин. A nos camarades en Europe nous dirons, que chez vous tout est bon... Nous sommes bien aises. Bien, bien!..

Лариса (*до кочегарів*). Він каже, що у них все добре.

Дуня. Скажіть йому, що він бреше.

Мурин. Допре, допре...

Дуня. Допри у вас, тюрма, а не допре...

Лариса (*сміх*). Le mot добре ils traduisent par bien, mais il signifie aussi prison...

Делеґати (*сміх*). Добре, добре...

Землячок. А моє, друзя, таке мненіє.

Обушок. К чортам їх, як у них все добре...

Землячок. Во, правильно.

Лариса. Ils vous prient de vous en aller.

Француз. Pourquoi, madame?

Лариса. Je ne sais pas. Ces gens ici sont des souvage.

Делеґати (*непорозуміло знизують плечима, ідуть до виходу*).

Дев'ятка. Стой, братці! Щось не так. Ану, пустіть мене. Стой, тьотя! (*До делеґатів*). Ану, говори понятно.

Лариса (*невдоволено одходить на бік*).

Дев'ятка. Мусю! Камарад! Пуркуа ву йдете? Ву зет... як по-вашому проти? Ву зет проти буржуазії чи за?

Мурин. Oui, oui...

Дев'ятка. Проти? Так її, за горло? Да? Вуй?

Мурин (*сміх*). Oui, oui.

Овечка. А, моє поваження. Бонжур.

Мурин. Bonjour, camarade.

Овечка. Дайте вашу братську руку. Ви якого союзу?

Делеґати. Madame. Ayez la bonté, qu'est ce qu'ils disent?

Лариса (*обмахується хусткою*).

Дев'ятка. Союз... кон... кон... Якого ви союзу?

Овечка. Які у вас вожді робочі?

Дев'ятка (*до делеґатів*). Понімаете? Коменданти. (*До кочегарів, безпорадно*). Все забув, братці.

Землячок. Та ж у них якийсь там Кук. Я знаю.

Делеґати. Кук... Кук... Кук...

Дуня. Докукаєтесь ви, хлопці.

Овечка. Слухайте, друзя-товаришки. Я вам просто, по-нашому. Я з вас дивуюсь, братці. Що ви так марудитесь? Що ви там носитесь з своїм Чемберленом, як з писаною торбою?

Делеґати. Чемберлен...

Овечка. Геть його, гада, і — квит. Поднімайсь, як один, і йди на бой.

Дев'ятка (*до делеґатів*). Батай, батай, возстаніє...

Овечка. Повстання... Понімаеш? Стой, браття, стой! Ми знаєм, що дуже трудно вам устать. Но нічого трудного нема. Це діло дуже просто. В один день — тайне число, по черепу його — раз! раз! — і в дамках... Но, товариші, увага. Спервоначалу — в войсько. „Вставайте, браття-салдати!" І флоту, не забудьте флоту. Орудія на город. Банок, телеграф, вокзал — нахрапом. І бой, і бой, і бой! Броньовики, грузовики, автомобілі — з усіх боків крик, суєта, стрільба. І шуму, шуму, шуму! Главноє — шуму. Царя чи короля там — хто у вас? Князя? — до стєнки! І зараз, ні мінути — в дворець, обставить пушками, на вікнах кулемети — собраніє... і раду. Тільки не центральну, — боже сохрани! — совєцьку. І квит. Власть наша. А як невидержка — до нас воздушну молнію. А ми всі фронтом, як один. Через гори, через моря, через долини, через скали, через крепості — подаєм вам братську руку, зжимаємо залізноє кольцо на шиї багачей і банкіров (*стискає шиї муринові й туркові*) і — нікаких. І комунізм.

Делеґати. La commune. La commune...

Овечка. Ком'юн, ком'юн! А їм могили!

Кочегари качають делеґатів

ВИЩЕ

ПРАПОР

ЕЛЕКТРИФІКАЦІЇ

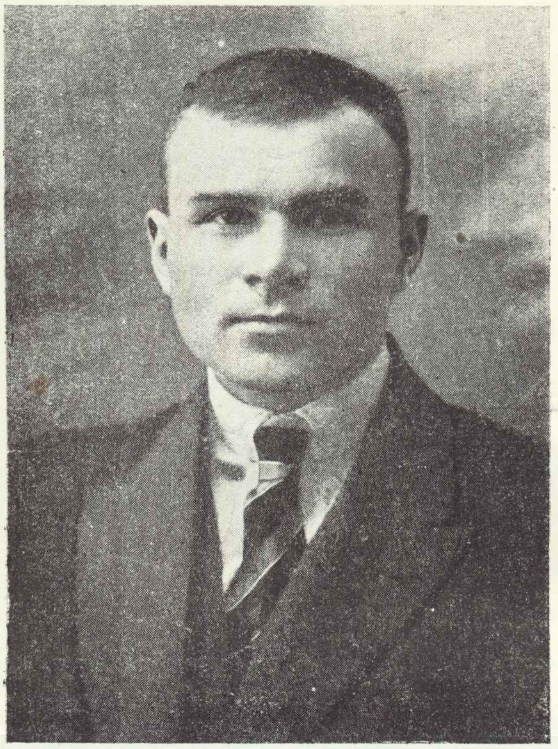
ДНІПРЕЛЬСТАН

М. СЕМЕНКО

Дніпр-ель-стан

Чому тільки один пароплав на добу
внизу
на Дніпрі
під кручею?
— Розливсь луками, степами, селами.
Чи забракло пшениці в степу,
чи дядько не сіє більш,
чи дівчата не співають — додому увечері
веселі
йдучи?
Повзе вантажним в чагарниках
дві баржі
безсило
тягне.
Більше диму, ніж діла в його
руках,
і дим в обріях
тане.
І мляво і порожньо. Степ
спить,
ледве ворушиться, порепаний.
І кожний дядько
зідхає
на дощ,
кожний сам собі хоче
жить.
Мліє поезія в степах.
Сонце сходить
парить
заходить.
Мелють вітряки на шпилях.
— Так будемо жить,
як і діди
з роду!
Ні,
не будемо жить! І вас за шию
втягнемо в добро у добрий
час!
Ми просунемо в цю поему м'якотілу
лямпочку
Ілліча!
І вкриється степ електричним
спорудженням,
шосе і рейками — до портів, до станцій.
Двиготить.
Здригує всю країну пульсом могутнім
Дніпр
Ель
Стан!

Гордій Коцюба

Переможений Дніпро*

Зміст попередніх розділів. В село коло Дніпрових порогів, що із закінченням греблі в Кічкасі має бути затопленим, приїжджає на початку будівництва представник відділу вивласнення землі. Розповівши на зборах про будівництво Дніпрельстану, про величезне значення його для краю, нарешті про неминуче затоплення порогів і їхнього села, він закликав підписати договора на одержання грошей на переселення в степ, на відведену землю. Повагавшись, люди стали заздалегоди вибиратися. Проте, дехто, особливо ж старий Хома Топтало, не йняли віри. Проживши 70 років на порогах, Хома надивився на могутню силу Дніпра. Він гадав, що її не можна скувати, що вона все розтрощить на своєму шляху. Оповідання старого лоцмана і його приятеля Півторака про будівництво завагало нарешті і Хому. Отож він вирішив на власні очі побачити, що дїеться у Кічкасі й виїхав на волах з дому

Над Кічкаськими берегами Дніпра стояло марево з пороху, диму, з піску і туману, коли ранком другого дня Хома, переночувавши в степу, дівстався до Кічкасу.

Тьмяне сонце, підбившись над містечком, блідим відблиском просвічувалось крізь мерхлу заслону, що затягала собою геть чисто небо. Ніби тут, над цими берегами, недавно пронісся смерч і, знявши це мерево, промчався далі.

Якийсь гул, приголомшений, ніби підземний, струшуючи горизонти, ішов відтіля знизу, разом з пронизливим посвистом паровозів, з тривожними сиґналами сирен, з гуркотом коліс, з двигтінням якихось машин.

Хома, вслухаючись у цей неясний для нього стугін, що зчинявся там на березі, заслоненому од його ока і туманністю і скелястими горбами, спускався повільно, повз недавно побудований робітничий виселок, з рівними лініями вулиць, з парками і палісадниками, на покручену і майже єдину вулицю старого Кічкасу.

Колись — це невелике селище, з одноповерховими, переважно кам'яними будинками міського типу, будоване статечними хліборобами-колоністами. Тут завжди панував сільський спокій, порушуваний хібащо муканням корів та беканням овець,

* З повісти „Хома з Невірів".

що цілими гуртами ходили на пасовиська туди, де розкинувся ото робітничий городок. Тепер цей Кічкас вразив старого своїм незвичним виглядом.

Не зважаючи на ранню годину, вулиця була сповнена гамірливости, руху, якоїсь колотнечі. Сновигали пішоходом, кудись поспішаючи, хлопці, дівчата, люди дійшлого віку, у кепі, в капелюхах, у робітничих блюзах, у косоворотках, що собою аж ніяк не нагадували Хомі статечних німців, з їх поважною твердою ходою хліборобів. І скільки він не придивлявся до перехожих, не побачив жодного знайомого обличчя з тих, що їх він, буваючи раніше у Кічкасі, знав був іздавна.

Та його увагу тривожив отой дражливий гугіт автобусів, що снували вузькою вулицею кудись вгору й назад, з людьми, часом вантажені різною кладдю, щоразу змушуючи наляканих і не звиклих до машин волів точитися в бік, на пішоходи.

Хома аж зідхнув з полегкістю, коли, спітнілий після частого покрикування „соб“ то „цабе“ на непокірливих волів, що раптово перестали розуміти його мову, завернув нарешті у захисний, спокійний завулочок, де мешкав Фохт.

Тут уже, струснувши долонею рясний піт із порізаного глибокими борознами чола, він, як філософ, що для кожного явища намагається знайти причину і дати пояснення, подумав, що худоба має добре чуття і що не даремно таки пручалися його воли там у степу, стикнувшись з автобусом. Ото треба було, мабуть, повернутися з дороги, то менше клопоту б зазнав.

А втім він згадав про мету своєї подорожі, що така близька вже до здійснення. „Не на те ж, мовляв, козак п'є, що є, а на те, що буде“. Заспокоєний з такої гадки, спинився коло двору коваля й хлібороба Фохта.

Що йому вперше впало тут у очі — так це те, що опріч будиночка нічого у дворі з колишніх двірських і господарських приміщень не лишилося, та й будь-яких ознак того господарювання, власне, не видко було.

„Підупав Фохт“,— подумав Хома й постукав пужалном об цегляний стовп, що лишився од хвіртки. Але на цей виклик ніхто не відгукнувся. Тоді Хома повз стовпчик пройшов на ґанок будиночка й знову заторохкотів пужалном у двері.

Коли швидко по цьому на порозі розчинених дверей показався якийсь молодий чоловік, обоє пильно і здивовано озирнули одне одного.

— Ви до нас, папаша?— поспитав чоловік, перший опам'ятавшись після довгого взаємного мовчання.

— Та я того, як його... Фохта хотів бачити,— відповів ніяково старий, почуваючи, що тут на Фохтовому господарстві сталася якась рішуча зміна.

Чоловік на хвилинку замислився, потім щось ніби пригадавши:

— А, Фохта? Та його ж давно тут немає. Ще як починали, знаєте, роботу на річці так усіх виселили, туди вгору, під Верхню Хортицю. Тоді Фохт виїхав, забравши з собою подвір'я. А це тепер ми живемо.

— Оттуди! — хитнув головою Хома,— а я думав, чого то Фохт підупав, а його викурили. Потопом, значить, налякали, так він і послухався. А люди оце, виходить, і живуть і нічого,— процідив Хома з лукавою посмішкою, ніби знайшов ще один доказ, що стверджував його міркування.

Чоловік і собі посміхнувся веселою, привітною посмішкою, моргнувши оком на Дніпро.

— Скоро, папаша, будемо затопляти, скоро. А покищо й живемо, бо треба ж було десь жити, як приїхали люди на работу. Та ви заходьте до хати, та спочиньте бо ви ж, мабуть, забилися здалека. Й поглянувши на волів, посторонився з порогу, даючи місце старому.

Хома позирнув на цього чоловіка краєчком ока. Хоч в його словах: „будемо скоро затопляти“ і видалась йому хвалькуватість, а втім простота мови цього чоловіка, його привітність і разом поважність в тоні і в рухах викликали до нього з боку старого деяке почуття симпатії.

— Скоро будете затопляти? Ну, ну! — відповів Хома скептично, але з деякою стриманою вибачливістю в голосі.

Відсутність Фохта у Кічкасі, а в нього ж він сподівався перебути з волами до від'їзду й довідатися від нього про дещо — плутала йому пляни, бо ж їхати на Верхню Хортицю йому було не з руки. Тим то він погодився відпочити й, давши волам сіна, зайшов у хату.

— Бачиш, чоловіче добрий, я приїхав сюди подивитися, що воно тут робиться,— сказав згодом Хома після першого виміну думками, коли обоє закусили салом, що його Хома витяг із привезеної ним торбини, та запили поданим від господаря чаєм з цукерками.— Базікають у нас всякого, так оце я і вибрався, щоб самому побачити, бо, як сказано: людей слухай, а свій розум май. Та не знаю, як воно це краще зробити, чоловіче добрий,— звернувся він до нього за порадою.

Чоловік похвалив дідову допитливість до таких справ, а заразом не стримався від того, щоб не вихвалитися тамтешніми роботами.

— О, тут, папаша, є на що подивитися, жалкувати не будете, бо таких робіт, знаєте, як у нас на Дніпрі, у цілій республіці більше ніде немає, та, правду кажучи, і Дніпра другого немає.

Провадячи далі розмову, він підкреслив, що саме тепер оце в пору приїздити, бо раніше, то було все не те, копалися, копалися, билися з водою і скелями, а самої то греблі ще й не видко було, а тепер уже ого-го! Є на що подивитися. Нарешті він порадив сходити до управи головного інженера й прилучитися до якоїсь екскурсії, щоб оглянути всі роботи під проводом лектора-інженера.

— Це легко зробити, бо екскурсії бувають щодня, аж з Уралу люди приїжджають сюди подивитися,— заспокоїв він старого, коли той висловив був побоювання, чи не доведеться йому на це багато часу потратити, чекаючи на ту „скурсію".— А можна звернутися,— додав він, ніби згадавши,— до екскурсійної бази, це тут близько нас, у старому Кічкасі, і вони теж покажуть, справлять куди слід.

Легенька рисочка заклопотаности поклалася на обличчі старому, чи то його турбувала неминучість шукати оту базу, що приховувалась за таємничим словом „скурсія", чи то він вагався, до кого краще звернутися.

— Га? Так, кажете до скурсії треба приставати? — поспитав він ніяково, бажаючи ніби дізнатися, чи немає і ще якогось іншого, простішого способу.

Чоловік подивився задумливо на старого й по хвилинці міркувань проговорив загадково:

— А знаєте що, папаша? — рубонув він при цьому повітря енергійним замахом руки, аж старий, що сидів на стільці коло столу, хитнувся назад і, трохи стурбований, поспитав нерішуче: „а що ж, чоловіче добрий?" — Ось що, папаша,— пояснив той по короткій павзі.— Щоб вам не ходити до контор та, справді, не гаяти часу, підемо ось удвох на річку. Сьогодні, бачите, я працюю на другій зміні, з четвертої, значить, години день у мене вільний, відпочити ще встигну, то от пройдемось удвох, покажу все, що робиться.

Старий не сподівався на такий зворот справи й, зворушений доброзичливістю цього чоловіка, вдоволеним похитуванням голови пристав на його пропозицію.

— Оце добре, синку, добре! Отак і зробимо, підемо удвох, а волики, якщо можна, хай постоять тут коло хати та відпочинуть з дороги.

Отож по цій мові господар узяв кепі, натяг на плечі піджачок і вони залишили хату.

А за скільки хвилин вони були вже біля річки й бережком, повільною ходою, плутаючись між брилами каміння, що ніби поскочувалось сюди аж до берега з якогось узгір'я, посувалися вниз за течією.

Попелясто-тьмяне марево, що стояло було зрання над цією частиною Кічкасу, розтануло й перед очима наших мандрівників відкрилася велична картина.

Зараз же ліворуч, ледве не дістаючи їхніх ніг своїми зрадливо-грайливими хвильками, що ніби зненацька хлюпали на берег, лежав, звиваючись у високих берегах, заллятий ясним сонцем, повноводий Дніпро й бистрими хвилями котився вперед на перегатки, що перетинали йому путь. Довгий ряд кам'яних биків, сполучених

фермами і залізничими коліями, замикали собою перегатку з обох боків, високо підносячись над водою. Тут же, по схилах обох берегів розкинулось ціле новозбудоване місто з залізничими коліями, близько берега, з бетонними заводами, з майстернями, склепами, ремонтними цехами, з житловими будинками, геть туди далі у гору. Там і там на перегатках і на березі виднілися високі й стрункі зводи ажурно-сталевого плетива вантових дериків і парових кранів, що підносилися вгору й спускалися вниз, підіймаючи й опускаючи великі цебра з бетоном, з камінням. Мов одоробла якісь, що скидалися на велетенських слонів, вертілися в кар'єрах екскаватори, що виймали звідтіля своїми металевими хоботами, керованими машиністами, потрощений вибухами ґраніт і вантажили його на плятформи. Там і там, скрізь по обох берегах снували безперестанку паровози над берегом, подаючи на плятформах якийсь матеріял, то вивозячи із кар'єрів каміння.

А над усім цим панував невгавний, дужий, не спинюваний ані на хвилину гул, що од нього тремтіло повітря й двиготіли ґранітні береги, що ніби стогнали, порушені у своїй віковічній незайманості несподіваним дотиком людської руки, озброєної отими, скрізь тут розставленими машинами.

Тут вчувався притишений дзум свердлових станків, що точили в ґранітних скелях дірки для закладки в них вибухових патронів, перегукувались пронизливим посвистом міцні віденські та американські паровози, що, важко дихаючи парою, підіймалися крутоярими берегами з важкими самоперекидними плятформами-думкерами; тут важким приглушеним гуркотом двиготіли машини дробильних заводів, розтрощуючи своїми міцними Крупповськими валами велике ґранітне каміння, перетираючи його на порох, потрібний для бетону. Тут вразливим тривожним вереском дзизчала сирена перед вибухом у скелях закладених патронів, сповіщаючи про небезпеку для тих, хто наблизиться до місця вибуху.

Старий розгублено озирався по боках, щоб не потрапити під паровоза, щоб не опинитись під гаком крану зі спущеним цебром, то переводив зір далі, намагаючись охопити всю картину робіт.

— Ну й накрутили тут,— проговорив він нарешті скептично, знизавши плечима. — Бігають, крутяться, а що воно й до чого, нічого й не втямиш.

— Не турбуйтеся, папаша,— заспокоїв його супутник.— Ми тут від початку, так уже знаємо все. Ось розберемося. А що не ясно — так це тільки попервах і з кожним отаке буває, а треба, значить, приглянутись, до самого кореня дійти.

В цю хвилину вони спинилися на скелі, услованій залізничими коліями, внизу якої зараз же за рейками зіяло глибоке й довге, квадратової форми урвище із стрімкими, як мурована стіна, берегами.

— Оце бачите? — показуючи рукою на урвище, сказав старому його супутник.— Так оце, щоб ви знали, копань гідростанції. Колись, якщо може ви бували тут, то знаєте, стояла суцільня скеля,— а тепер? Три роки тут володалися з нею. Свердлами її точили, вибухами били, метр за метром трощили, та й без молотків не обійшлося. Три роки її виймали, вивозили туди на дробильний завод та на річку, на перегатки, понад триста тисяч кубометрів її вибрали звідціля, і тепер маємо, вона готова. Копань цебто,— а швидко буде і станція. От починають класти бетон, основу для станції, а там вмуровуватимуть і турбіни.

Розповівши про будівництво гідростанції, він кинув оком на лівий берег, де за перемичкою ліворуч виднілися ніби арки якихось споруд.

— Ото там будується шлюз,— показав він рукою на арки,— там обходитимуть греблю пароплави, прямуючи вгору на Дніпропетровське і далі, чи пливучи вниз до Запоріжжя, до Херсону.

Він охоче почав був розповідати про працю шлюза, а заразом і гідростанції, як Хома, що виявляв уже деякі ознаки нетерпіння,— то важко позіхав, то мурмотів щось під ніс, то мовчазливо, прищуленим оком позирав навколо,— доткнувся пальцем до його плеча.

— Ти, чоловіче добрий, щось дуже торопишся, не забігай прудко наперед, бо, як то кажуть, що було — те бачили, а що буде — побачимо,— перепинив він свого супутника не зовсім ввічливо.— Ти мені покажи тую греблю, що воно й до чого там.

Супутник хоч і був трохи вражений з Хоминої нетерпеливости, проте вибачливо подумав, що старому, певно, часу бракує, і щоб завдати йому втіхи, поспішився погодитись на його бажання.

— Якже ж, папаша? побачимо й греблю. Ось зараз і підемо. Гребля це, знаєте, знаменита.

Взявши ліворуч, вони спустились на перегатку правого берега, а потім і середньої течії.

Це була на кілька метрів завширшки дамба, що замикала частину ріки зо всіх боків, зроблена із дерев'яних кашиць, завантажених камінням, огороджених металевою стіною із сталевих дощок — гари, американської продукції, й обнесених, нарешті, товстим шаром піску, наточеним з ріки за допомогою землесмоків.

— Оце ж тут і проходитиме гребля,— почав він пояснювати, посуваючись повільно по дамбі.— Он від тих бичків, що там коло правого берега, потім через копань, що оголиться тут у перегатках, і стикнеться з тими биками, що виступають із води коло лівого берега. Отак вона і ляже суцільною стіною,— зробив він широким замахом руки дугоподібну лінію, випнуту в напрямку течії.

Старий уважно роздивлявся і на міцні, водонепроникливі перегатки, де стояло вже кілька вантових дериків, напоготовлених для кладки бетону, і на гігантські бики греблі, і на водосмоки, що, оточивши огорожену ділянку ріки своїми трубами, витягали з неї воду велетенськими смоками. А що в нього виникало багато запитань, то його супутник знову взявся пояснювати.

— Як це робиться? Праця, звісно, дуже складна, бо доводиться боротися із водою. Отож треба обережности й запобігливости, ну, значить, і часу, бо швидко з такою рікою не упораєшся, одне слово, треба її поступово гнуздати. Так ото й робиться. Спочатку відгородили перегатками ріку з лівого й правого боку, а всю воду пустили середньою течією. З відгороджених ділянок висмоктали воду, оголили днище, зняли м'який шар ґраніту й взялися бетонувати. А коли на лівому боці спорудили підмурок греблі, а потім звели й оті бики, з проміжками між ними по 13 метрів завширшки, тоді розібрали тимчасову перегатку, пустили всю Дніпрову воду через ці переміжки й закрили середню протоку. Отож і тут, після висмоктання води, буде провадитись робота таким самим способом.

Звичайно це лише частина всієї роботи, хоч і досить поважна.

Головні труднощі були із закриттям середньої течії — та й це вже зроблено. Тепер лишається будувати далі греблю. Після того як буде зведена гребінка і через середню протоку, тоді стануть бетонувати проміжки між биками, під захистом щитів. Тоді буде утворений суцільний мур греблі й вода буде пущена у крицеві труби гідростанції, тоді запрацюють її турбіни, тоді матимемо перші струми електрики.

Тимчасом вони непомітно дійшли бо кінця перегатки й спинилися перед довгим рядом биков, що впиралися у лівий берег.

Тут буйно, з неймовірною хуткістю, ударяючись у міцний мур биків, шугав через десять вузьких мурованих проміжок між биками, з клекотом, з кипінням і гнівом, стиснутий зо всіх боків, увесь багатоводний Дніпро. А вирвавшись за бики, розходився тут же близько з другого боку на всю свою широчіня понад перегатками і йшов далі, лагідний і тихий, на Запоріжжя, на лиман.

Хома мовчазливо дивився на клекотливі води стиснутого Дніпра, на бики, на перегатку, що тяглася аж до правого берега, цілковито закривши протоки і якось знітився.

— Так кажете вся гребля буде отакою,— поспитав він нерішуче, показуючи на

 широченні бики.

— А тож! тільки буде набагато вище,— пояснив супутник. Зараз бики мають тридцять метрів, а закінчена гребля буде заввишки на $60^{1}/_{2}$ метрів.

— Ото, значить, така глибока вода тут буде? — промимрив Хома,— що ж, і не розвалить вона греблі?

— А чого ж там розвалить? — здивувався супутник.— Отож бачите, яка бетонна широчінь, а бетон міцніший за скелю — куди там!

— І не розмиє? Це ж вода. Вона потрошку точить, мало-по малу, а там усе більше, більше, а потім як шугне. Вода — тож, чоловіче добрий, сила, та ще яка! Як буде така повідь, як ото років з тридцять тому була, що тоді, га?

— Що? Та нічого, папаша. Про це вже подумали. Там на горі греблі будуть такі вікна, закриті щитами, їх підніматимуть за допомогою кранів, коли повідь, чи то крига, і все це проходитиме через розчинені вікна.

— А вона, знаєте, з-під землі може взятися? Днище підмиє. Вода ж скрізь собі найде щілинку, що тоді? — доскіпувався старий.

— Будьте певні, папаша,— і тут нічого не вийде,— завважив той, бо днище з ґраніту, слабий шар знімали, занурювалися було метрів на вісім, аж до міцної скелі і все це заливали таким цементом, що куди там.

То, по твому, греблю збудують і пороги затоплять?

— А тож як? Ну звісно ж, папаша. Кажу ж, що це скоро буде.

Старий важко зідхнув, і спершись на пужално батога, що з ним ходив по будівництву, міцно замислився, аж його вразив незрозумілий белькіт.

— What a pictyresque old man! He too, collb not help coming here, — проговорив один з двох чоловіків по-англійському, що в цю хвилину проходили перегатками повз них.

І коли супутник Хоми, на допитливий погляд останнього, сказав, що то американські інженери, що доглядають за будівництвом греблі, старий глибокодумно, ніби для нього лише тепер стало дещо зрозумілим і переконливим, процідив:— Он як. І машини американські й доглядачі. А помовчавши хвилинку, поспитав:— А хто ж то ти будеш, чоловіче?

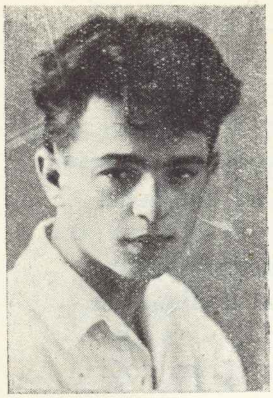
Хомин супутник весело посміхнувся й, зробивши довгу павзу, відповів:

— А я тут десятник на бетоні, Ладоха. Будьмо знайомі. Булую, значить, оцю греблю,— додав він гордовито, з усмішкою, легенько зашарівшись.

Обоє вертались по цьому в старий Кічкас мовчазливі, потомлені ходьбою, чи то замислені, огорнуті якимись думками.

Проте, коли старий, попрощавшись з Ладохою, вирушив на поворотну путь, він востаннє ще раз уважно і довго дивився з гори від робітничого виселка на Дніпрові береги, окутані клубами диму, пороху й піску.

Травень 1930 р.

САВА ГОЛОВАНІВСЬКИЙ

Дніпрові

Ось —
— Розляпають
Сонячні плеса
Небеса
у веселім маю
Заспівають
— Гвинти
— і колеса
Про барвінкову
юність твою!
і проясняться
тіні і хмари
(Ну навіщо нам
хмара і тінь?)
Будеш ти
— світова НІЯГАРА —
Через
ТЕБЕ —
Всі наші
ПУТІ!
Будеш, діду,
Веселий
і ЮНИЙ,
як невтомні і сонячні
МИ,
Бо іде
До ясної КОМУНИ
наша міць
од брудної тюрми!

II

Пам'ятаєш?
— Татарин і турок
у твоїх
Срібнохвилях
Купавсь?
Все сховав
За злотистими мурами
ЧАС...
Тільки нас
Не сховають
— Ні будні,
— ні події,
— ні час,
— ні віки!
Уквітчалися
Баржі і судна
в електричні
вінки...
і тоді,
коли вольтів
Мільйони
Ти розкинеш
Угору
і вниз,
Ми у радощах
Дійсности
втонемо
і забудуться:
Казка і сни.
Вільно — час
Посувається
Судном...
Гей, сріблястий
і сонячний
час!
— Тільки нас
не сховають
Будні!
Тільки
НАС!

бесіду поміж собою, скаржачись на людей, що не вміють сидіти на них і розхитують в кінець їхнє стільчане здоров'я. Білі стіни звисали зі стелі чистими рядninами, що вкривали темний сируватий мур під своєю калькою.

Навколо панувала тиша, відносна тиша нічної роботи, коли через товстенні мури будови проривається буйний галас безупинної роботи — ніжні свистки паротягів, сирени моторок і численних дніпрельстанівських заводів.

Поблизу у фотолябораторії капала дзвінка вода і шумувала довгою цівкою в спеціяльних тарелях. Вище над головою біля парадного ходив швайцар, який давав всілякі справки нічним відвідувачам, коли вони шукали того чи іншого інженера в цю північну хвилину.

Чатовий Кривинський уже другу годину лишався на самоті і все не відводив погляду від незгораємої каси, що схоронювала в собі такі нечисленні блага для стількох тисяч народу, що працюють на дніпровських берегах.

Думки його мучили. Серце його рвалося на частки. Він був боягузом, кажучи одверто, і тому боявся, щоб його не застукали в льоху злочинці перед ранком, коли до сходу сонця малий відтинок часу.

Він страшенно боявся. А між іншим, він знав, що вороги, почавши наступ на важливих ділянках, готували наскок і на касу. Кривинський знав про те, що один офіцер, діставшись певної посади у Кічкасі, підговорив кількох громадян собі на підмогу, кого саме — невідомо, і мав вичистити її.

Кривинський згадав про це і тихо перевів дух. Він прислухався. Він страшенно боявся потрапити в руки жахних людей, що не дадуть йому спуску, коли спіймають біля каси. Напруженим вухом він ловив звуки, стримував подих і стежив за кроками швайцара, що за всіма ознаками міг входити до офіцерської банди.

А швайцар ходив підозріло нерівно, то спускаючись униз в нульовий поверх, то заходячи на другий і третій. На сьогодні його поведінка мала інший характер, ніж учора. І по звуку ключів, що почали брязкати в дверях, Кривинський дізнався, що змова офіцера на повному розгоні. Разом з тим він чув, як над рікою полоскались крики паротягів — зозуль, як гахало каміння по думкерах, коли його звантажували в піраміди поруч із бетонним заводом.

Там ішла розгониста праця. Там ішов запаристий труд. Там у напруженні м'яз робітники рубали шпору, в середній протоці, що спинила розмах робіт несподіваною цілиною в сім метрів глибини, яку потім назвали за схожість шпорою.

Там працювали найкращі сили Дніпрельстану. І, як чув Кривинський, на ранок була призначена розплата частині робітників, саме ударної ділянки — середньої протоки.

Гострий багнет суворої тривоги знову проколов його мозок і він уявив, що значило пограбування банку в такий відповідальний момент, як виплата зарплатні. Кривинському постали на очі картини обурення робітництва, коли воно дізнається, що їхні власні грошики попливли невідомо куди з офіцером - змовником. Тому він, як чатовий, мусить берегти касу від наскоків за всяку ціну. Кривинський мусить вмерти на чаті, а не віддати на грабунок золотий фонд трудових годин і тим встановити за собою репутацію чудового охоронника, що ризикує навіть життям ради спільної мети.

— Завтра виплата!

— Кривинський тихий боягуз, безумовно — прекрасний чатовий...

Зойкнув на лівім березі паротяг. Поплив прозорим димом його паристий клич, а Кривинський стояв перед касою і, знову вслухуючись у кроки швайцара, тривожно поглядав на матовий блиск масивної каси, що вкрилася брунатним шаром густої фарби і побігла жовтими струмками підробленого дерева.

Кривинський прикипів...

Швайцар, якого він часто бачив нічними діжурствами, людина з довгою бородою твердо спускався у нульовий поверх і його нашорошені, чутні тут, унизу,

кроки особливо стверджували думку, що швайцар, який безумовно не мав стосунків до каси, спускається з змовницькою метою...

Кривинський тривожно застиг і, схопивши ґвинтівку в руки, потушив світло...

На ранок почалась справжня тривога, що стосувалася не одного вже Кривинського, а кількох сотень робітників, партколективу, Райкому будівельників і Головної Управи.

Каса Дніпрельстану була пограбована начисто.

Подібраними ключами вона була відімкнута і руки кількох злочинців вільно дістались великих пачок з червінцями. Зникло шість тисяч готівкою і кілька бухгальтерських документів, що по них можна було отримати в інших місцях ще з півтисячі.

Голова Райкому Причина гримав на службовців і сварився з начальником воєнізованої охорони, ставлячи йому в провину, що він так недбало стежить за власними охоронниками, які так легко виконують свої заміри.

Начальник Танабаш стояв перед ним червоний і не міг відшукати гідних слів, щоб висловити своє обурення і гнів з приводу величезної плями, що падала на їхній батальйон.

Танабаш почував, що він не має права оправдувати своїх підвласних — від Кривинського, який зник разом із довгобородим швайцаром, до чергового карнача, який виставляв караули і власноочно їх перевіряв.

— От тобі й охорона! Радвлада постаралась для робочих, получайте товаришочки, зарплатню!..

— Шість тисяч злизали, їжака їм у пузо.

— А ще воєнізована... Сухоперди чортові!..

Високий Танабаш стояв серед натовпу і мимохіть чув образливі слова, що розсипали на адресу його команди присутні робітники, які прийшли до пограбованої каси слідом за своїми артільниками, ледве чутка пронеслась серед народу.

Танабаш давно був червоний. Червоніти більше він не міг, бо це було вже неприродно і свідчило б про шкіряну хоробу, а не сором. Він не міг підвести очей і глянути просто на юрбу ударників, що стояли недалеко од нього. Ліпатова з райпаркому кілька разів звертался до нього з різними пропозиціями, гадаючи покласти відповідальність на непередбачений випадок. Вона греміла поруч, але він наче не чув і лише слухав, як хутко б'ється його серце, вражене прикрою новиною. Робітники, перемішані з кращими ударниками і засмученими службовцями, робили різні здогадки і пропонували кинути звістку на всі боки, щоб таки затримати злочинців з грошима.

— Це не ґарантія виплатки!.. Вони можуть таки втекти!

— Так хай ДПУ постарається впіймати! Ми будемо вдячні,—кидав народ гуртові відповідальних робітників, що стояли поруч розкритої каси, поки комісія з представників судових органів та управи писала протокол огляду.

Новина то глибше вражала товаришів, що більше вони любили свій рідний Дніпрельстан. Кожного завзятого ударника, що працював з велетенською напругою напругою на полі трудового бойовиська, колола гадка, що він тепер лишиться без заробітку певний час і не зможе порадувати сьогодні родину новими подарунками. Перед кожним стояла не дуже яскрава перспектива перебитися деякий час без грошей.

Танабаш розумів, що вся відповідальність лягала на їхній батальйон.

Він усвідомив одразу ж, що посилатися на те, що, мовляв, одна паршива вівця всю отару псує, не можна в дніпрельстанівські часи. І тому його думка билася в тенетах темних блукань.

Страшенно лютуючи на себе і товаришів, що не змогли знайти іншого виходу як виписати із Запорізького банку нову порцію червінців, щоб таки розплатитися з ударниками середньої протоки, начальник охорони широкими злими кроками пішов до касарень. І не один робітник з подивом дивився слідом на високу постать

Танабаша, що з поважним динамізмом верстував униз у Кічкас. В трикутник же його кроку міг сміло пройти школяр нульової групи.

І ледве минула хвилина, відколи Танабаш зайшов до канцелярії ВОХРу, задзвонили тривогу і весь наявний склад охоронників, командирів посунув сірошинельною лавою до клюбу, куди наказав збиратися командир. Товариші вже знали в чім справа і тривожно радилась проміж себе, шукаючи висновки з неї.

Чорний, як туча, влетів Танабаш і, кидаючи на батальйон позіри червоного гніву, ледве стримумав себе від передчасної промови над гробом доброї слави їхнього батальйона. На превеликий жаль він почував, що товариші не отримають від нього точних висновків з приводу нальоту, бо розум однієї людини занадто слабий, щоб знайти спосіб змити ганебну пляму з батальйона.

Поруч стояв секретар осередку ВОХРу—стрункий молодий чоловік з гостреньким носиком і мишастими очима бігав по темних сільветах охоронників, що довгою ланкою точилися зі входу, прямуючи на свої місця повз невисоких вікон темного клюбу. Сьогодні напівтемрява гармонувала з настроєм і товариші, здається, були раді, що командир не бачить червоних плям сорому на лицях, що виринали де-не-де посеред залі.

Танабаш мовчав і сікуче вдивлявся в постать кожного, хто входив, наче боявся за батальйон, який міг мати іще кількох прихованих і евентуальних злочинців в озброєних лавах.

Гучний тупіт нарешті вщух. Де-не-де шелестіли шинелі і шепіт тривожних вуст.

Секретар осередку ВОХРу кивнув Танабашеві.

Той стиха похитнувся і все ще по-старому залитий гнівом, блиснув прожектором своїх очей по нашорошеному зборищу товаришів. Його вуста розкрилися і от вилетів звідти не крик, не лайка, а тихий, майже плачущий шепіт:

— Як же так, мої любі друзі!...

І знову притушеним прожектором гніву кинув у червоноармійский загал, перечекавши маленьку мить.

— Як, шановні товариші, зможе наш батальйон з'явитися серед робітників Дніпрельстану, ви р о з у м і є т е? (тут він крикнув, як на параді) Д н і п р е л ь с т а н у, що ведуть шалену боротьбу на два фронти—з Дніпром і з ворогами соціялістичного будівництва? Тепер тикатимуть у вас пучками і казатимуть: Он гляньте, пішов охоронник, з тих, що мали Кривинських і зробили збитків великому Дніпрельстанові на багато тисяч. І на кінці кожної такої пучки горітиме вогонь ганьби, прокляття нашому батальйонові. Тепер ні в кіно, ні в театр не з'являйся! Тілки й буде розмов як про нас. А нам, друзі, слід не забувати, що ми існуємо для Дніпрельстана, а не він для нас.

Танабаш почав розповідати про почуття надзвичайного сорому, що його він відчуває за весь батальйон. Він просто передав це жахне почуття, яке хвилювало його думи, копирсало всередині і точило серце. З запалом червоноармійського командира він почав говорити не про честь батальйона, як шляхетну ознаку військової частини в старому ґвардійсько-офіцерському розумінні, а про справу чесної праці, що частково зірвана вчинком злочинця Кривинського, який, замаскувавшись, скористався з свого становища, з почесного імени вартового Дніпрельстану і всієї радянської країни.

Він кляв на всі заставки Кривинського, просив товаришів знайти вихід, яким чином зняти пляму ганьби з їхньої частини і знову повернутися в родину чесних незаганьблених колективів світової будови. Він знову червонів до максимального і був схожий швидше на червоний прапор, ніж на людину в спокойному стані. Він чудно кидав очима на присутніх, приковував їх до лав і наче б то забороняв рухатись, поки вони не подадуть відповідної думки.

Авдиторія й справді не рухалась, заклякла в одних позах, принишкла, немов мороз холодним віялом пройшовся серед народу і приморозив кінцевості тіла до голівки, до лав з негнучкими спинками. Один подих захопив усіх. Одна гадка

сунула десь в розворотах мозків у кожного і робила одні і ті ж рухи, наче армія в наступі на зазначені висоти. Декому було дійсно соромно. І частина щиро поділяла почуття Танабаша, глибоко замислившись над становищем річей. Гнів командира все скував в один ланцюг. Він лився дзвінкою хвилею по залізних частинках і струшував кожний розум своєю настирливою невідступністю.

Довго говорив Танабаш, вживаючи від повної щиросги таких чудових зворотів фраз, що їм би позаздрив сам Цицерон, почувши промову про колективну честь на фронті ударного труда.

Нарешті він дійшов кінця і чуйно пролунав його останній заклик:

— Як командир, я оголошую батальйон ВОХРу колективним борговиком перед робітниками Дніпрельстану, що мають незабаром отримати від нас шість тисяч карбованців готівкою. Я сьогодні видам наказ про це і оголошу його прилюдно.

Рішуча ухвала командира, тверда, як бетон, викликала нову хвилю пошани серед присутніх до Танабаша. Це зробилося помітним по коротких блисках шепоту, що хутко пролинули в залі в супроводі теплих поглядів на любого командира. Та пошана зразу ж підупала, щойно проскочила гадка, що командир живо розкладе ці гроші на всіх присутніх і накаже протягом кількох місяців ліквідувати борг.

— Значить, ми — борговики? заклiпали вії кількох сотень народу, що чекав негайної розв'язки цього гарячого дня. І тихий порух глибокого сумління відповів зсередини ясним стуком теплого пульсу:

— Так, батальйон ВОХРу борговик!

Настала довга хвиля колективного мовчання, що розсипало владною рукою спільних інтересів велику жменю набухлих зерен думки. Зерна почали зростати і дивовижно хутко давати тонкі мляві рослини, що, хитаючись під вітром сумнівів, міцнішали, аж поки не зробилися помітні хазяїну поля, який прийшов зірвати свіжі колоски мислі і кинути їх на страву голодним зборам.

Мовчання змилось, як пляма з чистого посуду. Збори заговорили і кілька рук підвелось догори в темну стелю, наче свідки несподіваного врожаю дум.

— Е, виходь!

— Є, не хвилюйся, дружок командире.

Слово отримав вихрастий і схожий трохи на пуделя охоронник Грицаєнко, перерослий комсомолець, якого не виключали із юнацької спілки тому, що він був куций і завжди міг зійти за двадцятилітнього.

— Дай, товаришу командире, слово і позволь сказать мені, юнакові, що ти, товаришу Танабаше, хвилюєшся даремно! Ясно, що ми маємо ганьбу від дніпрельстанівського пролетаріяту, бо через супчика Кривинського, що зрадив нашу озброєну свободу, заслужили прокльони на весь честной батальйон. Ясно, що шість тисяч карбованців, штука така, що плювати не варт для неї? Вони пустяк, дорогий командире, — махнув рукою Грицаєнко, викликаючи тривожне чекання саме гумористичними замашками, якими той підкреслював трагічність становища. Забуваючись, юнак на зборах називав коландира на ти, хоть командир суворо дотримувався статутних правил і всім чорвоноармійцям казав ви.

— Так от я плюю на шість тисяч аж тричі!.. і комсомолець плюнув на долівку, викликавши суворий погляд комчоти, який зарані обіцяв змусити хлопця помити в рахунок наряду долівку клюбу, щоб не порушував санітарних правил.

— Скажіть, що для нашого батальйону значать шість тисяч? От би інша справа була, коли б хтось із нас розтратив карбованців триста, ото б була морока й печаль! Але з шістю пузанами ми легко справимося...

— А що ж ти зробиш? — запитав у задніх лавах голос невидного хриплача.

— Я, товариші, піду з нашим шановним командиром на недільник, буду працювати весь вільний час на Дніпрельстані, і ми хутко, за два тижні відробимо всі шість тисяч...

— Значить ви пропонуєте влаштувати недільники для всього батальйону? — звернувся Танабаш до комсомольця, поволі розгладжуючи наморщене чоло.

— Пропоную аж на два тижні зробити всі дні неділями, щоб ходити на недільники! От ми й добре відпочинемо, — закінчив юнак, ховаючись в народі.

Нема чого казати, пропозиція безперервного двотижневого недільника знайшла ентузіястів серед червоноармійців і вони один за одним вітали Грицаєнка, протиставляючи його шахраю-крадіжникові Кривинському, що під впливом швайцара-офіцера пішов на великий злочин.

— Слово крадіжник для нас таке слово, як і контрреволюціонер!..

— Ганьбу, що поклав на нас Кривинський, негайно змить...

— Недільник!.. Недільник!..

Залунали голоси в залі, коли товариші почали коментувати виступ куцого юнака. Це була дійсно прекрасна, навіть геніяльна ідея. Всі відчували, що лише колектив у найкоротший термін впорається з таким великим завданням, як повертя шости тисяч, що карбованими літерами уже пекли кожного червоноармійця.

Збори дали Танабашеві зразок чудового колективного портрету. А портрет, зроблений пензлем голови зборів, був справді чудовий.

В Кічкаському клюбі напівтемному, з низькою стелею сидить воєнна частина і рівними стрічками організованих мас (рої, чоти) стримано з'юрмилась в єдину кулу, маючи на собі єдиний одяг, єдину форму. Стрічка сірих шинелів трохи вмазаних у бетон свідчила про те, що окремі чоти вже ходили на добровільну роботу в дні індустріяли. Вони вже бачили середню протоку, і зараз повні згадок про ясний порив праці, коли ентузіясти спускалися на дно і довбали чорну шпору. Вільний гурт сьогодні оточений як табачним димом, хмарами дум. Спомин — лише заправа сьогоднішньої ухвали! Кожні очі, кожні вуста шепотять про потребу повторити глибинний рейд іще раз, щоб вивести проклятий батальйон на стару стежку чесного труда.

Танабаш стоїть перед ними і радісно вдивляється в обличчя своїх товаришів, що на сьогодні виявили себе значно розумнішими за командира. З хорошим почуттям повносокої радости чує він сиплуватий голос від одного з четвертої чоти.

— Оголосити наш батальйон батальйоном п'ятирічки!..

Пропозиція проходить одноголосно. Зраділий Танабаш підходить до обох промовців — до першого і останнього і довго стискає їхні руки, гратулюючи їх із щастям колективної знахідки.

Невдовзі п'ятсот червоноармійців розташувалося на ударній ділянці робіт. Тут уже кипіло! Гуло й скреготало!

По гнутих лініях перегатки з обох боків циркулювали маленькі поїзди в шість плятформ, так званих „жучків", заставлених величкими дебрами бетону по тонні в кожному. Поїзди приходили з обох берегів.

І з лівого і з правого.

І кожний, наближаючись експресом до місця робіт, здалека посвистував, нагадуючи про те, щоб йому дали вільний шлях. Цей свист ішов з усіх боків. І зправа і зліва. Він сповнював Дніпровське повітря особливим відгомоном праці, черкаючи небо стрункими смужками тонкого свисту.

І через увесь Дніпрельстан пливла заграва звуків, бадьорих, закличних.

Поїзди шмигали сірими составами туди і сюди, наставляючи вперед чорну голову маленького паровоза. Над ними звивалися стрункі щогли дериків жорстких і вантових, що кивали своїми довгими руками на старих знайомих. Під ними чітко стрекотіли колеса двоосних льокомотивів.

На горі було чисте небо — однохмарне, безбарвне. Там була одвічна порожнеча.

А внизу, у Дніпровій логовині, поділеній на три протоки, копирсалися люди. На сірому вогкому дні працювали ударники.

Середня протока — оточена високими кубами перегаток, заставлених мостами, машинами, кранами. Спускаючись униз, по довгих сходах, Танабаш почував, що він лізе у вогкувату прірву, зелену від гніву і сіру від злости. Сходи тихо скрипіли

під кованими чобітьми командира і його батальйону. Гнулися, оплітаючи товстенний куб, перегатки, де двома плитами сталі перекинувся місток, що по лискуватих рейках оце мчав бетонний поїзд.

Сто чоловік спинилося на дні середньої протоки. Сто охоронників, виконуючи ухвалу загальних зборів, прийшли сюди з лопатами, кайлами і широкими лопатами.

— Ну, товаришу Танабаше, — звернувся до командира Грицаєнко,— батальйон не хоче визнавати твоєї команди. Зараз у нас командир — пророб і два десятники. Я ж тепер такий, як і ви всі! Я рядовий!

Нарешті всі сповзли униз і, оглядаючись на широкий чотирикутник неба, утворений гранями ряжів, мостами з двох боків і високими бетонними бичками, що росли вперегонки на правому і лівому березі, поповзли по гострих кочках глибинного дна. Тут скеля оголилася. Чоботи різали підошви, а ломи, стаючи на п'яту свого гостряка, дзвеніли в руках батальйонців.

— Ну, хлопці, розташовуйся! — крикнув пророб, показуючи ділянки для товаришів.

Не маючи часу вивчити панораму, що оточила їх, товариші, як скажені, кинулися на штурм гнилої скелі, що перекривала злим нашаруванням добрячу товсту глибинь міцного первісного ґнейсо - ґраніту.

Дзенькнули ломи. Вдарили кайла і от загула там, де ніколи ще не гула, пісня праці.

Сипнула скеля холодними бризками своїх струмків, що збігалися сюди, як в найнижчу точку з усіх боків. Вогкий дух пішов навкруги. Всі змішалися в запалі Танабаш забув про самого себе. Він думав лише про злосчасні шість тисяч і про гадюку Кривинського.

Батальйон забув про свого командира і лише іноді, відкидаючись, щоб витерти піт, поглядав у бік, де працював Танабаш. Але пізнати його було тяжко: мотузяні чуні сховали його чоботи як і в інших, звичайна робоча сорочка, убрана в сірий накриш бетону змивали будь - яку ріжницю поміж ними.

Танабаш кидав лом на скелю, вишукував щілину і, намагаючись зберегти сили лупив просто в неї. Він почував, що скеля тріщить, що він вирив у півметра яму, що він нарешті надибав чорний кавалок міцної вже не гнилої скелі, яка лежала вже тисячі років, до всяких богданів та сагайдачних, що проносилися над нею.

Праця кипіла, як окріп. Ніхто не згадував навіть у проекції козацьких чайок, що от, мовляв, кілька то років проносилися над головами і над дном, де зараз шипів генеральний бій.

Танабаш сердився. І хотів себе стримати, щоб зберегти на цілих два тижні свою ненависть і злість на ворога, і щоб рівнозначно розподілити її на всі дні і на всі рухи, що їх він робив для дніпрельстанівської чести і слави шаленої праці.

— Бережи! Бережи! тріпотіло його серце, викидаючи на поверхню тіла рясний дощ великих пітних краплин. І він зберігав свою ненависть, як свою робітну силу. Ненависть, як основу свого запального труда, що ним він хотів ударити по ворогах Кривинських.

А нагорі тимчасом пливли жирафісті зводи, які то кидали в цю зелену глибину свої цебра, то вибирали широкими лотками всю непотріб, що накопалась, надовбалась за певний час отут руками ударного батальйону.

Такелажники обережно скеровували рух і порухом пучок вірно направляли працю зводів.

— Віра!

— Майна!

— Ще майна!

Билася над головами голуба піна вечора, що хутко сходив, поки тривав запаристий труд. Синіло все внизу. І тоді загорялися лямпи, великі юпітери, що не гірше за кінофабрики кидали снопи яскраво - жовтого світла на оточене дно.

А воно сповзало все нижче! І нижче!

Раділи товариші.

Радів і сам Танабаш. І весело рахував десятник тонни за тоннами, що вилітали вгору геть, щоб, обернувшись на дробарці, припливти до Дніпра уже течним бетоном.

— Вигнать, товариші, сьогодні ще більше за ординар!

— Вигнать і нікотора гайка!

Підносили гуртом уламки скель. Брали п'яту ломами, а то й більше, коли уламок не хотів вилазити із свого чорного лона. І не дивилися нагору, де в чорнім мороці вечора тривожно хиталися зводи і машини, пускаючи довге ласо гачистого штропу. А там усе пливло, як у ві сні, затуманеним лиском юпітерів і синьою плинню близької ночі.

— Агей, працюй, хлопці! Вигнать ще чотири тонни!

І батальйон п'ятирічки, винний провиною колектива, що не перевиховав або не викрив злочинця, знову длубав скелю.

Розгоном рук, рясним дощем стомлених тіл, що вкрилися потом, скінчалась сьогоднішня робота. Хитаючись вийшли товариші з логовини середньої протоки.

Хитаючись ішов і Танабаш. Сьогодні він радів. Він досить мав волі, щоб зберегти велику порцію злого спомину про кляті шість тисяч.

І зібравшись на сходи, на звичний рівень ряжів, всі ахнули — сьогодні дно стало глибше на кілька метрів. Воно вкрилося ямами, що в них збігалася вода з великих круглих валунів, що на них стояли ряжі.

Тепер дно було нижче звичайного Дніпрового дна на вісім метрів.

Повернулись із інших ділянок хлопці. Сто кайлярів та лопатярів стрінулись з чотиристами топтальниками, бетонярами, ковалями, машиністами.

— Ага, пилоправи?..

— Гей, пилостави!..

— Мотористи!.. Машиністи!.. лунали вигуки, коли товариші, скинувши спецодяг, чуні, топтальні бетонні чоботи зійшлися в своєму клюбі і розповідали про свою перемогу.

А на завтра, а на післязавтра протягом двох тижднів — і безупинному розгоні добровільної праці, в шалених вигибах і згибах надзвичайно виносливого людського тіла, заряженого, наче динамітом, злістю на дві стихії — на Дніпро, що крав своєю несподіваною шпорою робочу силу і робочі години, і на тих, хто погано стоїть біля радянських кас,— ішли дні, пливли години і чіткі секунди.

Два тижні, як гарячі блини, пеклися на календарних листочках і падали витраченою силою, щоб за ніч знову налитися нею. І топтальники, що втоптували в сусідніх протоках на високих бичках у великих кубах дерев'яних форм вогкий бетон, і ковалі, і бетонярі — всі, всі працювали справді добре.

Кожний рух ноги, що вгрузала в бетон, витискаючи з нього випадкові шари повітря, кожний змах кайла дав надзвичайно багато. Два тижні минули, як хвилька.

Ентузіязм народив чимало сил.

І от, уявіть, останній день, коли робітництво, почувши про героїчну боротьбу батальйону п'ятирічки, де командиром був не Танабаш, а такелажник і десяцький, зійшлося на урочисті збори в тому ж темнуватому клюбі, щоб узнати наслідки шаленої роботи.

Всі лави забили слухачі і глядачі. Робітництво змішалося з охоронниками. Греміла музика, лунали пісні, вперше після двох тижнів такої несподіваної перерви. Сяяла електрика. Радісно походжав Танабаш, знаючи, що вони своє зробили як слід.

Нарешті звякнув дзвоник і президія, обрана тут на вечорі (головував куций комсомолець Грицаєнко, а Танабаш секретарствував), запросила на сцену сивого бухгальтера з Головної Управи, що прийшов сповістити про наслідки глибинного бою.

Тихими кроками вийшов бухгальтер і, відкинувши голову назад, щоб краще прочитати рядок цифр, виголосив радісну звістку. Нашорошена заля враз загула оплесками, а оркестра вдарила туш, бадьорий, радісний і урочисто піднесений.

Танабаша прошибла сльоза і останні краплини ненависти, що її він зберігав для пам'яти по Кривинському, змилася від подиху тепла, що поплівло від гарячих зборів.

— Скільки, скільки? — перепитували матері охоронників, раді за своїх синів.

— Батальйон п'ятирічки у складі п'ятисот душ за цей час заробив **двадцять тисяч, триста сорок карбованців і шістнадцять копійок,** — повторив сивий чоловік на сцені, тримаючи папірець у високо піднесених руках.

Нова хвиля радости і високого почуття трудової чести, доблести і відновленої слави ВОХР'у пронеслась по обличчях присутніх. Танабаш уважно записав цю цифру в протокол, і гірше за все боявся поплутати цифри, бо бухгальтер прочитав їх дуже швидко.

— Перекрили все з гаком!..

— Тепер питання, товариші, — волав Грицаєнко, користуючися чудовою нагодою покричати на зборах, що він любив робити, — що ми робитимемо з отою зайвиною в чотирнадцять тисяч?

І одноголосним подихом принесло єдине слово — віддати у фонд п'ятирічки, фонд того самого Дніпрельстану, чию честь так зганьбив тихий боягуз Кривинський, спільник переодягнутого офіцера.

І нова ухвала була новою ідейною перемогою славетного Дніпрельстанівського батальйону ВОХР'у, що може перевершила першу перемогу на гнилому дні.

20 січня 1931 р.

Я. ГРИМАЙЛО

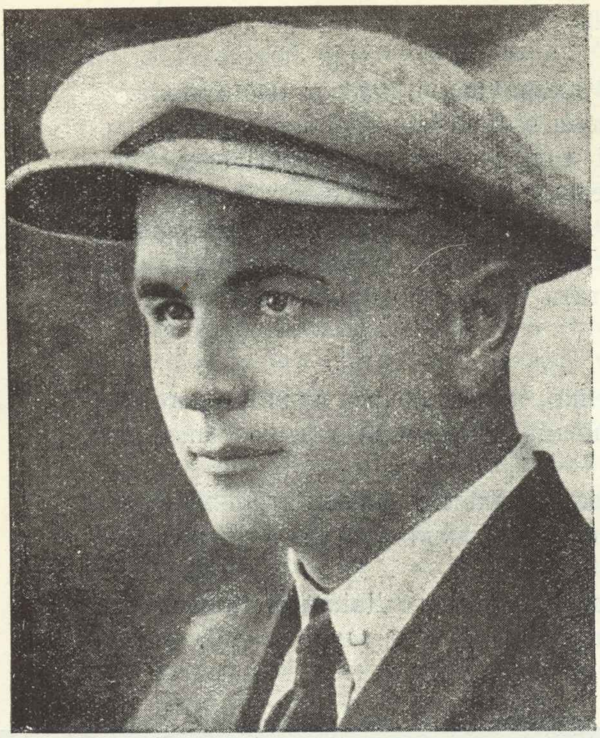
Дніпрельстан

Об скелі бився водами мутними,
нікому він коритися не звик —
шумів віки порогами своїми —
Дніпро — свавільно-гордий бунтівник.
На береги казково-мальовничі
суворих хвиль котилися буруни...
Та от прийшли загони робітничі,
країни волі і труда сини.

О, еро Рад! О, поступе залізний!
Чи чуєш, Дніпре, забувай той час!
Ну, що тепер твій Ненаситець грізний,
супроти сили і воління мас.
Вони прийшли над гулами твоїми.
Могутнім громом залунав їх крик:
„шумів віки порогами своїми,
свавільний Дніпре, гордий бунтівник!“

„Тепер будеш шуміти двигунами,
крильми турбін дзвеніти ніч і день,
тепер буде електрика над нами
співати праці — вогневих пісень.
Свавільна міць — у велетні заводи.
Мости повиснуть в зоряній імлі,
тепер будить твої підвладні води,
із краю в край — гойдати кораблі.

Забудеш ти, у шлюзах, у ґраніті
ось ці слова: „Коритися не звик“.
Інша слава загуде по світі —
новий Дніпро — могутній робітник.

А Н Д Р І Й   П А Н І В

Дим над Хортицею

(ФРАҐМЕНТИ З ПОЕМИ)

I

Запоріжжя.
Не згадка ти давня,
Не романтика
диких атак —
Зміст новий в тебе вкладено
І виглядаєш ти
так:
Серед степу —
пляма червона.
Не даремно
червоні у тебе дахи.
Коло тебе
брат із бетону
Виростає
з Дніпрових
хвиль.
І лежить
упокорена Хортиця
І мовчить ще, і сняться їй сни,
А над нею —
весело котиться
З „Комунара“
дим
голосний.

І Дніпро свої руки — затоки
Пожадливо до міста
простяг —
Невідоме, сліпуче око
Дивиться в нього з моста.
То чаклун новий озирає
Володіння просторі свої
Його погляд
тремтить,
шукає
Там
у синій, у чорній млі.
Там
у сивих, древніх туманах
„Романтична“ країна
встає —
Загорається
дивний ранок
Електричний
займається день.
Запоріжжя —
не давній спомин
Про романтику
диких атак —
Запоріжжя —
індустрії гомін.
Запоріжжя —
революції
факт.

II

Ніч... Золотяться огні...
Гроно огненне в степу
Сяє, мигтить в далені,
Манить в спокусливу путь...
Зорі упали на діл,
Зорі горять і дзвенять
В геометричні ряди
Мудра рука їх сплела.
Є візерунок і плян
В переплітанні огнів —
В млі мерехтить
Дніпрельстан
Символ невиданих днів.

III

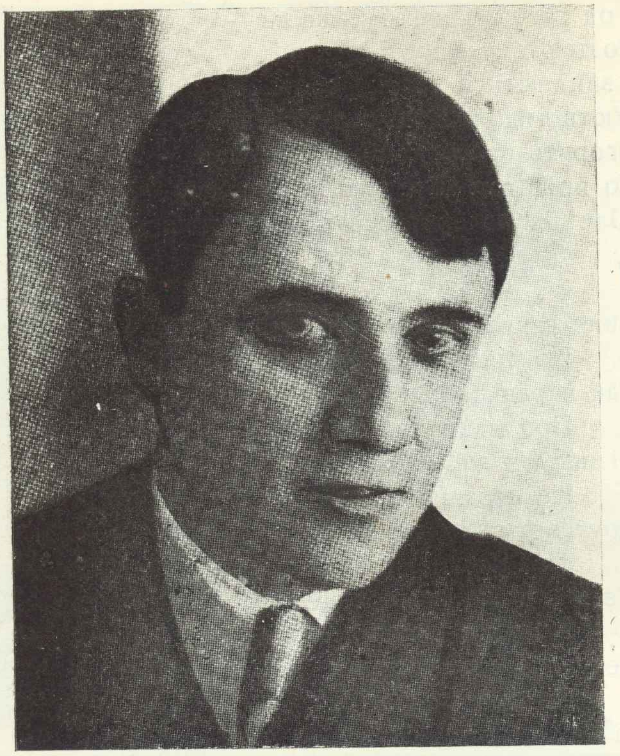
Лівобережжя, Правобережжя —
Старі слова та новий зміст —
І граціозно і обережно
Єднає їх Кичкаський міст.
Вночі і лівий і правий берег
Не наглядяться ніяк в Дніпро —
Старому сняться далекі ери
Майбутнє сонце, забута кров.
Над ним чадять, курять димами
Нові споруди нових віків,
І спів тонкий пряде динамо
Вплітає пасмо в гомін гудків.
І берег лівий, і берег правий
Ударним поривом горять —
І крізь електрики заграви
Горить над лівим вгорі зоря.
Які поеми заплітає
Наш непохитний, суворий плян —
Перемагає, в огнях зростає
Непереможний Дніпрельстан.

IV

А вночі — над Хортицею тіні
Їх в чаду ховає сивий дим:
Сивоусі лицарі Вкраїни,
Трьохсотлітні велетні — діди.
Б'ють вони в таємні тулумбаси,—
Та дзвенить і закликає сталь:
Од Карпат до димного Донбасу
Чорна рада суне вироста...
Чорна рада радить дивну раду —
І летить з гранітної гори
Невблаганна дика канонада
І свердлів неугомонний крик.
І од рук непереможних кранів
І од гуку, скрежету машин —
Розтають у мареві тумани
І зникають у далеку синь...
Б'ють тоді новітні тулумбаси,
І горить огонь каміння й криць —
То привітом Штерівка з Донбасу
Шле пасмо братерських блискавиць...

V

Лине струм із Дніпрельстану,
По дротах дзвенить.
Лан в ранковому тумані
Про майбутнє снить:
Ні посухи ані зливи
Не страшні землі —
Друг могутній, незрадливий
Там у синій млі.
Б'ється чітко його серце
В музиці динам,
Нечувана сила ллється
По дротах ланам.
Ні богів, ані півбогів
І чортма чортів —
Над майбутнім перемога
В музиці дротів.
Ось зійшлися, напилися
Дивної снаги,
І у землю уп'ялися
Електроплуги.
В тиші, в спокою страшному
Степ пройшли рудий,
Не знайома їм утома
Невідомий дим.
Зачарованим загоном
Сівалки ідуть,
Штучний дощ з грудей бетонних
Кропить їхню путь.
І горять, як в паутині,
Електросонця.
На роботу третя зміна
Вийшла дружно вся.
Дні ідуть такі, як ночі,
Ночі, наче дні...
Ниво. Коли ми це схочем,
Мусиш темп змінить...
Колоситься дивна нива
Без країв і меж,
Друг могутній, незрадливий
Її стереже.
В непомітнім братнім струмі
Сили дивні мчать —
А над всім стоїть в задумі
Постать Ільїча.

В. СОСЮРА

Дніпрельстан

(МАЙБУТНЄ)

Цвіте Червона Україна,
Де хвиля в берег б'є дзвінка,
там, де Дніпро гримить і лине,
уже поставила турбіни
міцна робочого рука.

Пороги, вежі, мури, брами...
І от над шумами ріки
спокійні велетні динамо.
де золотими двигунами
біжать за склом маховики.

Коліс і кроків біганина...
Хто дав розгін?
Який титан?
Шаленим током Україну
непереможно і невпинно
жене в Комуну Дніпрельстан.

І день, і дим, і даль, і рими,
бадьорий крок, бадьорий спів...
Шумлять міста... А десь над ними
у небі арками легкими
цвіте мереживо мостів.

Немов пожар на небокраї,
Од нього в барвах далина,
То ненажерливо, без краю
Вкраїна домнами ковтає,
Моря огненні чавуна.
Кому фантазія і сни ці
в потоці марінь і горінь?..
Неначе струни, залізниці
У блеску райдужному криці
біжать у мрійну далечінь.

О, багрянійте хмар овали!
В руках у нас стихії гать.
Гудуть дроти над полем чалим,
І там, де банди панували,
електропотяги летять.

Вагони рвуть повітря груди,
через мости й ланами мчать.
А за вікном щасливі люди
про те, що є і те, що буде
поміж собою гомонять,

У місті синьою юрбою
робітники на працю йдуть.
Кричать гудки, мов сурми бою,
І трактор тяжкою ходою
У полі чорну ріже путь.

Там, де соша привітно лине
В село долиною з гори,
звучить із вікон піаніно,
і у садку за синім тином
веселий гомін дітвори.

Не марно йшли ми до загину,
несли в поля пожежі гнів...
Цвітуть веселкою хвилини
й старий Славута з України
нову Америку зробив.

Сумна коса і зір чудовий
комусь приснилися давно...
вишневі губи, чорні брєви.
пісні дівочі вечерові
і шум акації в вікно...

Прощальний шум... хіба забуде...
Горить під місяцем мій штик,
І патронташ хрестом на груди...
А за Дінцем в погонах люди,
І зброї дзвін, і плач, і крик...

Не марно йшли ми до загину
на крик розпачливий „Війна“!
немов у лузі та калина,
колись печальна Україна,
тепер весела сторона.

Бушують юрбами майдани,
Ясна для кожного мета.
І певний крок гримить і тане...
Міста, міста! Стрункі титани —
побіди зброя золота!

Готові всі завжди до бою.
Лиш гасло здійметься ясне,—
земля застогне під ходою,
і даль грозою світовою
непереможно спалахне.

Які ясні навколо лиця!
То синьоблузники пройшли...
Їх руки вдаль, неначе птиці,
вони підвалини із криці
під мур республік підвели.

У вишині плякатів кличі.
В майбутнє путь! В майбутнє путь!
Трамваїв дзвін, гудки, обличчя...
А ніччю клюби робітничі
роями шумними гудуть.

Ми форт міцний зробили з краю:
На мурі мур, на гаті гать...
Прожектор небо розсікає,
І золоті аеро зграї
в його промінні мерехтять.

Жаданий день не за горою,
коли повстань ударить ток.
Ідуть полки, і дзвонить зброя,
команда з рою і до рою,
ряди хита ритмічний крок.

Ідуть полки. Наказ: „Начати“!
В майбутнє путь, в майбутнє путь“!
За ними танки і гармати.
неначе велетні горбаті,
рядами грізними повзуть.

А небо тихе і безмовне,
на ранок — зоряні гаї.
Ідуть полки й поля бавовни
за ними шумом ніжним повним
хитають кучері свої.

Команда рве поснулі гони,
ритмічно цокають штики.
На сході полум'я червоне...
І на озброєні кордони
тривожно зорять вороги.

Ідуть полки, нема їм краю,
од них у даль прослалась тінь.
А Дніпрельстан горить і грає,
він рай земний зробив із краю
для щастя інших поколінь.

Шумить Дніпро... Керують люди
двигтіння сил, глухе, сліпе.
Машини дмуть могутні груди...
СРСР дала це чудо
безсмертна воля ВКП.

В росі Тарасова могила,
навколо — криця і чавун...
Спокійно спи, поете милий,
вже простягли над світом крила
міцні республіки Комун.

В бетони й сталь наш край закутий.
нам не страшний ворожий стан.
Минуло „бути, чи не бути“?
Над синню буйною Славути
про це вирує Дніпрельстан.

І. ФЕФЕР

Єврейський поет (Харків)

З циклу „Дніпрельстан“

А дуби старіють, далі оточили,
В парку все зимніші подуви вітрів.
Береги лиснiють, як раніш лисніли,
І колишні трави квітнуть на горі.

Кістяки по нутрах глибоко зариті,—
Звідки знати, хто й коли пішов на гній?
Хто їх там — татари кинули, чи скити?
Може комсомольці — ночі навісній?

Із розкритих далів — кораблі новітні,
А старі назад відходять в далечінь,
Звисли юні дні на береги розриті,
Сиві та старезні — міст новий злучив.

Тисячами зайди карбували грона
Співів хуртовинних, кроків юних дав
В подиху холоднім Дніпрового лона,
У старій тривозі спокою Дніпра.

З єврейської *І. К.*

За

соціялістичну перебудову села

суцільну колективізацію

ліквідацію куркуля як кляси

ІВ. КИРИЛЕНКО

Натиск

(УРИВОК)

Розділ VIII

Минуло п'ять днів. Рідкодуб метався з хутора в хутір, з одного кооперативу в другий, всюди несучи з собою організованість, міцну волю і натиск. Дивлячись на нього, завзятіше працювали Свириденко, Карась, Костенко і комсомольці.

А проте, справа з хлібом стояла далеко не блискуче... Після успіху першого дня — у Свириденка знову щодня збиралося всього лише 15 — 20 пудів і Рідкодуб бачив, що за такого темпу пляна не виконати.

— Погані діла, Карасю,— якось казав він голові сільради, слухаючи звіти комісій, що ходили по дворі, виконуючи постанову загальних зборів.— Зовсім діло дрянь, доведеться садовити декого.

— Це не секрет. Посадити одного-двох злісних куркулів треба буде. Для острашки.

— Інакше ми сами сядемо на мілке. Верно говорю,— рішуче вставив і свою думку голова КНС.

Щоранку сходилися вони втрьох, наче члени польового штабу, слухали безпомічні і мляві звіти комісій, гарячкували, тримали, давали поради, а коли лишалися сами — довго мовчки палили, а потім тихо і втомлено радилися, яких заходів вжити, щоб за всяку ціну вчасно виконати пляна.

І майже завжди доходили одного висновку: треба одного-другого злісного приховувателя хліба заарештувати й відправити до бупру. Це, безперечно, зробить відповідний вплив і на решту заможних селян.

Коли ж справа ставилася практично: хто саме є той злісний приховуватель, кого треба заарештувати — ніхто з трьох не міг чогось певного сказати.

— Говоруху ще можна потрусити. У нього хліб є... Хвакт,— пропонував Костенко і починав тинятися від одного до другого вікна великої кімнати сільрадівської, спостерігаючи, як у високій лободі та щириці вовтузилася дітвора, лаштуючи собі куреня.

— Трохи треба почекати. Як ви собі не кажіть, а двісті пудів таки вивіз. Це не секрет. Хто зна, чи ще у нього є хліб. Ми думаємо, що є, а воно може й нема. Треба напевне знати, а тоді вже й брати за глотку.

— На одному Говорусі не виїдемо, хоча б у нього ще двісті знайшли. Треба всіх заможних організовано труснути. В наступ на них, як на фронті. От би діло було. А так що ж...

— Ворушили вже їх, аж набридло. І аґітатори приїздили і загальні збори скільки разів скликали, і різних актів безліч. Це не секрет. На зборах ніби все як слід, ухвалюють виконати пляна, виявити приховувателів та, що вам казати, ви читали протоколи, сами бачили. А дійде до діла, ніхто не вивозить.

— А Омелько Гуць, та не сукин син,— скипів Костенко,— глитаюга ж на всю сотню. Опридільонний гад. Приходить до нього до двору комісія: „Вивозь покладене на тебе, Охриме Йосиповичу“. А в комісії два незаможники: Гаврило Струна та Іван Голобородько. Подивився він на них звірем зацькованим і поплентався в комору. Чекає комісія. Думає — пішов дивитися скільки збіжжя у нього є, щоб відповідь ділову комісії подати. Аж ось він виходить, гадюка, на харі усмішка лисяча, а в руках коряк житнього борошна:

— Нате, каже, товариші комісія, на государство. Підтримати готовий, але більше не можу — не маю.

— Та чи не тварюка, сукин син...

— А що комісія? — поцікавився Рідкодуб, не плюнула йому межи очі?

— Плюнути не плюнула, тільки сказала: „Знаєш що, чоловіче добрий, ми не жебраки. Борошна коряками не збираємо; їж сам, щоб тебе черви та шашлі з'їли“.

— Нічого, ми за нього візмемося. Хліб і в його є. Це не секрет. Не може цього бути, щоб у нього якихось пудів сто, а той півтораста не знайшлося зайвини.

— Тоді, товариші, почекаємо ще день - два. Подивимось, які наслідки комісії, а потім візьмемося за деяких та так візмемось, що аж чортам тошно стане,— підсумував Рідкодуб, а сам собі думав: в таких справах гарячковість шкідлива. „Сім раз одміряй — раз одріж“.

— Верно! Чого там з ними в кузьмірки грати, — хвилювався Костенко.

Кому, кому, а голові комнезаму добре залили за шкуру сала всі оті Говорухи, Ґуці та Степаненки. Ясно, що не міг він спокійно згадувати за них.

Рідкодуб вийшов з сільради і, попрощавшись з Карасем та Костенком, пішов вздовж вулиці, перебираючи в думках всі засоби, що їх можна було б вжити в своїй роботі.

Аґітація? Ні до чого. Хіба мало аґітували селян його попередники, та й він же сам на кожному кроці пояснював суть і значіння хлібозаготівель. Постанови? Їх було більше, ніж треба, але вони так і лишилися хорошими документами, що в той же час не додавали жодного кілограма зерна.

— Натиску на куркуля з боку всієї незаможницької та середняцької суспільности. Оцього саме в Шевелівці досі не було. Розкачати слід народ. Але тяжко іноді буває протиставити, наприклад, бідняка Марченка його сусідові глитаєві Степаненкові... Щороку Марченко позичає у Степаненка пуд - два до врожаю, а розумний і хитрий Степаненко в таких випадках, позіхаючи та почухавшись з півгодини, помнеться, потреться, а потім позиче: — На вже. Так тому й бути. Де ж вам бідним позичити, коли ж ваше государство про вас не турбується.

То нічого, що той нещасний пуд на цілий рік ставить Марченка в певну економічну залежність від сусіди, і один спогад про те, що Степаненко щохвилини може нагадати про борг — сковує вуста Марченкові.

А хіба один Марченко? Багато їх на селі, що може й бачать ворога, відчувають його власним горбом — та сказати щось безсилі.

Ще одну рішучу методу мав у запасі Рідкодуб. Це арешт злісних приховувальників хліба, опис та продаж з торгів їхнього майна — словом все те, що має назву надзвичайних заходів. До цієї методи Рідкодуб вирішив удатися лише в крайньому разі, коли всі попередні не дадуть більш-менш значних наслідків.

Думаючи так, Рідкодуб простував вулицею без певної мети, час од часу підводячи очі і вдесяте, втридцяте спостерігав на собі або ненависні або байдужі, лише зрідка привітні, погляди зустрічних шевелівців.

Якось несподівано в думці порівняв себе з салдатом на фронті — тільки фронт цей куди заплутаніший і складніший від бойових фронтів горожанської війни.

Згадалося: чотири роки літав на вороному, командував ескадроном, а потім і полк водив у шалені наскоки і ніколи не дрижала йому рука, не зривався голос, коли гукав слова команди, не заїдала клята туга. Було тоді все просто і ясно: червоні, білі. Білих треба знищити. Він червоний, а звідси всі його обов'язки й права. Тоді шукати ворога не доводилося. Стояли один проти одного два табори, що жили єдиним пекучим бажанням:

— „Знищити супротивника!“

І твердо знав тоді Рідкодуб, що доля його й мільйонів таких, як він, залежить від вирішення простого питання:

— Хто кого?

А ось тепер, сьогодні, хіба не стоїть це питання? Пригадав першу зустріч з головою комнезаму Костенком. „У нас тут боротьба“, казав той і, безперечно, був правий. Справді, хіба в Шевелівці не висить у повітрі оте „Хто кого?“ Хіба Карась, Костенко, товариство спільної обробки землі, незаможники, кілька комсомольців з Колькою-трактористом на чолі не є фронт, що йде в наступ на Говорух, Гуців, Степаненків?

Але як іноді тяжко буває знайти ворога в цьому морі дворів, двориків, хат і хатиночок... Як часто буває, що в одній особі тісно переплутались і дружні і ворожі собі поривнная й дії. Взяти хоча б Стьопку Говоруху: комсомолець, письменний, активний, працює в сельбуді і в той же час б'є в обличчя дівчину, носить австрійського багнета, не хоче коритися постановам бюра осередку, спокійно вживається з батьком, запеклим глитаєм.

— Тут з плеча не рубонеш,— згадав кавалерійські наскоки Рідкодуб і, почувши стук сокири об дерево, глянув праворуч. Ага, Васька Плотник ремонтує шкільний ганок. Ще вчора договорив його Карась на цю роботу і хлопець тепер, засукавши вище ліктів рукава і широко розставивши ноги, тесав короткого товстого обапола. Лезо сокири блискало на сонці, від кожного удару деревина, мов жива, кректала, і покарьожені білі тріски падали під короткі й дебелі, трохи вигнуті, Васьчини ноги.

— Гарний кіннотчик був би з нього,— подумав Рідкодуб, помітивши кривизну Плотникових ніг, і попростував до нього. Хотілося з кимнебудь одвести душу, поговорити по-товариському, порадитись. Повсякчасне напруження давало себе відчувати й вимагало певної розрядки.

— Майструєш, Васю? Здоров був, товаришок.

— Еге ж. Драстуйте й вам.

Васька випростався, витер рукавом спітніле обличчя, кинув на купу трісок сокиру і, весело глянувши на Рідкодуба, сказав:

— Закурити б оце, а то аж вуха попухли не куривши.

— Давай покуримо, щоб дома не журилися.

Посідали на обаполі, від якого гостро пахло смолою і сосновою живицею, і запалили, пускаючи в прозоре повітря блакитні димові струмочки. Перед тим, як розтанути, струмочки ті переплітались, розпливалися в найдивовижніші візерунки, і мимоволі очі курців стежили за їхнім повільним вмиранням.

— Та тут роботи надовго,— сказав Рідкодуб, оглядаючи напівроззалений трухлявий ґанок.

— Днів за три зроблю. Мені аби матеріял увесь був.

Рідкодуб почував, що не з того почав він розмову з Плотником. Десь у глибині наростало тепле почуття до цього роботящого комсомольця, що днями ходить з пилкою та сокирою по хатах, заробляючи на прожиток і собі і вдові матері, а тільки сонце зайде — грою своєю веселить молодь. Це ж він, тихий і лагідний Васька, щовечора, награвшись до одказу, відводив от гурту Оленку і з благальними жестами говорив завжди одне і теж.

Васька Плотник був приємно зворушений такою увагою до нього від представника центру.

— Простяга чоловік. Як би такого нам у Шевелівку — в три щота б збили пиху Говорухам,— думав він, а вголос додав:

— Добре ви таки вкрутили Стьопку. Після висидки вовком на всіх дивиться. Вчора вийшов на вулицю, нахвалявся на Пашку: спіймаю, каже, кишки випустю. І співати не співав. Не получається в нього. Не слухають його. Покрутивсь, покрутивсь і подався кудись.

— Ех, Васю, не в тому справа. Провчити хоч кого можна, а от хліба треба, багато хліба, а його не везуть. Сказати, не було б, так ні ж, хліб є, хоч і далеко захований, але є. У куркулів особливо. Га? Як ти гадаєш?

— Звісно, у них. Я вже, не бійсь, не приховаю, бо їсти треба. Що заробиш, ото й мого... Єй-бо правда. Воно, конєшно, є у нас такі, що горох та квасолю про людське око їдять, а в землі сотні пудів гниють. Отаких щоб потрусити.

— Звідки мені знати, Васю, де він той хліб захований? В кожний двір не підеш з обшуком. Це, браток, справа слизька. Без цього треба. Тільки в крайньому разі.

— Я, конєшно, розумію що до чого,— поспішно погодився Васька. Потім промовчав з хвилину, пильно подивився на блискуче лезо сокири і, підвівши голову, спитав:

— А Говоруха скільки вивіз? Мені інтересно.

— Двісті пудів.

— Тілька двісті? — здивовано перепитав Васька.

Рідкодуб нашорошився.

— Тільки. А хіба в нього більше є?

Та я так собі, не знаю. Я чомусь думав, що він більше вивезе,— ухиляючись від прямої відповіді, мимрив Васька і раптом почав уважно стежити за „сонечком“ що виповзло, мабуть, з ущелини обапола і простувало тепер з одної стружки на другу.

Та від пильного погляду Рідкодуба не могла сховатися та несподівана ніяковість і невластива Васькові нещирість у голосі, коли він відповідав на останнє запитання Рідкодуба.

А Плотник вагався. Якось півтора місяці тому Стьопка запрохав його до себе, і старий Говоруха запропонував зробити кілька соснових засіків.

За ціну скупий Говоруха майже зовсім не сперечався, але ставив умовою, щоб Васька нікому не говорив про свою роботу.

— А то знаєш, сину, які тепер люди? — роблено ласкавим і напівобразливим голосом казав тоді Микита Архипович.— Засічки, скажуть, робить, значить, хліба багато має, а як насправді, так де там той, сину, хліб у нас узявся? Аби самим вистачило дохарчуватися.

Цілий тиждень у зачиненій (щоб ніхто не бачив) клуні майстрував Васька Плотник великі засіки Говорухам. А повечерявши, йшли із Стьопкою на вулицю і той регулярно, щодня, попереджав:

— Ти ж гляди, не пробалакайся. Користи тобі від цього ніякої, а ворогів наживеш.

— Воно мені, Стьопа, ні до чого. Моє діло майстерове — зробив, одержав гроші і кришка. А там хоч ви золотом їх насипайте,— охоче запевняв товариша Василь.

Пригадував тепер ці слова Плотник і відчував, що не так воно вийшло. От він, як не як, комсомолець, а Говоруха на всю губу глитай. Може справді нові соснові засіки вщерть насипані хлібом, закопані в землю і, може, гниють, без діла, а тут ось Рідкодуб, Карась, Костенко, Стрепет Колька, незаможники всі за кожний пуд думають: звідки його взяти?

А, з другого боку, й Стьопка ж товариш комсомолець, і дуже прохав мовчати. Дивно якось воно получається.

Рідкодуб бачив, що Васька бореться з якимсь настирливим бажанням і тому мовчки сидів, зрідка зиркаючи на замислене обличчя парубка, що опинився поміж двох огнів.

Напружену мовчанку порушив Рідкодуб.

— На мою думку, Васю, у нього ще ой-ой скільки хліба лишилося. Як ти гадаєш? Га?

— У кого це? — стрепенувся хлопець.

— Та в Говорухи ж... Микити Архиповича.

— Гм... Хм... Як вам і сказати... Я теж думаю, що є, а чи багато, то хто й зна... Може, пудів з триста буде,— уявивши шість глибоких засіків, несподівано для самого себе випалив Васька. Раптом він зрозумів, що пробалакався, але одночасно відчув приємну, радісну полегкість. Підсвідомо вимовлені слова про Говорушин хліб з одного маху розбили попередню психічну роздвоєність і захованість Плотникову. Так влучний поворот ключа одмикає кайдани, і вони з грохотом падають на землю. В'язень випростовується, потягається, а на серці йому радісна захльоба. Васька Плотник розумів, що тепер він розповість Рідкодубові про все. Рачкувати назад годі.

Ні, він тепер до кінця буде одвертим. Він же комсомолець, а не хтонебудь. Не з Говорухою ж йому, врешті, кашу варити та дітей христити. Попрохаю тільки Рідкодуба, щоб спочатку нікому не говорив, від кого довідався, а втім, хай що завгодно буде, — зовсім байдуже вирішив Васька. Годі вже Стьопки того боятися. Знайшлися й на нього люди — майже з побожною гордістю подивився він на уповноваженого.

І Васька докладно розповів про засіки. З його слів не можна було робити висновки про кількість хліба в Говорухи, але засічки, майстровані в таємниці від людей, безперечно мали своє певне призначення. Коли ж Рідкодуб міцно і вдячно потиснув руку Василеву і, почастувавши його цигаркою, пішов додому, той з полегкістю, щось наспівуючи, знову взявся до роботи, широко розмахуючи сокирою і глибоко заганяючи її в м'яке тіло соснового обапола.

— Сьогодні ж увечері викличу Говоруху. Цікаво, якої заспіває старий собака, коли натякнути йому на засіки. А втім, краще буде до часу помовчати. Момент підходящий по всіх разом вдарити! — думав Рідкодуб, наближаючись до Бойкового подвір'я.

— Семене Михайловичу, вам листа якийсь хлопчик приніс,— зустріла його на хвіртці Оленка.

— Від кого?

— А я знаю хіба? Прочитайте. Не встигла розпитати навіть, чий він... Всунув у руку й дременув скільки духу. Мабуть, з Завгороднівки, бо туди чкурнув.

Рідкодуб здивовано перегортав у руці сірого цупкого саморобного конверта і втретє читав, досить таки оригінальну адресу:

ПОЛНОМОЧЕНОМУ ХЛИБОЗАГОТОВЩИКУ
В СОБСТВЕНИ РУКЫ

Оленка стояла тут же, ліктем спершись на ворота і не спускала очей з Рідкодубових рук. Вона стежила, яке враження зробить на нього лист.

— Може, це Пашка або Одарка Гуцівська,— тривожно думала дівчина.— Щось вони обидві очей не зводили з нього тоді в сельбуді, коли вибирали п'єсу.

Звичайно, Оленка була далека від ревнощів, але жіноче самолюбство було глибоко зачеплене.— Ну, як таки справді... Так і вірні подруги, а од неї ховаються, мабуть, бояться, щоб не одбила,— вже без образи на дівчат подумала Оленка, наближаючись до Рідкодуба, що сидів на дубках і заглибився в листа. Вона прекрасно знала собі ціну і покищо не боялася конкуренції в Шевелівці.

— Що там пишуть? Дивись, чи не ночувати запрошують? — поцікавилась дівчина, сідаючи поруч Рідкодуба.

— Ти ж письменна: прочитай. Це не секрет, як каже Карась. А ночівлею тут, здається, не пахне.

Оленка розгорнула жовтуватий від старості клапоть паперу і повільно вголос почала читати незграбно підроблені під друковані літери:

> **ПРЫКАЗУЄМО ТОБІ, НИМЕДЛИНО**
> **УИХАТЬ ІЗ ШЕВЕЛОВКИ БО ВСЬО-**
> **РАМНО УВБ'ЄМО**
> **Атряд ЧЕРНОГО ВОРОНА**

— Значить і вас не забули,— промовила Оленка, повертаючи папірця Рідкодубові.— Диви, чи не отряд... Скільки в нас квартирювало хлібозаготовщиків — майже всі одержували такі записки. Вночі хтось у ворота встромляв. Аж чудно єйправо... „Атряд".

— Звичайно, дурниця,— зі спокійною усмішкою промовив Рідкодуб, ховаючи в кишеню погрозливу ноту від наркомзаксправа невідомого „отряда".

А. ШИЯН

Баланда

(УРИВОК)

Двері легко піддалися під тиском руки Яхонтова, і він побачив повну кімнату комсомольців, а разом з ними і отих двох...

Карпо переляканий порпавсь у паперах (нащо вони йому?) і з таким помітним і неприємним хвилюванням говорив до приїжджих:

— Сход хочете скликати? Добре. Зараз напишу бумажку до сільради.

Зніяковілий Яхонтов стояв біля дверей, не розуміючи, що тут таке. У чім справа? і хто вони, що їх так боїться навіть Карпо?

Крилами вітряка одна за одною крутяться думки, полохливі здогади, полохливі, але непевні, і немає на чому зупинитися розбурханому мозкові. Коли Карпо зблід, а це всім видно, значить боїться, значить приїхало „велике начальство" з губерні.

Підійшли до Аркадія Павловича комсомольці.

— Товаришу Яхонтов, коли парову пускати будете?

В іншому місці й за інших обставин він би дав відповідь за оце „товаришу", а тепер стримав себе.

— Пустимо. Підвіз побільшає, так і пустимо.

— А до цієї неділі підвезуть? Як ви гадаєте?

— Може й підвезуть.

— Так от, товаришу Нехльода, сьогодні на вечір треба зібрати чотири участки: Троїцький, Успенський, Микольський і Михайлівський.

— Зберем, розсильні в нас є, — і Нехльода гукнув:

— Товаришу Сай.

Увійшов бідно зодягнений селянин з палицею в руках (собак у Слободі чимало).

— Передайте оці папірці до сільради. Збиратися будемо на площі? — запитав комсомольців,—ну й добре, я так і пишу. Так от однесіть.

Сай вийшов, а слідом за ним і Яхонтов.

— Не знаєш, хто це?

— Звідки мені знати? Видать начальство, коли Карпо Андрійович перед ним дрефлять. Моє діло ось папірці однести, а що за люди до предсідателя приїжджають, то мені не ізвєсно. — Затупцював до дверей.

Яхонтов вийшов на вулицю, сів напроти волвиконкому, чекає. З годину просидів. Аж ось чути тупотіння, розмови.

З дверей вийшла ціла юрба комсомольців, що жваво про щось розповідали отим двом і повели їх до одремонтованого кінотеатру. Яхонтов зараз же подався до Карпа.

— Хто?

— З Курського.

Зять сидів бездільний, прибитий.

— Чого похнюпився?

Карпо підвів голову, подивився на тестя, сказав:

— Тисячу карбованців державних грошей розтратив.

— На що ж ти їх тратив?

— А так в роз'ездах...

— Ну?

— Записали собі в бльокнот... протокола склали... хоч тікай тепер з дому...

Яхонтов торкнувся Карпового плеча, і той підвів важку, втомлену голову.

— Балда ти... Скажи, що на ремонт театру затратив. Скільки там: двісті карбованців, триста?.. А ти скажи вдвоє більше...

— Не повірять... тепер усе одно,—апатично промовив Карпо й підвівся з м'якого крісла. Обідали вже?

— Ще ні.

— Ходімо.

— А за чим вони приїхали сюди? Не перевірять же твої дурацькі розходи? Якась інша робота в їх...

— Чистка партії.

„Ну, слава богу, — подумав, Яхонтов, — а я вже думав, млин забиратимуть“, — і обоє рушили обідати.

Над вечір площа вкривалася народом. З найглухіших вулиць та провулків баландянських, не поспішаючи, прямували до базару, і зібралося так багато тому, що доладу ніхто не знав, нащо скликають усі участки разом. Зупинялися на площі, розпитували один в одного.

— Мітинг який, чи що?

— Гомонять, з Курського, комісари.

— Ну?

— Ти дивись, скільки народу. Колись кумедіянти виступали тут, теж чимало людей було.

— Цс-с-с-с... На трибуну зійшов...

Вщухла гомінлива людська маса й ті, що стояли далі, напружено ловили вухом слово „комісара“, що говорив про міжнародній стан, про ті труднощі, які переживає держава на перших кроках будування соціялістичного господарства... говорив

він красномовно, цитуючи в своїй промові постанови ЦК ВКП(б). Часто наводив цілі уривки з Леніна. Мало розуміли.

Зате, коли почав говорити оратор про клясову боротьбу на селі, про ролю куркулів і деяких партійців, що піддаються їхньсму впливові, всім стало ясно, бо мова йшла про такі болючі й близькі питання, що їх кожен спостерігав у буденному житті глухої малокультурої слободи.

— Он Нехльода у нас хіба не такий? За куркулів руку тягне...

— Цить, не заважай... Що він там каже — чистить з партії таких?

— Вичистиш їх, а як же...

— Дивись, он та комсомолка говорити буде...

Виступила від комсомолу Райцис, і як почала проти Карпа, так аж за неї острах бере. Де й сміливість береться? В Слободі кожний боїться Карпа, а тут на тобі.

— Викидати такий елемент треба з партії... Таким людям скажемо одне: „Віддайте нам partквитки і не пачкайте нашої партії"... Слобідський комсомол вичистив у себе таке сміття, але воно залишилось у нашому волкомі, як непотрібний і зайвий баласт. Я тут вже декілька місяців, але єднання комсомольців з представником місцевої влади не було. Товариш Нехльода, колишній червоний фронтовик, розіклався підо впливом куркульської сім'ї, розіклався настільки, що став ворожим і далеким нашій партії. Це не комуніст, що примушує приїжджих селян годинами простоювати біля дверей кабінету, тимчасом як сам читає всяку нісенітницю, як от „Ключи счастья" Вербицької...

„Згадала, сука, не змовчала, — пронеслося в голові Нехльоди, — ну-ну, бреши, послухаю..."

— Це бездушний бюрократ, — кричала з трибуни Соня, — що надуває довіру партії й гальмує наше цільове наставлення щодо єднання з селянством. Я пропоную Карпа Нехльоду виключити з партії і зняти водночас з роботи у волкомі.

— Отето так да-а-а! — протягнув якийсь селянин і відразу замовк, перелякавшись сам такого голосного здивування.

Потім виступив Ягор Шульга, його батько, механік Рубан. Пригадав він знову про ліс і зв'язав добре це все з Карповим „старанням".

Всі говорили не боючись, говорили „проти" — тільки один Толя Жигаїв вискочив на поміст, кидав у натовп лайливі гострі слова за Карпа. Його не слухали, а коли він почав ще комусь загрожувати — стягли геть.

Галасливі збори й нові для Слободи...

І ніхто тепер не боявсь Нехльоди і сам він став такий жалюгідний, непомітний...

Слухав, що про його говорили, і така злість душила Карпа, що коли дали йому слово, він не міг нічого промовити, тільки великим кулаком посварився до натовпу і була чудна оця безсила погроза одного чоловіка сотням людей, що мають пружніші м'язи й дужчі кулаки.

Тут же був і Яхонтов.

Слухає уважно кожного, а сам мовчить. Зачепив його трохи згадкою про дрова механік, та на тому й кінець, в Карпа скерував удар...

Заблищали дужче розумні човічки, коли виступив Карпо, але та погроза розсмішила й Яхонтова.

— Ай-яй, дурень... От дурень!.. Все діло спортив, — і не хотілося дивитись на зятя.

Покінчили з Нехльодою.

Гомонів натовп.

— Один партієць був, та й того, слава богу, здихались. Допік нам оцей Карпо.

— Невже й тобі, бабусю, допік? Та чим же?

— Допік, сукин син. Не мені, а синові моєму. Налогами замучив.

На цьому збори й кінчилися.

 Додому повертався з тестем.

— Як же ти тепер? — запитав Яхонтов, — аджеж вичистили.

— Нєт, папаша, так легко не піддамся. Мене, старого партійця, що побував на хронтах громадянської війни... мене вичистили? Я поїду в губерню, я до Цека піду, а свого доб'юсь

— Навряд, — покрутив великою головою, замовк.

Довго з вечора не лягали спати.

— Нєт, ви скажіть, ота тварюка, га? Чули ви, як вона мене? А комсомольці? Невже, папаша, дамо їм тепер з парової електрику?

— Дамо, дамо! — двічі повторив Яхонтов, наче відповідав на якісь свої думи, — хай тільки мовчать.

— А що, папаша, якби оту комсомолку та з горизонта долой.

— Дурак!

— Почиму же, папаша? Іть з-за неї всьо... Не було її, тихо й мирно жилось і всім харашо, а вона клином увійшла в наше життя, видьоргнути треба.

— Не можна. Придумай щось інше.

— Так що ж більше? Хоч думай, хоч нєт, краще не придумати... Петльою стали для нас і ота Райцис і комсомольці... Не ми їх, так вони нас, папаша, задушать... і млин одберуть, ці одберуть, — і вже тихо додав: — Не можу я їй простити за оскорбленіє. Всю подноготну, сука, перед людьми розказала... і за все візьметься. А так прихлопнути її, знаєте, нізаметно і буде хорошо.

Яхонтов думав про своє — не чув, тому нічого й не сказав на Карпову пропозицію.

— Спокійної ночі, папаша, — роздратований неуважністю тестя, Карпо замовк і пішов спати.

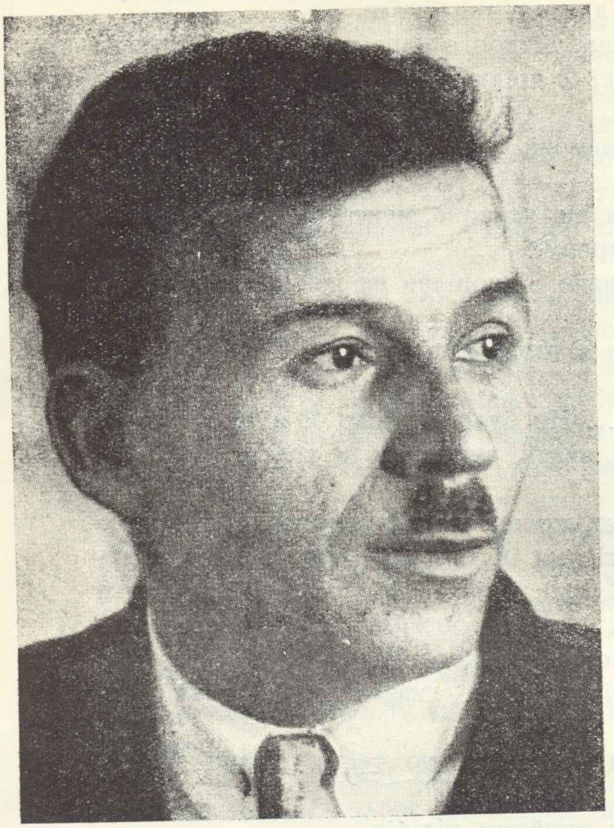
Другого дня вранці на подвір'я Яхонтових прийшла міліція.

— Дома товариш Нехльода?

— Дома. А чого вам?

Не відповідали. Забрали у Карпа „наган“ і повели з дому.

Карпа Нехльоду будуть судити за розтрату громадських грошей. Це ті „двоє“ постарались, що привіз їх від станції Яхонтов. Того ж дня заарештованого Нехльоду в супроводі двох міліціонерів відправили до повітової Грайворонської в'язниці.

М. КУЛІШ

Ескіз першої сцени до п'еси: „Прощай село“

1

Вже й примеркло, а Роман все у віконце позирає:

— Таки треба було б поїхати по нього... на станцію. Син Никандер здвигнув плечима:

— П'ятдесят сім верстов!

Роман. Тобі коней жаль!

Никандер. А як він тим трактом, що через округу, тату, ато й від Дніпра? Аби ж написав про це!..

Роман. Хоть би за село, назустріч!

Никандер (*з досадою*). На три сторони, чи як?

2

Невістка Мотрона з чулану:

— Ну, вечеря готова, кутя й узвар по-новому...

А де ж він буде у нас спати?

Роман. Де?.. Я думаю, що найкраще тут під грубкою. І тепло й повітря чистіше. Га?

Стара баба Василина з закуту озвалась:

— У чулані любив він спати. Там і книжечки читав.

Усе читав та читав... Це котрий вже рік, як пішов од нас Марко? Дванадцятий, чи який, Романе?..

Та Роман уже пішов у чулан дивитися.

3

Никандер. Чисто тобі причта про блудного сина. Гони йому навстріч коні та ще й на три сторони зразу. А ти, невістко, вари вечерю та таку, щоб була радянська — кутю й узвар по-новому. Замість, бачте, святвечора, щоб вийшов радвечір. П'ятикутню звізду зробили. Питаю: на що?

— Щоб і старе згадалось і нове було. Пху (*Плюнув і вийшов*).

4

Мотрона. Скажіть, бабо, а чого він утік з дому?

Баба. А бог його святий зна. Все його мануло в світ. Говіти раз пішла до Касперівської ікони і він зо мною. Дак у городі хотів зостатися. Не хочу додому, бабо, тут лучче. Отакий був хлопець. А як почалася серединна війна, він і подавсь десь. Утік. І аж тепер озвався...

5

Увійшов Ільченко, Мотронин батько. З віжками.

— Здраствуй ще раз, доню! (*Заглянув у закут*). Добрий вечір бабушко-свахо! (*Позирнув по хаті*). Не приїхав?

Мотрона. Ну свекрові він хоч блудний, син, а вам хто, що вдруге вже приходите?

Ільченко. Блудний родич (*тихо*). З городу він, десь з Харкова, з центру, доню, от! Уже ж про все, мабуть, знає і вам правду скаже, а од вас і мені перепаде. Бо чуток, чуток тих! Як воронння понад степом ширяють, над нашим життям. Одні кажуть, що всіх чисто д'одного у колективи, другі кажуть — ні, треті — всі церкви позачиняють, ікони попалять (*Мотрона, витираючи, спинилась*), а четверті — ніби всіх кулаків на заслання заженуть. (*У Мотрони аж полумисок заскавучав*). Та й цікаво знати, хто ж він сам тепер? Невже таки не написав про це в листі?

Мотрона. Ні. Свекор сами на цьому ворожать, та й ми з Никандром теж...

6

Увійшов Роман.

Ільченко (*вітаючись*). Кажу Мотроні, — у мене ж коні тепер стоять. Никандер на станцію, а я б до Дніпра, — чом не заказали, свате?

Роман. Думав, Никандер збив: з трьох сторін хіба вгадаєш, каже, звідки його ждати та куди по його їхати!

7

Увійшов і Никандер під ці слова.

Ільченко (*напівжартуючи до Никандра*) з якої, питаєш? Чи з комуністичної, чи з капіталістичної, чи просто з безпартейно-селянської, трудової, га? (*засміявся*).

Роман. З якої б не приїхав, до батька. Ні до багатія, ні до злидаря, — до чесної трудящої середини. Хоч що нехай каже Никандор, а на середині світ держиться й до віку держатиметься, і Радянська власть, і ми за Радянську власть і Никандер мене до віку не зіб'є з середньої путі, ані з мого думання, ні з господарювання.

Никандер. Сами зіб'єтесь, бо ваша тепер вже не на захід веде. Нема далі ходу, а що гірше — нема сходу. Западня одна. Або в комуну скотитесь (бо на те тепер ведуть), або на мою думку пристанете.

Роман. А чом тоді в газетах писали, щоб партія і робочий клас середульшости селянської держались?

Никандер. Політика! Їхали от і держались. А тепер вже кожному видно, що на середниій далеко не заїдеш та ще й з хурою такою, як злидні. Оце ж і навертають усіх до колективів та радянські якономії ген які нарізують!

Роман. Ну, приїде Марко!

Никандер. Та що?

Роман. У нього допитаюсь, от що. Де політика, де правда, та чи так воно, як кажеш.

Никандер. А як на так вийде, тоді куди звернете?

Роман. А вже коли на так вийде, то тоді я... (*бачить — Ільченко перебирає віжками*). А що це ви, свате, з віжками?

Ільченко. Надумав продати.

Роман. Та що ви! Такі віжки?

Ільченко (*розвів руками*). Времена! Може, купите?

Роман. Де вже нам (*узяв у руки віжки*). Довоєнні ж...

Ільченко. За довоєнну й продаю. Заплатив колись був сім і продаю за сім. З вас візьму й житом.

Роман. А їй-бо куплю!.. Никандре, га?

Никандер. За такії тепер віжки мало взяти й двадцять.

Роман (*до Ільченка*). Ну а сами ж як?.. Без віжок?

Ільченко. Другі є, а двоє — зайвина тепер. Роман залюбувався.

8

Зайшла у хату жінделегатка — баба Оксана. Метнула оком:

— Здрастуйте вам, громодяни! А де ж наша стара мати? (*до баби Василини*). Все у закуті та в закуті, — хоч би на повітря вийшла, на люди.

Василина. А ти все бігаєш-дівуєш.

Ільченко. Бабі Оксані що більш років, то більш вона молодшає. Зараз з дівчатами, комсомольцями, а далі, дивись, і з дітьми заграється. Агу!..

Оксана. А вгадав. Жінок та дівчат трошки зорганізувала, а тепер садок дитячий, думка є. Тільки не для таких, як ти, а для справжніх. Оце й забігла. Приходь, Мотрона, завтра на збори! (*у закут, голосно*). Може й ти, Василино, прийдеш!

Василина. Нехай вже як змалюсь, тоді...

Мотрона. Ходить той на збори, хто нічого не робить.

Оксана. Таких ми не кличемо (*пішла*).

Мотрона. Думаєте, справді на збори? На вивідки прибігла, чи не приїхав Марко. Утретє вже сьогодні повз хату пробігає. Там теж усі на нього ждуть: Петро Соньчин, Гарась у наймах, усі созовці...

9

Рипнули ще двері, якийсь не свій чоловік:

— Можна?

Роман (*упізнавши перший*). Їй-богу Марко!

Марко. Ну й здрастуйте! (*Почоломкався з батьком, з братом*).

Роман. А це наша невістка Мотрона. Це сват Іван. (*Марко привітався за руку. Вийшла баба Василина з ціпком. Поцілувалися. Заплакала стримано*).

— А господи — у штанцях, в калошиках, в такому ж пальтишці — ти ж змерз либонь! (*Ще обдивилась*). Роздягнися та хоч на піч.. Вже й старіти взявся — зморшки набігли, чи це так мені здається. А худий який, і вуси!..

Кожне нишком обдивлялось Марка, пильнувало кожного руху. Мотрона переклала Маркового чемоданчика, підваживши його в руках, Никандер це помітив:

Постав до грубки. Або ось дай, я сюди поставлю!

(*теж непомітно підважив чемоданчика. Переглянувся з Мотроною*).

Роман (*до Марка*). Був би виїхав назустріч, та не знали, звідки твоя путь, з якої сторони — а не написав. То оце я той... Як тобі їхалось?

Марко. Добре! Я од Чорної могили пішки.

Роман. Пішки!.. (*До Никандра*). Ну от бач — пішки йшов.

Марко. Та ні! Підводу мені дали, аж до Чорної їхав, а за Чорну виїхавши, одпустив. Як глянув — степ ще й ті місця, де я малим теля пас та кавуна у переїжджих дядьків просив! Пригадалось усе! Дак я пішки. Навіть на яри звернув, а звідти вже додому. А степ вже не той. Там, де хуторі були, тепер нема й сліду, тільки хрести поламані, де степ гуляв — якісь виселки...

Роман. То ж з нашого села: колективи.

Марко (*уважно перепитав*). Колективи?

Никандер (*випитливо*). Та колективи ж. Кращу землю позабирали.

Роман. А хуторі порозбігались. Кулаки ж жили і той...

Марко (*по павзі*). Одна досада, в дорозі мій годинник став. (*До Ільченка*). У вас, пригадую, був годинник? Мені б тільки дізнатися хоч приблизно про час...

Ільченко (*немов йому нагадали щось прекрасно-давнє*). А-а... Нема. Та й навряд, чи в кого є тепер. Хіба що аж в районі. А на селі нема. Перевелися.

Мотрона. І в церкві не дзвонять.

Марко. Невже отак і живете — все село без годинника?

Никандер (*почувши в голосі брата якийсь докір*). Та ж здається у Семена, в Пархілечати є. Він теж у партизанах був і придбав собі годинника.

Марко (*нахмуривсь*). У мене купований.

Ільченко (*ще уважніш подивився на Марка. Хто ж ти, нарешті, мовляв?*) Попадавсь і мені прегарний годинник, довоєнної ще марки — у голодний рік один городський громадянин продавав... Мабуть, теж тоді купили?

Марко. Ні... Це я випадково купив. У товариша...

Василина. Дайте ж йому поїсти, а тоді вже й розпитуйтесь!..

Ільченко. Це б чайку з дороги добре було б, аби цукор був.

Марко. У мене є — свою місячну норму взяв з собою. (*Никандер, Мотрона, Ільченко, вхопивши слова „місячну норму", переглянулись*). От якби мені вмитися трошки.

Роман. Дай, Мотроно, води... і рушника!

Мотрона набрала у кухоль води. Поставила на лаві біля порогу. Баба Василина занепокоїлась:

— У полумисок улий, у великий, та рушника чистого дістань!

Мотрона. А ви думали так з кухля й дам і ганчірку замість рушника...

Налила в полумисок води. Постояв трохи Марко — знає ж добре, що з цього полумиска їдять і на вмивання собі не поставлять:

— Невже й умивальника нема? Це ж така річ, що можна навіть самому зробити. Невже й тепер ще вмиваєтесь так, як до революції вмивались — з рота?

Не зразу відповіли. Переглянулись. Роман, не відчувши гостроти запитання, усміхнувся доброю усмішкою:

— А так і вмиваємось. Не звичні були до вмивальника, то й тепер обходимось. Та й то сказати: не така вже в хазяйстві важуча річ отой вмивальник. Паніти не збираємось, то можна й без нього. По-мужицькому. Та з рота і геть зручніше...

Марко. І отак всі вмиваються? З рота?

Ільченко. Про культуру питаєте? І не почувала. Культура мабуть, теж не дура — любить жити там, де достатки є.

Марко оглянув хату й почав умиватися. Мотрона понюхала його мило. Обернулася до Никандра:

— А пахуще ж яке!

Никандер. Поклади.

Марко. Візьміть на всіх, руки мити, у мене ще є кусок.

Мотрона. Спасибі. Тільки для рук жаль його милити.

Баба Василина (*приховуючи заздрощі*). Думаєш у неї нема? Аж сім кусків приховано!

Мотрона. Бабо!

Василина. А що? Може скажеш — неправду кажу?

Три куски печатного, старорежимського...

Мотрона. Мені оце теж недавно приснилось, що у вас у скрині аж сім мотків пряжі, та що з того, бабо.

Усім якось ніяково стало. Подходили до столу, до грубки. Марко, щоб притамувати цю ніяковість почав дуже вмиватися, коміра розстібнувши й оголовши шию. Баба Василина, помітивши це, підступила ще ближче, вдивилася очима в шию, обійшла навіть Марка і стала з другого боку:

— А хрестик де, сину. (*Марко одірвався од полумиска*). Той, що я в манастирі тобі купила.

Марко (*труснув мокрим волоссям. Усміхнувся*). Та я й ого вже давно... (*помітивши, що всі стали уважніші*) загубив десь...

Баба Василина повірила й не повірила. Однак оглянулася на всіх. Підтвердила.

— Загубив... (*мовляв, не подумайте, що, одцуравшись, скинув*).

Ільченко. (*ніби з гумором*). А за таких часів бог і хрест сами вже десь загубилися.

Роман. А тепер, сину, просимо тебе до столу на вечерю! (*До Мотрони*). Подавай, Мотроно. На вечерю до нас — ждали ж тебе виглядали одинадцять сливе років. Хоч і не за годинником живем, без умивальника та мила, зате хліб є та й до хліба. Спасибі радянській владі, вибились із злиднів, із наймів, осереднились, сину, та й хазяйнуємо.

Пара конячок у стайні, корівка, поросята, грушку посадив і та виросла, зазирає ось у вікно — так що й сонце ясніш стало мені в двір світити. Більшого мені й не треба.

І влада з мене задоволена і я з влади.

Як бачиш і звізду червону, п'ятикутню онукові зробив, щоб по-новому різдво розумів. Та й сами, бач, кутю справляємо вже по-новому — сідай сину! Однині замість святвечора хай буде у нас радвечір, радянський вечір. Хай одходе старий час од наших вікон і мороз! Пам'ятаю, батько покійний, а ваш дід, мороза кликав вечеряти. Набере отак першу ложку куті, донесе до вікна та й каже (*згадуючи, він з теплим чуттям все це робить*). Морозе, морозе! Йди до нас вечеряти та не поморозь наших теляток, ягняток, жита, пшениці, усякої пашниці... А ми отак сидимо всі за столом та й віримо, що то й справді мороза треба кликати... (*подивився — кожне й не зворухнулось*). Та чого ж ви не сідаєте? Мамо!

Баба Василина. І не сяду, бо це не свята вечеря, сам же ти кажеш. Хоч кутя стоїть на сіні й узвар, а не свята. Вечеряйте сами. (*Пішла в свій закут*).

Роман (*до Никандра, Мотрони*). Никандро! Мотроно! Свате! (*Ільченко устав, щоб сісти*).

Никандер. Ви б ще, замість мороза, партію покликали у вікно вечеряти.

Роман. А що, скажеш, вона не заслужила, щоб її покликати на нашу трудову вечерю?

Никандер. Як же ви її кликатимете? Партіє, партіє, йди до нас вечеряти, та не забери наших теляток, ягняток, пшениці, пашниці... Ха-ха-ха! Так, чи як? Ні! Не дуже в бога вірю й я, а проте за таку вечерю не сяду! По-моєму, або з богом, з морозом, на стару кутю, або вже на комуністичну програму стати і, замість отак колядувати — агітацію про колгосп вести. А середня ваша віра — вона нідочого, на за́пад веде...

Роман (*повернувсь до Марка*).

Марко. І я не сяду.

Роман. То й ти за стару, чи як? Це ж кутя по-новому. Ось і звізда червона, п'ятикутня. А що кутя на сіні, то це ж старий наш, прапрадідівський звичай: це ж наші трудові селянські боги: сіно, збіжжа, садовина — їх я чествую й вшановую...

Марко. Никандер правдиво сказав: це середня віра, вона ні дочого...

Роман (*до Ільченка. Ложка в руці тремтить, тремтить*). Сідайте, свате, хоч ви!

Ільченко (*що був уже сів, устав*) Вечеряте, вечеряйте! Я вже своє одвечеряв...

У Романа випала з рук ложка.

А. ГОЛОВКО

Бур'ян

Епілог

І прийшла зима й минула — аж на провесні Давид Мотузка вертався з міста в Обухівку.

Поїзд прибув на станцію зарані — опівдні, але по розкваслій дорозі йти було важко; верству по верстві місив ногами Давид, на кожному кроці провалюючися в талому снігу; ішов, ішов — уже й сонце сідало, а він ще тільки доходив до колишньої Ганівської економії. До слободи ще лишалося верстов із десять. Проте, хоч пізно, та був би таки дома сьогодні — ще донесли б ноги, та отже, лише виткнулась із-за саду ковалева халупка, така радість пройняла парубка — одразу собі втямив, що далі вже не піде. Далебі немає чого поспішати. Та ще поночі по такій дорозі. Та ще... — це ж і вона, що вже скучилась, мабуть. Згадав, як писала в останньому листі: либонь, відколи довідалась, що незабаром вийде з лікарні, та відтоді щодня як і очей не видивить. Увечері аж за греблю, буває, вийде — чи не бовваніє по дорозі з станції. „Стою, стою під вербами буває, а тебе, любий, нема та й нема" — писала. — Прибовванів.

Аж прискорив ходу Давид. Недалеко вже. Навіть уже чути бруньковий дух од верб понад ставом. Гін яких двоє залишилось, а тоді звернути шляхом, перейти греблю і в хату отак — рип: „а, здрастуйте лишень вам, люди добрі". Він навіть руку звів до голови, ніби хотів зняти шапку, та тільки збив на потилиці й зідхнув глибоко на всі груди. — Да, хороша таки штука життя. Отак іти по грузькій весняній дорозі — обвіяний молодим духом нестерпним талого снігу та землі та вербових бруньок. Хороше. А що плутає ноги втома та чавкає в драних чоботіх — дарма: ось і відпочине, і онучі просушить. О-ба! Спереду в темряві блиснув вогник (видно, в халупці світло засвітилося). Хороше!

І враз ніби спіткнувсь на якійсь думці. Аж нахмурив брови і щелепи зціпив. Та й то в силу-силу переступив. І як лишилась уже позаді, не міг іще й тоді, щоб не оглянутись на неї. — А так, отоді в шелюгах, як би не наспіли були... Аж не віриться що це було. Та й усе життя отоді в Обухівці — не віриться, що це була

дійсність, а не привидилося в важкому бредовому сні. І то в ньому, в химерному світлі примар — він, Давид, тіпався, як в лихоманці, белькотав посмаглими губами й бився, із стогоном, щоб прокинутися — прорватися в яв. А його... назад на аркані.

Це ж саме отут наздогнали були отоді. Ой, гади ж, били як. А потім як худобину взяли на налигач, а другий край Тягнирядно накинув петлею коневі на шию і — гайда. Оце згадав Давид — аж загорілися роз'ятрені спогадом ноги, розбиті в кров: тягли ж на аркані по мерзлому грудді. Ще дякувати коневі, що не розніс кісток: як не поганяв його Тягнирядно, а він що зірветься та й стане, очі косить назад, хропе й цапує. Поки то вершник зірве його знов, а Давид і одсапне тимчасом. Проте, як в село вже дістались, в силу-силу волочив ноги. Та й не ноги були то: в цілих чоботіх виходив з дому, а то вже самі халяви теліпалися на ногах, а ступні голі — саме шматтям м'яса. І отак просто до сільради.

Яка уява, хіба в бреду, створила б світ, подібний до оцієї дійсности!

А потім — льох у райміліції, допити й шелюги... Якби не наспіли були отоді, уже б ніколи з отого сну і не прокинувся. І як то вони нагодилися саме тоді. Теплими пальцями торкнулася до повік і відкрила їх. І на зоряному тлі побачив Давид її, Зіньчине, змучене й зраділе обличчя. Оце й усе, чим спалахнув йому новий світ в першому прориві з забуття. Потім отямивсь аж у ковалевій халупці. Й вона, Зінька, таки біля нього. Розповіла, як одбили його; на руках пронесли хлопці до хутірця, а там Савка підводу в тітки дістав і оце в двір уже світанком привезли нишком.— „Тут не страшно вже“ — потішала. А сама і в хаті не сиділа. Уже потім призналася, що як же й сама боялася дуже, то й вартувала надворі весь день — чи не принесе їх і сюди лиха година, щоб же хоч побачити здалеку та щоб чи в льох, чи на горищі Давида заховати. Але їх не було. А вночі приїхали кіньми Гордій Чумак із Півненком (Ілько загадав). Розповідали, що на селі такий переполох — і начміліції приїхав. Трусять усюди. Коли б ще й сюди не догадались. Мерщій ухопили Давида на підводу й на станцію. (Поїзд опівночі).

— Е-ех, і не згадувати. Точка. Оце їде, а спереду — нове життя... Імено, Давиде.

Аж іскинув шапку й йшов отак простоволосий. Отак і в хату поріг переступив — шапка в руках, та й — „здорові були“.

Що вже раді були йому всі — не знали, де посадовити, з чого розпитувати та з чого про свої новини розповідати. Степан був дома. (Ще в лікарню Зінька писала, повернувся він з Червоної армії). Був дома й дядько Клим, — уся „Ганівська громада“ була в зборі, хоч і засідання робити. — Який там перший пункт у нас? — веселий старий Коваль. — Та який — он хоч і з того почати (дядко Клим) — дерево ж возимо.— Писав Яким і в лікарню про це. Да... ну і так взагалі не те життя тепер — совецьке життя. Перевибори ж оце щойно закінчились: Гордій Чумак головою і в члени провели все своїх людей. Ось і Степан у членах состоїть. Ці життя налагодять. Та й у районі ж — і голова райвику другий і секретар райпаркому інший, а Миронова і з партії викинули. Ну, і дома у старих все гаразд — Зінька оце була якось на слободі.— „Христю просватали“,— прохопилась Зінька та й зчервоніла враз: „кому що, а тобі сватання“. І від продподатку звільнили, нібито накладено неправильно було. — Та то вже знати, яка була правильність. І спитав дядько Клим, що за них чути. Давид розповів, що перед від'їздом заходив до прокурора — розслідування закінчене вже, а це на неділю через тиждень — саме у Щербанівці ярмарок — і суд їм буде: виїде сесія губсуду у Щербанівку. — Он бо як. Оце так новина. Задиркали чоловіки цигарковим папером, „закадили“. — Ну, та й цур їм, не проти ночі їх згадувати,— сплюнув коваль,— є й окрім них об чім поговорити.

І таки було об чім.

І за вечерею, і повечерявши,— обсівшись біля припічка, щоб курити в піч, гуторили допізна чоловіки про се, про те. Уже й ковалиха та Климова жінка з дітьми

обляглись на полу. Сама Зінька не клалася спати: усе сподівалась, що може ж таки влучить часинку, щоб хоч крадькома хоч торкнутись до нього. Та й втратила надію. Аж засмутилася й губенята трошки надула. Ще хоч таки трохи зігнала злість на всіх: прогнала від припічка — (чи їм місця в хаті кращого немає?)— соломи їй треба. Постелила потім чоловікам долі всім покотом, головами до лави, тоді й собі кинула ряднину та подушчину на лаву й лягла. Але не спала, ждала все. І вже пізно за північ (проспівав півень), як погасили світло та полягали чоловіки і саме з краю Давид,— довго трималась та й ні таки — тихо-тихо крадучись у темряві, щоб не шерхнути, опустила руку з лави й нагло—наткнулась на його простягнуту руку. Хап— і вплелися пальцями одна в одну. Потім і поснули обоє отак — рук не розмикаючи.

А на ранок Давид підвівся ледве розвиднилось і зразу ж зібрався йти. Не пускали. Ковалиха ніби щось почула матернім серцем, припадало до нього, як до сина: та й поснідав би ж чим натщесерце йти, а чи мо' боїться об'їсти?— А таке!— лише рукою махнув Давид, посміхаючись,— не об тім річ: доки підмерзло оце, йти буде легше. Та й попрощавсь. Зінька й собі накинула свиту на плечі — провела за поріг, а потім, непомітно отак, і через двір аж за сад. Може б і далі, та Давид сам винуватий. Пригорнув її до себе, заглянув, щасливий, у вічі їй та й не то в жарт, не то насправді:— „А може б ти, Зіню, й не верталася?“ Дівчина зашарілась та так і прикипіла до нього. А враз одкинулась і розвела руки: „Отак, боса, в опорках?“ Давид занепокоївся: „Та чи ж ти, дівчино, з розумом? Біжи ж, біжи прямо, на піч“. І сам геть рушив. Потім, оглянувшись, побачив, що й вона стоїть,— крикнув, іще й насварив на неї рукою.

В Обухівку Давид прийшов зарані — саме школярі сходились до школи. Село вже жило. Дружньо курились димарі хат, рипіли журавлі біля криниць, ревла худоба по дворах і в морозному повітрі лунко чулися людські голоси. А крізь усе, як удари здорового рівного пульсу, паровий млин у березі.— Мелимо — значить.

Повз Матюшин двір як проходив — глянув з цікавістю.— Порожньо на подвір'ї, понуро стоять будівлі, а хата навіть з забитими віконницями. (Хвалилась Зінька, що переїхала Матюшиха до батька на хутір). Сприснув очима Давид на ворота узорні й не міг щоб не всміхнутися: „А що — чирва масть? Еге ж, не завжди і чирва-козир!“ Поминув Півненків двір. У Марії в хаті топилося. І враз стиснулося серце — Тихона згадав.— Не видержав, сердега. Який і жаль. Оце б ішов, а він би біля загороди: „здоров, Тихоне!“— „Здрастуй“ і підійшов би до тину — друзяка. Із'їли, падлюки!— І так уже до самого дому не розвіявся тихий смуток. Уже в хаті забулося трохи в радісній зустрічі.

Самі жінки були дома — мати та Христя з Докійкою. А чоловіки,— весело розповідала Христя,— один у школу пішов, а батько — до млина.

— Від каведе ж приставлений,— додала мати поважно,— тепер же й ми, сину, люди.— Та й не втрималась стара: повіки затремтіли в неї, і сльози виступили в очах. Проте й крізь сльози не затьмарила їхня невидано-прозора синь. От ніби вперше в житті своєму побачив Давид, що в матері очі — сині. Змахнула рукою сльози з вій мати і вже веселенько до сина з ласкою: мабуть, же й зморився і голодний. Давид сказав, що підночував у хуторі, але лягли пізно, то голова каламутна трохи — поснідавши, хоч і задрімає на часинку.

Проте не довелося: тільки но снідати сів,— Яким прибіг (почув, що придибав).

— Го-го.— Здоровкались, сміялись, як ті малі діти. Далі Яким:— Ну, що та як, та снідай швиденько.— Не дав і поїсти хлопцеві гаразд. Аж розсердилась Мотузчиха, а Якимові сміх:

— Не хлібом єдиним жив чоловік, тітко Марино. Та після лікарні багацько й їсти ніззя. Гайда!— Й подалися з хати.

Отак і вкрутило в себе Давида життя обухівське, з першого ж дня. Іще першого дня був ніби за гостя — роздивлявся (коли ж куди оком не кине, та й нова новина). З сільради в КНС, в млин, в „Якимову канцелярію“ — (Яким і завідувач

хати - читальні й секретар колективу „Перемога“). Всіх обійшов, з усіма побачивсь, набалакавсь.

А вже другого дня возив ліс із іншими на виселок; порався по господарству, на громадській роботі — (саме до землевлаштування готувались, з дня на день ждали в село землемірів). Ніколи гаразд і оглянутися. То й не диво, що не зчувся Давид, як і підійшло число отаке. — Прийшла з РВК'у до сільради оповістка, що в неділю отакого числа в с. Щербанівці виїзна сесія губсуду буде розглядати справу „Матюшиної банди“ і щоб про це якнайширше оповістити людність. Разом із цим і повістки було одержано на Давида й ще на багатьох обухівців: з'явитися за свідків у суд на тоді ж таки. Сьогодні одержано це, а завтра й неділя. І саме ж у Щербанівці ярмарок.

●

Чи коли й був отакий наїзд у Щербанівці, як під оцей ярмарок. Увесь вигін — ярмарковище — був запружений возами, аж ген туди за вітряки. Обухівці як приїхали, — то вже гараз ніде було й стати. Насилу пробилися на цей край. Але й під цей край аж під самі тини розлився ярмарок і навіть у вулицю вихлипнулися вози. Далебі хоч і собі у вулиці ставати. Та Яким заперечив: мовляв, чи ж кращих місць не заслужили, що будемо в проході тулитись? Він сплигнув з воза і зник у натовпі, а невдовзі повернувся „з розвідки“ удвох із Степаном Ковалевим. — Знайшов місце.

Побіля пошти звернули на руїни бувшої економії й поміж пеньками та купами цегли добралися до гамазею. Отут за гамазеєм у затишку й отаборилися.

Повипрягали коней, пов'язали до возів. З возів позлазили жінки, заметеляли спідницями, обтрусюючися — як гуси на березі з води. Всі по - святковому повбирані ради такого дня, рум'яні на морозі. Лише Марія — (приїхала на Півненковому возі) одна серед них і була ніби хора, та все собі трималась од усіх осторонь. Од воза неподалеку дядько Клим упізнав обухівців — підійшов з хуторянами сюди. І Зінька де не взялася — уже з дівчатами, до чоловіків тільки — зрастуйте — кинула, а Давида черкнула бистрим поглядом. Тимчасом Степан розповідав, що вчора ще прибув у Щербанівку й суд увесь сповна, і заарештованих пригнали. А оце щойно з сельбуду, — не починалось ще; на вісім годин призначено.

— Підождемо, — казав дядько Гордій, — більше ждали.

У затишку від вітру під гамазеєм посідали і стали закурювати. Жінки зібрались на ярмарок піти покищо, уже й знялися було, та нагло Півнівська молодиця хлипнула здивовано й до дівчат:

— Дівчата, он диви!

Всі оглянулися і так стояли здивовано очима на натовп. Щось, видко, трапилось. Люди, що досі гуртами стояли собі побіля возів, заметушились; дехто виліз на віз і всі дивилися ген у той бік на будинок райміліції. Підвелись і обухівці. А шустра Христя Мотузчина аж на віз зіп'ялась і враз гукнула схвильовано:

— Та гляньте ж бо. Ведуть.

Всі так і кинулися. Хто на пеньок, на купу цегли, на колесо чи на полудрабок виліз — і всі туди очима через голови натовпу. Справді — повели. З двору райміліції через подвір'я поміж рядами возів тихо посувалась оточена сторожею юрба в'язнів. Убік звідци й таки не дуже близько гаразд і не розпізнати кожного. Двоє в шинелях — видно, Ольховський та рижий міліціонер. Тягнирядна знати — од усіх на цілу голову вищий; і, либонь, по кудлатій шапці Матюху пізнати, а інших і ніяк. Але, видко, всі там до одного. Он скільки їх. Як на звірів, товпиться народ обабіч дороги, зразу ж услід за юрбою змикаючись у похід. І так валом валили за нею до сельбуду.

Увесь день тривав суд. І весь день біля сельбуду товкотнеча, а на ґанку і в дверях — пробка. Так увесь день надвірні двері в залю й не зачинялись. А на ґанку, як рій повис шапкою, — люди, кому не вдалося пробитись у середину. Хоч слово може якесь упаде таки й сюди через поріг.

Іноді з середини на свіже повітря вилазив упрілий, в розстебненім кожусі котрийсь із слабогрудих, що вже не міг сидіти більш у духоті. Тільки зі східців, як уже обступлять його, розпитуючи, і вже хоч би й хотів вирватися — дарма. Аж поки новий хтось вилізе ще. Тоді сами покинуть, як перечитану газету, і хапають свіже подальше число.

Отак біля сельбуду. Але й на ярмарку сьогодні увесь день тільки й балачок було, що про суд. Потім коли й день уже стемнів, засвітилося по хатах світло, поскладали ятки, — уже й роз'їздитися б (дехто таки й від'їздив, але більшість і не рушали) там-там поміж возами на ярмарковищі стали займатися вогнища (гаразд, що кладовище поблизу — з хрестами). Видко поклали собі діждати кінця хоч би й усю ніч.

А суд таки й затягся: лише опівночі закінчився розгляд справи, потім п'ять годин тривала Судова Нарада. І всю ніч не спала Щербанівка: не гасили світла, на майдані палахкотіли вогнища і тихим гомоном бродив табір, як запущена дріжджами опара.

І ось нагло уже на світанку знову знялось шумовиння біля сельбуду. Кидались люди з хат, од огнищ на майдані, але до сельбуду не протовпитись — натовп отакий. І в клекоті голосів годі щось уторопати. — До розстрілу трьох, а кого ж саме? а інших же як? І чого ще ждуть, не розходяться?

У бокові двері, що хід за сцену, раптом вихватилися двоє охоронників — розступись, і пробили в натовпі прохід на вулицю до підвід, що стояли напоготові. Потім слідом за ними вивели трьох. Найпередніший Ольховський — дуже блідий з темними плямами очей і ніби безротий (отак зціплені губи), але йшов незвичайно рівно, ніби нічого не помічаючи навколо. Услід за ним ішов Матюха — пониклий і згорблений у своїй кудлатій шапці; він непевно якось ступав ногами, наче не просто собі йшов, а намагаючись обов'язково попадати ногами в протоптані сліди Ольховського. Ззаду Тягнирядно — незґрабний і якийсь потворний: йдучи в проході, він то підморгував дурнувато не знати кому, в натовпі, то роблено байдуже спльовував крізь зуби, а врешті спинивсь, уперся, як віл, і мусіли вести до підводи силою, а він бився в руках і хрипло рикав огидну лайку. — Смертники. Порозсаджували на підводах їх, на кожну сіло по двоє вартових і рушили.

Невдовзі вивели й інших засуджених: Огир Данило, Кушніренко, Гніденки обидва — Яків та Пилип, рижий міліціонер, Книшенко, Губар Хома та Векла-самогонщиця. Одну тільки Марію Кожушну присуджено було на три роки умовно й з-під сторожі звільнено.

Цих провели в двір райміліції—пішки по етапу, потім одпровадять у місто—в бупр.

Тепер і народ повалив од сельбуду гомінними юрбами і за кілька хвилин увесь майдан став як розритий мурашник.

Біля гамазею обухівці запрягали коней, весело перебалакуючись од возів. А Гордій підганяв своїх: ну-ну, хлоп'ята. Мовляв, отакий ранок не згаяти б: підмерзло гарно, можна б і з лісом у хутір змотатися.

— Є, дядьку Гордію, — гукнув Яким, сплигнувши на воза. У Півненка молодиці ніяк не всядуться. А хтось уже рушив. Давид і собі підібрав віжки й сідати, а біля воза Зінька ніяк не добалакає з дівчатами; уже й Степан гукає, щоб іти.

— Сідай, Зінько, — Давид до неї.

— Не по дорозі ж, — ясно, наївно глянула дівчина на нього.

— Ой, по дорозі, — примружив очі Давид і всміхнувся тепло, любовно. Зінька схвильовано задихала, обличчя в неї загорілося враз і очі стали ясні, ясні та сині. Тільки й промовила розгублено:

— Та хоч би ж я була дома сказала!

А Давид під лікоть її, дівчата з сміхом за руки — стриб, і на возі вже дівчина. Рушили.

Доки на шлях виїхали, довелося й припиняти, і злазити та гуртом стягати з дороги вози, — попохмуривсь Гордій на возі: коли б це дома вже бути об оцій порі. Нарешті вибились таки на дорогу. Спершу їхали тихо, але от не стерпів Давид —

гукнув Якимові: гей, гей, а нехай лиш торкають. Крикнув і Яким щось — луною покотивсь гук уперед по валці. Спершу далеко десь спереду загриміло, потім ближче, ближче.

Ударив віжками по конях Давид. І зараз з усіх восьми копитів рвонули коні й гаркнули колеса. Холодні скалочки мерзлої дороги як дробом ударили в лице, обсипали всього. І дядько Гордій — аж затулив очі рукою, всміхається в бороду. Ззаду дівчата залилися сміхом. Оглянувсь Давид — то обсипало й їх. Упала кожна лицем у долоні, щось кричить Зінька — не чути нічого. Тільки бачить Давид — з-під долоні у неї сміються до нього її очі радісні, сині. Щось крикнув до неї Давид і собі, сам не чуючи свого голосу. Одірвавсь і ще вдарив по конях. І вже не оглядавсь, не чув, не бачив нічого. А тільки й чув, як під колесами — і спереду, і ззаду під безліччю копитів і коліс, наче туго нап'ята струна, бреніла дорога в ранкову далечінь.

В. МИСИК

Перед весною

Перед весною — дощі, моква,
і чуги, чути, наче в тумані, — як
в подвір'ях перекликаються нові слова:
колективізація, засівкампанія.
Ідуть тумани в далеку дорогу, —
в калюжі жмурка тремтить край порогу —
і встає стихією з хуторів
іржання коней і стогін корів.
Вітер зі степу і вороння, —
метушаться галки в скиртах, як злодії,
і все дружніше й міцніше щодня
завивають у лісі тугі мелодії,
в деревах виють монгольським гулом —
і хутір в яру приліпивсь аулом,
приліпивсь аулом, до нив припав,
мов слухає тупіт далеких лав.
Мов слухає, як у грузькі низи
напливають води з верхів і смугами —
передчуттям весняної грози
блакитніють хмарки вогкі над яругами,
як корінці здригаються сонні,
як стугонять стовпи телефонні,
як виють дроти тривожні згори
і розносять неспокій на хутори.
І збираються все частіше діди,
і гомонять, і блимають од неспо́кою,
і палять махорку й цебра води
випивають з пожадливістю жорстокою,
і змагаються до полуночі в хаті,
і трудно груди шкребуть волохаті,
і десь застрягає поміж усів
слово нечуване — колектив.
А надворі вітер гуде й гуде
і бродить мла над полями розгаслими,
і в брудних загонах уже де-не-де
голодують корови худі над яслами.
Їх мучить загонів зимних брудота —
вони рогами підіймають ворота,
вони ревуть із усіх дворів:
час! давно вже час! в колектив!
І з стаєнь грузьких у відповідь їм
над кожним двором і над хатою кожною
стугонить іржання і поду грім.
І, пройняті напруженістю тривожною,
їх слухають, затаївши подих,
батьки і діти в глухих господах
і наче вітром наносить з нив
слово нове й голосне — колектив.
І ось незаможник виходить: що ж —
годі стугоніти, журитись нема чого,
я до вас приєднаюсь. Колектив дайош!
Доволі скніння й ждання ледачого —
доволі, доволі в дворах ревіти —
виходьте всі з зогнилих повіток,
ламайте загороди свої,
збирайтесь до однієї сім'ї.
Ще бродять чорні потвори віків —
висять над нами старі примари ще,
Під гомін бурі, під вітру спів
розікласти б із їх високе пожарище!
Збирайтеся, корови, — а ви, коні,
працюйте в одній великій колоні, —
глибше борозну — глибше воріть у світ
генеральний плян великих робіт!
Так! А вітер по полю гойдає муть.
Паруси туманів підносять слободи.
У вуличках кузні крешуть, гудуть
і обтягують шинами свіжі ободи,
і заплішують в боронах зуби і всюди
бродять, перекликаються люди:
з якої комуни? З такої-то. А!
Весна! Весна!

ПЕТРО ПАНЧ

Мамо, вмирайте!

ПАВЛОВІ ТИЧИНІ

Кудлатий пес, з реп'яхами в хвості, кинувся до воріт і хрипко загавкав. Гнат Голод, такий же кудлатий, як і пес його, визирнув із-за повітки, де він копав на грядку, і запитав:

— А хто там?

Над похилим від вулиці тином показалася знайома голова.

— На збори не йдеш, Гнате?

— На збори, на які збори?

Збори могли бути колективу і могли бути комнезаму. Колектив тепер до нього ніякого відношення не має, бо він уже вийшов звідти, а до комнезаму, після того, як жінка зробила з нього посміховище, він ще не наважувався показувати очей. Деяка частка провини, правду кажучи, була в цьому і його самого. Він здався на сльози Марії, своєї дружини, а вона потім ходила й плескала: „Отак і ви своїм зробіть, і йому не буде соромно, і вам буде спокій". Цього не міг їй подарувати Гнат Голод і досі, хоч минуло вже три місяці, як були перші збори з приводу колективізації.

В сільраді тоді грала духова оркестра, куркулі позабивалися в самі кутки, за столом сидів аґроном із округи. Був якийсь святковий настрій. Гнат Голод, як і інші, поставив аґрономові низку запитань, приміром, як бути з дітьми — у нього їх семеро і всі тягнуться до миски, а землі він має хоч і в шости клаптях, але тільки три десятини? Хотів ще запитати, як бути з старими, бо в нього матері вже дев'яносто п'ятий рік, в'яже вона руки, бо старе, що мале, тільки лежить, а їсти просить, подати, прийняти тра. Але подумав, що, мабуть, вона вже не до-

тягне до весни і запитав про худобу. Аґроном на все дав посутню відповідь. Гнат Голод поворожив ще на ґудзиках своєї свити:

— Коли чіт — буде добре, коли не чіт — буде зле.

Порахував усі ґудзики — чіт! Ще раз пригадав свої одвічні незлагоди, проговорив про себе: „Ну, господи поможи" і обгризком олівця підписав заяву до колективу „Новий побут".

Всю дорогу до дому він думав над тим, як найкраще розповісти про це своїй дружині, аби вона зрозуміла його і разом лагідно поговорили б про майбутнє, бо ж їм розв'яжеться світ сиди тоді дома, та доглядай уже діти, а з трудоднями він і сам упорається, та ж має руки, що звалять і вола.

З цим він переступив мокрий від снігу поріг своєї хати. На лаві в рядок, мов сороки на жердці, сиділи сусідки. Гнат Голод ураз змислив це збіговисько, але, вдаючи байдужого, пожартував:

— Здоровенькі були, колективні женщини!

Всі запитливо витягли до нього свої носи із теплих хусток. Вони сиділи в кожушинах і по хаті йшов важкий дух.

Марія, боса, висхла на тараню, стояла на мокрій долівці; погано вдаючи жарт, вона спитала:

— А цю теж у колектив? Щоб я вже довіку з нею возилася?

На другій лаві під ослизлим вікном у брудному дранті лежала його мати. Це вже була купа сухих кісток, обтягнутих жовтою шкірою, з проваленим ротом і з дзьобом, що діставав уже підборіддя. Забачивши сина, вона поманила його рукою й зашамотіла:

— Попа б покликали: умирати буду.

Гнат махнув рукою, а відповіла Марія:

— Чули вже про це сто разів. — Вона намагалася перед сусідкам скласти свої тонкі губи якнайчемніше, але вони зрадницькі тіпалися. — Не раз чули вже. Ой світ мені заступлено, сусідоньки, вірите, десять років отак. І скільки тих свічок уже перевела, та невже ж ти ще й колектив на мою голову вигадаєш? — несподівано обернулася вона до Гната. — Гнат Голод закліпав з-під низьких брів очима. „Та же кращого хоче, тільки вдуматися треба", але він знав Маріїну вдачу, що може спалахнути враз, як порох, і тоді вже нічого не може привести її до тями, аж доки вона не виплюне на нього весь запас лайки. Він опинився в скрутному стані, проте, гадаючи, що присутність сторонніх людей до деякої міри стане на заваді Марії і вона хоч вислухає його, Гнат Голод, все ще вдаючи з себе цілком спокійного, відказав:

— Про старуху, правда, не питав. Ну, та тепер все єдно: рахують не їдців, а трудодні. А мати, мабуть, не діждуть уже до „Нового побуту". — Сім голівок з печі і п'ять із теплих хусток витяглися до нього. Гнат підніс до вгнутих над головою слижів свої під брови заткнуті очі й закінчив: — Тепер уже все єдно. Тепер уже назад не можна розписався на „Новий побут". — І скоса зирнув на Марію. Вона від його слів ніби прикипіла до долівки. Серед тиші, що враз запанувала в хаті, ясно почулося шамотіння вислих губ:

— Буду вмирати, дітки... Смерть моя приходить.

Одна по одній зірвалися сусідки і шмигнули за поріг. На їх місце від порога покотилася клубками сива пара й поховалася під лавки. Марія, біліша за стінку, повернула голову на тонкій шиї і, якимся моторошним голосом запитала:

— Ти це справді?

— Буду вмирати, дітки... — шамотіла мати.

— Я питаю, справді в колектив?

— А чого ж жартувати, — вже торопко відповів їй Гнат, — риба шукає, де глибше. Марія стояла непорушно.

На печі почали хлипати діти.

Марія враз крутнулася на босих ногах і вже на весь голос крикнула:

— А мене ти пожалів, а дітей — пожалів, що нас усіх під печатку підводиш. Пожалів, питаю? Так я ж тебе теж пожалію, я тебе доведу до „Нового побуту".

Здравши з себе хустку, Марія, вся чорна, як обгоріла головешка, не перестаючи густи: „у-у-у... я вам покажу", завертілася по хаті: „я вам покажу! Мені тепер однаково: я посиротю їх, ти посиротиш".

З лави знову зашамотіла мати:

— Не плачте, мені вже пора.

Діти зняли вереск і кинулися з печі до матері.

Гнат Голод стояв у кутку і тискав у руках кудлату свою голову, аж враз не крикнув щосили:

— Перестань! Чуєш, перестань!

І перший раз за десять років звів над нею кулак. Марія, виснажена на таранню, ляскотно заверещала й вискочила з хати. Гнат Голод дістав з-під лави пару повстяків, кинув їх услід за босою Марією в сіни і важко опустився на лаву.

Того, що Марія зробила потім, він, здається, не подарує їй до самої могили. Думаючи, що вона, як завжди, перебігла до сусідів і тепер злоститься там, Гнат Голод трохи заспокоївшися сам і уласкавши діти, присів до розписаного морозом вікна, щоб латати кожуха. Враз на вулиці зчинився галас. Собака напосідливо кидався до воріт і потім почулося поспіль декілька сполоханих голосів.

— Гнате, Гнате, чи ви вдома?

Він вискочив за двері.

— Що таке?

— Таже ваша Марія завіситися хоче. З мотузкою на шиї бачили. Бігла вулицею!

Гнат Голод без шапки кинувся на вулицю. З другого кінця, серед натовпу, під руки вели по снігу розхристану Марію, все ще з мотузкою на шиї. Вона кричала на всю вулицю:

— Однаково завісюсь. Я йому покажу „Новий побут"!

Позаду себе Гнат почув чийсь голос:

— Бач, моя так і не придумала.

На другий день він вийшов із колективу. І цього не міг їй забути й досі, хоч минуло вже три місяці, як були перші збори про колективізацію.

— А тепер чого він піде?

Сінешні двері обізвалися рипом. На порозі з'явилася розпатлана Маріїна голова.

— Краще йди виволочи оцю каргу з хати, а ви,— звернулася вона вже до сусіди,— не дражнили б собак.

— Значить, не підеш? — ще раз переспитав через пліт сусіда.— А в колективі новини є.

Гнат Голод з серцем уткнув у землю заступа й махнув рукою:

— Часу немає: треба на поле сходити.

●

Засмаглий, сухий, в драній сорочці Гнат Голод, не озиваючись на Маріїн голос, пішов з двору. Заулок, де стояла його маленька би курінь, хатка, виходив у поле до балки. Через закопи біліли інеєм розквітлі терни, ніжно тремтіли бірюзові гіллячки верб, а по закопах дружньо бралися блакитні проліски, жовтець-пшінка, райдужна медунка, палахатий ряст, плискотний копитняк, і в тінь ховалася свіжа жалюча кропива.

В заулку було затишно й до вуха долітало, як волохаті джмелі і бджілки весело грали над солодкими медами в маленьких квітах на землі й на деревах. Гнат Голод ішов похмурий і байдуже чавив широкими підошвами прикраси весни. Він був заклопотаний видутою вітром чорною ріллею, та сонцем, що смаженим жовтком плавало над головою в сивій імлі. Розквітла весна била йому в вічі тільки жирними зеленими латками в левадках, куди ще не встигли продертися весняна снага.

У глибокому вибалку на тому місці, де розтанув останній сніг, соковито зеленіла молода трава. Гнат Голод поринув у неї босими ногами, відчув крізь товсту порепану шкіру приємну прохолоду і, ніби в студеній воді, покупав свої ноги. Від зеленого муріжка він звів з-під навислих брів свої очі по спаду на гребінь. Там на розораній ріллі з рудими латками глею, убого витикалася рунь. Уже третій тиждень як віє суховій і молода ярина почала горіти під ним.

Гнат Голод поволі видрався на горб. Під ногами пересохла земля оберталась у порох. Вітер рвав баранці з грудочок і чорною метелицею носився по ріллі.

Гнат ще здалеку побачив свій наділ. Він чорнів, як і всі наділи, що були по цей бік шляху. Важко переступали по них граки. Далі тяглися вже несходимі лани „Нового побуту". В одному кінці черідка тракторів тягала дискові борони і в тому місці рілля відсвічувала масним оксамитом затканим у зелений пружок. У другому місці дружньо кінчали з пропашним. За ними бреніло марево.

Гнат Голод знудився з заздрости. Він відчув себе сіромахою на віки прикутим до цієї плішивої латки землі, що з неї-би вузькі межі видавили всю вогкість. Безмежні лани „Нового побуту" з соковитою рунню вбирали в себе очі. Щоб не ятрити собі ще більше туги, він перепупив сухе бадилля на обніжку, повернувся до шляху спиною й сів на почіпки на своїй латці. Сухе груддя давило на рожеві трубки; безсилі пробити сіру шкаралупу, вони морщились і жовкли, бим його стара мати на лаві. Навернувшися думкою до матері, він поруч побачив і свою висхлу на тараню затуркану Марію.

Почуття гніву заворушилося і підступало до самого горла. Хата з напівмертвою матір'ю, з ябедною Марією, що прикула його до цієї лайки і купою брудних дітей видавалася йому тепер за темницю. Він ладен був сидіти в полі хоч через цілий день голодний, аби не навертатися до двору, куди він має постачити з цієї латки живности на цілий рік. Гнат Голод поставив сторчма пальці і копнув ними землю, але вогкого шару звідти не добув.

— Якби ж можна було полущити,— вирвалося у нього вголос:— то би й зародило. А в колективі, вістимо, вродить.

Він глянув у небо. Над головою стояла сива мла, і крізь неї сліпим більмом дивилося жовте сонце.

— Таже нічим у мене пересіяти, нічим! — просто до сонця викрикнув він і знову опустив кудлату голову до ошмаленої землі. Вітер грайливо дмухав йому в ,сіре обличчя теплими хвилями і по зморшках розводив чорні смужки.

Тихо босими ногами підійшов господар сусідньої латки, мовчки кивнув головою до Гната, опустився поруч і теж копирснув сторчма поставленими пальцями землю, але вогкого шару звідти не добув.

— А в колективі вже зазеленіло,— сказав він, дивлячися просто в зроблену ямку.

Гнат мовчав.

Замовк і господар сусіднього наділу. Вони мовчки вже машинально копали перед себе ямки, шукаючи вогкого шару.

Збоку, уже в чоботях, хрумкаючи підошвами засмажену шкоринку, підійшов ще один господар, теж сусіднього наділу, мовчки кивнув до них головою, опустився поруч і теж копирснув сторчма поставленими пальцями землю, але вогкого шару звідти не добув.

— Кажуть, ніби колектив допомагатиме, коли впорається з своїм.

Гнат мовчав, мовчав босий господар сусіднього наділу. Замовк і господар у чоботях.

Тепер їх сиділо троє. Мовчки все глибше й глибше вони копали перед себе землю, і всі тупо дивилися на спід ямок, виритих власними руками. В полі, скільки оком не зглянеш, як дим курилася спалена суховієм рілля й вкривала чорним пилом їх обличчя і драні сорочки. На голови їм нагнітало гайворіння.

З глибокого вибалку виринула білява голівка Голодової дівчинки Марисі. Він тривожно звів свої очі. Дівча бігло босими ноженятами навпростець по ріллі і полохало перед себе галич. Гнат підвівся. На землі зосталося двоє.

Дівча підбігло, тримаючися за бік.

— Чого ти?

— Тату...

Воно важко дихало й не могло говорити.

— Ну, що там? — Гнат сполохано водив очима по Марисіному видику,— мати, баба, що трапилося, кажи?

Дівча на все разом кивнула головою.

— Я зараз. Це трудно на гору. Бабуся вмерли! Мама казали бігти по вас.

Двоє господарів із сусідніх наділів піднесли від землі свої очі на Гната. На його обличчі враз лягла темна тінь: воно витягнулось і скам'яніло. І сам Гнат навіть відсахнувся назад, так отби на власні очі побачив смерть, і став тому урочистим. Потім у захованих під брови очах засвітились іскорки, й опущені долі вуси заворушилися: він якось по-дитячому посміхнувся й переспитав:

— Бабуся? Умерли?

— Під тином.

— Під тином?

— Під тином. Мама витягли їх з хати на сонце, під тин, коло фіртки, а я бігла за ворота, а вони вже. Мама казали бігти по вас. Уже внесли в хату обмивати.

Марися, щоб поспіти за його довгими ногами, мусіла бігти, а на бігу не переставала, мов маленькі дзвіночки, дзвеніти в нього під вухом:

— А коли будемо ховати?

— Ховати?

Він наморщів чоло, але посмішка все ще ховалася поміж кудлатих вусів і в кудлатій бороді.

— А чим дочко? І труну треба і яму треба. Треба, треба. Знову клопіт.

— А в комітеті хіба не дадуть?

— Хіба що в комітеті.

— Тепер просторно буде в хаті.

Гнат Голод переступив поріг. Марія іно тільки побачила його, заголосила. Обида, що через три місяці носив він у своїх грудях, заворушилася ще з більшою силою, і він одвернувся до лави. На лаві під вікном, опратана і прибрана в чисту сорочку, лежала сухою грудкою його мати. Одкритий беззубий рот був схожий на ямку, що він копав на ріллі і не добув вогкого шару. Гнат Голод хотів зі всім серцем сказати про це Марії і скоса зирнув на неї. Марія крізь сльози дивилася на нього якимися незнаними добрими очима, що він їх не пригадає коли бачив. Гнат Голод був нахилився над матір'ю і так застиг. Тоскно пискали на завісках віконниці. Біля печі заклопотано торохтіли кочергами сусідки, а за вікном штовхалася зграйка дітей. Гнат звівся, розправився на всі плечі і вже глянув на Марію, як на широкі рахмані лани за шляхом, вкриті молодою рунню, і відчув у собі тихомирний спокій. Обкурене порохом його обличчя стало ясним. Він підійшов до Марії і лагідно сказав:

— Навіщо плакати. Їй давно вже пора. А за шляхом ярина...

Марія стояла лицем до лави, де лежала, в білу сорочку прибрана, її свекруха. Вона слухала, й поволі очі її висихали. Гнат Голод ще раз сказав:

— Таким давно пора, а наше погоріло. За шляхом зеленіє. Ярина.

— Наше погоріло?

Марія стояла обличчям до лави, і Гнат помітив, як з останнім словом у неї мигнув уже сполоханий вогник ув очах, і враз вона сполотніла. Гнат подумав, що знесилена вона може знепритомніти, і схопив її за руку. Вона відштовхнула його й побілілими губами щось намагалася сказати, може, про свою нерозсудливість, але їй ніби забракло мови. Гнат сполошився і крикнув:

— Дайте води!

Та Маріїне обличчя вже спалахнуло жаром, і вона крикнула на всю хату:

— Куди ж то ви встаєте?

Гнат озирнувся і волосся заворушилося на голові. Опратана й прибрана в білу сорочку до поховання його мати намагалася звестися на лікоть. Вона опиралася об лаву і щось шамотіла. Біля печі сусідки разом ойкнули, поточилися до дверей і настрашені мигнули попід віконню. Зграйка дітей з двору порснула на вулицю і розкотилась у ріжні кінці. В розчинені двері зайшов кудлатий пес, став на порозі і пильно подивився на свого господаря. Гнат з оброненою вже на груди головою стояв серед хати, як укопаний.

Мати, нарешті, зважилася на лікоть і чутно зашамотіла:

— Сон мені привидився, ніби купалась я, а вода така гарна, така чиста та тепла, і враз — яма. А Гнатко дома? Давно вже я не купалася. І враз — яма. Мабуть, віщує смерть.

— Мамо,— вирвалось стогоном у Гната,— мамо, вмирайте!

Розглядівши Гната, вона знову зашамотіла:

— Ти вже прийшов, синку? Сон мені привидився. Снилося мені, що я тобі, синку, голову змила. Та така гарна, та така тепла вода. І враз — яма. Це вже смерть.

Гнат важко опустився на лаву і по його скам'янілому виду скотилися дві сльозини й залишили широкий слід на сірих щоках.

До нього тихо підійшла боса Марія, обережно поклала руку на плече і сказала:

— Тепер вона помре,— а потім лагідними очима подивилася на його обвітрену, як рілля, голову й запитала:

— А за шляхом зеленіє?.. Вона помре...

5 грудня 1930 р.
Харків

м и к о л а х в и л ь о в и й

І. Третє відділення комуни „Червоний Маяк“

... Степовий шарабан похитується на ресорах, коні, „як огоні“, розкуркуленого степовика енергійно вистукують копитами. Летить багно. Степова даль в тумані. Зрідка, коли налітає темна хмара, дощить.

Хоча я й їду до „коровників“, але про „коровників“ у цьому уривкові, так, на жаль, нічого й не занотую: по дорозі хутір, і не сказати про нього я ніяк не можу.

— А це що за хатки попереду маячать? — спитав я.

— Та це ж третє відділення нашої комуни — „Червоний Маяк“, — відповів мені візник, хльоскаючи батіжком по спині норовистого правого жеребця „Майора“.

— Ну, так ви, будь ласка, зверніть на деякий час і туди.

За п'ятнадцять хвилин ми вже входили в перше дворище чотирьох осель. Великий пляц був порожній, коли я заступав повз призьби. І тільки підійшовши до одного із хлівів, я побачив у ньому діда.

— Драстуйте!.. Здоровенькі були, діду!

— Га? Драстуйте!

— Хто тут у вас за керівника?

— За керівника, кажете? А хто його знає?

Скляров (мій супутник), що тут же був біля мене, трохи зніяковів: він допіру так гаряче рекомендував мені цю комуну — і раптом такий пасаж: невідомо навіть, хто керує відділенням.

— Що ви, діду, говорите! — з ледве помітним роздратованням в голосі кинув він. — Так без догляду й хазяйнуєте?

— Чому там без догляду! Єсть там... — і дід махнув кудись рукою.

І саме в цей момент, відчинивши двері хати, на порозі зупинилась жінка. Скляров звернувся до неї.

Вона підійшла до хліва й стала біля діда. Це була дуже мовчазна жінка, але це все таки не пошкодило узнати від неї, що саме вона й керує оселями.

Порається біля печі на 11 чоловік (їх тут зараз нема, це столярі й плотники, вони зараз в першому відділенні, і тільки обідати прийдуть сюди),— порається біля печі й керує цим селищем.

— Ви давно тут? — звернувся Скляров до господарки.— В комуні?

— Та з самого заснування колективу,— тихо посміхнулася та.

— А як же ваше прізвище?

Жінка сказала. І узнали ми, що це — дружина голови місцевої комуни. Скляров з задоволенням поінформував мене, що чоловік цієї жінки — відомий в районі активіст.

— Вас, мабуть, прислали сюди дати порядок цьому молодому відділенню? — жінка ще раз посміхнулася.

— Так.

Ми пішли оглядати хліви. В першому збилися вівці — до сотні. Пахло специфічним запахом.

— В цьому році підвезло нам,— сказала жінка, посміхаючись тією ж тихою усмішкою.— Що не вівця — то й пара. В цьому місяці якраз зарясніли.

Скляров зловив маленького кучерявика й ніжно гладив його своєю долонею. Потім ми, пішовши на другий бік дворища, оглядали реманент.

— А на снігу не лежали? — питає мій хозяйновитий чичироне.— В декого, кажуть, реманент на снігу і досі вилежується.

— Ні, у нас цього не було.

Заходимо в хату. Пахне хлібом і ще якимсь невідомим запахом. В хаті пристаркувата жінка й дівчина років семи. Тут же я узнаю, що цю оселю тижнів два тому обстрілювали куркулі.

— Ну, а тепер тихо, сказала керівниця відділення.— Саме з того часу стало тихо, як ліквідували двох глитаїв, що ото поруч нас жили.

— Ну, комунарко,— звернувся я до маленької дівчинки.— Подобається в комуні?

— Ще б пак! Звичайно, подобається,— відповіла за дівчинку підстаркувата жінка.— Молочко для дітей єсть, хлібець єсть, а як весна прийде, до ясел відправимо. Вони тепер у нас зовсім по - камунському живуть. Молоде покоління требує іншого порядку: навіть з однієї миски не хоче їсти — давай їм тарілочку.

В хату зайшов і дід. Скляров, очевидно, ніяк не хоче пробачити старому його несподівану виходку біля хлівів і тому він тут же вступає з ним в розмову. І з розмови виясняється, що, поперше, діда нещодавно прийняли до комуни, а, подруге, виясняється, що старий — малосвідома людина і до того ж, мабуть, ніяк не може примиритися з тим стоновищем, що комуною керує не він, а така тихенька собі жінка.

— Але все таки скажіть, діду,— знову запитую я його.— Як дивитесь на комуну: краще вам жити тепер, ніж жили ви раніш, чи гірше?

— Та про мене що? Однаково!

Але далі виходить, що зовсім не однаково, далі дід з зідханням згадує той час, коли він мав корову й конячку. Ми, звичайно, цікавимось, коли ж це було і де поділися його корова й конячка. І чуємо від діда, що це давно було і що корову й конячку заїли злидні. Словом, в особі діда ми розмовляли з типом того незаможника, який цілий вік мріяв зробитися хазяйчиком і якому тільки старече неміч стала на перешкоді в його прагненні до підкуркульників.

— Зупинишся біля коней, подивишся на вівці і думаєш, що ти й справді хазяїн,— втішає себе старий і виймає із кишені люльку.

„Втішай, втішай",— думаю я. – „Так втішає себе, можливо, не один дід, як ти, з третього відділення комуни „Червоний Маяк". Але таких, на радість, серед молодого покоління я вже, діду, не бачу. Саме серед робітничо - селянського".

... Степовий шарабан знову похитується на ресорах...

II. Пожар у Курульці

... Село розкинулось на взгір'ях двох шпилів, село — як і більшість сіл Слобожанщини. Діставшись верхів'я одного із горбів, ми побачили зі свого шарабану величезний, тисячний натовп людей. Натовп метушився на чималому майдані.

— Це зібралися біля сельбуду на мітинґ, — поінформував мене Скляров.

Вже добре таки звечоріло, так що треба було чекати, що за якісь півгодини по хатах заблимають традиційні кволі каганці. Вітер не стихав. Він був такий же різкий і колючий, як і раніш, і лише добра метеорологічна станція могла б вгадати, що за якісь дві години цей вітер змінить свій напрям і над Курулькою пронесуться нові, несподівані зимові дощі.

Це велике селище зустріло культпохідників зовсім не так, як Олександрівка. Мітинґ пройшов з піднесенням, а коли другий Скляров (голова місцевої сільради), зійшовши на трибуну, запропонував рушити до зачиненої церкви (в Курульці і другу церкву зачинено; попи — повтікали), натовп весь посунувся до головного шпиля.

— Подивимось, як курульчани будуть палити своїх богів, — сказав Скляров. — Із 4700 зібраних ікон вони, до речі, вирішили, здається, тисячі півтори - дві віддати вогневі.

— А куди ж решту дінуть? — спитав я.

— Рештою будуть опалювати свої сельбуд та школу. Це, на мій погляд, досить розумне вирішення.

Розлившись по взгір'ю ручаями кількох груп, на командному пустирі натовп пішов одним річищем і раптом зупинився. Натовп оточив тісним півколом пагорок звалених „святих" ікон. Боги двох тисячоліть, ті боги, що їм сотні років вклонялися темні, залякані хутори і села, вклонялися уперто, фанатично, до тупого забуття, ті боги, що на протязі багатьох століть допомагали визискувачам дурити затурканих, обідраних людей, ті боги, що так люто ворогували з найгуманнішою й найлюдянішою із всіх революцій — з революцією октябрських днів, — ці боги сьогодні лежали під ногами вільного натовпу.

— Боже мій! — очевидно, десь молиться якась курульська клікуша. — Та зроби ж, господи, чудо хоч зараз.

Але чуда нема і чуда не буде. Нікчмені дошки з образами „святого боженьки" безсилі щось зробити, як безсилий і той, що його писали колись з великої літери і що його, як тепер побачили цілі хутори й села, ніколи й не було.

Налетів вітер. Рвонув. Безперечно, і природа співчуває курульчанам. Хтось чиркнув сірника. Легенько затріщало. Безгоміння серед тисячного натовпу. Ще затріщало. Тріщить! Ікони за сотні років добре повисушувались по своїх сухих закутках. Тріщить. Знову рвонув вітер.

— Господи! — очевидно, десь молиться курульська клікуша. — Та невже ж, господи, так і не буде чуда?

— Не бу - уде! — свистить вітер в дзвіниці старої зачиненої церкви, що тягнеться до неба своїм хресто - списом і палахливо озирається навкруги. — Не бу - уде!

І навіть більше того: не втече й вона. Церква. Скоро і їй курульчани дадуть раду. От як тільки робітничо - селянський парламент затвердить відповідну постанову — стане на місці „святого" престола якийсь природознавець і узнають курульчани, яку велику справу сьогодні зробили вони.

. . . Вискочили перші вогняні язички. Побіг димок і, підхоплений поривом вітру, розтанув у просторах. Чорний, безсніжний зимовий вечір насідає на командний пустир. Серед багатоголового натовпу теж саме безгоміння. Хатки, що розкинулись по взгір'ях, наче замислились і тільки зрідка перелякано блимають із сільської півтемряви своїми тисячолітніми каганцями. „Чого замислились хатки?" — думаю я. — „Чи відчуваєте, що і вам надходить кінець? Скоро, скоро, хатки, і вас здадуть до архіву, і на вашому місці важко осядуть багатоповерхові будинки. Бачите, хатки, яким великим, нестримним походом рушили мільйони до колись їм, мільйонам,

страшних комун? Чуєте, хатки, як важко ступають, аж земля двигтить, по шляхах і дорогах трактори й комбайни? Бачите, хатки, як насторожились поля? Чужі ви, сьогодні, хатки, чужі своїми архаїчними солом'яними дашками, своєю незручною кубатурою, своїм допотопним побутом.

Вогняні язички ростуть. Димок виростає в дим. Димить. Підхоплене вітром полум'я забушувало. Оскаженіло затріскотіли старі дерев'яні боги. І серед тисячного натовпу, в темряві зимової ночі, заметушилося іскрами ґрандіозне огнище. Духова оркестра дала сиґнал традиційним гопаком. І тоді ж одразу зникло безгоміння і зо всіх сторін посипались репліки.

— Бережи, Миколо вгоднику, бороду! Чуєш... Та хіба не чуєш, що горить?

— Ой, матінко! Та це ж моя свята Параскева он де з вогню спідницею витикається. Та як же я тобі, бідненька, допоможу, коли ти мене в релігійному дурмані держала?

— Ну, а Георгій Побідоносець, — філософськи, відзначає хтось, — хоч і побідив змія, а з вогню, надо полагать, не вискочить навіть на доброму коні. Що то є вогонь? Сказано природа! А проти природи, видно, і бог не воздействує.

Вогнище бушує. Летить вітер, і мчаться кудись в темряву бистрокрилі іскри. Захвилювався натовп. Вискочили два діди і... — очам не вірю! — вжарили (іменно вжарили, як колись його „жарили" старі запорожці) — вжарили гопака!

... Я одійшов кроків на тридцять від натовпу й подивився. В вітряній заграві небувалого пожару стояла, замислившись і підперши лівою рукою підборіддя, старенька засмучена баба-яга — злодійкувата церква, як стара, темна і — слава тобі, о, новітній часе! — неповторна Україна. Над командними пустирями мчалися міцні, соковиті вітри.

... Але що це за крик допіру долетів до мене? Я кинувся туди.

— Рятуйте! Рятуйте! Дівчина горить!

Від головного натовпу віддiлилась невеличка група — дві жінки лагідно, як черниці, пов'язані платками й дівчинка. Дівчинці й справді загорілося від іскри пальто і вона метушилася з ним, плачучи й не знаючи що робити.

— Рятуйте! Рятуйте, дівчинка горить! — продовжували галасувати „чернички".

Я підбіг до дівчини й погасив їй вогонь на пальті.

— Чого ви кричите?

Але черничок уже не було біля мене. Стара Україна зробила останню спробу повернути до себе загублену масу, але навіть провокація їй не допомогла. Можливо демонстративний танок на вогнищі запалених богів перешкодив цьому провокаційному „рятуйте", можливо це провокаційне „рятуйте" не найшло собі найменшого відгуку в жодному із курульських сердець.

... За якийсь час, коли боги вже остаточно спопеліли, пішов довгий, краплистий дощ.

III. Об'єднане зібрання комуни й артілі

... На горі, до церкви, вирисовується силует недобудованого „земством" чималого двоповерхового будинку; його, цей будинок, комуна безперечно добудує, і саме в скорому часі, а покищо клюб сельбуду міститься в древній хаті на курячих ніжках, багато нижче в непролазному багні несподіваних зимових дощів.

Помешкання — приблизно чоловік на 80. Дві лави, навіть сцена. Крізь кволе світло нафтової лямпи з напівчорним, засмаженим склом я бачу в глибині сцени декоративну завісу: якась „малоросійська" ідилія маячить мені. Об'єднане засідання комуни „Новий Побут" і новоутвореної артілі ще не розпочалось, і в клюбі стоїть гул неорганізованих голосів. Раз-у-раз риплять двері й заходять нові люди.

Із розмов чую, що між комуною й артіллю — антагонізм. Вирисовуються типи нового села, дають себе знати досить цікаві колізії й протиріччя.

— Дозвольте, граждане,— чую енергійний голос,— дозвольте, поки розпочнеться засідання, розказати вам, що я чув на курсах.

До сцени вийшов кремезний, з досить розумними і трохи хитренькими очима, середнього зросту чолов'яга.

— Ти краще розкажи, за що ти мені, Трюхане, око вибив! — вискочив туди ж худенький, погано вдягнений чоловічок з прізвищем Калиниченко і тут же звернувся до комсомольця Ґмиро, вчасника культпоходу.— Скажіть, товаришу, хіба єсть таке право, щоб десятипроцентники в комуну входили?

— Ви це кого маєте на увазі?

Тоді до сцени вискакує третій — низенький, чорненький, як жук, і, розмахуючи руками кричить жіночим голосом:

— А маємо ми на увазі Трюхана. Десятипроцентника, который отруб мав до революції в тридцять десятин і був отлічной кулак, но тепер записався в камуну, і це зовсім неправильно, бо говорив на районному зльоті колгоспників товариш Глинський, говорив доклад так: — „Іспитайте, говорить, щоб не було ошибки, отакого нічого не було. А коли десятипроцентник, то щоб пішов з сумкою, і дать йому можна ще плужок і найбіднішу землю. Пущай працює. Но щоб в камуну такой, як Трюхан — ні в якому разі. Такой доклад був товариша Глинського.

— Правильно! Правильно! — загула частина залі, коли промовець, скінчивши, подивився побідними очима на присутніх.— Правильно, Тараненко!

— Так от що граждани,— почав був хтось іззаду, але йому не дали говорити: той, хто розпочинав, очевидно, хотів говорити за Трюхана. Заля шуміла. Чути було вигуки: то — „Трюхан — трудовик“, то — „Трюхан — глитай“. Особливо яро кричав якийсь задній дядько, і Ґмиро, вгомонивши залю, дав йому слово. Як і треба було чекати, селянин спершу збентежився, але потім сказав:

— Вірно, і я стою на той точке, що Трюхан вилетить із камуни. А чому мені на нього больно зробилось? Так, скажу я вам, товариші, що як їхав я через його кукурудзу (це ще за царського режиму було), так він мене так штовхонув ногою, що даже вдівітельно. І скажу я, що хитрує Трюхан. А сам я на ваш вопрос отвітю так: платю я податку 27 рублів. Но больно, товариші, потому, як Трюхана безпремінно треба тряхнути з камуни.

— Правда! Правда! — вирвався жіночий голос, і заля знову загула.

— Так от що граждани! — знову почав хтось іззаду, але і на цей раз йому не дали говорити.

І знову: то — „Трюхану невигодне положеніє“, то — „Трюхан за бідноту“. Нарешті заля залюднилась досить, і розпочалося засідання. Спершу переписано було присутніх, потім запропоновано було десятипроцентникам (якщо вони є) покинути залю й, нарешті, дано було слово доповідачу — комсомольцю Ґмиро. Поки Ґмиро говорив про колективізацію взагалі,— добре було, але як тільки він почав доводити, що комуна — краща, найвища форма колективного життя,— члени артілі засовались. Особливо ж вони засовались тоді, коли доповідач заговорив про посівматеріял.

Доповідач скінчив закликом до ліквідації куркулячих гнізд. Деякий час стояло красномовне безгоміння. Я чекав і дивився то на засмажене скло старомодної нафтової лямпочки, то на „малоросійську“ ідилію, що визирала з глибини сцени. Десь далеко брехали собаки. Пахло приїсним запахом кожухів і запахом старої, доживаючої свої останні дні селянської України.

Нарешті вискочив той же чорненький, як жук, Тараненко й замахав руками.

— Як прийшла пропаганда,— говорить він,— нащот антирелігії, то я й говорю: „Давайте, братця, закриємо церкву і зробимо там республіку. І закрили. Но нащот комуни скажемо так: в артіль підемо, а в камуну — ні. (голоси „Правильно“! „Всі такої думки“!). Чому я не йду до комуни? А може моє сімейноє положеніє не дозволяє, а може й морда не подобається. А нащот посівматеріяла так скажу я вам, товариші,—нема! Одно слово, нема посівматеріяла. Бєдні ми. Кобилку нема чим годувати.

Заля знову загула. І знову той же настирливий голос, що йому ніяк не дають висловитись:

— Дозвольте, граждани...

Я дивлюсь на Трюхана. Він цілком спокійний й нічим не видає себе. Тільки спеціяльний спостерігач побачить, що говорить його спокійне обличчя. Воно говорить: „бачите, які люди хочуть вижити мене з комуни?"

— Дозвольте слово,— чую я позад себе.

— Хто там хоче взяти слово?

— Це я, Тараненко.

„Знову Тараненко", думаю я. „Ну, тут з посівматеріялом справа буде дуже кепська". Я повертаюсь і вдивляюся в напівтьму задньої залі, але обличчя нового Тараненка я не бачу, бачу лише, що новий Тараненко — вищий від свого однофамільця (чи то родича) приблизно на дві - три голови.

— Так от, з приводу комуни,— говорить упевненим голосом другий Тараненко.— Вірно, комуна вище за артіль. Але обіжати артіль комуна не буде, і нічого вам, граждани, тут особливо гомоніти й нарікати. Правда, скоро з нашої радянської землі зробимо одну велику комуну, але ніхто вас, товариші, з артілі в комуну тягти не буде. Працюйте в артілі, поки сознаєте, що комуна все таки краще за артіль. А той факт, що всі будемо в комуні — єсть жизнений і цілком перспективнний факт.

— Дозвольте,— не витримав перший, низенький Тараненко.— Моя об'язаность, як я чув від товариша Глинського, що строй, говорить, государство, одну камуну, но артіль не воспрещається. Можеш артіль, можеш соз, можеш камуну, так що оратор Тараненко совсьом протизаконно хоче загнати нас у камуну.

Заля знову зашумувала. І знову той же настирливий голос, що йому ніяк не дають висловитись.

— Дозвольте граждани.

— Товаришу, голова,— ще раз чую я голос Тараненка другого.

— Чого ви хочете, товаришу Тараненко?

— Я хочу скінчити свою промову.

Голова нарешті вгомонив залю. Тараненко другий підвівся й сказав:

— А тепер дозвольте, граждани, про посівматеріял. Звичайно, між комуною й артіллю не може бути ніяких отношеній. Але, скажу я вам, про свою комуну. Пішла оціночна комісія по дворах. Заходить до одного. Єсть посівматеріял? Нема, каже. Ладно. Повірили. Та тут, бачите, прийшлося так, що розвівся він з жінкою, а вона візьми та й викажи. Що ж? Сознався й приніс 7 пудів пшениці. Отож, я й кажу: з миру по нитці — голому сорочка. Як кожний з нас найде в себе 7 пудів, то й вийде, що засіємо десятин сто. Так я говорю, граждани? І потім я ще скажу про ліквідацію куркуля як кляси. Довольно вони попили з нас кровушки. Треба винести постанову, щоб завтра їх всіх розкулачити. Правильно я говорю, граждани?

Цю пропозицію, як і першу (найти в себе пудів 7 зерна), артіль зустріла мовчанкою. Але вже видно було, що вона, артіль, здається. Почали голосувати, хто за те, щоб негайно найти посівматеріял, і за те, щоб розкуркулити саме завтра місцевих глитаїв. Поднялись руки (частина несміливих, частина рішучих). Хто проти? Шість. Серед них той же Тараненко перший. Тараненко другий просить дати пояснення, чому голосують проти. Один заявляє (всі, між іншим, з новоутвореної артілі), що він тому не хоче розкулачувати, що 20 років працював пастухом в глитаїв, і вони вже й так йому осточортіли. Тараненко перший не хоче „по чоловечности", а один так той навіть заявив, що „в нас куркулів нема". В чому ж річ? В останнього, як вияснилося, дядько — місцевий глитай. Звичайно, після голосування виступили з гарячими промовами з приводу голосуючих проти розкуркулення Ґмиро та Карпів.

... От, до речі запитання, що їх подано було доповідачеві. — „Кому в першу чергу дадуть трактор — комуні чи артілі?"—„Що робити, як боргу багато, а в артіль вступив"?. — „Реманент в комуні, а артілі потрібний — що робити". — „Може бути

маленька комуна при великій артілі“.— „Землю куркулеві землеміром буде відрізано, чи по вказанню общества“.—„Чи може артіль провіряти комуну“.—„Що, як кулак знову заживеться“ і т. д.

— Граждани, не розходьтесь,— знову почув я голос Трюхана.— Дозвольте доложити, що я чув на курсах.

„Трюхан і справді стріляна птиця“, подумав я, „бач як крутнув: наче про нього й не було розмов“.

— Головне, товариші селяни, зберігайте попіл. Усякий. Попіл має калій і фосфор, а як полежить він надворі, то вищолачується. Отже, держіть його в якомусь ящику, чи що . . .

Селяни цією справою зацікавились, і Трюхан дістав можливість зробити свою доповідь. Навіть дістав слово й той селянин, що так настирливо вигукував своє „дозвольте гражданин“.

— Коли будемо жити вмісті,— сказав він,— то не будемо битись. А що до наступу комуни на артіль, то можна взяти такий пример. Одній дівчині 16 літ, а другій 13. Перший вже й щочки подрум'янені, а друга — ще дітьо. Так комуна й артіль, які дві сестри. Зачєм же сперечатись?

Коли я вийшов на ґанок, стояла темна вітряна ніч. Я звернувся до Склярова:

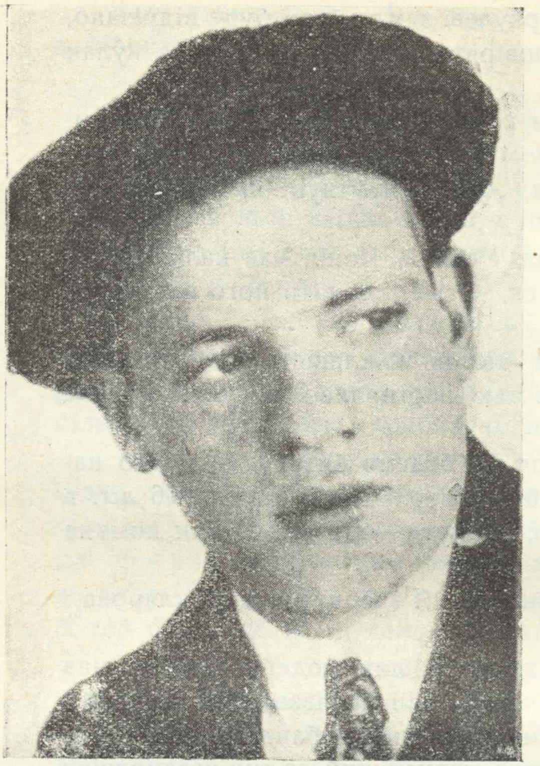
— Так що ж ви мені скажете про Трюхана?

І Скляров сказав мені, що Трюхан і справді із бувших людей і справді мав колись 30 десятин землі. Але за часів радянської влади він показав себе активною радянською людиною. Особливо відзначився він в боротьбі з бандитизмом. Трюхана район не спускає з ока, але покищо він багато корисніший за тих незаможних підкуркульників, яких я бачив сьогодні.

„Хто його знає“, подумав я. „А втім, районним робітникам видніше“.

. . . Знову на сході визвіздило небо. Багно зашелестіло під ногами дзвінкими лідяшками. На завтра буде мороз. Легко дихати і радісно бути в цих гомінких новонароджених хуторах і селах — бути й вивчати, щоб хоч якнебудь розповісти майбутнім поколінням, в яких надзвичайно прекрасних днях жили й працювали ми... Праворуч загавкав нічний собака.

— З Курульки куди ми рушимо? На Богодарівку? . .

І. МАЛОВІЧКО

Соціялістична весна

Над вечір будуть
 збори в сельбуді!
— і ти, і ти!
мусиш прийти!
Збори в сельбуді
 над вечір будуть.
— Заходьте,
під всі хати!

Збори в сельбуді
 будуть
 у будень.
Не звичка до зборів
в ці дні,
коли на дворі
місяць грудень —
морозу 20
і сніг.

Сніг скрипить,
верещить від ходи: —
прийти,
поспіть на початок!

Дід Онисько
 вже своє відходив,
міг би уже
й мовчати.

Та злазить
Онисько із печі: —
— треба,
треба прийти всім!
 Людей вже багато.
Початок
наближається,
щохвилина,
 щомить...

Людей вже багато,
час починати.
З'явилося
 виборців досить
— кого хочеш? —
чи дідів,
чи жонатих,
чи навіть
і молокососів.

Так кваліфікував
дід Онисько
під дружній
молоді сміх.
Питань багато,
 питань ціла низка,
так що
вистачить
на всіх.

Брязн в дзвінок.
До порядку закликав: —
збори оголошено
відкритими.
Тепер замість
сміху і крику
встануть
і говоритимуть.

Але тільки питанням,
хоч і важливим,
можна лише —
здивувати когось...
Тут треба
спільними силами
уможливить
справу переходу
на колгосп.

По першій доповіді —
Прокіп виступив.
Заля затихла —
ні мур-мур.
Та П окопові
не звикати до виступів,
він міг
колихнути і мур.

А ця маса родила
його на світ —
доводилося жити
й зростати тут.
Все рухається.
Село теж не стоїть —
зрозуміє завдання
і статути.

Тут перед ним
краща частина —
актив середняцтва
і бідняки.
Мусить бо
зрозуміти людина
людину —
спільна мета
й робота в яких.

— Товариші!
розляглося у залі, —
питання перед нами
складне.
Не розв'язавши його,
не можна надалі
рухатись
день
за днем.

З цим питанням стоїть вкупі
питання —
побороти злидні.
Прийняти
з путі
розгниваючі трупи
днів минулих,
п'яних,
огидних.

Досить їх!
Ворог з ними.
Для нас єдиний
прямий шлях,
це —
усуспільнити
наші ниви —
науку
й техніку нашим полям.

Тут треба —
неймовірних зусиль,
бажання
й розуміння роботи,
щоб і дід Онисько,
і дядько Василь
зрозуміли,
в'яснили,
а потім:

За роботу!
Колектив здобуде
і тракторів
і інших машин
потрібних.
Забуде тоді село
Степова Буда,
що було воно
злиденним
і бідним.

А стане наша —
Степова Буда,
як і всі села
на путь одну.
Швидше серце
заб'ється в грудях,
стрічаючи
колективну весну.

Актив середняцтва
і ви, бідното,
на вас всі надії
покладено.
В нас спільні ідеї,
одна мета,
не закурена,
як інші, ладаном.

Треба,
щоб і ви тут сказали,
що думаєте робити
і як?
Може цього вечора
з цієї залі
ми й вийдемо
на прямий
шлях! —

Тихо у залі.
Раптом прокинулась,
зашуміла,
заговорила,
заревла.
Не було ще так,
щоб ідея загинула,
коли вже в руках
була.

Незаможники —
та середняки
ухвалили статута колгоспу! —
дебатувалось
по всіх хатах —
усіма.
Всім середнякам
й біднякам
вільний доступ,
глитаям
і спекулянтам —
нема!

Г. МІЗЮН

„Ворошилівці"

П'єса на 4 епізоди

ДІЙОВІ ОСОБИ

Довбуш — робітник, 25-тисячник.
Колодько — тракторист, комсомолець.
Христя — Комсомолка.
Килина — Активна колгоспниця.
Нагарець — її чоловік.
Кіндря — Колгоспник.
Горобець — „Елемент примазався до колгоспу".
Таран — Куркуль.
Кузьма — Підкуркульник.
Крупко — Куркуль з другого села.
Лапченко — Середняк } завтрашні колгоспники
Кочерга — Бідняк } завтрашні колгоспники
Командир — з артполку.
Червоноармієць.
1. Селянин.
2. Селянин бідняки й середняки з-за греблі.
3. Селянин.
Група комсомольців.

Епізод перший

Кімната, а в ній проста імпровізована слюсарня. Небагатий струмент (щипці, лещата, молотки тощо) розташовано доладу,— дещо розвішано на стінах, дещо на столі розставлено. В кутку голе ліжко-нари. На задній стіні плякат з написом — „Нова хвиля колгоспного припливу підніметься лише в нещадній боротьбі з куркульством". За коном чути поодинокі голоси працівників, іноді пісні дружнім хором. Колодько стоїть над столом — щось ретельно виточує в такт пісням.

Голоси. 1. (*пісенно*) Ведь с нами Ворошилов...
2. (*теж*) Нікто путі пройденного у нас не отберет...

Хором. Капіталісти та вельможі
На нас погибіль, смерть іде.
Дріжіть, недобитки ворожі —
Червона армія йде.

(Входить Христя)

Христя. Колодько! Не знаєш, коли Довбуш приїде?

Колодько. По завтра.

Христя. Аж позавтра?

Колодько. Скучила?

Христя. Довго у них там зліт!

Колодько. А що таке?

Христя. Та розгардіяш у нас. З бриґади по худобі — перекидають на зерноочистку. Ось я: працюю на зерноочистці, а там же ще й свині на моїй відповідальності. А тут ще з Таранівки індивідуальники привозять своє зерно на перечистку...

Колодько. То хіба погано?

Христя. Це добре. Але треба організовано.

Колодько. Організуємо! Іди ось держи оцю залізячку. Допоможеш.

Христя (*допомагає*). Оце ще слюсар! А ще каже — я трактористка.

Колодько. Пусти.

Христя (*одходить*). Вже й розсердився.

Колодько. Та ні! Чудна ти.

Христя. Ну, я пішла до трієра (*стає на порозі*). А добре написаний плякат (*читає виразно й поволі*): „Нова хвиля колгоспного припливу підніметься лише в нещадній боротьбі з куркулем"...

Колодько. Правильно! Треба добавить: — „з куркулем Тараном"...

(входить Горобець)

Горобець. А, всячеські... любезничаїте?

Христя. Товариш Горобець...

Горобець. Ух, сердита! Дуже красива, та дуже й сердита. (*назад*). А ви знаєте, Довбуш мабуть вже повернеться.

Колодько. Побачимо.

Горобець. Ясно, що побачимо. Хіба мало їх утікло з села? Ну, я ж ще бігтиму на млин... (*вибіг*).

Христя. Як хочеш, а я... сумніваюсь в оцьому чоловікові. Ось мене щось так за душу гризе.

Колодько. А пам'ятаєш, як на партійно-комсомольських зборах Довбуш виступала проти його кандидатури на члена правління колгоспу?

(За коном ґалас)

Христя. Щось там трапилося! (*вибігла*).

Голос. Кіндря! Обережно! Обережно! Ах!

(Загарчав трієр, щось тріснуло)

Вигуки: — Що там таке?
— Поломка!
— Трієр поломався!

Колодько. Новина (*вибігає*).

Вигуки: — Колодько, сюди!
— Подивися!
— Полагодить треба!

(В слюсарню входить Колодько з трибчастим коліщам у руках. За ним Кіндря винувато похнюпившися).

Колодько. Я тут ні-і чорта не зроблю! І ви, товаришу Кіндря, за що не візьметеся. Найменше у вас трудоднів, найбільше симуляції. Навіть родина ваша скаржиться. Бідняцько-батрацька група вас уже попереджала...

Кіндря. Я винуват.

Колодько (*Обдивляється коліща*). Поломка — це може трапитись, та хіба ж така? Дивіться — трибок одломлено — це ж чорт-зна що за поломка.

Кіндря. Працював! Видно, що працював. От (*одходить у бік*).

Колодько. Та по-дурному. Машина вимагає чулого відношення, а не так...

Кіндря. Та знаємо (*вийшов невеселий*).

(Входить Килина)

Килина. Колодько. Ти заміщаєш Довбуша,— дай порядок. Мене вибрали завідуючим господарством, а Горобець не здає справ.

Колодько. Я йому скажу. Тут ось нещастя.

Килина. Пропав день.

Колодько. Три дні!

Килина (*крикнула*). Три дні? Чого ж це?

Колодько. Поки приїде Довбуш. Я не підчиню, не зумію.

Килина. Ой горенько ж моє! Люди ж привезли на перечистку. Видано ж отке тобі? Сміятимуться. Сміятимуться ж з нашого колгоспу. Більше не привезуть. А це ж з Таранівки.

(Входить Горобець)

Горобець. Чого ти голосиш? Поламалася — нічого не попишеш. Шкода! Підчинемо (*сідає*). Ху, втомився, хоч би скоріше передать справи та піти десь на стайню і копирсатися собі тихенько. Всячеські. Ох, і бідний той буде, хто візьметься керувати господарством.

Колодько. Передавайте Килині.

Горобець. Я оце купив коня за три карбованці. Дішовка! Вісім карбованців — такий рисак... Треба штук десять купити.

Колодько. Жодного. Це куркульська робота. Це все куркульська робота. Чуєте? Де би поставили купленого?

Горобець. У стайні.

Килина. Що ж ти наробив?

Колодько. А — ну йдем!

(Вийшли. Чути знову посилені згуки праці: дзенкіт кувадла, брязкіт заліза. Гуде віялка, співаються пісні. В кімнату входить Кочерга, а за ним згодом Лапченко).

Кочерга (*в руках обротька*). Де він? (*Оглядає струмент, бере колесо*). Мудра штука.

Лапченко (*на порозі*). Слюсарюєш?

Кочерга (*ховає за спину обротьку*). Так, так. А ти?

Лапченко. Я мимо йшов в крамницю та й заглянув... я не то щоб спеціяльно, а так.

Кочерга. Да, да (*дужче ховає обротьку*). А я йшов з крамниці та й зайшов оце так... (*Обротька впала, брязнула кільцями*).

Лапченко. Привіз коня у колгосп? Ха. ха. ха. Мимо йшов та й завів коня?

Кочерга (*зніяковів, піднімає обротьку*). Та це обротька тут і висіла...

Лапченко. А ти вкрав? Добре!

Кочерга (*сердито*). Не вкрав! Це моя обротька. От, так. Ну і привів коня. Ну й що? Ну й привів. У колгосп іду.— от... да.

Лапченко. Чудило ти, я сам подав заяву ще тиждень тому.

Кочерга. А коня, бач, не привів (*махає обротькою*). Ось моя заява,— не писана. Оце тобі така! Привів коня, воза, збрую, насіння і наша взяла. Ага! От. На чорта ще заява. Бюрократизм. От. Ага! Всі знають, що я Кочерга Давид, а ти Лапченко Степан. От, я бідняк, ти середняк. Ага! От.

(Входить Горобець)

Горобець. І ви тут? Думаю,— що воно в майстерні товчеться. Чи не до Ворошилівців? До колгоспу? Що ж ворота всячеські... широкі. Та я чув, що за греблею на вашому куткові організовують — свій, свій колгосп всячеські, це не те що.

Кочерга. А як у ваш?

Горобець. У наш? Гм. Всячеські... кому куди ближче... *(І в наш можна)*

Лапченко. То я підожду свого.

Кочерга. А я вже й коня привів.

(Входить Колодько, за ним Килина, Нагарець, Христя і ще кілька селян).

Колодько (*з газетою в руках*). Та підождіть (*нишком читає*).

Христя. Та читай же вголос. От індівідуаліст чортів!

Колодько. Поперше,— я не індівідуаліст. Стой! (*читає*) „Постанова ЦК КП(б)У про колективізацію". Це треба проробить (*розгортає газету*). А ось зльот двадцятип'ятитисячників... (*радо*) Урра! Портрет тітки Килини-ударниці.

Всі. (*Обступили*) — Де?

— Не схожа!

— Схожа!

— Ударниця!

Килина. Брешеш!

Колодько. Брешу, що ви ударниця?

(Сміх)

Килина. Та не те!

Колодько. Товариші, ша! Ось почитаємо, що каже Довбуш за нашу артіль. (*Читає*) „Артіль імени Ворошилова організована весною 1930 року. Проробила чималу господарську роботу.

Горобець. Чуєте? чуєте? Правильно!

Колодько (*читає*). Утворена наймитсько-бідняцька група, але ще працює незадовільно. Слабо бореться з собезівськими настроями.

Голоси. Самокритика!

— Правда.

— Читай далі.

Колодько. От. (*читає*). Розгортаємо роботу по залученню нових членів. (*Лапченко й Кочерга слухають уважно і перемигаються*). Є тяга з другого кутка села Таранівки, що за греблями. Це невеличкий куток, з якого треба вибить куркуля. (*до Христі*): оце, Христе, тобі — щоб знала. Тебе ж прикріплено до Таранівки.

Христя. Ось дядько Кочерга й Лапченко з Таранівки — є? А там піде діло.

Колодько. Ша. Товариші. — Ось інтересно! *(читає)*. Є в артілі елементи, що їх треба перевірити. Вони тільки на словах колгоспники, а про себе підривають справу.

Горобець. О! На кого ж це натякає?

Дехто. А натякає!

— Хто зна.

— При де,— узнаємо!

Горобець. Еге. Якщо приїде?..

Всі. Що? не приїде?

— Приїде.

— Без його ж як?

— Приїде.

Колодько. А я знаю, на кого він натякає...

Килина. І я знаю!

(Вбігає Кіндря)

Кіндря. Довбуш приїхав!

Килина. Догнав газету!

(Павза)

Вигуки (*За коном*).— Товариш Довбуш!

— Драстуйте!

Довбуш. (*За коном*).— Драстуйте, товариші!

Горобець (*здригнувся*). Всячеські йдем, зустрінемо.

(З кімнати всі виходять. Шум. Горобець швидко юркнув назад. Схопив колесо трибчасте, застиг у задумі).

Горобець (*б'є себе по лобі*). О! (*бере молоток, кладе коліща на кувадло, б'є молотком*) *Рраз!* (*озирається, кладе дві половинки коліщати на стіл, складає наче ціле, вибігає*).

(Входить Колодько і Довбуш)

Колодько. Діло на мазі. Трактор в порядкові — хоч зараз на оранку. З іншим реманентом неважно. Заліза не хватає. І вугілля.

Довбуш. Да, заліза і вугілля не хватає (*сідає на ліжку*).

Колодько. А тут ще ось... (*хоче взяти коліща*).

Довбуш. Стрівай. Не затуркуй, брат, мене — ось іди сюди, сідай.

Колодько (*сідає рядом*). Ну?

Довбуш. Горобець передав господарство Килині?

Колодько Ні.

Довбуш. Як? А за чим же ти дивився? Батрацько-бідняцька група збиралася?

Колодько. Збиралася. Обміркували справу з вербовкою. Виділили вербовочну бриґаду — вже працює на Таранівці.

Довбуш. Добре. А середняки на групі були?

Колодько. Мало.

Довбуш. Погано. Кіндря як?

Колодько (*схопився*). Та от же сьогодні...

(Входить Горобець)

Горобець. Колодько! Ото заходили сьогодні два тіпа, гляди, щоб чого не наробили. Понімаєш, захожу — думаю, що тут товчеться... Це як ви приїхали.. Дивлюсь, Кочерга й Лапченко лазять, оглядають і все якось так нишком. Вредітельств всячеські тепер... Кіндря поламав трієра.

Довбуш (*схопився*). Трієра? (*пильно дивиться на Горобця*).

Колодько. Ти дивись! (*вхопив коліща обома руками так, що в кожній руці шматок. Сильно вражений — застиг*). Що-о-о?

Довбуш. Що з тобою, Колодько.

Горобець. От тобі й на! Мабуть щось ті індуси...

Довбуш. Цить! Які індуси! З якої це пори слово індус образливе?

Колодько. Пе-ре-би-то...

Горобець. А ну?.. (*бере коліща*). Це ж (*дає обуреного*). Це ж контрреволюція.

Епізод другий

В хаті Тарана. Вікна завішені.

Таран. (*ходить по хаті, бурмоче*). Ініціятивна група. Ініціятивна група (*підходить до вікна*). Ініціятивна... Що то? (*дивиться у вікно, потім завішує його*).

(Входить Крупко)

Крупко. Вербувальна бригада.

Таран. Що?

Крупко. Кажу вербувальну бриґаду Ворошилівці послали до нас.

Таран. Горобця не бачив?

Крупко. Ні.

Таран. А звідки чув про вербувальну?

Крупко. Вся Таранівка балакає. Оце на греблі зустрів кілька підвід — повезли зерно на перечистку. Отож. Вербують.

Таран. Боюся я Горобця, щоб не підвів.
Крупко. Все може бути. Та коли вже з Таранівки пішли туди в колгоспи.
Таран. Хто? Кажи.
Крупко. Кочерга.
Таран. Кочерга?
Крупко. І Лапченко.
Таран (*вражений*). І Лапченко?!
Крупко. Не кричи! Огож. На греблі зустрів — пішли.

(Входить Кузьма)

Кузьма. А, Крупко тут? Гляди, брат, помітять — піймаєшся.

Таран. Кузьмо! Куди ти дивишся? Довбуш і партячейка на наш куток вже вербувальну. Чув?

Кузьма. Юринда-а. У нас є своя ініціятивна. Сьогодні балакав. От тільки нажимають...

Таран. Хто нажимає? Партячейка? Оце ж добре! Кажи скрізь — нажимають зверху. Так і скажи своїй ініціятивній — жмуть зверху.

Кузьма (*сідає*). То ж то, що жмуть знизу! Двері в хаті не зачиняються. Підганяють. Сьогодні Кочерга й Лапченко приходили, питали — кажу: от наберемося, колись поговоремо те та се...

Таран. Вони вже там.
Кузьма. Де? (*схопився*).
Крупко. За греблею.
Кузьма. Брехня!
Крупко. Не брехня, а своїми очима бачив — пішли.

(Чути стукіт у вікно)

Таран. Тихше. (*до Крупка*). У тебе документи?
Крупко. Мені треба заховатись (*бігає по хаті*).
Кузьма. Документи є — питають?
Крупко (*збентежений*). Є! Крупко я... з Крупівки.
Таран. Дурень! Сидіть тихо... (*виходить*).

Кузьма. Тихо. Прийдеться й нам... тікать чи як? Вишлють? Суцільна знесе. Змиє.

Крупко. Ініціятивна — гребля...

(Входить Таран з папірцем у руках)

Таран. Якесь предписаніе.
Кузьма (*бере, читає*). Тарану Калістрату Марковичу...
Таран. Не читай далі,— не читай. Знаю, знаю (*бігає*).
Кузьма (*прочитавши*). Умгу. Ладно.

Таран. Де Горобець? Запропастився! Де твоя ініціятивна, Кузьмо? Суцільна надвигається.

Кузьма. Моє завдання нічого не робить. А ви що зробили?

Таран. Ми що? У колгоспівський силос пуд гасу — раз! Трієр зіпсували — два. Та ось Крупко щось придумає.

Крупко. Я уже придумав (*показує жестами*). Убить! Отож.
Кузьма. Не діло.
Таран. Діло!

(В сінях щось затовклося, входить Горобець з великою папкою)

Горобець. Ху. Втомився.
Таран. Сідай.
Кузьма. Ще завхоз.
Горобець. Взавтра передаю.
Кузьма. Я ту бабу знаю.

Горобець. Може... той?..

Кузьма. Е, чорта з два! Чоловік ревнивий.

Горобець (*жваво*). Ревнивий? Діло. Діло.

Таран. Знали кого поставить. Вона десять років на собі хазяйство держала.

(За коном пронісся гомін, тупотіння)

Таран (*підбігає до вікна*). Вербувальщики. Он — Колодько, Христя ..

Горобець (*хвилюючись*). Мені не можна довго. Раз-раз і в дамках.

Таран. Кто з Горобцем до силосу?

Кузьма. Я... не можу. Ініціятивна.

Крупко. У мене є своє діло (*павза*). Стрівайте! Я піду з ним до силосу.

(Сильний стукіт у вікно. Всі затихли. Чути далеко пісня, що ввесь час наближається, потім стихає).

Хор. Туди, де сонце сходить,
Рушаймо на борню.
Загине хто нам шкодить
Від зброї та огню...

Голос (*за коном*). Відчиніть!

Горобець (*тихо*). Я замкнув.

Голос. Одчиняй, швидко!

Таран. Ідіть у сіни і стійте за дверима.

(Всі виходять, згодом по одному входять у хату, обтрушуючи пір'я та солому)

Кузьма. Свій.

Горобець. Тепер і своїм не вір.

Крупко (*глянув на Горобця*). Цить.

(Входить Таран)

Таран. Про-опали!

Горобець (*кидається до дверей*). Ой горе!

Кузьма (*хапає його за коміра, тягне*). Куди? (*стоїть на порозі, розіп'явся*).

Таран. Вербувальники розперезалися! Увесь куток на збори йде. За греблю. Ні дня, ні ночі їм немає. Везуть на перечистку, везуть у кузню.

Крупко. О, о, оце там і останеться. По Крупівці знаю. У нас теж так...

Кузьма (*шепче над вухо Таранові*). На Горобця є донос! Він видав нас (*до Горобця*). Це твоя робота? Гад! Твоя, кажи?

Горобець. Я... я... ні... ні (*злякано озирається*).

Таран. А силос як?

Горобець. Ще...

Крупко. Убить!

Кузьма (*бере на столі ножа*). Ну, що ми йому? (*до Горобця*). Кажи, гад, бо... Ти наш чи ні? (*намірився ножем*).

Горобець (*стає на коліна*). Я ваш. Ваш! Товариші...

Крупко. Які ми тобі товариші? Убить гада! Стрівай, Кузьмо, — треба його не так...

Таран. Хлопці! Коли б не...

Горобець. Я ваш! І же бо ваш (*хреститься*). Ось святий хрест. Ваш.

Кузьма. Видав нас? Чим докажеш? Хрестом? Наплюй ти на хреста!

Горобець (*плазує*). Пожалійте. Пожалійте, товариші. Я ваш. Я не колгоспний. Я ввесь ваш. Я проти колгоспу. У мене самого... я, я вам поверну гроші. Я нікому нічого... я до вас... Ой, чим же я вам докажу? Ой... Докажу... Трієр зіпсували. Це я. Я туди.

Кузьма. А не пушка? А зерно куди везуть? чистить?

Горобець (*розмотує свою папку. Витягує звідти перебите коліща, труситься*). Ось.

Таран (*підбігає*). З трієра? (*хапає коліща*).

Кузьма (*до Горобця*). Вставай! (*до Тарана*). Дивись, це з твого трієра?

Таран. З мого.

Кузьма. (*кладе ножа*). Молодець! А то, — гляди!

Горобець (*заспокоюючись*). Чого ви напалися?

Таран. А силос?

Горобець. Зараз іду... (*виходить*).

Таран (*дає жмут грошей*). На! Вірніше діло буде.

Кузьма. Ідем. (*Виходять Кузьма й Крупко. Павза*).

Таран (*сам*). Суцільна надвигається. Вся загребля піде?.. (*думає*). Ага! (*майже кричить*). Гребля! Гребля! (*за дверима нявчить кішка*). Нявчиш? Нявчи. Чорт з тобою. Дармоїд. Не треба мишей ловить, нехай плодяться!

Кузьма (*за коном*). Тпрус! А, ти! (*входить у хату*).

Таран. Гребля! Гребля!

Кузьма. Ти здурів?

Таран. Наша гребля! Через став. Став глибокий! Таранівка за ставом. Греблю зірвать! Розумієш? Таранівці не підуть до Ворошилівців. Греблі немає!

Кузьма (*по павзі*). Ні, не вийде діло.

Таран (*бігає*). Гребля! Гребля!

Епізод третій

Обстановка першого епізоду. Тільки на ліжку постіль, на столі прибрано — лежать газети тощо. Висить лямпа. Навколо столу кілька стільців, під стінками ослін. Довбуш стоїть за столом. Килина, Христя, Колодько та кілька колгоспників — розсілися по стільцях та ослонах. Вечір.

Довбуш. Оце, товариші, і вся інформація. Про наш зліт. Виступало нас чимало. Ділилися досвідом. Так — ось. Всі вже готуються до весняного засіву. Піднімаємо нову хвилу колективізації. Куркуль скрізь скаженіє (*павза*). За цей рік не один з 25-титисячників поліг головою. Немає серед нас т. КРОКОТЯ з харківських заводів, ДАНИЛЕЙКА з Дніпропетровського. Згоріли ці товариші в боротьбі за соціялізм. Куркульська злочинна рука вирвала їх з наших лав. Та ми вшануємо їх пам'ять новими перемогами, новим напором на куркуля. Наша артіль імени т. ВОРОШИЛОВА не одстане.

Голоси. — Не одстане!
— Новим напором!
— На куркуля!

Довбуш. Товариші! Пропоную вшанувати пам'ять товаришів робочих і тих сільських активістів, що їх серед нас тепер не стало. (*Всі встають. Далеко чути глуха мелодія — жалоби*).

Довбуш. Сідайте. Тепер... Треба, щоби кожен колгоспник знав програму другої соціялістичної весни. Завтра скличемо широкі збори колгоспників... Знаєте де?

Всі (*жваво*). — За греблею!
— На Таранівці!
— Хо-ро-шо!

Довбуш. Сьогодні там працювала вербувальна бриґада (*павза*). Товариші. Ми артіль ім. Ворошилова? Правильно! Маємо шефа. Гарматний полк. Я оце був у них. Сьогодні приїде представник від полку. Хочуть допомогти в засівкампанії.

Всі. — Наступай, ребята!
— На Таранівку!
— На капіталізм!
— Бах, — ба-бах!

Довбуш. А тепер поговоримо про біжучі справи (*оглядає*). А де ж це наш... Горобець? (*всі оглядаються*). Шу-шу-шу, „немає Горобця“.

Христя. На Таранівському боці бачила був! Я оце звідти.

Довбуш. Годі робить ручною заклепкою! Підемо на пневмат! Понятно? Сьогодні бюро партосередку ухвалило розпустить Таранівську ініціятивну групу, а утворити нову. Зібралася шатія — Таранів свояк і всяка куркульська... комаринська. Громоотвод.

(Входить Кочерга, Лапченко і кілька інших селян)

Христя. Ось і Таранівська делеґація.

Колодько. Та не Таранівська, а Загреблянськая. Хто з вас тут?

Довбуш. Стрівай. Ти вже про колесо! (*до Лапченка і Кочерги*). Сідайте, товариші (*сміється*). А сісти і немає де.

Кочерга. Постоїмо.

(Входить Горобець)

Горобець (*блідий, розгублений*). Ху! Втомився.

Довбуш. Горобець! Чого ти такий як наче хто тебе з води витяг? Катай, брат, сюди та розкажи нам все, що де робиться. Катай, браток.

Горобець (*підходить*). Дайте сісти.

Килина (*встала*). Сідай (*отходить у бік*).

Горобець (*сідає*). Значить так: почали перечистку, трієр поломався...

Довбуш. Не поломався, а поломали! Поняв?

Горобець. Поломали. Ще б не поломали, коли тут лазять всякі...

Довбуш. Ша!

Килина. Дайте слово! Як самокритики, так уже самокритика сто чортів.

(Виступає Кочерга й Лапченко)

Кочерга. Ми ось з Таранівки. Я ще вранці, як бідняк, привів свою коняку і посівматерія.

Лпаченко. А я подав заяву ще з тиждень.

Довбуш. Де заява? (*шукає на столі*).

Горобець. Товариші! Всячеські треба покінчити з одним вопросом...

Довбуш. Кому заяву давали, товаришу?

Лапченко. Та... Горобцеві ж!

Всі.— Горобець, де заява?

— Бюрократ!

Горобець. Прошу не ображать... Всячеські. Накинулися. То ж політики! Ось заява (*дає Лапченкові*).

Лапченко (*бере*). Я її нулирую, не подаю.

Кочерга. А я свого коня беру...

Довбуш. Товариші! Ви задумали в жмурки?..

Кочерга. Звиняюсь. Не в жмурки. А ось на нас тут всякі подозріння, той от, ага. Подозрення.

Лапченко. А, і к тому ж, у нас за греблею свій колектив.

Христя (*з запалом*). То лжеколгосп. Товариші. Мене комсомольський осередок туди прикріпив для вивчення. Товариші. То куркуляча шатія і все.

Довбуш. Ось ти, Христя, сядь. Так — ось. Товариші з Тара... Загребляне. Як хочете, ваша справа. Ніяких підозрінь. Брехня. Я раджу вам залишитися у нас. У вас там невеличкий куток... Понятно? Так ось. Коли там — підете туди, ми ось склепаємо таку ініціятивку. Ого. Ну, так як?

Кочерга. Я... тут.

 Лапченко. А я... підожду.

Кочерга. Чого ти ждатимеш? Га? Торішнього снігу? Діждеш поки сонце блисне та ухопишся за потилицю — божкатимеш? Вали. Так. Ага.

Гурт — Молодця!

— Всіх сюди!

— Там дуже малий куток!

— Гребля широка!

Довбуш. Добре! Отже запишемо: Загреблянська ініціятивка: Кочерга, Лапченко (*до останніх*). А ви, товариші?

Перший. Приходько... бідняк.

Другий. Карабаш — середняк.

Третій. Радочина — середняк.

Довбуш. П'ять є! Тепер наші: Колодько, Христя. Є така пропозиція: щоб зараз ця ініціятивка пішла ще на Таранівку. На завтра збори? Підберіть добре місце... Ага — в старому млині — там багато вміститься... Катай, Колодько.

Колодько. Ідемо!

(Виходять Колодько, Христя, Кочерга, Лапченко і інші Таранівці)

Довбуш (*ходить по кімнаті*). Ну, а тепер ми візьмемося за Горобця. Килина — качай.

Горобець. Лічні щоти. Всячеські.

Килина. Плювать на лічні щоти! А ось бурак кормовий — псується в ямах. Навалили землі — цілий аршин, що це? До сілосу — ні гу-гу,—може там кваша чи гній... На степу солому беруть зсередини, як свині, розкидали мерзляки — куркулі сміються. Кукурудзу на горищах беруть не підряд, а кожен вибирає де краще, а гірше брудними ногами топче. До кузні треба ока: щоб по ранжиру, а не так — одне підлагодили, а тоді палять вугіль дурно — чекаючи ще. Горобцеві я казала і всі казали, так ноль вниманія.

Горобець. І хунт презренія.

Довбуш. Передавай, брат, хазяйство!

Горобець. Хоч і зараз. Завтра я вільний.

Довбуш. Ну, то, брат, дудки! Будеш Марині допомагати. Поняв?

Килина. Мені не хочеться братися... Я баба...

Довбуш. Легше, легше. Будеш бабою, коли не візьмеш! Так — ось. Ти така, брат, що любому чоловіку носа втреш (*входить Нагарець*).

Нагарець. Чи ні на мене ти натякаєш?

Горобець (*іде мимо Нагарця, пошепки*). А на кого ж?

Нагарець (*пошепки*). Що?

Горобець (*тихо*). З рогами ти без натяків.

Нагарець. Ідем, Килино, додому? (*спостерігає*).

Килина. Може б ти пішов сам? Ти ж утомився в млині. А я побуду ще тут...

Довбуш. Ідіть мабуть, бо і я відпочину.

Килина. Ну, до побачення.

(Килина і Нагарець виходять)

Довбуш. Кажеш, що був на Таранівці? Що ж там, як?

Горобець. Нічого. Бігав по ділам...

Довбуш. Знаєш, що я тобі скажу? (*павза*). Візьмемося ми вдвох за насіннього-перечистку. Згода?

Горобець. А чого ж ні? Тільки...

Довбуш. Кіндря був біля трієра? А хто ж перебив колеса? Га?

Горобець. Бачиш всячеські...

Довбуш. Ні, ні, ні. Не всячеські і не Кочерга з Лапченком, а хтось інший. Поняв? Дудки, брат, узнаємо. Я чув, як стукнуло. І Марина чула. Поняв?

Горобець (*витирає піт хусткою*). Ви разом чули... Інтересно...

Довбуш. Горобець... (*павза*). Чого тебе в піт кидає?

Килина (*за коном*). Чуєте? Зараз піти зняти трохи землі з буряків, та навідаться до сілосу (*входить в кімнату*). Горобець, якійсь чоловік кличе.

Горобець. Що ж воно там? (*виходить*).

Довбуш. Що це за чоловік?

Килина. Не знаю. В драній свиті, і видно приїзжий... (*заходить Кіндря*).

Довбуш (*радо*). Здоров, Кіндре! (*ручкаються*).

Кіндря. Здоров!

Довбуш. Оце добре, що ти зайшов. Хочу побалакати.

Кіндря. Знаю — це про трієра? Ех, Довбуше, не винуват.

Довбуш. Та ні. Як там твої коні? Добре? Знаєш що? Іди, брат, на курси веддоглядачів. Поняв? Коней любиш? Трохи побалувався нащот симуляції. Хе-хе — пройде. Іди?

Кіндра (*Зрадів*). Довбуш чорт! Та я буду, брат, робить! Я осознав!

Довбуш. Поняв? Колгосп, брат, не собез, а трудовий колектив. Так ось (*іншим тоном*). А тепер скажи, як воно в тебе трапилося з трієром?

Кіндра. В зерні...

Довбуш. Чиє зерно було?

Кіндра. З Таранівки.

Довбуш. Умгу. А сита погнуті? Ідем погляньмо! (*бере молоток, виходить, за ним Кіндря*).

(Чути стукіт бляшаний, шум, потім входить Довбуш)

Килина (*кидається назустріч*). Довбуше...

Довбуш (*здивовано*). Що таке? (*молоток на плече*).

Килина. Біля сілосу велика бандейка з гасом!..

Довбуш. Невже? Повна? (*стукає молотком об кувадло*). Шкідництво! (*одягається, бере револьвер*).

(Входить Нагарець)

Нагарець (*стоїть на порозі, спостерігає, потім кричить*). Швидше! Силосна яма... Гасом... Горобець з якімсь чоловіком... Кіндря слідкує. Швидше.

Довбуш. Ах, ти ж, падлюка, га? (*за коном галас. В кімнату входять Колодько, Христя, Кочерга, Лапченко і інші*).

Колодько. Урра!

Христя. Таранівка — наша! Куркульня там захлинається!

Довбуш. Ідемо! Ідем до силосної ями.

Дехто. — О, о, о,

— Що ми, скотина?

(Входить Горобець)

Горобець. Куди це?

Довбуш. До силосної. Поняв?

Горобець (*одступає назад*) не розумію...

Довбуш (*хапає молоток і підняв його над головою Горобця*). Сволоч. Беріть шкідника.

Горобець. За що? (*прожогом тікає. За ним гоняться — всі вискакують з кімнати, за коном шум, вигуки „лови“, „лови“. В кімнату крадькома входить Крупко, виймає куцака з-за пояса — ховається під ліжко. Тихо. Тільки чути дзвін кувадла в кузні*)...

Крупко (*видно, як умощується під ліжком*).

(Входять Довбуш і Колодько з „бандейкою“ в руках)

 Довбуш. Піймаємо, бреше! Дудки, брат.

Колодько. Добре, що встигли попередити (*ставить посудину*). А таку ж штуку влить — пропав силос.

Довбуш. Пропав би (*сідає на ліжко, роздягається*). Ху, чорт, заморив.

Колодько. На добраніч (*іде до дверей*).

Довбуш. Слухай, друг. Досадно мені. Поняв? (*павза*). Ну, іди вже. Да слухай — передай сторожам — щоб пільнували, бо ще підпалять.

Колодько. Добре. Ти казав — шефи будуть?

Довбуш. Іди спи, я не спатиму. Прислухатимусь.

(Колодько пішов. Довбуш, замкнувши двері, не роздягаючись ліг на ліжко, насвистує. Крупко задоволено усміхається)

Довбуш (*встав, пробує майструвать, потім кидає, прикручує лямпу, бере два стільці, ставить їх біля ліжка, лягає, кладе ноги на стільці, засипає*).

Крупко (*ворохнувся. Прислухається. Починає потроху вилазить. В руках куцак*).

(Знадвору кінський тупіт)

Голоси. 1. Тпру!

Голоси. 2. Тут, товариш командир?

(Стукіт у двері. Крупко ховається. Довбуш схопився).

Довбуш. Хто?

Голос. Товариш Довбуш, з артполка!

Довбуш (*відчиняє двері*). А, а! Заходьте!

(Заходять два червоноармійця. Один з револьвером — командир)

Командир. Здравствуйте!

Червоноармієць. Здравствуйте!

Довбуш. Здравствуйте. А коні ваші де?

Командир. Во-от. Перш за все покажи, де коні поставиш!

Довбуш (*усміхаючись*). А потім вже про себе?

Командир. Правильно.

Червоноармієць. Устав! Кінь — боєвий товариш.

Довбуш. Ось зараз (*одягається*). Коні поставимо в стайні, а один з вас у мене буде спати, другому найдем у нашого тракториста. Ідем за мною, шефи.

(Всі з сміхом виходять)

Крупко (*незадоволено, розгублено озирається. Поспішно вилазить — з-під ліжка розсуває стільці. Один стілець з грюкотом падає*). Тікать! (*Біжить до дверей, прикладається вухом, шепче*). Тікать. (*Береться за клямку дверей*).

Довбуш (*За коном*). Кіндря, постав, будь ласка, коні! А товариші в мене!

Епізод четвертий

Сама звичайна сцена сільського театру, приготовлена для урочистих зборів. Портрет Ворошилова

Горобець (*вибіг насеред сцени*). Не має нічого. Чи виключили мене вже? (*здригнувся*). Ух, я розбите колесо... (*прислухається*).

(За коном голоси Довбуша і Колодька — наближаються)

Довбуш. Сьогодні його десь бачили.

Колодько. Та ясно — він ховається тут.

Довбуш. В нашому селі є якась невідома в драній свиті...

Горобець. Тікать знову? Невідома особа... (*ніби щось пригадав*). А, невідома особа... так-так. Викрутюся. Викрутюся (*кладе на столі згорнутий папірець і зникає*).

(З другого боку виходять Довбуш і Колодько)

Колодько. Сцена добре прибрана.

Довбуш. Урочисте (*сідає за стіл*).

Колодько. Так кажеш, що у тебе вчора був невідомий гість?

Довбуш. Да. Нахабний якійсь, аж стільці поперевертав. Тільки прийшов з стайні з одним червоноармійцем в кімнату,— темно: думаю, що за чорт: диходив — світилося, на поріг — темно. Коли щось... як штовхне та в двері туди-сюди,— чорт впіймає.

Колодько. Не Горобець може?

Довбуш. Куди? Горобець забіг мабуть і сидить... (*побачив папірець*). А це що? (*читає*). Довбушові (*розгортає*).

Колодько. Горобцева рука, чесне слово. Диви.

(Довбуш мовчки читає. Знадьору в залю входе з шумом група комсомольців, представники артполку, Кочерга, Лапченко, Христя, Килина, Нагарець та кілька колгоспників, розсідаються)

Голоси комсомольців: — Можна починать! — Почекай, усядусь! — Сядь у Тарана на покуті! — Може і сяду, як будемо описувати!

Довбуш (*встає за столом*). Товариші!

(Входить у залю Крупко. Згодом Кузьма, сідають на задніх лавах у темному кутку)

Колодько (*шепче Довбушеві*). А глянь. Он в темному кутку сів Кузьма і біля нього якийсь в драній свиті.

Довбуш. Цс! (*шепче на вухо Колодькові*). Поняв?

Колодько. Поняв. (*Виходить за сцену*)

Довбиш. Товариші! Партійний осередок постановив розпустити ініціятивну групу, що була лжеколгоспом. То Таранівська штука. Ми утворили дійсно ініціятивну групу — з дійсних свідомих бідняків і середняків на чолі з товаришами: Кочергою, Лапченко, і цієї групи вже немає — вона обросла масою бідняків і середняків Загреблі. Таранівка, ліквідувавши куркуля,— стає Ворошилівкою.

Комсомольці. — Нехай живе Ворошилівка! — Геть Тарана і його підлабузників! — Геть Горобців!

(Сміх)

Довбуш. Від імени партосередку і новообраної сільради відкриваємо збори колгоспу ім. Ворошилова вкупі з новими колгоспниками — Загреблянами. Прошу президію.

Голоси. — Довбуша! — Килину! — Лапченка! — Обох від артполку!

Довбуш. Заперечень немає?

Голоси. — Нема.

Комсомольці. — Хай живе Червона армія!

Довбуш. Займіть місця.

(Президія займає місця на сцені)

Довбуш. Повістка денна: про роботу грудневого пленума Ц. К. В. К. П. і К. П. Б. У., протокол загальних зборів Таранівської земгромади про колєктивізацію і доповідь про плян засівкампанії. Немає заперечень? Приймимо. Слово для привітання має від Червоної армії.

(Вітають. Командир і червоноармієць виходять, стають по обидва боки сцени)

Командир. Гарматний полк нам доручив передати вам свій бойовий привіт (*оплески*). Гарматний полк прийме участь у засівкампанії — допоможе артілі ім. Ворошилова тягловою силою, походними кухнями.

Червоноармієць. А коли капіталісти-інтервенти нападуть — відбити їх, погнати їх, розпочати світову, революційну засівну кампанію.

Голоси. — Ура!

— Хай живе світова революція!

(Червоноармійці сідають. Слово просить Лапченко)

Лапченко (*з піднесенням*). Дорогі товариші, і всі... которі ініціятивщики з Таранівки. Від імени нашої горнізації, котора сказать група, пропонує злитися з усім селом в суцільну масу окроме куркулів, которих треба буде, мать... ліквідировать. Хай живе антілерія.

Вигуки. — Правильно! — Неправильно! — Злитися! — Розлитися!

Кузьма (*з кутка*). Не треба зливатися!

Довбуш. А, а? Це ви, голубчику? Вас не спитали! Товариші! Правильно каже Лапченко. Злитися, щоб розлитися...

(На сцені і в залі здивовання, шепіт)

Довбуш (*входить у запал*). Щоб розлитися суцільним морем комунівських ланів, пустити по них бронировані кораблі комбайнів, артілерію тракторів...

(Оплески)

Вигуки. — Урра!

— Хай живе суцільна.

Колодько (*з задніх лав*). Сюди прийшов Горобець?

Довбуш. Товариші! Ось подав заяву Горобець... Підкинув, я думаю ми зачитувати заяву такої сволочі на зборах не будемо.

(Вбігає Горобець у залю)

Горобець. Я тут! (Загальний рух).

Голоси. — Явився?

— Сам?

— Арештувати його!

Довбуш. Хлопці! Схопіть голубчика!

Горобець (*біжить до сцени*). Я сам себе схопив. (*Вискакує на сцену*). Читайте заяву. Прийміть мене до себе. Я винуват, з покутою.

Довбуш (*тупає ногою*). Геть, лінява гадино!

Горобець. Прийміть. Товаришочок! Я ж... не маю виходу... Я ж такий як і всі пролетарі.

Килина (*виступає*). Брешеш! Заворушилися панські хліба? Батько управляющим у пана сидів чи якімсь діяволом? Собака лягавий!

Горобець. Я не винуват! Я не шкідник.

Довбуш. А хто ж?

Горобець. Не я (*показує на залю*). Он! У кутку в рваній свиті.

Колодько. Єсть!

(Колодько і кілька комсомольців хапають Крупка. Кузьма тікає)

Горобець. Він поломав трієра, він перебив колесо, він хотів убить Довбуша. Обшукайте його.

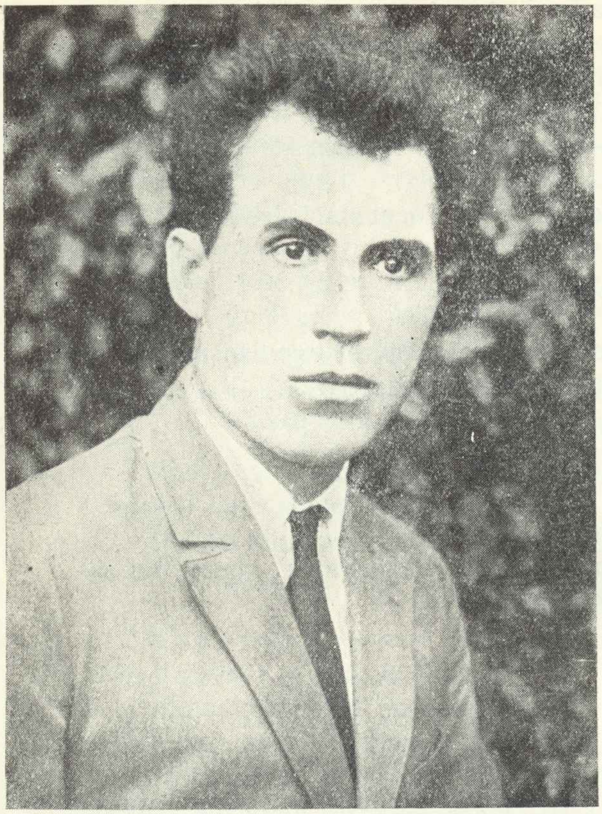
Довбуш. В'яжіть того і цього. Обоє однакові.

(Червоноармійці схоплюють Горобця—виводять через сцену, Колодько Крупка виводить теж)

Довбуш. Товариші! Тихше! Приступаємо до повістки дня наших зборів. Перше питання — про роботу пленуму ЦК ВКП... Перш ніж перейти до доповіді, я зачитаю одне місце з резолюції пленуму (*читає*): „Виконання пляну в галузі колективізації дасть абсолютну перевагу соціялістичних елементів над капіталістичними елементами на селі, зміцнить змичку робітничої кляси з трудящими масами селянства і завершить побудову фундаменту соціялістичної економіки С. Р. С. Р. Це буде перемога всесвітньо-історичного значення...

(На сцену виходять червоноармійці)

Завіса падає поволі

Л Е О Н І Д Н Е Д О Л Я

Женщині-колгоспниці

(УРИВОК)

Про яку
співали нам поети
женщину?
— Заспідничену,
заквітчану,
залентчену.
Про тонку,
блакитнооку,
білошию.
І про ту, що
родить,
варить,
шиє.
А нема,
щоб
женщину-людину
показати.
Женщину,
що
не лякалася
ворожих
куль!
Ту,
перед якою
тремтить
в селі патлатий,
ту, що
з насолодою
зарізав би
куркуль.
По всій
Україні
(радянській, звичайно)
бачу
ваше
могутнє
збільшення.
Бачу — рвете
життя
гречане.
Бачу,—
Тебе,
товаришко,
вчорашньої сестри
невільниці діжі,
пелюшок,
сапи,

тебе,
яку голод
зубатий
гострив,
не бачить
той,
хто на розум
сліпий.

Чому —
член ради
якась Петровна?
А не
член бюра
якийсь
Остапович?

Чи не тому,
що ми
сами
боронимо
тисячолітнього
патріярхату
бич?

В штанях,
спідниці,
чи безуса вона
це з народження
даний „чин“
А в громаді —
— товариш —
і все,
амінь!

Давайте
гуртом
натиснем
на те,
що гальмує
села реконструктивний
темп!

Пиляйте
глитайню,
хай сохне! —
— на паливо —
— дров
куча!

Давайте
в степи
колгоспне
насіння,
сіять
родюче!

Виросте
соціялістичне
жито,
пшениця,
ячмінь і
просо.

Знаю,
вам
не дожити
до повних
комуни
покосів...

Але
вам
в степах поганяти
електрику,
радіо,
літаків.

Але
ви
зорете хати,
цементами
встелете
токи!

Ви, колгоспниці,
пройдете,
знаю,
крізь павутиння
звичаїв і
побуту;

крізь
богомільниць
фанатичну зграю;
крізь
глитайський хутір
і слободу.

Води,
вогні...
Ні,
вас
не візьмуть!..
Швидше
трощіть
приватний
човен!

Мчіть
експресами
до комунізму!
Великим
шляхом
Ільїчовим!

К. ГОРДІЄНКО

Атаска

(УРИВОК З „ПОВІСТИ ПРО КОМУНУ“)

Дванадцять кіп я в день нав'язувала, а неколи й більше. Ти в'яжеш, а Марта хвоста тяга, іде. Першим членом комнезаму була я в Черняхові. А вже потім записалося тридцять шість дворів. Там такі були: дванадцять душ,— дві десятини землі. Проклямації розкидали більшовики. В головах закрутилося... О. Мелентій хвилюється:

— Невже революція в нас повстане?

— А що пишеться? — питаю.

— На ось тобі житіє св. Варвари, почитай!

Вийшла заміж, то свекор лютий. Чоловік на війні. На руках діти малі. Один у свекра, другого сестра взяла. Сини. Заробляєш, дітей годуєш. В Черняхові нам лекції читали. А моєї сестри дівер комуну організував, то він мені розказував, як там буде жить. Цілу зиму лекції читали нам. Цілу зиму вагались ми. Ми — то нічого, а ось чоловіки.

— Нам,— кажуть,— набридло воювать!

— А нам,— кажу,— набридло по наймах тиняться.

Думаю — як підвалину класти, так класти. На весні поробили, гетьман розігнав. Комунарі з червоними пішли, дехто зостався. А ми, жінки, хліб доробили, Панські

правителі явились, почали нами править. Доробили ми хліб — дві копи нам, а третю йому. А ми самі сіяли. Який не сіяли — одна копа нам, а три йому. І збираємо ми, привеземо, вимолотимо. Картоплю ми самі садили, то нам два вози, управителеві — три. А буряки покопали, землею вкрили, то тільки труд наш пропав — хуторяни розтягли.

Аж тут чутка: карний загін гасає по хуторах.

— Втікайте, виріжуть,— радять нам. Я саме діжу вчинила. Два котли були надворі — буряки варили. А тут хліб пекти. Як його втікати?

Шістнадцятеро дітей у нас.

— Знаєте що, діти? Ідіть ви з хлопцями, беріть за руки, ведіть на городи, пісень співайте, рватимете ніби квасолю.

Чоловікам кажу:

— По картоплі, коноплях, куди хочете ховайтесь, аби не в соломі.

Залишилась я біля печі, саме хліб посадила, так я ж не відійду.

Раптом постріл. Ракета пролетіла. Дуб був. Кобець заліз у дупло, щоб стежити за маневрами. Аж тут ракета. Йому здалося, що його побачили, то він так і закляк.

Стукають у вікно:

— Відчиняй, комуністи!

Сірники в кишені ніяк не найду, а надворі буряки варяться. Бачать, що вогонь єсть. Засвітила сліпушку, поставила на грубку. Ввалюється шестеро. Навперехрестя кулі. П'яні. За груди цап!

— Чого терзаєш? Що треба? Треба хліба — бери. Хочеш гарячого — з печі вийму. Були книжники, вивели нас у чисте поле. Ми знаємо? Я прийшла сюда снопа заробить. Ти воюєш? А хліб хто робитиме? З третього снопа панові роблю. Ми знаємо, що то за халамуна? Трудова партія ми.

— Що за шпички?

— Хто прийде — очі виштрикаю.

— Що в котлах?

— Принесу. Взяла дерев'яні мисочки, наложила. Поставила на стіл. Паркий, солодкий дух розлігся по хаті. Буряки. Як зачали лаяти!

— А ми,— кажу — тому раді.

Тягнуть мене. Наділа я білу свитку. Там така свитка. Я вже казала: в музей її віддати.

Дали мені п'ять шомполів, кинули в холодну. Другого дня знов питають мене:

— Де ваші комуністи? Хто правував?

— Єсть,— кажу,— Бурмак, у Черняхові олію продає.

Знов мене шомполують. Була я десять день. Десять день шомполували мене.

Казав сторож мені:

— Севрюк Мелентій раду радять: виволокти її на високе місце, вдарить у дзвони, палками забить усьому миру в науку.

У житомирській в'язниці відсиділа до зими.

Додому йшла, ребра боліли, Ніч. Бур'ян мені ввижається за ліс. Ледве натрапила кінське копито. Напала на тини. Хотіла вже була в снігу заснуть. Аж ні, думка мерехтить — треба дітей побачить.

Ввійшла в сіни. Дочка з весілля вернулася, плаче: всі матері є, тільки нашої нема.

Три тижні хворіла, вичуняла, більшовики прийшли. Якби раніш, то змогли б вирізати тих гайдамаків.

А тут обібрано нас. Сорочки забрано. Сіла, пряду. На сімдесят локот напряла. Виткали мої свати. Приходить у комуну без сорочки — ріж полотно йому.

На голе поле під Славенщину вийшли. Місяць під брезентом жили. Нап'яли байраки такі. Корови коло возів стояли. Хуторяни, було, з церкви їдуть, оступлять, починають глузувати. Мов на дикунів дивилися.

Вони сміються, а ми оремо та сіємо.

Восени на зяб орать треба, а коні — каліч сама.

Комнезам дав одного бика, а йому пари нема. То ми ним воду возили. Вода далеко в яру. Аж тут Бурмак каже: давайте спаруємо.

Запрягли корову й бика, цілу осінь орали. Щось до двадцяти десятин заорали.

Хуторяни зійдуться: вже комуна доживається, коровами оре. Мало поля хіба трактори наші хуторам заорали?

Ми цілий рік жили на один сміх людям.

Плуги такі — з того леміш, полиця — збір богородиці.

Збили три плуги, щоб орати на зяб.

Продали хату, комору.

— Добре,— сусіди кажуть,— як комуна буде, а як пропаде?

— Серед поля стопчу з глини хату, а житиму! Про те я не думаю.

Поки я збилася на ту хату, без здоров'я сама була.

— Служи, будеш старасться робить — хату поставлю,— Севрюк каже.

Ніхто не вживався в його, а я живу, працюю. Терплю. Нема прихилища. Роблю за трьох. Пішла від його, дрюка на хату не дав. За п'ять років сили пішло — на п'ять хат стало б. Молодець мій по наймах теж хату заробляє. Ставимо хату, теслярів треба.

— Якби харчі, могорич, пішли б до тебе.

Де його взяти? Чоловік зробив тисячу цеглин на грубку одному, той пішов. Пішли до другого.

— Як засипеш оцю яму, піду робить.

Цілу ніч землю возимо, яму засипаємо. На ранок виходить господар.

— Е, ви довго не житимете, раз стільки землі вперли!

Ставимо ми хату, то свекор кілка не затесав. Одне вікно чоловік узяв за відробіток, поставили біля печі, друге — біля дверей. А ті забиті. Живемо без вікон. Бовдур соломою прикрили, щоб не текло. Сіней не було. Ляжеш на печі — зісподу гріє, згори віє. Теля було, виросла корова. Коня нема. То мій чоловік й знає, що ціле літо відробляє.

— Давай корову продамо, купимо коня.

— Кінь є, корови нема.

— Давай добудемо корову.

Годую порося. Чоловік на відробітки все ходить. Гною вивезе, розкида — дасть хто п'ять фунтів муки. Коноплі береш тому, картоплю садиш за паляницю. Своєї землі обмаль, то робиш по людях. На машині у хазяїв заробляєш. Муку наспіл з картоплею вчиняєш. Було, крохмаль відходить, кисель варимо, а то з крохмалем печеш. Пшона нема, до хліба каші зварила б. Як були в комуні, скрутно було поперва х, хазяї казали: „Якби бідняк стояв за заможного господаря, ви без хліба не сиділи б. Пішов би ти до хазяїна, він би тобі пуд позичив, потім відкосив би“. Продали кабана, купили корову. Вже є чим з двору виїхать, є що на стіл поставить. Рада - радісінька: їду своєю конякою, вже на мене люди дивляться. Поробили два літа, кінь закривів, продали за безцінь. Що заробимо, те й проїмо. Знов бийся. Хай воно, думаю, западе... Продали хату, в комуну пішли.

Руками ще сіяли... Коні коростяві були, здихали, то ми підібрали. Цілу зиму я тютюн варила. Навариш чугун повний бадилля, вихолодиш, обмиваєш коня. А на йому короста, як та лубина. Тоді рядном обв'яжеш, щоб він обігрівся. Від тютюну аж дурний робишся. Ми як поповозились біля тих коней! Я та Ладька. Бурмак приведе — ми, каже, вилікуємо. Оце буде наше багатство. Коней п'ятнадцять. Деяких у бандитів відбили.

Цілу зиму лікували. По весні як виїхали, всі хутори збіглись. Дивляться, дивуються: до чого славні коні в комуні!

Зима йде, а ми надворі. Ніде ні варить, ні спати. Голова подався до Черняхова, виклопотав хлів.

Перегнали ми скотину — корови, коні. Самі перейшли. Перегородили дрогами, соломи постелили, живемо. На ввесь гурт одне ліжко. Малята спали. Самі на соломі. Кожен норовить біля печі лягти. Кладеш хто слабший. Зима. Повставляли по одному вікну. Двері поробили. Обмазали глиною. Стелю накрили. Самі груби ліпили. Диму, було, найде, очі виїда. А ми співаємо та прядемо. Приїдуть, бува, селяни до нас — на всю Волинь залунала чутка про комуну нашу, аж з польського кордону приїздять, Новоґрад-Волинського, дивуються: ми самі мов у хлівах живемо, а в комуні на свинарнику вентилятори, електрика! Будинок який! Парове опалення, водопровод. Коровні, свинарники, стайні — оком не вхопиш. Під цинком, етернітом, а то і під склом. Через залю ідеш, на себе дивишся: підлога мов дзеркало.

Того не знали: моє пальто, чоботи, сорочка. На все хазяйство кожух один і шапка одна. Хто куди йде — вдягає. Один по обід дрова носить і кида, тоді другий іде. А то ганчір'ям обмотав, пішов. Сорочку вдягне, то носить, аж полізе. Приходить голий, босий. Наймит, наймичка. Живе. Навіть заяви не подавали. Халяви без валянок, пітником обшили, переда зробили з ременю, виїздимо в дорогу.

Наткали полотна, дітям сорочки пошили. А самі абияк.

На ставку полощимо — я і Ладька. Хуторяни втікають, не хочуть прати на одній кладці. Збереться гурт бабів — на сміх візьмуть Дрантя саме. Мила нема, то ми крейдою. Лають нас: запоганите воду нам! Було скатерка в кого, рушники — перешиваємо на сорочки.

Перезимували. За хату, комору виміняли хліб. Самі їли, було на насіння. Взимку дехто робив на хазяях, заробили на засів картоплі, зерна. Як уродили в нас огірки, то міняли на хліб. У нас ранні огірки. Вродив садок. Білий налив. То я їздила по селах: відро яблок — паляниця. А то хороші яблука поспіли. За мішок пуд жита. То їдеш якнайдалі, бо поблизу не можна хутори засміють. Запрягаю сліпу, їду.

Хуторяни сміються, а ми озимий клин засіваємо.

Оце картоплі натовчемо, захолодимо — хліб. А вода — юшка.

Приїздять з Житомира гості. Нема в нас хліба. Біжу до сватів. Дістала паляницю, ставимо чай, молоко, яєшню — живемо!

Перший рік — нічим годувати курей. Бурмак піде, дістане десь снопа, єсть корм.

Хліба не було — Бурмак піде, принесе паляницю, розламає на тринадцятеро шматків, роздасть дітям.

Сорочки собі не купить, а м'яч дітям принесе.

Селяни прийдуть здаля, не намилуються на дітей наших. Дитдом який спорудили. Біленькі столики, стільчики, ліжка. Просторі світлі кімнати, велика заля. Рум'яні, веселі діти. Ніколи не дивляться бездумно та сумно. Свій город у них, сад. По весні днями на городі кубляться, дивляться, як цвіте сад, росте пшениця, самі щось садять. А там, як поспіє ягода, мов ті шпаки гомонять у гущавинах, малину рвуть, вишні, черешні. Коли ростуть хліба, на поле ходять, колекції збирають, змаля вивчають польових, садових шкідників. Садовина поспіла — збирають гуртом. У них там іграшок, скільки розваг!

Узимку ніколи не уздрінеш, щоб дитина наша ниділа. Завжди малюють щось, будують, мандрують, на мандолінах бренчать, співають. Коли на червоні свята вистави ставлять, народу з хуторів завжди повно в нас товпиться. Пройдуть піонери наші хуторами, юрма дітей слідом суне. Стали сільські діти собі в піонери записуватися, так пішла чутка хуторами: всіх піонерів печататимуть...

Хуторяни зійдуться було: „В них діти годуються, як ті поросята. Хіба наша дитина те бачить, що в комуні?"

Настя Гола: „В мене, каже, Льоня в колисці сидить, плаче. То я йому цибулі головку — їсть, аж сльози течуть! Вибрикує. Виріс такий лобуряка! Гарбузом відлучала. Хіба ж такий догляд за дітьми в комуні?"

Нещодавно трохи пшоном не засипали на хуторі дитину. Мати садить картоплю. Більше хлоп'я в хаті доглядає за меншим. Мале в ночвах лежить. Мішок пшона

стояв побіч. Старше бере і сипе малому в очі, ніс, рот засипа. Прийшла мати, дитина, червона від напруги, мало не зайшлася. Якби не прийшла вчасно, пропала б дитина. До цурки поламала прута на ньому. Наука. В помийниці з кавунів скибки. Ввійшла мати в хату, дитина залилась. Мати пішла до церкви, батько пішов, щоб діти яблук не рвали. Матері пололи, а діти біля хліва полягали. Дощ пішов, простудився хлопчик, від запалення легенів помер. Ось як за дітьми пильнують на Славенщині тій. Матері на роботі завжди, за дітьми нікому доглянуть. Вогню наложать, дивись, зайнялась хата.

Щороку легше ставало робить комунарці. Тепер не побачиш комунарку у нас, щоб в'язала. А то, було, жінки самі орали, волочили. Павло розсіває рукою, а Ладька волочить. А тепер хутори чистосортне зерно беруть у нас на засів.

Звезли ми п'ять кіп, три палки в руки, збили, на печі висушили, на Севрюковому млині змололи. А тоді хуторянину дасиш дерева на осі, дрожини, він нам молотарку дає. Чи то за відробіток. Тепер молотаркою своєю молотимо всі хутори.

За перше літо до нас мало хто пристав. На зиму збіглося чимало. Голота сама.

Аж тут фондові землі побіч. Хутори самі посягали на ті землі, а в нас щоб до цар-дуба сперти. На яри, бугри, солонці. Три полі було.

Як тільки перетягли шнур через поле — ревище! б'ють дзвони...

Іде моя сваха із ставка через сад.

— Нащо це задзвонили? — питаю. Мабуть, дзвонили, щоб їм задниці набили.

— Сімсот їх матері,— каже — сванютко!..

Прибіга дочка:

— Славенщина, Кручене Поле, всі хутори пішли.

Комунари їдуть на поле, під сіном винтовки. Бурмак каже: запрягайте бочки, їдьте гасить.

Аж назустріч хуторяни з вилами, кілками:

— Ходім комуну бить!

Попереду вагітні жінки. Біжать, кричать:

— Голодаї! Лежнюги! Поколоть вас! Геть землеміра! Хай нам уся земля!

Севрюки, Тисячники, горлані в синіх чумарках командують.

Почали заходити кругом:

— Геть з землі нашої! З-під тинів поприходили!

Чимало п'яних бідняків між ними.

Павло, Бурмак виступили наперед.

— Що ви за Славенщину прийшли битися з нами? Хазяйнувати хто вам боронить?

Севрюк:

— Покалічимо вас!

Марта:

— Порубаємо!

Чорна Мотря:

— Поколемо!

Білий Пилип:

— Вітер попіл рознесе!

Севрюк:

— Усе 'дно ми вам тут жить не дамо!

Марта:

— Чого ви на наші груди прийшли?

Тепер хуторяни нарікають: „Не хоче комуна хуторів приймать. Самі нажили добра скільки, бояться, щоб не поїли. Англійські свині, корови.. Хіба селянин виплекає таку скотину?"

А то комуна каже: сумежні хутори до нас приставайте, а подальші гуртуйтеся самі в артілі. Не можемо ж ми усі хутори прийняти?

Аж ось сунуть бити наших. Летить кілок, цегла. Якби Павло не вступився, то в голову так би вгрузла.

Вистрелили комунари вгору. Хуторяни примовкли.

— Ну, годі, все одно діла не буде,— чуємо.

Бурмак вийняв боклаг:

— Розійдіться, а то кину!

З поля разом з комунарами йшли, балакали.

То спочатку слова не скажеш: „Ми тут розтопчемо вас! Понівечимо!“ Павло, Бурмак у саму гущавину пішли, стали розмовляти лагідно.

— Коли б не рушниці, то край був би.

Відійшли на гони. Стали лаяти, клясти нас. Щодалі тихше. Наші до них підійшли. Вони до нас. Пішли разом.

— Ми не проти комуни,— каже Севрюк, а кілок позаду.— Хочете жить собі — живіть, хочете робить — робіть...

Коли тепер виселяли його, благав: ви ж такі люди... трудовики, всі ми... Мій батько з трьома грижами! Мій дід крипаком був. І моя тут крапля крови впала.

З'ясували ми, хто в дзвониці бив, сход каламутив. Приїхала карета, забрала Тисячників, Севрюків. Жінки бігають: мій без вини, мій без вини...

Посиділи вони щось трохи, звільнили їх.

Комунарі по хуторах з докладами ходили. Артистів з Черняхова виписали. Хотіли понеділкувать, так не було зв'язку з хуторами. Святкували в неділю. Народу насунуло. Різдво саме.

Приходять Севрюки, Тисячники:

— Чи можна вам свою братську благодарность принести за те, що не захотіли втопить нас.

Принесли чверть горілки, ковбас, булок.

— Несіть назад! — кажуть наші.

То їх зимою тепер усіх виселили. Там такі були хазяїни. Тридцять десятин по революції було, шість пар биків, скоту в кожного господаря чи не більше, ніж на всю комуну нашу спочатку було. Наймити круглий рік працювали, а що вже в сезон, то сотні роблять, буряк полять, хмелі рвуть. Ціле літо полільниці співають.

Пережили ми скрутні роки. В нас як пішли врожаї! Хуторяни очі вирячили.

Десятина нам давала кіп на двадцять жита. В хуторянина бодай десять. В бідняка того ні.

Спочатку віялку в хазяїв позичали, а то хутори в нас трієра беруть. Трактори молотили зерно по людях. Навіть на буряки сівалки в нас були. Тепер навкруги артілі, то в першу чергу артілі збиваємо.

В нас як вийшли снопов'язалки, хуторяни очманіли.

— Лихо на нашу голову хліборобську суне! От тепер хто його зна, що й робить.

Трандара вийде було на поле, схилить сиву голову, задумається:

— Оце іде, гуде, косить, в'яже... Готові снопи, бери, носи... тьху! Голота.

Чистий скот у нас, аж сяє...

Коні — коники грають...

Свиня чиста, біла, хоч у постіль клади.

Хуторяни було все ходять: чи не продасте поросят?

Тут хоча б на СОЗ'и вистачило.

Я як попоходила біля тих поросят. Місячне порося на двадцять п'ять фунтів було. Юшку, кашу варили. На весь Волинський край славились поросята наші. Ячменю насипемо, їдять. Люди не намилуються. Куліш гречаний варили. Було літом виженеш, увесь двір поросятами захрясне. Зимою купали свиней. Викупаю, аж любо глянути! Щіткою, милом натреш його. Позвикали, було, як хлюпнеш — так іляга. Голова зайде — поросята, як діти. Всі і біжать. Я їх стрічками перев'яжу. Мені сьогодні як

порося принесли, то оплакала сто раз. Не додивились, свиня і придавила. Фашистка, злючка-презлючка. Десять поросят у неї, годую ложкою. Нікого не підпустить. Зайде хто, кидається як собака. Погризе. А я порося в руки, з ложки молока даю. Ходе, мордується, рохка, а не займить. Зашла Векла, як схопила спідницу, так і розпанахала. Хлопці не можуть підійти, чистить треба, як знімить вереск! Зайду, почухаю, вона і втихомириться. Вже як порося найде, нікого не пустить у станок. Не довіря нікому. Там така вередлива. Винесеш рідкого — крізь зуби ціде. Даєш густішого. Якщо їстиме — буде сало. Якось не нагодувала, так порося з'їла. Коли свиня їстивна, то давай тільки, щоб наїлася. Вівсяної дерти не їдять — давайте ячменю. Не їсть ячменю — давайте гречки.

Сто п'ятдесят свиней у мене,— знай, що кожному. Чи підмішати дерти, чи помий підляй. Рік свиня в мене, я їй вісім пудів сала наложила. Сто п'ятдесят свиней, нагодуй усіх!

Малі — дивишся, щоб не пузатіли, а йшли вріст. Даю вранці помий, через дві години зерна, тоді знов помий. Піде порося вріст. А як годувати самим місивом — запузатіє. Іноді хто барди надміру дає.

Так, як за дитиною, доглядай, щоб не був рахітик.

Три сини в мене, вигодувала яких молодців.

На аґронома один учиться в Харкові.

Змальства привчаємо до норми. Підійшло одинадцать — гудуть. Дивись, щоб корму не переводили.

Годовичок був, кабанчик, п'ять пудів сала дав. Я ж не могла йому більше сала наложити. Якби сама доглядала. За всіма не вправишся.

Зачали свині, пороситься, жінки бояться, покусають. Стаю я на свинарні. Як та відьма з лихтарем. Цілу ніч не спиш. Люта Фашистка, то і днем не ляжеш. Бо ніхто біля неї не впорається. Я вже така: коли сама не догляну, то ніхто за мене.

Торік продали сімдесят поросят на вісім тисяч. Придбали бібліотеку, машину.

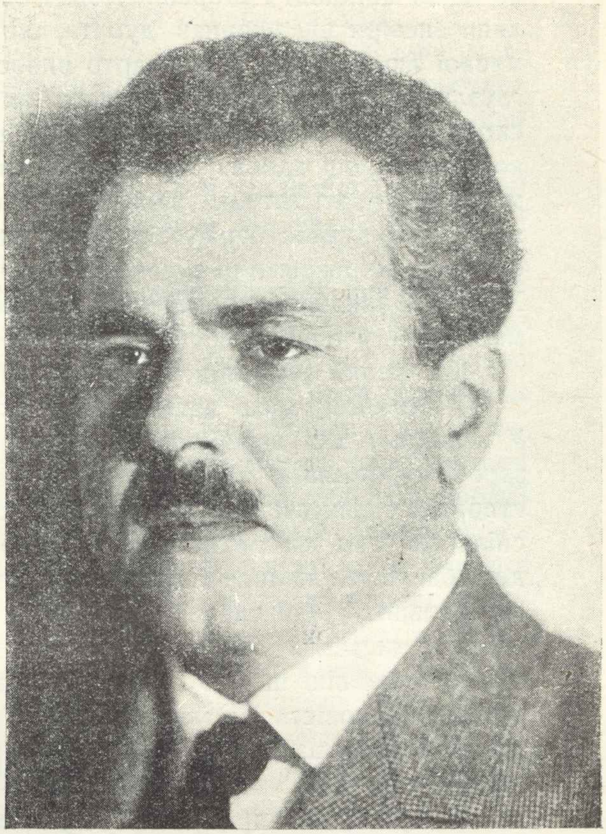
Лягатиме — дивись, щоб не придушила котре. Це вже наглядай. У всіх діти, а в мене дорослі. Векла саме мастить свинарню. Фашистка як ударить драбину! Векла впала. Як поросят годує, приступа нема. Переведеться нінащо. А тоді за місяць набере. Мати була така — до Житомира на виставку возили. Похвального листа дали. Дітей дванадцять приведе і всіх вигодує. Від Вільямса. Кабанюка був такий. Сала на його ніяк не наложиш.

З молодих ніхто не хоче на свинарнику робить. Не люблять, їм би трактори та машину.

Тиждень пороблять на свинарнику — нудить.

Це сама тяжка пора, як свині поросяться. День-ніч біля них.

Як у дитдомі була. Тридцять шість дітей у мене. Помиєш підлогу, нагодуєш дітей, викупаєш, прибереш, застелиш, вирядиш пастухів. Ще й звечері вийдеш у поле з дівчатами, співаєш, в'яжемо. Я як пороблю — мов дівка! Комсомольці полять, стаю з ними. Я комсомолка!

О Л Е К С А   С Л І С А Р Е Н К О

„Місто Білого Сонця“

УРИВОК З РОМАНУ

Роман „Місто Білого Сонця“ має розгорнути широку картину реконструкції сільського господарства в районах інтенсивного бурякосіяння Лісостепу України. Дія роману відбувається в столиці, в окрузі, на селі в комуні й обумовлюється боротьбою клясово-пролетарських сил села і міста за велетенський колективістичний аґрокомбінат, як базу цукроварства цілого великого району. Звідси і назва: „Місто Білого Сонця“ — місто цукру, білі кристалі якого конденсують соняшну енергію. В поданому уривкові фігурує аґроном Степан Картузний, ентузіяст колективізації, що приїхав робити доповідь на аґрономічний з'їзд.

... Хоч і був уже пізній час, та Картузний ніяк не міг заснути. Думки про майбутню доповідь не давали спокою, нерви напружувалися, і він врешті схопився з ліжка й запалив електрику.

Була друга година ночі і з вулиці долітали притишені шуми запізнілого життя столиці, ніби підкреслюючи самотність людини закинутої у велике малознайоме місто. Самотність стояла і за дверима кімнати у порожньому коридорі готелю, ховалася за претенсійними готельними порт'ерами та завісами і м'яко шаруділа по шибках сніговою пеленою...

— Це чорти батька зна що! Не спати, коли завтра відповідальна доповідь,— вилаявся Картузний вголос, щоб хоч трохи порушити тишу кімнати. Він сяк-так накинув на себе одежу й сів до столу, що на ньому були розкладені папки та папери. Він знайшов тези своєї завтрашньої доповіді та нотатки до них і поглибився у читання. Йому то здавалося, що він не досить вдало зформулював свої думки, чи то припустився помилок і збочень, що можуть призвести до непорозумінь, та перечитавши чи не в двадцяте підозрілі місця, він заспокоївся. Все було гаразд. Все, що він хотів винести на люди, не викликало сумнівів і не могло мати серйозних заперечень од компетентної авдиторії аґрономічного з'їзду.

Та не ця офіційна частина непокоїла його, а та, що він не насмілився внести до своєї доповіді і старанно ховав од друзів і ворогів от вже кілька років. В хвилини зневіри він починав думати, що всі його проекти то хвора фантазія перевтомленої людини, що їх не варто виносити на люди, бо викличуть вони хіба тільки глузливий сміх і його уславлять як плутаника та безпідставного фантазера. Та скоро брався він переглядати свої пляни і проекти, як набірався певности їх. На кожному кроці здибав він докази своєї правоти. І навіть отут, в центрі великого міста, в кімнаті готелю, хіба не того обхоплює його почуття самотности, що велике місто побудувала буржуазія за своїми смаками і уподобаннями? Хіба не в праві нове суспільство розвіяти ці скупчення людей, безладні скупчення індивідуальних інтересів? Хіба нагромадження резиденцій промисловости, адміністрації, торгівлі, війська, судів, мистецтва в одному місці далеко од основної маси виробника здорове явище?

Картузний замислився і думки його потекли рівними річищами логіки.

У великому місці вищі школи, академії, театри, музеї, велетенські книгозбірні, У великому місті заробіток і культурне життя. Тому тисячі тягнуться сюди, шукаючи заробітку, розваги та приємнішого життя. Але безладні анархістичні міста, що їх створила буржуазія для задоволення своїх потреб, мусять розсотатися в новому суспільстві. Там, на безмежних просторах черноземлів, на ґрунтах, що в них закладені багатства палива і металю, мусять вирости нові міста, міста - виробники, міста загартованої колективної волі. В тих містах створяться свої резиденції економіки, влади і мистецтв. Життя у них буде таке ж приємне, як і в столиці нині... Ні навіть приємніш ще, бо зникне безлад великого міста буржуазної доби і натомість прийде пляновість і чіткість. Прийде новий побут, очищений од бруду старих забобонів, раціоналізований побут культурного робітника - виробника. Нові міста, велитенські виробничі комбінати посядуть місце сіл і хуторів і тоді нарешті зникне та жахна культурна прірва, що існує нині поміж мешканцем села і міста... Люди з старих міст, породжених буржуазним пануванням, потягнуться до нових міст, міст соціялістичних, де гармонійно будуть поєднані і праця, і наука, і мистецтво, і розвага...

Та коли Картузний брався уважніше обмірковувати на дозвіллі свої пляни, він приходив до думки, що вони будуть зрозумілі і сприйняті тільки після довгої і важкої підготовчої роботи. Багато бо залишилося у спадщину новим будівникам старих забобонів і упереджень, що носять їх люди, не помічаючи того. Отож треба прикласти багато сил і енергії, щоб зрушити ту інерцію, що є в кожному, найпередовішому суспільстві.

Картузний витяг дрібносписаний зошит і машинально почав читати, що далі більше поглиблюючись у читання:

„... хоч селянська психіка і обумовлена характером дрібного виробництва та одноособового власництва й мусіла б, здається, бути надійною підпорою буржуазного уряду, та, проте, вже Столипін зрозумів, що дрібне селянство, павперизуючись, стає ненадійне як підпора буржуазного ладу і банкрутує економічно, продукційно. Це банкрутство обумовлюється безперспективністю дрібного селянського господарства, відсталою технікою його і безнадійно низьким культурним рівнем. Що далі йде здрібнення селянського господарства, то ближче селянин підходить до питання „бути чи не бути?“ Він починає шукати спільників і бачить його в пролетарі, такому само визискуваному як і він. Щоб паралізувати революцію, що визріває на дрібних селянських ланах та чи не буйніше на поміщицьких лятифундіях, Столипін запровадив свою реформу, зміст якої був утворення міцного фармарського прошарку на селі, як підпори буржуазного ладу, і давши деякі пільги в придбанні земельної власности, створити ілюзію для селянина, що й найбідніший гречкосій може стати багатієм через селянський банк і за допомогою буржуазної влади. Буржуазний реформатор, вірний інтересам своєї кляси, енергійно почав творити спільника поміщикові і попові в особі хутірських власників, та спільника своїй владі, що потребувала і поширення засівів і підвищення продукційности землі...“

Картузний посміхнувся, прочитавши нотатку і сховав папера до теки.

„Щось тут не зовсім виразно зформульовано — сам собі признався він,— здається, я хотів довести думку про потребу укрупнення господарства, що постала вже за Столипіна, але цього можна б було й не доводити. Видима річ, буржуазний уряд дбав за свої інтереси...“

Картузний ліг на ліжко і намагався заснути, та сон не йшов на його неспокійні очі. Самотність і тиша сприяли думанню і як не силкувався він заплющити очі і нічого не думати, в цьому йому не щастило.

З самого початку революції Картузний працює на колективізації, кинувши свій основний аґрономічний фах — селекційну роботу на одній з дослідних станцій України. Робота на станції не задовольняла його активну натуру, бо була надто затишна і не давала виходу громадським нахилам Картузного, що не міг бути урядовцем чи кабінетним ученим. Тому скоро повернувся він по війні на Україну, кинув селекційну справу і взявся за колективізацію. Радянська країна мусить перебудувати своє сільське господарство, а для цього треба шукати шляхи, що приведуть врешті до тієї перебудови. Аджеж селянське господарство мусить врешті перетопитись в соціялістичному казані і злютуватися в колосальні масиви, керовані від пролетарської держави. Це єдиний шлях сільського господарства і, щоб там не було на цьому невеликому утинкові часу, а все ведеться до об'єднання убогих селянських клаптів у велетенські масиви. То дарма, що куркуль хоче використати цю форму у своїх інтересах, то дарма, що її намагаються скомпрометувати ворожі сили,— в творчому будівничому вогні вона очиститься од нечисти і буде справжньою підвалиною нового господарства.

Картузний на цілі місяці сів за клясиків марксизму і щодалі вивчав їх, то зміцнювався на своїх позиціях. Дрібні колективи — тільки постановка питання, а розв'язання в колосальних аґрокомбінатах колективістичного характеру, що не тільки допоможуть виховати нову людину і створити оті вимріяні соціялістичні міста замість напівдиких сіл та хуторів, а й зміцнять економіку пролетарської держави так, як ніколи до того. Отож дрібні колективи тільки школа нової людини, нового господаря пролетарського типу. Там мусять виковуватися кадри організаторів і керівників, що завершать перебудову господарства. Там спереді мусить розгорнутися справжнє соціялістичне господарство, а покищо колективи на десятках гектарів тільки несміливі пагінці того світлого і величного, що має прийти натомісць дрібного селянського господарювання та дикунської техніки. Що ж то таке, що мусить стати на місце дрібних колективів, мікроскопічних радгоспів та жалюгідних „культурних господарств“, що під цією назвою і вивіскою намагалися зберегти куркульське господарство реакційна аґрономія та таємна есерівщина? Те нове і величне мусить прийти у формі великого господарства, такого великого, що проти нього колишні панські господарства тільки жалюгідні пігмеї. Мусить створитися велика сільсько-господарська фабрика чи то заходами держави—радгосп, чи заходами дрібних колективів, як виробнича комуна, що проводять свою господарську діяльність за спільним загальнореспубліканським пляном. Тоді зменшення кількости сільсько-господарських продуктів, як наслідок анархії і безпляновости, стане неможливий, бо в основі буде покладений раціональний плян з обрахунком усіх потреб і людности і виробництва. Тільки за таких умов можливе використання усіх найновіших здобутків техніки і науки, тільки за таких умов земельного робітника можна поставити справді в культурні умови.

Картузний чи не цілий рік приглядався до району своєї діяльности, доки не знайшов територію, що на ній такий господарський організм міг би вирости й розвинутися. І коли він вибрав землі, його думки ніби знайшли реальний ґрунт, і Картузний довгими вечорами потай од друзів і ворогів працював, розробляючи проєкта велетенського колективістичного аґрокомбіната. Реальна земельна площа, що на пляні висіла в його кімнаті, стимулювала думку та енерґію і часами в захваті роботи він забував, що на тій площі ще існують і дрібні господарства, і хутори куркулів, і містечка, з яких організовує свій наступ клясовий ворог пролетаріяту — куркуль

та непман. Картузний жив тими самотніми вечорами в оточенні нових вимріяних людей, чудесно перетворених речей і взаємин. Він сотні разів перевіряв обрахунки, його рейсфедер гостро різав земельні площі на плянах, немов на тих земельних площах в дійсності вже нічого не було. Інколи весела усмішка бадьорого переможця проходила по його обличчю, а то похмура хмара вагання і непевности налітала на його чоло і рейсфедер зупинявся на півдорозі, а перо креслило числа запідозрені в неточності, щоб натомість поставити нові, точніші. Він краяв землі, не турбуючись за реальний сьогоднішній стан їх, як архітект обробляє матеріял, не турбуючись за форму, що той матеріял має в сировому стані. Хай гострий рейсфедер ріже господарство куркуля, хай шматує межі селянської дрібноти,— Картузний вірить, що слідами рейсфедера підуть трактори, а числа його обрахунків врешті обернуться в числа бухгальтерських книг, що нотуватимуть дійсний стан речей.

З дня на день Картузний будував свій сміливий плян і щодалі він працював, то більше переконувався, що здійснити його в найближчий час не можна. Куркуль міцнішав на селі, непман в містечкові. Вони вели шалену роботу на зміцнення своїх позицій, разом з непою підняли голову всі темні сили, але Картузний вірив, що цьому буде швидкий кінець, що це часове явище і гартував свою віру і упертість. Звідки взялася в нього така віра—він сказати б не зміг, але вона росла з першими числами обрахунків, з першими рисочками рейсфедера на пляні, може ще й до того, як облюбовав він територію майбутнього агрокомбіната.

Картузний думав: коли пролетаріят переміг в революційній боротьбі, то не для того ж щоб підтримувати безперспективні „культурні“ господарства куркулів?— Звичайно ні. А хіба можна будувати економіку великої країни на індивідуальних господарствах середняцьких та бідняцьких?— Теж, ні. А хіба ті окремі паростки колективістичного хліборобства, що тонуть в морі дрібного індивідуального власництва, можна вважати серйозними досягненнями соціялістичного господарювання?—Ні.

Він Картузний добре обізнаний на колективістичному будівництві часів непи, щоб дурити себе безпідставними надіями. Окремі невеликі колективи розкидані в морі індивідуальних господарств, ще не досягнення, а тільки окремі цеглини, з яких ті досягнення будуть складені. Економіка країни рад не може будуватися на випадкових елементах, що не підлягають будь-якому плянуванню, а плянування можливе тільки за умов створення таких великих аґроіндустріяльних об'єднань, керованих від пролетарської держави, де не буде місця сваволі окремих адміністраторів та групок. За це говорив здоровий глузд, за це говорили клясики марксистської економіки.

Територія, що її обрав Картузний під майбутній аґрокомбінат, лежала на річці Сулі, захоплюючи річку Локню саме в тому місці, де ця маленька слобожанська, річка, непомічена на географічних мапах, круто повертає на північний схід. Десятки цукроварень розкинулися на цій території, а грубі шари чорноземлі пересікаються балками і дубинами, немов навмисне, щоб дати прохолоду спраглим робітникам цукрових плянтацій.

Кожен шмат землі, кожну балку і рівчак вивчив Картузний, як старанний дослідник, і склав мапу, що давала уяву і про топографію місцевости, і про ґрунти, і про населення та економіку.

Півтори тисячі квадратових кілометрів він вивчив як свої п'ять пальців і міг точно сказати, що там є сто дві тисячі гектарів орної землі, п'ять тисяч вісімсот гектарів луків, вісім тисяч двісті двадцять гектарів лісів та одинадцять тисяч під садибами й садками, а разом сто двадцять сім тисяч гектарів придатної землі, не враховуючи земель непридатних, що можуть бути використані по зведенні дрібних клаптів у великі масиви, та по переведенню меліорацій. На цій великій території є одинадцять цукроварень, вісім великих млинів, шість гуралень та багато дрібних закладів капіталістичного побудовання, що можуть бути використані в аґроіндустріяльному комбінаті, як первісні осередки певних виробництв. Картузний запроєктував замість цих закладів, що виникли без обрахунку місцевих умов, великі

заклади, а в першу чергу три велетенські цукроварні, що мали стати на місце одинадцяти цукроварень капіталістичного побудовання. Особливу увагу притягли землі, що до сього часу не використовувалися і на них Картузний плянував садки, риборозводні стави, луги з найновішими іриґаційними обладнованнями, що мало обернути дикі провалля та пустирі в клапті найінтенсивнішого використання. Але гордістю його було місто, що мало постати замість сіл і хуторів. Місто те займало осередкове становище і було сполучене з найдальшими частинами території радіяльною системою шляхів, що давала змогу найраціональніше використовувати автотранспорт. Це місто, прекрасне місто мусіло видерти десятки тисяч селянства з лабет хутора і села, що є розсадниками відсталости, дикунства і забобонів. Місто те мусить вирвати селюка з індивідуалістичної психології і натомість прищепити йому пролетарське розуміння світу і надхнути до колективної праці, як єдиного шляху до кращого майбутнього.

Але хто з людей, діячів району, що пишаються своїм реалістичним поглядом на речі, може повірити в здійснимість такого „фантастичного" пляну? Хто з міщан, закоханих в сьогоднішній шматок хліба, може повірити в реальність цих плянів? І хіба йому, Картузному, не закинуть безпідставне мрійництво, фантазерство саме в оцей час, час „розквіту" непи, коли в багатьох головах навіть снувалися мрії про реставрацію капіталізму та переродження радянської влади?

Селянська стихія тиснула не тільки на міщанські голови, вона впливала і на партійного робітника, закинутого в ці дикі хащі, і він, той партійний робітник, позасвідомо сприймав психологію оточення і починав дивитися на дійсність очима свого оточення. Селянська стихія заливала мозки хвилями тисячолітніх забобонів.

Картузний беріг свої пляни, як найінтимнішу справу, і навіть з Коломійцем не поділився думками, хоч і вірив, що ця людина може витримати навалу будь-якої ідеології, не похитнувшись і не здавши своїх пролетарських позицій.

Справді двадцять сім тисяч селянських господарств, з яких сімнадцять тисяч мають не більш трьох десятин посіву, це така вага, що їх не перевернути одним махом пера. Тут потрібна робота багатьох культурних робітників, відданих клясовим інтересам пролетаріяту та з мозками не затуманеними угодницькими міркуваннями. Адже сто п'ятдесят тисяч селянського населення наміченої території мусить бути використано в цьому господарстві і скласти основний контингент аґроміста. Всю цю масу треба переробити, переварити в казані пролетарської ідеології, виварити з неї індивідуалістичну психіку, прищеплену їй від дідів-прадідів і призвичаїти до нових умов праці.

Довгими зимовими ночами, коли сон не йшов на очі, Картузний вимріяв образ прекрасного міста. Він так виразно уявляв собі найдрібніший деталь побуту, господарської діяльности культурного життя того міста, що міг би фотографічно змалювати і головні вулиці, і людей, і побут, і речі, і явища, коли б був він художник. Він навіть прибрав для того міста назву „Місто Білого Сонця" і в уяві його малювалися колосальні плянтації цукрового буряка, що широким своїм листям ловили соняшне світло й тепло та відкладали, його те, сонце в своїх соках майбутніми білими кристалами цукру; він бачив колосальні цукроварні, що видобували ті кристали з огромів буряку і кристальовану соняшну енерґію посилали творцям соціялістичної країни. Так то буде „Місто Білого Сонця", бо основа виробничої діяльности того аґрокомбінату буде цукор з використанням всіх вигод, що їх дає культура цукрового буряка в рільництві...

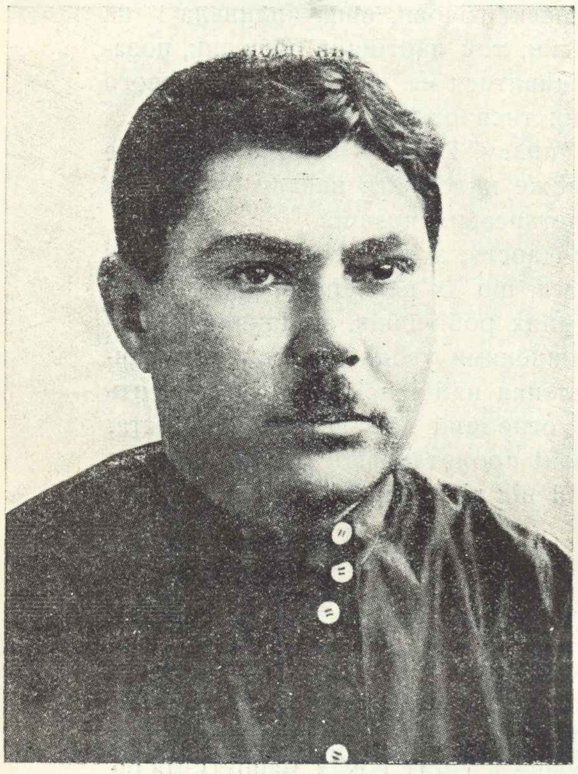
Раз почавши думати про свої пляни, що вони перед лицем непівських буднів здавалися такими фантастичними, Картузний ніби одривається од реального життьового ґрунту, аж поки якась дрібниця не повертає його до буденної роботи. Так і тепер. Зір його зупинився на розгорнутій папці з завтрішньою доповіддю, і він падає на реальну землю. Так завтра його доповідь про колективізацію свого району і він буде багато говорити про досягнення і наводити сотні чисел, що, на жаль,

знаменують факти, а не суть фактів... Але на сьогодні то треба. На сьогодні він буде оперувати числами колективів, щоб на завтра перекраяти ті колективи пером і рейсфедером, а на позавтра краяти трактором і всією силою пролетарської держави... А може з тих його плянів так нічого і не вийде? Може то все тільки дитячі мрії, а клясики марксизму, що підпирають ті мрії, говорять про щось інше, чого Картузний розуміти не в силі?

Хвиля сумнівів накочувалася на Картузного і болюче відчуття самотности охоплювало його. Хоча б з кимсь поділитися думками, не боячись, що з тих думок поглузують, але коло друзів у нього не широке і боїться Картузний, що й друзі ті захрясли в трясовині містечкових забобонів. От хіба тільки Коломієць?

Картузний давно хотів поділитися з Коломійцем та все якоїсь вагався, але зараз у нього назріла остаточно ухвала. Він, той Коломієць, людина з тверезими поглядами робітника і з душею революціонера і не злякається найсміливіших проєктів...

Ця думка вплинула на Картузного заспокоюючи, і він заснув, забувши роздягтися і виключити електрику...

П. Лісовий

Тримайте вище прапор!•

Потяг тихо повзе степом. Навколо прослалась рівнина, що на ній видно далекі силюети заводів, високі терикони шахт, присипані снігом виселки. Над степом стоїть легкий морозяний туман, тікають у поле телеграфні стовпи, що тихо гудуть своїми дротами. Перед нами героїчний Донбас, що закутався в туман, Донбас, що зараз веде героїчну боротьбу за виконання промфінплянів, що годує всю нашу республіку вугіллям, що топить чавун, що високо тримає прапор соціялістичного будівництва.

• Із книжки „П'ять рейдів".

Ми зупиняємось на одній невеличкій станції, де потяг стоїть всього кілька хвилин. Нас на пероні зустрічає сот дві робітників. На них шапки-шахтьорки, бушлати, на ногах повстяники. У декого в руках невеличкі пакунки, валізки, кошики. Це робітники однієї найближчої шахти проводжали своїх товаришів, що їхали на село в рахунок 25000.

Село тоді було похоже на розворушений вулик. шли великі бої за колективізацію, починали ліквідувати глитайство як клясу. Село переживало свою другу революцію. І коли, з одного боку, широкі бідняцько-середняцькі маси показували велике піднесення і велику свідомість, то з другого,— глитайство виказувало не менш упертий опір, що в окремих випадках переходив у терористичні акти проти найбільш активних робітників села. Глитаї пускали різні спльотки і найдикіші вигадки про колективізацію. Ця боротьба породила навіть своєрідну поезію й сатиру з обох сторін; одна вихваляла колгоспи і організовану працю, зате друга малювала те нове, що йшло на заміну старого, у найчорніших фарбах. На вулицях села можна було почути, як глитайчата виспівували:

Тато в созі,
Мама в созі,
Діти бродять...
По дорозі...

Саме в цей момент партія постановила кинути на село в допомогу колективізації 25000 найкращих пролетарів з виробництва. Один із загонів цієї армії і сідав тепер на потяг. Було чути вигуки:

— Ну, щасливої дороги, товариші!.. Пишіть!.. Не поривайте з нами зв'язку!..

— Товариші, проводьте тверду пролетарську лінію!.. Геть глитаїв!.. Тримайте високо пролетарського прапора!..

— Глядіть, не замарайте нас!..

У відповідь гуло:

— Гаразд!..

— Не турбуйтеся!..

— Ми глитая — в лещата!.. А як що, то до вас за піддержкою!..

— Дамо!..

— А ми постараємось!

Вдарив дзвінок. Натовп відхлинув трохи назад. В цей момент, розштовхуючи натовп, на перон вискочив грубий чоловік в закордонному одязі; за ним ледве поспішала не менш дебела жінка. Перед ваґоном чоловік на хвилину зупинився і заніс ногу на східці. Жінка стала збоку і мені було чути, як вона швидко по-німецькому сказала:

— Щасливої дороги, мій любий!.. Щасливої дороги!.. Бережи себе, любий! — і вона поправила йому тепле кашне на шиї.

Трохи далі від цього подружжя стояла кампанія напідпитку: кремезний дядько в дубльонці, чоловік в кашкеті з залізничним значком, видно, із нижчих службовців станції, молодиця в сукняній свитці і дві баби.

Чоловік в кашкеті говорив до дубльонки, хитаючись на ногах:

— Ну, сватонько, прощавайте!.. Щасливої дороги!.. Коли то доведеться побачитись?.. А до комуни не записуйтесь!.. Ну її ік лихій матері!..

Німець до своєї дружини:

— До побачення, моя люба Маринхен!.. До побачення!.. Щоб ти не дуже турбувалася, я тобі щодня писатиму!..

Дубльонка до кашкета:

— Та я й не поспішаю. А втім, знаєте, як прикрутять, то куди люди, туди й я!

Одна баба до другої:

— Ну, свашенько, поцілуємось!.. Може оце в останнє і празник справили?..

Німкеня солодко:

— Ти мій світ!.. Твої листи розраджуватимуть мені розлуку з тобою!..

Дзвінок ударив два. Люди полізли до ваґонів. Німець, стоячи однією ногою на східцях, говорив:

— До побачення, моя люба!..

Баба втирала сльози:

— Прощавайте, дорогі свати!.. Чи побачимось ще коли?.. Тепер такі часи!..

Робітники востаннє тиснули тим, хто від'їздив, руки.

— Так пам'ятайте ж, як що, присилайте за допомогою!..

— Добре!.. Ви тут подужче нажимайте!..

— Держи контакт!

— Щасливої дороги, товариші!.. За колективізацію на всі сто!..

— Ура!..

Потяг рушив. І коли я через деякий час повернувся до ваґону, то там уже точилась жвава розмова. Зміст її? Був той самий, що й скрізь. Колективізація, індустріялізація, п'ятирічка, майбутнє. Високий чоловік з рудою цапиною борідкою,— у нього був вигляд колишнього дрібного крамаря або підрядчика — сказав, ні до кого особисто не звертаючись:

— Стало буть, товариші робітники поїхали на село!..

Голос у нього звучав при цьому не то запитально, не то глумливо, — не розбереш.

На слова рудого зараз же відгукнувся другий голос:

— А вам що, громадянине, не подобається?

Рудий скосив око і відповів рівно:

— Мені все одно. У мене землі нема.

— Неправильно міркуєте!.. — і з-за переділку вийшов робітник. — Ваші слова можна зрозуміти так: — „Робіть, що хочете, хоч лоби собі порозбивайте, а моя хата з краю!“ А можна вас розуміти і гірше... Свідомий громадянин не може так говорити!..

Рудий насмішкувато примружив очі.

— А ви почім знаєте, що свідомий?.. А, може, я навпаки! . Ви, будь ласка, спершу зробіть мене свідомим, а потім і навчайте!..

— На дванадцятому році революції пора вже бути свідомим!.. — суворо перебиває його робітник.

Голос згори:

— Багато їх, учителів, знаходиться тепер. Все нашого брата, мужика вчать, як краще жити. Вопрос,— хто тільки кого годує?

Голос другий:

— Ні, ви скажіть, яке їм діло до мене? Податок я сплатив, відбутки всі відбув, чого ж більше! Ні, сіпають! Я ж не втручаюсь до того, як він там на заводі робить!..

Чоловік в дубльонці теж ожив. Він подивився вбік робітника і сказав хрипким від перепою голосом:

— А дозвольте вас поспитати, — ви колинебудь були на селі, робили коло хліба?

— Справа не в цьому!

— Ні, якраз справа в цьому.

— І на селі був, і коло хліба робив, і знаю, чим воно пахне. Тільки скажу вам, що так, як ви робите, то краще не робити!..

— Як робітникам, — підхоплює жінка дубльонки,— так і крам, і сукно, і все!.. А нам, так нічого!.. А податок плати, хліба дай!..

— Кому це — вам? — запитав робітник. — Ви, будь ласка, свій соціяльний пашпорт пред'явіть, а тоді я вам скажу, чому вам дають і чому не дають!

— Та ти придивись, Марку, краще! Його по обличчю можна вгадати, хто він такий!

Той, кого називали Марком, одмахнувся рукою і звернувся до дубльонки:

— Виходить, що робочому краще живеться? Так?

— Авжеж, що краще.

— А оце ви бачили? — і Марко простяг до нього чорні великі руки в мозолях. — Оцей манікюр вам відомий? Що ж я, по-вашому, байдики б'ю?.. У держави хліб задурно їм?..

Тоді з протилежного кутка другий жіночий голос:

— Я от теж робітниця. За сорок п'ять на місяць не дуже розживешся!

— А я от і сорока п'яти не маю! — відказує половина дубльонки.

Робітниця:

— Коли хочете краще жити, то йдіть до колективу!

Їй відповідає молода селянка з сердитими очима, що разом зі своїм чоловіком перебралась із кінця ваґону до нашого переділку:

— Еге, краще!.. Спробуйте, коли хочете!.. Забрали все, а нам пайок лишили і живи як хочеш!

Чоловік сіпає її за рукава:

— Покинь... На що говорити те, чого не слід!

— А що, хіба не правду кажу? — повертається вона до нього.

Ваґон нашорошується.

— Де це так усе забрали?

— Де?.. У нас!..

— Де у вас?

— Та в колективі ж! — відповідає сердита молодиця.

— Та де саме?.. В якому колективі?..

— Та в нашому ж!

— А де той колектив є?

— Та у нас же, в селі!

— Щось ви крутите, молодице! Не може того бути, щоб у колективі все забрали!

Весь переділок сміється. Робітник каже:

— Ви з чужих слів кажете. Вам, як членові колективу, соромно так говорити і клепати на радянську владу!

— А може ж вона правду говорить! — підтримує молодицю дубльонка. — Видно, не мед в тому колективі, раз вона так говорить!.. Коли порівняти робітника й селянина, то одразу видно, хто як живе!

Робітниця до молодиці:

— Коли подивитись на вас і на мене, то ви далеко від мене здоровіша. Ви знаєте, скільки робітників є хорих?

— Зате для них курорти є.

Робітник до дубльонки:

— Коли от, наприклад, вас поставити до мартена, то жирок скоро потом вийде!

Чийсь трохи боязкий голос сказав:

— Що не кажіть, а робота селянина легша. Як ніяк, а він працює на вольном ветєркє!

Сердита молодиця ухопилась за ці слова.

— Ото як усім дався той вольний ветерок. А чогось то із города не хотять іти на той вольний ветерок, а все на завод та на фабрику гоноблять. Виходить, що там краще!

Робітник:

— Річ не в тому, де краще, а в тому, де хто працює. Робітник працює на заводі, на шахті. Він поліпшує промисловість. Селянам треба поліпшувати своє

господарство. А поліпшити його можна тільки в колективі. Коли селяни об'єднаються в колективи, то їм, без сумніву, буде легше працювати, а добробут їхній покращає!

Дубльонка.

— То то ви так і дбаєте за колективи!

— А ви що думаєте?.. І будемо дбати! Бо я теж через це терплю!.. Робітники, дарма, що не працюють біля землі, а краще розбіраються в цих справах, ніж дехто з селян. Без робітника, без індустрії, без машини сільське господарство вперед не посунеш. Так то. Нам треба організувати сільське господарство по-новому, по-заводському!

Дубльонка:

— Побачимо, чи будете ви тоді хліб їсти.

— Не бійтеся, їстимемо!.. Не такі труднощі перемагали!

Сердита молодиця:

— Коли ми записувалися до колективу, то нам обіцяли і се, й те, і п'яте, й десяте. І ясла вам, кажуть, відкриємо, і дитячий садок, і все. А вийшло зовсім не так. Забрали все, а нам нічого. Робили, робили, а потім кажуть, — здайте все державі!

— А ви що хотіли? Спекулювати хлібом, як глитаї! Щож ви тоді за колективісти?

Голос згори:

— Та це глитайський пришийхвіст! Хіба не видно!

Руда борода:

— Надто вже круто повертаєте, товариші!.. Треба б було підождати трохи! Воно б і пішло само!

— А доки ждати, дозвольте вас запитати? Аджеж само селянство йде масами до колективів. Чи, може, ви думаєте, таку річ можна з наказу, з примусу зробити?

— А отже громадянка говорить!

— Треба говорити, де. Давай факти. А казати у „нас", це, знаєте, маневр давно знайомий. Ці балачки ми вже чули. Неправильності треба виправляти, але глитаям та їхнім підголоскам голосу не давать і не слухать. Так то!

— А для чого, товаришу, церкви закриваєте? Спершу освіту дайте, а потім уже церкву забірайте. А то тільки зайве вольненіе в народі робите!

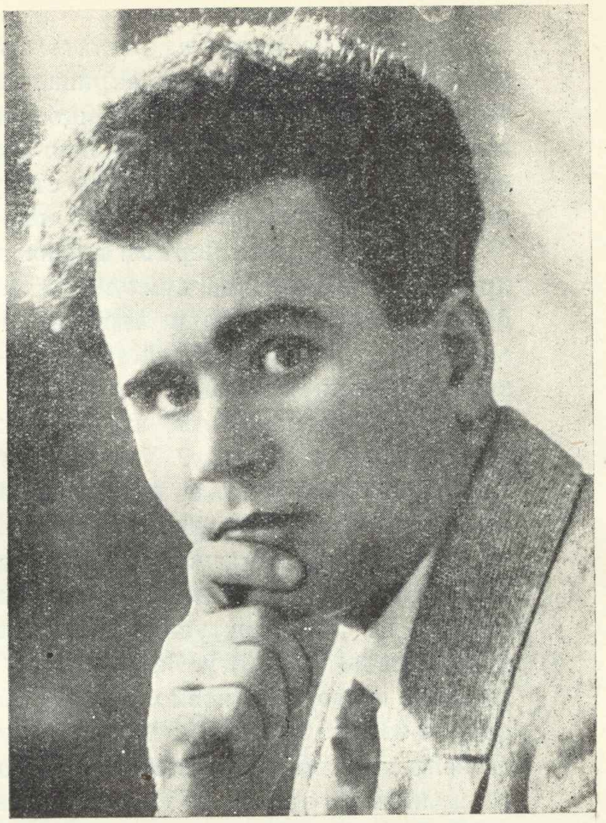
— От у церкві й будемо давати вам освіту. Замість того, щоб слухати попівський дурман, будете вчитись, як збудувати краще життя.

Розмова розбилася на окремі гуртки. Дехто почав збірати свої речі. В тумані й димові показалось Луганське.

У сусідньому ваґоні, де їхали двадцятитисячники, лунала пісня:

Наш паровоз, лети скорее,
В комуне остановка!..

Так-так, тільки в комуні зупинка! Вся країна рушила туди. Щасливої дороги!..

ГРИГОРІЙ ЕПІК

Боротьба почалася

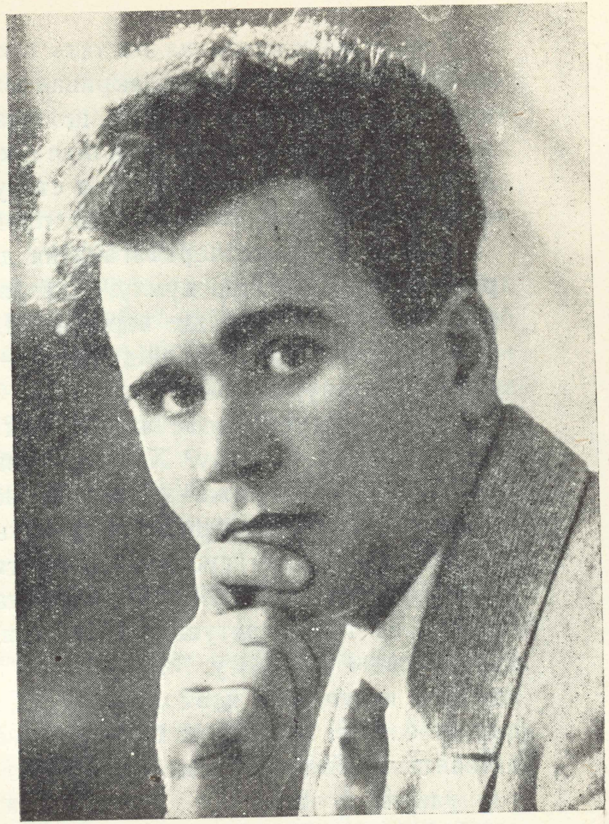
(РОЗДІЛ З РОМАНУ)

Григорій Химочка поспішав, аж йому запліталися ноги. Він бо знав, що запізнюватися, а особливо тепер, не можна було. Раз — Химочка поклав собі перебороти віковічні волячі традиції „нехая“, а друге — запізнитися і не розв'язати принаймні з найближчими товаришами такого питання, як заснування артілі з багвянських незаможників та середняків — він, зрозуміло, не міг ні в якому разі. Це ж він поклав собі завданням утворити зразкову артіль на „жах ворогам“. Це ж він — Григорій Химочка, демобілізований командир молодшого комскладу — дав зарік своїм товаришам по чоті „нищити останки капіталізму“ і домагатися утворення „нового життя“. Химочка плекав цю думку, як найкраща мати немовля, і любив її, можна сказати, найбільшою світовою любов'ю прийдешнього. Він з нею вставав, і ревно пронісши її через усі турботи та засідання дня — лягав з нею і спати. Тож, натурально, ніхто не здивує з того, що Химочка зараз не йшов, а майже біг.

Григорій Химочка суворий був на дисципліну і ці вимоги свої він прикладав насамперед до себе.

Сам іди. Самому, як ми робили на фронті, треба давати приклад для інших. І так говорив Химочка завжди, коли треба було подолати якісь труднощі. Коли ж йому заперечували, посилаючись на незначність чи неважливість даного питання, Григорій Химочка щиро обурювався, швидким рухом підбивав угору військового зразку кашкет і з силою, ніби зовсім непритаманною до його маленької постаті, говорив:

— Я людей на ґудзику перевіряю. На ґудзику, чуєш, товаришок?

Г Р И Г О Р І Й   Е П І К

І тоді його маленька постать випрявлялася, що звільнена із затиску пружина, завжди добрі очі глибоко вкривалися двома брусками рудуватих брів і губи стискалися йому з такою силою, що здавалося, Химочка не збирався їх розняти вже ніколи. Але минала якась хвилина і, коли „суперник“ здавався, розправлена пружина вертала до свого попереднього стану, бруски брів одразу розглажувалися і губи, швидко та м'ягко рознімаючись, пропускали лагідну Химоччину мову.

— Хто не може перемагати на дрібниці, хто не виконує отих, на вашу думку, дрібниць, той, на мою думку, — казав Григорій Химочка,— є не твердий і непевний боєць. Він не дійшов ще вершка свідомости. У свідомості головне вершок, отой вершок пролетарської свідомости, — підкреслював Химочка і в таких випадках завжди закінчував так:

— Ми будуємо нове життя. Так хіба ж можна досягти його, якщо ми самі по вуха сидимо в старому? Хто пасе свиней старого світу (чому він говорив про цю тварину?), той не може збудувати нового життя. — По цьому Григорій Химочка поворотко кидав товаришів і за мить уже пірнавав у справи.

Багва закипала згустками завзяття й боротьби. Боротьба народжувала зненависть, упертість і тривогу. Шалено вели атаку куркулі. Вони готувалися не тільки захищатися, не тільки рятувати себе, вони організовували всі сили старої Багви і плянували свою перемогу. За провідцю їхнього був кремезний дід Онохрій Литка, що навколо нього, мов навколо валу, обертались всі його прибічники. Онохрій Литка поклав собі не здатися на милість „рудого Химочки“, так характеризував він голову багвянської сільради, і це його гасло щиро підтримувала уся „Литчина армія“. Вони горнулися до нього, як залізна тирса до наймiцнішого магнету, а Литка грізнішав і ріс із швидкістю снігової кулі. Тож, коли навіть тепер Онохрій Литка,— далекий нащадок запорізького Колпака, виходив на вулицю, вся Багва стежила за його ходою.

Онохрій Литка завжди ступав повагом і ноги пересував так, ніби від тулуба до землі йому йшли не ноги, а два стіжки золотої пшениці високих і широких. Живіт йому лежав „хазяйським“ ожередом соломи, руки і груди були, що січкарня з двома дишелями, обличчя, як розрізаний надвоє найдостигліший кавун з чорним насінням - ряботинням, і завжди ношена ним шапка сивого смушку хизувалася справжньою хуторьскою короною.

Щодня, кожної години та навіть кожної хвилини в Багві відбувалися збори. Цілком офіційні, де йшла гаряча боротьба і розв'язувано найрізноманітніші питання, і цілком неофіційні, на яких велося мову про опір до тих офіційних рішень. Радянські на чолі з Григорієм Химочкою і антирадянські, на чолі з Онохрієм Литкою. Численні й навпаки, такі, що закінчувалися за годину, і такі, що тяглися аж до „третіх півнів“.

— Вже ж комусь не бачити цієї весни,— говорив до найближчих однодумців Онохрій Литка, заховуючи свої наміри навіть від найвірніших товаришів.

— Хай як не воює „Литчина армія“,— казав Григорій Химочка,— а ми їй позбиваємо роги. Земля, що за Озерищем буде вся наша і на ній буде працювати справжня незаможницька артіль.

Григорій Химочка, що оце поспішав до сільради, раптом зупинився на вигоні і вп'явся поглядом якраз наземлю, що за Озерищем.

— Литка,— промовив здивовано він.— Ще й сніг не зійшов, а він уже із костуром на полі. Товариші,— гукнув Григорій Химочка до сільради, бо вона була звідци не більше, як за двісті кроків.

На ґанку сільради, спертому на землю двома рівними і чорними од віку палицями, з'явилося дві постаті.

— Онохрій Литка он клює заозерищанську землю, — схвильовано повідомив Григорій Химочка.

— Та не можить бить,— вигукнув один із них, і як стояв без шапки, побіг до Химочки.

— Он, не бачиш?

— Бачу,— трохи розгублено промовив товариш і, хвилюючись, скрижував руки.— От гад, як він виконує накази від нашого каенес. Говорив же не піду...

— А ти вірив йому, Остапе?

— Вірив,— винувато сказав Остап.

— Так який же з тебе голова комнезаму, коли ти віриш найлютішому куркулеві. Який, скажи? — з серцем напустився Химочка на Остапа Грушу.

— Та я ж думав... він божився, клявся, як не повірити чоловікові?

— А вовкові голодному можна повірити, що він не займе овець? А гадюці можна повірити, коли, звиваючись під твоїми руками, вона може дістати тебе?

Остап Груша мовчав. Він дивився через яр на заозерищанські лани, де владно походжав Онохрій Литка, розкльовуючи важким ціпурою нетовстий шар снігу і певно зважуючи, коли можна буде виїхати в поле.

Григорій Химочка чекав якийсь час на Остапову відповідь. Та переконавшися, що той нічого не скаже, Химочка обернувся до нього і, підкреслюючи тоном слабодухість та розгубленість Остапову, закінчив:

— Я ж думав... Що з тебе за незаможник. Ану, привести мені Литку. Щоб негайно був тут і з ціпком і всіма манатками!

Остап Груша миттю повернувся і як був побіг просто за сільраду в напрямку до заозерищанських ланів.

Голова сільради дивився якийсь час йому вслід і, зважуючи Остапову нерозважливість, думав, як важко йому доводиться працювати, зорганізовуючи бідноту. Та це його не лякало. Раз для „нового життя“, значить ніщо не може стати на заваді.

Тимчасом до Химочки стали підходити ті, хто прийшов до сільради. Знаючи, що Григорій Химочка повертався од ріки, де гатили греблю, один з незаможників запитав:

— А як там, Григорію Федоровичу, чи швидко вже будемо бити каганці? — Запитавши, він проступився поміж рудуватих свиток та коротких кожушків, підійшов аж зовсім близько до Химочки і вичікуюче став.

— А хіба справжній клясовий незаможник питає про це? Хіба він сам не може знати, що робиться? — відповів на його запитання Химочка.

— Я своє одробив,— пояснив той.

— Своє — протяг Химочка,— а я свого ще, мабуть, не одробив,— зіронізував голова сільради, бажаючи присоромити того.

— А й правда,— ухвально загули селяни і геть стерли того, хто так відповів.

— Старе з вас так і випирає. Хочби думали, що кажете. Голова ж у вас хоч трохи совіцька,— журив його Григорій Химочка.

— А правда, Григорій Федоровичу. Правда, голова вже трохи совіцька, а ноги ще чужі. Голова у гуртову конюшню тягне, а ноги до своєї Машки ведуть,— заговорив високий чорнявий незаможник.

— А ти їх поодрубуй, Даниле,— кинув хтось жартома.

— Та воно б і не жаль їх, вони капіталічеські, так і руки ж такі: знайшов, примером, гвіздок на смітнику, підкову на шляху, та простісіньку латку, сказати б, знайшов і щоб до гуртового, так де там — додому несеш. Несеш та ще й ховаєш.

— Не такі нам руки й ноги учеплено,— сказала сіра шапка.

— Чужі вони. Голови вже наші, радянські, а руки й ноги, правда, капіталістичеські.

— Та воно й очі не кращі, — перебив Григорія Химочку незаможник Данило, місцевий філософ.

— І очі. Треба у всьому дійти вершка свідомости. Треба руки, ноги, очі, все треба перевиховати. За нове життя повинне бути все, а ні, то краще сидіти.

— Онохрієвим помічником? — запитав хтось.

— Е, ні, хлопці,— сказав Григорій Химочка. — Сиди, але добре дивися, що твої товариші роблять. Допомогай їм, роби, що звелять. А вже, щоб нащот філософії і всяких висловів, так просто закройся.

— Це справедливо,— підтвердила сіра шапка.

— До повної перемоги над нашими капіталістичними очима, руками, ногами, вушами, та й усим,— зрезюмував філософ Данило.— А хто переможе, той справжній активіст. Бо як нам гуртуватися, коли руки тягнуться тільки до себе, ноги залюбки ходять тільки по своє або з примусу, вуші наші чують тільки „на", а очі наші увесь світ би загарбали, що твій Литка із землею. Ти його в потилицю, а він за ціпок та й гира на заозерищанські лани, ти йому про колектив, що там буде йому земля, а він од самого водохреща тую землю костуром клює.

— Та он його клюне Остап, — сказала сіра шапка, і всі обернулися на поле, туди, де заозерищанські лани.

— Та воно й лишнє ото. Защо нам отак над чоловіком сміятися? Ну, був куркуль, був старшина, а тепер же сам трудиться,— долетіло з другого кутка.

— Це хто там?— суворим голосом озвався філософ Данило.

— Я кажу,— показав голову чоловічок з білими, що стиглий бавовник, віями, — я кажу,— скрикнув він і вийшов наперед.

— А, опортуністий,— протяг грізно філософ.— Ти, Гнидо, дуже погану звичку взяла, чуєш?

— Я?— образився чоловічок із стиглим бавовником на віях.— Я погану звичку взяв?

— Ти, Гнидо!

— Як то? Яку звичку?— ще більш образився Іван Гнида і винувато змахнув рукою по білому бавовнику.

— Та так, що як кусала до революції нашого брата, бідняка, та так і залишилася на тому місці.

— Де я залишився?— кип'ятився Іван Гнида.

— У бідняка в рубцях,— відповів йому філософ Данило і відповідь його гучно вкрилась ухвальним реготом цілої юрби.

— Я у бідняків? Ти докажеш мені? Докажи!

— Що там доказувати. Опортуністий ти, Гнидо. Куркулів захищаєш. Литку треба кусати, а не нас. Литку, бо ми тебе як притиснемо нашим пролетарським нігтем, то з тебе тільки шкураток залишиться.

Іван Гнида прикро образився. Він викрикнув якесь лайливе слово і з усіх ніг побіг до сільради. Незаможники випроводили його новою хвилею ухвального реготу. Потім про Гниду забули одразу і всі пильно стежили, що зробить Остап Груша з Онохрієм Литкою.

— Ага, він таки веде його,— сказав Григорій Химочка.

— Веде! Веде!— загукали разом незаможники і рушили до приміщення сільської ради.

— Так що там сьогодні чимало зробили, Григорій Федоровичу?— запитував Химочку незаможник Данило, ідучи поруч.

— Незабаром закінчать. Сьогодні там працює півтори тисячі людей.

— Значить, таки поб'ємо каганці, товаришу голова?— запитала сіра шапка.

— Завтра повинні вже поїхати в місто умовлятися про устаткування турбін.

— О,— з легким подивом протяг Данило, — невже ж так швидко?

— Греблю за кілька днів закінчують і коли ніщо не стане нам на перешкоді, на весну буде працювати великий млин, а Бавгу заллємо чистим світлом електрики.

— От, брат, що наші роблять!— захоплено вигукнув сусіда зліва від Химочки.

— Не роблять, а робимо. Ми все робимо самі за твердим пляном свідомо й певно, як каже товариш Холод.

— Оце, дійсно, правильно,— почав Данило,— той, хто твердо не знає, що саме йому робити і куди йти — ніколи не дійде берега. Його корабель потоне й навіть не від бурі, а просто, гойдаючись на калюжі. Такому кораблеві не треба моря. Він згниє і в нашому багвянському багні,— закінчив свої твердження Данило і показав якраз на те місце, де завжди буває велика калюжа.

— Калюжі позасипаємо,— вимовив Григорій Химочка і пішов до сільради.

Обиваючи чоботи від липкого снігу, незаможницький гурт важко гупав по старих дошках ногами і прямував до помешкання сільради. Так водилося завжди — раз приходив Григорій Химочка, незаможники тут як тут.

— Та я за нас не боюся,— не зразу відповів на Химоччину репліку сільський філософ Данило.— Ми не згниємо, хтось швидше згниє, і сказавши це, Данило виглянув у вікно.

— А Остап іде сам. Мабуть знову упросив його Онохрій Литка. Мабуть відпустив його,— зауважив Данило до Химочки.

— Пошлемо міцнішого. А не візьме, тоді гуртом,— кинув Григорій Химочка і разом з усіма сховався за дверима.

ХАІМ ГІЛЬДІН

Єврейський письменник — Харків

Протокол № 62 загальних зборів комнезаму

СЛУХАЛИ: Заяву громадянина Гирша Левитіна

Загальні збори селян нашого села висунули мою кандидатуру, як куркуля, що його треба розкуркулити, то я просою вельмишановний Комнезам, щоб він глибше заглянув у психологію сільських горланів, які держаться за революцію не серцем, а кишенею, і як у моєму хазяйстві я завжди поважав культуру й придбав хазяйствечко таки, майже власним гаруванням, то просою я, щоб Комнезам заглибився в справу і усунув постанову, щоб мене ліквідовано як клясу. Бо наклеп, ніби я завжди вірно служив Миколі Другому і загарбав гроші, що їх треба було виплачувати салдаткам, тоді коли їхні чоловіки, сердешні, гинули в окопах — то це тричі

брехня. Поперше, тому що я на глибині душі був комуніст ще перед революцією. Подруге, я ненавидів Миколу-погромщика, потрете, це було за царя Панька, коли земля була тонка. Це було аж 13 років тому, і коли б я навіть зробив такий злочин, то в селі є доволі підбрехачів і підлиз, що вони б мене не шанували й давним-давно віддали б під суд.

Те саме з тією побрехенькою, що буцім то я давав набір пуд борошна, а відбирав три пуда пшениці. Я ладний заприсягтися, чим комнезам ухвалить, що це нісенітниця, бо сплотатора з мене ніколи не було. Це можуть засвідчити ті люди, що допомагали мені жати хліб, коли це ще не було заборонено законом і коли за це не щитали за куркуля.

Навпаки нужденному я завжди ставав у пригоді, наскільки я лише був у силі, а брав я за це тільки малесенький прицент. Але ніколи не рабував трьох пудів пшениці, як ото робили справжні кровопивці, що не хотіли роздуматись, куди ото світ прямує.

Потретє, мене обвинувачують ніби під той час, як панували білі, я буцім то видав сільського більшовика Шмереля Гланца, то це просто наклеп, бо в мене й серця немає на те, щоб єврея віддати в руки таких розбишак.

Єдиний мій гріх полягає лише в тім, що мій батько таки був дужий куркуль і запеклий старорежимник, дак він же, хвалити бога, помер і залишив по собі боргів більше, як у мене волосся на голові, а це моя єдина вина, в якій я насамперед не винуватий, бо я ж не набивався, щоб мене родив саме куркуль, а до того ще й старорежимник. Через те я просю, щоб скасували неправильну постанову ліквідувати мене як клясу і взяли мене в колектив нарівні з усіма селянами.

ВИСЛОВИЛИСЬ:

Брусацький Еліокум зазначає, що Гірш Левітін в своїй заяві підпустив чимало димігогії і цим сподівався, що йому пощастить затуманити клясовий погляд незаможного селянства, що повинно завжди бути на сторожі і розуміти настоящі викрутаси, як всесвітніх ворогів, так і внутрішніх, як от громадянин Гірш Левітін, на якому здається обшарпаний кожушок, що ніколи буцім то він не має на цигарку тютюну, а святими молитвами придбав собі три корівки, троє телят, дві конячки, пару воликів, четверо свиней, повний інвитар, а опріч 18 гектарів своєї землі він ще й п'ятнадцять гектарів наймав. Так хіба ж це не доказ, що він таки справжній куркуль з настоящими куркульськими апетитами, які треба ліквідувати?

Калманович Йосип матевірує, що він не згодний з тов. Брусацьким відносно того, щоб розкулачити громадянина Левітина, якій збудував культурне хазяйство, але в деяких комнезаможників очі завидющі. В них розигралися настоящі куркульські апетити і якби партія їм тільки дозволила, вони розтринькали б культурне хазяйство і зоставили б без сорочки навіть звичайного середняка, з яким ми повинні йти пліч о пліч на всі 100 відсотків, як тов. Ленін висловився.

Але партія має погляд чистої дилектики, вона чує, вона бачить у кого язичок підкований лівими фразами, а хто таки готовий піти з душею і тілом настоящим партейним шляхом колективізації села.

Мелер-Файвл каже, що він ніяк не второпає, як це такий товариш, як Калманович, що носить партейний, квиток у кишені, та щоб отак не по-пролетарському плямив горде ім'я комнезама.

По всіх кумпаніях, що їх провадить радянська влада в селі, комнезам ішов попереду авангарту і провадив оці всі кумпанії з досягненням, як належить організації сільського прилітарату, на який радянська влада спирається.

Комнезам завжди мав чистий клясовий нюх і чув од кого пахне настоящим прилітаратом, хто товариш з попередніх лав і таки з душею і тілом, а од кого смердить куркульством.

А відносно статечних людців, як ото Левітін, то їх комнезам викривав по-настоящему, як належить куркулям, що завжди рабували чужу працю і жерли смажених

курчат в той час, коли сільській пролітарат гордо лежав на фронтах з червоним прапором в руках, але в деяких партейних це викликає недовір'я, а тому тов. Мелер просить, щоб йому з'ясували через, що сталося така неймовірність до назаможної організації з боку так званих, що мусіли би з партейним квитком йти попереду.

Вайнер Хона доказує, що хоч Калманович і партейний, але всі його слова не варті ламаного гроша, як і він сам, що напханий димірілізацією, як гарбуз насінням. Знаємо ми таких партейних, що на язик вони дуже ліві, а в крові в їх лежить психологія підкуркульника.

Що ж стосується конкретно до товариша Калмановича, то він у всі історичні моменти був підтримуваний з боку клясового ворога, який називається громадянин Левітін, і що власне сплотірував наймані руки бідних наймичок, як удень, так і вночі майже цілий рік.

Опріч того, ми бачили такі історичні хвакти, що товариш Калманович, який єсть партейний і ватажок молочарського товариства, який мусів би високо нести прапора колективізації, і допомагати морально підвестись з темного лігва, дак оцей партейний, який знав, що сільрада лаштується заборонити вивозити продуктивну худобу, а також живу тяглову силу, яка потрібна, щоб втягти селянство з колективізацією в соціялізм, дак оцей партеєць нам показав гисторичний примір, і знайшов за необхідне доповісти про це своєму батькові, ідейному спекулянтові, щоб він завчасно вивіз свою худобу на вільний ринок і цим підірвав би пролетарське коріння, що тягнеться з села до міста.

Хана Ходес пропонує, щоб не говорили про Калмановича, про його треба доповісти партейній ячейці, а вона вже йому гарненько дасть по потилиці. Так само, як вона вже витрусила чимало моральних підлиз, які гадали, що під червоними щічками не видно, як клацають вовчі зуби. Говорити треба про громадянина Левітіна і власне про його ролю 1921 року.

Блехман Бенці каже, що про Левітінову ролю 21 року нема чого говорити, бо про це вже обговорили на зборах сільського активу, жінделеґаток і комсомолу. Всі ми знаємо, який сволоч оцей шановний громадянин Левітін був тоді, коли всі, висолопивши язики, лежали голодні, і ворожо виглядали пачечки рижу, або жменьки муки, що буржуазна американська АРА видавала через громадянина Левітіна, а за пачечку рижу сім шкур драли з наших товаришів у Америці.

Тому він пропонує, щоб показали конкретні куркульські ознаки, які має громадянин Левітін в цей історичний момент, опріч 1921 року, бо пархач завжди буде пархач.

Ушкац Меєр прохає, щоб товариським оком глянули на його сиву голову і дозволили висловитись таки про 1921 рік. Бо його, як вогнем пече, і досі він не може забути, як він чотири дні підспіль голодний плазував по степу і шукав кілька зерняток пшениці або вівса. На четвертий день він надибав собаку, що теж не мав сили ноги тягти, тоді Меєр зняв реміняку з штанів, затяг реміняку собаці на шиї і задушив його.

Задушивши собаку, Меєр через силу підняв його на плеча і подався додому, радий, що його діти хоч пару днів їстимуть задушеного собаку.

Багато разів він дорогою падав непритомний і в кінці мусів кинути собаку, бо не мав сили ступати ногами, лише увечері зомлілий підійшов до першої хати на селі, де жив громадянин Левітін.

Сидів Левітін за столом з своєю мадамою, що тоді вже мала задницю з двері завширшки і пила какаву і їла свіжі перепічки. Отже Меєр німо простяг трудящу руку і зомлілими губами благав, щоб йому дали хоч крихту перепічки, щоб хоч душу одвести, але злодій Левітін, що в нього, здається, єврейське серце і що був старостою в синагозі, вигнав його з хати.

Так йому тоді защеміло серце, що він почав плакати не слізми, а кров'ю і з заплаканими очима вийшов з хати та й пішов, але не на вулицю, а до Левітіна в стайню, де в нього стояв кінь з коровою, і в стайні він побачив таке, що навіки

йому закіпила кров, і всім серцем зв'язало його з комуністами, хоч він і безпартєйний з дуже великим стажем, ще з перед революції.

У корита стояли кінь з коровою і їли крупу, яку присилали для голодних дітей, які день і ніч мерли, як ті мухи, а він, громадянин Левітін, що заправляв тоді конторою „АРА“, він випасав свою худобу їхнім останнім прожитком.

Так ось що, комнезам завжди стояв непохитно, як червоноармієць на кордонах, хай же він і тепер без ніякого мілосердя покладе край отим статечним людцям, які пили не какаву, а кров наших померлих дітей.

В кінцевому слові товариш Шлойме Епштейн доводить, що хоча Калманович і партейний, але плентається в хвості у чужих думок і навіть непролетарських, а про це треба заявити категорично, щоб партія знала, що в ній завівся бур'ян, який може засмітити чисте насіння, яким тепер засівають на селі настоящий Жовтень.

Щождо громадянина Левітіна, то нема чого багато розбалакувати. Його походження куркуляче, психологією він куркуль до кістки. Його гарне господарство кошгувало йому лише хвилинки страху,— бо це все награбоване. Опріч цього, він мав орендовану землю, а до цього ще найману силу з трьох чи п'яти наймичок, з яких він одну ще зробив вагітною саме місяців за два перед восьмим березня, а так, як він за всіма зазначеними ознаками якраз підходить під рубліку куркуля, то я пропоную, щоб його ліквідувати, і вичистити цей бруд буржуазії, що хоче вплутатись в колесо колективізації, яка мусить розіллятись, мов весняний дощ на всьому світі.

УХВАЛИЛИ:

Висунути кандидатуру громадянина Гірша Левітіна, як куркуля, якого треба ліквідувати як клясу, й просити сільраду так само, як райвиконком і райпарком щоб затвердили.

Галасували сімдесят вісім за, а проти нема. Утримались троє, але якщо їх як слід почухати, то виявиться, що ці троє таки настоящі підкуркульники, які не розуміють, що світ посунувся на клясовій лінії і нехай куркулі хоч скільки шкур міняють, а зарадить це їм, як мертвому кадило. Бо село мусить бути вичищене від історичного бруду й колективізуватись на всі сто відсотків, як висловився товариш Ленін.

Переклав з євр. мови Іофе

ДАЙОШ

ТРАКТОРИ

НА

СОЦІЯЛІСТИЧНІ

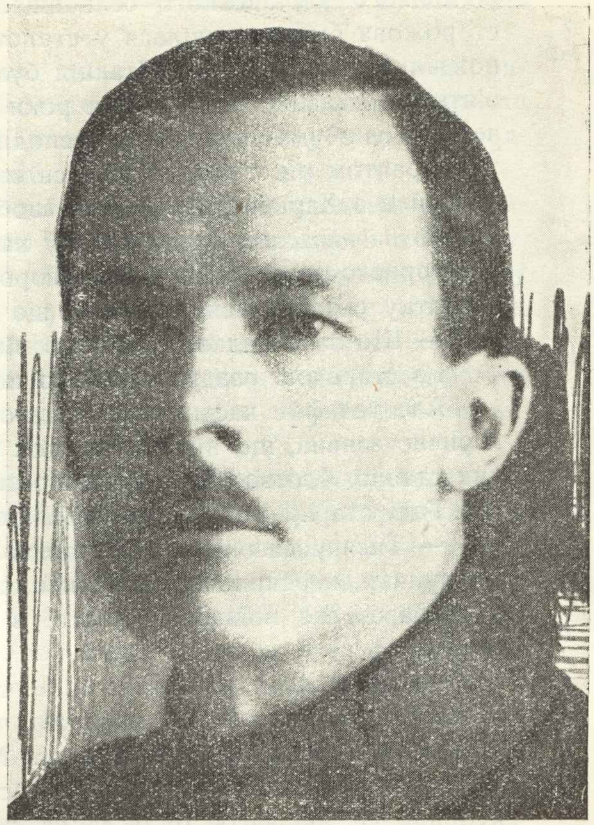
ЛАНИ

ТРАКТОРОБУД

1 **ЮРЕЗАНСЬКИЙ — На землях половецьких**

2 **Н. ЗАБІЛА — Тракторобуд**

3 **М. ШЕРЕМЕТ — Тракторобуд**

ВОЛОДИМИР ЮРЕЗАНСЬКИЙ

На полі половецькому

Вранішній трамвай дзвонить в блакитному грудневому тумані. Вулиці і покрівлі будинків вкрито тьмяною пишністю інея. Велетенська тиша, грає і квітне над Харковом високим сяйвом зоря. Сяйво зростає й поширюється, мов оркестра, схід підноситься полум'яним золотом все вище й вище. Труд, бадьорість і воля приходять цієї години до людини, і людина за межами низьких стель своїх жител відчуває молодість й силу, крилату легкість серця. В блакитному тумані лабіринти міських вулиць пливуть за вікнами трамваю таємними нагромадженнями. Від річки, від петлястого Харкова, піднімається пара, швидко підноситься догори, глибина вуличних перспектив синіє примарною молошною блакиттю. Ззаду, горою, що завантажена густими сотнями будинків, заліплена незчисленною кількістю покрівель і якимись старими, віджившими свою долю банями, підносяться повільні, прямі дими.

За містом, за державним електро-механічним заводом, що циклопічно вріс в небо скляними покрівлями своїх корпусів, гладенькою стрічкою гудронового шосе летить степом автобус. Поруч з гудроновим, щойно залитим і зглаженим американською машиною, ледве відхиляючись ліворуч, горбиться, нерівним лускoватим хребтом старе, камінне шосе на Чугуїв. За сотні років до цих заїжджених земських булиг тут мчали дикими кіньми гінці від Половецького хана Харука до хана Чугая і назад, з'єднуючи харківську й чугуївську орди звістками здобич і походів. Зараз з обох боків хуткого автобуса осінній простір, голий хвилястий степ, розорана безмірність землі. Біля Тракторобуду миготить річка Немишль. За половців вона певне була широка, багатоводна і рибоводна. Тепер це вузенький брудний рівчак.

Тут, серед відкритого поля, рік тому стояла низька, на два вікна хата, та трохи віддаля тиснулись до купи п'ять чи шість робітничих халуп, що відірвалися від

шумливого харківського сельбища. За халупами, на залізничій колії, наче самітня сторожова будка виднілася у степовій безмежності станція Лосево, мимо якої проповзали рідкі паротяги. Станція була пустельна, глуха й безлюдна. Лише разів зо п'ять за останні двадцять два роки спинялися на ній пасажирські потяги — і завжди через якунебудь випадкову, несподівану причину.

І раптом рік тому, одного сніжного січневого ранку начальникові станції подзвонили з Харкова телефоном, щоб на протязі найближчих днів він прийняв і розставив на запасних путях тисячу ваґонів будівельного матеріялу для майбутнього тракторного заводу, що його скоро почнуть будувати в цьому степу. Начальник спочатку розсердився, подумав, що хтось з нього шуткує, сміється, глузує:

— Що за вигадки,— крикнув він у телефон.— Нічого мене на бога брати!

І з старечою роздратованістю повісив рурку.

Але телефон настирливо подзвонив знову. І суворий командуючий голос категорично заявив, що ніяких вигадок в офіційних розпорядженнях нема, і що начальник станції Лосево безоговорочно зобов'язаний виконати те, що йому наказують.

Тоді старий розгубився, прийшов у смуток.

— Тисячу ваґонів... Але дозвольте, це... це ж скиба, потопа. Ви зіб'єте всі мої тупики, перекинете, розчавите станцію... Куди я їх прийму, куди я їх подіну!..

І зараз же поїхав до міста, в управління шляхів, подавати заяву про звільнення.

— Не можу я, змилуйтесь, не справлюся, не зумію. Чи чуване діло — тисячу ваґонів прийняти. Чи я дирижер чи що? Куди я їх закомандую? Та я зроду не бачив тисячі ваґонів в одній купі. Мене ж засудять потім, зачинять до в'язниці за ці ваґони. Я їх заб'ю, заплутаю, засаджу в такі пробки, що потім за місяць не розкубриш. Ні, звільніть, будь ласка, а то я збожеволію від цих ваґонів.

В управлінні шляхів заяви розгубленого старого не прийняли. Там його заспокоїли тим, що на начальника станції Лосево призначили молодого залізничника-партійця, що не побоявся тисячі ваґонів, старому ж наказали бути помічником.

І ось засвистіли чорні, мов жуки, паротяги, задзвеніли на морозних рейках колеса потягів, забренчали тарілки буферів, заграли мідні ріжки зцепщиків,— будівельний матеріял з гуркотливим шумом пішов звідусіль. Над степом летів сніг, дули дикі лютневі вітри, гули хуґи, а вони довжелезними низками крізь негоду і сніжні бурі котилися до ледве видної станції Лосево. Робота почалася з вивантаження, з прокладки під'їздних шляхів, з будівлі тимчасових бараків. Перші тижні люди жили у теплушках, наче за років громадянської війни. Тепер бараків сто-п'ятдесят, цілих два поселки — Північний і Південний.

Ледве розтанув сніг, у сусідній балці заклали велетенську цегельню, про яку американські інженери говорять, що вона найбільша в світі. Цегельня зросла до кінця квітня і за пляном повинна була виготовляти шістдесять мільйонів цегли за рік. Але вже за перші п'ять з половиною місяців вона виробила сорок п'ять мільйонів — і всім стало ясно, що плянову цифру буде перевищено майже вдвічі.

Капітальне будівництво тракторного заводу почалося фактично лише з липня місяця,— з лютого по липень відбувалися приготовлення. Тепер на будівлі тринадцять тисяч робітників, по всіх участках сновигають, вилазять, згинаються чорні метушливі постаті, куди не поглянеш,— всюди трудове напруження і хазяїновита поквапливість рухів. Але тринадцяти тисяч для збудування заводу замало. Щоб праця кипіла передбаченим за пляном темпом, потрібно ще дев'ять тисяч чоловіка. І потрібних людей шукають, набирають спеціяльно відряджені вербовщики по ближніх і дальніх районах республіки.

Головна маса робітників — українці, від чорноморського узбережжя до Новгорода-Северська, від Збруча, Кам'янця-Подільського, Волині до Луганського і Донського степу. Але, крім українців, тут можна зустріти людей майже зо всіх країн Радянського Союзу — орловців, тамбовців, курян, псковичів, ярославців, саратовців,

самарців, уфімських башкир, євреїв, єнісейців, латишів — є, навіть, один робітник із Владивостоку.

Влітку тут була велика плинність робітної сили, щомісяця відходило й приходило по п'ять і по шість тисяч чоловіка. Будівля нагадувала тимчасовий причал якогось стихійного кочів'я чи азіятський караван - сарай на великому шляхові людських пересувань. На зиму люди осідають міцніш.

Низькі грудневі хмари похмурою грядою летять над двома молодими робітничими селищами. Вкриті чорним кошлатим толем бараки схожі на кочеві халабуди. Під холодними швидкими хмарами з боку цих толевих халабуд зростають в степу прямі проспекти шостиповерхових будинків — велике нове місто, свіже, просторе, не загромаджене непотрібними будинками і самовдоволеними міщанськими хатками. Після Тракторбуду лабірінт тісних харківських вулиць, що тиснуться й плутаються на шляху трамваю біля Старо - Московської, здається брудним провінціяльним захолустям.

Завод підноситься з незвичною швидкістю. Вже зовсім готовий будинок фабзавучу на півтори тисячі чоловіка, що повстав, мов передовий форт, з краю заводської території. Він побудований за двадцять вісім день,— ще до закінчення заводу тут почнеться широка праця по підготовці кваліфікованих кадрів тракторного будівництва. При фабзавучі побудовано дослідний цех і ляборатóрію — два великих самостійних будинки. Поруч ляборатóрії будують проходну контору, де на декадних картках автоматично буде відмічатися момент приходу на працю — не лише час і хвилина, але навіть секунда. Ледве ступила людина на контрольну плиту, апарат, наче компасировочна вокзальна машина, лише з більшою зручністю і швидкістю, миттю просіче на картці час.

До проходної контори приєднується довідкова. Тут буде велика заля з пневматичною поштою і постійним зв'язком з цехами. Всі потрібні робітникові довідки й посвідчення про заробіток, про хворість, про надурочні, про тарифну відпустку й про інше одержуватимуться пневматичною поштою. Людина прийде до довідкової залі, напише заяву, записку чи просто запитання цехкомові, завкомові, технорукові чи розрахунковому відділу і вкладе у відповідну скриньку. Скринька з легким електричним гудінням негайно приставить папірець за призначенням — і через деякий час примчить тому, хто чекає, що йому потрібно. Завдяки такій механізації в жодному цехові під робітний час не буде бовтатись зайвий нарід, і люди, що зайняті виробництвом, позбавляться необхідности відриватися від справи для довгих й часто - густо зовсім непотрібних, розмов.

Біля справочної контори підноситься головна заводська контора. З її плескатої покрівлі, наче з гори, що відкриває виднокруги, видно всю величність великої будівлі. Унизу густою дерев'яною рештовкою, якої ще не встигли прибрати, наїжачується на небо ливарний цех, ввесь залізо - бетонний, могутній, наче фортеця. Лівіше од нього важко залягає штамповочно - ковальський цех. Але обидва вони, порівнюючи до головного, зборочно - механічного цеху, здаються маленькими гаями, що скромно зросли біля лісу: будова цього велетня вражає своєю урочистою неоглядністю, — вона розкидається на півкілометра в довжину; цехів такого розміру немає навіть в Америці. Зборочно - механічний випускатиме п'ятдесят тисяч тракторів за рік — цілі армії сталевих непереможних сил для праці за соціялістичне майбутнє.

З вишини чотириповерхового будинку головної контори, з просторого ґанку, що схожий на палубу океянського корабля, видно довжелезний рівчак, виритий між будинками на протязі всього заводського подвір'я, що зникає десь у степу. Рівчак призначено для проведення електрики, парового опалення, телеграфа, телефону, водогону, каналізації. Зверху, над землею, не буде жодних стовпів, жодних дротів та ізоляторів,— все пройде кабелями або трубами унизу, у землі, в глибині розритої безкрайої траншеї. Каналізаційні труби, що лежать на чорному дні, гончарні.

Захована землею поверхня їхня так буде забетонована й зацементована, що розбити цю бронь не можна буде ніякими силами,— легше провести нову каналізацію.

Водогін для майбутнього заводу іде з річки Уди на протязі тринадцяти кілометрів. Канаву до річки почали копати з весни, з зеленого травня, але робота посувалася мляво, і рівчак прорізався в степ повільно. Занадобилось не менше як півтора місяця, щоб водогінні земляні роботи просунути на три кілометри.

І ось одного разу ввечері підійшла до Тракторобуду стрілкова дивізія, що поверталася з маневрів. Дивізія розбила на ночівлю похідні намети — зелений полотняний табір виріс у літніх степових сутінках, надав розкиданому степові ще більше кочового і первісного вигляду. Біля вечірніх кашоварних огнищ червоноармійці розбалакались про зріст країни, про майбутнє, про ледве видну перед ними будівлю і вирішили, що гарно було б чимнебудь допомогти спорудженню надзвичайного тракторного заводу, що його покликано перетворити життя. Зараз же відправили делеґацію до будівельного комітету. Там цій думці зраділи, делеґацію прийняли з братерською гостинністю й теплом і, порадившися, прийшли до висновку, що для такої кількости людей, як дивізія, найзручнішим і найпростішим ділом будуть земляні роботи — саме прокладання водогону: поперше, у дивізії свої саперні лопати є, а подруге — відразу всі тисячі людей без усякого розподілу можна поставити на працю,— простору вистачить всім.

Ніч була коротка, сповнена нетерпіння. Степ дихав теплом, травами, молодим пахучим полинем. В темряві незчислимими сонмами стрекотіли коники, угорі мглисто переливались зірки. У жіночих бараках довше, ніж завжди, співали пісень, найпростіших і найбільш хвилюючих, які може скласти людська ніжність і пристрасть. Було зовсім тихо, коли після одної перерви чийсь чистий глибокий голос з раптовою силою продзвенів.

На вгороді ве - ерба ря - а - сна - а . . .

Від цих слів раптом спалахнули, бурхнули цілі річки голосів :

Там стояла дівка красна - а.

Бараки підхопили пісню з могутньою плавністю і неоглядно кинули в далечінь. Хвилі молодости дзвінко розсунули степ.

Хорошая тай вродли - ива,
Її доля нещаслива - а . . .

Голоси широко розцвітали, зростали сяйвом і нестриманістю серця, наче садок, що розпустився в темряві, і, затихаючи, згасали незаспокоєним сумом. В цій пісні згучала старовинність, її співали на Україні віками. Дивізія розташувалась наметами зовсім близько; там, біля огнищ, були якісь незвичайні можливості, молодечність, сила, стрункість, сміливість, краса,— і жіночі голоси блищали, мов солов'ї у вишневих заростях, далеко за північ.

Ранком, на зорі, червоноармійці почали копати рівчак. Чоти змагалися з чотами сотні з сотнями, полк з полком. Жарти, веселі вигуки, яскравий сміх сповняли день. Цей степ ніколи не бачив такої гарячої, веселої, швидкої, такої дружньої й самовідданої праці. Надвечір рівчак підійшов до Уд, до самої річки,— десять кілометрів було прокопано до краю. Подібного успіху не чекав ніхто — ні будівельний комітет, ні сама дивізія, коли приступили до роботи. Червоноармійці показали диво ударництва, цілком небувалу міць колективної праці.

І ось знову літня темрява прохолодною легкістю оточила будівлю, знову хвилюючи запахли трави і застрекотали коники. Як яскраво горіли ці ночі біля тракторного заводу похідні огнища, як молодо і переможно розносилися степом відважні червоноармійські пісні, якою силою стверджувало себе тут нове, творчо зростаюче життя...

Переклав з російської Сергій Тасін

НАТАЛЛЯ ЗАБІЛА

Тракторбуд

(УРИВОК З ПОВІСТИ)

Виконроба на будівлі ще не було. Робітники сходилися й ставали до роботи. В повітрі над усім величезним будівництвом тремтів переможний, владний гудок.

Звичним, тямущим оком Левченко окинув будівлю. Стрибаючи через арматуру й шалівки, що з них збивали опалубку, обійшов усю дільницю навколо й наскрізь. Помітив — одна подушка вже забетонована...

— Оце ще тільки одну й закінчили! — відповів робітник на Сашкове тривожне запитання. — Зараз за другу вже беремось...

— Значить, я не дуже спізнився! — з полегшенням зідхнув Левченко. — От що, товариші. Де тут у вас десятник? Я бачу, ви вже беретесь до роботи. Почекайте трохи, поки я з виконробом перебалакую. Мабуть, трохи затримати роботу доведеться!

— Що ж, можна й почекати. Та він зараз прийде...

— А що там таке трапилось?

Навколо Сашка зібралась купка робітників. Користуючись мимовільною затримкою, вони крутили цигарки й закурювали. Сашко й собі витяг цигарочницю, запропонував робітникам.

— Помилилися, видать, товариші інженери! — з добрячою посмішкою мовив один уже сивий дядько. — Чого б інакше затримували!

— Авжеж, помилилися! — й собі посміхнувся Сашко. — Ну, та я бачу — у вас робота не дуже посунулася, значить, успіємо виправити... Одну оту подушку переробляти доведеться.

— І як же це ти так ушелепкався? Хіба, може, молодий ще, досвіду не маєш? — співчутливо мовив хтось.

— Та це хіба я? Це в нас жінка інженер є, молода ще... Вона то, правду кажучи, добре працює, а отут трохи й не того...

— А що ж таке?

— Та дитина в неї вмерла. А вона після похорону — відразу на працю... Ну й помилилася...

— Та! Хіба від баби чого путнього дочекаєшся? Нерви ото в неї, значить...

Сивий сердито глянув на того, що вимовив ці слова.

— Ех, при чому ж тут баби?! Нерви, не бійсь, в кожного є... Та чого тобі далеко шукати: в тебе ж самого, — пам'ятаєте, хлопці? — як одержав з дому листа, що корова здохла, так ти що? Набухався й три дні на роботу не виходив... А тут же не корова — дитина померла... А ти — баба!.. нерви!! Мовчав би краще.

— Що ж це виконроба й досі нема? — зауважив хтось.

— А я от піду до головної контори — може, він там чогось затримавсь! — це той самий, що висловлював свої думки про бабу, підвівся й пішов геть: мабуть, соромно стало, як про „буханку" згадали...

Але назустріч йому вже йшов виконроб.

— Левченко, ти чого тут? — зрадів він. — Давно, давно тебе на будівництві не бачили, все в конторі сидиш, над паперами...

Сашко стиснув руку своєму давньому товаришеві.

— Та ми вже й самі просимо, щоб на будівництво нас... В конторі й нам не весело. Та тільки знаєш — люди всюди потрібні. Отож і сидимо. Дихайте вже ви тут за нас чистим повітрям! А тепер — до справи...

І він коротко й ясно розповів, що трапилось.

— Роботу покищо припинити треба. Чи ти маєш куди людей перекинути? Так, щоб без шкоди для діла... А ми тимчасом підженем, виправимо...

— Та людей перекинемо покищо на допоміжні приміщення. Тут от якраз тимчасову силову станцію будуємо. Ти почекай, я зараз віддам розпорядження...

Й покликавши до себе десятників, він їм почав пояснювати.

За кілька хвилин робітники вже працювали. Виконроб повернувся до Сашка.

— От що, друже!— тихо сказав він Сашкові, відводячи його до своєї контори.— Роботи на допоміжних приміщеннях вистачить лише на кілька днів. А далі — що я робитиму? Відпустити бетонщиків не можна, бо їх потім не дістанеш, за прогул теж платити неможливо... Так що робіть, як там знаєте, але, щоб не вийшло великого скандалу, давайте скоріш виправлений плян. Днів за три — зробите?

— За три дні... Що ж, коли так стоїть справа. Важко, правда, але що ж... Зробимо все, що від нас залежить... Ну, прощавай Василю, треба поспішати. Наші там уже працюють — виправляють. Нема чого й мені тут гаяти час...

— Та куди ж ти? Зараз поїзда нема.

— Ат, стану я на поїзд чекати! Піду пішака, а то може хтось підвезе...

І, ще раз стиснувши руку приятелеві, Левченко покрокував до міста. Ніхто, на його нещастя, не трапився дорогою. Довелося відміряти сім верстов пішки.

В трамваї відпочив трохи, але коли вже почав наближатися до контори — не терпілося.

В конторі з усієї трійки був тільки Кожанов. Він усе також зосереджено, невідривно працював.

— Кожанов! Ти що? — перераховуєш ряму, я бачу... А де ж решта — Клинько, Гафман?.. Я ж оце прямо з будівлі — все гаразд, подушки ще не забетоновано. От тільки виправляти проєкт треба швидше... Та де ж це вони всі?

— Ще не забетоновано?! — радісно підвів очі Кожанов.— Оце добре! А тут вже така буча знялася, що просто жах! Стільки розмов, пліток про цю помилку, перегудів... Оце тепер ваші всі, комсомольці, в Шовкуна... Збори там, чи що...

— В Шовкуна?!— зірвався з місця Левченко. Але тут на дорозі йому трапився Роленський.

— Роленський!— гукнув йому Сашко, радісно махнувши рукою,— ви знаєте: помилку помітили вчасно! Ще на будівлі майже нічого не встигли зробити... Ну й спасибі ж вам за те, що вчасно помітили й попередили нас!

І дружно схопивши здивованого інженера за руку, Левченко щосили струхнув її кілька разів і зник за дверима.

Вже в кабінеті задзвенів його бадьорий голос.

— Хлопці! Все гаразд! Роботу припинили вчасно... Тільки одну подушку забетонували! Тепер ми виправимо нашу помилку...

Гафман захоплено схопив його за руки:

— За два дні!

Вибух загального піднесення підхопив ці слова.

●

Друга доба одпливала й танула в передсвітанку, коли комсомольці закінчували розрахунок рями.

Вони тепер працювали всі четверо, ці останні години, коли треба було надолужити всі сили, щоб з першим робітничим потягом на владний заклик тракторобудівського гудка відвезти на будівлю виправлений проєкт.

Роботу спішно закінчували. Жовте світло електричних лямпочок тьмяно зливалося з млосним туманом світанку.

Небо з синього стало лиловим, далі блідшало, розсувалося ширше й глибше. Вже й золотаво-рожева смуга зарясніла на сході.

Ще трохи — і в широкі вікна великото залізо-бетонно-шкляного будинку бризнуть перші яскраві проміння сонця...

 Роботу закінчували.

М. ШЕРЕМЕТ

Тракторбуд

(ВСТУП)

... Немає степу.
Щоб не заважав,
йому дали десь місце
у затінку.
На перший плян
масивами
біжать
пошикувані
будинки.
В бетон повиті корпуси,
у небо зняті крани —
предмет естетської краси...
коли здаля поглянуть.
Там ми крізь ребра будівель,
крізь бочки цементної крови,
збираємось на самий верх
головбудинку — п'ятий поверх.
— З яких причин
зірвали
плян?
Чому не зведено
покрівлі?
Закінчити будівлю вам
потрібно було
місяць
рівно? !
Кіннотчики —
нальотчики,
ворогу
в тил!
Вирубать
та вирвать
до ноги прорив.
Кіннотчики —
нальотчики,
на коні,
в степ.
За пляни,
ударність,
за силу,
за темп!
Редактор газети „Червоний Прапор“?
„Прийміть комсомольців - кіннотчиків
рапорт.

РАПОРТ

Ми, комсомольці, знайшли причини, що, як стовпи, підпирають прорив. Треба їх зрити за всяку ціну, негайно, ударно.

Причин три:

А) Затримка госпорганів з будматерія-лом, бюрократизм, нечуйність, аж крутиться.

Б) Злочинне ставлення техперсоналу до темпів, до плянів, їм доручених.

В) Ще ми на всіх ділянках зустріли — брак і плинність робочої сили.

Ми певні, що рапорт наш від (місяць, число) в газету не спізниться, що діло буде пущено в хід.

Прийміть палке.

(Підпис)

.... Близько —
біля
блиснула —
блискавка.
Звістка —
звилася —
високо —
високо.
..... Терміново
на терені
телеграфних
доріг
пре
на пролом
прямий
дріт.

Лізе
лісом,
боре
гори,
мостом —
просто
на - „ура".
З матер'ялом:
міддю,
сталлю —
безупинно
далі
й далі
мчить
УРАЛ.

●

Довгим
хвостом
вибираючись
з гір
важко
дзвенить
буферами
СИБІР.

●

Соціялізму
виконуючи
наказ —
з вугіллям
назустріч
спішить
ДОНБАС.

* * *

Семафор відчинено.
Як на старті,
ешельони
Республік
приймає
ХАРКІВ.

●

— Да - а - авай, давай,
не затримуй там!
— Д - даю,
даю,
даю,
не затримую!..
Зверху — товариш,
я знизу — на зміну.
Ледве встигаєм
ловити цеглину.
Справа на славу,
усі аж ростем ми,
на красоту
конвеєр - система.
Працюєм на ять,
з молодецьким свистом:
червоноармійці,
поети, цекісти.
Сьогодні свято
для всіх — суботник.
Нам комсомольцям,
дайош роботу!
В соцзмагання вступить радо
наша ВУК'івська бриґада.
За суботник лиш один —
ми дали мільйон цеглин.
„Ех, чай пила"...
Трамвай. Вечір.

●

Ніч таку пригадають віки —
героїчну поему роботи.
Йшли полки, наступали полки,
батальйони,
сотні
і чоти.
В ніч осінню під світ лихтарів,
Відбивались промінням лиця.
Кращих,
дужчих,
молодших синів
виряджала в похід столиця.
І дорога їм слалась в піснях,
у прапорах, шовком шитих,
Їм вагони, од щастя ясна,
подавала сама Балашівка.
Аж із трьох кінців
батальйони вів
у наступ Харків.
Шапка набакир,
чуб під вітру вир,
грудям жарко.
То не рокіт бур,
ураган в степу,
і не повідь весняна річки.
КІМ'овських колон,
рушив батальйон —
червоноґвардійців П'ятирічки.
То не карнавал,
і не шум навал
демонстрантських когорт на місто.

З Толкачівки десь,
рушив БПС —
Студбатальйон в 300.
А що третя рать,
треба підібрать,—
любо було услід дивиться,
як йшли стрільці,
славні молодці,
з Червоноармійських дивізій.
Збирались вночі, світили слів порохом,
радились, як оточити ворога.
Розвідка донесла, що ворога шанці:
„8 дільниця. Механічно-збірний цех...
Зірвали на місяць промфінплян,— цим
ворогу дали себе бити в лице.
Спосіб бою —
взяти штурмом.
розгорнутим фронтом ударних
бриґад.
Рабські темпи здамо на глум ми,
соцзмаганням — вперед, в напад.
Хто більше?
Хто краще?
Хто?
Хто?
Партія кличе в похід на бетон.
І виходили перед військо ударницьке
бетонярі,
Кожен із них змаганням горів,
Кожен бригаду з собою вів.
Що першого звати було Марусін,
другий Місягін-прізвище носив.
Найкращими бетонярами були по заслузі,
не шкодували
запалу
й сил.
Кожен чемпіоном по бетону був:
70 замісів давали на добу.
Марусінці,
місягінці,
студенти,
червоноармійці,
комсомольці —
ставали пліч-о-пліч.
Так розпочалася штурмова ніч.

Місяцю, сховайся
скоріше, не то
ми з нами примусим
місити бетон.
Зорі, вас скільки? —
Не більше од нас!
Мобілізуємо
швидко й вас!
Шурка, жвавіше!
Кажуть, Місягін замісів
дає 70!
72!
73!..
Гей-ти!
Ну-мо, піддай!
Не відставай!
Заткнутись треба —
Пасуєм друзі:
вже 90
дає Марусін.
Шурка, не падай!
Шурка не жур...
Темпу, темпу
не зменшуй, кажу.
Ще невідомо
хто дасть 100...
стійкий та упертий
під нами бетон.
Місягінці... знову.
рекорди... ов-ва...
Шурка, слава!
у нас 102!
110 — Марусін,
120 — студбат.
Вже ранок над нами
як циферблят.

Ніч була. Ранок. День.
Безперервно 16 годин...
Та з вдарних бриґад ніде.
І ніхто не присів, ні один.
Шурко, очі твої тужні,
п'яні радістю вщерть, і ти
лиш одне кричиш: „нажми",
і слова твої золоті.
Я п'янію від них, я горю...
Шурко любий, ми перші, Шур...
Як у казці, в вечірню зорю
випинався готовий мур.
І стояли полки бриґад
із одкритим веселим лицем.
Рештування й будинки понад,
всі дивились на тракторний цех,
де в одну електричну мить,
шлях у небо розкраявши широко,—
запалала в нічній пітьмі
перемоги червона зірка...

Кремль, 19-й рік.
Ленінів відчит в ЦК.
В робочім календарі
питання — середняка.
Уже ранок
крізь сутінь штор
прокладався синім димом,
та пророчної мови шторм
всі обличчя
робив
молодими.
„Коли б ми змогли дати“... стіл
простягнувся неораним полем...
„тисячстовзавтра“... рідкий посів
простеливсь... „першорядних
тракторів“...
У степу конячина худа,
ребра лиш... „забезпечить бензином“...
Незаможник — ходяча біда,
десь в салдати забрали сина.
„Забезпечити їм машиністів“...
У степу раптом — тракторна база,
степ зораний... („тами, комуністи,
Знаєм, це покищо — фантазія“)
Ленін
руку
простяг
у даль,
владно
й впевнено —
межі „імперії“:
колективи,
комуни там
розтягнулись
в радянських
преріях.
Розквіт буйний агрокультур
степ змінив,
що його не впізнать,
із-під ніг
збито власницький мур,
„Середняк би тоді сказав:“...
Подивившись на тракторний віз
і на гарбу рипучу свою,
на потерті обіддя коліс:
„Я — за комуну“
(„Себто за комунізм“...)
Ленін змовк.
Та жили країни
пройняв
ток.

По свіжій ріллі
колесами
пишуть
колони
ленінських
тракторних
тисяч.

Учора степ.
Сьогодні — буйне місто
закінчених
бетонових
споруд.
Ім'я йому почесне
„ТРАКТОРБУД“
у п'ятирічку
будівництв
записане.
Де Сталінград,
Магнетобуд,
Турксиб,
ЗАГЕС,
Шатуровка
і Дніпрельстани.
Угору зводяться
й грохочуть всі
з залізним трепетом
підйомні
крани.
Несуть вони готові трактори,
гарячі,
наче вилляті із форми,
І лиш сирени нетерплячий крик
в депо гука:
„дайош плятформи!“
І поїзди підходять м'яко так,
із тихим шумом
сталі
і заліза.
Путі одчинено. Ясна мета:
до станції — соціялізму.

ЗА КУЛЬТУРНУ РЕВОЛЮЦІЮ

ЗА НОВІ КАДРИ

ЗА КУЛЬТУРНЕ ПІДНЕСЕННЯ МАС

П А В Л О Т И Ч И Н А

Гасла

О ні ми ясно кажемо
з заводом школу зв'яжемо
у всі знання узуємось
врізаємось шлюзуємось
політехнізуємось

●

Штурмуєм панські устрої
у нас доба індустрії
в нас темп і тлум понтонові
труди і дні двотонові
залізобетонові

●

Нехай Европа кумкає
а в нас одна лиш думка є
одна одна турбація
традицій підрізація
колективізація

Не батькова не неніна
дочка і мас і Леніна
ця мисль усім звідомлена
незламлена незломлена
переусвідомлена

●

Гей бідняки безхлібники
і ви одноосібники
за хемію за звільнення
електрику допильнення
фондоусуспільнення

●

Нехай ми ізольовані
Хай дні в нас мозольовані
були ми єсть і будемо
весь світ ми перебудимо
пере - перебудимо

І. МИКИТЕНКО

„КАДРИ“ (П'ЄСА НА 4 ДІЇ, 12 РОЗДІЛІВ)

IX. Замикайте коло

Друга картина 3 дії

1

Осінь ронить золоте листя з дерев. Вітер мете його по алеї бульвару. Вітер кружляє ним у повітрі, підсвистує, приграє йому під сумний танок. На ослоні лежить КОТЯ, ноги задер на спинку ослона, читає

— А, плюс бе, скобка, це плюс де, скобка... (*схопився*). Гад. Ух, гадюка. Ну тепер ми тобі покажемо (*знову ліг і, злісно рубаючи слова, знов почав*). А плюс бе, скобка, гадюка.

2

Хутко підійшла Олена

— Котю, що робиш?

КОТЯ *схопився*

Га? (*лицем розпливлася усмішка*). Налякали. Саме заглибився був у навуку.

ОЛЕНА

— Що читаєш?

КОТЯ

— Зубрячу сложеніє одночленів. Ох і трудне. Скобка заїдає. Мабуть не поборю.

ОЛЕНА

— Не дреф, Котю. Побореш. Будеш на робітфакові, ручусь. Але про це — потім. А тепер — говори: довідався? Ну?

КОТЯ

— Все взнав. Шпак покинув вольну жизнь, все сказав по правді. Смола підкупив був. Якби ми тоді були не наскочили, вони б Мосю на смерть укоцали.

ОЛЕНА

— Ще не те, взнаєш, Котю. Мене всю трясе. Де Терень?

КОТЯ

— Там, у тім кінці. Там багато народу. Щось їм доказує. А в самого щоки то білі станутъ, то як вогонь. Ну, куди це годиться? Як би моя воля, я б його виключив із студентів місяців на три. Який був ґвардіон, а тепер он який став.

ОЛЕНА

— Шкода, Котю. Не слухає він нас. (*Нервово закусила губи*). Не слуха.

КОТЯ

— І вас не слухає? А ви з ним так... по-хорошому... щоб послухав. От я б вас послухав, що б не сказали — все зробив би. Ну от... виліз би на високий будинок і стрібнув би на камінь, аби тільки вам було добре і щоб товариш Терень послухав..

ОЛЕНА

— Лицарю мій голодраний! Краще не стрибай. Смолу викриємо, чистку в інституті зробимо — тоді примусимо Тереня лягти в лікарню. (*Рішуче, майже загрозливо*). Примусимо. Ходім туди.

КОТЯ

— Ні, я тут — цинкую. Смолу виглядаю.

ОЛЕНА

— Гаразд. (*Пішла*).

3

КОТЯ

— Ну, гад смоляний! (*Сердито розгорнув книжку, заторохтів*). Складенієм одночленів називається... бандист підмочений... аж у голову не лізе. Плюс. Плюс. Плюс.

4

Мамаєва пройшла, шепочучи губами, іноді зазираючи в книжку. Згодом Неронов іде, глибокодумно приклавши палець до лоба. Ще кілька студ нтів пройшло. Котя ні на кого не звертає уваги.

5

Прийшов з книжкою Смола. Сів на ослін. Буркнув на Котю:

— Ану мені — не терхти тут. Ракленя.

КОТЯ ще дужче

— Плюс! Плюс! Мінус. Гадюка! Скобка!

СМОЛА

— Ти, скобка. Я кому говорю?

КОТЯ

— Вуйді, а то міліціонера покличу. Товаришу міліціоне-ре! До мене пристають.

СМОЛА

— Замовчи, вуркаган! Ракло. (*Повернувся до нього спиною*).

КОТЯ

— Від такого чую. (*Теж повернувся спиною*). Був вуркаган та нема, увесь вийшов. А ти, як був гад смоляний, таким і зостався, ще й побільшав. Такщо не лайся вольгарними словами.

СМОЛА

— Тьфу. Зараза. (*Устав, перейшов на протилежний ослін*).

КОТЯ

— Що, слабо стало? Почекай, ми скоро побачимо, хто зараза, а хто чесний помішник кочугара при студентському гуртожитку. Всі побачать...

6

Іде алеєю ЮЛІЯ, а за нею назирці — АНТОНЬЙО. КОТЯ книжку впустив, увесь виструнився, шию витяг, рота розкрив від здивовання, коли ЮЛІЯ стомлено і нерішуче підійшла до Смоли.

КОТЯ

— Тепер каюк... (*Зірвався, побіг до студентів*).

7

ЮЛІЯ, *не дивлячись на Смолу, питає.*

— Студентик... скушно? Може... підемо?..

СМОЛА

— Проходьте, ціпочко. Не маю грошей. Студентові неприступна ця розкіш.

ЮЛІЯ *вражено*

— Гляньте на мене.

СМОЛА *мимохіть відвів голову. Очі йому поширились із жаху Книжка вислизнула з рук.*

— О...

ЮЛІЯ *тихо, зловтішно, засміялася*

— Нарешті...

СМОЛА

— Ти?...

ЮЛІЯ

— Так. Я. Ти став справжнім конспіратором. Тебе не легко було знайти.

СМОЛА

— Я незаможник. Чуєш? Я не знаю тебе.

ЮЛІЯ

— Справді? Тоді я нагадаю. (*Пристрасно, з великою ненавистю*). Дочка дворянина Булатовича не забула свого джуру поповича Юрку Голощука. Адже ми разом розстрілювали. Ти навчив мене володіти кулеметом. Ти клявся тоді, що до кінця битимешся за мене, за батька, за все, що в нас було і чого тепер немає. Подивися ж, на якому я хорошому „ділі" тепер. А ти — з ними. Давай зведемо рахунки.

СМОЛА

— Рахунки?.. (*Озирається, не помітивши Антоньйо, хоче вп'ястися пазурами в її горло*).

АНТОНЬЙО *кидається до них.*

— Пробачте, колеґо. Але мені здалося, що ви були недалекі від того, щоб образити цю жінку. Ей, друзі мої. Сюди.

8

Група студентів на чолі з Тереньом прибігає на поклик Антоньйо.

— Що тут?
— А-а... Голощук!
— Про вовка помова... а він тут.

ТАРАС

— Вона. Жінка, що на портреті!

АНТОНЬЙО

— Цей вовкулака замахнув на цю трагічну жінку. (*Поправляє їй на плечах шалю*).

НЕРОНОВ

— Гомо гомоні люпус ест... Вираз Плавта, розвинутий Гобсом. *(Зняв окуляри, хукнув на них, протер і додав)*. Людина людині — вовк. І цей вовк — ти, Голощук. І не просто вовк, а клясовий вовк.

ЮЛІЯ

— Ну... от... І кінець...

АНТОНЬЙО *Шарпнувся до неї, застиг з виразом співчуття.*

— Я бачив ваш портрет...

ТЕРЕНЬ *блідий, виснажений, хоробливо блискає очима.*

— Товариші! Оточуйте Голощука. Замикайте коло. Зімкніть плечі, щоб він не пробився крізь наші лави, не шугнув на другий кінець республіки. Мосю, будь мужнім, глянь йому в обличчя. Спитай його, де твій батько та брат. Незаможник? Сукин син!! *(Закашлявся, притиснув хустку до рота)*.

ОЛЕНА *відірвала хустку, з жахом на неї глянула.*

— Терешку! Що це? Ти мусиш негайно йти звідси.

ТЕРЕНЬ

— Мовчи, Олю. Мосю, говори.

МОСЯ *ледзе промовляє, дедалі все дуже хвилюється, доходить, нарешті, розпачу.*

— Я... хочу сказати... ось що... Ти вбив старого лимаря Йоселя Шкіндера. Ти вбив також молодого шевця Абрама. І я не знаю ще кого... Але це... це так...— зрозуміло, бо ти був командир погромницького загону. Але як ти після цього пробув з нами довгі чотири роки? Як?? Я... дихав з тобою одним повітрям! І тільки тепер... аж тепер ми знищимо тебе. Чуеш? Мертва еврейська голота... розтерзана... з вирваними язиками... Товариші... Я... не можу... говорити...

ОЛЕНА

— Мосю... (*обняла його*).

ПРЯДКА

— Мосю, друже... Заспокойся... Будь герой...

ТЕРЕНЬ

— Беріть.

СМОЛА

— Брешете. Не знищете! Одного знищете — десять залишиться! Сто! Тисяча народиться!

ТЕРЕНЬ

— А нас — мільйони.

СТУДЕНТИ *наїжачились, озвіріли.*

— А-а-а! (*мить одна і вони розірвуть його*).

СМОЛА *раптом зіщулився і втратив усю свою певність.*

— Не бийте... Все... все... пропало... Все... не бийте... я ж безсилий... не бийте!

КАТРЯ

— Бий, Тарасе.

ТАРАС

— Б'ю клясового ворога.

ТЕРЕНЬ

— Тільки не кулаком.

Тиснуть Голощука. Він зіщулився, відступає.

ЮЛІЯ

— А-а... (*похитнулась*).

АНТОНЬЙО

— Вам погано? Дозвольте я проведу вас додому. Я можу дати вам свою кімнату. Я довго шукав вас. І я вас знайшов...

ТЕРЕНЬ

— Замикайте коло.

X. Міщанська слобода

Чутно настирливе одноманітне, як сіра мжичка, дзижчання балабайки на дво-трьох нотах і голос, що підспівує так само нудно й одноманітно: „ОИ, БАРИНЯ, ТІМ-ДА-РА-ДА, ОЙ, БАРИНЯ, ТІМ-ДА-РА... ОЙ, БАРИНЯ, ТІМ-ДА-РІ-ДА. ОЙ, БАРИНЯ, ТІМ-ДА-РА". Поволі з сутінку заднього пляну вимальовуються глухі ворота з дзвоником на дроті. Далі — брудні, прикривлені, обвішані хатнім „інвентарем" сходи на „антресолі", де більше розбитого й залатаного шкла, ніж цілого. Відчинені двері, кухня, кімната і напівпідвал з брудними вікнами — під „антресолями". Черево глухого міщанського будиночка визирає з вікон, із кухні, із кожної щілини — своїми друшляками, самоварами, геранями і суліями з настойками. На „антресолях" БЕКЕША, одягнений тепер у церобкопівський піджак, наярює на балабайці — „спокушає" кумину дочку. На сходах — сама КУМА — затримала блідого, розпатланого АНТОНЬЙО, що в розпачі поривається вирватись і кудись бігти. КУМА, червона від спожитих трунків і невгамовна в своїх домаганнях, тупає широким, рясно одягненим задом на сходи і, тримаючи Антоньйо за полу старої студентської тужурки, всевладно заявляє:

— Не підеш!

АНТОНЬЙО

— Це безумство. Це... безумство, Агафіє Гаврилівно. Я мушу її знайти...

КУМА

— Не підеш! (*Улесливо*). Антошечко, сукин ти син. Марзавиць ти. Як же ти підеш, коли ти честь мою забрав... удовину... Я ж тобі й ґудзики, маланхольному, скрізь де треба пришивала. І платні не брала. А ти як віддячив? (*Владно*). Як, питаю тебе. Лампадку світила Мирлікійському чудотворцю... Молилася йому за наше супружеське щастя. А ти благородну знайшов? Трагічицьку... щоб вона тобі повісилась на першій гіляці. Ой і-і... нещасна ж я удовиця... Не підеш, кажу!

АНТОНЬЙО

— Піду. Будьте ви прокляті всі. Будь ти проклята — міщанська слободо, що тримала мене і не випустила до цього часу. Агафіє Гаврилівно! Я проклинаю ті ґудзики, які ви мені пришивали. Проклинаю мирлікійського чудотворця з лампадиком... (*Рветься*).

БЕКЕША

— Ой, бариня, тім-да-рі-да. Ой, бариня, тім-да-ра.

КУМА

— Антошко! Антошечко... сволоч ти маланхольна...

АНТОНЬЙО

— Де вона?.. Де та чиста трагічна жінка, що пролетіла передо мною, мов той метеор? І зникла...

Дзвоник над борітьми затіпався, мов у лихоманці.

БЕКЕША

— Ой, бариня, тім-да-рі-да...

МАНЬКА

— Ой, бариня, дзвонять-дзвонять...

БЕКЕША

— Ой, бариня, тім-да-ря...

АНТОНЬЙО

— Вона? (*Біжить до воріт*).

КУМА

— Антошко-о! (*Важко підводиться, біжить у кухню*). Дайте мені утюга. Я їй розвалю голову. Утюга мені!

2

Антоньйо відчинив хвіртку. Увійшла Юлія.

АНТОНЬЙО

— Це безумство... Ти зникла... Ти... здається, п'яна? Юлія!

ЮЛІЯ *бліда, як смерть, хитаючись іде до дверей*

— Ні... Я просто нанюхалась кокаїну... (*Рвучко обернулась*). Ти... лицарю мій... Я прийшла сказати тобі одну річ... За твоє добре серце, за твою любов... за твої слова, такі хороші, такі солоденькі, як сахарин... за все, що ти мені хотів дати і не дав тільки тому, що сам ти, крім солоденьких слів, нічого не маєш... я тобі зробила один невеличкий подарунок... Ти ще не знаєш про нього, але ти скоро взнаєш... Так і треба. Адже ти кволий та безсилий, як і я, отже ти гідний однакової долі зі мною... Хіба тебе не радує це? Ми зогніємо разом.

АНТОНЬИО

— Про що ти говориш? Ти... Що ти хочеш сказати?

ЮЛІЯ

— Ти кметливий, мій лицарю. Ти вже вгадав. Я подарувала тобі річ, що складається з літер, які свистять, коли вимовляти це симпатичне слово... Кожна літера свистить... Виє і свистить... Виє і свистить... Одверто й нахабно в обличчя вовчому світу. А ти... ти не винний... І я не винна... Тосю мій... Тосику...

АНТОНЬЙО

— Що ти зробила? (*Тихо*). Ти вбила мою віру... мій світогляд. Все, чим я жив... Ти розумієш? Все!..

ЮЛІЯ

— Розумію, мій студентику. Я ж колись училася в Смольному. Розумію. Ти чесно служив нам. Служив за щербату копійку. І жив тінями минулого... а я тільки допомагала тобі пізнати його реальність... Але мені надто все крутиться голова... Я винюхала три порції кокаїну...

АНТОНЬЙО

— Реальність? А смерть ти бачила? (*Біжить у підвал*).

ЮЛІЯ

— Тосику!!! (*Біжить за ним, з підвалу чутно зойк*).

3

Кума вибігає з утюгом. За нею — Бекеша з балабайкою і дочка Манька з паперовими квітами

КУМА

— Де вона? Де трагічицька?..

БЕКЕША

— Агафіє Гаврилівно! Плюньте на єто дєло... О, бариня, тім-да-рі-да.

МАНЬКА

— Мамінько. Вспокойте нерви.

КУМА

— Розутюжу стервяку!

Біжить сходами вниз — до підвалу. Бекеша й Манька за нею. Кума зникла в підвалі

БЕКЕША *вслід їй*

— Агафіє Гаврилівно! Ще раз кажу: плюньте. Ой, бариня, тім-да... (*і завмер на цій ноті*).

4

Кума вибігла з підвалу, дивиться на всіх страшними п'яними очима. За нею Юлія

КУМА *впустила утюг*

— Антошка...

БЕКЕША

— Ну?

КУМА

— Зробив... отак... (*Показує на грудях*: *вниз і під прямим кутом праворуч*).

ЮЛІЯ *безпорадно змахнула руками*

— Панове... логічно.

Хотіла піднятись на гору. Поточилась і впала на сходи

Завіса

Дія четверта

XI. Генеральний бій

Велика авдиторія, вщерть налита студентами. З-поміж світерів та сорочок про косий комір біліють уже й ковнірці, визирають кравати. Маса причепурилася, виглядає, хоч не парадно, але незрівняно празниковіше проти часу вступу до інституту. Уважно, зосереджено дослуховують виступ ОЛЕНИ ЧЕРЕДИ, зриваючись оплесками та енергійними вигуками на її запальні слова

1

ОЛЕНА *з катедри*

— Я питаю: що таке Голощук? Хто він? Чи він один?

Шум

ВИГУКИ

— Голощук — це сиґнал! Тихше!

ОЛЕНА

— Сиґнал! Темна куркульська сила пробує піднести голову. Товариші! Нас хотять схопити за горло...

ВИГУКИ

— Це навмисне розпалювання клясової боротьби!

ОЛЕНА

— Від історії засуджена на смерть кляса експлуататорів намагається взяти нас терором. А там кричать, що це навмисне розпалювання. Хто кричить? Ти? Чого прищурився? Хочеш помиритися з ворогом? Але МИ того не хочемо. Ми не помиримось. Час перевірити наші лави. Товариші!

ВИГУКИ

— Правильно, Череда! Геть Голощуків з вищої школи!

ОЛЕНА

— Товариші! Геть Голощуків з вищої школи! Геть пластунів буржуазії, поповичів, куркулів, ворогів пролетарської науки.

ГРУШКИНА

— Тихше на поворотах!

ОЛЕНА

А ти, Грушкина, запам'ятай, що на цьому повороті за погромником Голощуком вилетять з інституту всі його однодумці й товариші. Вища школа завойована нашою

кров'ю, і вона буде для нас та для тих, що прийдуть за нами, для тих, що не здадуть наших революційних традицій, понесуть їх далі, як несли ми — від фронтів, від холодного вітру, від голоду до цих днів, коли ми ростем, як полум'я на вітрі! (*Раптові громові оплески, шум*).

ВИГУКИ

— Так, Череда! Правильно, Череда!

СЛЬОЗКІН

— Я давно прошу слова! Я просив слова!

ОЛЕНА

— Даю слово професорові Сльозкіну.

ГОЛОСИ

— Цікаво. Давно не чули.

СЛЬОЗКІН

— Шановна громадо. Ентузіязм — дуже хороша річ.

ТАРАС

— Не погана.

СЛЬОЗКІН

— Дорога річ, цінна. Ультра дорога річ. Ем, да.

ВОРОНОВ

— Нуті-с, далі. Хе-хе.

СЛЬОЗКІН

— Але самим ентузіязмом нічого не вдієш...

ВИГУКИ

— Правильно! Тихше! Не заважайте! Куди він хилить?

ОЛЕНА

— Товариші, поважайте промовця.

ТАРАС

— Важке завдання...

АВДИТОРІЯ

— Гу-гу! Тихше! Не заважайте! Гу! Га! Просимо!

СЛЬОЗКІН

— Нічого не вдієш. Крім ентузіязму, потрібні ще знання, потрібна культура, бодай у мікроскопічних дозах...

ВИГУКИ

— Америка!.. У Колумба хліб відбиваєте?

СЛЬОЗКІН

— Дас іст айне ґешіхте, але щож подієш, коли ця істина завжди нова, як сказав поет — дох бляйбт зі евіґ ной...

ТАРАС

— Професоре, не лякайте нас Генрихом Гейне, бо ми вже також устигли його прочитати.

АВДИТОРІЯ *зашуміла оплесками*

— Ой! Так! Ха!

СЛЬОЗКІН

— Звичайно, можна не дати професорові висловити свою думку, можна примусити його мовчати, затулити йому рота,— це все ви легко можете зробити, навіть дуже легко, але що ви цим доводите? Власну некультурність. Тільки некультурність...

ВИГУКИ

— Доволі! Зрозуміли! Демагогія!

ОЛЕНА

— Професоре, я прошу вас тримати при собі ваші думки про культурний рівень цієї авдиторії.

СЛЬОЗКІН

— Гаразд. Я триматиму їх при собі. Я завжди тримаю їх при собі. (*Сміх*). Але я хочу сказати, що нам потрібні фахівці, добре освіченні люди, культурні, ділові і... і таке інше. Ультра потрібні. Як сказала одна дуже дотепна людина: потрібні до зарізу. А тут, я чую, збираються вилучити мало не пів інституту. Кого ж ви збираєтесь вигнати? Тих, що потрібні нам, цебто державі, хотів я сказати, потрібні до зарізу. Ким розкидаєтесь? От що цікавить нас, професуру. Ким розкидаєтесь? А ентузіязм, звичайно, річ хороша. Ультра хороша.

ВИГУКИ

— Зрозуміли. Дякуємо. Будьте здорові!

ВОРОНОВ

— От тільки надаремно ви од ім'я професури говорили.

БОГОЯВЛЕНСЬКИЙ

— Чепуха-с і єрунда-с те, що ви сказали. Я посивів на бактеріях і мало розуміюся на політиці. Проте можу сказати: чепуха-с і єрунда-с.

ФІЦЬКИЙ *високим фальцетом*

— Слово! Чому, цкать, мені не дають...

ОЛЕНА

— Слово має студент Фіцький.

ФІЦЬКИЙ

— Я, цкать, забрав собі, цкать, слово, цкать, щоб сказати коротко, цкать, свою думку. Товариші, цкать! Можна голосувати й тюкати, але, цкать, слід було б і подумати. Професор, цкать, Сльозкін, посутньо сказав глибоку істину. Страшенно глибоку, цкать, він, цкать, сутньо сказав глибоку істину. Страшено глибоку, цкать, він, цкать, що сказав? Він цкать...

ВИГУКИ

— Чули! Не захищай! Геть з трибуни!

ФІЦЬКИЙ *фальцетом*

— Він, цкать, має рацію. Ми, цкать, крім вогню, цкать, нічого, цкать...

АВДИТОРІЯ

— Годі, цкать! Брехня цкать!..

ФІЦЬКИЙ *кричить*

— Убогі люди, цкать! Некультурні...

ВИГУКИ

— Геть! Угодовство. Буржуазний підлабузник!

Невимовний шум

ТАРАС

— Товариші! (*Затихли*).

КАТРЯ

— Тарасе, дай йому відповідь.

ТАРАС

— По суті? (*Всміхнувся*). Так ось, товариші, по суті. Коли настав час ударити клясового ворога так, щоб він уже ніколи не встав, тоді проти нас як зброю виставляють обвинувачення в некультурности і одночасно захищають культурність наших ворогів. Стара історія. Тільки ви забули, шановний професоре Сльозкін, одну дуже цікаву річ. А саме. Що пройшли роки і що ми вже не ті, які сюди прийшли. Вступаючи до вищої школи од революції, ми не могли як слід пояснити, що таке революція.

СЛЬОЗКІН

— А тепер?

ТАРАС

— А тепер ви не можете заперечити, що ми завжди помічаємо, коли ви починаєте підчас лекції безпардонно плутати... (*Сміх, оплески*). Виходить, що ми досить таки озброїлися для того, щоб навіть без польового бінокля пізнавати, звідки ворог палить по нас з тяжкої артилерії старого ідеалізму, попівщини й містики. А друга ультра цінна для нас річ, як ви кажете, це — той самий ентузіязм, що його ми принесли сюди з фронтів і не розгубили тут, не розбазарили його, а підкували наукою, теорією Маркса й Леніна так, що він став у нас матеріяльною силою. Тепер і спробуйте взяти нас голими руками. (*Бурхливі оплески*).

ВИГУКИ

— Браво, Тарасе! Правильно, Тарасе!

ТАРАС

— А ви хочете, щоб ми не помітили ворога, хочете вкрити його державою, що потребує кадрів. Сильний арґумент, але він проти вас, шановний професоре. Кадри потрібні, але які? Свої, а не ворожі! Потрібні такі кадри, що для них соціялізм — справа їхнього життя. Знайте, що всьому, що нам вороже, перегородимо шлях колючим дротом, не випустимо його із стін з мандатом червоного фахівця. Оце все, що я хотів сказати.

ВИГУКИ

— Правильно, Тарасе! Правильно, роботяго! Правильно!
— Демагогія!
— Геть підлабузників!

КОЧЕРГА

— Товаришко Череда!

ОЛЕНА

— Слово забирає професор Кочерга.

Оплески

КОЧЕРГА

— „Ким розкиваєтесь, ось що цікавить нас, професуру“. Так сказав професор Сльозкін. Формула абсолютно правильна — нас дуже цікавить, хто зостанеться нашими слухачами, а хто назавжди покине стіни вищої школи. Тільки цікавить нас це зовсім інакше, ніж професора Сльозкіна. (*Шум, оплески*).

СЛЬОЗКІН

— Я протестую! Це інсинуація!..

КОЧЕРГА

— Інсинуація?! Ви мені завдаєте брехню?

АВДИТОРІЯ

— Це підло.

КОЧЕРГА *громовим голосом*

— А лист від Бєлого з Парижу? Лист Бєлого, що ходить у списках поміж професорів! Це що, питаю вас. Лист, який поширювала голощуківська компанія. Інсинуація? (*Вийняв лист, читає*). „Не занепадайте духом, вірте і надійтеся. Час визволення наближається. Ми куємо новий булат, ви ж готуйте на місці кадри, виковуйте дух православного народу, щоб він готовий був прийняти богодану нагороду за всі свої страждання, яких він стільки років зазнає під червоним чоботом варвара“...

АВДИТОРІЯ

— Інтервенція! Наступ.

Полізли на парти, невимовний галас.

ВИГУКИ

— Товариша Гармаша! Ректора! Слово професорові Гармашеві!

ОЛЕНА

— Спокій! Останнє слово має ректор інституту, професор Гармаш.

Овація

ГАРМАШ

— Усе вже сказано. Все ясно й зрозуміло. Борються два світи. Імперіялісти знаходять тут своїх аґентів. Мобілізують сили проти революції, проти нового світу, проти великого будівництва соціялізму...

2

Вбіг Мося Шкіндер. Схвильовано продовжив Гармашеві слова:

— ...ради якого пролетарський студент складає своє життя. Життя, що він надірвав у боротьбі з такими сукиними синами, як Голощук...

ОЛЕНА

— Мосю! Йому погано?

МОСЯ

— Йому зовсім погано. Горлом кров. Він непритомний.

Тиша в авдиторії

ОЛЕНА

— Що ж... робити?

ГАРМАШ

— Ідіть негайно туди. Товариші, один із кращих студентів... кращий із нашого пролетарського колектива...

АВДИТОРІЯ *тихо*

— Тереш?..

ОЛЕНА *стоїть непорушно, ніби закам'яніла*

— Тереш...

ГАРМАШ

— Ідіть же. Я зараз прийду.

Олена, Мося, Тарас хутко виходять

3

ГАРМАШ

— Товариші, на фронті, як завжди, не обходиться без жертв. За свою клясову науку пролетаріят платить життям кращих своїх представників. Але ці жертви можуть злякати чи зупинити тільки боягузів. Гадаю, що ми з вами не зупинимось. Ворогові нема чого радіти. Розгорнутим фронтом на нього! З повною вірою в свої сили ставайте на бойові пости будованого соціялізму. Вливайтесь у лави героїчного пролетаріяту. Вище прапори комунізму! Хай живуть нові кадри червоних фахівців! Хай живе авангард робітничої кляси — ленінська, комуністична партія!

Гул оплесків, ніби гул моря

XII. Світіть нам зорі...

1

Симфонія важкої індустрії. Пропливає звідний кран, біжать ваґонети з вугіллям на грубих линвах, снують безконечні телеграфні дроти, спалахують із мороку яскраві електричні цятки, блискає промінь розтопленого чавуну, освітлюючи похмуру цеглу димарів. Скісними лініями, перетинаючи просторінь, підіймаються огняні транспоранти — „ДОНБАС", „ДНІПРЕЛЬСТАН", „РОБІТНИЧИЙ КЛЮБ", „МАГНІТОГОРСЬКЕ", „ТРАКТОРНИЙ ЗАВОД". І раптом промовляє радіо:

— Кур'єрський поїзд вийшов з останньої станції. Галло.

2

Блиснув прожектор. Освітив постать ОЛЕНИ. Вона стоїть на пероні — з валізкою в руках, під стовпом, на якому, мов крила птаха, розвіялись угорі плякати-написи: УСРР. РСФРР. БСРР, НА ХАРКІВ. НА СТАЛІНЕ. НА МОСКВУ. НА КРИВОРІЖЖЯ. НА ЛЕНІНГРАД. НА ЗАПОРІЖЖЯ. Олена стоїть замислена

3

В широкому колі прожектора позначилися постаті: ТАРАСА, КАТРІ, ШКІНДЕРА, ТАНІ, МАМАЄВОЇ, ПРЯДКИ, НЕРОНОВА, КОТІ. Далі видко в глибині ще стіну юнаків, готових до від'їзду. Мося Шкіндер, припадаючи на одну ногу, підходить до Олени, тихо запитує:

— Про що, Олю?

ОЛЕНА

— А от... про дорогу.

МОСЯ

— А я тобі хочу розповісти про славнозвісного американського фізика Дайтона Мілера. Цей учений, відомий цілому світові своїми дослідженнями з галузі теорії відносности, останнім часом почав головну свою увагу приділяти на дослідження акустики, цебто науки про звуки, яку найкраще з нас засвоїв Коля Неронов, як тобі відомо...

НЕРОНОВ

— Звук є хилитання повітря, цього я ніколи не забуду.

МОСЯ

— Так от, цей самий Дайтон Мілер винайшов, що звук музичного інструменту буде тим чистіший, що дебеліший матеріял, з якого зроблений інструмент. І от він зробив флейту, з чистого золота. Флейта заграла так, що звуку її не можна описати, так запевняють ті, що сами чули ту флейту.

ОЛЕНА

— Що ти хочеш сказати, Мосю?

КАТРЯ

— Чи не думаєш ти придбати собі ту флейту?

ТАРАС

— Не перебивай, Катрусе. Ну, що ж далі?

МОСЯ

— Катря вгадала. Я хотів би мати зараз ту золоту флейту. Я заграв би. Заграв би так, що Оля забула б те, чого вона, як і ми, ніяк забути не може. І грав би довго, грав би доти, доки б'ється в моїх грудях серце, доки горять наші незвичайні, неповторні дні, доки... ти не сказала б...

ОЛЕНА

— Годі...

МОСЯ

— Так. Але, виходячи з конкретних завдань соціялістичного будівництва, я кажу своєму серцеві: „Ша". Я відкладаю на бік чарівну флейту і кажу тобі: Олено Череда, знаєш що? Ректор Гармаш кличе тебе на катедру. Іди. Ти потрібна в штабі. Працюватимеш і будеш щаслива, і всі товариші, і... я також буду щасливий, бо знатиму, що тобі добре, що ти не занепадаєш духом, що в тобі горить та сила, з якою ти прийшла сюди. І на цьому дозвольте мені кінчити.

ОЛЕНА

— Мосю, ах ти ж, Мосю... любий друже. Яке ж у тебе прекрасне серце!

МОСЯ

— Серце в мене, Олю, дурне. Що таке серце? Це вузьке місце, на яке не доводиться орієнтуватись, пам'ятаючи завдання соціялістичного будівництва, завдання наздогнати й випередити Америку з усіма її Дайтонами і золотими флейтами... Так що, Олю, моя тобі порада: зоставайся на катедрі.

ВСІ

— Ну? Олено. Як же?

ОЛЕНА

— Як?

КОТЯ

— Зоставайтесь, тьотя Череда, бо як же воно буде: скобку я переміг, на робітфак прийняли і почуваю, що буду за професора. А зміни немає...

4

Прогудів гудок паровоза. Зашумів великий вокзал. Блиснули вогні семафорів іздалеку. І прийшли на перон ПРОФЕСОР ГАРМАШ, ПРОФЕСОР КОЧЕРГА, БОГОЯВЛЕНСЬКИЙ І ВОРОНОВ

КІРА

— Товариство! Академія на сонце вилізла. Татусю, а набражника не забув надіти? Гляди, застудиш печінку...

Розлігся дружній регіт.

БОГОЯВЛЕНСЬКИЙ

— Кіро... Кіро...

КІРА

— Тату, тату! Їдемо на будівництво — факт безперечний. Не журись, не плач. Адже з того часу, як ти почав вивчати марксизм, менше болить печінка...

БОГОЯВЛЕНСЬКИЙ

— Кіро, не жартуй. Марксизм — велика річ.

Сміх

КОЧЕРГА

— А ми боялись запізнитись. Здрастуйте, товариші!

ГОЛОСИ

— Дуже добре. Вчасно прийшли.

ГАРМАШ

— Здрастуйте, товаришко Череда.

ОЛЕНА

— Здрастуйте, товаришу ГАРМАШ.

ГАРМАШ

— Може передумаєте хоч в останню хвилину? Ви ж знаєте, що Головнаука не заперечує. Знаєте, що нам потрібні аспіранти. За три роки ви будете асистенткою, а там...

ГРИЦЕНКОВА

— А там і професором. Знай наших. Чого роздумуєш, Олю? Зоставайся і все. Будеш нам писати, а ми будемо тобі писати, а ти нам будеш відповідати, а через п'ять років зустрінемось. У мене буде три сини. Тарасе, так же? Готуємо кадри?

ТАРАС

— Плян п'ятирічки виконаємо.

КАТРЯ

— Три сини, як соколи, три майбутні будівники соціялізму, чорт забирай. Га? Неронов залишається, а ти не можеш? Ти ж його за пояс заткнеш.

НЕРОНОВ

— Мене? Гм. Твердження, яке не має під собою ніякого марксівського ґрунту.

КОЧЕРГА

— Я можу тільки ствердити, що з товаришки Череди вийде прекрасний науковий робітник. Я знаю її праці і обома руками голосую за те, щоб вона зосталась на катедрі.

ВОРОНОВ

 — Знаєте, я колись іще мав сумніви. Стану, бувало, перед люстром.

ПРОФЕСОРИ

— Ха-ха-ха. Пам'ятаю. „Товариші студенти"...

ВОРОНОВ

— А тепер... мені вже не треба ставати перед люстром. Дійсність давно перемогла мене. Дійсність, товариші, дужча за нас. Скажу просто: ідіть нам на зміну.

ГАРМАШ

— Як бачите: голос наукової громадськости.

МОСЯ

— І голос золотої флейти. Ще раз повторюю: наші дороги ведуть нас різно до однієї меги. Ви тут, а ми... ну, а ми там десь...

ОЛЕНА

— Мосю, ти помилився.

МОСЯ

— Не може бути.

ОЛЕНА

— Я їду з вами, їду туди, звідки прийшла. Не кажу навіки. Може, й повернуся, за рік, за два — на катедру. Знаю, що люди потрібні й тут, ще й як потрібні. Але зараз — не можу. Зараз — туди. Пороху набратись. Сили спробувати на живій роботі, серед своїх. Спробувати, на що ми здатні. Дайош Донбас, Мосю?

МОСЯ подумав, промовив стиха

— Даю.

ВСІ ХЛОПЦІ

— Даємо.

КОТЯ

— Ех... Бачу, що доведеться мені вас таки відпустити. Тільки ж не забувайте, що є на світі Котя вуркагана, якого ви... (*захвилювався, засоромився, голос затремтів*), якого ви в люди вивели...

ОЛЕНА обняла його, поцілувала

— Не забуду, Котю! Учись.

ГАРМАШ

— Ну, так... в дорогу. Дайте ж руку. Прощавайте, товариші. Разом ішли на штурм...

НЕРОНОВ

— Унд дранґ.

ГАРМАШ

— Що?

НЕРОНОВ

— Кажу штурм унд дранґ.

ГАРМАШ

— А, так, так. Штурм унд дранґ. Прощавайте. Хороші ви були хлопці. Штурм унд дранґ.

5

З темної глибини доноситься шум паровоза. Всі звертають туди очі. І от гуркоче на них обкутаний парою, задимлений паровіз, світячи своїми круглими лихтарями. Всі рушили йому назустріч. За хвильку, як зупинився поїзд, сяючи блискучими, яскраво освітленими вікнами, і як зашумів перон різним людом,— вийшла з ваґона ГРУПА РОБІТНИЧОЇ МОЛОДІ, що прибула до цього міста. І от — вони зустрілися: ті, що прибули, і ті, що вже їдуть на роботу. Радісна, несподівана зустріч розрядилася тільки короткими вигуками.

1-Й З ТИХ, ЩО ПРИБУЛИ

— Тарасе! Не може бути!

2-Й

— Хлопці!

3-Й

— Земляк!

4-Й

— Куди? Здорові, товаришочки!

ОЛЕНА

— Що, знайомі? Звідки, товариші, звідкіля ви?

1-Й

— Звідки? Та з усіх кінців... З заводів...

2-Й

— Із шахт...

3-Й

— Із колективів...

ТАРАС

— Із колективів?.. Учитись?

ТІ, ЩО ПРИБУЛИ

— Учитись!

ТІ, ЩО ЇДУТЬ

— А ми вже на роботу.

ТІ, ЩО ПРИБУЛИ

— Щасливо! Двигайте там! Починайте першу п'ятирічку.

МОСЯ

— А ви двигайте тут... (Гарячі, рвучи сбійми, потиски рук).

ОЛЕНА

— Закріпляйте те, що ми зробили в інституті. Боротьба на високому щаблі. Боротьба за нашу науку. Сльозкіни та Белиє ще живуть. Ваше завдання — остаточно їх добити. Вони (*на професорів*) вас підтримають. До побачення ж, товариші! *Пішла до вагона*).

4-Й

— Мосю. Ти кривий... Чому?

МОСЯ

— Дурниці. Легенька контузія. (*Озирнувся, щоб не чула Олена*). А от Терень братці, поліг у бою...

ТІ, ЩО ПРИБУЛИ

— Ви ж за нього... глядіть... хлопці...

6

Але бьють дзвінки. Гукає паровіз. Ті, шо від'їжджають, кидаються до вагонів. Поїзд рушає. А з вагона дзвінко й радісно вилітає пісня...

Світіть нам, зорі, світи нам місяць
І ясне сонце вгорі, світи.
А ми вперед, вперед за волю
В свободи царство будемо йти...

Мелькнули останні вікна блискучих вагонів. Услід їм дивляться ті, що прибули. Услід їм дивиться і група професорів на чолі з Гармашем. Неронов з ними і Котя. Надпоривно простяг він руки — вслід поїздові, ніби хотів бігти за ним. А потім... отямився. Ті, що прибули, обертаються. Зустрілись очима з групою професорів.

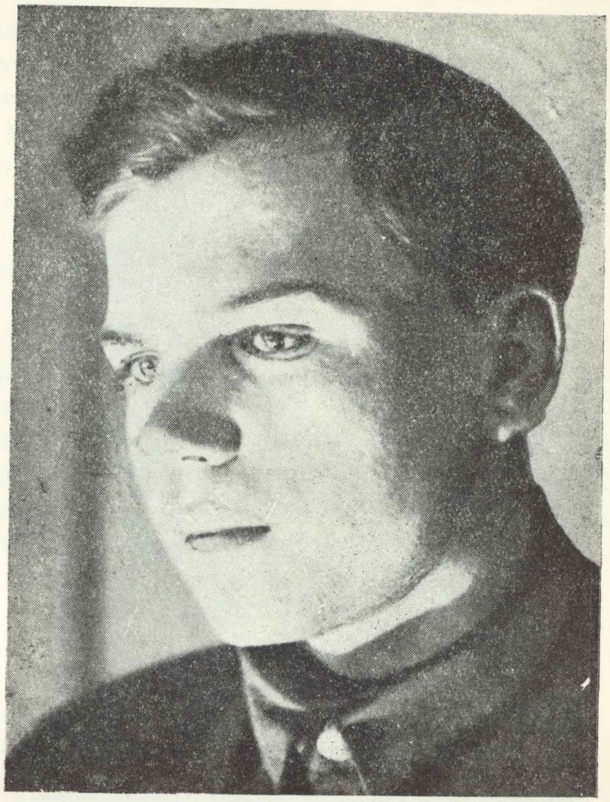
КОТЯ

— Дивіться, які іскри над степом...

Чутно, як далеко розлягається в степах приглушений гудок паровоза і завмирає шум заліза...

КІНЕЦЬ

CT. КРИЖАНІВСЬКИЙ

Здіймають дзвони

Над банями церков
стривожено супокій.
Застиглий мармуром глухих століть.
Здіймають дзвони із дзвиниць
високих.
Здіймають дзвонів мідь,
Що висли
від глибин блюзнірського феоду
Як символ гноблення і як покори знак.
Але вітри історії над землями
проходять,
Змітають темряву... І вже не буде так.
Холопська цитадель з подоланими
людцями,
З твоїх похмурих бань,
із кам'яних дзвіниць
Потужний рух і похід революції
Скида хрести,
скидає дзвони ниць!
Розбити дзвонів мідь
ущент на затхлій паперті.
Розбити в прах!
Кому їх жаль?
Відвезти в місто у цеха ливарні
І переплавить на тугий метал.
Трухлявий знести світ!
Ростуть бурхливі парості
Машинним кроком над безмежжям піль
Із українських надр
нова доба росте
Здолати темряву і злидні й біль.
Здіймають дзвони...
І несуться вісті
— з газетних шпальт,
з селянського листа,
Що там тепер —
чи дім колективіста,
Чи комсомольський клюб постав.
Це в дні беркі тридцятих років
Важкий і неминучий хід
Соціялістичної епохи
Здіймає дзвонів почорнілу мідь.

П А В Л О   І В А Н О В

Привіт шефам і вождям!..

Церква, шо біля неї заходилося працювати три бриґади, зараз являла собою ціле будівництво. Керівники бриґад, немов командири, похожали біля своїх салдатів, оддаючи накази. Не тільки накази оддавали керівники бриґад. Вони самі завзято працювали, захоплюючи особистим прикладом. Володя, в червоному кожусі, носився біля рештовання, на подвір'ї керуючи риттям ям на стовпи. Хоч голова йому й сіпалася і підчас розмови тремтіли руки,— його праця організовувала, запалювала, затягувала нових робітників-колгоспівчан, що не хотіли піддатися й відстати від „городських товаришів".

— Темпи!

— Темпи!..

— Темпи!...

Покрикував Володя, вимагаючи від бриґад справжніх темпів. Вносячи до праці на селі дух фабрики, дух посилених темпів, нових метод, Володя, здавалося, палав ввесь за організацію роботи. Йому було мало того, що вже церква вбралася в рештовання, що на подвір'ї церковному стояв гул шаленої роботи. Він, як досвідчений майстер, ніби брав і власними руками організовував той потік соціялістичної енерґії, що бреніла в роботі селюків під орудою бриґади робітників міста.

„Майстер", що привик в городі мати відпочинок між роботою — перерву на сніданок, звернувся до Володі „по перерву". Володя скипів:

— Перерви захотілося?! — і одрубав далі:

— Ніяких перерв!..

— А поснідати Володя, а відпочити?..

— Всі мусять виходити на роботу, поснідавши!.. Відпочинемо підчас обіду... Підчас виробничої наради,— лаконічно кидав Володя, і тріски летіли з-під його сокири, як бризки води. Володя тесав стовп на електричну проводку.

З'явилося з організацією роботи нове поняття — виробнича нарада. Володя її організував трохи не так, як її організовано на фабриці. Коли на фабриці виробнича нарада працювала за пляном, скажімо від понеділка до понеділка, то тут на селі виробнича нарада працювала „без ніякого пляну",— вона скликалася щодня по закінченні вечірної роботи, перед вечерею. Виробнича нарада, що працювала тут, на селі, мала функції штабу роботи. Вона виключила зі складу бриґад кількох куркулів, що тепер своєю участю в даній роботі намагалися заробити собі „стаж громадсько-корисної роботи", вона (виробнича нарада) визначала плян робіт на завтрашній день, констатувала виконання пляну за сьогоднішній, перевіряла перебіг соціялістичного змагання між бриґадами й окремими групами, точніше — вона керувала організованим нею соціялістичним змаганням. Виробнича нарада визначала вимоги до місцевих організацій щодо постачання будівництву матеріялів. Вона відала організацією ще й тої роботи, що мала наповнити новим змістом те, на що незабаром мала перетворитися церква — новий просторий клюб колгоспу...

Церкву, хоч її баня ще й тепер упиралася в небо, трудно було впізнати. Її немов павутиння обгорнули рештовання. Двір перекопаний і ближче до ставу, біля паркану стоїть уже кістяк майбутньої електростанції. Всередині церква — величезна майстерня. Тут будується сцену, накреслюються майбутні клюбні кімнати. В куточку де був правий вівтар — працює художник. Він малює покищо ескіз на пано-задник сцени. Охра, кіноварь, сепія, сажа — фарби кіловими, півкіловими пакуночками зайняли місця, де раніше містилася „святая святих" храму — „богова кров (вино) і богове тіло (хліб)". У великій срібляній чаші, що колись темною силою падали перед нею одвідувачі храму, художник кінофабрики, комсомолець, розводить фарби. Він оформлює художньо клюб. Окреме пано на сцену, він розмалює стіни, завісу, понаписує гасел, написів, правил клюбних і своєю роботою перетворить помешкання колишньої церкви в привабливий клюб, в якому розгорнеться незабаром величезна культурно-політична виховавча робота місцевих гуртків. Самодіяльних гуртків колгоспу — сільсько-господарської артілі імени Рунця...

Художникові допомагають небагато хлопців, що їх склад надзвичайно плинний. В Великому Круполі нема своїх художників...

Тоді як Володя-електротехнік допомагає іншим бриґадам в їхній роботі,— „старичок", теж електротехнік, порається біля Перкуна. Він, як годинникар, вичищає кожну маленьку частинку, кожну деталь двигуна. Гас, олія, крейда, ганчір'я й клоччя — його допоміжне приладдя. Володя заборонив будь-кому взяти участь у тій роботі. Тільки на „старичка" тут можна покластися. Тільки він може ту роботу виконати. Любить машини „старичок", і Володя цілком покладається на ту любов „старичкову", на його знання машини...

Під стелею церкви працює „товарищ електричество". Він проводить мідне павутиння, що наповнить електроенерґією майбутній клюб, що освітить його „тисячами свічок" електрики, так потрібних в цьому місці, де раніше, хоч палали тисячі свічок, та від них не було так світло, як має бути від нових.

Микита Микитович сидить біля мене в старому сельбуді. Він ввесь зібгався, зуважнів. Він не одриває очей від таємниці великого радіоприймача БЧН. Я перевіряю схему. Микита Микитович дістає з кишені засмальцовану записну книжечку, обгризаний олівець і мовчки починає малювати, точніше креслити. Мабуть, він хоче накреслити БЧН. Я бачу, як йому це не вдається. Олівець не хоче слухатися дідових рук і виводить чудернацькі, криві замість простих, лінії. Микита Микитович кректить, зідхає, крутить головою, водить, як діти, язиком по обвітрених губах, стогне, але креслити не кидає. Я тільки пізніше довідався, що Микита Микитович завзятий аматор радіа.

— Ну-с, здається готово, закінчив я роботу. Зараз будемо пробувати...

Микита Микитович, допомагає мені організувати прийом, і незабаром ми слухаємо передачу інформаційного бюлетеню Київської радіостанції.

— Ну й штука... — захоплюється Микита Микитович.

— Ну, ви скажіть, будь ласка, ніби тут о балакає, за стінкою...

Кілька хвилин він уважно слухає, потім, прицмокнувши язиком, говорить:

— А все наука. А все людська голова. І до чого тільки не додумаються сукиного сина...

Далі він просить мене розповісти, як це зроблено, що можна говорити по радіо". Телефон він бачив. У телефоні є дріт. Значить, там балакають дротом. Чув, що з пароплавів балакають за допомогою телеграфу, що на ньому немає дроту. Але там „мабуть, дріт замінює вода, по якій пароплав плаває".

Я розповідаю дідові про радіостанцію. Намагаюся пояснити йому принципи радіомовлення, але Микита Микитович не виявляє інтересу про це слухати. Він просить мене розповісти:

— Як це, що Григорій Іванович балакає і його чути. Де він балакає. Чи з дому, чи з посади. Чи голосно доводиться йому кричати, щоб почув увесь чисто світ...

Я тоді розповідаю про радіостудію. Як вона зроблена. Про мікрофон, посилювач, антену, приймачі. Діда дуже дивує, що нема потреби над „усі свої сили" кричати в мікрофон. Він думав, що, наприклад у нього, в діда Усмединського, не вистачить сил прокричати щонебудь по радіо...

Замкнувши „старий сельбуд", ми з дідом прямуємо до церкви. Треба довідатись, як там діла. Чи нема яких новин, чи все гаразд. На дворі підморозило, отже йти було легко. Не доводилося витягувати щоразу ноги з болота, що утворилося з землі, води й талого снігу. Що ближче до церкви, то Микита Микитович прискорював ходу, — він, я знав, поспішав одмітити сьогоднішні досягнення в перебудові церкви.

Коли ми оглянули з ним готове рештовання і майже закінчений каркас майбутньої електростанції та з'ясували, що в нашій допомозі зараз немає потреби, Микита Микитович сів на дубку, недалеко „старичка", що перечищав деталі Перкуна, і запросив сідати й мене.

— Об чім я хотів вас спитати? — звернувся він до мене.

— Об чім, Микито Микитовичу, — зацікавився я.

— Мені, кажуть, передавано привіт по радіо. Ви про це не чули?

— Ну, то й що ж?

— Хочу оце я відказати на той привіт свого привітання. Тільки от не знаю, хто мені його передавав. Чи то шефи, чи хтось інший. Ви часом не знаєте, чи не було там ухвали у шефів передати мені привіта. Чи не посилалося когось на радіостанцію з дорученням проказати в наш репродуктор мені привіта...

Переді мною знову був „трошки не той Микита Микитович". Переді мною знов був чудій, відсталий стариган-селюк, що сприймає кожне культурне явище якось занадто по-чудному. В перший час він не вірить і думає, що його обдурюють. Потім, коли переконається, що те, в чому його хочуть переконати, — справа цілком можлива, він починає сліпо вірити в неї. Більше того, він починає вірити по-своєму, часто не так, як треба. Але тоді його вірі нема краю. Мабуть, так раніше вірили в бога. Коли завезли в Великий Крупіль радіоприймач і зробили установу, Микита Микитович, ніяк не вірив, що „воно буде говорити". Потім, коли він переконався в тому, він не хотів вірити, що говорять з Києва. Він дуже уважно перевіряв саму установу. Йому все здавалося, що „це когось найняли в городі, щоб розважати селян". До речі він своє недовір'я підтверджував такими міркуваннями і „фактами":

— Кажуть, в городі на кожному перехресті понавстановлювали таких штук, і вони тепер горланять на ввесь город. Та тільки недобре товариші зробили.

Недосконало ту машинерію виставили. Кажуть, одна жінка підгляділа. Підходить вона до одного рупора, що галасує та пісень на скрипку грає. Слухала баба, слухала, та уважно дивилася на тую машину. Коли це тільки гульк, а з-за рупора видно, як смичком водять. Стала баба пильно приглядатися, а воно й ноги видно. Ноги того чоловіка, що за рупором сидить і в скрипку грає. Ноги взуті в чорне, й рупор теж чорний. Ну, воно так, що на перше око й не видно. Конешно, воно може наука того й може, та тільки це м'ать буде згодом. Отаке то ваше радіо. Кажіть, скільки людині платите...

Довго пояснювали дідові, що ніякого чоловіка нема. Давали йому мацати руками дроти, лямпи, приймач. Микита Микитович уважно, але з недовір'ям оглядав „машину", та й переконався не зразу, а тоді, коли завсельбуду, уночі удвох з Микитою Микитовичем прийняв передачу з Харкова. Микита Микитович мав змогу переконатися, що ніхто в сельбуді не сидить, що ніхто з-за репродуктора не проказує. Він обійшов увесь сельбуд. Заглянув у всі кутки, у всі шафи, оглянув навіть горище. А тут в передачі заграла духова оркестра. Микита Микитович оркестру зразу впізнав, і це йому остаточно розвіяло всі сумніви. Він переконався, що радіо то дійсно „така штука, що передається по воздуху"...

Одного разу, коли в церкві ще правив піп службу, у неділю, а біля сельбуду зібралася молодь і винесла на повітря репродуктор, який передавав з Києва передачу селянського ранку, дід Микита Микитович спізнився на початок передачі. Він, бачачи, як біля сельбуда, довкола репродуктора, зібралася чимала купа народу, й собі поспішав послухати, простуючи „посиленим маршем, з свого незаможницького кутка. Він спішив і на ходу вже прислухався до звуків, що неясно бреніли в напрямі від репродуктора. Дід поспішав. Коли рапгом побачив, як сміхом взялася юрба. Дід іще прискорив ходу і незабаром був коло народу, що ще не втихомирився і продовжував посміюватися мабуть з веселої гуморески, проказаної по радіо з Києва. Микиту Микитовича взяла цікавість:

— Що то воно було, що вам отак весело...

— Го-го-го, діду, ну й весело...

— Ото треба було тут бути...

Почулося на відповідь.

— Кому, кому, як не вам, діду, тут треба було бути, — виділився з загального шуму завзятий молодий голос.

— Та що ж там було, — горів нетерпінням дід.

— Привіт вам передавали з городу...

— Йому привіт передають, а його нема біля апарату...

— Проспали, діду, привіт почути з города...

— Головне так і сказано: привіт діду Микиті Микитовичу Усмединському, що живе в Великому Круполі...

Дід уже вірив, бо всі в один голос балакали тільки про це і не слухали радіогармоніста, який всю силу своєї „техніки" вкладав у „наступний номер програми"...

Коли по закінченні передачі почали розходитися, дід несміливо спитав у когось:

— А від кого привіт не проказано?..

— Хто зна... Не вчули... Чи від шефів, чи від вождів пролетаріяту...

Цей випадок і понині в пам'яті у діда Усмединського. Кожного, хто приїздить з міста, Микита Микитович питається — чи не знає той хто, йому привіта переказував. Незручно, бачите, не відповісти на привітання. Неввічливо. Микита Микитович уже не вірить в те, що це був звичайнісінький собі жарт. Він неодмінно хоче подякувати. „Чи по радіо, чи може листівку написати". Коли я познайомився з дідом і пішов до нього на кватирю, мене було про цей привіт попереджено і просилося, щоб я пояснив дідові, що це був жарт, бо він нікому протягом півроку не дає спокою...

Звичайно, мені було незруки жартувати чи глузувати з діда, і я, коли він мене запитав, зручно вмостившися на дубку біля розібраного Перкуна, намагався дідові

пояснити, що то з ним пожартували. Та діда не легко було в чомусь переконати, коли він починав вірити. Отже, його зараз найбільше цікавило, чи можна в радіорепродуктор переказати в етер привіта.

— Я б так і переказав: Альо, альо! Переказує привіт старик Микита Микитович Усмединський. Там, хто мені переказував, почув би і зрозумів би, що це я йому відказую, дякую так би сказати...

Скоро ми зацікавилися іншими справами. Володя вирішив за можливе почати збирання Перкуна. Дійсно, це робити вже було можна. Бо майбутню електростанцію обшивалося дошками ззовні, а всередині можна було почати встановлювати самий Перкун. Це давало економію часу, а значить, зменшувало термін відрядження бригади від кінофабрики, а значить — здешевити роботу, щодо організації клюбу на селі. Тут потребувалися й мої сили, отже ми з дідом були змушені закінчити нашу радіобалачку.

Початок процесу збирання Перкуна припав на післяобідню годину. Завзятість Володі, „старичка" й цілої бригади, та й самий процес настільки захопили всіх учасників, що не помітили ми, як надійшов вечір, „шабаш", вечірня виробнича нарада і після неї можливість відпочивати стомленим м'язам. Пізно (затяглася нарада) повертав я додому. Довго шукав я в приміщенні сільради Микиту Микитовича, щоб з ним разом повертати додому, та його мені не пощастило знайти. Його на нараді не було. Мабуть, — думав, — утомився Микита Микитович, або, може, образився на мене, що я не порадив його як слід в справах „привіту". Та був я дуже здивований, коли, прийшовши додому, довідався, що Микитта Микитович ще не приходив. Бабуся розпиталася в мене про сьогоднішній робітний день, побалакала зі мною про свої болі, нагодувала, як і завжди, смачною гречаною кашею, напоїла чаєм, і ліг я спати, не діждавши діда. Тількищо почав я засипати, як почув, що рипнули двері. То ввійшов Микита Микитович. Мені довелося заснути під тихий шепіт на полу. То дід, мабуть, розповідав своїй старенькій про сьогоднішній день...

На другий ранок розповідав сторож старого сельбуду.

Уночі, коли давно розійшлися хлопці й дівчата з сельбуду, він помітив, як хтось тихо наближається. Сторож, будучи аматором пригод, сховався за рогом сельбуду і незабаром упізнав в постаті, що наближалася, Микиту Микитовича. Микита Микитович обережно крадькома, обійшов довкола сельбуду, потім наблизився до того вікна, що не замикалося зсередини. Обережно, щоб не грюкати, Микита Микитович відсунув ломачку, що нею підпиралося віконниці, прочинив вікно, вліз у нього. Сторож тимчасом покликав голову сільради, що повертався якраз до дому з виробничої наради. Удвох вони підглядили і підслухали діда Усмединського. Той дуже вправно, за свідченням голови сільради, запалив лямпи приймача і, коли репродуктор почав потріскувати, Микита Микитович схилився до нього і не прокричав, а досить спокійно, чітким голосом проказав:

— Товариші вожді і товариші шефи. Проказую вам свій пролетарський і селянській привіт за те, що ви передали мені привітання. А ще я вам проказую подяку, що ви нам проводите електричество у наше темне село... Альо, альо... З тим до побачення. Приїздіть до нас у Великий Крупіль на відкриття нашого клюбу. Це буде першого травня. Альо, альо, до побачення.

Голова сільради і сторож дали дідові погасити лямпи, вилізти назад у вікно, підперти віконниці ломачкою і з хвилину постояти в задумі біля сельбуду...

Після того дід пішов додому...

ОСТАП ВИШНЯ

Про слюсаря Шовкового та про любов

Ситцевому. Помдиректора ХПЗ

На прізвище він — Шовковий.

З дитинства його любила мати, любила, бо вона — мати, а він — її синок, білявий і носик у нього ґудзиком...

А потім любили його голуби... А може й не голуби, може любив його „Шарик" чи „Вовчик" — собачка такий волохатенький, хвіст у його бубликом, а передні ноги трохи всередину вгнуті, бо колись „Шариковій" прабабусі підлив таксячої крови Саде - Гельферіхівський „Джек", чистопородна такса, з медалями й дипломами імператорських собачих виставок...

А може... Та, мабуть, іменно так: любив його „Шарик" („Вовчик") і голуби.

Не можна, щоб не любили його голуби, бож він любив голуби, любив дивитися на голубник, як сизий туркот воркував біля білявенької голубки, і захоплювався, як глинясті вертуни штопорили в голубім небі, підбадьорувані його радісним свистом...

— Фью - ю - ю !

Любив його й батько...

Тільки батько любив його без поцілунків, без пестощів, без цукерок, але любив кріпко, трохи, може, ніжніше, як свій варстат у збірочному цеху Саде - Гельферіхівського заводу в Харкові...

Батько в хлопчика Шовкового був слюсар Шовковий. Мати в його звалася слюсариха, а брати та сестри, як і сам хлопчик Шовковий, звалися дітьми робітничими.

І виріс Шовковий.

Як ріс?

Ріс собі. За дитинства мало їв, багато бігав, за юнацтва мало їв і мало вчився, бо на їсти й на вчення треба було багато грошей, а за парубоцтва — мало їв і багато вже працював, там же таки на Гельферіхівському заводі, працював на того ж таки Гельферіха, на такому ж самому варстаті, як і його батько, старший слюсар, на прізвище Шовковий.

Ну, ясно ж: із хлопчика Шовкового вийшов кваліфікований слюсар великого заводу у величенькому капіталістичному місті.

І коли помер батько, слюсар Шовковий, то на заводі залишився його син, слюсар Шовковий...

Можна було б довідатися й про діда слюсаря Шовкового, і про прадіда, і про пращура, так це, як то кажуть, у нашу задачу не входить.

Мабуть, і дід, і прадід, і пращур Шовковий були слюсарями, а прапращур,— а може ще якийся древніший „щур",— напевне з Залізняком чи Гонтою панів бив, чи, може, на Великому Лузі кричав таємниче й призовно: „Пу - гу"...

Так воно йшлося, так воно йдеться, що родоначальник усіх кваліфікованих слюсарів ще тоді, „за царя, мовляв, Омелька, як була земля тоненька",— був з тих, що про їх іще й тепер, року революції тринадцятого, по робітничих клюбах і в суверенних і в автономних республіках Великого Союзу Радянського керсетно-шароварні „капели" українські бадьоро й короткоспіднично з каблукопристуком виспівують:

Та орав мужик край дороги...

І особливо сильно, з особливим притиском, нагадують своїм слухачам про той момент у праці родоначальниковій, коли він волів своїх поганяв:

Цаае, рррябе, тпррррр!

Так „получались" слюсарі... З „мужика".

Від „мужика" до робітника, а з робітника пішов уже робітник, з того робітника ще робітник і так аж до найзнаменитішого в усіх століттях і тисячоліттях місяця Жовтня...

А вже з того найславнішого в усіх століттях і тисячоліттях місяця Жовтня з усіх робітників пішли і суть...

Ах, да! Ми ж не про всіх: ми про слюсаря, про робітника, про Шовкового...

І Шовковий, слюсар Саде-Гельферіхівського заводу, пішов і є..

Отут, багатомилостивії й многотерпеливії наші читачки та читачі, пішло вже не так, як досі йшлося, бо тут почався Жовтень.

Почався Жовтень і потиснув руку робітникові, а робітник потиснув руку Жовтневі...

Робітник прославив місяць Жовтень, а Жовтень возніс робітника аж до....

Але слухайте далі.

Як упав Жовтень на знесилену, шанцями порізану, колючим дротом заплутану землю, упав буровіями червоними, грозами загравними, стягами кривавими, дав руку Жовтневі й товариш Шовковий, слюсар кваліфікований...

І поніс Жовтень слюсаря Шовкового у бурі, у грози, у бої.

Не на одній бадилинці трава краплями Шовкової крови росилася.

Якими стежками, якими шляхами, якими дорогами йшла Червона ґвардія?

Там був і слюсар Шовковий.

В яких сторонах: і на сході, і на заході, і на півдні, і на півночі, в славі горювала й в горі славилася Червона армія?

І там був слюсар Шовковий...

Там багато було слюсарів, ковалів, ливарників, теслярів, каменярів, й іще „ів" та „ів" та батраків-злидарів, але ж ми тут не про всіх, ми про одного з багатьох — про слюсаря про Шовкового... і... про любов.

Любив слюсар Шовковий і Червону ґвардію, і Червону армію, і бої він любив, і походи.

Любив слюсар Шовковий і горьовану славу, уславлене горе, і росу Шовкової крови на траві на степовій, і всі стежки, всі дороги, і всі сторони, куди його Жовтень водив і куди ходив він той Жовтень славою вкривати...

Він і голубів любив, та не до голубів йому вже було: за вуркіт голуб'ячий йому тоді кулемети правили, а небо штопорили гранати англо-франко-польського панства, що захищало рідну йому, панствові, Велику Росію,— і святу, і єдину, і неподільну...

Да...

Так, значить, далі так.

Пливли дні, місяці, пливли роки...

Уже й у Сивашах вода встоялася, уже на степах тирса на могилах,— ой, як багато там могил! — шумить, а братерські по містах могили дерном зеленим поприпадали та щовесни червоними маками цвітуть, уже й Росія не Росія, нема заграв, нема походів, тільки бої великі точаться...

Не ті бої, що колись були — не Сиваші, не Перекоп, не Урал і не Орел,— інші бої, інші фронти.

І слюсарі, і ковалі, і теслярі, і каменярі, і ще й іще „і" та „і" та батраки-злидарі за соціялістичне будівництво б'ються...

І серед них у перших лавах кваліфікований слюсар Саде-Гельферіхівського заводу, товариш Шовковий.

Ах, пробачте: вже Саде-Гельферіхівський завод не Саде-Гельферіхівський завод, а вже той завод „Серпом" і „Молотом" уквітчано, а кваліфікований слюсар Саде-Гельферіхівського заводу вже не кваліфікований слюсар Саде-Гельферіхівського заводу, а кваліфікований слюсар Заводу „Серп і Молот".

І за бої, за походи, за Шовкову на степовій траві кров возніс Жовтень слюсаря Шовкового на чільні пости, на велику роботу в нових боях, на нових фронтах...

Не тільки вже б'ється слюсар Шовковий на нових фронтах у нових боях, а вже б'ється і сам боєм керує...

І боєм керує, і б'ється, і книжку гортає...

Великої бо умілости нові бої на нових фронтах потребують...

Днями бої, ночами книжки, ночами книжки, днями бої...

І коли всю країну охопили великі змагання, слюсар Шовковий уже не слюсар, а директор великого індустріяльного заводу у столичному місті Молодої Республіки Радянської...

Да...

Далі, значить, так...

Далі ж, очевидно, ви знаєте?!

А коли не знаєте, то чули...

Чули ж ви про індустріялізацію, про реконструкцію, про майбутнє, про соціялізм.

Дехто з вас чув із захопленням, з вірою, з надією, з бажанням перемоги, а дехто із злотоскним скепсисом, з „обратною" надією, з „обратним" бажанням, з „обратною" реконструкцією...

А директор Шовковий, той, що колись слюсар Шовковий,— той у перших лавах, той із захопленням, із вірою, із надією, із бажанням перемоги...

Так-так! Директор Шовковий, той, що колись слюсар,— той не тільки із захопленням, не тільки з вірою і не тільки з надією,— він у боях, він у роботі, він із партією...

З якою партією?

З комуністичною...

І з партією, і в партії.

І директор Шовковий, колись слюсар,— складає пляни, вираховує, комбінує, числами пристукує, числа до чисел прилютовує у своїм заводі, щоб той завод у

загальній роботі, в загальнім будівництві не відставав і не випирав, а щоб ішов він нога в ногу, плече в плече, число в число з усіма, з усіма, що в одній країні,— багатирям на злість, злидарям на радість,— будують нове, незначне дражливе і свіже.

Поразки... Перемоги...

Ах, товариші: я не про поразки, я й не про перемоги,— я про Шовкового, про директора, про колишнього слюсаря кваліфікованого і... про любов.

Любить товариш Шовковий тепер пляни, любить великі змагання, любить велике будівництво, як колись любив великі бої, великі походи, боронивши молоду, голодну, ранами покриту Радянську Країну.

Дні і ночі, ночі і дні у великій роботі. У надлюдськім пориві, щоб за п'ять літ догнати й перегнати.

Пливуть часи, пливуть дні, пливуть місяці...

І от, на великім підйомі, перед рішучими, перед останніми боями за прекрасне майбутнє аванґард молодої кляси - хазяїна свої лави перевірити вирішив, щоб позбутися зневірених, чужих, ворожих, балясту.

Тоді по всій країні перевірявся великий колектив, і на великому заводі, в цеху, після роботи, варстати залишивши, слухали робітники сповідь кожного члена великого колективу, що йому вся кляса доручила перед вести у великій боротьбі...

Проходили перед робітниками й молодші, і старші, а серед них і колишній слюсар, а тепер директор, товариш Шовковий. Став Шовковий перед червоним столом.

Мов ток електричний цехом пробіг...

— Шовкового парять! Директора!

Спокійно і просто розповідає Шовковий про своє життя та роботу.

А коли посипалися запитання про його керівництво заводом, про ґрандіозні завдання величезної Робітничо-Селянської Держави, колишній слюсар, товариш Шовковий, ясно і мудро пояснив, як мислить він велику роботу і свою в тій роботі ролю...

Слухали засмальцьовані робітничі блюзи свого товариша, слюсаря — директора Шовкового, слухали, як він розуміє й виконує ту величезну державну роботу, що вони її йому провадити доручили.

Слухали блюзи, і на їхніх лицях світилася радість і гордість.

Перед ними стояв товариш їхній — слюсар, що якихось п'ять літ тому варстат кинувши, веде велике підприємство, як може його вести наукою озброєний і досвідом підкований перший - ліпший фахівець.

Перед ними стояв слюсар — державний муж. У задумливій слюсаревій голові вільно містилися великі пляни п'ятилітніх робіт і числа контрольні і найдрібніші потреби кожного робітника на заводі і кожного куточка в кожнім цеху великого заводу.

— Кого парять?

— Шовкового!

— О, цей не підкачає! Це — наш!

І з кожної синьої блюзи, з кожного почорнілого від сажі лиця виступала велика любов і Шовкового обгортала. Любов — вірна, як труд, і ніжна, як ситець.

●

Колись у дитячому садку вихователька дітям розповідатиме:

— Слухайте, дітки! В часи великих робіт, великих змагань і завзятих боїв за наше теперішнє життя жив собі на однім заводі слюсар, товариш Шовковий... Він простий був слюсар, а йому пролетаріят доручив керувати такими справами, що тепер ними у нас керують високоосвічені інженери... А країна наша тоді ворогами була оточена і була бідна - бідна. І простий слюсар Шовковий подолав усе: він керував роботою так, що ми от, дітки, з вами новим щасливим життям живемо.

А в дитячих оченятах любов пломенітиме до слюсаря Шовкового, що створив їм щасливе життя...

І в дитячій уяві слюсар Шовковий вважатиметься великим - великим, з тисячів, з мільйонів слюсарів ніби злютованим.

Ю Р І Й С М О Л И Ч

„Четверта причина" (РОЗДІЛ З РОМАНУ ПІД ЦІЄЮ НАЗВОЮ)

В науково-фантастичному романі Юрія Смолича „Четверта причина" мова йде про ідею утилізаці такого „відходу" в промислових процесах, як овци.

Роман трактує гіпотезу використання звуку та добутку з звукових хвиль енерґії (на основі фонохемії) для повернення її знову таки на виробничо-творчі процеси. В сюжеті роману цього винаходу доходять робітники-винахідники разом із старим інженером. Принципова незгода, проте, розлучає їх, і окремі роботи робітництва та інженера дають і різні ефекти винаходу, сама суть яких (творча та руїницька) виявляють і той різний, протилежний клясовий підход, з яким взялися до винахідництва молоді робітники-ентузіясти — з одного боку, та „аполітичний" (навіть в основі і ворожий) спец — з другого.

13. Четверта причина

— Це — звук?

— Так, це звук, — одповіли Карпенко й Остапчук.

— Звук — як четверта причина, поруч з паливом, водою та вітром?

— Звук — як четверта основна експлуатаційна причина енерґії.

— Н... так...

По цей мові запала досить довга павза. Товаришка Ікс нашвидку нотувала все в бльокнот, інженер бавився своїми окулярами, Карпенко з Остапчуком важко дихали і були воднораз червоні й бліді, зухвалі й злякані, самопевні й несміливі. Юнак-радіолог міряв хату вздовж і впоперек своїми цибатими ногами і все патлав своє давно розпатлане волосся.

До хати увійшов науковий співробітник. Він був увесь зелений і наче обріс травою. Лице й руки були замащені соком розтертого зілля, до усіх ґудзиків, шовів та зморщок одежу поначіплялися тонкі та гострі стеблини й листя, за п'ять кроків відгонило від нього солодким і терпким пахом надрічної луки в косовицю. Шляпа його була повна до верху поламаних та побганих стеблин.

— Я не маю мікроскопу, — сказав він, — але мені здається... словом, я іду зараз в лябораторію. Дайте мені якусь торбину, я наберу цього зілля, бо шляпу мені треба надіти на голову.

Остапчук мовчки подав йому базарну кошолку.

— До чого ж тут татарське зілля? — нарешті порушила мовчанку товаришка Ікс.

— Не заважайте, будь ласка, — визвірився на неї радіолог. — Хіба ви ще й досі сами не зрозуміли?

Павза завпала знову. Радіолог ще шпарче бігав по хаті.

Нарешті він спинився перед Остапчуком.

— Ви спізнилися трошки, товаришу.

— Тобто?

— А Вуд, а Луміс? Про досліди Вуда! ви, певна річ, знали ще з робфаківського курсу фізики. Але невже вам нічого не було відомо про останні досліди Луміса, опубліковані 29 року? А проте... — Він спохватився, — можливо, мова йде про удосконалення досліду Луміса? Це цікаво.

— Що таке Вуд і Луміс? — поцікавилася товаришка Ікс.

— Не що таке, а хто такі! — образився радіолог. — Вуд і Луміс — це відомі вчені, акустіологи. Вуд один із основоположників експериментальної акустіології, працював біля звукових хвиль високої частоти. Чи ви не знаєте, що таке звукові хвилі високої частоти?

— Не знаю, — щиросердо призналася товаришка Ікс.

Юнак-радіолог подивився на неї з докором, здивованням і навіть дещо з призирством.

— Що вищий, що тонший звук, то більше коливань звукової хвилі припадає на секунду часу. Людське вухо може почути високий звук не більше від 10 — 20 тисяч коливань хвилі на секунду. Він відкрив звуки на 500 — 1000 тисяч коливань на секунду. Певна річ, що такі звуки нечутні на людське вухо...

— Тепер я розумію, — спохватилася товаришка Ікс. Так от чому...

— Ні чорта ви не розумієте! — визвірився радіолог. — Не кажіть далі, бо ви скажете жахливу дурницю. Луміс удосконалив досвід Вуда. Він винайшов спосіб добути звук з хвилі в два з половиною мільйони коливань на секунду. Від такого звуку людському вуху тільки боляче, але почути його, певна річ, воно не може. Але не в тім сила — а сила в тім, що цей звук може стати страшною руїнницькою силою, страшною зброєю, що здатна зірвати в повітря невибухові хемічні речовини, що руйнує тверді фізичні тіла, що нищить і вбиває дрібну тварину. Зрозуміли ви тепер, яка колосальна енерґія захована в звукові високої частоти? Тільки не кажіть далі, бо скажете якусь дурницю! Збагніть тільки, що звук може давати велику енергію.

— Я зрозуміла, — ображено відповіла товаришка Ікс.

— І все ж таки, — спокійно зауважив Карпенко, — І Вуд і Луміс тут ні до чого. Чи — майже ні до чого.

— Що? — скочив радіолог. Хіба...

— Не кажіть далі, товаришу, бо ви можете сказати якусь дурницю, — спинив його Карпенко. — Але наш винахід не є продовженням чи удосконаленням винаходу Луміса. Луміс сам по собі, а ми сами по собі. Хоча й він і ми працюємо біля звуку. Отже, ми не запізнилися.

— Чорт забирай! Так кажіть же далі!

— Хвилі великої частоти нам не до діла. Нехай собі Луміс зробить з них гармату; у нас буде зброя проти цієї і, взагалі, проти усяких гармат.

Юнак-радіолог нарешті перестав бігати і втихомирено сів.

— Кажіть же товком, не тягніть за душу, — замирливо попросив він.

— З охотою.

Карпенко й Остапчук присунулися до нього ближче.

Остапчук почав.

— Мірияди звуків окутують землю. Безліч звуків у хаосі бродять довкола землі. Немає майже механічного процесу, який би проходив беззвучно, не потрясши

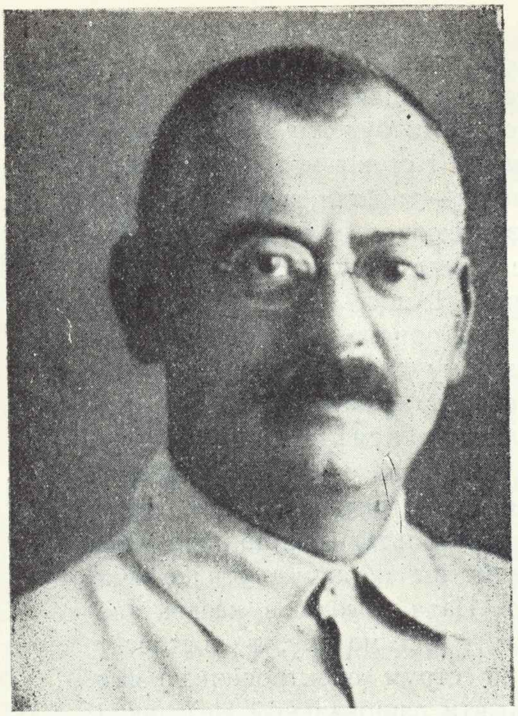
атмосферою, не вилучивши в атмосферу більших чи менших, дужчих чи слабших, довших чи коротших звукових хвиль. Вони пливуть, як прибій в океані, губляться в недосяжних просторах атмосфери, частково вертають, відбиті атмосферою, на землю і знову тікають від неї до безповітряних просторів. Чи буде то гук паровозу, чи буде то торохтіння авта або мотоцикла, брязкіт заліза і стукіт мотору, людська мова чи голос тварини, вибух набою чи музична мелодія — міріяди звукових хвиль вирують довкола земної кулі, в страшних видрах змагаючися між собою. Лячно подумати, скільки енергії витрачається зовсім на марне кожної секунди, скільки руху, постійного невгавного руху, іде в нікуди, іде нінащо. І досі не спромігся ще людський геній добрати способу уникнути звуку, як необорного результату, неодмінної витрати при кожному виробничому, при кожному механічному процесі. Людство навіть мало думало про це, з спокійною совістю списуючи цю енергію в несплатний рахунок ентропії. Для людства, для людини нема ворога більшого за ентропію. Бо ентропія страшніша за смерть, за вмирання живого організму. Бо на зміну вмерлому організмові приходить другий, а витрачену енергію лише незначною мірою компенсує її розумний і доцільний результат — виріб або чин, а [більшою мірою не компенсує ніщо: людський геній ще не зумів утилізувати витрачену енергію на 100%, максимум її іде нінащо. Пала вогонь в казані, але лише сорок відсотків добутого від палива тепла крутять осі мотору, а шістдесят вилучаються, гинуть на марне. Несе кабель потужний струм електросили, а яку частину напруження, затраченої енергії ми вміємо спожити раціонально? Незначну! Вдаряє молотом до кувадла людська рука, людський організм вклада в удар, віддає на нього жмут енергії — крови, солів і животворчих речовин, — а чи ціла сила удару доцільно споживається розтопленим металем на кувадлі? Дурниця! Ентропія! Ентропія зажерає більшість. І жадна нетеплопроводна сфера, жадна ізоляція, жадна раціональна організація праці людських рук неспроможна осилити цього страшного канібала—ентропію! Геніяльні удосконалення техніки, геніяльні винаходи— лиш трохи обороняють підвладну людині енергію, лиш незначно підвищують відсоток раціонально спожитих витрат. Ні, не тут, не в цьому боротьба з ентропією, не в компромісах, не в паліятивах.

Треба боротися окремо з кожним речником ентропічного процесу. Наївній приказці багатого і примиренського старовіччя — „ніщо в світі не утворюється, ніщо в світі не гине“ — треба оголосити війну. Ніщо не утворюється — це так: бо його утворюють людські руки з данини природи, або сама природа в вічному процесі діялектики родить нові форми на зміну старим. Але гинути — гине: бо йде на поживу ентропії. Війна ж їй. Війна її речникам — просторині, світлу, відстані, звуку...

— Слухайте,— не стерпів знову юнак - радіолог. — Чи не могли б ви без лірики?

— ... Звуку! Ми вирішили стати партизанами в боротьбі із цим одним з речників ентропії. Ми вирішили боротися із звуком і перемогти його, і полонити. Ви кажете— Вуд, Луміс. Вуд, Луміс були конквістадори техніки, а ми — її медицина, її шпиталь, її — коли хочете — утильбрухт. Вуд, Луміс зробили нові відкриття, геніяльні широкоперспективні відкриття, що... разом з цими широкими перспективами подарували людству і нову порцію ентропії. А ми поклали собі збирати покидьки енергетики, виривати їх з зубів ентропії й повертати людству на спожиток. Ми не ставили собі завдань шукати нових, нехай і потрібних, звуків,— ні: ми взялися за проблему перемогти звук. Що поставила перед нами ця проблема? Дві путі. Перша путь — шукати засобів уникнути непотрібних звуків, добрати способів знищити, по потребі знищувати звукову хвилю, як зайвий видаток на використання енергії. Друга путь — добрати способу використати звукову хвилю, її рух, обернути його на енергію, на доцільну роботу. Вірно — взяти на себе ролю утильбрухту: зібрати ці міріяди безпритульних, недоречних, непотрібних звуків, що бродять і вирують нінащо довкола землі, і дати з ними раду.

— Перед нами постало дві путі.

МИКОЛА НОВИЦЬКИЙ

Безголів'я з хвостиками

„Безголів'я“, або по-вченому сказати — „акефалія“, — це, в першу чергу, хвороба.

Буває, наприклад, — носить чоловік шапку, рота роззявляє і потилицю чухає. По цих прикметах виходить, немов би — з головою.

А глянеш по роботі — так немов ця посудина зроду й не ночувала на плечах.

Але зараз ми — не про це, а про церкву.

Нову — акефальну, перетворену з автокефальної.

●

Була вона автокефальною. Жила не журилась. Про богів, правда, не дуже дбала, більше про „рідну справу“.

Кому „рідну“ — питаєте?

Ну, це — річ окрема. Там рідня своя була статечна: і Єфремов добродій од родацтва не одмовлявся; і Донцов у родичах; і пани-отамани, і куркулі, і пани з паненятами, і Петлюра-покійник, — чимала рідня в тієї „справи“.

Інші парахвіяни, траплялося, так, по щирості, й попові казали, на парахвію його приймаючи:

— Ви, панотче, там на бога не дуже насідайте: нам це без надобности. Головне — організація.

І парахвіяни статечні були, і панотці під-стать. Уже коли сказано в писанії — „воїнство господнє“, так справді таки воїнство: од хорунжого до полковника, з отаманами в перемішку і з міністрами на закуску, — як мак процвітало. Тільки що — в рясах та з кадилами, про людське око.

А головне — з СВУ в головах і з СУМ'ом у серцях своїх... СУМ'ували, значить.

І сумуючи отак, десять років ніякої контр-революції в своїх лавах святих не помічала церківця автокефалька.

Коли навіть і прогавкнеться було надто голосно та люто якийсь отець Ярещенко, так інші зараз же — очі горі — і оддекляруються:

— І я — не я, і справа не моя. То він спросоння, а в нас — крім молитов та ладану — ні рисочки в роті.

Та аж тоді помітили, як люди показали, за руку схопивши: А це хто у вас, отче отамане?

Довелось помітити. Бо — куди сховаєш, коли на гарячому впіймано.

Помітили і „визнали". Цілий собор автокефальний визнав.

Усе до рисочки.

І що —

„Відроджували Укр. автокефальну православну церкву та керували нею люди, що зазнали поразки на відкритому політичному фронті, і пішовши в церкву, використовували її, як знаряддя дальшої боротьби проти радвлади",

і що

всі провідні органи автокефалії

„виявили себе... націоналістично-політичного, антирадянського, контр-революційного характеру акціями;

і що взагалі, чого там ховатись, коли нікуди —

Українська автокефальна православна церква була націоналістичною контр-революційною організацією і складовою частиною „Спілки Визволення України".

Отакої-о! Не бачили, не бачили, та й побачили.

І, звичайно, тут же на соборі, ще раз, „рішуче засудили".

Уміючи, це не довго. Тим більш, коли не первина.

Та не просто „засудили", а з самокритикою на всі сто.

„Рішуче засуджує" церковну контр-революцію той самий „епископат на чолі з митрополиом Борецьким, єпископами Оксіюком та Малюшкевичем, Карабіновичем та іншою „во-христі братією", що й увесь час сами персонально були в „провідних органах" УАПЦ від ВЦПР до ПЦР", нині ними ж „рішуче засуджених".

Суддя і підсудний — одне...

Чудо господнє — не інакше... Самокритика? Самосикуція? Чи просто самогубство?

По словах не збагнеш...

Слова, — та ще святих отців є темна вода во облаціх... „Під язиком його лихва і лесть".

Краще — швидше до діл.

„По ділах убо їхніх пізнаєте їх".

„Собор вважає дальше існування УАПЦ за недоцільне і вважає її за ліквідовану"...

Отак. Ба-бах... Самогубство... Мир праху... во блаженнім успінні ві-і-іч...

„... Цим самим собор припиняє діяльність провідних органів ВПЦР, ОЦР, митрополіт припиняє своє духовне керівництво УАПЦ, а єпископи УАПЦ — округовими церквами..."

... І сотвори їм ві-і-і-ч-н-ую...

Е-ге-ге, чекайте, щось не так:

„... і лишаються парахвіяльними священо дячами, поряд з священиками в зареєстрованих парахвіях, що залишаються необ'єднаними в будь-яку церковну організацію".

Так. Значить — холостим патроном...

Зміна оргпринципу...

Голова тобто зостається, тільки ховається між ноги...

На ділі воно, значить, більше схоже на команду:

Роз — сипсь!

Пани отамани, в ку... щі!..

Нехай і так. Діло хазяйське.

●

А нам, проте, здається, що все таки „акефалія" тут наявна не тільки „для форми", а й по суті.

Бо... кепська все таки, вправа.

Хоч отамани і в кущах, так хвостики ж із кущів стирчать!

Ну, що ж: молитись у нас не забороняється, навіть хвостиком угору.

Але людям нашим — радянським трудящим, підморгнемо:

— Пильнуйте за хвостиками.

МИХАЙЛЬ СЕМЕНКО

Революція і культура

Службовець в установі,
прикажчик в кооперативі,
повар в їдальні, колгоспник на селі,
робітники при варстаті,
тракторист на ниві,
хто з вас сьогодні спочити приліг,—

хай той знає, що тяжко воювати,
що тягне партія неписьменности вантаг,
що легше було б жити, і легше
працювати,
якби культурністю просякся кожний
фах.

Дігнать і перегнать передові країни
по-більшовицькому взялися, маємо
плян.

Напружуєм мозок, напружуємо спину,
і ніколи дихнуть і вгору глянуть.

А скільки хникає, бубонить і нарікає,
показує на свої ноги і важкий піт.
Легше воювати, коли кожний знає,
чому мало хліба й чому без чобіт.

Без науки немає поступу, без техніки —
не бачить соціялізму,
без напору — не дігнать, не перегнать
ніколи.

Штурмом візьмем гору!

Плазуни хай лізуть!

Для нас існують революційні радянські
школи!

І. КУЛИК

Пісня •

Ще пісні твоєї не складено
І складу її — кволий — не я,
Україно заспраглено жадана,
Робітнича Вкраїно моя!

Ще пісні твоєї не створено —
Гордовитої Пісні Пісень,
Україно моя непоборена!
Крицетворно - осяйна ясєнь!

Не садками, ставками й тополями
І не подихом розчину піль:
Ти подолано - буйними болями
Втамувала мій спізнений біль...

Ще не все твоє жниво змолочено:
Скільки ж, скільки потрухло від бур,
Скільки ж, скільки стежок твоїх збочено
До махнів, до зелених, петлюр...

Та ні голод, ні посухи - пошесті,
Ані шашель озвірений зрад —
Не здолали твоєї хорошости,
Не сточили червлених принад!

• Написано до X - річчя радвлади на Україні; тут уперше подається в новій редакції.

Ти отруйним насінням запліднена,
Годувала неріб і лакіз,—
Та в халупах таврованих злиднями,
Ти на сталь переплавила хмиз!

Ти кервами сходила й потами..
Та гудок в майбуття закував:
Україно моя заклопотана,
Молотарко моя степова!

Не за те, що ти пишна й цяцькована,
Я так гостро тебе полюбив,
А за те, що, шматована й цькована,
Не звелась ти на кодло рабів!

Хай каліцтво потворними ранами
Де-не-де сукровичить твій брук —
Ти вкриваєшся вже Дніпрельстанами
З пропашілих бадьорістю рук!

Хай стискається спазмами хтивими
У куркульських лабетах обріз —
Ти рясніеш уся колективами
І підносиш бетон аґроміст!

Хай їжачить багнетними вістрями
Світ замежний, що в кризах загруз—
Рам'я в р'амя з радянськими сестрами
Ти незламний гартуєш союз!

Й ті, що гнили гноями та бидлами,
Мовчки гнів свій ковтали і жаль,—
Над розквітлими стегнами стиглими
Невиснаглий зберуть урожай!

Й тим, що скніли в льохах і за ґратами,
Й тим, що піт віддавали на торг —
Ти вже сплачуєш гойними ратами
Предковічний, несплачений борг!

Так, ти кроками крочиш незломними
До звитяг і верхівель нових,
Ти розмірено дихаєш домнами,
Пульси кайла у жилах твоїх!

Ще ти будеш, будеш оспівана!
Голосистий, захоплений гурт
Ще залізними струнами-линвами
Продзвенить про буянь твоїх нурт!

І міцніші, гартовані руднями,
Стільки створять і співів, і саґ,
Як ти вміла робочими буднями
Святкувати річниці звитяг!

ПЕРЕМОГА СОЦІЯЛІЗМУ В СРСР —

ПЕРЕМОГА СВІТОВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

1 М. ТЕРЕЩЕНКО — Риштовання

2 І. ГОНЧАРЕНКО — Ударний інтернаціональний марш

3 М. СЕМЕНКО — Війна війні — марш!

4 П. ТИЧИНА — Клянемся клятвою залізно

5 П. ТИЧИНА — Укр - варшавському сміттю

6 ОСТАП ВИШНЯ — Меню

7 І. ГОНЧАРЕНКО — Рахунок нафти

8 М. АНДРІЄСКУ — Ми

9 МИСИК — 1442 клм Турксибу

10 М. ТЕРЕЩЕНКО — Республіка

11 С. КРИЖАНІВСЬКИЙ — Порт

12 М. ТЕРЕЩЕНКО — Країна роботи

М. ТЕРЕЩЕНКО

Риштовання

Будуємо верхи будівель,
обвівши колом риштовань.
Коли ж заломами покрівель
черкаємо небесну грань,—
встає високими мостами
вечірній простір навкруги.
Кругом лежить червоний камінь
серед осінньої снаги!
Здіймається гінким уступом
стрункий метал, виткий бетон.
Ось-ось будівлею заступим
старий захмарений кордон!
Крицевий шпиль нестримним льотом
прорізує густий туман.
Здається, цілий світ покотим,
обвівши колом риштовань!
Антенами і прапорами
обабіч розголосим вість.
. . . .
І тільки клякне під биками
припалий пилом жовтий лист!
Немов осіннє сохле листя,
людина цяткою стоїть.
Володар сміливого хисту,
утомою кривавить вид.
Натружений і безпорадний
серед кубічних поривань,
ось-ось зірветься листопадно
похилий чоловічий стан.
Здається, що людину нищить
тяжкий індустріяльний крок!
. . . .
Коли б не серце чоловіче,
що пориває до зірок.
Коли б не порив безупинний
людських вантажених плечей.
Що більший ставимо будинок,
то вище полум'я очей!

Кругом оновлених будівель
збираємо людей нових.
Понад заломами покрівель
ступає синеблюзий сміх!
. . . .
Урвався синеблюзий гомін,
роздер повітря тужний крик.
Упав безсилий від утоми,
зірвався камнем робітник.
Схилились голови додолу.
Будівля тугою горить . . .
. . . Алеж пірвалися навколо
очима знову догори!
Уперто тягнуться руками,
одгонять одгорілий дим.
Що більша прірва під ногами,
то вищий виростає дім!

●

Будуємо верхи будівель,
обвівши колом риштовань.
Коли ж заломами покрівель
черкаємо небесну грань,—
встає високою дугою
нестримний порив навкруги,
Будівлю власною рукою
будують скрізь робітники!

ІВ. ГОНЧАРЕНКО

Ударний інтернаціональний марш

Земля розколота тобою,
Робітнику, гука тебе
На фронт індустрії — до бою
Наказ ЦК ВКП(б):
Землю, ґраніт,
Глибше
рий — рви!
Тисячоліть
Сьогодні порив.
Ми підемо на бій останній,
Щоб знов з'єдналася земля,
Як пролунає клич повстання
Од Комінтерну із Кремля.
Громом заліз
Клич боротьби:
Капіталізм
у зуби — бий!
Гей, комнезам, на рештки кляси —
На горло куркулям — души!
Що зріст колгоспів, гул Донбасу
Хотять обрізом заглушить,
Землю, ґраніт
Глибше
рий — рви!
Тисячоліть
Сьогодні порив.
На Заході й на Сході хуґа —
Її передвісник — брязкіт пут;
На пляни папи й пляни Юнґа
Мільйони гноблених встають.
Громом заліз
Клич боротьби:
Капіталізм
у зуби — бий!
Нехай плазують, корчать дрожі
Од наших успіхів і сил,
А ми у відповідь помножим
Упертість м'язів і зусиль.
Землю, ґраніт,
Глибше
рий — рви!
Тисячоліть
Сьогодні порив.
На барикадах будьте вперті,
Готові: йти вмирать і жить,
За страту Сакко і Ванцеті
Фашизму череп розтрощить.

Громом заліз
Клич боротьби:
Капіталізм
у зуби — бий!
За кров, пролиту вчора й
сьогодні
На їх палаци і раї,
„Повстаньте, гнані і голодні
Робітники усіх країн!“
Громом заліз
Клич боротьби:
Капіталізм
у зуби — бий!
Щодень над світом вище й вище
Здіймається риштовань ліс, —
Росте в боях на пожарищах
Соціялізм.
Землю, ґраніт,
Глибше
рий — рви!
Тисячоліть
Сьогодні порив.

МИХАЙЛЬ СЕМЕНКО

Війна війні — марш!

— Війна війні! —
Стріляти вмій в
ціль!
— Війна війні! —
Вивчай протигаза
маску!
— Війна війні! —
Готуйсь, Червоноармій-
ці!
Хай живе
війна
громадянська!
Галичина під'яремна —
палає!
Війна війні! —
У тюрмах місць —
немає!
— Війна війні! —
Фашист —
український і польський —
брати!
— Війна війні! —
Трудящий, іди
з комуністами
ти!
— Війна війні! —
Капітал брязкотить!
хай
брязкотить!
— Війна війні! —
Фашисти йдуть —
будем
фашистів
бить!
— Війна війні! —
Єднаються чорний, білий і
жовтий!
— Війна війні! —
Иде останній,
найрішучіший
Жовтень! —
— Війна війні! —
— Війна війні —
Стріляти вмій в
ціль!
— Війна війні —
Вивчай протигаза
маску!
— Війна війні! —
Готуйсь, червонармій-
ці!
Хай живе
війна
громадянська!

П. ТИЧИНА

Клянемся клятвою залізно

Л е н і н

Одно тільки слово
а ми вже як буря
Готово
Напружим в один бік направим в дру-
гий
і крешем і кришим і крушим як стій

Л е н і н

Всього лиш п'ять літер
а скільки енергій
Так рвіте ж
Царям не поможуть ні брехні ні жест
Шумуй вишумовуй залізний протест

І от він вмер і кажуть різно
то се то те непманючѐ
Клянемся клятвою залізно
що ворог жоден не втече

І от він вмер і кажуть з сміхом
„Тепер державам спокійніш
дихнем хоч раз колишнім дихом
грошнем свободоньку за гріш"

Нехай же знають „патріоти"
нехай повідомлять „міщан"
не заспокоїмось ми доти
аж поки з поля в е с ь б у р'я н

не вирвемо а вирвем грізно
багнетом критики мечем
Клянемся клятвою залізно
що ворог жоден не втече

П. ТИЧИНА

Укр-варшавському сміттю

Пани мої ріднесенькі собаки сучині
танцюйте ж танцюйте до танц-терору
зучені
не витанцюється
Обернися порося на карася
Чоботу чоботу чоботу пілсудчини
поклонітеся

Такі ви кроткі пани мої оевропеєні
до шляхти польської задком наліплені
наклеєні
ну просто ж не намилуватися
Обернися порося на карася
Чоботу чоботу чоботу пся-кревини
поклонітеся

Не спиться щось панам тим більше
генералові
безробіття повстання підпал на підпа-
лові
тільки вітре подми
Світ настав піп не свистав
а з а б о р г о в а н і с т ь закордонному
капіталові
а й з податками

Хвалив колись хвалько а зараз знов
хизується
що Україну й Білорусь по п р а в у
польщизується
в ім'я орла тюрми чи ви чуєте в ім'я
христа
Світ настав піп не свистав
фантазується вельможеству ох і фанта-
зується
від у б о ж е с т в а

Хлібний ринок усох експóрту як на-
плакано
Трясе ж тебе всю грóзяно зарізякано
Це не Польща а трясця сама
„Гопки рижа" а в рижої й духу нема
Не одним її фашизмом пожмакано
кільканадцятьома

Тай що ждать од буржуазії крім по-
корщини
від буржуазії що з ро̀зпадом Австро-
Угорщини
ще бач н а д і є т ь с я
Будуть пани дуться поки полопаються
А кордони чоботом поморщені
коли й не зникнуть до кінця
п е р е м і н я т ь с я

Меню (СЦЕНКИ ІЗ НОВОГО „ЗАПОРОЖЦЯ ЗА ДУНАЄМ")

Европейське кафе в Марокко. Розкішне. Тут має відбутися конференція політичних діячів, що її „дозволив" на своїй території султан Марокканський. Обрано для цієї мети Марокко, бо це зроблено під машкарою веселої прогулянки,— щоб не було „шуму". На конференції обговорюватиметься справу інтервенції Радянського Союзу. Притупотіли-прилетіли сюди уенерівські, звиніть, міністри Андрюшка Євицький і Сашка Отоцький. Вони інформуватимуть конференцію про „український народ", що прагне звільнитися з „московського ярма". Вони демонструватимуть Івана Карася, як „наочне приладдя" багатомільйонного „уярмленого" українського народу. Обидва вони — меткі, верткі, улесливі, безмильні, прислужливі, як і належить бути „міністрам УНР". На конференцію прибули великі політики: пан Пан-Каре, з Франції, пан Піль-Цуцкін, з Польщі, король Королькок I, з Румунії, Папа Тигр IX, з Риму, а з папою приїхав отец Зося, папин особистий секретар. Папа брав отця Зосю на конференції, бо з отцем Зосею „святому" веселіше в подорожі.

В супроводі гідів і місцевої жандармерії до кафе входять учасники конференції. Музика грає урочисту зустріч. Офіціянти забігали. І тільки метрдотель (молодий, красивий, поважний неґр) — спокійно - поважний. Андрюшка Євицький і Сашка Отоцький — цуциками перед „великими політиками", цуциками: і лизнути хочеться, і заскавучати хочеться, на пузі б перед ними поповзти, на спину перекинутися та руками й ногами замотать; всередину кожному повскакували б — без мила, без мила...

Учасники конференції одягнені розкішно: на Пан-Каре — фрак, на Піль-Цуцкіну маршальська, а на Корольковi I — королівська парадна уніформа. Папа Тигр IX в ясно-червоній мантії з тіярою на голові. В руках у папи четки з людських черепів. Отець Зося — в чорній кокетливій мантії і в капюшоні, як у ченців. Панна Зося молода, вродлива. „Огонь-секретар". „Працює" під молодого ченця, але кокотство проривається.

„Державні мужі" такі, як і є насправді. Пан-Каре — лютий, непримиренний хижак з вовчими щелепами і з культурно-кривавим голосом. Король Королькок I — він дурень круглий, страшний дурень, дефективний дурень,— ще не старе, а вже лисе, бліде, деґенеративне і, як ходить, ногами видриґує. Піль-Цуцкін — вусатий вояка і лається непристойно дуже. Лайка в нього сама, мимохіть, виривається: вдержати він її не може. Тигр IX — розгодований. Рожеве єзуїтсько-розбійницьке обличчя, з елейно-лютими очима. Голос — молитовно-садистичний. Ловелас. Одне слово, святий і преподобний.

Всі вони проходять до кабінету, що його приготовано для конференції. Сідають. Андрюшка Євицький і Сашка Отоцький перед ними — цуциками. Перед кабінетом — оддаля, стоїть спокійно-поважний метрдотель. Музика закінчила. Важка павза.

Королькок I. Шамонуть би оце! Га?!

Тигр IX. Ррррубонув би й я оце порційон мнясовини!

Піль-Цуцкін. Та й мене (лайка) на жратву потягло!

Пан-Каре. Манжонуть не завадить! Не завадить.

Тигр IX (*до отця Зосі*). А ви як, отець Зосю?

Отець Зося (*кокетуючи*). Кушонула б і я!

Андрюшка, Сашка (*льокаями*). Що накажете? Що панам ясним забажається попоїстоньки?

Королькок I (*капризно, як дефективна дитина*). Я хочу Одесу! Щоб з портом! І щоб з сухарями з одеських робітників.

Андрюшка, Сашка (*вибігають до метрдотеля*). Порцію Адеси! З портом! І з сухарями із одеських робітників!

Метр Д'отель (*входить до кабінету*), Одеси не буде. Не привезено. Маєм відомості, що її зовсім Одеси не буде. Переказано по радіо, що одеські робітники на сухарі не сушаться, а навпаки соками наливаються, і кров у них кипить. Можу запропонувати вашій королівській світлості — Басарабію, вашу улюблену страву.

Корольок І (*капризуючи*). Остогидла Басарабія! Ніяких вже в неї соків! (*павза*). Ну, давай Басарабію! Доїдатиму!

Метр Д'отель (*виходить і до офіціянтів*). Порцію Басарабії! Королькові І! Королю Румунському! Зволять доїдати!

Піль-Цуцкін. Правобережжя!!! (*лайка*). З кров'ю!!!

Андрюшка, Сашка (*вибігають*). Порцію Правобережжя! З кров'ю!

Метр Д'отель (*входить до кабінету*). Правобережжя не імпортовано і імпортуватись не буде. Пропоную великому маршалові Західню Україну.

Піль-Цуцкін. Та ну її!.. Я ж уже її доїв! Там уже нічого не залишилось! Само УНДО, алеж воно припахає...

Метр Д'отель. Можна з оцетом і з цибулею! Воно пах переб'є.

Піль-Цуцкін. Ну, давай! З оцетом! (*лайка*).

Метротель (*виходить*). Порцію УНДО! З оцетом! Щоб не смерділо! (*павза*).

Пан-Каре. Дон-бас. Смажений на електрифікації!

Папа Тигр IX. Мені ввесь Радянський Союз! З совсом із віри православної. І з янгольськими печіночками. (*До отця Зосі*). Вам що, отець Зосю?

Отець Зося (*кокетуючи*). Куди папа, туди й я!

Андрюшка, Сашка (*вибігають*). Донбас, смажений на електрифікації. Радянський Союз з совсом із віри православної! І з янгольськими печіночками!

Метр Д'отель (*входить*). Яснoблатне панство! Ви вимагаєте неможливого! Таких продукт.в у нас нема і не буде! Ви не читаєте газет!

Пан-Каре. Як нема! А демпінґ?!

Метр Д'отель. Демпінґ — продукт вашої фантазії. Я можу запропонувати його достоїнству панові Пан-Каре Індо-Китай з підлевою із розстріляних тубільців, а найсвятішому Тигрові IX — вишкварки із хрестового походу і пюре з інсинуацій і провокацій.

Пан-Каре, Тигр IX. Ну, давай, давай!

Метр Д'отель. Індо-Китай з підлевою із розстріляних тубільців, і вишкварки з хрестового походу! І пюре з інсинуацій і провокацій найсвятішому Тигрові IX. (*Вертається і до Андрюшки й Сашки*). Ви що замовите, панове позаяки? •.

Андрюшка (як Пилип з конопель). Вареників! Макітру!

Сашка. Ковбаси! Малоросійської! Велику порцію! Подвійну! З цибулею!

Метр Д'отель (*входить*). Малоросійської можна! Української для вас нема! Макітру вареників! Малоросійської ковбаси! Багато! (*вертається*). Що випити яснoблатне панство, замовите?

Андрюшка. Що панству питоньки?

Піль-Цуцкін „Кррpови зажду! Кррови!"

Папа Тигр IX. Зажда — порок!

Піль-Цуцкін (*на папу*). Іди ти к лімітрофам!

Папа Тигр IX (*єлейно-садистично*). Зажда — порок. Пити кров треба потрішечки, краплинками. Щоб капало... І тільки іноді, щоб дзюрчало... Смакуючи... Правда, отець Зосю?

Отець Зося (*ніжно*). Так, папочко, так!

Метр Д'отель. Ол-райт! (*про себе*). Коли ви вже вп'єтеся? (*вийшов*). Дюжину крови всесвітнім гуманістам!!!

• „Позаяками" він їх називає, бо про це була мова в попередній сцені. — О. В.

ІВ. ГОНЧАРЕНКО

Рахунок нафти

Здрастуй,
гігант Баку,
Нафтою повнокровний!
Вдаль п'ятилітки.
крокуй —
Портом ґранітним
підкований!
Димом простори заліг
З моря на Баланджари •
— Нафтове серце землі:
Швидше пульсуй удари!
В наступ на море,
на мол
Армія вишок,
мов ліс той,
Чорне і Біле місто ••
Відповідають:
дамо.
Зна робітнича кляса
Без зауважень поета.
Що й Детердінґи ласі
На нафтову дієту.
Шарпає злість,
мов ноль
Замість прибутків
стави би —
І Детердінґ
монокль
Часто схиля
до мапи.
Кола земних півкуль...
... Трусить монокль лихоманка —
Там, де стоїть Баку —
Чорна на мапі крапка.
— „Довгий
війни
антракт...
Швидше б
часи
наспіли —
В крапку оцю
гармат.
Сотні гармат
націлить!"
Що ж
на Баку дивись.
Злись
Перекошеним
ротом
Ваші
розвішаєм скрізь
Трупи на всіх широтах.
Щоб
запобігти бруду
Трупи
шакалам
—лахва
Вдячні шакали будуть —
Це вже факт!
Отже,
рахунок знову:
Носимо ми в душі
Вексель, написаний кров'ю,
З цифрою 26.
Слухай,
владарка моря,
Час недалекий сплати
Вам
нагадає „Аврора"
Мовою пролетаріяту.
Здрастуй,
гігант Баку,
Нафтою повнокровний!
В даль п'ятилітки крокуй
Портом ґранітним
підкований!
Нових будов
стремлінь
Топки підсилюй жаром,—
— Нафтове серце землі:
Швидше пульсуй удари!"

• Залізнича станція

•• Заводські райони Баку, з яких перегонять нафту.

М. АНДРІЕСКУ

Молдавський пролетарський письменник (АМСРР)

МИ

Ми женемо із поза хмар
Огнями — прапорами
Усіх святих кубло отар
З чортами і богами
З високих чорних димарів
Ми гадам їх уморим —
І навздогін їм угорі —
Лиш наших льот моторів
Хай дзвонить світ зі своїх дзвіниць

Останнім передзвоном,
Бо залишилось їм дзвонить
Над власним похороном.
Руйнуємо, де не пройдем,
Фортеці рабства й муки
Натомість індустрії день
Будують наші руки.
Ми пролетарів світлий дім
Співаючи складаєм —
І спільним поривом своїм
старе перешагаєм,

А всім, хто за трутнів стоїть,
хто хоче панувати,
Ми кажемо — вже близько мить
Останньої розплати,
Виходьте в бій — поборемось —
Ударить кляс на кляс —
і тільки труп розтрощений
залишиться від вас.

Стара плането! Не з небес
нові пісні повстануть —
Ми всю одягнемо тебе
В мережі Дніпрельстанів
Не діяманти — димарі
Прикрасять новий одяг
І сиві кучері твої
Вквітчає дим заводів.

З молдавської переклав
А. Панів

В. МИСИК

1442 клм Турксибу

Між ярів ! товаришу ! між стрімких
провалль
міряй кілометрами невідому даль !
Бий у землю заступом, налягай
грудьми —
що не день зближаємось до комуни ми.
Бий ! Хай підноситься пісня нова —
тисяча чотириста сорок два.
Тут, де піски сунуться через ріки
впрост
де гуде над горами крижаний нордост,
де сухими хвилями шелестить трава —
тисяча чотириста сорок два.
Ці степи розпечені, ці вітри, спокон
людям диктували тут свій страшний
закон,
тут вітрам корилися люди з давнини, —
путами подвійними брязкали вони.
Бий ! Хай підноситься пісня нова —
тисяча чотириста сорок два.
Стрімко ріки падають із холодних гір,
із камінням граючись, вони мчать у
шир,
в пісках між барханами прокладають
путь,
і шукають виходу і у пісках мруть.
Ми гудком розколемо віковий полон,
ми із сталі викуєм свій, новий закон!
Мірся кілометрами, далеч степова !
Тисяча чотириста сорок два.
Бий! Хай підноситься пісня нова —
тисяча чотириста сорок два.
Ми в степах натягнемо голосні дроти,
ми міцні поставимо на річках мости,
потягами збудимо невідому даль,
шли заліза більше нам, чорна Півден -
сталь!
Що не шпала в насипу, що не ґвинт, не
цвях —
що не день, коротшає до комуни шлях.
Мірся кілометрами, далеч степова!
Тисяча чотириста сорок два.
Бий ! Хай підноситься пісня нова —
тисяча чотириста сорок два.

М. ТЕРЕЩЕНКО

Республіка

Стоїть мій пізній день.
Замисливсь.
Куди ж республіку шляхи ведуть?
Виблискує снігами помсти Висла,
хитає кручами закутий Прут.
Мете й мете.
Застигла Україна.
Хіба що гомонять дроти антен.
Здається, що загрузли по коліна
стовпи лунких гігантських веретен.
І день і ніч республіка працює,
видзвонюючи ритмами машин.
О, часе мій!
Невже віллю я
і свій розгін
у цей суцільний гін?..
Суцільний гін терпкої крови
крізь пелехатий вітер сніговий.
Мете й мете.
Загублено підкови
баских і вірних коней огневих.
Конає сонце у рясних заметах,
простягши промінь пальцем золотим,
що протинає льодовим баґнетом
засніжений і кучерявий дим.
Заметено дороги.
Україна
шукає цілий вік свої шляхи.
Ще не один загін очей загине
серед зимової карпатської юги!
Засипала снігами завірюха
і колію, і річку, і місток.
Ні цятки,
ні тепла,
ні звука
серед заметених порошею стежок.
Виблискує снігами помсти Висла,
хитає кручами закутий Прут,
Зимова паморозь нависла,
заслала саванами путь.
Засипала метелиця дороги.
Алеж кругом гудуть дроти антен!
Здається, ніби чути кроки
дзвінких рознузданих пісень.
Республіка працює безупинно,
видзвонюючи ритмами машин.
І скоро об'єднає Україну
суцільний робітничий гін!
Застиг мій вірний день.
Чекає.
Куди ж республіку шляхи ведуть?
Ось-ось од краю і до краю
проляже рівна путь...

СТ. КРИЖАНІВСЬКИЙ

Порт

Достиг урожай. Піднесли елеватор,—
Красунем стоїть серед порту. Так от
Наближається експорт. Ставай но на
варту—
Готуйся приймати, готуйся здавати,
В чеканні на краще затихнулий порт!
Навколо колгоспи, радгосп зернотресту,
Кінчають уборку. Чекай звідтіля—
Уже там чували лежать в штабелях,
До тебе ідуть з-за Босфору „Трієсти"—
Важкі пароплави в південних морях.
До тебе щодня, щогодини ваґони,
Як нерви до центрів везуть і везуть
Пшениці важкої незчисленні тонни
І чорного манґану ешельони
— Вантаж Чорномор'я в далеку путь!
До тебе приходять червоні валки
З близьких і далеких врожайних сіл.

І колеться тиша застигла навпіл
— Коли пролунають промови палко
Творців від країни потужних зусиль:
— Щоб нашій країні залізного ходу
Високих піднесень, широких доріг,
Щоб тракторів більше й комбайнів
нових,
Заліза, вугілля, нафти для заводів,
Мужніше за працю! Прискорити біг!
... До міста підноситься гомін порта—
Пшеницю і манґан беруть пароплави.
І пахнуть достатністю наші застави...
І радісно місто той гомін верта:
Росії — нема, Україна — не та...
О, порте, приймай цю навалу гостей.
Хай влітку цвітеряснота твоїх весен!
Херсон, Миколаїв, Одеса,
Це ж нашій країні стриміти, ачей,
Широких доріг і високих піднесень!

М. ТЕРЕЩЕНКО

Країна роботи

Я дивлюсь у далеч.
Україна
гомонить огнями крізь туман.
А вечірнє полум'я осіннє
обсипає золотом курган.
Звідти я ловлю очима цятки,
що ось-ось розвіються, мов дим.
Сонце западає.
Ніч.
І крила згадки
голову черкають помахом своїм.
— Що це сталося з моїм широким краєм,
скільки в ньому миготить облич?!
І обабіч колом обступає
чорна армія.
А з нею віч-на-віч
я стою і гнусь під голосами,
що стинають головешки зор.
Звідусюди тягнеться руками
галасливий мільйоновий хор.
Застилає обрій темносиній
запальне змагання рук і рим.
І встає огнями Україна
крізь безсилий і далекий дим.
— Я щодня до Дуки на роботу
синіми обніжками ходжу...
— А до нашої „Мети“ приходять
розорать навік стару межу!
— Гірше злиднів заливає мозок
пригоршнями жовтий самогон.
— А комуну засипає осінь
тисячами виважених тонн!
— І кругом руїна у розбитих душах,
що під небом пусткою лежать...
— Ні, у наших лавах не знайти байдужих!
— Звідки ж ви взялися?
— З фабрик!
— Барикад...
— Нищаться мартени.
— Валяться заводи.
— Ні, це вашу думу оповив туман!
— Голубіють всюди радіоантени!
— Авто!
— Самольоти!
— Трактор!
— Дніпрельстан!

. . . .

І коли на обрій кинув я очима
і курган у далеч вирвався з-під ніг,
задзвеніла пісня в мене за плечима,
перемігши гомін голосів усіх —
про терпку країну чорної роботи,
про червону цеглу
і міцний таран,
і кругом двигтіло кроками голоти
сміливе й огнисте:
— Чуєш?
Дніпрельстан!..

І кудись у далеч цяткою полинув
згаслий, одгорілий і безсилий дим,
а кругом устала в небо Україна
синіми огнями, горном золотим.

ЧЕРВОНА АРМІЯ

НА СТОРОЖІ СОЦІЯЛІСТИЧНОГО БУДІВНИЦТВА

1 С. ПИЛИПЕНКО — Зброя у нас в руках
2 П. ЗАГОРУЙКО — У вогненному колі
3 О. ГАВРИЛЕНКО — На фронт прориву
4 Д. ГАЛУШКО — Завжди напоготові
5 П. КОНОНЕНКО — На тракторобуді
6 А. ПАТЯК — На великий палець
7 А. ПАНІВ — Ми стоїмо на варті дніпрельстанів
8 І. АНДРІЄНКО — На маневрах
9 О. ВЛИЗЬКО — Гарматний марш
10 М. ІРЧАН — Протокол
11 І. КУЗЬМЕНКО — Перший вихід
12 І. ДУБІНСЬКИЙ — Хутір з голубником

С. ПИЛИПЕНКО (ЛОЧАФ)

Зброя у нас в руках

Червоноармійська пісня

На рідних радянських просторах
Стучать молотки п'ятирічки:
Раз-два! Раз-два! Раз-два!
А там, за кордоном наш ворог
Не кинув злодійської звички:
Війна, сичить, нова...

Брати, пролетарство могутнє,
Працюйте упевнено, рідні:
Зброя у нас в руках.
Напружено-радісні будні,
Зникають у безвісті злидні —
І жах у них в очах.

У них, у буржуїв проклятих,
Гнобителів вільної праці,
Що все хотять собі.
Та ми, червонари завзяті,
Загата, що їм не пробраться,
Не знають, що робить.

Зростають бо лави відважних
І скоро мільйони повстануть —
Близький, близький кінець!
Неробам робітники скажуть:
Не бути вже золоту паном,
Всі трони геть внівець!

І щулиться боязко ворог,
Злосливі надії у мжичку,
Безсила голова...
На рідних радянських просторах
Стучать молотки п'ятирічки:
Раз-два! Раз-два! Раз-два!

Одеса 16/XII 30 р.

П. ЗАГОРУЙКО (ЛОЧАФ)

У вогненному колі

I

Коли стомлені цілоденним боєм червоноармійці Н-ського полку, нарешті відірвавшись од ворога, вступили до села Медведівки, там було вже повно. Стомленим бійцям прийшлося розміщатися в дворах під повітками, бо хати й клуні були зайняті бійцями інших частин. Вони лежали в найрізноманітніших позах, покриваючи своїм солодким хропінням метушню та шум.

Згасав осінній день і нечутно підкрадався волохатий вечір. І постаті червоноармійців, і чіткі окреслення будинків ніби танули, розпливаючись у сутінках присмерку. Темніло небо, вкриваючись пухнастою ковдрою хмар, що починали видушувати з себе дрібний холодний дощ.

І село, і мешканці села, і несподівані стомлені боями гості — затихали. Здавалося, що нічого особливого не сталося, коли не зважати на грізний гуркіт гармат, що чувся десь далеко зліва. Він ледве докочувався й настирливо потрясав час від часу сонну тишу, що мирно панувала навколо.

Микола Куриленко стояв на чатах у заставі, далеко за селом насторожено прислухався до сонної тиші. Вдивлявся в темряву, що з кожною хвилиною все більше тускла. Присідав, щоб краще розглянути химерні тіні, що маривами котилися промоклими полями. Але то була мара, яка виникала в стомленій сонній голові. Робив кілька кроків, струшував голову й тіні гинули, розпластавшись на чорній ріллі. Сон, що настирливо огортав чимсь м'яким голову, відлітав і свіжа бадьорість наливала пругке юнацьке тіло.

Зникала мара, поверталась свідома думка й починала чітко працювати. Переносився в думках у недалеке минуле. Поринав у спогади. Розгорталися вони, як

широке довге полотнище, вкрите гаслами та суворими лініями, що відзначали пройдене. Кожен життьовий крок, кожен етап було зафіксовано тут. Нічого не забуто, все враховано.

Ось червона лінія, що хоробливо то піднімається, то спадає вниз, до самого краю полотнища. Ніби безсила й засоромлена завмирає там маленькою цяткою. Трохи далі вона вже підняла голову, напружилась і приготувалась стрибнути переможно вгору. Стрибнула. Піднеслась високо, та не втрималась і знов почала спадати, борючись за кожний сантиметр. Ця лінія химерний створила визерунок. Як розгойдане, розхвильоване бурею море, пінистими гребенями в своєму нестримному льоті хвилює лінія, але під кінець підноситься на найвищу точку й уже не падає вниз, а вперто лізе все вище й вище.

— Розхристане, розбуркане село, доби реконструкції,— робить підсумок Микола й широко усміхається.

Якась ніжна теплінь розгортається по тілі й лоскотно стає в грудях. Хлюпнули нестримною навалою деталі боротьби. Станули тісним колом довкола й розповідають про завзяття.

На мить забувся де він, бо друзі, що з ними йшов плечима до плечей у ясну путь, повстали як живі. Вони привітливі й суворі. Вони брати й товариші, такі ласкаві, такі добрі, але й суворі судді, за помилки.

Знову зникає мара, лише голова ніби в тумані, млосно закрутилася. Це на одну мить. У слідуючу — суворий спокій опановує єством. Стирає з обличчя посмішку й воно робиться строгим. Рука міцніш стиснула зброю. Гострий зір впинається в темряву. Буравить її — бо ворог не спить.

— Хто йде?— Погрозливо бренить запитання; руки наливаються силою, виносячи вперед зброю.

У відповідь знайоме гасло. Це прийшла зміна. Тепер можна буде спочити. Хоч трохи заснути, щоб поновити сили й заспокоїти виснажене тіло. Але коли добрався до повітки, де вже хропли товариші, то скільки не намагався заснути, нічого не помагало. Сон уперто тікав і очі не скліплювались, а широко відкриті вдивлялися в темінь. Перевертався з боку на бік, заставляв себе, проте нічого не помагало.

А ніч пливла як повідь. Чорна і таємнича, ховаючи під своїми шатами й друзів і ворогів.

Надокучило перевертатися. Вийшов у двір і почав прислухатися. Гарматний гук затих, лише важкі кроки вартового, що ходив вулицею, нагадували, що не всі сплять. Свідчили вони, що напружена тиша не мертва, що вслухаються в неї вартові, оберігаючи сон бійців. Хотів було повернутися до повітки з надією заснути, та мусів зупинитись. Повернув голову на легкий шелест, який почувся між деревами за повіткою. Скам'яніло став, прислухаючись. Напружуючи зір, вдивлявся в чорну ніч. Стояв кілька хвилин, але шелест так само раптом затих, як і з'явився. Почулося, що хтось так само стежить за Миколою, як і Микола за тим невідомим.

— Може який червоноармієць вийшов, як і я,— подумав, і вже хотів було ступити, але знову ввесь напружився.

Між деревами майнула тінь і зникла. Микола присів, щоб краще роздивитися. Нічого не було видно. Похмурі дерева шелестіли по-осінньому своїм намоклим листям, тьмяно окреслюючи свої крони.

— Це не наш,— твердо вирішив Микола. На мить зупинився, роздумуючи, що йому робити. До голови знов нахлинули думки. В уяві знов постала бурхлива крива лінія, що графічно показувала скажену боротьбу в селі. Поволі думка ставала все більше й більше логічною. Уява доповнювала портрет ворога, що раптом виник у голові. Уривчасто, спочатку нескладними шматками, закружляло й потім поволі почало конкретизуватися, складаючись до купи.

Промайнули пожежі громадянської війни. Цей, що виник в уяві, породжений таємничим шелестом, одверто виступає із зброєю в руках. Одвертий опір зломлено.

Він закопується. Стріляє із-за рогу, крізь вікно із куцопала. Часи непу. Він піднімає голову. Гадюкою сичить. Але знову йому починають скручувати голову. Він борсається, кусається де тільки може. Б'ється в агонії. Іноді уникає від занесеного над ним удару й риє, риє, як кріт. Уперто, як шашіль, підточує.

— Це він. Він. Я його впізнав. Впізнав клясового ворога,— пошепки підтверджує свої думки Микола й рішучо робить крок уперед.

Обережно перелазить через тин, натикається на стовбур дерева, що здригається й обсипає його краплистим дощем. Вдивляється в темряву. Шукає того, що так раптово з'явився й зник, породивши шелест.

Нікого немає. Тиша навколо та непроглядна темрява. Але ось, переборюючи себе, хтось кахикнув. Не стримав лоскоту в горлянці, хоче прочистити її й глухо, закривши долонею рота, знову кашлянув. Після почувся здушений шепіт, вже другої людини, що заспокоювала.

— Їх двоє,— вирішив Микола й з більшою напруженістю почав вслухатися.

Обережно, як кішка, затаївши подих і простягнувши вперед руки, йшов на шепіт. Вирішив довідатися, хто це за люди, що так пізно зійшлися поговорити. Хотів виявити зміст їхньої балачки в таку пізню пору. Відчув, що замишляють вони щось недобре. В темряві трохи не наштовхнувся на тих, що шепотіли, але, вчасно відчувши їх близькість, зупинився. Вони принишкло замовкли й насторожились. За кілька хвилин один з них ніби просичав:

— Хтось підслуховує.

Знову нависла мовчанка, важка, напружена. Здавалося Миколі, що він чує, як б'ється йому серце. Навіть думка майнула було в голові:

— Коли б не почули.

Але ось знову один з них, вже спокійно, мовив:

— То здалося. Нікого немає,— і знову, понизивши голос, зашепотів: — Так знаєте де?

— Біля комунівських скирт.

— Добре.

— Сьогодні найзручніший час. Нехай іде з вогнем та димом. Не догадаються хто. Подумають, що підчас бою.

— Ракетою чи набоєм?

— Авжеж.

— Обмолотимо,— видавив один з себе, скрипуче й злісно.

— Обмолотимо,— луною відгукнувся другий.

— Хто вони? Що вони замишляють,— намагався розгадати зміст розмови Микола.— Про які скирти йде розмова? — і зараз же вирішив.— Просиджу до кінця. Виявлю.

Тимчасом постаті, ніби казкові привиди, розплививлись, розтанули й зникли. Шугнули тихо за ріг повітки й заховалися.

II

Ось тільки що почали скліплюватися очі й солодкий сон огортати втомлене тіло, як сурми призивний клич, сполохнувши тишу ночі, уїдливо затурчав над вухом.

— Вставай! Тривога!

Розлітався сон, тікаючи кудись у безвість: його заступала бадьорість, пругка та незламна воля.

— Тривога! — котилося селом, від двора до двора, де розташовані червоні бійці. На льоту підхоплювалося це слово, усвідомлювалось, але не родило паніки, лише організовувало й сковувало ще більшою колективною свідомістю, як проявом найвищої клясової гідности.

Розміреними рухами, спокійно брали зброю, готову кожну мить смертельно влучити того, хто потривожить мирне будівництво країни.

Мовчки, без зайвих слів, ладналися червоноармійці в ряди, виходили на вулицю й чекали наказу. На краю села прогриміли колесами батареї, зникаючи в полях, і знову тиша. Напружена, мовчазна, як глуха ніч пізньої осени. Та враз вона сполохано метнулася, розкраяна вогненним блиском. Ніби розпростер хтось великі крила, махнув ними й знову склав до купи. Це було несподівано й раптово. За блиском, через мить здригнулося вогке повітря й оглушливий вибух потряс тишу. Вона рвонулася пошматована й забилася ніби в агонії.

І темінь ночі й тиша зникли. Раз-пораз відблиски від пострілів краяли ніч і громи вибухів полонили все більше й більше простір. Вони з кожною хвилиною частішали, аж поки не злились у безперервний гук канонади.

Микола Куриленко стояв у другому шерезі й був під враженням недавньої пригоди. Обмірковував, як бути? Що треба зробити, щоб довести справу до кінця. Думка уперто зупинилася на одному й уїдливо дошкуляла.

— Треба попередити... Треба запобігти. Але що попередити, чому запобігти — не міг собі дати ради. Підсвідомо відчував щось недобре, що мало статися, та не знав, з якого кінця почати. Зразу думка була: розказати про все командирові, але відкинув її геть, бо боявся, щоб той не посміявся над ним, над його вигаданими страхами. Нарешті наважився й ступив кілька кроків, вийшовши з шерегу.

— Товаришу командире!

— Я вас слухаю! — Повернувся усім корпусом командир сотні.

— У мене є до вас справа.

— Кажіть.

— Я хотів би так... — зам'явся Микола й розсердився сам на себе. — Що я з себе дурника строю, вилаяв він себе. Вже пошкодував було, що звернувся до командира, але останній вивів його з неприємного становища.

— Добре, ходіть до мене.

Червоноармієць наблизився до командира й уже вдвох стали осторонь від сотні.

— Ну, що ж там у вас таке?

Микола з хвилину помовчав, збираючись з думками. Нарешті схвильовано заговорив:

— Я недавно підслухав розмову. Якісь двоє невідомих змовлялися про щось недобре. Щось вони зробити хотять.

Командир сотні, нічого не розуміючи, дивився на червоноармійця Куриленка.

— Так у чому ж справа? Що саме вони хотіли зробити? І чому ви їх не затримали?

— Затримати?!. Вони раптом зникли. Не мав змоги. — Ніяковіючи відповів Микола й зразу ж подумав:

— А дійсно дурницю я зробив. Можна було затримати. Треба було зразу діяти, а тепер лови вітра в полі. Де їх шукати? Одне місце, це комунівські скирти. Хібащо піти туди й ждати. Але де ж їх шукати?

Командир сотні хотів було повернутися, щоб піти на своє місце, але Микола зупинив його.

— Товаришу командире, дозвольте мені виправити помилку.

— Яку помилку? Ти, товаришок, очевидно, дуже стомлений. Нічого, прийде час, відпочинемо. Йди на своє місце, — тепло промовив і хотів було йти.

— Я не стомлений. Дозвольте мені відлучитися на деякий час від сотні.

Командир знизав плечима, нічого не розуміючи. Глянув на обличчя Миколи, що було освітлене на той момент відблиском пострілу, подумав:

— Гарний хлопець, упертий в учобі, ударник. Може й справді щонебудь побачив підозріле. А може від перевтоми. — З хвилину мовчав, вирішуючи як бути.

— Ну що ж, добре, йди. Тільки дивись, щоб під ранок був уже в сотні. Коли тобі справді пощастить щонебудь викрити, вважатиму твою роботу за розвідку.

Залишившись сам, Микола почав думати над тим, з чого йому почати. Куди вдаритися? Де шукати кінців? Ступив кілька кроків, простуючи до першої хати, що була недалечко від того місця, де стояла сотня. В хаті тьмяно блимав світ, що пробивався крізь вікна, лягаючи світлими плямами на мокрій землі. Кілька хвилин постояв під дверима, збираючи до купи розгублені думки, а потім, твердо вирішивши щось, рішуче взявся за клямку. В хаті було повно соломи на долівці. Це свідчило, що тут недавно були червоноармійці, які спочивали. Господар хати, середніх років людина, сидів біля столу й переглядав якісь книжки, старанно складаючи їх на купку. На долівці покотом спало четверо дітей, розкинувшись зі сну. Коли Микола переступив поріг, господар підвів голову й глянув на нього, привітно усміхаючись.

— Може до ранку залишитесь? Добре було б перепочити кілька годин. Набралися б більше сили.

Підвівся з лави й ближче підійшов до Миколи, придивляючись до його обличчя.

— Та ви в нас не ночували?

— Ні, я не у вас ночував — я до вас справу маю. Хочу про дещо розпитати.

— Так сідайте. Бо я оце проводив гостей, вибився зі сну й переглядаю книжечки, що мені залишив їх для нашої комуни ваш начальник клюбу.

— А ви член комуни? — похапцем запитав господаря Микола.

— Член. Навіть членом правління вже другий рік.

— Мені й треба когонебудь з вашої комуни. Маю до вас діло.

Микола сів на лаві й, затиснувши між колінами рушницю, замовк. Збирався з думками. Не знав, як почати. Знову опанували сумніви. Чи не помилився він часом, запідозрюючи щось непевне, підслухавши випадково кілька незв'язних слів.

Господар хати сидів поруч і вичікуючи дивився на молодого червоноармійця, що заклопотано хмурив обличчя, з якого ще не зійшла позолота степових вітрів та гарячих соняшних поцілунків. Впізнавав у ньому нового робітника землі, який однаково дбає за свій степовий колгосп, як і за комуну зеленої Волині.

— Я недавно, кілька годин тому, підслухав розмову якихось двох невідомих осіб,— повільно почав Микола.— Мені здається, вони щось недобре замишляють проти вашої комуни. Вони хотять щось зробити зле й вину скласти на нас, на Червону армію.

— Хто ж вони?

— Не знаю,— підвів голову Микола.— Не міг встановити. Але що вони вороги, я чомусь у цьому твердо переконаний. Скажіть, у вашій комуні скирти є?

— Є, скирти необмолоченого хліба. Комуна не вспіла обмолотитися, бо перешкодили дощі. Вичікуємо погоди. Коли випогодиться, приступимо до молотьби.

— Куркулі в цьому селі є, чи ні?

Господар підвівся з лави, усміхаючись. Зробив по хаті кілька кроків і близько підійшов до Миколи.

— А як ви думаєте, товаришу: є чи немає? Звичайно, що є. Ви не забудьте, що ми живемо в прикордонній смузі. Майте собі на увазі, що наша Волинь дуже відстала. Наша волинська біднота й до цього часу ще не зовсім усвідомила собі, що треба зорганізовуватись у сози, колективи, комуни, щоб полегшити свою бідняцьку долю. Сидить, копається на своєму клаптеві землі й під'юджуваний куркулем, ворогує на комуну. Після весняної суцільної колективізації — розбіглися. Куркульня загітувала. Сміялися з нас. Проходу комунарам не давали. Шкоду робили нам. Дивись, то випасуть, столочать у полі, то садок обтрусять. Худобу калічили, а куркулі тільки руки потирають. Радіють та сміються з нас. Тепер уже легше стало. Деякі, навіть найвідсталіші бідняки, побачили, що з нашої комуни таки толк буде. Знову почали поступати заяви. Середняк тягнеться за нами. Куркуль бачить, що йому приходить край, мститься. Всіма силами намагається перешкодити нам.

Господар замовк, зупинившись серед хати. Навколо мовчанка. Лише злегка брязчали шибки вікон від пострілів, що починали частішати з кожною хвилиною. Відблиски від вибухів гармат заливали коротким світлом хату, ніби далекі блискавиці.

Микола підвівся з лави й, оправляючи ремінь, підійшов до господаря.

— Біля ваших скирт хтонебудь є чи немає?

— А для чого?— не розуміючи, здивовано запитав господар.

— Як для чого? Вартувати.

— Ні. Ніхто їх не вартує.

— Так давайте пройдемось до них. Перевіримо, бо ті, що говорили, здається мені, хотять знищити ваш хліб. Розумієте?

Господар хвилюючись підійшов до червоноармійця й рвучко стиснув його за плече.

— Звідки ви знаєте? Хто вам казав про це?

— Я думаю. Мені здається...

Комунар і червоноармієць хутко вийшли з хати й, не помічаючи метушні на вулиці, попростували до голови комуни, що жив край села. Через деякий час три постаті пірнули в темряву ночі, простуючи в поле до чорних великих куп, що ледве окреслювались.

III

Край села Медведівки похилені дві халупи. Обдерті, обшарпані, із трухлявими стріхами. Колись жили тут пастухи. Пасли громадську череду та боролися із злиднями, що обсіли їх з усіх боків. Давно немає в цих хатах пастухів. Давно вже не пасуть вони громадської череди. Комунарами вони завзятими стали. Переселилися ближче до комуни, а в хатах облуплених громада поселила куркулів після розкуркулення. Якось сталося так, що не вислали їх зовсім із села. Залишили, відібравши їхнє майно. Проте куркулі своєї вовчої звички не кидають. Гарчать як ті скажені собаки, та де тільки можна кусаються. Ось і зараз зібралися сусіди й темної ночі раду радять. Сидять над столом у темній хаті й шепотять принишкло. Здушений шепіт іноді проривається в підвищений голос. Але зразу ж опам'ятавшись беруть себе до рук і знову шепочуться, прихиливши голову до голови. Притихли зовсім. Кілька хвилин посиділи мовчки й ніби за командою глянули у вікно.

— Пора збиратися.

— Пора,— луною відгукнувся другий і встав з лави. Підійшов до мисника й почав там чогось шукати. Довго копався, шарудів якимсь лахміттям та стукав бляшанками. Через деякий час почулося булькання та різкий пах гасу.

Людина, що вовтузилася біля мисника, чхнула й сердито сплюнула.

— Готово. Ходімо.

Рипнули двері й дві постаті, злодійкувато ступаючи, безшумно посунули поза городами до ярка. Схильці йшли, ніби плазували, й у кожного з них кипіла злість. Лютувала, аж розпирала груди. Злість проти комуни, що вигнала їх з великих та світлих хат тесових. Що землю відібрала. Що загнала їх у хати похилені. Відібрали вічні наймити, злидні, голота. Колись на все село хазяями були. — Злодії ярами прокрадалися, щоб помститися.

Де тільки могли, там і шкодили, а тепер якраз підходящий момент наробити комуні лиха й звернути на Червону армію. Нехай знає голота. Нехай не цілуються та не носяться з своєю змичкою з Червоною армією. Коли побачать, що сталося та через кого, то проводитимуть тоді добрим словом.

Йшли й прислухалися до гуркоту гарматних вибухів, що частішали. Починало гриміти з усіх боків. Десь далеко на обрії спалахнула ракета й піднеслася високо вгору, освітлюючи білим світлом почорнілі поля. За нею друга, третя. Півколом зметнулися вгору й зробилося видно, ніби вдень. Постаті заклякло зупинилися, присідаючи.

— Коли б хоч не запримітив хто.

— Нічого. Тепер у них колотнеча, подумають, що це свої.

І знову шугнули вперед, прискорюючи крок. Вже видно було чорні купи скирт, що вимальовувалися на темному обрії. Іноді освітлювались вони блідим світлом ракет: тоді чітко видно було їхні солом'яні боки.

Ще кілька кроків: скирти. Захекано зупинилися, обпершись об гузирі снопів, зрошених мжичкою. Стояли мовчки, відсапуючись і прислухаючись. Потім тихо обійшли навколо одної скирти.

— Нікого немає,— обізвався один.

— Здається.

Мовчали, прислухаючись до виру бою, що розгорався навколо. До гарматних вибухів прилучилася тріскотнява рушниць та кулеметів. Ніби кипіло все у велетенському казані. Блиски ракет частішали. Вогнева лінія ширшала, оточувала тісним колом село й наближалася ближче й ближче. Боротьба була завзята.

— Може пора, а то ще й сюди надійдуть.

— Можна починати.

Нагнулися й почали розгрібати снопи. З люттю висмикували їх із скирти. Топтали необмолочені колоски пшениці, що шаруділи під ногами. Один витягнув з-під поли ганчірку, що засмерділа гасом: сунув її під скирту.

— Давай вогню!

Другий присів окарач: черкнув сірника. Вогонь освітив його обличчя, поросле густою кудлатою, бородою, й колихнувшись згас.

— А чорти б тебе забрали,— вилаявся він і похапцем почав витягати з коробки другого сірника.

— Заступіть вітер, а то дме.

Перший розставив поли свитки й низько нахилився. Знову черкнув сірник і тепер зайнявся рівним полум'ям. Полум'я хитнулося довгим язиком і лизнуло промочену гасом ганчірку. Мить — і ганчірка задиміла й фиркнула вогнем.

Постаті здригнулися й випросталися.

— Тепер поїдять хліба з наших ланів.

— Подавляться, — хіхікнув другий.

Обоє дивилися, як розгорався вогонь, пожираючи солому.

Враз стало видно як удень. Сотні ракет вп'ялися в чорну ніч, відсунувши темряву, ніби велетенську завісу, далеко за обрій. З усіх боків оскаженіло піднялася стрілянина. Близько зачулися кроки. Хтось захекано, важко біг до стіжків.

Постаті обернулися й остовпіли. Паралізувалися ноги, хоч думка уперто крутилася на одному:

— Тікати...

Щось перешкоджало ворухнутися. Тіло зробилося важким, ніби наллялося оливом. Лише неясна, надійна думка ворушилася в голові:

— А може... Може не помітять.

Ті, що бігли, враз вилинули з темряви й на мить зупинилися [перед постатями, що остовпіло стояли перед скиртою, яка розгоралася все більше й більше.

Їх було троє: голова комуни, його заступник та червоноармієць.

Вони кинулися на тих, що стояли.

— Ось вони. Тримай їх!

— Гаси!

Загукали разом.

Постаті тільки тепер опам'яталися й зрушили було з місця. Загнаними вовками хижо глянули навколо, вибираючи місце, куди тікати. Були оточені з усіх боків. З боків, спереду, тими, що так несподівано вилинули з темряви. Позаду була скирта. Куди тікати? Куди кинутись? Єдиний вихід оборонятися. І напруживши м'язи, приготувалися було скочити разом, зім'яти, збити з ніг тих, що прибігли, щоб

пробити собі шлях. Мить напруженого чекання. Ось зараз кинуться й зникнуть у темряві, як привиди. Але м'язи починають м'якшати, в голові туман і стає холодно. Так холодно, що зуб на зуб не попадає. Цокотить, хоч ззаду починає припікати. Ноги підкошуються й от-от не витримають тіла, що готове впасти.

Перед очима цівка ґвинтівки з довгим гранчастим багнетом, на кінці якого відблиск пожарища. Грізно наставився й не ворухнеться. От-от вибухне вогнем і прошиє наскрізь.

— Ні з місця! Руки вгору! — Спокійний, але грізний голос Миколи заставив глитаїв піднести догори тремтливі руки.

А в самого думка в голові.

— Набої ж у мене сліпі. Коли б хоч не догадалися гади. Коли хто рушить з місця, баґнетом гада, як вужа,— вирішив він.

— Гасіть. Гасіть скирту! — загукав він до комунарів, не спускаючи очей з глитаїв.

Комунари розгублено затопталися на місці. Потім зірвалися з місця й безпорадно заметушилися. Не знали, що робити, з чого починати. Наближалися до вогню, що вже буяв переможно. Поблизу не було ні води, нічого, щоб можна було залити вогонь. Стали безпомічні й широко відкритими очима з жахом дивилися, як гине хліб комуни. Дивилися, як на їхніх очах гине велетенська праця кількадесятьох людей, що не покладаючи рук працювали, щоб зібрати хліб, що зараз гине.

Згорить. Пропаде. Піде з димом, а потім знову біда. Знову роби. Переконуй других, щоб не покладали рук, щоб вірили й не кидали комуни. А глитай, ворог радітиме, що голота ще на зайвий рік залишиться біля розбитого корита.

У розпачі комунари повернули голови й глянули на Миколу, шукаючи поради. Ніби питали: — Що робити?..

— Свитками. Скидайте свитки та затушковуйте вогонь, — відповів він на німе запитання комунарів, не зводячи очей з глитаїв.

Вони похапцем скинули свитки й кинулись до вогню. Кинули їх на нього, але це не допомогло. Вогонь охопив уже велику площу й дві свитки нічого не могли помогти. Комунари, притушивши вогонь своїми свитками в одному місці, кидалися в друге, але вогонь знову схоплювався й починав палати ще з більшою силою.

— Що ж робити.— До болю в пальцях стискаючи ґвинтівку, думав Микола.— Невже пропаде? Невже згорить? — і пригадалася йому його степова комуна, з якої він пішов до Червоної армії. Пригадалося, як куркулі одного разу спалили коровню, в якій згоріло щось тридцять корів. Лють охопила. Ледве стримав себе, щоб не проштрикнути багнетом когонебудь з тих, що стояли з піднесеними вгору руками.

— Коли б хоч замітили наші та прислали когонебудь з резерву, щоб погасити вогонь.— В розпачі подумав. Раптом обличчя йому посвітлішало. Зметнулися вгору брови й якесь рішення намалювалося на обличчі:

— Гасіть, гади собачі! — крикнув він. Глитаї здригнулися й злякано рвонулися, але побачивши, що червоноармієць підходить до них ближче, заклякли на місці.

Ота надія, що тішить людину навіть перед лицем неминучого, родила в них думку.

— Хай потім, аби не зараз. Може якось викрутимось.

І тому вони ждали наказу. Готові були зробити все, лише б відтягнути смерть...

— Скидайте свитки й гасіть! — знову вигукнув Микола.

Глитаї зрозуміли. Рвучко скинули свитки й кинулися до вогню. Гарячково затушковуючи його, обпікаючи руки. Забули про все. Лише думка одна крутилася, яка заставляла їх раз по разу боязко озиратися.

— Коли б не вистрелив у спину. Може якраз пощастить потім якнебудь одбрехатись. Життя, життя треба захистити, а буде життя, можна буде продовжувати боротьбу. Ще раз спробувати.

Комунари, що вибились було з сил, побачивши несподівану підмогу, ще з більшим завзяттям накинулись на вогонь. Спочатку здивовано глянули було на своїх ворогів, але думати було ніколи. Треба було спасати хліб.

Від надлюдських зусиль вогонь почав було вщухати. Здавалося, що от-от згасне зовсім, але проривався, загрожуючи знову. Здавалося, що кінця не видно оцій боротьбі людей з вогненною стихією. Обпечені, ошмалені, вибивалися з сил. Ледве трималися на ногах. Боротьба була нерівна. Вогонь перемагав. Ще хвилину й попадають ті, що борються з вогнем. Упадуть знеможені, а вогонь переможно буятиме, пожираючи хліб, щиро обіллятий потом.

Рухи комунарів робляться повільнішими. Закрадається розпач, зневір'я в свої сили. Ще мить одну й упадуть знеможені. Але знову наплив нової енергії підносить їх як на крилах. Породжується сила. Росте віра в перемогу, бо вже чуються спішні кроки тих, що спішать на допомогу. Кроки ближче, ближче. Ось уже у відблиску вогню вималювалося кілька сірих постатів червоноармійців, що бігом поспішають до пожарища. Виринають з темряви один за одним — рішучі, організовані.

Микола з полегшенням зідхнув. Повернувся, шукаючи поглядом командира. Якось сталося так, що зразу їхні погляди зустрілись. Це був командир його сотні. Побачивши свого червоноармійця, що стояв з ґвинтівкою напоготові, та чотирьох чоловіка, що кидалися на вогонь, він на мить здивовано зупинився. Але зразу ж здогад майнув у його голові. Хутко розстібнув кобур і вихопив револьвера:

— Ви заарештовані, — підбигши до тих, що гасили вогонь, вигукнув він.

Глитаї злякано затрусилися. Комунари ж, нічого не розуміючи, стояли на місці й ніяково поглядали то на командира, то на Миколу.

— Товариш Савостіков і товариш Швець — скомандував командир сотні, — охороняйте їх, — давав він похапцем розпорядження.

Микола хотів було дати пояснення, але командир метушився.

— Витягнуть з чохлів лопати! — Кричав він таким голосом, ніби знаходився на вогневій лінії.

— Закидать вогонь землею!

Десятки піхотинських лопаток копирнули землю. Здавалося, що земля від якогось велетенського напору безперервно вилітала з темряви й летіла на вогонь, що починав пригасати й диміти.

Прикладаючи усіх зусиль, червоноармійці копали землю й кидали її перед себе. Рухи частішали. Без гомону, зайвих слів, вели організований наступ на стихію.

Ще трохи, ще одну мить — і вогонь згас зовсім. Навколо стало темно. Їдкий дим та пригасле згарище смерділо й виїдало очі.

Командир сотні підійшов до Куриленка й, показуючи на заарештованих, запитав:

— Це палії?

— Не всі, товаришу командире. Палії он ті двоє, — показав він на глитаїв, — а ті комунари. Свої.

— Гаразд, одведеш їх до штабу полку. Здаси, розкажеш про все й повертайся в сотню. — Підійшов ближче й, простягаючи руку, з щирістю мовив: — Ти своє завдання виконав. Розвідка твоя вдала.

— Товаришу командире першої чоти! Виділити трьох червоноармійців для охорони скирт! — звернувся він до чотового.

— Єсть, товаришу командире сотні!

— Сотня, ладнайсь!

Забрязчала зброя й стало тихо.

— Кроком руш!

Чітко вдарив одностайний крок по мокрій землі і в темряві попливли коливаючись багнети.

Сотня поверталася в резерв, чекати нового наказу, щоб кинутися на вогневу лінію вирішувати складну боєву задачу, як прорватись з вогневого кола, бо це ж було на маневрах.

Січень 1931 р.
м. Харків

О. ГАВРИЛЕНКО (ЛОЧАФ)

На фронт прориву

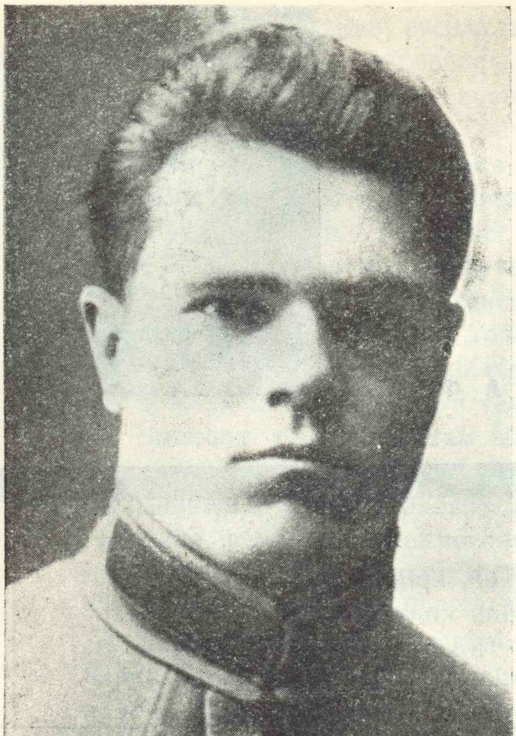
Відгуком брязнули
кроки
на вулиці.
Завзяттям шереги
— спів
молодить.
Вітер нам в щоки
привітно
так тулиться,
Він у Донбас нас
прийшов
проводить.
Кроком так твердо
ступає колона.
Іскристо зірки —
на чолах горять.
Шефи в шерегах
старшин червоних —
На фронт з прапорами
прийшли виряжать.

●

Я вже на фронті —
капле за комір.
Підмокла з брезенту
спецовка — цупка.
Я вкурений чорний
як курного колір,
А кайло так лунко
у лаву лупа.
Приліг підобгавши
коліна під себе.
Присох до стелі . .
ой, кріпка яка!
Міцніш колупну!
Підважу від стелі,
Скину сорочку.
Хряскіт завалу
мене не зляка.

●

Підпори, підпори
повз мене,
Підперли шильовками
трїснутий глей.
Шелест струмків . . .
як в паркові клени . .
Ну, ще раз желонгою . . .
Аггей!
Там встигай вигрібати
вугіль.
Мотори,
Тягніть скоріше
санки.
Я битиму в лаву,
поки вруби
На зміну кайлам
не приставлять.
— „Що ж ви поможете?
Вас так мало . . .
Приїхали нюхати порох.
Вам не страшно, що придушить
в завалі? . . “
Відповідь — Геть! з дороги!
З такими словами ворог.
І сотню тонн видаєм „на гора“ —
Наша норма за зміну.
Хоч бригада ще молода,
А проривові голову зірве!

Д. ГАЛУШКО (ЛОЧАФ)

Завжди напоготові

Тихий вітрець, наче потай, ледве колихає важкий колос рясних колгоспівських нив.

Хліб у зріст людини чарівно хвилюється, ховає від ока людського м'яку землю, залиту безмежним морем жовтозеленого жита. Наляже вітрець — роз'бє хвилі й на вузенькому схованому шляху виринають кілька гострих багнетів та новеньких кашкетів з червоними зірками. Зупиниться вітрець, випростаються пшениці, жита й знов ховають десяток червоноармійців - розвідувачів першого полку першої сотні.

Розвідувачі прямують до села Іванівки. Їхнє завдання — розвідати підступи до села, розвідати „ворожі" сили й повідомити про це командира сотні. Їхнє завдання виконати розвідку так, щоб ніхто їх не помітив. Тому вони вибрали шлях поміж високими житами колгоспівських нив.

●

Вже два місяці, як полк у таборах. Сотні білих наметів стали на узліссі, поглядаючи на Дніпро. День - у - день ідуть важкі літні навчання, до яких швидко звикають бійці. Всі балочки, кущики на десять верстов біля таборів вивчили червоноармійці, а тому вперше тактичне навчання з соцзмагання між сотнями полк проводив за сорок верстов від таборів.

Умови соцзмагання обговорили по ротах, чотах та роях. У кожнім з цих підрозділів доповняли умови численними пропозиціями. Перша сотня внесла три цінні пропозиції. Піднесення роботи розвідувачів, усім червоноармійцям придбати зубні щітки, порошок та мило, пожвавити шефську роботу.

Прийняту на полкових зборах умову надруковано й у кожнім наметі привішано на кілочку.

Щоранку о 5 годині біля Дніпра на узліссі чутно звуки сурми, вони поволі пливуть по ряснім гіллі дубів, вони дістаються наметів і будять червоноармійців. „Вставай, вставай“ — кличе сурма. І, почувши ці звуки, намети починають ворушитися від рухів та метушні. Через дві хвилинки червоноармієць одягнений, поправив ліжко, виліз з намета й чекає командирової команди.

Того ранку перед довгою смугою вишикуваних бійців прочитали наказ командира полку: „Здійснюючи змагання між сотнями, призначаю заняття на наступ та захист. Чотири сотні захищатимуть село Іванівку, а чотири сотні повинні вести наступ і захопити її“.

І розпочалось... Командири розробляли пляни наступу та оборони, молодші командири забезпечували всім потрібним бійців, а червоноармійці чистили зброю та ладнали знаряддя. Ввесь день пройшов у підготові до походу. Стомились і бійці й командири. Здавалося, щойно прийде вечір, повіє прохолодою ліс, усі заснуть мертвим сном.

Вийшло інакше. Скупавшись у Дніпрі, повечерявши, ввесь полк вийшов на майдан серед табору. Тут на розчищеному від дерев місці розташовано клюб, бібліотеку, чайню. Майдан розмежовано рівними доріжками, присипаними білим піском. На майдані розбито три п'ятикутні клюмби з пахощами нічної фіялки.

На доріжках розставлено стільці — ослони. Пахощі трішки дурманять голову, примушують сідати на стільці й відпочивати. Але відпочинок не йде. Чутно ніжні звуки гармошки, дзеленчить бубон, і всі присутні влаштовуються навколо гармоніста.

Завтра змагання на учобу, сьогодні на танки, пісні. Довго, до 10 години лунає веселий, бадьорий гомін, сміх у таборах. Чорні дуби зливаються з нічною темінню, невгамовний соловейко розпочав свою пісню і, старий дідусь Дніпро мовчазно несе свої води в далеке море. А червоноармійці, після важкого дня праці й веселого вечірнього відпочинку, міцно спали в наметах, захованих рясним гіллям дубів.

Полк довгою стрічкою рушав з лісу. Стрункі батальйони, сотні, чоти та рої нога в ногу виходили в похід. Оркестра розкидала бадьорі звуки маршу, кожна сотня вихвалялася своїми піснями. В соцзмаганні був пункт „на найкращу бойову пісню“. І сотенні заспівувачі й уся сотня старанно це виконували. Пісня полегшує ходу, вона сковує сотні людей...

Йдемо вперед, віки за нами,
Червоний прапор угорі
І голубими берегами
Комуна сяє в далині.
Йдемо вперед, наш рідний край,
За революцію вперед рушай!

Сорокверстовий денний похід. Жарка погода надзвичайно втомила червоноармійців. Зупинились у селі, навколо кухонь. Клубками вирвалась біла пара й запаморочливі пахощі свіжого обіду. Дехто вмився. Дехто чекав, щоб одержати їжу в брудному. Аби скоріш.

Комсомолець Василь Ратичка зі своїм другом Петром Холодним на завдання політкерівника розпитали селянських хлопців про стан села. Кого в селі більше: бідноти чи заможних, чи є комсомольський осередок. Надибали одного комсомольця й наказали йому, щоб усю сільську молодь зібрати на вечір до червоноармійців: буде мітинґ, кіно й танки.

Але останнє — даремно. Не встигли червоноармійці одержати в казаночки смачну їжу, як майже ціле село було на майдані. І брудні дітлахи й дядьки й чепурливі дівчата в біленьких хустках...

Комісар полку говорив з дядьками, а в іншім кінці з'явився гармоніст і червоноармійські чоботи та босі ноги дівчат утоптували землю.

●

Другого дня розпочалась „війна". Поділені на білих та червоних роти виконували наказ. Половина заздалегідь зайняла село Іванівку, а половина розпочала наступ. Десять розвідувачів першої сотні, що серед них був Ратичка й Холодний, ховаючись у високі жита, вели розвідку.

Старший у десятку, зупинивши товаришів, говорить їм: „Я вирішив послати в село кількох розвідувачів, щоб роздивились розташовання червоних". Справа це дуже важка, але нам треба таки дізнатися й повідомити командира. При бажанні можна виконати. Ось дивіться мапу, по цій балочці й треба пробратись до села.

— Хто, товариші, згоден піти добровільно?

— Я, я, я, я,— почулось з усіх боків.

— Та не всі ж, товариші. Треба лише трьох. Підуть Ратичка, Холодний та Соломка. Ви завдання чули, повертатись куди — знаєте? Ну, а решта — від вашої спритности. Заґавитесь — попадете в полон червоним і пропала наша справа. Дивіться. Ну, йдіть.

●

Високий Ратичка, низенький, зарослий бородою Холодний і сердитий Соломка йдуть межами в напрямі до балки.

— Тепер доведеться тобі, Ратичко, згинатись удвоє. Колгоспівські ниви кінчаються,— говорить Холодний.

— А Соломка ж іще вчора говорив, що в селян хліба кращі, ніж у колективах,— ехидно промовив Ратичка.

— Казав і буду казати,— бубонів Соломка, не знаючи чим відбиватись од влучних слів комсомольця.

— Кажи, друже, хоч до смерти, а покищо згинайся в три погибелі й лізь,— до речі заявив старший трійки Холодний і перший поліз у злиденну пшеничку селянського наділу.

За кілька хвилин розвідувачі наблизились до глибокої балки, з якої ввесь час за ними пильнувала висока рясна верба. З балки дмухнув вітрець — і до червоноармійців долетіли слова сумної пісні:

> Нема гірш нікому, як тій сиротині:
> Ніхто не пригорне при лихій годині...

виводило кілька хрипких жіночих і чоловічих голосів.

●

Холодний зупиняє товаришів, на мить замислюється. Ратичка уважно дивиться навкруги, а Соломка випростує пляшку й сам до себе:

— У балці повинна бути криниця; піду води нажлукчусь. А то пити дуже хочеться,— і, обганяючи товаришів, збирається йти до балки.

— Почекайте, тов. Соломко,— наказує Холодний.— А може — в балці розвідка червоних. А може вода „отруєна". На війні хіба так би ворог і покинув неотруєну криницю? А ви, тов. Ратичко, пролізьте до балки й дізнайтеся, що то за люди. Але не витикайтеся з пшениці. Придивіться на вербу. Може там розвідувач сидить.

Ратичка хутко поліз уперед і незабаром повернувся.

— На вербі нікого немає, а співають п'яні старці,— доповів Ратичка.

— Зоставайтесь тут,— наказав Холодний, а сам поліз до балки. Хвилин через десять повернувшись до товаришів, наказав їм лізти за собою.

З краю межі видно було всю балку. Перед самою межею сидів напівроздягнений старець з купою одягу біля себе. Побачивши червоноармійців, він підвівся й хитаючись, мов високий буркун, ішов до них.

Щоб старець не побачив усіх червоноармійців, Холодний крикнув йому:

— Сиди, діду, там.

Вирвавши з бльокноту аркуш, Холодний написав командирові: „До глибокої балки ворога не знайдено. Рушаю на село. Через півтори години буду на хуторі, де ви наказали бачити вас“.

— Нате ж, Соломко, і швиденько несіть командирові. Знаєте кудою йти?

— Та знаю, але мені пити хочеться.

— Треба було набрати води в пляшку, а ви лежень. Ідіть, у балку йти не можна.

Похнюпивши голову, Соломко пішов з писулькою в шапці, шкодуючи, що вранці не виконав наказу, не пішов набрати води в пляшку.

●

— Я пообіцяв старому дістати в селі півкварти. За це він дає мені свій одяг та хлопчика старчовода. От я так хочу пробратись на село, говорить Холодний Ратичці.

— Діду. А де хлопчик? — звернувся він до старого.

— Прийде, прийде. Коли я йому наказав, він прийде. Я його послав би одного, але боюсь. Вип'є горілку. Але ви не повинні мене обдурити. Ось і він чимчикує.

Від колодязя йшло обірване старча з двома ціпками й торбинками.

Холодний скинув чоботи, кашкета, штани й оддав усе це Ратичці, а сам в один момент узяв пошматовані старцеві штани, макентош та валянки, намостивши в один із них трави, щоб кульгати. Одягши солом'яного бриля, повісив торбу за плечима. Запилене пилюгою обличчя пропорошив борошном, що його із жменю знайшлось у торбині.

— Ну, ходім, малий, — і Холодний покульгав...

●

Чверть години ходи й присипаний порохнею шлях ховався в щілину між акаціями та берестками. Село обкопане глибоким рівчаком, у якому розташувались „червоні“. З направленими у степ цівками стояли кулемети, а біля них знайомі кулеметники другої сотні.

Кульгаючи старчоводом, Холодний без затримки увійшов у село й попрямував до першої хати, де попросив кухоль води.

Потім, в центр села, де побачив розташовані гармати, кухні та санітарні візки „червоних“. Зайшов у крамницю й купив дещо для старця.

Сівши в затишку біля одного паркану, Холодний думав, як краще вийти з села.

— Дядю! А чому ти не купив горілки? — перебило старча.

— Гарні й без неї, — відповів червоноармієць.

— Ну, дай мені гривеника, я куплю цукерок.

— На.

●

А другого дня на многолюдних зборах червоноармійців та командирів командир полку розповів про минулі заняття. Він сказав і про розвідку.

— Дивіться, тов. Холодний, щоб ви і в майбутню, справжню війну так прокрадались до ворожого стану.

— Та я завжди готов! — промовив червоноармієць.

КОНОНЕНКО ПАВЛО (Лочаф)

На Тракторобуді

I

Тут вітер був степам за побратима
Крутив курай, ланами порох гнав
А ось тепер —
Над риштованнями крутими
Новітнє місто, груди випина
Довкола пісня індустрії лине
Зростають велетні — цехи
Підкладучи цеглину до цеглини —
По більшовицькому
Нестримно і невпинно
До комунізму
кладемо
шляхи...

II

Розплавлено цемент і алябастр,
Все вище в гору пнеться
риштовання
І переконливо і звитяжно
кожен майстр
Стримить в соціялістичне
будування.

На риштованні ходять теслярі
Вицокують (аж вабить) молотками
Внизу дивізія копає велет - рів
Щоб в цій, бетоном скованій норі
Провести нерви між станками.

III

Безусий технік, давши вказівки
Відзначив крейдою ділянку для роботи
І по - ударному взялися за лопатки
(Бо це - ж ударної дивізії полки)
Що не шкодують ні крови, ні поту.
Синіє світ, немов ультрамарин
І рів зростає в землю берегами,—
Змагаються рої поміж роями —
Вони прийшли ліквідувать прорив.

IV

П'ять тисяч рук — сталевая енергія
Прийшли віддати данину свою
Щоб в цьому будівничому бою
Дістати місце в першу чергу,
Щоб тисячі і сотні тисяч рук
Стрункі будівлі підіймали д'горі
Мов кораблі вітрилами на морі
Біліли б арками споруд.

АНАТОЛІЙ ПАТЯК (Лочаф)

На великий палець

І

Ми зустрілись о сьомій годині на аеродромі.

Низько над землею висіли сірі волохаті хмари. У вибалках де-не-де слався сизий туман. На аеродромі таке гудіння, що добре треба кричати, щоб слова долетіли до співбесідника.

— Ну й погода,— скаржився я на туман, показуючи на небо.

— Пусте, розвіється,— відповів мені літун.— Бачите, чимраз більше вирізняються вікна. На нашу долю ще й сонце всміхнеться.

— Значить, відбудуться польоти?...

— Обов'язково! Парад сьогодні буде... Ви мені пробачте, я ще не зовсім скінчив огляд нашого „Р-5"...

— Будь ласка...

І за півхвилини шкіряне пальто мого старого знайомого літуна, тов. Красного, можна було бачити то на літакові, то під літаком. Літун поводився з літаком, наче лікар з хорим. Він обмацував розтяжки, пробував стерна, прислухався до калатання й ритмів могутнього серця літака — до мотора. Пропелер гудів, вив звірюкою, скаженів... Повітря наповнювалося своєрідною піснею, і в мелодії цієї пісні тонули звуки землі.

Наче ті хижі птахи стояли, розкарячивши шасі й припавши черевами до землі, десятки літаків...

Мініятюрні винищувачі, як кібці, швидкі й рухливі, готові щосекунди відділитися від землі, покинути її й поринути десь у далекій сірій імлі високого похмурого неба... Далі розвідачі стрункі та високі, як донські худорляві коні... ще далі бомбовози...

А мотори все ревуть... і біля кожного літака — шкіряне пальто літуна, сині комбінезони техніків та мотористів.

— Як подобається вам картина? — відірвав мене від спостережень Красний.

— Чудова картина! Вони гудуть, як тисячі голодних звірів!

— І літають швидше за бистрокрилих орлів, — додав літун.

Мій приятель закоханий у літака, як, мабуть, закоханий у нього й кожен літун.

— Перевірили?.. — питаю.

— Не машина, а годинник! Найкращий годинник! Мотор працює — во! — і він показав мені великого пальця.

Я знаю, це мірка, що нею в літацьких колах дають оцінку роботи літака й літуна.

— Значить, ми готові летіти?

— Хай тільки накажуть...

Але начальство не наказує... Ми чекаємо... Машини поволі стихають... Їх перевірено й вреґульовано... Туман у вибалках зникає. Вікна між хмарами ширшають... Але сонця немає...

II

Чекаючи на виліт, я пригадую свої зустрічі з оцією людиною, одягненою в шкіряне пальто. Тов. Красний, замріяними, хоч і холодними, очима милується з чудесних машин...

Згадав робітниче місто Серпухов. Це було року 1924. Вища школа стріляння та бомбування. Скорочено її звали таким словом „Стрільбом".

Мандатна комісія. Я — війському школи (і голова комісії). Поодинці, по два заходять юнаки.

Вони щойно закінчили школи літання й повинні пройти бомбожку та вищий пілотаж. Вони мусять закінчити „Стрільбом".

Кожен з юнаків аж труситься. Ні, вони не бояться! Вон хочуть, щоб мандатна комісія їх прийняла й допустила до польотів. Вони аж трусяться, так хочуть літати!..

Перед столом — оцей товаришок, що стоїть сьогодні біля мене й попихкує цигарку, що за півгодини „кататиме" мене.

— Ви давно в авіяції?

— З 1914 року...

— Ви літун старої армії?

— Моторист старої армії... Пани офіцери літали, а ми літакам хвости банили, доглядали машин та готували їх для польотів.

— Ви робітник?

— Так.

— Партієць?

— Так.

— У Червоній армії давно?

— Та прямо зі старої перейшов до Червоної. Так і залишився в авіяції.

І далі просте, нехитре оповідання про роботу в Червоній авіяції за часів громадянської війни. Працював мотористом. А одного разу треба було вилетіти. Важливе, надзвичайно важливе мав завдання. Не було літуна. Та літак був ненадійний — не літак, а гроб... І розповідає далі, як він, моторист, сів за стерно. Полетів. Уперше сам керуючи машиною, полетів... І завдання виконав! І відтоді почав літати. Помацки до всього доходив. Настирливістю брав. Настирливістю й робітничим бойовим запалом. А тепер під свою польотну практику підводить теоретичні підвалини.

Він ентузіяст червоної авіяції... Ентузіяст, яких тисячі!..

Хіба ж могла мандатна комісія не дозволити йому літати?

Кому ж тоді в нашій робітничо-селянській червоній авіяції й літати?

Товариш пішов на бомбожку та вищий пілотаж.

III

Липень 1930 року. Євпаторія. Н-ська Авіочастина. Щодня й щоночі джмеляче гудіння літаків і кахкання кулеметів. Польоти, практика, тренування. А вільної години вздовж берега морського, де покрутився рівний шлях, здіймаючи хмари куряви, на мотоциклі роз'їжджає мій знайомий літун, командир авіоланки, тов. Красний.

Це вільної години.

А щодня — польоти, практика, тренування. Зустрілись. Питаю.

— Ну, як?

— Во! На великий палець!

— Значить, не на останньому місці?

— Не на останньому. Хіба ж можна нам, ударникам, пасти задніх?

— Літаєте без перерви?

— З нудьги загинув би, якби сталася перерва... Без машини не можу...

— А скільки гробів було?

— Ані однісінького.

— За ввесь час?

— За ввесь час, починаючи з 19-го.

— Ну, та на цьому я вже вам не повірю. Мабуть, була аварійка, що коштувала державі копійочку?

— Ані однісінької...

— Ні малюнічкої?

— Ні малюпусінької, якщо не рахувати...

— Ага, значить все ж була...

— Так то ж...

— Була, була! — качаю я воду.

— Я про цю аварійку якось при нагоді вам розповім...

— А тепер?

— Не можу, — часу бракує. Зараз літатимемо...

Сказав і відразу чкурнув на своєму мотоциклі. Тільки курява знялась...

IV

— Стоп! — він і нікуди не збирався від мене тікати. — Ви обіцяли мені розповісти про аварійку... Чи може вже тепер у вас їх не одна, а...

— Та звідки ви взяли, що в мене була аварія? Який же я ударник після того, якби припустив аварію?!

— Аварія не завжди залежить од літуна, — тоном знавця починаю я сперечатися.

— Так, вірно. Бувають аварії й не з вини літуна. Алеж це випадки, і рідкі випадки! Коли літун особисто перевірить машину перед польотом, вивірить роботу мотора, випробує запалювання, подавання палива, роботу стерна й управлінь, коли він знатиме машину краще, ніж свою жінку, аварії не буде!

— Та ось я вам не хвастаючись кажу, що літаю одинадцять років і аварії не було.

— А той випадок, про який ви вперто не хочете розповісти?..

— Чому не хочу? Коли вам не набридне слухати, я розповім.

— Я прошу ро повісти, — сказав я, умощуючись краще на землі. — У вас же є час?

— Часу вистачить. Так от, я ще таке зауваження зроблю. Ви, мабуть, давно вже відірвалися від авіації й не знаєте про ті величезні зміни, що сталися за останній час. Тепер недодержання польотної дисципліни — випадок рідкий. „Жуків“ повітряних, отих, що грали життям і машинами, поприборкували. Аваріям, що залежать від літуна, оголошено сувору, я б сказав, жорстоку війну.

Ви пам'таєте, як колись — на запитання, чи добре літає літун — про хороших літунів говорили: „літає, як звір“? Оці „звірі“ задавали форсу. Молодь брала з них

приклад... Тоді аварії були частими гостями, тепер не те. Тепер „звірям“ сказали: „Літай, як звір, але додержуючи польотної дисципліни“, до машини стався по-людському.

Крива аварій упала й дедалі наближається до нуля...

А тепер про мою аварію...

Було це на торічних великих маневрах. Я також ходив на розвідачеві, але ходив один. Літак устатковано було по-бойовому. Бензину повні баки, кулемети, кулеметні стрічки й бомби під крилами. Одне слово — я ходив так на маневрах, як ходив би за справжніх бойових обставин. Перед вилетом перевірив машину. Працює бездоганно. Дістав завдання й полетів.

Погода була непогана. Настрій мені зовсім добрий. Літаю собі та насвистую, або пісень наспівую. Набрав бойової височини — іду. Підо мною ковдра землі: села, річки, ліски, ниви — картина знайома.

Мотор — як годинник. Думаю: на такій машині можна ввесь світ облітати. І раптом мою машину як підкине, як трусоне наче вона крилом наскочила на кам'яну скелю... Я нічого не зрозумів. Тільки бачу — завалює на один бік мою машину. Шкутильгає вона, як поранений птах. Глянув уважніше на крило. Ой, нене! Крило — наче ґавами подовбаний кавун. Крило наче решето! Підо мною лісок, далі зораний степ.

— Чи дотягну, думаю, туди?

А машина нахиляється на бік: нахиляється... Ех, думаю, біс його мамі, не може бути, щоб гробонувся отут... Треба сісти по-людському... Лісок минув. Роздивляюсь, як зручніше сісти (тепер от розказую хвилин двадцять, а тоді все за хвилину сталося), — пішов на посадку. Вирішив на оране сісти. Вибрав, де груддя поменше, і сів. Нічого — сів. Навіть і не сподівався, що так пощастить.

Виліз і дивлюсь, що воно за оказія трапилася? Що сталося з крилом? Глянув — і аж у піт кинуло — неприємно так... Бр-р-р...

Що б ви думали, бомба вибухла. Чому? З якої причини? — невідомо. Так і до цієї хвилини не знаю. Решта бомб залишилися цілі. Коли б і ті вибухли, був би мені каюк навіки!

Крило пошматовано. Особливо полотно. Стоїть мій літак, наче птах приборканий. А мене жаль розібрав до сліз. Що, думаю, за бісова рахуба! Досі жодної аварійної плями на мені, а тепер — на, викуси... І з якої причини вибух стався?..

Покрутився біля літака, пошкодував, почухав і потилицю, і інші місця. А тимчасом селяни надійшли. За допомогою голови сільради організував охорону літака. Для аварійної комісії хотів усе зберегти як є, щоб остаточно совість свою очистити. Дістався поштової філії й переказав до частини:

„Сиджу. Шліть аварійну комісію“.

Одержав повідомлення, що комісія виїхала. Чекаю на неї день, два, три.. А потім дістав нове повідомлення:

Комісія мене з літаком моїм не знайшла.

Я тоді попросив своє начальство надіслати техніка. Думаю — розберемо літака й потягом відправимо в ремонт.

Чекаю на техніка. Нудно. Шкода, що все так сталося. А потім ще раз уважно обдивився крила й вирішив спробувати щастя. Купив у кооперативній крамниці полотна, перев'язав планками потрощені лонжерони, обшив крило полотном. Так би мовити — самотужки відремонтував. А тимчасом і технік приїхав.

— Ти, брате, спізнився, кажу, — уже машину відремонтовано й вона піде льотом.

— Тю на тебе! — вирячив очі технік. — Здурів, чи життя набридло, що ти надумав на цій машині летіти!? Це ж вірний гроб!..

— Кинь, — кажу йому у відповідь — „ваньку“ валяти. Життя мені ще не набридло і хочу я ще пролетарській справі послужити. А тільки на цій машині можна тисячу кілометрів летіти...

Сперечалися отак ми, сперечалися, а потім — сіли та й полетіли. І нічого. На аеродромі ніхто нас з повітря не чекав. Не вірили, що ми ризикнули летіти після такого випадку...

А ми прилетіли, і я ще в змаганнях брав участь на цій машині, першого приза дістав за фігурне літання.

Оце вам і все про мою єдину так звану аварію...

Літун замовк... Мовчав і я... Мовчав і думав про чудесних людей, про наших ударників — червоних літунів...

V

За кілька хвилин знову зняли розмову мотори.

Ланка за ланкою, легко відокремлюючись від землі, знімалися в повітря літаки.

Наша ланка заключна в нашій бригаді. Позад нас ладнається сусідня бриґада. Повітря насичене гудінням... В повітрі птахами кружляють літаки... Наш мотор заглушує гудіння та шум інших машин.

Ось літак здригнув і, легко колихаючись, покотився рівним полем. Ледве помітний відрив од землі... Земля наче одсувається... Перед очима ширшає обрій, розкривається блискуча панорама м ста, сизо - синя стрічка Дніпра, латки нив та гаїв...

Спереду, ззаду, праворуч і ліворуч від нас, над нами — літаки... літаки... літаки...

Як дивно, сусідній літак нашої ланки наче завис у повітрі: не видно, що він рухається із швидкістю сто сорок кілометрів на годину... Сто сорок!

Попробуй, конику, дожени!

А колеса нерухомі, пропелера не видно, крила спокійно розгорнені. Літак наче висить у повітрі... Бо він теж іде із швидкістю сто сорок кілометрів...

Я оглядаю чудесну панораму повітряної паради. Літун обертає голову і, вказуючи рукою на лад літаків, показує великий палець.

Я розумію тебе й твоє захоплення, тов. Красний! Я розумію тебе, бо й сам захоплений з того, що бачу, що відчуваю!..

Ми наближаємось до Рожева, де, виладнавшись, чекають паради славні маневрові частини УВО.

А. ПАНІВ

Ми стоїмо на варті Дніпрельстанів,
Ми бережем огні нових пожеж,
Разом із нами мілійони стануть
Відбити напад від червоних меж.
  На Сході Дальнім стяг червоний має,
  Грізно й спокійно дивиться ОДСА,
  Захист несе трудящому Китаю,
  Віщує смерть гнобителям катам.
В південних водах голубого моря,
В учобі пильній флот димить, курить...
Хай припливе закутий в броню ворог.
А скільки в броні тій нових Марті.
  На заході у муках і прокльонах
  Іде на бій непереможний кляс,—
  Котиться клич в колонах мілійонів:
  „За СРСР поляже кожен з нас..."

Північ німа спокорено заснула,
Сполохи лиш багряно мерехтять,
Мріє таємно в згадках про минуле
І жде, коли Чухновські прилетять.
  Наша країна в творчому екстазі
  Будує те, чого не бачив світ,
  Годі чекать,— не мрії, не фантазії,
  А факти й темпи великих п'ятиліть.
Степ золотий мережить хід комбайнів,
Рої комун машинами гудуть.
Ворог лютує, що ніяк не займе,
Що ніяк не спинить нашу творчу путь.
  СРСР могутньо виростає,—
  Країну рад ніхто не зачіпай
  Впевнено ми будуєм Дніпрельстани—
  Переможно йдем в нової ери край.

ІВ. АНДРІЄНКО (Лочаф)

На маневрах

(УРИВОК)

На узліссі, що до цього пустельно золотавилося під косим промінням надвечірнього сонця, стрункі лави кінноти. Ліворуч далі, на полі, безладно, мов ластовиння на обличчі, вкритому окремими хуторами, комашнею ворушиться - наступає піхота, ще далі на самому обрії клубочиться чорний дим: та ж піхота провадить наступ за прикриттям димової завіси. Просто пустельний строкатий бугор, за ним кілька хаток, далі знову бугор. Там ворог і туди скеровані напружені погляди сотень верхівців.

На узліссі голосно - пронизлива команда:

— Шаблі геть! В атаку... роями... перший ешельон... Марш, марш!

Зловісно блиснули проти сонця леза шаблів, вихором закружляла пилюка, глухо загула земля, мовби злякано принишкнув позаду багровуватий ліс: лявина верхівців ринулася в атаку.

Семикос мчав попереду своєї чоти. Тепер він про все забув, і про ліс, і про ранковий випадок на хуторі. Йому одне бажання — якнайблискучіше з чотою провести атаку. Перед себе не дивився, покладався на Буяна, а косив поглядом обабіч, як скачуть підлеглі червоноармійці. Його чота ударна, вона змагається з першою в сотні, і Семикоса турбує, щоб підчас цієї довгої атаки не було жодної набитої спини. Бо то буде ганьба. Але вершники наче прилютовані до сідел, рівномірно хитаються на конях, нахиливши голови. Нема ні „поклонів“, ні „зірохапів“, і командира це радує.

Строкатий бугор закінчився, пішли городи, бур'яни, ось спереду знову бугром поле і на ньому очі вже бачать „ворожу“ піхоту. Рука дужче стискує шаблюку,

з грудей мимохіть вихоплюється хрипляве „ура“... Але що це? Невже Буян в останню хвилину підкачав?

Семикоса ніби з силою кинуло вперед, але втримався в сідлі. Зрозумів, що Буян, очевидно спіткнувшись на повній кар'єрі, присів на передні. Рвонув за поводи. В ту ж мить почув, як під ногами щось забряжчало, тріснуло. Буян захропівши, стрепенувся й почав присідати на живіт. Семикосів чобіт, як йому здалося, зачепився за шпичку бур'яну. Командир хотів зіскочити з сідла, але його попередив вороний. Він ще раз стрепенувся й, застогнавши, рвонув на бік і потім враз повалився боком на землю...

Ще ноги не звільнивши з-під коня, Семикос глянув навколо себе і оцепінів від жаху. З передніх Буянових ніг цебеніла кров, з розпанаханого живота теж, а в заднє стегно вп'явся бороновий залізний зубок, піднявши з бур'яну протилежний край борони. Семикос опанував себе, звільнив ногу і прожогом кинувся вперед, несамовито кричучи:

— Ветеринара сюди!

Потім вернувся назад. Обережно підняв борону і вирвав із стегна зубок. На його щастя, нагодився полковий ветеринарний лікар, що завжди під час атаки скаче за бойовими ешельонами. Лікар оглянув Буяна і похитав головою.

— Одна нога переломлена і живіт глибоко розпанаханий. Тепер довго заживатиме.

Нахилився й почав давати пораненому коневі першу допомогу.

Семикос спершу вповні не уявив того, що сталося. Він то непевно дивився на лікареву роботу, то дослухався до відголосків „ура“ за гони, що починало вже затихати, як і сама атака. І лише, коли гукнув лікар, кинувся йому допомагати.

Буян, хропучи і стогнучи, пробував піднятися. Семикос ніжно гладив йому шию, говорив ласкаві слова і заглядав своєму бойовому товаришеві в очі, в яких відбивався майже людський біль. Потім зірвався з місця й кинувся туди, де лежала борона. Придивився гаразд і закричав:

— Та це ж навмисне хтось зробив!

Ступив кілька кроків бур'яном і спинився.

— Ось і друга з гострими зубками догори, та ще й сухою травою, щоб непомітно було, зверху притрушена.

І тоді враз оскаженів. Вихопивши револьвера, несамовито загукав:

— Хто це зробив? Застрелю! зарубаю!..

До нього під'їхали гарматчики, зв'язківці полку. Всі почали розглядати борони. Семикос глянув на свого Буяна, що все ще лежав на землі, поводячи лише головою, і по тому наче його підхопив вихор — кинувся до найближчої хати. Звідти, назустріч ішов високий сухорлявий селянин без шапки. Коли чотовий командир наблизився до нього, він здивовано поспитав:

— Що там у вас трапилося, товаришу? Крики, коняка на землі качається. Обдулася чи що?

Семикос нічого не відповів, а вхопивши селянина за руку, швидко потягнув до борін.

— Чиї це борони?

Селянин, гаразд не розібравшись у чому справа, спокійно відповів:

— Колективські. Це землі артілі „Червона борозна“. Я якраз за члена правління в артілі.

Колективіст спершу злякано зщулився, глянув на коня, на борони прислухався до уривків розмов гарматчиків та зв'язківців і догадався. Вирячивши очі, жахнувся.

— Яка ж це зла личина зробила? Вони лежали отам у рові під повіткою, одна на одній і зубками вниз. Ще вранці я сам їх поклав туди.

А через мить, ляснувши себе по лобі долонею, вигукнув:

— Куркулі це! Вони, прохвости, ввесь час під артіль підкопуються, щоб розвалити.

Семикос відразу осів.

— Куркулі!!!

— Куркулі, куркулі! — загули навколо гарматчики та зв'язківці і зазирали один одному в очі, шукаючи там підтвердження сво х думок, аж поки низенький і чорнявий червоноармієць голосно й упевнено вигукнув: — Нуда вони!

Після цього вигуку Семикосові відразу стало ясно, пригадалася ранкова пригода, і погляд чотового командира насталився рішучістю.

— Треба знайти того мерзотника. За всяку ціну...

О. ВЛИЗЬКО

Гарматний марш

Арміє!
Стань у шерег
верст,
поколінь
епох!
Бачиш:
стоїть ненажера,
золото з ним
і бог!
Бачиш:
іде кордоном
громом на сто чортів
схоже,
але і то — на
диво —
з бачених див!
Бачиш:
дратує, стерво!
Ми не собаки,
ні,
та
на залізних нервах
носим, як зуби,
дні!
Арміє!
Стань у шерег
верст,
поколінь,
епох!
Бачиш:
лящить ненажера,
золото з ним
і бог.
Верхом іде
і сподом
ворог на нас:
— Стеж!

Вміємо ми
терпіти,
тільки ж і бити
теж!
Кидайся,
сило вража,
лобом
в камінний гальоп.
Ми тобі ще
покажем
кузьку
і Перекоп!
Арміє!
Стань у шерег
верст,
поколінь,
епох!
Бачиш,
гарчить ненажера
золото з ним
і бог!
В бурях і в грозах,
в зливі —
губи у кров
Мовчи!
Вище
віру голів
і
серце на височінь!
Буде нам треба, —
вдарим
дзвоном залізних груш!
Вище
червоні штандарти!
Арміє!
Кррроком!!
Ррруш!!!

М. ІРЧАН (Лочаф)

Протокол •

Про це не писала преса й не пише. Ніхто не повинен знати про один вчинок, хоч тиха мова про нього з вітрами полинула по всій Західній Україні й передається з села й до села, з касарні до касарні. Та наказ один: мовчати! (Вчинками божевільних підривати авторитет польської армії не годиться).

Було так:

Салдатові н-ського польського батальйону Вергунові випало розташувати свій кулемет під руїнами селянської читальні на невисокій могилці, що її висипало десять років тому село в пам'ять полеглих стрільців. Довкола майдану в різних місцях стукали кулемети, а Вергун на могилі. За ним (під могилою), лежав сержант Зубик і салдат Яскулка, перед ним — ціле село в святковій одежі, але мовчазне, суворе, гнівне.

Велика товпа не шуміла, бо довкола багнети, довкола кулемети.

Найгірше проминуло, хоч жіночі очі червоні й запухлі все ще повні сліз. Але найгірше проминуло. Карна військова експедиція відпочивала після цілоденної праці. Не жарти ж! Перебити нагаями й прикладами рушниць сотні „хлопів", дати міцнішим і по 200 шомполів, зруйнувати читальню, школу й кооператив — це все таки робота не мала. До того ж терпляче „хлопське бидло" навіть після кривавих побоїв не хотіло виконати наказа капітана й дати накладену контрибуцію. Довелося пустити в рух кулемети й підпалити декілька хат, доки скорилися непокірні.

— Впертого коня приручиш лише голодом, — філософував капітан. Тому й видав наказа всім селянам знести все борошно й збіжжя й висипати на майдані перед громадською канцелярією.

• Складачі подають оповідання „Протокол", щоб показати клясову суть капіталістичних армій — знаряддя фашизму.

Ніби уві сні зносили селяни останні свої рештки й тут же, на очах штабу батальйону, висипали все на одну купу. Другі ж селяни під нагаями накидали на все те землю, інші ногами топтали — мішали борошно й збіжжя з землею. („Впертого коня приручиш лише голодом"...).

Потім впав новий наказ капітана:

— Закон є законом. По закону й спишемо про все протокола. Всі ж „хлопи" й баби повинні через годину прибути в святковій одежі, підписати протокола й попрощати своїх офіцерів та салдатів.

І наказ було виконано. Поранене, розпухле й знасилуване село спішило на майдан, ніби на який парад. Тільки заарештовані лежали зв'язані біля офіцерських коней. Були в старій одежі й стікали кров'ю.

На майдані тихо, хоч сотні людей чекають у святковій одежі. На ґанок, де самовпевнений, розфранчений офіцерський штаб — сотні селянських очей. А в тих очах — найглибша ненависть, найбільша лють і одночасно почування безсилости. Очі селян — синяками обведені, в кого вибито око й замість нього мокра шматина. Жовте обличчя скорчилось пекучим болем, а вуста міцно-міцно затиснені.

А ось очі жінок — запухлі, червоні від сліз. Сліз уже немає — висохли, але лютий біль запікся кров'ю на білках і тому вони такі червоні.

А ще очі дівчат. В них застигли всі страхіття, пережиті за минулу ніч. В них образа, біль, жаль і жіноча розпач, тільки не сором. Всіх їх грубо знасилували цієї ночі й про це знає все село. Знає так, як і про те, що всіх били нагаями, закінченими олив'яними шариками, що чоловіків і жінок до крови били по голому тілу. Зміст насильства один...

Та ще очі дітей. Ось скрізь, в мовчазній, розпухлій юрбі, що стоїть у святковій одежі — їх так багато дрібних, чорних, сірих, голубих... Дитячі очі, завжди живі, пустотливі! Безжура юність! Та зараз очі дітвори неприродно серйозні, запалі, застиглі. З-під білих лобиків стрілою падуть на ґанок і в них накипає той великий гнів мільйонів, що вибухне колись. Жадна школа не виховує молоде покоління на безстрашних революціонерів так швидко, як одна експедиція фашистського диктатора Пілсудського.

На майдані тихо, хоч сотні людей чекають у святковій одежі.

Салдат Вергун все це бачить, хоч і його очі залиті кров'ю, тільки не від нагайки, а з гарячки. Його трусить пропасниця й він не знає — все це правда, чи сон? А він так багато бачив і чув за останню добу! Як же він не оглух, не осліп!! Діло його маленьке: лежати біля готового кулемета й чекати наказа. Але він так багато бачив, так багато чув! І здається захворів. А може це осінній холод, що насувається з понурим вечором, проймає так наскрізь? Він же лежить на холодній, сирій землі. Може...

... Тільки не дивитися більше на село, не бачити нічого, не чути!.. І коли все це закінчиться? І невже так скрізь, у всіх селах? Невже кожна армія така кривава, безсердечна? Він же бачив учора своїх товаришів, що по наказу унтерів і офіцерів розхвачували дівчат, ніби на базарі головки капусти. А в тих же салдатів напевне там, у їхній Польщі, є теж сестри, матері... Сестри, матері, дружини, дівчата, що їм пишуть віршовані рожеві листи з розмальованими голубками...

Салдат Вергун заплющує очі й у їхній темноті бачить свого товариша по кулеметній чоті Бернацького. Так, так, Бернацький... Його тут немає, але Вергун бачить його, слухає, згадує. Бернацький... Він йому тихцем говорив одного разу:

— Вергун, прийде час, як ми повернемо ще наші кулемети в поручників, капітанів, майорів і полковників. Там, за кордоном, на сході, стоїть друга армія, що проти неї готують нас. Пам'ятай, це наші товариші, такі ж робітники й селяни, як ми. Нас поженуть душити їхню волю й здобувати для наших панів нові землі, нові маєтки. Тоді й ти, і я, і тисячі нас мусять повернути кулемети проти тих, що поженуть нас убивати наших товаришів вільного Радянського Союзу...

І Бернацький багато говорив ще, але Вергун не все розумів. Затямив тільки найважливіше, хоч не вірив у це, не думав про таке. Він надто тихий, несміливий, забитий, заляканий, ще з маленького по службах у багачів. Але Бернацький був йому такий рідний чомусь і розумний! Та немає вже Бернацького. Кажуть помер. Поручник Свістель так і сказав одного разу:

— Всіх „капузників“ ● візьме холера так, як того Бернацького!..

А Вергун пам'ятає ту страшну ніч. Він спав у касарні. Розбудив його удар черевиком у груди. Зірвався й побачив над собою червоне обличчя сержанта Зубика.

— Вставай, хлопе, на музику! Танцювати будеш!

І Вергун вискочив з ліжка, бо Зубик ніколи два рази нічого не говорив. По середині кімнати, при блідому світлі лямпи, метушилась чота тільки в нижній білизні. Сержанти кричали, гулюкали й штовхали салдатів у гущу. Кричали й салдати, кричав і Вергун і падав від штовханців Зубика на купу товаришів, що на когось навалилися. Хтось стогнав, хрипів, когось топтали ногами, хтось душився під купою накиданих накривал на долівці. І потім усе затихло. І стони й крики.

— Потанцювали, тепер спати! — крикнув Зубик і салдати повернули кожний на своє ліжко. Погасло світло. Тільки на долівці під накривалами, лежав той, що по ньому танцювала чота. Вергун не знав хто це. Товариш шепнув:

— Бер... наць... кий...

І не міг вже заснути Вергун. Промучився до ранку, надслухував, чи не повернеться Бернацький. А вранці, ще темно було, прийшли санітари й забрали, доки чота прокинулась. І ніхто більше не побачив Бернацького. Тільки поручник Свістель погрозив чоті:

— Всіх „капузників“ візьме холера, як того Бернацького...

Аж три дні пізніше шепотом поповзли вісті. Від салдата до салдата, від чоти до чоти, по всьому батальйоні:

— Бернацького піймали, як розкидав комуністичні листівки до салдатів. І впав наказ: „щоб більше його не було“. Сержант Зубик пристосував свій спосіб нищення — „танок“. Сонного Бернацького він стягнув раптово з ліжка, накинув товсті накривала на нього й почав топтати ногами. Розбуджена чота мусіла теж танцювати. І на другий день Бернацького забрали в лікарню понівеченого — з розбитою грудною кл.ткою, легенями й нирками, з розчавленим носом і вибитими очима. Там десь помер, десь тихцем поховали його, ніхто й не знає. А Зубик каже, що перевели в інший полк, бо тут він бунтував. Та ніхто не вірить Зубикові. Бернацького більше немає, але Вергун, що не зовсім розумів його, бачить його зараз в темноті власних очей, слухає, чує...

— Ти заснув, хлопе? — штовхає його з заду сержант Зубик і розбиває всі думки.

— Хорий, пане сержант — відповідає Вергун. — Голова болить.

— Бабі своїй розкажи, — бурчить Зубик і Вергун переводить очі на селянську юрбу.

Ось з громадської канцелярії вийшов на ганок гурт офіцерів. Капітан став біля столу, що перед канцелярією. Ось нахилився до адьютанта, і той що є сили закричав до громади:

— Ближче підійдіть!

Юрба без шуму суворою лавою рушила вперед.

— Поклоніться!

І ніби в церкві, коли піп кадилом махає, клоняться сотні голів у хустках і простоволосі.

Салдат Вергун цокає зубами й думає:

— Я не тут... Я теж з ними... Я поміж ними... Може десь і моє село так хилиться... Я не тут... Я, там, де Бернацький... Бернацький...

● Лайлива назва на комуністів, членів КПЗУ (компартії Західньої України).

Але він не тільки думає. Його палить гарячка, йому в горлі так сухо й увесь чомусь труситься. Із задуми розбуджує дужий голос капітана:

— Закон є законом. Спробуйте ще раз, то спалимо ціле село. Заручників, що їх беремо з собою, тоді розстріляємо. Якщо хочете жити в спокою й згоді з владою — то підпишіть протокола. Рахунки поміж нами будуть вирівняні...

На майдані ніби ні душі. Знасилуване село стояло як виковане з каменю. Тиша перед бурею. І цього злякався місцевий піп, що стояв на краю, ближче ґанку й знав своїх „віруючих" добре.

— Люди мої! Слухайте, що кажуть вам, всяка бо власть є од бога дана...

— Рахунки будуть вирівняні...— несвідомо шепоче салдат Вергун і переводить блудні очі на кулемети, що на другому боці майдану, на рої салдатів, що виблискують багнетами.

— Невже в цих салдатів немає батьків, ні матерів,— думає Вергун.— А всі ж вони не панські діти... Що думає зараз кожний з них? Що діється в їхніх серцях там, під мундиром з французького сукна, що замінює людину на машину?

— Так слухайте протокола! — перебиває думки Вергуна голос адьютанта.— Ви його підпишете, а це значитиме мир поміж нами й вами. Ось вам:

„Ми, нижчепідписані, стверджуємо, що село бунтували Юрко Корпінчук, Василь Смикало, Іван Шепетюк, Гриць Зарубайло й Яцко Зарінчук. Їх добровільно передали ми владі З боку дідича пана Халявського не було жадного насильства, бо перед жнивами ми погодилися з паном жати на його ланах за 17-ий сніп. Панський двір підпалили без сумніву вищезгадані бунтарі. Батальйон н-ського полку прийняли ми радо й добровільно обдарували провізією"...

З юрби, як чорний дим клубками з панської скирти, вирвався голосний жіночий плач і повис над майданом.

— Мовчати! — заревіли з ґанку.— Кричіть усі: „Нєх жиє маршал Пілсудські! Нєх жиє вєлька Польска!"

Цього глуму не перенесло навіть зґвалтоване, погромлене село. Якось відруховo суворою лавою (гнівні очі на ґанок!) котилася юрба назад, ніби перед нею була пропасть. Тільки хтось боязкий (декілька голосів) закричали, та й то розгубили в жіночому голосінні свої слова:

—... жиє... шал... судскі... жиє...єлька... ска...

Піп чомусь замахав руками не то на юрбу, не то до свого бога на небесіх. Але на його ніхто не звертав уваги. Дужий голос капітана заглушив усе:

— Нагаями свинячі уха! Багнетами в спину!

Салдат Вергун все бачив і чув, здавалося, що це тільки тяжкий сон. Чомусь пекучим болем в'ївся цей жіночий плач, що перейшов у голосіння, в його серце. Він ще більше затрусився, в очах пожовкло, в голову вдарила кров.

А юрба нараз з самої гущі, ніби клекіт вулкану з надрів землі загомоніла, спершу глухо, потім грізніше. Ніхто не розумів слів, але кожний відчував, що це клекотів гнів сотень безборонних людей, розпач яких дійшов до краю. Їм уже байдужими здавалися й салдати, й кулемети, й багнети, ніби це просто діти бавилися в військо й залягли довколо майдану.

Юрба, як би на команду, захиталася, захвилювалася й знову посунула вперед до ґанку.

— Кулемети! Увага! — з усієї сили заревів капітан.

І салдат Вергун серед гомону й жіночого плачу почув цей наказ. І одночасно подумав:

— Не треба сліз... Сльози від смерти й крови не рятують... Я не тут. Я з ними... Бернацький казав — „кулемети повернемо ще на капітанів, майорів"... Бернацьский... Я з ними... З ним...

Але це була несвідома думка, бо Вергун заворушився на місці, кинув розпаленими очима на ґанок і гарячими руками направив туди свій кулемет. Здавалось,

що це тільки сон. Натиснув замок і кулемет ожив, зататакав, плюнув огнем прямо на ґанок. В гарячій голові Вергуна блиснули слова (чиї — не тямив уже):

— Рахунки будуть вирівняні...

І це була його остання думка. Сержант Зубик впакував йому кулю в голову в той момент, як поранений капітан і адьютант котилися по сходах ґанку вниз.

. . . .

Про цей випадок не писала преса й не напише. У військових колах стверджено, що Вергун збожеволів і як божевільний виконав свій вчинок. А вчинками божевільних підривати авторитет польської армії не годиться. Впав наказ: мовчати!

Та тиха мова про кулеметника Вергуна з осінніми вітрами полинула по всій Західній Україні й передається з села до села, з касарні до касарні.

Листопад — 1930.

І. КУЗЬМЕНКО (Лочаф)

Перший вихід

Ніч
чорною гадюкою
обкутала землю
Задачу бойову
отримує рій
Рушає в розвідку
і вперше...
колгоспник —
боєць молодий

Ніч...
не забув він
що десь у полі —
новий міцний колектив
І гуркіт моторів
в комунівських гонах
що їх новобранець
прийшов
боронить

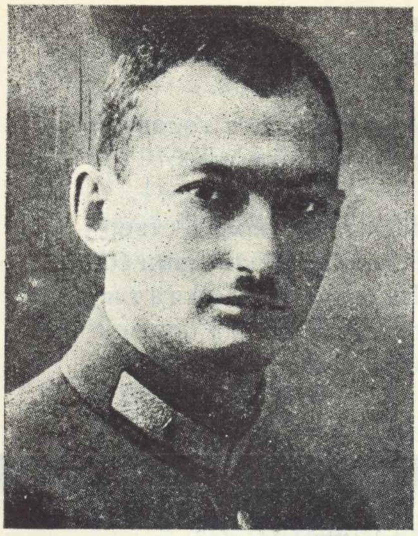
Колона
далеко залишилась —
ззаду
Там спереду
ворога
хижий камір
У командира
одержав наказ
І хутко понісся
В передній дозір

Ніч —
темінь
глибоко зиркає
в вічі
Він мусить...
Він буде стійкий...

І цею осінньою темною
ніччю
На грудях землі
клокотатиме бій
Він крадеться тихо
з рушницею
з ранцем
Очима в темряву
мов п'явка загруз
Ну, йди, браток, далі...
Там ворог у шанцях
— Чого ж зупинився? —
Чи ти
— боягуз?

———

До землі припав
Забачить не зможуть
І землю сиру
своїм тілом зогрів
Стій...
Далі не можна...
Ось шанці ворожі
то сині —
то вороги.
Долину сбдало
проміння ракет
Із ляку
десь вітер
заплакав
— Він чув
як завзято
строчить кулемет,
всі кинулись
грізно в атаку.

І. ДУБИНСЬКИЙ (Лочаф)

Хутір з голубником

Добре воювати на „людській“ місцевості: щоб тут тобі були й села, як села, із своїми назвами, щоб були ліски та переліски, узгір'я та висоти, містки та річки,— і все, що належить порядній місцевості. Не те, що тут. На величезнім майдані, як зерна намиста, порозкидувані хутори. І всі вони подібні один до одного, як зерно на зерно.

Це вже дільничий посередник комкор Василенко перенумерував їх, дав кожному з них свою особливу прикмету. Ото, наприклад, хутір з голубником, хутір з трапезом, хутір з тополями і т. д. і т. інш. А командири, докладніш ознайомившися з хуторами, дали їм свої прикмети, як от: хутір з поросям (на цьому хуторі є муштроване порося), хутір з комсомольцем, хутір з товстою бабою тощо.

На хуторі з голубником є телефонна станція. День і ніч з трубкою при вусі чергує телефоніст.

Зацікавлені хазяї не виходять з кімнати, мацають очима телефоніста, його апарат, його трубку.

— Важко так з трубкою,— каже телефоніст.— От на „Морзе“ ніколи не заснеш, а тут раз-у-раз по важкій роботі тягне на сон.

Важка робота зв'язківця. Зв'язок мусить працювати перед боєм, підчас бою і після бою. При обороні, наступі й відступі. Зв'язківець раз-у-раз розмотує й намотує лінію, день і ніч, у погоду й негоду,— безперервно і без кінця. На всіх горбах маячать білі хустки, у рові десь розкинений намет, уночі, в темряві, плентається полем чи шляхом самітня фігура і шукає голок у темряві — то працює зв'язок.

По хаті, позапихавши руки в кишені, щохвилини чвиркаючи, тиняється син хазяїна хати.

— Чому він без діла ходить? — питає зв'язківець хазяїна.

— Ну, покопав трохи картоплі, і годі.

— А чому не навчите його майструванню?

— Що ви, не знаєте,— у селі нема для молоді прямого розвитку.

— Ну, хай до міста їде,— радить телефоніст.— А як ні, то в Донбас,— там тепер багато робітників потрібно.

— Де там,— махає рукою хазяїн: — нашим хлопцям аби тільки погуляти. А хіба в місті погуляєш.

— А чому ви не в колгоспі,— допитується червоноармієць: не відріваючи трубки від вуха.

— Чому. Тому, що там порядки свої, в колгоспі. Один працює, а другий — аби як. Он кукурудзу посіяли, не поцікавившися, чи грунт підходить, а кукурудза бач і не вродила.

— А де був більший урожай,— цікавився зв'язківець.

— Ну, звичайно, у колгоспі трохи більший. У них же машини...

— То ж бо воно й є.

— Ну, що ж, от на весні землю впорядять по-новому і наш хутір знесуть, тоді всі підемо до колективу.

Задзвонив телефон. Зв'язківець відповідав:

— Так. Я. 46-а говорить... Логвиненко, це ти. Так... Я слухаю. Слухає 46-а... 46-а слухає...

У хату ввійшов комкор Василенко. Рухаючи своїми наїженими наче козирок бровами, він швидко заговорив:

— Ну, товариші начальники, на другу точку. Поїдемо на хутір з трапезом.

— Та, товаришу комкоре,— скаржився начальник артилерії:— треба ж тут усе досконало оглянути з погляду пристосованости району до артилерійської оборони... і взагалі треба б...

— І що це в вас за звичка багато балакати. Подивіться на мене — я говорю мало, а вас не втримаєш,— перебив невгаваючого артилериста комкор Василенко.

На хутір суцільною масою йшла розімкнутими групками синя піхота. Їй удалось прорвати укріплення, засипати гарматнями шанці, пошматувати дріт і кинути в прорив міцний кулак. Та червоні теж не в тім'я биті і, передбачаючи артилерійську підготовку, завчасно очистили шанці. Вони відходили повільно, крок за кроком, під натиском синіх.

Рухливий, непосидливий Василенко вже забігав між групками.

— Ей, ти,— нападав він на молодого чорненького комчоти:— чого ви не маскуєтесь. Останній раз вам кажу.

Відійшовши два кроки, він знову повернувся до комчоти.

— Так, так. Я не жартую. Майте на увазі, я не жартую. От походите в мене на ввесь ріст — я вас виведу з ладу, накажу повзти „раненим" до села на колінах. А що. А потім ваше прізвище фігуруватиме на розборі — приємна перспектива. Га? Що? Під обстрілом супротивника переповзати треба, от що.

— Штанів шкода,— підказує хтось із посередників.

На величезному, дуже освітленому полі, на далеких горбах, у перебалках, стирчали морськими левами фігури стрільців, що позалягали там. Здавалося, що в них короткі тюленячі тулуби і хвости замість ніг. Виглядаючи з-за кущів, блищали проти сонця пащі гармат. Проїхала перебалком тачанка з кулеметом. Боки й спина двох рябих шкапин пообтикані зеленими кущиками. Це маскування. Це був шедевр „деревонасадження".

Піхота піднялась і рушила вперед низчисленною масою темних похилених одиниць. Далеко, до самого обрію поле було наче вкрите нескінченними частоколами. Частокіл за частоколом захлинали сині „ворожі" позиції. Сухо шелестіло зжате поле під підкутими чобітьми бійців. То тут, то там вискакували з-під ніг зайці і стрімголов кидались уперед. Бухали гармати. Торохтіли кулемети.

— З-за хутора з голубником висунулася група кутих веж. Втоптуючи землю широкими плазунами, вони, м'яко торохкотячи, врізалися в густі натовпи людей.

А в хаті з трубкою при вусі сидів телефоніст і без кінця викликав:

— Логвиненко, ти мене чуєш? Говорить 46-а. Сині виходять на хутір з горбом! А 42-а станція! А 42-а станція!

Надвечір з'явилася довгождана кіннота. Десь на обрії вимальовувалися нескінченні кіннотні ешельони. Синя кіннота розгорнула великий, що світив на сонці,

червоний прапор. Він тріпотів наче серце цього крицевого багатолюдного й багатокінного організму.

Спалахнули промені гострих шабель. Вершники, немов м'ячі, котились полем. Земля під ногами коней глухо стогнала, курява здіймалася хмарою. Сонце, збираючись заховатися за обрій, залляло вогнем і золотом краєвид. Довгі тіні навздогін летіли за лавами кінноти.

А піхота, ускочивши в машини, летіла дорогою із швидкістю 40 кілометрів на годину. Біля червоного прапору збиралися ескадрони, полки.

Комбриг Зубок на своїм великім коні настирливо доводив, що його полки були націлені правильно. А на маневрах тільки про це й можна говорити, адже тут стріляють і рубають умовно.

Потапенко, рухаючи величезними вусами й блимаючи своєю білою посередницькою перев'язкою на кашкеті, давав свої розпорядження Зубкові.

Непомітно насунула ніч. Сині, втягнувшись у „мішок", розходилися на ночівлю, щоб на ранок довідатись про катастрофу.

З піснями йшли ескадрони. Над ладом вершників розлягалася бадьора пісня:

„Утром солнце возси-яяя-ло
— Воевать наказ прийшов..."

Ми їдемо на ночівлю. Світло ліхтарів авта вириває з темряви окремі дерева, підводи, людей. А от посувається телефоніст з хутора з голубником. На спині величезний горб сіна. Авто пройшло і все відразу загинуло в темряві... По цілім дні роботи — турботи про коня, про товариша, що чергує на стійці. Дивлячись на силует телефоніста, думаєш, що не тільки той герой, хто летить в атаку з гострою шаблею.

Силует скерував свої кроки на хутір з голубником. Та на весні, коли проведуть землевпорядження, там не буде ані хутора, ані голубника. Там буде колгосп. Міцний, сильний, більшовицький колгосп.

Ніхто не стане суперечити, коли це буде колгосп з голубником. Особливо тов. Василенко, а чи правда, товаришу комкоре?

ДОКИ

БУДЕ

ПОНЕВОЛЕНА

ЗАХІДНЯ

УКРАЇНА?

Відгомін з-за Збруча

В наші бадьорі дні розгорнутого соціялістичного наступу, до могутньої дзвінкої симфонії соціялістичного будівництва разючим дисонансом вплітається ще відгомін з-за Збруча.

Сьогодні, коли у нас на Радянській Україні як і в цілому Радянському Союзі мільйонні маси трудящих з величезним напруженням сил, з небувалим ще в історії людства ентузіязмом, з нечуваними темпами розгортають творчу роботу соціялістичного будівництва,— з-за Збруча несеться відгомін жаху та нечуваних терпінь, що їх терплять західньо-українські трудящі маси від озвірілої фашистської воєнщини та середньовічних законів і туртур.

Сьогодні, коли у нас по цілій Радянській країні лунають радісні кличі величезної творчої роботи мільйонів трудящих, що приступили до виконання плянових історичної ваги завдань третього вирішального року п'ятирічки,— з-за Збруча, що покищо становить кордон між Радянською Україною й західньо-українськими землями, лунає відгомін страшного розпачу.

Україна Радянська горить бурхливим ентузіязмом соціялістичного будівництва,— Україна Західня палає загравами пожеж.

На Радянській Україні мільйони трудящих під проводом компартії й радвлади перебудовують на новий соціялістичний лад не тільки промисловість і сільське господарство, але й культуру та побут,— на Західній Україні озвірілий фашизм при допомозі хреста й кадила вогнем і залізом руйнує весь доробок трудящих, нищить всі сліди української культури.

Радянська Україна вкравається сотнями тисяч шкіл, курсів, культурноосвітніх установ та організацій,— на Західній Україні окупанти зачиняють останні українські школи на культосвітні установи, пулями розганяють культурні організаці трудящих, бомбами та пожежою нищать будинки українських шкіл, „Просвіт“ та кооперативів.

На Радянській Україні буйним темпом розвивається нова пролетарська українська культура, культура нової доби, доби соціялістичної індустрії,— на Західній Україні дика колонізаторська політика окупантів нищить безпощадно кожен найменший прояв національно-культурного руху трудящих мас.

Мільйони трудящих Радянської України, поборюючи всякі труднощі, змінюючи диктатуру пролетаріяту та її органи ради, йдуть все швидше до нових побід на шляху до соціялізму,— мільйони трудящих Західньої України в умовах жорстокого кривавого терору борються завзято за встановлення диктатури пролетаріяту, за свою владу рад.

Відгомін терпінь і героїчної боротьби трудящих за своє визволення лунає голосно з-за Збруча.

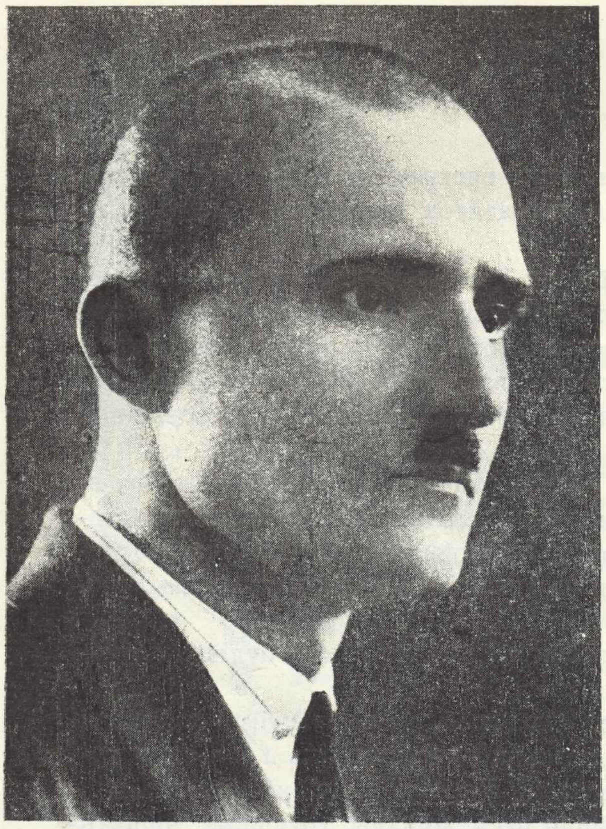
Україна Радянська і Україна Західня, по формі сьогодні ще два зовсім відмінні світи, але по суті це одне ціле.

Щораз то голосніше чути відгомін з-за Збруча:— „Геть кордон поміж Радянською й Західньою Україною!“

Трудящі Радянської і Західньої України горять одним бажанням, роблять одне спільне велике діло, хоч у різних умовах. Вони творять нову історію людства, вони будують одну Соціялістичну Радянську Україну в складі майбутнього всесвітнього Соціялістичного Союзу Радянських Республік.

Боротьба трудящих мас Західньої України за своє соціяльне й національне визволення є складовою частиною тої великої боротьби, що її ведуть трудящі маси Радянської України разом зі всіма трудящими СРСР за соціялізм.

Тому так виразно чути нам кожний відгомін з-за Збруча.

І. ТКАЧУК

СТРАЙК

Фабрика Крамлера на повному ходу.

Шум трансмісії і машин, скрегіт варстатів, дзенькіт заліза пожерають слова, що їх тихцем поміж машинами та варстатами уривочно кидають робітники один одному.

— І як довго це буде?

Далі вже нікуди.

— Давно пора щось робити.

— Е, наші знають тільки шептати по кутах.

— Треба вибрати комітет та й готово.

— І що виграємо зі своїм комітетом! — бурчить Худобяк.

— А що ж? Хеміки виграли ж.

— А тут і здохнеш, як собака.

— Підганяй, підганяй, хлопці! — гарчить доглядач.

Брень! дзень! брень! — дзвенить залізо.

— Агей! Чого став? — кричить у другім краю.

— Гей, р-р-раз! Гей!..

— Ану, рухайся швидше, ходиш, як мішок!

Дздзз-дзень! Дздзз-брень!

— Підганяй, підганяй, хлопці!

Ддз-з-зінь-нь!

І так дванадцять годин щодня.

А сьогодні після гудка, тут таки, на вулиці біля фабрики, робітники одноголосно підтримали пропозицію токаря Вербового. На ходу вибрали комітет, Вер-

бового назначили головою комітету, і постановили з завтрішнього дня розпочати страйк.

— 8 годин праці,

— 7 злотих денно,

— рукавиці й фартухи.

— А далі вже й самі знаєте.

Оце короткий наказ страйковому комітетові.

І завмерла фабрика Крамлера.

●

Дні минали дуже повільно в якійсь таємній тривозі.

Фабрика не працювала вже другий тиждень. Від директора фабрики Заремби ніхто не приходив. Комітет також не посилав нікого. Між страйкарями ходили щодня якісь нові невідрадні чутки, але Вербовий і Сухоцький розсівали ці чутки, підбадьорюючи всіх.

А на третьому тижні стало дуже важко. В розпорядженні комітету не було вже зовсім фондів. Але хеміки не забули своєї обіцянки і дали допомогу. Одночасно з цим рознеслася чутка, що сам Крамлер приїхав з Варшави і звільнив управителя фабрики Зарембу за те, що цей не виконав контрактів на замовлення п'ятсот косарок.

За цю чутку вчепився Худобяк.

— Тепер би й добре піти до Крамлера та поговорити. Він не те, що Заремба. А то ось, так чекатимемо, роботу втратимо та ще й біди напитаємо на свою голову. Це ж, не забувайте, з поліцією ще будемо мати діло. А це не жарти. Хіба не знаємо? Оті страйки, оті всякі боротьби ніколи до добра не доведуть. Та вже й тепер, хіба недосить цього добра? З голоду хоч і зараз вмирай.

Коли комітет розділив уже всі останки допомоги, що її дістав від хеміків, між страйкарями вперто почала розповсюджуватися нова невесела чутка, що з Познані приїжджає триста робітників на фабрику Крамлера. Цю чутку підверджували безробітні, що посилали вже до Заремби делеґацію й хотіли приступати до роботи.

— Було тоді йти, коли вас кликали, а тепер ми вас не потребуємо, вже маємо робітників, а не дармоїдів! — сказав Заремба делеґатам.

Так переказували безробітні страйкарям і цим підтверджували чутки про познанських робітників.

Якраз вкінці третього тижня ці чутки стали фактом. Сухоцький повернув з дежурства зі станції, і зайшов до комітету з якимсь чужим чоловіком. Цей чоловік розказав, що дійсно завтра приїде сюди біля двісті познанців і стануть до роботи на фабриці Крамлера.

— Коли б ми знали, що ви страйкуєте, то ніхто не поїхав би сюди. У нас також тому два тижні почали страйк на заводі Міллера і компанії, між тими, що їдуть сюди, є багато з цього заводу. І я з тих, що застрайкували. Та вони нас просто обдурили, ми думали, що тут нема потрібних робітників, так як вони нам говорили, тому й поїхали. А коли ви страйкуєте, то ні! Хай везуть назад! Ми не будемо штрайкбрехерами. Треба подумати щось про завтрашній день, — обурюючись говорив уже до всіх присутніх познанець.

Довго ще балакали та радилися про завтрашній день. І були ще хто знає як довго балакали та плянували, але до комітету вбігла з плачем жінка слюсаря Тимощука й почала голосити.

— Що ж ви робите? Доки це буде? Одна дитина вчора вмерла, друга сьогодні конає, чоловік також як труп, а я з двома дітьми що вдію? Куди мені йти? Що мені робити? Скажіть ! Я до вс прийшла, бо ви почали аке. Де ж мені по я-туну шукати? Що робити?..

Опустилася на підлогу й не плакала вже, а скимліла тільки.

— От і доборолися вже! — буркнув Худобяк і вийшов.

Вербовий сказав видати їй останні гроші, що ще були в розпорядженні комітету, а познанець докинув до цієї мізерної суми ще й своїх п'ять злотів.

Два робітники підняли Тимощучку з підлоги й повели додому, а за ними швидко почали розходитися і всі інші.

— Завтра раненько заходьте! — кинув Вербовий у слід робітникам.

Останніми вийшли з комітету Вербовий, Сухоцький і познанець. На вулиці у віддаленні десяти кроків один за одним вони попрямували в темні вулички робітничого кварталу.

●

Червневе гаряче сонце з самого ранку розпікало асфальт на вулицях міста. Місто ліниво прокидалося й затягалося серпанком густої куряви. Починався важкий задушний день.

Страйкарі сьогодні напоготові. Вони мають зустрічати познанців. Вони мусять порозумітися з ними. Вони мусять переконати їх. Як і де воно станеться, ніхто не знає. Але сьогодні це мусить статися. Вони не допустять познанців до фабрики. Вони переконають їх, щоб не зривали їм страйку.

Тому сьогодні з самого ранку, в районі фабрики Крамлера крутяться непомітно всі страйкарі. Чекають. Навіть жінки з дітворою не сидять дома, бо там біля фабрики Крамлера сьогодні їх судьба вирішається.

А Худобяк бурмотить як і завжди.

Біля полудня блискавкою облетіло всі криві вулички одне крилате слово.

— Приїхали!

Зароїлися людьми вулички робітничих кварталів, а біля фабрики Крамлера піднялася густа курява.

Назустріч познанцям посувалася товпа робітників, жінок, дітей. Але моменту зустрічі ніхто й не помітив. Якось так для всіх несподівано змішалися в одну масу і страйкарі з жінками та дітьми, і познанці, що приїхали. Трудно розрізнити, де познанець, і де свій таки місцевий.

Якось так мирно і спокійно це сталося.

Нараз товпа заколивалася, зашуміла й притихла.

Понад головами прозвучав з одного боку сильний бас Вербового, а з другого боку дзвенів високим тенором голос познанця.

— Ви ж наші товариші! Ви нас зрозумієте...

— Нас обдурили! На фабриці страйк...

— Не зривайте нам страйку...

— Хай везуть нас назад...

— Не будемо страйкбрехерами, вертаймо назад! Хай живе пролетарська солідарність! — кінчив познацець.

— Вже мали ми страйк в Познані! — вигукнув хтось.

— Ура — а - а! — крикнув з усієї сили Сухоцький, і замахнувши рукою, розпустив понад головами червоний прапор.

— Ура — а - а! — підхопила маса, аж густе повітря задрижало.

Червоний прапор пересувався над головами, виблискуючи до сонця ясними літерами: „Хай живе КПЗУ!"

— Хай живе КПЗУ • — викрикнув хтось голосно, неначе перечитав по складах напис на прапорі.

— Нех жиє КПП •• — вигукнув хтось із познанців.

— Нех жиє ППС ••• — пищав якийсь пискливий голос.

• КПЗУ — Комуністична Партія Західньої України.

•• КПП — Комуністична Партія Польщі.

 ••• ППС — Польська Партія Соціялістів.

Понад головами в переливах тисячі голосів ярко маковим цвітом цвів прапор. Співали Інтернаціонал. Українські, польські й німецькі слова Інтернаціоналу зливалися в одну мельодію.

Познанці заметушилися. Пищав щось пискливим голосом високий худий познанець. Біля нього збиралася групка познанців. Там крутився й Худобяк.

А десь позаду вже кричали жінки і плакали діти. Поліція натискала на товпу, рвалася всередину до червоного прапора, штовхала задніх, розганяла, била палками.

Інтернаціонал раптом обірвався.

Товпа заворушилася, захвилювала на всі боки. Червоний прапор зник поміж тисячами рук. Між познанцями зчинився гамір.

— Товариші, ходім на станцію, їдемо назад! — крикнув хтось з-поміж них.

Знявся ще більший гамір. Група, що зібралася біля високого худого, заперечувала.

Поліція намагалась вдертися силою в саму середину товпи. Почалася колотнеча та замішання. Гамір переростав у вереск. Жінки істерично кричали, діти плакали, хтось зойкнув, хтось застогнав від удару. Чиясь злобна рука з-поза сусіднього паркану кинула камінь в бік поліції. У відповідь на це пролунав перший постріл, за ним другий, третій. Зойкнула вулиця й затягляся густою курявою. Розбіглися з криками, хто куди міг. Під парканами стогнав качаючись в пилюці познанець. Вербового поліція заарештувала.

Познанці розкололися на дві частини. Більша частина організовано направилася вулицею до станції, а менша частина під проводом високого худого подалась до брами фабрики Крамлера. З цією групою зник за брамою і Худобяк. Вулиця спорожніла. На розпеченому сонцем брукові залишився тільки труп слюсаря Тимощука.

●

Похорон слюсаря Тимощука дійсно перемінився у величезну робітничу демонстрацію. Випутавшись із вузеньких крутих вуличок робітничого кварталу похоронний похід прямував на одну з більших вулиць фабричного району.

Впереді чотири робітники несли домовину, накриту червоною матерією. За домовиною жінки й діти несли зелені вінки, сплетені червоними стрічками.

Чим далі посувався похорон, тим більше розросталося число його учасників. З кожної вулички, з кожного подвір'я приєднувалися до цього величавого походу нові гуртки робітників.

Швидко похорон розрісся до розмірів тисячної демонстрації. Біля домовини з обох боків виросли червоні прапори, а за домовиною неначе з-під землі раптом з'явилася й музика. Гаряче запилене повітря здригнуло від могутніх звуків жалібного маршу.

Коли похід наближався до того місця, де два дні тому назад Тимощук попрощався з життям, до звуків похоронної музики дисонансом вплівся протяжний гудок фабрики Крамлера. З брами фабрики висипались гурмою робітники і мовчки приєдналися до походу.

Голосніше загреміла музика, чіткіше вдарили кроки по брукованій вулиці. Без слів говорили учасники похорону з познанцями, що на знак солідарности покинули роботу і вийшли на вулицю та організовано приєдналися до походу.

Дрижало гаряче повітря звуками жалібної музики.

Стогнав брук під тисячами повільних важких кроків.

Домовина з червоними прапорами і вінками вже зникла за цвинтарною брамою, а похід ще далеко позаду розтягнувся вулицею.

Наразі похід зупинився.

Поліція пересікла його й загородила вхід у цвинтарну браму, пропустивши за домовиною тільки невеличку частину людей, переважно жінок та дітей.

За цвинтарним муром голосить музика похоронний марш, а на вулиці перед брамою бушує гнівом розлючена маса.

Знищити їх! Змести з дороги!

— Геть, собаки прокляті!

— Дайте дорогу!

— Розійдіться, бо будемо стріляти!

— Ще грозять?

— Зубами вас погриземо, запроданці!

Передні ряди вже натискають на поліцію. Поліція відбиває їх ґумовими палицями. Натовп біля цвинтарної брами росте і все щільніше стискається, гамір збільшується, зростає обурення, килить гнів, ось-ось вибухне страшним гураґаном.

— До міста!

— До міста!

— Всі до міста!

Несеться вихром над головами.

А позаду вже заворушилися, вже шикуються в густі рівні лави через цілу вулицю.

Похід повертається до міста.

Попереду познанці затягнули варшавянку, а за ними лава за лавою формується маса в організовану демонстрацію.

Передні лави вже завернули в бічну вулицю і загородили дорогу трамваям, а позаду приєднуються все нові й нові лави замазаних робітників, що тільки що висипалися з фабрик та майстерень, закінчивши в незвичну пору свій робітний день.

Могутній спів Інтернаціоналу лунає вже головною вулицею міста, відбиваючись голосним відгомоном об мури високих кам'яниць.

На найвищій ноті Інтернаціонал обривається. Об мури кам'яниць сполоханими птахами вдаряються уривочні крики і дрібний цокіт кінських копит.

Кінна поліція вривається з бічної вулиці, перетинає похід та розганяє його в двох протилежних напрямах. На кожнім розі вулиці, на допомогу кінним, появляються цілі загони пішої поліції, а поміж демонстрантами вже шниряють жандарми. Поміж високими кам'яницями лунають відгомони пострілів. По тротуарах дзвенить скло. Десь на бальконі чи на даху заторохтів кулемет.

Прошуміла вулиця, прогомоніла бадьорими співами, креснула іскрами з-під кінських копит, гаркнула пострілами, дзенькнула битим склом, зойкнула, бризнула де-не-де кров'ю, метнулася шаленим гураґанним танком — раз, два, сюди й назад, а через годину знову поливла спокійно — шумно буденним своїм життям, видзвонючи трамвайними дзвіночками.

А тюремна брама проглотила кілька десятків свіжих людей.

Так закінчили похорон слюсаря, Тимощука.

●

В незвичайному місці засідав вечором страйковий комітет. Небувале піднесення панувало на цьому засіданні.

Двох членів комітету сьогодні підчас демонстрації заарештували, але на їх місце увійшли до комітету нові два члени, оба делеґати від познанців.

— Нас прислали сюди, — заявив один з них, — щоби ми з вами договорилися про спільну акцію. Ми з сьогоднішнього дня оголошуємо страйк і завтра вже не виходимо на роботу.

— Які ж ваші вимоги? — спитав Сухоцький.

— Ми приєднуємося до всіх ваших вимог і додаємо ще одну, — випустити заарештованих. За ці останні три дні заарештовано біля сотні людей, між арештованими й наших 8 чоловік познанців. Отже давайте виступати далі спільно.

— Згода товариші, тепер побіда за нами! — з радістю відповів Сухоцький, стискаючи дружньо руки познанцям.

— Значить так: звільнити заарештованих, восьмигодинний день, сім злотих денно, рукавиці й фартухи, чиста кімната для обіду й спочинку — оце п'ять наших головних вимог. Від них не відступаємо. Так? — запитав Зазуляк.

— Так! — погодилися оба познанці.

— Тепер пан Заремба не буде виляти хвостом, — сказав Зузуляк сміючись.

— Хай попробує, а ми викличемо загальний страйк, похорон Тимощука найкращий доказ солідарности всіх робітників, — додав Сухоцький.

— Правильно! — підхопили всі.

Дружньо стискали один одному руки, виходили по одинці темними коридорами й зникали поза рогом вулиці.

●

Дуже ласкаво прийняв Заремба делеґатів страйкового комітету. Як тільки увійшли, він попросив сідати, підсунув на край стола коробку дорогих цигарок, запрошуючи жестом руки палити, і почав сам лагідно та стримано розмову.

— Що ж, панове, передумали?

— Нам нічого було й думати багато, — відповів также ввічливо Сухоцький.

— Я також думаю, що шкода дорогого часу тратити, час — це гроші, як кажуть англійці.

— Так от і не тратьте даремно цих грошей, — підхопив познанець.

— Що ж, ви по своїй волі це робите, і ми тратимо і ви тратите. Давайте починати роботу, це один розумний вихід.

— Приймайте наші умови і ми почнемо працювати.

Я повідомив пана Крамлера про все, що сталося, і дістав від нього згоду збільшити платню. Це можна було давно зробити навіть і без такої „комедії, як її називає пан Крамлер. Так що нам, здається, й говорити багато не буде про що.

— Якщо приймаєте всі наші вимоги, то дійсно нам мало доведеться говорити, а коли ні, тоді й зовсім нічого говорити.

— Я ж сказав, панове, що плятню ми збільшуємо по вашій вимозі. Маєте сім злотих денно, приступайте до роботи.

— Е, ні! Це ще не все, пане Зарембо... — сказав Сухоцький.

— Ну, вісім годин на нашій фабриці та ще з перервом на обід це не робота, ви ж самі знаєте.

— А хеміки працюють же вісім годин?

— Знаєте, хеміки — це інша справа, у них шкідлива для здоровля робота...

— А у вас корисна робота? — перебив Зузуляк.

Делегати посміхнулися.

Заремба почув, що лагідний тон бесіди набирає їдкости і зразу вирішив поправляти справу.

— Паліть, панове, прошу!

Він ще ближче підсунув коробку з цигарками, але ніхто з делегатів не звертав на це уваги.

Заремба взяв сам цигарку і запалюючи почав знову дуже стримано.

— Якщо ви, панове, вважаєте цей пункт за такий важний, то й тут можна буде договоритися. Давайте починати працю десятигодинним днем, а я напишу панові Крамлерові і швидко вирішимо й це питання. Я думаю, що пан Крамлер не такий вже злий чоловік, він напевне задоволить ваше прохання.

Один з познанців встав і з обуренням відчеканив.

— Пане Заремба, ви забуваєтеся! Ми не прийшли до вас просити. Ми вимагаємо! Нас прислали сюди робітники не торгуватися з вами, а переказати вам їхні тверді, законні та остаточні вимоги.

— Звільнити заарештованих, вісім годин праці, рукавиці й фартухи, чиста кімната зі столами для обідів і спочинку — ось це чотири основні наші вимоги, коли ви вже погоджуєтеся платити сім злотих денно — неначе з книжки вичитав Зузуляк.

— Приймаєте це все, чи ні? Пощо довго балачки розводити. Час — то гроші! — додав Сухоцький.

Усі чотири делеґати встали й готовилися виходити.

Заремба кинув тількищо запалену цигарку, взяв свіжу і, запалюючи її, почав знову з удаваним спокоєм.

— Справа арештованих, панове, це ж справа поліції, ми тут її не можемо вирішати..., а про все інше, я думаю... ми вже майже договорилися.

— Їх заарештовано з вашої вини, ви й потурбуйтеся про звільнення, а вдові вбитого слюсаря Тимощука дайте утримання, це також ваш обов'язок! — сказав Сухоцький.

— Ходімо, товариші! — звернувся він до делеґатів.

— А ви, пане Заремба, подумайте над цим ще з місяць, ми вам докучати не будемо. Більше до вас не прийдемо, доки не дістанемо таку відповідь, щоби нас задовольняла.

Один за одним делеґати вийшли з кабінету.

Заремба встав і нервово кусав собі верхню губу. Він хотів уже просити їх повернутися, та знову сів у крісло і хотів кинути якісь образливі слова, але стримав себе силою, змовчав.

— Бидло! Хами! — процідив крізь затиснені зуби, коли в коридорі зовсім стихли кроки делеґатів.

Подумавши трохи, він взяв телефонну рурку і стиха вимовив якийсь нумер.

— Пан комісар?.. Заремба... Добрий день, пане комісаре. Поклон від пана Крамлера... Ні, телеграма... Чи можна до пана?.. Так... так... ні, не терпить... коротко... зараз їду, вже їду. Слуга пана комісара.

Відложив рурку,— зірвався, схопив капелюха й стека і кулею вилетів з кабінету.

●

Вечором, у брудній тісній кімнатці Зеленюка зібралися всі члени страйкового комітету.

Зеленюк розказував про страйк в селі Ставчанах.

— Оце не хотіли йти за чотирнадцятий сніп пшеницю панську жати. А економ сміявся з них і лякав їх косарками. Я, говорить, як пущу косарки, то за три-чотири дні лани будуть як заметені. Вигнав на лан три косарки... А воно й не вийшло. Одна стара — зовсім не бере, у другій щось зломилося, чи форналі самі там поворожили біля неї, а третя не косить, а зразу таки молотить і все зерно сіє за собою. Побачивши це, селяни вибрали комітет і давай твердо як один:— десятий сніп, інакше не йдемо, хай пропадає, коли тобі не жаль! А економ ще лякає. Не підете, каже, сьогодні, то завтра вже буде пізно. Я привезу п'ять нових косарок з міста. І вже хотіли деякі йти за 13-й сніп, але форналі, що їхали за косарками, вернулися з нічим, і селяни далі страйкували. А пшениця аж чорніє, перестигла, гнеться, обсипається. От і не витримав економ, покрутився, покрутився, давав тринадцятий, дванадцятий, врешті одинадцятий, а на третій день покорився і згодився на десятий сніп.

— А я оце як приїхав до батьків, як розказав їм про наш страйк, то вони всі зразу й зрозуміли, чому економ не дістав косарок. І написали листа нашому комітетові та сказали, що завтра привезуть до міста дещо нам на підмогу, щоб наші виходили на базар, нібито купувати в них,— кінчав Зеленюк.

 Зузуляк читав голосно листа від селян:

Дорогі Товариші!

Штрайковий комітет села Ставчани від імени всіх селян дякує вам щиро, що ви допомогли нам виграти наш штрайк у свого дідича. І так ми й вам допоможемо виграти штрайк у свого пана Крамлера і недамося разом, бо в єдності наша сила і велика міць, що побідить всіх панів. І так, нехай живе єдність робітників і селян, що трудять своїми мозолями на ситих дармоїдів панів. І ще раз вам дуже дякуємо і просимо тримайтеся і пани мусять щезнути і ми вам допоможемо.

Ваші товариші Штрайковий Комітет села Ставчани.

Сухоцький перекладав зміст листа обом познанцям на польську мову.

Лист зробив велике враження. Зеленюкова жінка аж голосно розплакалася.

А Сухоцький потирав долоні і радів.

— Тепер, пане Зарембо, і ми зможемо трошки почекати, а час — це гроші. Знаємо!

Умовилися про плян завтрішнього дня, і розійшлися певні всі за свою перемогу.

●

На другий день у місті був великий базар, неначе ярмарок. Страйкарі голосно торгувалися з селянами, сперечалися з ними, і носили додому повні кошики, мішки та глечики. А перед вечором до Сухоцького прийшов післанець від Заремби і переказав, що пан Заремба погоджується на всі вимоги, навіть по першому пункту вже написали куда треба й що треба.

— Перекажіть панові Зарембі від комітету і всіх робітників, що ми вийдемо до роботи тільки тоді, коли випустять наших заарештованих товаришів, коли ці товариші поведуть нас до роботи на фабрику, інакше ми туди дороги не знаємо.

●

Через два дні засідання страйкового комітету вже проводив перший його голова Вербовий. Разом з ним випустили всіх, що були заарештовані в день приїзду познанців та в день похорону Тимощука. Це було передостаннє засідання страйкового комітету.

Останнє коротке засідання відбулося наступного дня раненько в кабінеті Заремби. На постанову цього засідання робітники чекали на вулиці перед брамою фабрики.

А коли вийшов до них Вербовий і сказав: — „Йдемо, товариші, працювати",— голосне „ура" прорізало тишу мертвого фабричного подвір'я і вдарилося об мури фабрики.

Через браму на фабричне подвір'я, неначе горох по підлозі, розсипались робітники і зникли в фабричних мурах. Кожний ставав на своє привичне місце, кожний із задоволенням переможця брався за свою роботу.

Заремба дивився на подвір'я через вікно й прикусюючи свою губу думав:

— Почекайте, хай ми виконаємо контракти, ми з вами інакше поговоримо.

●

Фабрика Крамлера на повному ходу. Комашнею поміж машинами та варстатами рухаються робітники, і кидають один одному уривочні слова.

— Хай ми трохи очуняємо.

— Хай підкріпимося.

— Ми ще їм не такої заспіваємо.

— Місячний курс пройшли з успіхом. Привчились!

А доглядачі ходять як мішки з піском, навіть і не чути їх голосу.

Харків, травень, 1930 р.

МИРОСЛАВА СОПІЛКА

Державо білого орла

Ще пружище хижо кігтів вістра,
Державо білого орла,
Твій подих — смертний жах в повітрі
Їдка, затроєна імла.
Та вже гниєш вонюча близно
Як на багнищі трухлий стовп.
Щоб рятувать свою гнилизну
Жадливо п'єш трудящих кров.
Розбещені твої бандити
Руйнують, граблять, б'ють селян.
Хати розгромлені розбиті
Стоять закутані в туман.
Крик, зойки, трупи, кров і рани,—
Жінок зґвалтованих плачі ;
Від катувань, від куль селяни
Тікають в безвісті в ночі.
Робітники в тюрмі у Луцьку
В розпуці смерть на поміч звуть
А кровожадний пан Пілсудський
В Варшаві кров змиває з рук.
Єхидно мстиш нікчемна зграя
На жертвах свій безсилий гнів,
В легені воду наливаєш,—
Та не заллєш в серцях вогнів.
Шматуєш тіло, ломиш кости,
Цькуєш страшніш вовків, собак ;
Дівчат замучених насильством
За коси вішаєш на гак.

Розпеченим залізом тіло
Дівоче нівечиш як гад...
Мужчинам від знущань замлілим
Вогнем знімаєш шкіру з п'ят.
Та вже твоїх офір страждання
Тюремний пробивають мур,—
Летить у світ вітрами гнаний
Їх стогін, з казамат тортур.
Йому на зустріч вулицями
Голів розбурхана ріка —
Горячим подихом вулькану
В серцях завзяття нароста.
І вже тобі дрипіжна шляхто
Стихійних іскор не здушить —
Пашить полум'ям гнів трудящих
Згорить в ньому твій лад, згорить.
Над заходом у грізних хмарах
Клекоче хуртовини грім —
Росте в крові, росте в пожарах
Всесвітній зрив пролетарів.

М. ПАНЬКІВ

Діти терору (кіно-сценарій)

(УРИВОК)

— З обидвох боків вулиці сплять старі жінки
— стоять старі чоловіки
— стоять де-не-де діти (а в руках мають вони хліб, сіль,
— яйця, усе на тацах, на рушниках)
— здаля видко, як над'їздить кавалерія
— повільним кроком їдуть
— їздців вже можна добре розпізнати (це молоді юнаки, здорові, повні).
— Побіг повз ряди селян назустріч гостям — писар,
— а за ним тупцяє священик, з хрестом в руці та кілька вірних
— з корогвами
— писар рівняє ряди
— щось повчає і мовить
— скомандую вам, то кричить!
— похитують головами селяни
— Галя зустріла в лісі парубка, що вартував і йому оповіла вона про подію з мамою Настею
— парубок указав їй куди йти далі, а сам
— глянувши довкруги вартував, як попереду.
— Неначе завмерли люди, що стояли у два ряди; спинився піп:
— і якраз тоді над'їхав офіцер
— просто, на попа йшов кінь
— дві морди — попа й коня

— сахнувся, одскочив піп

— підняв руку писар і командує, щоб вітали гостей

— мовчить народ

— похнюпив очі і голову похилив бородатий старець

— інший, що стояв поруч дивився проте холоднувато, а навпроти стоявша жінка, затиснувши уста, пронизувала очима гидотного писаря

— ще командував він

— але ніхто не вимовив ані слова

— відступив піп і проїхав офіцер, а за ним

— їхав молодий старшина з прапором на списі

— гордовито маяв прапор

— вже люто скомандував писар:

— Зняти шапки!

— Ще кричить він:

— Вітайте гостей! Хами!

— Заворушились ряди. Дехто послухався нарешті і видко стало як розімкнулись кілька уст (і чутно стало)

— Слава...

— Вигинався на вітрі прапор на списі в руках підстаршини

— Спинив коня офіцер і призирливо плюнув в лице старому селянинові, та щось крикнув на нього,

— А писар й собі теж саме

— Шапку зними перед прапором!

— Підняв руку селянин, але опустив її знову

— Тоді підскочив писар і зо всієї сили вдарив селянина кулаком по лиці

— Кров бризнула з обличчя селянина, і потекла по вусах та бороді

— стікає кров по вусах,

— однак не зважаючи на те, новим ударом, писар скидає з голови селянина шапку.

— На жандармському пості, посеред кількох жандармів лежить на лаві голий дід Федір. Ноги й руки зв'язані під лавою, так що ніби він обійняв її, а тіло укрите ранами. Два жандарми стоять з киями.

— Щось гукнув один з жандармів, заклавши руки до кишень. Порушив голову дід Федір

— Порушив голову дід Федір до жандарма і сказав спокійно

— Востаннє вам кажу: Я не убивав війта

— Ще свиснули над тілом діда обидва киї і,

— здрігнулося усе його тіло.

— Крізь яруги Галя дісталася

— невеличкої галявини і тут

— вона стріла батька свого Степана: тулилася, цілувала...

— Галя розповіла, що було

— з мамою, як її повів жандар, штовхаючи

— Довкола і Галі виросла збудоражена юрба. Найбільш було тут молоді, юних хлопців та дівчат.

— Але, не встигла ще Галя закінчити, як з кущів випорснув хлопець.

— Його питали!

— Хлопець оповів, як:

— бив писар старого за те, що той не здійняв шапки перед прапором підчас приходу гостей

— муштрували з карабінами в руках юнаки та дівчата

— У панському дворі розташувався штаб гостей, а в численних будівлях замешкала більшість вояк. Людно було скрізь, і сміх вололів настроєм. Жартували собі салдати, радісно було господарям.

— Гарцювали на конях офіцери, од чого веретенилось усе на просторому майдані двора.

— А тоді ж, тут же, тільки позаду будівель, в невеличкій шопі допитували перших арештованих. Били!

— Селянська хата, а з неї виходять улани, що як видко там замешкали. На подвірю стоять два коні, а чоловік і жінка чистять, миють їх.

— Підійшов улан, дивиться і враз закричав на мужика, що не доладу він чистить коня,

— а тоді узявши залізну щітку показав, як треба

— і тут же покликавши жінку взяв за руку та

— указує щіткою на її голові, як чистити треба коня,

— кричить од болю жінка і пробує вирватись, проте це їй не вдається,

— На подвір'я заходить ще двоє уланів

— жінка відбивається, а за неї вступається її чоловік;

— це штовхає уланів до іншого знущання, а саме — піднявши хвіст коня вони наказують їм цілувати зад, гукаючи:

— Цілуй! Собача твоя мать!

— Чоловік відбивається, за що одержує кулаком по щелепах.

— На жандармському пості лежить у кімнаті зомлілий дід Федір.

Лежить він біля лави, а дежурний розпоряджається, щоб його винесли.

— Двоє селян виносять діда на подвір'я.

— Сидить поміж листям, на дереві, Петрик, здаля од жандармського будинку і виглядає, — втім він насторожився, бо бачить,

— як з хати поста винесли діда Федора, а

— поклавши його на землі,

— поливають водою.

— Біля хати читальні „Просвіта" стоїть група селян, чоловік 15, а всі вони зв'язані гуртом шворкою; з читальні вийшов один селянин з гіпсовим бюстом Тараса Шевченка, а за ним інший з книжками на руках.

— Командує улан, і

— Книжки скинуто на купу інших, їх підпалює за наказом один селянин, а одночасно улан стріляє з револьвера до бюсту Шевченка;

— інший улан, націлюючись з ґвинтівки, страшив цим зв'язаних докупи селян,

— врешті на подвір'я в'їхала, запряжена конем, пожежна бочка з помпою,

— і тут же під загрозою револьверів пожежники обливають міцною струєю води пов'язаних.

— Ще інше місце. В хаті побито вікна, поламано двері, розірвано стріху. Біля хати на землі лежить літній чоловік, а улан диктує йому:

— Посвідчую, що мене ніхто не бив, і жодної шкоди не заподіяв...

— Селянин пише, ноги зв'язані, і улан вдаряє його чоботом.

— А тут же двоє спіймали дівчину, що намагалася утікти,

— зірвав улан блузку і дівчина була гола,

— Хата крамниці. З неї виносять селяни борошно, крупу, цукор,

— все зсипають до купи на команду уланів

— поливають гасом запалюють.

— Поливають водою діда Федора. Командує жандарм

— Інший жандарм, що роздивляється біноклем по селу спинився на мент

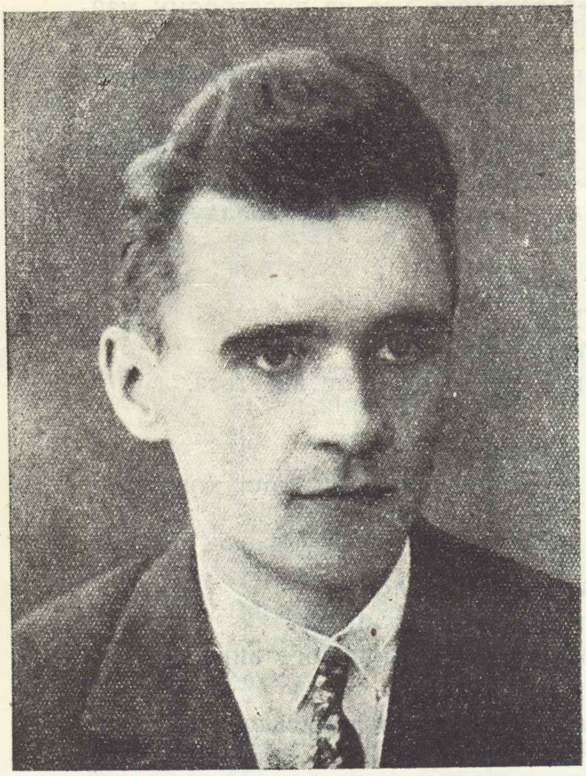
— у біноклевих шклах — Петрик на дереві.

— Бачить Петрик, як на подвір'я жандармського посту привели маму Настю, а діда Федора обливають водою; один жандарм дивиться в бінокля,

— а тоді узявши карабіна скерував дуло до Петрика

— Сторчака, миттю кинувся додолу Петрик...

— Випалив жандарм.

В. БОБИНСЬКИЙ

Крик уночі злопотів...

Крик уночі злопотів: Ой горить! ой горить! ой рятуйте!
Крик злопотів і завмер — не йшов рятувати ніхто.
Селяни ставали у вікнах хатів, із клунь виходили,
   постоявши, йшли на солому, лягали й спали, не спавши.
Крик злопотів. Кричала старенька бабуся, ніхто їй
   не дивувався: стара ж, не розуміє ні гич.
Не йшов рятувати ніхто: Горіли стоги й обороги
   панські. Горіли, як свічі, спокійно. Горіли як слід.
Тільки війт і присяжних пару, підлизнів панських,
   бігли квапно: ачей ласки панської запобіжать.
Тільки бігли (бігли ж!) десь в ніч невиразні квапливі тіні
   од вогню, в темну ніч, залягаючи в тінях землі.
Горіли стоги й обороги. Горіли, як свічі, спокійно.
Панські. Горіли, як слід. По гумні, як по пеклі Марко,
   метушився, скакав, розщибався й вертівся економ,
   верещав і гукав і прокльони зловіщі метав.
   „Psiakrew, дич більшовицька! Петель, шибениць вам ще мало!
В полум'я кидать живцем! дич більшовицька, psiakrew!"
Купка челяді панської, хилих, злиденних форналів,
   злякано збита у гурт, метушилась біля вогню:
   носили відрами воду, хлюпали воду в огонь,
   лізли на крівлі клунь, поливали розпечений дах,
   подавали із рук до рук, роздирали гаками, рубали,
   і мовчали, як ніч, що кругом ще чорніш і мовчазніш зійшлась.

Тільки часом, як рухом крутим повертався котрий од пожару,
можна було добачити блиск у зіньках, як трикутний стилет,
але хто зна, од чого цей блиск: од вогню, що з'їдав панські статки,
чи од того, що нівечив панові статки, вогню...
А стоги й обороги горіли. Вогонь, як безжурний хлопчина,
вгору скакав, підстрибав, припадав до землі, плазував,
висолоплював довгий язик, на нозі вертівся дзигою,
і, застигши на мить на нозі, станом юним струнким хитав.
Статки панські горіли, як слід. Не знав цього дідич вельможний.
На далекій рів'єрі в цю ніч іншим блиском осліплював зір:
блиском лямп електричних ярких над столами блискучої залі,
де за щастям химерної гри простягалися тисячі рук.
Крик у ночі злопотів: Ой горить! ой горить! ой рятуйте!
Крик злопотів і завмер — не йшов рятувати ніхто.
Селяни ставали у вікнах хатів, із клунь виходили,
постоявши, йшли на солому, лягали і спали, не спавши.
Тільки війт і присяжних пару, підлизнів панських,
бігли квапно: ачей ласки панської запобіжать.
Тільки бігли (бігли ж!) десь в ніч невиразні квапливі тіні
од вогню, в темну ніч, залягаючи в тінях землі...
Тільки часом, як рухом крутим поверталась котра до пожару,
хтось там добачив би блиск у зіньках, як трикутний стилет,
але хто б знав, од чого цей блиск: од вогню, що їв панські статки,
чи од того, що нівечив панові статки, вогню...

М. ІРЧАН

Осінь в димах

Від села до села, від руїн до нових,— все вперед і вперед мчиться карний загін. Звенигород і Підсоснів, Романів — Глуховичі — чотирнадцятий полк уланів у крові затопив.

Перед ними Гаї, біля Львова вони, там селяни сухі, без кривавих ще ран. Там вогню не було, там маєток цілий, там в тривозі чекає живий ще пан. Та в сусідніх селян погорів уже пан, і фільварок, і скирти і клуні.

І впав панський наказ від полковника враз:

— За спокій Польщі гальопом на Гаї!

Це надвечір було, як вмирало село у військовому польському стані. Хто міг знать, що буде, що десь орда іде? По наказу з присмерками замикали двері.

Жах.

Осінь в пожежах, в крові.

Осінь в димах...

Темною плямою, з шумом і брязкотом, голими стернями на мертве село.

Гей мчиться кіннота, гей крешуть копита, гей дзвонять остроги, гей скачуть улани...

— „Як то на военци бива"...

— Стуль писк! Хто там співає?

Шепотом несеться поміж уланами, шо ротмістр боїться у полі ночею...

— Тут хлопський бунт, а вони пісню!..

Темними тінями мчаться погорблені, бренькають кулемети на осідланих конях. З-під копит іскри — з рота піна, все блище і блище до села. Форкають коні, стогнуть

з утоми, б'ються і дзвонять шаблі-ланці. На білому коні годований пан веде на тихе село Гаї чотирнадцятий полк львівських улан — карний загін.

●

Увірвалась вихром розлючена орда, пострілами — криками вдарила село.

— Гей, темно! Світла! — крикнув пан полковник. — Де хлопська читальня? Паліть! Тільки на світло, як мухи до лямпи, злетиться гайдамацька дич.

Прорізала пожежа темінь ночі, на дзвіниці бамкнув тривожно дзвін.

... Бам-Балам. Бам-балам. Бам...

І замовк.

А улани селян гнали і з вулиць і з хат.

Простоволосі, босі. Мовчазні і суворі йшли під шаблями до читальні, що на очах в огні палала, і золотила карний загін. Плакали діти, жінки ридали, десь в гущі тихо проклинали і затискали кулаки.

— Чого стали? Нагаями їх, псякреф! Шапки зняти! Всі хлопи — почистити коні наші! Приготовити вози! А баби — кури й яйця тут несіть! Де тут війт?

— Я тут, пане.

— Щоб негайно нам для полку було дано три корови, і свиней не менше п'ять. Кірців збіжжя тридцять п'ять. Брать по списку, що ось тут. Я скінчив. Марш в село.

— А за що ж? — впало глухо із юрби.

— Що? Хто спитав? Мовчите? А панські фільварки де? Думали і в себе спалити? Попробуйте тепер. Де тут... Стефанишин Іван?

— Я тут.

— Йди сюди! А-а, мурґа, хлоп! Знаю добре, ти сельроб! Ти читальні голова. Бунтувати думав тут? Псякреф, хам!

Свиснув нагай по обличчі старого Івана, і зачервоніла кривава рана.

Тріснуло, розплилось око.

— За віщо б'єте? Тату, тату!

Блискучий чобіт вдарив дочку.

— Бийте їх всіх! У хлопа сім шкір! До свомої набийте!

По звірськи били, катували, на крик, на сльози не зважали.

Село — одна рана.

Гуляє полк уланів.

Плазує дикий жах.

Осінь в пожежах, в крові.

Осінь в димах...

●

У школі вікна всі розбито, з лавок лиш купа дров. Кооператив розтягли вулани — це ж тільки хлопська кров. А на підводах селянські рештки для карного загону.

Полковник мовив мову.

— Це щоб не бунтували. Взяли тільки в голоти, бо в кого є своє, той не посягне на чуже, той пошанує працю пана, його фільварок, його добро.

В селі тепер буде спокій. Ця ніч — наука всім. З собою беремо тих, що небезпечні для села. Тепер всі спати, сон буде гарний, як після купелі — ха-ха...

— Розійдись! Марш в село!

— Полк шикуууйсь!..

І зарипіли вози селянські, на них голоти бідні достатки. І заревіло плачем сердечним жіноцтво, діти.

А поміж кіньми — прив'язані до сідел напівживі селяни. Слідом кривавим пішли на Львів в тюремні каземати.

Полковник крикнув:
— Можна співати!
Але чомусь ніхто не затягнув.
Перед ними ніч — за ними руїна і жах.
Бо осінь в пожежах, в крові.
Осінь в димах...

Як виїхали за село — не оглядались. Зроблено те, що скрізь. Погром, і кров, грабунок, і море сліз.

Темна ніч.

Брязкіт, шум.

І нагайок свист по бранцях. Взяла орда цей ясир, там у Львові буде пир. Не вся стекла хлопська кров.

Що ж це знов?

— Пане полковнику! Горить!

— Стій!

Оглянулись і очі на Гаї.

— Псякреф! Це ж панський двір! Хто ж посмів? Я ж взяв всіх! Нагаями хлопське бидло! Ескадрони два в село. Пане ротмістр! Що за списки були в вас? Тут не всі?

— Забрав всіх, хто був непевний.

— Ах, псякреф!..

А ми скажемо:

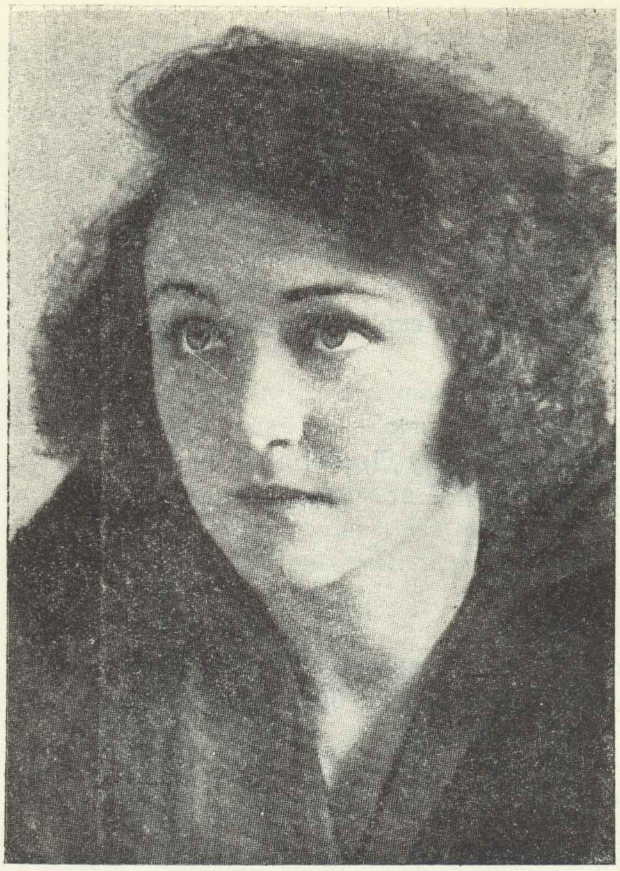
— Пане полковнику, всіх вам не взяти. Для борців за волю не страшні ґрати. Їх вам не визбирать, хоч би ваш сейм, і всі міністерства перебудували на тюрми.

Їх не задушать ваші ескадрони.
Бо їх сотні тисяч, їх мільйони!
Кров родить кров.
У вас страх?
Це ж не перша осінь в пожежах.
Не остання — в димах...

. . . .

Трудяща Західня Україна, у крові і вогні!
Палкий привіт тобі, в ці грізні дні!!!

13 жовтня 1930 р.

ЧЛЕН ЛІТГРУПИ „ГОРНО“ — ЛЬВІВ. ЗААРЕШТОВАНА ПОЛЬСЬКИМ ФАШИЗМОМ ЗА ПОЛІТИЧНО - ГРОМАДСЬКУ РОБОТУ І КИНУТА ДО ВІДОМОЇ ЛУЦЬКОЇ В'ЯЗНИЦІ, ДЕ ЗАЗНАЛА НЕЛЮДСЬКИХ ТОРТУР.

НІНА МАТУЛІВНА

Ґрати і сонце

Як звичайно, так і сьогодні дзвінок розбудив тільки Гальку. Вставати їй — ліньки і вона, простягнувшись на животі в теплому ліжку, помекує як козеня... Вона сьогодні „дижурна“ і тому мекання стає щораз голосніше й настирливіше. Але в камері й далі тихо й далі чути спокійний віддих сонних товаришок.

Галька здивована. Їй дивно, що випробований від трьох місяців спосіб будити сьогодні не помагає.

Вона втягнула повітря, щоб видати його чудовим, роскотистим „ме-е-е“... та тут несподівано „організовано“ з чотирьох ліжок разом, полетіли їй на спину та заплутались у волоссі грудки чорного закам'янілого хліба!

— А-ну! Бий ворога, щоб не будила!

— Мекало б тобі!

— Н-на!!

Через кілька хвилин Галька кудись ділась. Замість неї, підстрибувала на ліжку наче жива гора подушок, накривал, і плащів.

За мить з-під цеї гори висунулася русява, розхристана голівка і радісно-полохливо закліпали великі очі.

Та якось відразу влетів „Пудель“ Хвильового на голову і вона вмить щезла під подушками в супроводі воєнного виску і сміху...

Нагло в гамір вдерлось:

„Зупа“ •!!!

• Юшка, суп.

Галька стрибнула до полички, гора сполохано розкотилася по долівці і чотири „менажки“ • разом з Галькою чекали вже під дверима.

Замок, як звичайно, сердито гаркнув, зустрівшись із ключем, і заскреготів. Вскочила „Спухла“ Штрік, вхопила за коновку, за нею вбігла „Облізла“, вхопила за боки „парашу“ підсунула до живота і здивовано:

— Ги-и-и-й! а то що?!

— Вчорашня Фасоля — зареготала Еста...

„Облізла з парашею“ стукнулась у дверях об „Пискату“ з хлібом на руках. В дверях з'єднались запах параш і зупи. Баби буркнули сердито на себе і чотири пайки хліба опинились на столі.

За цей час „Підстрілена“ встигла вже наповнити „менажки“ зупою і спарити Гальці ногу.

— Щоб був порядок, перед обідом буде прокурор — випалила „Стара“ і грюкнула дверима.

Ненажерлива Ройза вхопила ложку і забралася до зупи.

— Ти почистила б зуби, — гукнула на неї Леся.

— Або „богородице“ відмовила б, — запищала Еста, — а то як свинка пакуєш! Ройза вже почала хлептати зупу, коли Леся ще педантично укладала „на своє місце“ мило, щіточки і рушник. Галька любувалась видом гарно застелених ліжок, а навіть Еста скінчила вже розчісувати свої чорні „папільоти“.

Ганка „Голодомор“ поскладала в порядку книжки і газети і тепер збирала пильно картки „Пудля“, що ще валялись по підлозі.

— Головою за собаками кидали б ви, а не „книжкою“ — ворчала Ганка.

— А ти гарно позбирай усі картки, наниж на шнурок і повісь на паравані, обкладинку сховай, придасться — радила симпатичка Хвильового — Леся.

— Ну, може б ви врешті снідали, зупа ледь тепла — заметушилась Галька.

— Цікаво, яка це форма товарообміну — спитала Еста бгаючи у рота кульку з хліба — як ти скажеш, Ройзо?

— Ти чого вискочила з формами? — фукнула Ройза.

— Ну певно. Бо дивись: забрали від нас повну парашу, а за те дали нам зупу з кмену і хліб...

— А здохла б ти! — наскочила на неї Леся, — фу, маєш про що говорити при їді!

— Справді, цікаво, — продовжувала Галька. — Попрівби дядя Маркс, якби йому таке питання поставила Еста. Та наша ґеніяльна Ройза в дві хвилини розв'яже цю проблему. Вона в нас молодчина — моргнула Галька на Ганку.

Затарахкав замок, „Облізла“ поставила під поличкою повну коновку, а коли вернулась з „парашею“, закліпала очима на Лесю і вийшла.

— Егеж, Леся знайшла коло „параші“ у звичайному місці грудку з хліба.

Еста заслонила вовчок своїми кучерями, а Леся клубочком на ліжку, плечима до дверей, — вилущувала з хліба „ґрипсанку“ ••. Очі всіх повисли на Лесиних руках.

— Обіжник від комуни — прошепотіла Леся і вигладивши легко жмуток дрібно записаних цигаретних бібулок почала тихо читати. Перші чотири листки бібулки тільки для Missing Ести були новинкою, бо вона ще дотепер не знала, яке значіння має свято 3-х — Л. Зате коли Леся почала далі по пунктах прочитувати програму цілого дня, всі уважно ловили кожне слово. А Еста з захоплення в одному місці, аж у долоні заплескала.

— Цікаво скільки днів носилась „Облізла“ з тим? Дата обіжника з перед тижня, — міркувала Ганка рвучи обіжник на дрібнесенькі шматки.

З подвір'я долетіли гамірливі балачки. Леся, як звичайно вже на вікні, а Еста під вовчком наслухує. На коридорі тихо.

• Посудина.

•• Ґрипсанка — умовна назва таємної передачі.

Леся усадовившись вигідно в малій заглибині вікна — це вміє тільки вона, і за це прозвали її горобчиком — обнялася з гратою, і вітала когось усміхненими очима. За очима погналася скоро й рука. Дрібна рука забилась у повітрі разом з білими сніжинками, що витанцьовували з вітром чудові вихиляси і легесенько присідали на білий килим у долині.

„Горобчика", вже смикали за спідницю:

— Хто там?

— Та скажи, бо скину!

— 116.

Еста під дверима аж присіла!..

Замаяла руками в бік Ройзи, наче хотіла її обняти. Але Ройза вдала дурну.

Тоді Еста голосним шепотом:

— Ройза! А! Ройза! Заміни мене! Там і так твоєї Покраки нема! Я хочу зиркнути на свого Цудика!

Леся здивована. Як це так, що навіть „Кучерявий" Андрій (на його великій голові ані одної волосинки) ні разу дотепер не зиркнув угору? Чого це він так завзято розмахує руками? Та годі вже врешті так довго переконувати у чімось Миколу! Ач, який Микола поважний!

Леся сердита. Ото забалакалися! Вона збила снігову кулю, націлилась у голову „Кучерявого" і — куля розбилася на шапці сторожа.

Лесі з переляку подвоїлись червоні кокарди на грудях товаришів, що на проході.

Одним стрибком вона опинилась в камері, і ключник вимахував п'ястуком до порожнього вікна.

В камері всі принишкли, а Еста задеревіла біля вовчка. Стало тихо і спокій мовчазного дожидання наляг важкою габою на камеру.

І нагло, з подвір'я, так сильно і лунко пронеслося:

— „Ви жертвою в бою нерівнім лягли..."

Пісня плила з подвір'я і вдарила в вікна.

Вікна схопили!..

Пісня росла, міцніла і зливалася в усіх закутках в одно могутнє річище. Здавалось — мури співали її. Спів нісся нестримним потоком, видерся з тюрми, пробився на волю, заливаючи собою вулицю, перемагаючи гам міста.

Тюрма співала...

Влетів у камеру гамір із подвір'я. Блукали оклики:

— Тихо! На гору! Пе-ре-ста-ти!

Хто там перестане? Ще сильніше співатимем!

Леся здрігнула. У вовчок загарчало:

— Спокій!

Вмішались у пісню лайки та крики, тублячись в її нестримному потоці.

А коридорами лунав бадьорий спів Інтернаціоналу.

І десятки вікон післали вулиці полум'яне:

— „Чуєш? Сурми заграли"...

— Чому ж досі так тихо? Ані пес не показується? — голосно подумала Галина, пришиваючи ґудзика до плаща.

— А справді цікаво, за сьоме листопада прийшли зараз.

— Не бійсь, наше не пропаде — перебила Ройзі Леся.

— Але й гарно було, так гарно! — закричала Еста, що аж захрипла від співу.

— Е, що там, тут ще нічого. Ось ми в Любліні минулого року на перше травня задемонстрували! І червоні прапори у вікнах, і повибивані зуби, і поламані ребра, і ані одна шиба не залишилась... А трісками з наших лавок то кілька днів варили обіди — розповідала Ганка „Голодомор", — ... а потім дев'ять днів голодівки...

 Еста аж роззявила рота:

— Дев'ять днів! І ти нічого не їла?! А я як день не їм, то мало з голоду не здохну!

— Можна й довше... відповіла авторитетним голосом Ганка. Їй це не первина, їй, старій досвідченій арештантці, з трьохрічним тюремним стажем! Чотири пари очей повисли жадібно на устах Ганки. Цеж оця голодівка спричинила їй шлункову недугу!

Гамір на коридорі відвернув загальну увагу. Гамір міцнішав і наближався помалу.

Урочисто, на цілу ширину відчинених дверей всунувся у камеру живіт, за ним червоне налите обличчя з великими сивими вусами. Сам пан заступник начальника з папером у руці.

Став по середині камери, а за ним ввалилось шістьох ключників, що стали позад його вряд. Збоку — „Спухла“ Лесі чомусь обличчя ключників нагадували морду злісного бульдога, якого водила її колишня сусідка, „стара дівиця“.

Наклавши окуляри зачав висопувати з аркуша паперу струйку одноманітного голосу, натискаючи з особливою насолодою слова: „... за порушення приписів... непослух... касується на цілий місяць всі привілеї... відбирається другий прохід листування, побачення з ріднею, світло до 10 годин вечора, тютюн, часописи, книжки папір, і прилади до писання... Розпорядження входить у життя від сьогодні“...

Струйка припинилась, тільки малі очі забігали хитро по дівчатах.

— Ми не приймаємо цього до відома,— заявляє рішучо Ганка, відповівши зневажливим поглядом на іронічну усмішку заступника.

— Побачимо — зареготав заступник.— Комуну вашу шляк трапив •. Нема вже „політичних“... Забагато ви собі розібрали... А тепер віддайте зараз дозорчині книжки, папір, олівці, тютюн... як щось затаїте, а знайдеться потім, то пропаде та ще карцер дістанете... А там що таке?!.

Всі наслухують... Пан заступник занепокоївся. Знов співають! Збентежений глянув на збаранілі пики ключників і розгублений вибіг з камери.

Вулиця посилала свій спів до тюремних вікон. Вікна підхопили. Ціла тюрма гомоніла дружньо могутньою мелодією Інтернаціоналу. Серце вулиці й тюрми вдарило одним ритмом пісні.

— Не ждіть рятунку ні від кого... Ляснули дівчата в лице безрадним сторожам.

Сторожі сердито заворчали на дівчат і гримнули за собою кованими дверима.

Леся прилипла до вікна. Очима вросла в видний їй клин вулиці.

Вулицею йшла юрба голів. Над нею — маками прапори... Над прапорами — пісня...

Пісня втихла. Прапори зупинились. Поклонились в'язням... З вікон вибігло тверде:

— Хай живе диктатура пролетаріяту!

Клич добіг до юрби. Замаяли радісно прапори...

— Геть з фашистівським тер-ро-ром! — неслося з вулиці. Вулиця й тюрма клекотіли кличами...

У Лесі в руках уже червона хустинка. Ройза зберегла. Хустинка має так швидко, так радісно...

Але що це?.. Леся завмерла. Як би побачити більше, ніж оцей малий клин вулиці...

До сонця блиснули шаблюки... Море голів захвилювалося... Прапори потонули...

Галька панічно тягнула Лесю за сукню. Коридорами серед крику, лайки гуділи десятки тяжких кроків, гримали двері...

Крик гострим ножем врізався в найдальші фібри нервів. Тюрма й вулиця завили ненависним зойком. Коридорами дружньо гуляла злоба з розпукою... Тюрма

• Лайка з німецької мови. Дослівно: „удар вдарив“, тут — „немає більше, розпалася“...

ревіла мов табун мордованих турів... Ляснуло. Глухий стукіт падаючих тіл.. І крик — стогін...

У Лесі руки спливають кров'ю від побитих шиб... обличчя викривлене несамовитою посмішкою, плачем...

Галька б'є скажено відром у двері... Її майже діточе тіло випружилось, вкрилось потом. — А вона б'є і б'є... Разом з нею грюкає смертельно бліда Ганка... Мовчки з затисненими зубами...

Еста істерично вила, рвала волосся — била головою об стіл.

Вітром товклась по камері Ройза.

Галька кинула відро, скочила до вікна:

Продертись товаришам на поміч!

Вікно тільки глузливо насміхалося, вишкірилось ґратами...

Насміхалося з людського безсилля... Не зможеш!

Галька зомліла...

Ганка б'є далі...

Двері подаються — Ганка паде знесилена...

У камеру сунуться баґнети...

●

Тук - тук!

Тук - тук!

Тук - тук!

І знову рівномірно: Тук - тук! Тук - тук! Тук - тук! Тук - тук!

Тихо!

Тільки каплі води із стін у відповідь: кап - кап... кап - кап...

А коридором рівні кроки сторожа.

Ганка ще раз з усіх сил сиґналізує обцасом. Наслухує, відповіді нема. Вдягнула „сиґналізатора" на ногу, розпостерла руки, шукаючи дороги до тапчану... Під ногами півкнув щур. Вона відскочила, стукнулась болюче об стіну, аж запалахкотіло в очах...

Врешті забрила до тапчану — намацала найсухіше місце і згорнулася клубочком... Смертельна втома взяла її в свої обійми...

Безнадійним сумом віяло від холодної цементової долівки... І плакали стіни великими краплями.

Може плакали за сонцем?..

Стільки років — постарілись вже, а ніколи сонця не бачили... Вічно — темно.

Лише електрика часом різоне їх своїм світлом.

Але це не те, що світло дня.

А вони не знають що це день, у них тільки ніч... вогка — чорна...

І така тюремно холодна...

●

Перед очима Ганки пересувалися картини за картинами...

...Ось їх виводять із камери.

Як обережно мусіли ступати по сходах, щоб не поповзнутися на калюжах крови, змішаних з болотом, волоссям та шматками одежі...

Вона бачила. Вона мусила дивитись, як товариша Дубика били і спустили з другого поверху аж у льох... А цих у бронзових мундурах на коридорі — довгі дві лави. Готові кожної хвилини кинутись, щоб бити довго, вперто, до крови, до непритомности.

І били так вперто, з дикою насолодою...

А її тримали за руки, міцно, щоб не вихопилась, і також кинули у льох...

Тут заковували... вкидали у темні ями. Збитих, непритомних.

А тепер ті стогони... глухі, далекі... наче з - під землі!..

І теж вода зі стін — кап-кан... кап-кан!..

І хитро побудовані льохи... Не можна достукатись до нікого...

День? Ніч?

Тяжко, темно.

Темінь, наче щось живе страшне.

Липка, злобна темінь...

Хочби промінчик!

Отакий, як ниточка, промінчик!!!...

Чорна маса суне, налягає, давить. Схопила за горло.

А-а! Ой, ні! Н-ні!!

Це лише здається, так, так, лише здається, що чорна маса вдирається у мозок, всмоктує думки, давить груди, тисне за горло!!! Лише здається!..

Чути, як капає вода... так.

І якже довго прийдеться отак страшно боротись з чорною темнотою? День, тиждень, рік?

Чи може ніколи не побачити дня?

●

Молодий ранок вітав тюрму з шостим днем голодівки. Сонячне проміння засипало старі мури морозними діямантами. І так розкішно гралося сніжинками...

А там у мурах 97 грудей стомлених, тяжко, гарячково хвилювало...

А очі — полум'ям!

Тільки обличчя чорні — чорні. Це від голодівки.

Але в очах сталь.

Сонце заливало землю, жартувало з багнетами: пильнують спокою в'язниці.

А там, у льохах, широко розкриті очі шукали сонця...

Груди давить темінь...

А вода зі стін — кап-кан... кап-кан, кап...

А серця в буйному ритмі бунту.

●

Полум'яні очі переможуть!

І підуть у світ провіщати червоний трюмф!

Львів, В'язниця — „Бригітки".

НІНА МАТУЛІВНА

Дні

Дні притаїлись, принишкли
і прилягли на дорозі,
сумнів скрадається слизько
мов шпик, що чатує на розі...
. . . .

Хто це злякався темноти
і в завтра зневірився на мить?
ми далі будемо боротись
бо тільки боротись — це жить!

Наші думки як пожежі
шлях нам просвічують вперто,
потоком буйним безбережним
світ ввесь заллємо ущерть!

Набухли весняним розгоном
дні нових великих зусиль...
— Хто стане на перепоні
юній нестримній хвилі?

Хай крадьки тікає у темінь
сумнів — цей провок огидний!
сьогодні ми твердо стаємо
напередодні побіди!

МЕЧИСЛАВ ГАСКО

Лист із в'язниці

Ваш лист...
Ланцюг етапів і в'язниць:
Луцьк
Ковель
Сандомір
і далі...
Сьогодні з Пйотрокова
ви вітали
І кожне слово ваше
— криця.
Тож не зламала
Луцька дефензива вас,
Як і етапи вічні
і тюрма.
Старалися кати дарма,
Вживаючи тортур
знущання
і образ.
Ви голодали...
Так. Згадав як крізь туман...
Вас штучно живлять...
„Бунт"...

Чвалинського• забили...
І скільки ж треба було сили,
Щоб все пройти
Крізь камер присмерк п'яний.
О любі друзі —
Шлю вам свій привіт
З газет радянських
вичитав я нині,
Що на Західній Україні
Уже жевріє світ.
Мої крицеві: —
шлю вам
свій привіт!

• Чвалинський — селянин з Волині, кинутий до Луцької в'язниці, якого хворого й вичерпаного від голодування застрелили, під закидом „бунту" в 1925 році.

Леонід Чулий (Член літгрупи „Горно“ Львів)

Капраль Мацура

Голос військової сурми тривожною луною вдарив об сірі корпуси касарень. Одна мить і на цей рвучкий голос металю широке подвір'я загуло сотнями людських голосів та дзенькотом кінських підків.

Пронизливий голос сурми ще кілька разів рубнув прозоре повітря і перед всіми поставив . . .

Війна?

Бунт?

Так! Страйк! Демонстрація!

●

Зойкнуло подвір'я від різкого голосу команди і третій „швадрон“ вихром мелькнув до складів. Стали в двійки. Ґаркнули тяжкі засуви і почалася видача гострих набоїв. Дають аж по 120 штук.

— І для кого це готують стільки патронів? Для кого? — несеться шепіт по шерегах.

Тільки Лечук чомусь байдужий, наче він уже давно знає мету цієї метушні. Так, він добре знає, бо в самого ще не зовсім загладився рубець на правому плечі. Ще минулого року він був між ними, а сьогодні виступатиме проти них. Ні, ніколи!

— Лечук, а, Лечук, стріляти будеш? — запитав капраль Мацура, і його засмагле обличчя кривиться в двозначну усмішку.

Лечук не відповів. Він ще дужче схилився над гривою коня, шукаючи в думах остаточного вирішення. Так, він найшов. Він же добре знає, що капраль Мацура хоч і мазур, але стріляти не буде, він же сам робітник.

„Швадрон“ вуланів розташували під мурами ратуші позаду поліції. В першій секції капраль Мацура, біля нього вулан Лечук.

— Пане капраль, а ви будете стріляти? — терень-очі Лечука лезом уїлись в засмагле обличчя Мацури. Відповіді не почув, бо заглушили її звуки пісні, що залунала з бічної вулиці.

Капраль Мацура відчув, як по його спині пробігла дрібна дрож. Його очі якось мимохіть зустрілися з залізним поглядом Лечука, що без слів допитував: — Невжеж прийде до крови? Невжеж посміють?

Не витримав Мацура цього огнисто-крижаного погляду. Інстинктивно відчув, що не в силі буде виконати команди.

Ось вже перші колони демонстрантів, вирвавшись з вузької вулиці, хвилею заливають площу. Перша лава поліції, що пішла на зустріч проти бунтарської пісні, не витримала цієї хвилі і відступила.

— Готуй бронь! — упала команда і хруснули карабінові замки, заганяючи до крицевих люф смертоносні шматки олова.

Попереду демонстрантів палає червоний прапор. Його несе старий вже добре підтоптаний робітник. Очі капраля падають на червоний прапор, зупиняються на відомих чотирьох літерах — КПЗУ, і перебігають на зморшками порізане обличчя того, хто так гордо, високо тримає цей символ знедолених.

Наче хто обухом вдарив Мацуру по голові. Це ж його батько! Хотів крикнути, але блиск сальви привів його до рівноваги. Це вистрілила поліція й кинулася з голими баґнетами.

— В атаку! — лунає команда, але запізно. З дзенькотом полетіла шабля Мацури на кам'яний брук і голосне — „батьку“ — морозом війнуло на вуланів.

Остовпіли вулани. Ніщо вже не допомагало. Ніхто не слухав ротмістрової команди, всі дивилися на те, що робив капраль Мацура. А він підбіг до знаменосця, одною рукою вхопив прапора, який вже падав на землю, а другу притис до грудей старому в тому місці, звідкіля червоною стрічкою бігла кров.

●

З бокових вулиць залунали постріли. Хтось зойкнув. В сусідніх будинках вилетіли шибки.

Касарні Н. Н. польського буланського полку 1930 р.

В. ШАЯН (Літгрупа „Горно", Львів. Сидить у польській в'язниці, катований в охранці)

Невідомий жовняр

(УРИВОК)

Друже.

Я добре знаю Твоє імення, бож Ти сам розказав мені свою історію. Але я не скажу його нікому (воно й так нічого не говорить). Ти лишишся невідомий, бо Ти один з мільйонів.

Я назву Тебе невідомим жовняром. Хоча не носив Ти ані зеленого, ані блакитного, ані ніякого іншого військового однострою — хоча не стріляв Ти ані з кріса, ані з гармати

— хоча не різав Ти для когось своїх братів (таких самих як Ти, що на ім'я їм мільйони)

— хоча не поховають Тебе у ніякому Парижі

то все ж таки Ти будеш жовняром — невідомим жовняром майбутніх днів.

Оце Тобі мій скромний гімн.

Він втікав перед криком! Перед криком жінки, що родить тепер другу дитину. Голодна — родить дитину, щоб годувати її своєю кров'ю.

Хіба він знає, чому він втік? Він ішов, мусів. Мусів іти з хати, де кожний кутик кидав йому в лице обвинувачення — коротке, гостре:

— Нема...

Це просте слово щодня розбивало довбнею живий мозок, паралізувало всі мислі, як грізне страхіття. А кожний кутик і кожний живий фібр зчиняли мовчазний галас:

— Нема! Нема!

А сумний, зрезиґнований погляд жінки теж свердлував серце:

— Нема! Нема!

Чому вона з ним співчувала? Так ніжно, віддано. Чому не накинулась найгрубшою лайкою, чому не бралася його бити за це, що — нема! —? Йому було б лекше у цій бурі, він міг би бити також її — кулаками в живіт — потім вслухуватися в охлялий шепіт нервів, що плакали б тільки безсильно:

— Нема... нема... нема...

І сьогодні, коли ненароджена дитина так жахливо кричить у лоні матері це прокляте слово, то тобі вистарчило б тільки вибухнути грубою лайкою.

Чому? Чому розуміла жінка це, чого не треба ніколи розуміти?

І чому криком не заглушувала оцей один могутній крик:

— Нема! Нема! Нема!

Коли корчився шлунок з болю, а млосна порожнеча досягала аж до горла — годі він тішився думкою, що прийде біль ще більший і останній. І щезне все: і гієни, і жінка, і думки, і біль — як крапля щезне у спрагненім, голоднім нутрі пустині. Дурман і опій все! (Щоб лиш не вила в грудях порожнеча). Найкращий опій — смерть!

Впаде тягар з грудей — прийде найкращий опій:

— Вмерти!

. . . .

Як нагальна буря — мчиться поїзд. Страшний як местник — мчиться. Як скоро мчиться.

Він зовсім не боїться його. Він жде його.

Як скоро мчиться!

Великі чорні колеса льокомотиви — він чує їхній стукіт — чи це стукіт? — це не стукіт — це не стукіт — це є глум — це є глум:

— Ха! Ха! Ха!

— Ха! Ха! Ха!

— Ти добре робиш, так мені треба. Моральність у фабриці піднесеться на двадцять процент. А це є наш обов'язок дбати про піднесення моральности у фабриці — на двадцять процент.

— Ха! Ха! Ха!

(це колесо, чи товста пика хама?)

— Ха! Ха! Ха!

І грім! І ясно! Без думки ясно! Все ясно! Його божевілля. І те, що мав бути пострахом для інших!

Щоби не страйкували!

І те, що забракне його на барикадах!

— А на барикадах не сміє бракувати ніодних пролетарських грудей!

Це грім гогоче — що торощить його буйну силу — сповняє немічцю — підкошує коліна — кладе розхристаними грудьми на мокру землю — і щось гогоче...

Промчався поїзд.

Стихала втомлена буря. А дощ хлипав

(чи дощ хлипав?).

. . . .

А дощ ще кволо хлипав (чи дощ ще кволо хлипав?). Вже думав про це, щоби встати, але не мав ще сили. Не назбирались ще.

Він знав вже все, але не думав, бо не було в нього сили. Але знав, що буде ще друга буря заки...

— Заки що? (та це не важне).

Вогка земля холодила жар. Щезав біль, що із грудей ссав кров. Та сил, щоб думати, ще не було. Але причаєні думки лиш дожидали менту, коли він встане. А покищо вони готовились до наступу, приховані заки...

Так, це важне!

Заки він встане і знов піде у город.

А як повіяв вітерець озоном, тоді знайшлися нові сили й він встав.

І тоді думки зачали свій танок:

— Дезертер! Ти був би тільки пострахом для інших. Збільшив би тільки страх перед машиною держави. Не було би тебе в моменті, що ти про нього мріяв — на барикадах — а там не сміє бракувати ніодних пролетарських грудей.

А жінку — сина ти лишив безпомічним і втік — із фронту — сина, що ти хотів бачити його в перших рядах борців — з тобою — ха-ха! — нужденний, клятий.

Ще десь далеко гоготіли громи.

А в ньому ще раз скипіла міць знищення. Гатив себе кулаками по голові — в розпуці — щоб пам'ятав — щоб боліло — гатив.

Але дарма — сором палив далі його нутро.

І безмір його божевілля станув ясно йому перед очима.

Божевілля! Божевілля!

Чи це був він? Чи може його не було, а були тільки сліпі сили, зневіра, лють, безсилля **одиниці** супроти пекельної машини держави.

Ха-ха! А де ж він був?

Приховався? Втік?

Так це власне зле, що його не було, його не було!! Ха-ха!

І гатив далі. Але стихала міць. Він знав, що час скінчити (— а гомін гоготу вже розгубився—).

Новими, свіжими й суворими як судді видались гори — скупенька зелень не виглядала так несміло.

Стихав глум і щезав сором. Так, щож — він зле зробив, але заверне — і як блискуче заверне — і бігом пустився в напрямі городу з численними димарями.

Щось мокре та слизьке ще гальмувало його рухи. Ще нило щось у серці, що домагалось знищення. По тілі пробігав трепіт за трепетом. Але він чув як кожний з них приносить нове тепло й сили.

Він біг — і перед ним був сірий город, що кепкував собі із нього глумом, що вигнав його як батогом...

Тепер він глумом оплює цей город — оцей бардак — де кліка за людську кров купує собі людську совість —

— не довго ще —

— ця кліка, що сильна тим, що звірів зробила з людей у боротьбі за хліб —

— і викопала собі гріб — (— а замість бути непохитним він утік —).

Він оплює город глумом —

— короткі його дні — танкують в ньому безглузді, пишні лялі — танкує в ньому їхня смерть — але її не бачуть п'яні кров'ю нуждарі — так, це вони нуждарі — вони безсильна кволa кліка й барахло — що згине лиш, як напростує плечі пролетар свідомий, що його світ, що його город — його все, що лиш створили його руки — його будучність — а він працююче людство — він все.

— Тебе там треба! Ти потрібний!

— Кликати всіх на барикади:

— Жийте! Жийте!

— Тебе там треба, бо є такі, що дурять і є ще труси, що хочуть, щоб їх дурити.

— Ти потрібний!

Та він забув про це, що кліка ця страшна лише для цього й того, але для всіх пролетарів — ха-ха! — навіть не треба всіх — та він забув — ганебно — що город цей здобути треба пролетарям для себе і втік — злякався злиднів — замість з піднесеним чолом боротись з ними до часу—він лишив хору жінку—подлий, подлий— але дарма — мерщій у город — (він біг).

Він біг що сил — а сили прибували — а там направить злочин — горіти буде — щоб лиш до барикад — а там —

— Тебе там треба! Ти потрібний!

— Жити!

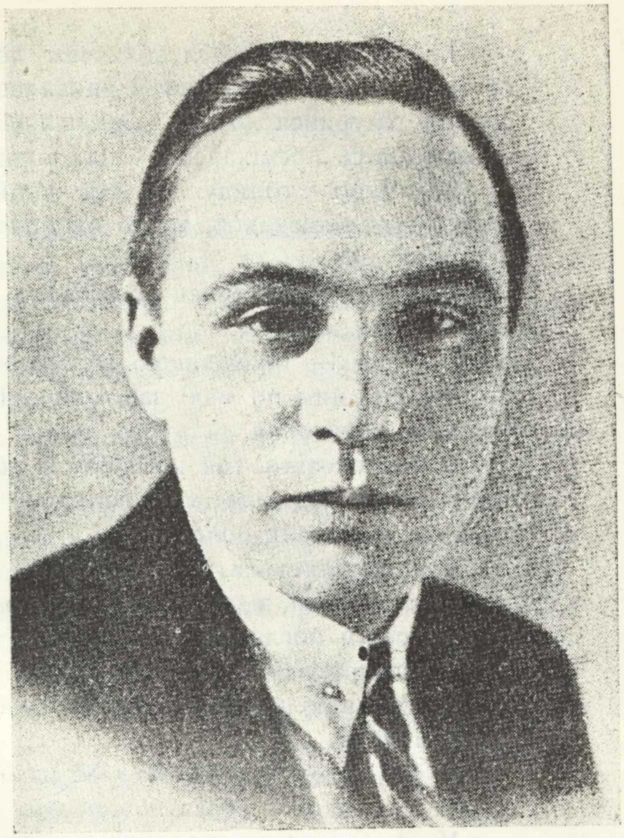
— На барикадах...

— Він поговорить там про мораль із подлим хамом—на барикадах. Покажеться хто моральніший (на барикадах!).

І вже не біг.

А йшов спокійно, певно — як на поході, спокійний як воїн, що виграв бій.

ЧЛЕН ЛІТГРУПИ „ГОРНО" ЛЬВІВ. ЗААРЕШТОВАНИЙ ПОЛЬСЬКИМ ФАШИЗМОМ

П. КОЗЛАНЮК

Засуджений

Це було тоді, коли земля причепурюється в запашне строкате вбрання, ніби молоде дівча квітчається до зустрічі з коханим.

Це було тоді, як на зелених полях чути дзвінкий і щебетливий гомін пташок, як дитячими головками кучерявляться садочки, як приємною бабусиною казкою журчать у молодій траві струмки, довгі, в'юнкі і хвилясті, наче дівочі стьожки на легенькому вітрі.

Це було тоді, як усе довкола жагуче гомонить: „жити", і коли хочеться кохати, радіти, сміятись, бути до всіх милим, хорошим, вибачливим, та всім-усім на молодій запашній землі бажати щастя, любови й безтурботности.

Це було на весні.

Надворі втішно реготалося до землі сонце, маленькими грудками пурхали в повітрі веселі й безтурботні пташки. А я сидів як підсудний, і чекав на себе присуду від присяжних суддів.

Так... Це було на весні.

Мені було тоді двадцять три роки, і через те, мабуть, гаряче, жагуче, й наївно хотілось правди на світі, людського щастя і... хотілося також жити й кохати.

А мене судили, і я чекав присуду.

Крім мене, в судовій кімнаті сиділо ще багато-багато людей. Вони теж з цікавістю й нетерпляче чекали мого присуду. Безмежна людська цікавість виявляється навіть і там, де сумління і почування поступаються перед підлою і рабською гидотою.

В залі було тихо, німо, задушно. Нетерпляче вичікування мого присуду знижувало людську розмову до таємного шепоту, тяжіло над головами важким оловом і бродило по зацікавлених мізках загадковим закінченням.

Інколи я повертався обличчям до людей. Тоді в моє, бліде, мабуть, од тюрми, обличчя гострими стрілками впивалось кілька десятків пар чорних і синіх очей. Я спершу хмурився до них. Потім я ніяковів і розгублено, та, навіть, здається, дурнувато якось посміхався до цих чорних і синіх стрілок.

Так було з годину. Аж ось надійшов предсідник і в залі почувся легкий гомін. Дехто відкашлювався, дехто витирав носа хустиною, дехто вигідніше вмощувався в лавках...

Я мимохіть хитнувся всім тілом і задихано й, мабуть, невдало нахмурився до предсідника.

— Зараз! — блискавкою шугнуло мені в мізку.

Укупі з цим по мені забігали дрібусінькі мурашки, а в голові застукотіли малюсінькі молоточки.

Вони цокотіли, гей комашки в гостро запашних коноплях на селі. І мені чомусь порівнялося тоді, що моя голова — коноплі, а молоточки — комашки, що ввечері стукочуть у літніх коноплях.

Я відкашлянувся й кинув зором на своїх оборонців у процесі.

Вони сиділи з владними, серйозними, похмуреними обличчями, і коли я зустрівся своїм поглядом з їхнім, вони подивились на мене з прихованим милосердям.

Я відвернувся і... ах, як я тоді страшно зненавидів їх милосердний погляд!

Предсідник підвівся й серед гробової тиші в кімнаті помалу, протягаючо прочитав присуд.

— За переступлення № і № параґрафів державного закону засуджується підсудного на смерть через повішення.

Мені шалено закрутилися в очах туманні кружечки, і на гаряче чоло виступив мокрий, холодний піт.

— Як? Смерть?! закричало в мені щось глухо й розпачливо.

— Смерть?! Та як же це так?! Завіщо ж смерть мені? За те, що я хотів лиш, і не дав ще навіть, віками мріяного щастя?!

Мене кинуло в холод.

— Смерть?!

Я безвладно похилився на поруччя лавки і впав у непам'ять. Мені здавалося, що я пірнув увесь у якийсь чорний туман і літаю в ньому білою, легесенькою пір'їною. За мною ганяють якісь сірі й бридкі до гидоти створіння — але я висмикуюсь від них легеньким, пурхливим метеликом і далі кружляю кудись у безкінечність.

Аж ось якась чорна тварюка вчепилась за мене бридкими гострими лапами. Я здригнув і хутко відкрив очі.

Біля мене стояла якась жінка з глибокими, синіми очима. Вона одною рукою держала мене за рам'я, другою ж подавала мені жовту фляшку.

— Вам недобре, — мовила вона тихим, тремтячим голосом. — Напийтесь лімонади!

Я божевільно стиснув зуби й швидким рухом відіпхнув од себе фляшку.

— Ні-ні! Не хочу! — прошипів обурено й люто. — Не треба мені!..

Тямлю ще, жінка з синіми очима ніяково й вибачливо посміхнулась до мене й тихо, навшпиньках відійшла.

Я крадькома подивився слідом за нею, і мені стало чомусь жалко її. Але безмежне обурення до людей завило в мені лютою звірюкою й заглушило тоді цей жаль до жінки з синіми очима.

— Як, невже справді таки смерть?! — все кричало мені щось до вуха.

І тямлю ще, тоді ж говорили щось мої оборонці. Говорив теж скрипливим, наче старі ворота, голосом і предсідник. Що вони, одначе, говорили — я не чув і не збирався слухати.

Я тупо й холодно уп'яв очі в якогось препоганого портрета на стіні й дивлячись на нього, не чув і не бачив нічого більше.

— Смерть? Повісять? Нехай !!!

Потім мене одвели до моеї камери.

Я розбито бебехнув собою на брудний тапчан і важким поглядом зачепив сіре, заґратоване вікно.

Надворі ж була весна.

Сонце, видно, заходило. Воно яскравим, багряним золотом обілляло сірі ґрати на вікні й на хвилину затремтіло на брудній стіні обік мене. Потім ще надійно моргнуло мені в обличчя рожевими рісницями й легенько стрибнуло на вершок каштана в подвір'ї. Каштан розгубився й захвилювався від несподіваного гостя й соромливо задзвонив коштовними самоцвітами. Зрештою, мрійно прижмурив очі й завмер у захваті.

Десь на полях рачкували вже присмерки. По дорозі вони купчилися в збиту лаву й хитро та злодійкувато повзли все наперед.

Сполоханий вечірній вітерець ускочив на хвилинку до моеї камери. Він розгублено закрутився обік мене пільними пахощами й зараз же вистрибнув надвір та легко сколихнув розпатланою каштановою головою.

Мені встало в пам'яті село, вечірній гомін і таемна нічка. На серці стало важко, боляче, жалісно, нестерпно.

— Ах, уб'ють, повісять! Повісять... жити... Мамо!

— Ма-мо!

Мені згадався один момент.

Це було давно — я ще був кучерявим хлоп'ям. Надворі було гаряче літо, і я запопадливо збирав черепочки на вулиці. Враз вулицею пройшов чорний коміняр і я страшно налякався його.

— Ану ж захоче взяти мене! — ляхливо шугнуло в моїй голові.

Я хутко висипав з подолка черепочки й щодуху дременув на подвір'я до мами.

Але мами не було.

— Мамо! — закричав я на весь голос. — Мамо!

Мама не відгукалась.

Мені вдарила до голови гаряча кров, застукотіли молоточки, і в панічному жаху я кинувся до хатніх дверей.

Але двері були замкнені.

— Мамо! — закричав я тоді в одчаї, вже більш розпукою й горлом, як голосом.

— Ма-а-мо!

З грядок надбігла мама й злякано вхопила мене на руки. Я плакав, а мама пестила мої розпатлані кучері й гаряче цілувала мої, мокрі від сліз, очі.

Тепер я лежав на брудному тапчані й також хотілось закричати по-давньому:

— Мамо!.. Ма-а-мо!

За хвилину мене вхопили швидкі й шалені кружалки й з розмаху кинули в густий сірий туман. Я знову легко літав.

— Раз-два-три! Раз-два-три! Раз-два-три!..

І знову мені в'явилося, що моя голова — коноплі, а молоточки — комашки.

Потім прийшла важка свідомість.

— Уб'ють! Повісять! Смерть!

— Жити! — закричало щось у мені дико й божевільно.

— Жити !!

Я безсило повалився на тапчан. Під стелею підсліпуватими очима кліпав нафтяний каганчик, а по смердячих кутах камери німо тиснулись присмерки. По стінах повзали зловіщі тіні. Тоскно, нестерпно.

— Повісять? Умерти? — настирливо шептала свідомість.

— Як же це так?!

— Та-ак! Уб'ють...

Пізніше ліг знову на брудний тапчан.

...І от, я лежу в запашному гаї над рікою. Літо. Я чекаю коханої дівчини. Мене скобоче по очах пестлива, шовкова травиця й тихенькою та чарівною симфонією грають наді мною бджілки й комашки. Чудесно!

Я накриваю очі хустиною і ніби смачно, приємно сплю.

Дівчина зараз шовково зашелестить кущами — а я сплю. А я смачно, чудесно сплю...

Кущі, я чую одхиляються, і кохане дівча легенько дзвонить намистом. Потім зі здивованою усмішкою стає наді мною й кидає мені на груди жмуток запашних рож. Я ще хвилиночку ніби сплю, і враз відкриваю очі.

— Ху!

Наді мною торчить стара, кістлява смерть, на грудях у мене грубий мотуз.

— Смерть!!

Я божевільно схоплююсь з тапчана й боляче вдаряюсь головою об стіну біля заґратованого вікна.

— Смерть!!

Мене пориває сильний вихор синіх, зелених і жовтих кружків.

Я верчуся в ньому скорим, машиновим веретеном і шалено лечу кудись у невідоме.

Прокидаюсь від співу й гомону на тюремному подвір'ї.

День. Золотий, соняшний день.

Мені шумить у голові, і я безсило волочуся до вікна.

Що це?

На тюремному подвір'ї повно в'язнів.

...Ми всі робітники, ми діти
Святої армії труда...

бадьоро, з захопленням вигукують вони.

— Та ж це Перший Травень! — кричить моя свідомість.

— Тюремні ключники лаються й штовхають в'язнів рушницями. А вони бадьоро співають далі й махають до мене червоними прапорцями.

Я жадібно липну обличчям до ґрат, наче до шибки папірець, і з захватом щосили співаю й собі пісню.

Але в'язнів заганяють люто до камер, і я дико тремчу біля ґрат. Людей нема.

— Невже справді повісять мене, і я вже більше не бачитиму світу, сонця й близьких, рідних людей?

— Як же це так?!

Мені страшно болить голова, і я сильно тру її холодними руками.

Нараз грюкають двері. Я злякано, наче м'яч від стіни, одкидаюсь від ґрат.

— Піп!!!

Хоробублива лихоманка затрясла моїм тілом, гей вітер осиковим листям.

— Смерть, смерть — повісять!!

— Чого хочеш?! — спитався я в попа божевільними, несамовитими очима.

— Сину! Висповідайся, покайся! Визнай мені твої провина — пан біг простить гріхи...

Я люто зціпив губи, наче потер жорстким камінням, і одним диким рухом вирвав з тапчана дошку.

— Тікай! Тікай, бо вб'ю, як погану, паршиву жабу! Відійди від мене, вступися мені з очий!

Піп перелякано висунувся з камери, а я холодно несамовито дрижав усім тілом.

— Повісять! Повісять! Повісять!..

Мене зливало гарячим кип'ятком і разом обкидало холодною кригою. Я в непам'яті бігав по камері, як шалений.

— Жити!..

Потім я трохи заспокоївся й безсило сперся на брудне вікно.

Гарячково, майже в непам'яті я витягнув зі щілини в стіні шматок засаленого паперу й тремтячою рукою пустив по ньому олівець:

„Люди!.. Ні, не люди, а дикі, гидкі й погані створіння, що й звірюками не можна вас назвати! Ви хвалитесь культурою, а живете гірш підлих червяків. Ви хвалитеся розумом, а живете гірш нерозумних дрібонього комашин. Ви хвалитесь чуттям і милосердям, а мордуєте й знущаєтесь над собою гірш найлютіших нерозумних почвар й звірюк... Ні... Вас не можна людьми назвати! Ви дихаєте злобою, ненавистю, підлотою, кровожадністю. Ви видумуєте закони, ви робите гармати, і тими ж законами й гарматами жорстоко розбиваєте голови один одному те, чого вже ніколи не можете повернути. Так наказує вам той жорстокий і ганебний божок — закон, якого ви самі вилупили із себе. Ви не люди... Немає навіть у світі такого йменння, щоб можна вас ним назвати. Бо ви страшна гидь, ви погане болоти, ви"...

Раптом грюкнули двері. Я оторопів — папірець з олівцем упали на брудну долівку.

— Вже?! — ляснуло мені в мізку.

Два здоровенні ключники з рушницями!

Признаюся, в мені тоді загомоніла байдужість.

— Ну, нехай... Нехай вішають!

Мені стало лише жалко й боляче. Я льодяними очима дивився на ключників і здається, невинно й дурнувато посміхався до них.

— Ну, нехай!

Ключники мовчки взяли мене за рамена й вивели надвір. Вгорі реготалося втішне сонце, а в повітрі колихалися весняні звуки.

З вікон тюремного подвір'я грімко кричали щось до мене в'язні й збентежено махали руками.

— Нехай. Нехай вішають! — вмовляло щось мене.

Ми прийшли до шибениці. Я побачив поперечки, грубого мотуза, попа з хрестом і гурток цікавих людей.

Довгий мотуз залоскотав мене по шиї, і тоді обляв моє обличчя рясний, холодний піт.

Мені враз жалко стало світа. Укупі з цим я побачив свою смерть і злякано жахнувся.

— Пустіть!.. Пустіть, я ж жити хочу! — хотілось по-дитячому благати мені людей.

Але людські обличчя були холодні, похмурі.

Мені зав'язали очі, піп почав читати молитву. В мене сильно забилося серце.

— Смерть! — закричало щось у мені дико, владно й рішучо.

— Пу-у-стіть! — ревнув я тоді божевільно, по-нелюдському.

— Пус-тіть!..

Я дико, наче лютий поранений звір, шарпнувся, звільнив одну руку й навмання зацідив п'ястуком ключника межи очі.

Він боляче ойкнув і повалився на землю. Я інстинктовно здер хустину з своїх очей і блискавично вхопив рушницю в лежачого ключника.

Є оборона!

Я в божевіллі дико заревів і щосили зацідив другого ключника рушницею по голові. Він крикнув і впав на землю.

— А — а! — заревів я ще лютіше, кидаючись з багнетом на ката. Рябий кат рохнув, як підрізаний пацюк, і з ножакою в животі горілиць гримнув на шибеничний поміст.

Довколо знявся шум і гамір.

— Тікати,— майнуло мені в мізку.

— Тікати, смерть!

Я рвонувся й наче бистрий яструб плигнув до тюремної огорожі. Але це був високий і гладкий камінний мур.

Я побіг шалено вздовж муру, як легке, поранене звірятко.

— Тікати... Смерть!

За мною бігло з криком кілька ключників і сипались постріли. Одна куля зачепила й боляче розпорола мені лице.

— Але дурниця. Тікати!..— стьобало мене щось, гей - би дротяним батогом по мізку.

Я біг шалено вздовж довгого муру, і мене брав одчай. Мур був усюди гладкий і не було за що вчепитися, щоб видряпатися на верх.

— Тікати... Смерть!

Нарешті, на бігу я побачив маленьку тріщину в мурі. Випало кілька цеглин і до мене всміхнулось благословенна чорна дірочка.

— Жити!

Дорічок було більше. Мур у тому місці сипався, і зверху аж донизу жучками чорніли на ньому дірочки.

Я всім інстинктом вчепився й зляканою кішкою видряпався наверх.

За мною густенько посипались постріли. Але я був на верху огорожі.

— Жити!

Верх муру був поганий. На ньому їжачою щетиною стирчали гострі цвяхи.

Я сильно покалічів собі ноги й до крови подер руки. Але, проте, я хутко вибрав очима місце й незграбно плигнув униз, на вулицю.

В мойому животі щось крякнуло і в очах замигтіли блискавки. Я незграбною, розчепіреною жабою, горілиць лежав на камінному бруку.

Хвилину здавалось мені, що не встану. Але поперечки з мотузом в моїй уяві шпигнули мене гарячою колючкою, і я пружиною схопився.

— Бігти!

Довкола гомонів дзвінкий шум і гамір. Я вибрав широку, простолінійну вулицю й стрілою шмигнув уперед.

Я біг шалено, божевільно. Мені щось кричали й пробували загородити мені дорогу. Але я летів на них нестримною каменюкою і вони хутко та злякано вступались мені з дороги.

Нараз я відчув, що не можу бігти. В грудях спирало дух, у горло ніби накидав мені хтось сухого та жорсткого хмизу.

Я вибрав першу стрічну відчинену хвірточку і вскочив у неї, та побіг вздовж невисокої огороджі.

Сад. Розохасті яблуні й груші, рядочками кучеряві кущики порічок і кругом високий бур'ян та лопухи.

Чудесно.

Я побіг вздовж кучерявих порічок аж на край саду і, наче кусень гнилого дерева, гепнув у бур'ян.

Бур'ян, кропива, лопухи і якесь гострозапашне зілля. По зіллю повзають бджілки й немов дзвонять у камертончики.

У мене, наче джміль у пуделку, товчеться серце, стукає в скронях, і в голові, бухає, наче в телефоні.

— Бу - у, бу - у, бу - у!

Ввижається шибениця, кат, довгий мотуз... Бр - р!

Якась мокра комашинка скобоче мене по лиці. Я втираю лице рукою й дивлюся на руку.

Кров... Ціла долоня в крові! Лице ж усе замазане кров'ю й набрякло червоними шматочками м'яса.

В устах страшна спрага. Я збираю язиком перлинки роси з бур'яну й глитаю мокрий, кваснюватий корінчик.

Аж ось у бур'яні легкий шелест. Я рвучко, злякано озираюсь.

Котик. Маленький, сірий котик. Він цікаво дивиться на мене, зводить догори мохнатий хвостик і м'якими, непевними кроками простує до мене. За хвилиночку він моститься собі обік моєї голови, тягне маленьке веретено й м'яко пряде мені над вухом довгу шовкову нитку.

Я незграбно гладжу котика кривавою долонею. Потім відкидаю руки навзнак і дивлюся в глибоке, синє небо.

Крізь зелене галуззя деревин усміхається до мене золоте сонечко. Навколо дзвенять камертончики, і мені страшенно хочеться заснути. Повіки на очах зліпаються, камертончики ніби колишуть мене.

— Ах, спати, спати...

Аж ось гомін... Людський гомін обік саду!

Я рвучко зриваюся й кидаю поглядом на прогалинку між кущами.

— Жандари!

Мене щось б'є по голові залізною палкою. Шибениця.

Я стрілою кидаюсь в бік і перескакую низьку, дротяну огорожу. За мною біжать, чути вигуки, на вулиці шум і гамір.

Біжу вулицею навмання, злякано, наперед.

Аж ось крикливва стіна людей вперто загороджує мені біг. Я скрутився і... Що це?

Широка площа, на площі море людських тіл. Крикливе людське море колишеться, хвилює, вигукує:

— А-а! а-а!

Серед людей шугають шуліками жовніри з рушницями, над морем людських голів бродять червоні прапори.

— А-а! а-а! — різко гукає юрба.

— Перший Травень!.. Перший Травень! — радісно кричить моя душа. Навколо люди — рідні люди!

Я поринаю в юрбу, як у воду, і переймаюсь її звуками. Не лякаюсь уже ані смерти, не думаю теж і про шибеницю. Що смерть!? Я годен тепер і сто разів висіти на шибениці... Я можу тепер хоч і зараз вмирати... Але тут, тут між морем людських тіл, у вирі людського крику — не на тюремному подвір'ї... Тут!

Море кричить, море гуляє, море хитається. Я вперто пхаюся наперед, і бачу як жовніри й поліцаї зі злістю б'ють людей прикладами рушниць.

У мені палає й буяє вогнем страшна лють. Я підбігаю до одного жовніра, що немилосердно тягне жінку за волося, і дико впиваюсь йому нігтям в обличчя.

— Пусти! Пусти, не бий! — кричу до нього крізь зуби, божевільно. Жовнір різко скрикує — злякана жінка поринає в юрбу. Дивно, я смерти вже ні трішки не лякаюсь... Що смерть!?

— До трибуни! — кричить щось у мені грімко.

— До трибуни!

Я поплив на людських хвилях, як трісочка на воді. На трибуні я виріс страшний, кривавий, божевільний.

— Товариші! — кричав я, не тямлячи себе.

— Товариші!.. Люди!.. Жовніри!

Юрба враз стихла, але сунулась до трибуни. Моє божевільне, криваве обличчя тягнуло до себе.

Хтось з поліцаїв сильно вдарив мене й зіпхнув униз. Море людських голів заколивалось і закричало, і за хвилину я вже виріс на руках юрби.

— Товариші... — вибухнув я всім, що бурхливо кипіло в мені. Я говорив, я кричав задихано, аж дзвеніло мені в ухах. Я не тямив уже тоді себе. А довкола

мене коливалось і безнастанно гукало теж море людей. І бачив я згодом, як одна частина жовнірів ще стріляла в людей,— друга ж ставала на бік юрби, щоби боронити її, безборонну.

На всій площі був крик, зойк, лемент. Я й далі ще кричав щось захоплено, божевільно, в непам'яті...

— А-а-а-а-а! жахливо гомоніло довкола.

Нараз мене щось боляче шпигнуло під грудьми. Я рвучко розідрав брудну й скривавлену сорочку на грудях... Там де боляче мене шпигнуло,— була хвиляста червона стрічка.

Мені зробилось недобре. Я хитнувся і, за хвилю, непомітно для себе впав у непам'ять.

. . . .

Якась маленька й чистенька напівтемна кімнатка. За стіною торохкотить млинок до кави, обік мене поважно цокає годинник на стіні. Мені боляче пече одна щока й дуже болить голова. Здається ще мені, що моя голова вся обгорнута та лежить на подушці важкою каменюкою.

Я хочу повернутись до вікна. Але тільки ворушусь і зараз болізно заплющую очі. Кожний суглоб і кожна кісточка печуть мене гарячою жариною, по кожному, хоча б найменшому руханні.

Я уперто силкуюсь пояснити собі, де я, і що це зі мною. Але все таке якесь заплутане...

Аж ось легко одчиняються двері, і я з трудом розкриваю очі. До мене підходить бадьоро й усміхаючись... жінка з синіми очима.

— Вже прокинулись? — сказала мені радісно.— Чудово! А ми вже оце думали вчора, що шкода й... Ах, та що це я. Чекайте-но хвилину, я зараз ліки вам подам. Я заразісінько впораюсь,— посміхнулась до мене вибачливо.

Я чудно подивився на неї й собі теж посміхнувся.

Посміхнувся тоді, мабуть, так щиро й ніяково, як вона до мене з лімонадою в руці.

Це було тоді, як земля квітчається строкатими квітами, ніби дівчина чепуриться до зустрічі з коханим.

В. АТАМАНЮК

На Західній Україні

В тюрмі у Львові сто селян
І повно в Коломиї,—
За ґратами, куди не глянь,
Скрізь непокірні шиї.

Прийшли, забрали, одвезли —
В дорозі катували...
По всім краю один розлив
Жандарської навали.

Десь у підвалах передмість,
В курній селянській хаті,
Росте ненависть, гнів і злість
На панство, на магнатів.

Од сірих мурів, чорних ґрат
Зловісних панських тюрем —
Прийде, прийде година сплат! —
Ще ми махру прикурим!

Хай ще лютують день, чи два,
Пани, панки й жандари,—
Їм гніву мас не закувать,
Не сперти наших армій!

Прийде, прийде година сплат
В Румунії і в Польщі —
Червоний гнів аж до Карпат
Усіх катів сполоще.

В тюрмі у Львові сто селян,
А скільки в Коломиї!
Знущання скрізь, куди не глянь,
Та скрізь — бунтарські шиї!

Вплював

Подія, яку змальовує В. Мизинець у своєму нарисі „Вполював“, є вирізок волинської дійсности, відомості про яку находимо щоденно в пресі

Іван сідає біля вікна, тривожно дряпається в сивуватій ніччю розкуйовдженій куделі, що спустилася на комір його засмаленої потом сорочки, і, позираючи надвір, стримано кашляє...

Далеко за селом розпукується світанком ніч. За вікном пробуджується життя. Недалекий садок сусіди дзвонить усіма переливами весільної скрипки...

Іван іще дивиться у вікно, потім каламутним зором обводить хату і, понурившись, западає в тяжку задуму...

Чого він так рано встав?.. Чи коні вести на пашу, чи до праці десь поспішає?..

Долотцями довбає журба голову...

Він нехотя поглядає на полаті, на стіл...

Ой, не того він устав!.. На коняку він — торік пропала — й досі не збереться, а в фільварковї ще весною в праці відмовили... Ні. На полатях у лахмітті п'ятеро дітей одно одного менше. Вони як збудяться та почнуть по-своєму „грамофонити“ голодного „вальса“, — тату, їсти-и-и, — тоді, хоч голову клади, бо вчора останні кришки змів зі стола, а в хаті хоч запали — нічого, крім робаків у стіні, не трісне...

Долотцями довбає журба Іванову голову...

Де б узяти щонебудь борошна, щоб докалататися з дітьми поки нажне на тому свойому пишному масковському наділі?..

Руба стоїть перед ним питання.

Сусіди — собі кожний купує, а заробити ніде... Труба... на старість жебрати йди, забравши діти у верету. От, сьогодні свято — Петрів день... Хоч зав'язуй губу, лягай та „святкуй“ господу богу на втіху... коби ж уже сам... А то...

Важко зідхає на полаті

Крізь вікно щораз б'ється молочною імлою світанок і в сутінках починають відзиватися сполохані мухи.

Іван підводиться, ще хвилину дивиться похмуро в вікно і щось швидко рішає...

— Треба піти, нема ради... Після „молоді“ повинні бути... Якраз наберу та якось вже цей день пробідуємо... А там — прийдеться ще до кума Мартина попробувати — може з пудик позичить...

Він укриває дітей від мух, натягає свого „нетлінного“ сердака, приміщує в пазусі кусок замотаної з одного кінця шматою коси (цей ніж уже другий рік обслуговує Іванів стіл і кухню), бере в руку здоровенного кошика й потиху, щоб не побудити дітей, виходить з хати...

Надворі ще пристановлюється.

— Чи то до казенного, чи до попового?

— До попового, тут ближче і в чагарниках часом сироїжки цілими купами бувають.

Вирішує, і, притиснувши до боку коша, саженними кроками простує стежкою через городи на дорогу до лісу...

За кількома сусідніми городами Івана зустрічає розкішна плебанія... Високий новий дім, просторе обійстя, сад — мов у біблії все'дно... А за садом церква злотобанна вперлась хрестом у блакить, наче показуючи своїм „вірним“, що туди дорога до спасіння...

Іван бачить хреста, але не христиться.

Пощо він має христитися?.. Адже за сорок літ щоденних молитов не має ані на „куль мишачий“ заплати... Навпаки — скільки ще заплатив на „боже“!.. І кому заплатив? Тим — що в них ані серця ані почуття людського, лише на язиці бог для дурнів... Ні, півроку вже не молиться, і все'дно... Тільки що тоді ще голову вертіло — ось мо' господь змилується та кане тобі щось із неба,— дарма, дзуськи — як не заробиш, той нема...

Так думає Іван підходячи до плебанії...

А проходячи повз — „пускає“ зиза й іскрить на дім очима... Обличчя суворіє й на серці скачуть „чортики“...

— У цього заробиш!.. Тільки як йому, то — заплати, а сам... плакав би стежки... До холодної води доведе...

Іван півроку не христиться. І півроку ворогує з попом. Хіба нема за що?

Було робив у нього й літо й зиму, за золотого-півтора в день. Без стравунку навіть... Мусів, бо — кращих заробітків ніде, а — трудно... Злидні кругом хоч до гілляки... Півроку тому до злиднів іще одна біда біденна... Стара простудилась, полежала 2 тижні й... захолонула... По різдві таки зараз... Ще й досі пам'ятаю йому: завозить під церкву, а піп за похорон „півкругленької“ співає... Івана як стоморозом обвіяло:

— Чи ви, батюшко, смієтеся, чи що? Таж я у вас уже два місяці ціпом щомоци гачу, і то стільки не заробив, що ви за якої півгодини хочете...

Не вірив... Думав, що піп з ним чимнебудь полагодиться.

— Ні, ні, Йване, не шутки,— залопотав серйозно піп.— Ти в мене робиш щодня і,— яка б там не була плата,— заробиш за якихось два-три місяці багато, а я від тебе зараз не заробивши — коли діждуся,— діти як біб... От, коби ти ще мав, припустім на весну, женити, віддавати, я б можливо взяв менше, бо значить, небаром іще був би у тебе заробіток... А так що ж — зараз треба...

Іванові „замакітрилось“ в голові від такого признання.

— То... що ж ви, батюшко, ціпом гатити не „со святими“ співати,— попробував іще...

Попа це подратувало. Чи ж такий „шверепа“ Іван може йому так казати?..

Нагострився.

— То не... робота Иване, тільки християнський закон... Людина не скотина, треба її по-божому похоронити... Навіть людська мораль так каже...

— Н'але, батюшко, по-божому, алеж... на півсотні в мене сердака не вистарчить, коняка сусідова, а корови теж не маю...— Крутив Іван на „своє“...

— Про мене де хоч,— знизувався байдуже піп,— позич, або векселя дай, то одробиш...

— Алеж не стільки... десять би хоч...

— За десять,— махнув піп рукою,— і говорити такого зимна не хочу,— і повернувся йти...

— Батюшко, коли так, то я й сам поховаю... Годі...— заявив Іван, бачачи, що з попом трудно...

— Поховай! А як заявлю до староства, то вдвоє того стягнуть за самовільний похорон...— Загрозив піп...

Івана пірвала злість... Тут і так серце скипається, а він і шкіру здерти хоче!.. Чи то по-божому правда на світі?..

— А коли так, залишу труну осьде на сходах, робіть, що хочете...— Не пам'ятаючи себе кинув він бунтівно попові услід...

Піп одразу обернувся.

— А, в криміналі побути хочеш?.. На печі залиш собі.

— Матушку залишіть собі, не стримувався Іван. Побачив, що годі— „церемонитися“.

 Піп вернувся. Очі — вовком, обличчя — шакалом до Івана...

— Ти, негодяю, прохвосте, смієш так мені казати ? . .

Почалася сварка. Піп по той бік труни, Іван по там - той... Піп „гатить“ Івана „голотами“, „подлецами“, „сукинсинами“, коби палка, то напевно й палкою „вгатив би“, бо вже брався за ручицю від саней, але труна напирала,— Іван попа „юдами“, „живо“ й „мертводерами“...

Врешті Іван покликав церковного старосту, що на сварку „зійшов“ у бік, скинув, не зважаючи на мороз, сердака, кинув його перед попа, а коли той, скреготнувши зубами, швидко подався з цвинтарю, сказав йому, щоб не заявляв до нього за похорон жодних претенсій, бо він платить чим має, а коли піп заплати не бере й не хоче ховати, то він і сам поховає, і тому староста свідок...

Завернувся, і, не беручи вдома навіть свяченої води яму покропити, повіз на могилки...

І миски теж не поніс...

А на самий новий рік піп з казальниці „гатив“ Івана за його „худоб'ячий“ вчинок...

— Жінки — гримів він на всю церкву,— хорони вас бог від таких чоловіків, що поховали б вас не по - божому; в супроводі священика, хреста, хоругов і святих пісень церкви, а по - собачому, як Шафран, що завіз навіть без свяченої води в яму й на службу, мабуть, не думає нести...

А по двох тижнях прийшов наказ зі староства...

А ще по двох приїхав екзекутор...

І що, крім двацяти золотих, що якось заощадилися, не могли з Івана нічого стягнути, забрали на три тижні...

Отак доконав!.. І не досить того, та ще й того, що сам за десять днів не заплатив, іще у дворі наказав, щоб „того сукинсина“ Шафрана на роботу не приймали...

Відтоді Іван не молиться... І попа ненавидить...

— Слухатися їх!.. Таж вони нашого брата в ложці води втопилиб!..

— Навчили,— годі!..—Плює злісно й оглядається. Плебанія вже позісталася далеко за ним.

Із - за горбка вихилястими обрисами виринає ліс з якого гороховими тропачками чути густий булькіт тетерів...

У лісі ще густа сутінь. У кущах — гамір. На густих голочках сосен горохом роса... Вогке повітря — маслом, коли вдихнути... Після вечірнього дощу живиця — ладаном...

Івана зразу обдає грибним пахощем... Ще не ступив кілька кроків — гриб... Другий... Он — сироїжок купка!.. Зрадів...

— В сам час для мене! — чуть не скрикує, підрізуючи з коріння масненькі бурячкові парасольки, й обережно кладучи до коша.

Пильно Іван очима по галявинках стежить, і, розхріставшися бігає заклопотано...

— Кажуть старі, що колись у голод баба від зелених свят до Петра за „бетками“ жила, поки хліба нажала, але й правда... Ось і я — добре що пішов!.. Поки сонце зійде півкоша назбираю... Вернуся — ще діти напевно спати будуть...

Аж хвилювався Іван від такого „щастя“... Позабув про горе і біду, навіть про того „вальса“, що діти вставши „грамофонитимуть“...

— Насмажу великий горщик — їдж, аби сорочка стікла! А в надвечір'я до кума Мартина... А за тиждень доспіє — і свого нажну, і може зароблю десь... Гей, не журіться діти, не кричіть, аби - но підгодувались...

П'яніє думкою, видряпуючись із ліщинових кущів на галяву зрідка порослу молодим сосняком, зпід якого фурнула череда важких тетерів...

Отець Теофіль страх любить ловецтво... Зимою виїжджає за зайцями та лисами у громадські чагарники, що їх „орендує“ за пляшку солтисової й кільком крикунам... І „стрілок“ з нього, аби на око зловив... „Зламка“ за п'ятсот золотих...

Зокрема полює на тетерів, що водяться у парафіяльному лісі... Сам дуже вважає з них м'ясо, а вже що матушка, то все залишить, а за тетеря візьметься... Навіть розгнівається, коли о. Теофіль часом принесе лише зайця або качок.

Тиждень уже, як о. Теофіль полював... Матушка занедужала, по лікарях усе возився...

Учора ввечері просить матушка:

— Фільку, ти б потрудився вполювати мені тетеря на завтра, їй-богу їсти нічого не можу — полинню віддає...

О. Теофіль почистив дубельтівку... А повечерявши — накрутив будника на другу...

Іще надворі ні знаку життя, а вже будник — дрррр, наче турбується, що о. Теофіль запізниться з полювання до церкви... О. Теофіль встає, ліниво поглядає в вікно, промиває очі, прихапцем випиває два килішки „білоголовки"— живіше буде,— оглядає дубельтівку й напихає кишені набоями...

Виходить тихо, щоб не потурбувати матушки.

Біля буди пристановлюється й гладить Сірка, що рветься, побачивши рушницю за ним...

— Ну, ти, франт!.. Не підеш, не підеш, не треба, вполюю щось і для тебе...

І дає йому окраєць паляниці з неділешньої миски, що за душу єдиної доньки Палазі принесла набожна тітка Маслючиха...

Сірко задоволюється й ховається до буди...

Надворі темнувато й вогко... Ледве помітно стежку... О. Теофіль смачно бахтить папіроску й сторожко прислухається...

— Рано,— поглядає на розцвілий схід...— До сьомої ще вполюю — тішиться.

Світанок розсотує нічну темінь. Горбок. Недалеко — вихилясті обриси в тумані, і з галяви, порослої молодим сосняком, приманливі голоси...

О. Теофіль простує до чагарнику... У голові легонько — шум...

Сідає на пні за густим ліщиновим кущем, звідки дуже добре видно галяву... Тетері булькочуть, перебігають поза кущі, підстрибують, сторожко прислуховуючись...

О. Теофіль пильно слідкує за ними зором, а під чорний капелюх мимохіть тиснуться такої самої барви думки...

— Найпоганіший, як пам'ятаю,— рік — цей рік... На всього чотири шлюби, п'ять похоронів, десять хрестин, два парастаси... Думав нову бричку справлю та радіо куплю — чорта два!.. Дві пари побрались — чорт би їх побрав,— на „віру", половина парафії не сповідалась... У карти пішло радіо, на матушку бричка... Чорт візьми!..

Тетері підстрибують, мов когось чуючи оподалік...

О. Теофіль нагинає перед себе обережно гілку...

— Ще Шафран чортів... От падлюки кусок!.. Ціле село зводить... Як почне наверчувати своїм безкостим воротилом — і навертись на своє... Не диво, якби молодий... А то стара собака, й... То з-за нього такі неприбутки терплю... Сволоч!..

Перед ним в усіх подробицях малюється картина похорону Іванової жінки...

— Живодер! Матушку залиши!..

Рветься в уха з досить голосного гомону сварки повтор...

О. Теофіля й досі лютують ці викрики. Така „шверепа" Іван може йому так казати?..

— Сволоч! Застрілив би як пса, коби зараз нагнався...— скреготнув зубом, розглядаючи поза собою молочну імлу погідного ранку.

Мабуть, скоро сонце зійде!.. О. Теофіль виймає годинника й плює.

— Тьху, пропади!.. Дві години сиджу й нічого... Мов хтось полохає все'дно...

О. Теофіль нервується... Матушка ж розгнівається вкрай!..

— О, о!..

О. Теофіль насторожується, бере „стрілецьку підставу", і, притаївши духа, цілить цівки на купу сосняка, під який збігаються тетері...

— Тепер,— шепоче зводячи курки...

— Бити? — ні, більше щоб, збігаються, кілька разом!.. — не задоволюється о. Теофіль кількома...

Мент...

Фуррр — вихором залопотала череда в кущі... о. Теофілеві рушниця спустилась... Підняв голову...

— Що за чорт!.. Хтось наполохав... розлютовано:

— Коби побачити — кольбою під ребра вгативби...

Недалеко шелеснув кущ, і в кільканадцятьох кроках перед о. Теофілем присів біля купки сироїжок Іван...

— А то?... А-а-а!..

Вогнем обкинуло о. Теофіля. Мізками гадюки шугнули... Серце — тигром ревнуло...

— То ти, гаде, й тут мені будеш шкодити,— гадюче зашипів він, зціпивши зуби... стій — же!..

І, не вагаючись ні на хвилю, взяв до ока...

Лісом прорізало раз-по-раз два рушничих громи...

Іван підстрибнув, зробив два кроки в бік до куща, і з глухим зойком звалився дубом на землю...

Хропів у бульках крови голосом тетеря, судорожно витягуючи мертвіючі жили... Ліва пазуха сорочки широко запалала кров'ю...

— А що, вполював? — Злорадісно посміхнувся о. Теофіль, підходячи до своєї офіри.

— Котюзі по заслузі,— ні з того ні з сього штовхнув іще чоботом у бік на відході, плюючи на недалекий з грибами кошик...

Із-за горбка викочувалося жевріюче коло сонця.

Примітка автора:

Нещодавно у польських газетах з'явилася досить характеристична нотатка...

Нотатки не подаю, бо вже сам її наголовок говорить сам за себе та вказує на її крайнє глумливий що до таких фактів зміст...

Ось:

— Необережний парох вполював Івана...

Дослівно.

ПАСАНТО

Крик

То ви уже ґвалтуєте?
— Ґвалтуйте!
Ми навіть це,
так! навіть це
знесем
без крику відчаю
— „рятуйте!“ —
без нарікань,
жалів,
ячання,

— і, в відповідь на всі знущання,
лиш скажем ми,
ні, крикнем ми:
— „катуйте!“
катуйте нас, що прапори борні несем!
Т'алеж на помсту й ви
— так!
вже! —
готові будьте!

Львів, 1931.

Товаришці Найменшій

У Львові, на Персенківці арестовано 12-літню дівчинку, що роздавала першотравневі летючки.

З газет.

Ай —,
так, товаришко дванадцятьлітня,
Дай руки, дай, підніму, притулю,
І поцілую лобик яснoквітлий
І знов поставлю на землі.

Ну, як було, скажи: Наскочили,
спинили,—
— Г-ех, ти, сяка! летючки роздаєш?!
Їм ти в лице зіниць васильки сині:
— Наш, наш! Травень перший!

Так, так,— їх два і ти одна між ними —
І йдуть, ідуть настріч знайомі вулиці,
тут, там стає буржуй з закляклими
очима,
А в тебе сонце з віч.

Тут, там стає ватага робітнича
І зорить — зорить гостро вслід.—
— Перекажіть там мамі на фабриці,
Щоб Васильковi мій обід.

— Перекажіть і Ліді з комітету,
Що я роздала всі,
І що знайду ще нині свого тата
В келії 137.

І от, і тут: чотири сірі стіни
І замку стук, і ґрата на вікні,
І в ґраті стигне сонце зчервоніле
Й кида в келію тінь.

І станеш ти у твоїй новій хаті
І скинеш крильцями вій —
І не питатимеш уже свойого тата,
Так повно тут татів.

І візьме хтось дитину на коліна
І кивнеш ти голівкою до нас
І хлюпне нам сміхом у сірі стіни
Твоя дванадцята весна.

І зробить хтось тобі таку забаву
(Такий великий грач!)
Поставить нас у дві крилаті лави
І буде ніби м'яч.

І станеш ти між нами на ослоні
Й зачеркнеш круг дитинячим плечем
І землю візьмеш у дрібні долоні
І кинеш нам землею, як м'ячем,

І збудиться земля у новім леті,
Проб'є стяжки старих своїх орбіт
Й залічиться нова доба планеті
З дванадцяти твоїх коханих літ.

Закидаєм землею, як бальоном,
Пройде нам скоро люта ніч,
Заквітне нам світанок васильковий
Із твоїх ясних віч.

І візьмем сонце за ясну чуприну
І виведем його у світ з-за ґрат
І вийде пролетар господарем єдиним
І хлоп наш простий — пролетарів брат.

Дай-дай, товаришко, твої кохані
ручки!
(Дванадцять літ! чи й то ще ні —
либонь?)
Ну, скільки може в їх ввійти летючок:
Дві-п'ять — а може мілійон!?

Сконфісковані слова

Обтинають нам слів п'ястуки
й заціпляють уста без уговку,
часом лишать лише мов на глум
гордий щит твердого наголовку —

Розпирає нас нагніт мовчання
і жага заборонених гонів:
— оживемо у людських серцях,
у змаганні нестримнім, невтомнім!

Ми підемо осліплі, німі,
непоборні в свойому завзятті
і кричатимем білими плямами
насильним мовчанням конфіскат!

Нас обіймуть як рідну дитину
пестощі робочих мозолів
і найдуть, оживлять в білих плямах
нас — юрбу сконфіскованих слів!

К. ЯРАН

Горить Галичина

Не спинити вам буйного зриву,
одчайного пориву відплати,—
заворушились мужицькі хати
довго давленим нестерпним гнівом.

Накипіло вже мужицьке серце
вогнем бунту, що росте щоденно:
— нагадаєм вам недавні жертви,
Равщину, Батятичі, Гребенне!

Вже палають заграви над стиртами,
мстиві дими куряться з фільварків...
Затискається обруч упертий
все тісніше: Ех, тай буде жарко!

Хто буде зносити панський нелад
і під гніт покірно гнути спину?
набухають, пучнявіють села
твердим гнівом, що не знає стриму.

Висилайте карні експедиції,
і знущайтеся з людей без тями!
Приховали безборонні селяни
день розплати десь глибоко, в серці.

Підуть села звитяжною лавою
борг панам віддати без ошуки,
закричать криваві заграви
перемогу мозолистих рук.

Пісня

Ой чого б то соснами,
Чо'б струнким смерекам
Голови патлаті
Донизу клонить,
Ой чого б то вітру,
Буйному сармату,
Впершись в гір загату,
На трембі,—
тужить?!
Ой чого б то горам
Вперто так мовчати,
У глибоких нетрах
Заховавши біль,
Ой чи вийде мати
Мене виглядати,
Сина виглядати
З далеких країв?!

— „Прийди, прийди мій синочку, з далеких сторін
„Випру білу ти сорочку в воді студеній!"
— „Ой рад злинуть на гір лоно беркут молодий
„Ланцюгом лягли кордони, годі їх пройти!"
— „Вертай, сину, дужий, красний межи легіні,
„А чи маєш ти любаску в тамтій стороні?"
— „Ой лишив я любку юну в Бескиді сумнім
„Де рев Черемоша бурний, грізний гімн борні".
— „Ой глянь, сину, єк довбає нас білий орел
„Крівцю з серця випиває, живе м'ясо рве!"
— „Прилечу я, мамо, в збруї з зорев на чолі,
„Почорніють сиві ґруні від панцької крові!"

Ой чого б то соснам,
Чо'б струнким смерекам
Голови патлаті
Донизу клонить,
Ой чого б то вітру
Буйному сармату,
Впершись в гір загату,
На трембі,—
тужить?!

РОБІТНИК УДАРНИК У ЛІТЕРАТУРУ

Ударників у літературу

„Геть літераторів - безпартійних! Геть літераторів - надлюдей! Літературна справа повинна стати частиною загально - пролетарської справи!“

Так писав В. І. Ленін ще в 1905 році. Але тільки тепер ми можемо констатувати, що пролетарська література справді вімкнулася в боротьбу робітничої кляси за ударні соціялістичні темпи, за будування соціялізму в найкоротший історичний термін.

Нечуваний досі зріст пролетарської літературної суспільности, стихійний зріст творчих робітничих гуртків на металюрґійних заводах, шахтах та копальнях, зріст нових кадрів робітників - критиків свідчить за величезні успіхи культурної революції, свідчить за те, що чим далі, тим розрив між розумовою і фізичною працею стає менш помітним.

Масовість пролетарського літературного руху, що виявляється в безлічі заводських стінгазет, друкованій робітничій пресі, в численному поповненні письменницьких лав з кадрів мільйонного робкорства, нарешті, в нових літературних творах, написаних руками пролетарів, що стоять біля варстату — всі ці факти підтверджують величезну ролю масового літературного руху в справі соціялістичної перебудови країни.

Нині ми підійшли до такого етапу літературного руху, коли розмах творчої енерґії робітничих мас перехльостує через будь - які раніше встановлені форми і методи керівництва літературним пролетарським рухом.

Нині героєм сьогоднішніх соціялістичних будніх є ударник, свідомий борець - ентузіяст будівництва.

Це він — ударник — є основною підоймою соціялістичного наступу. Це він — ударник — висуває зустрічні промфінпляни, це він — ударник — за 110° жари протягом 14 годин ремонтує мартенівську піч тоді, коли досі на такий ремонт витрачалося три доби. Це він — ударник — оголосив нещадну війну ледарям, нехлюйству, прогульникам, симулянтам. Це він — ударник — вносить пропозиції щодо поліпшення якости продукції, збільшення кількости, раціоналізації виробництва. Це він — ударник — рішуче пішов на штурм безкультур'я, забобонів і волячих темпів у роботі.

Це він — ударник — доводить усім, що праця може стати „справою чести, справою слави, справою відваги і геройства“ (І. Сталін).

І знову ж він, той таки ударник, вносить дух ударництва і в масовий літературний рух. Це його — ударникові — замітки в стінгазеті палять вогнем клясової зненависти й призирства тих, хто гальмує розмах боротьби за п'ятирічку, це він — ударник — одпрацювавши зміну в своєму цеху, включається в оперативний пост заводської газети або в літературну бриґаду й разом іде в рейд перевіряти роботу інших цехів, аґреґатів.

І, нарешті, його — ударникова — епіграма, нарис чи навіть повість найповнокровніше, найправдивіше відбиває велетенський творчий розмах і ентузіязм будівників соціялізму.

Цього не помічати можуть лише сліпі, а не розуміти — дурні.

Проте, і досі є окремі письменники, що справу масового робітничого літературного руху намагаються підмінити коли не парадністю „зустрічів“,— то солоденьким і фалшивим „робочолюбством“, від якого за десять кілометрів дхне інтеліґентсько-народницьким духом.

Сьогодні робітничий літературний рух вступив в таку стадію, коли будь-якого „снисхождения“ для себе з боку визнаних письменників йому не потрібно. Робітник-поет, письменник, критик чи робкор сьогодні є основною силою масового літературного руху. Без обліку і вивчення їхніх покищо несміливих творчих кроків не можна буде зрозуміти того нового типу письменника, що працює за доби пролетарської диктатури.

Справді бо, де, коли і за яких умов історія літератури знала такі факти, як, скажімо, шефство робітників над літературними організаціями, де, коли, за яких умов література відігравала таку колосальну ролю в справі клясового виховання мас, де, коли і за яких умов література набирала таких масових многогранних форм?

Ніде і ніколи.

Лише наша ударницька доба дає разюче підтвердження марксівської тези про повільне усунення розриву поміж фізичною і розумовою працею.

Отже, настав час повною мірою реалізувати старе твердження Леніна, що „літературна справа повинна стати частиною загально-пролетарської справи“.

Наш наступ на рештки капіталістичних елементів в економіці провадиться під прапором ударництва.

Ідеологічний фронт, фронт культурної революції, фронт літературний не сміють відставати!

ВУСПП, як основний загін пролетарської літератури на Україні оголошує ударництво серед письменників під гаслом: „Жадного пролетарського й радянського письменника без постійного, безпосереднього зв'язку з пролетаріятом, без активної участи разом з ним в боротьбі за ударництво, за найшвидші темпи, за п'ятирічку в чотири роки“!

ВУСПП кличе всіх письменників в художніх образах показати основну рушійну силу нашого наступу — ударника.

ВУСПП оголосив призов ударників у пролетарську літературу.

Організація ВУСПП з перших днів свого існування стала формою масового пролетарського літературного руху. Це факт, якого ніхто не може заперечити. Робітничі літературні організації („Забой“ — Донбас, „Червоний Гірник“ — Криворіжжя, творчі гуртки Києва, Миколаєва, Одеси та Харкова) провели величезну роботу щодо обслуговування художнім словом героїчної боротьби своєї кляси.

Наші творчі гуртки ударників разом зі своєю клясою рушили в організований ударний похід на прориви і особистим трудовим прикладом і бойовим художнім словом допомагають ліквідувати вугільно-металеву заборгованість країні.

Літературні організації відгукнулися на відозву ЦК ВКП(б) від 3/IX, оголосивши себе за мобілізовану для участи в боротьбі за п'ятирічку за чотири роки.

Проте, не можна замовчувати й своїх помилок.

Зокрема, до цього часу ВУСПП зовсім не керував масовим літературним рухом Дніпропетровщини, цього центру союзної металюрґії. Кепсько поставлена була робота й на підприємствах Харкова. Проте, ці своєрідні „прориви“ напередодні ліквідації.

У Дніпропетровському вже маємо цілий робітничий літературний похід, що йде під прапором саме ВУСПП. Робітничі творчі гуртки металюрґійних велетнів-заводів імени т. т. Петровського та Леніна, а також Кам'янського заводу ім. Дзержинського в „день ударника“ оголосили себе за творчі гуртки ВУСПП.

Отже, цілий ВУСПП, а також Плуг, Молодняк та Лочаф широко розгорнули практичну роботу щодо призову ударників в літературу. Ця робота провадиться в тісному контакті і повсякденному діловому зв'язку з керівними організаціями професійного руху, з робітничими видавництвами, з масовими культурно-освітніми організаціями. Але літорганізації цим не обмежуються, а ставлять питання глибше й ширше: боротися за максимальне втягання ударників у керівництво масовим літературним рухом, перетворити наші наступні пленуми і з'їзд на всеукраїнські злети робітничих літера-

турних ударників, ми вважаємо за необхідне рішуче перебудувати друковані літоргани („Гарт“, „Плуг“, „Молодняк“, „На Варті“, „Красное Слово“, „Проліт“) на основах ударництва вбік більшої політизації їх, актуалізації та максимального втягнення в число їхніх співробітників літературних ударників. Є пекуча потреба негайно видавати масовий літературний двотижневик, розрахований саме на наші творчі робітничі гуртки, на всіх робітників — учасників клясового літературного руху.

Одночасно з призовом ударників з лав індустріяльного пролетаріята провадиться призов ударників колгоспних і радгоспних ланів. Організатором цього призову є спілка пролетарсько-селянських письменників „Плуг“ і літгрупа „Трактор“.

Отже, основна увага Всеукраїнської Федерації Революційних письменників зокрема ВУСПП'у, Плугу та ЛОЧАФ'у — на максимальне охоплення робітничого літературного руху як в центрах металю, руди, вугілля, так і колгоспних та радгоспних ланах та в Червоній армії.

Ми вже створили штаб призову ударників у Харкові й запропонували організовувати такі штаби по всіх наших філіях.

І, нарешті, ми закликаємо всіх письменників] відгукнутися на наш заклик про призов ударників у літературу й **пропонуємо соціялістичне змагання на кращі прозові, драматичні та поетичні твори про ударництво та ударників, а також на кращу програму роботи літературних ударних гуртків.**

Гасло „лицем до ударника“ слід здійснювати справді більшовицькими, ударними темпами.

Гасла ударників

Ударнику!
Споріднi атрамент
із кайлом.
За пролетлітературу —
Дбаймо!

СКАЧКО
Н. Манґан

Сьогодні ранком,
Такий молодий —
Я ударник, іду на вахту.
Мене маршем
Вітають гудки,
Кліттю вітає шахта!

ОЛЕКСА
Рудня ім. Чубаря

Прогульнику — ворог,
Чому не був?
Як смів ти учора зробити прогул?
На фронті вирує
завзяття атак,
А ти... дезертуєш?
Негідний гробак!

ГУРЄЇВ
Кривий-Ріг

Прохідник!
Бадьоро йди
Крізь гезенки, штреки, орти.
Норму вдвоє!
з руди —
ми даємо —
Кар'єрів і шахт сини.

БОЧАРОВ
Рудня ім. Леніна

Кожний день будування країни,
Вимагає напруження кроків.
Товаришу!
Здійснемо п'ятиричку
Не за п'ять —
за чотири роки!

РОГАЧЕВСЬКИЙ
Завод Леніна

Кожну хвилину на облік,
Дисціплину дайош як бетон!
З цього країні ми вильєм
Безліч залізних тон!

Д. ВИШНЕВСЬКИЙ Робітник заводу ДЕЗ

Його прізвище

I

— Це не випадково, що його зробили бриґадиром. Він одразу ж ухопив соціялістичні темпи, — так розповідав про нового бриґадира Войтенка зав. виробництвом Яківчук — висуванець — закордонному спеціялістові інженерові Ойсвальду.

Для чужоземця це було не зовсім зрозуміло: — що то за „соціялістичні темпи“? Він глянув крізь рогові окуляри на Яківчука та навкруги цеху і все крізь скло окулярів здавалося йому дуже маленьким і смішним в порівнянні з тим, що він бачив у себе на батьківщині.

— Ви розумієте, — знову заговорив Яківчук. — Раніше ми робили всього два з половиною приводи, а коли він став до роботи, ми досягли такої цифри, як шість, сім і навіть вісім приводів „РМ — 30“. Крім того, він винахідник. Він спростив декілька деталів, мідну шестерню замінив залізною. Добре. Ходовий стальний вал замінив залізним цементованим. Все це здешевлює машину.

Дуже прості й цікаві речі робить Войтенко. Зараз він працює над якоюсь зварною конструкцією.

Ці яківчукові слова відірвали Ойсвальда від задуми і він пригадав: „Здається, це й є та конструкція, яка вже готова і яку я не затверджу“. Але Войтенкового обличчя Ойсвальд не пригадував. Тим часом новий бриґадир підійшов до зава.

Ойсвальд глянув на Войтенка і впізнав: „так це він. Той, що приносив рисунок“.

Войтенко глянув на інженера своїми пронизливими очима.

— Оце він, той хлопець-бриґадир, — сказав Яківчук і очі його з якоюсь приємною любов'ю дивились услід Войтенкові, який наближався до своєї бригади.

— Він робить прості й геніяльні речі.

— Та-ак, — відповів Ойсвальд, — усяка нова річ, чим вона простіше, тим вона геніяльніша.

II

З великою неприємністю вийшов Войтенко з кімнати, де містився осередок винахідників. Але: „Я ще покажу цьому Ойсвальду“ — думав він.

А Ойсвальд в той час сидів в свойому кабінеті, чистенький та біленький, в круглих окулярах, ніби то його тільки но вимили і випрасували в пральні. Сидів, думав: „Як це робітник, що працює на виробництві, водночас робить такі чудові технічні речі? Зварна рама замість чавунної коробки! Як це я не додумався до цього? Ні, не можна припустити. Це буде сором для мене...“

Увечері, на другій зміні Войтенко працював, як і завжди, серйозно та уважно. До початку роботи, коли бриґада першої зміни залишила п'ять машин — Войтенко звернувся до слісарів-збірників.

— Хлопці! Вісім машин ми вже робили за зміну. Давайте покажемо що ми сьогодні зробимо девять, а завтра десять машин! Га?

— Годі, Федір, — образився один слюсар. — Догнали вісім і годі. Ти може в майстра мітиш, а мені це непотрібно. — І він махнув рукою.

— Що ж, хлопці, зробимо девять? Змагатимемося на одній роботі.

Бриґада мовчала і це значило „так“.

Для цієї роботи потрібні були гнучки люди. Коли один із товаришів змагання тільки збирався лягти додолу (це потрібно було для операції), Федір уже лежав і востаннє постукував молотком, як шахтар кайлом у вибої.

— А я вже кінчаю.

Коли другий збирався свердлити ручною електробормашиною, Федір вже цю дірку райберував. Ось уже зміна кінчилась і хлопці миють руки.

На участку бригади Войтенка стоять дев'ять машин, які завтра - післязавтра поїдуть на Донбас.

— А ти не йдеш додому?

— Ні.

— Тоді бувай.

Войтенко всю ніч вишукував у цеху обрізки заліза. Пішов у котельний цех, там він знайшов, що йому було потрібно. „Я покажу цьому... Ойсвальду", думав він. На другий день після зміни, коли стояли готові вже не дев'ять, а десять машин, Войтенко сказав робітникові, який відмовлявся:

— Ну що? Зробили і десять машин. Ми досягнемо ще більшого. А завтра подамо заяву на зниження розцінок. Не можна бути рвачами.

— А я подам заяву на рощот.

— Подавай.

Цієї ночі він знову залишився на заводі. Так само і в вихідний день і кожного дня. Де тільки був вільний варстат, там він щось робив, щось оброблював. Очі в нього були червоні, налиті.

— Йди відпочивати, Федір, — сказав йому нічний майстер.

— Не можу зараз.

— А чому ти обрізки збираєш, коли можна виписати нове залізо?

— А нащо гідне залізо, коли можна з обрізків робити.

За кілька днів він уже зварював електричним засобом окремі частини і було виготовлено зварну раму.

III

Войтенко закінчував збирання приводу. З великою легкістю складалися деталі в його моторних руках. Ось на шліфований ходовий вал з блискучою спиною надівають шестерню і закріплюють шпонкою. А ось встановлюють широко - подшипники. А ось і мотор.

Включили.

І новий привод запрацював своїми блискучими локітками, від яких рівномірно, як стук серця, постукував і рухався стілець.

Коли підійшов Ойсвальд, майстер здивовано говорив: —

— Як це Ойсвальд може маринувати цю конструкцію, коли вона така придатна?

— Це ж з обрізків зроблено — підхопився другий, — з негідного до цього часу заліза. Тепер це залізо буде гідним. А до деяких закордонних спеціялістів треба більше придивлятися.

Федір стояв дуже втомлений за дві доби, що провів, працюючи на заводі.

Ойсвальд глянув на людей, потім повернувся, став сякати носа в білу хустку. При цьому він зняв рогові окуляри. Перед ним стояв новий, що працював локітками, привод, зібраний у нову зварну раму. „Зробив таки", подумав він. „Неприємність".

Федір дивився на Ойсвальда і, не зважаючи на втому, всміхався.

— Як прізвище цього хлопця? — тихо спитав Яківчука помішник керівника заводу.

— А хіба ви не знаєте його прізвища? — сказав Яківчук так, щоб усім було чутно.

— Його прізвище — ударник.

ЄМЕЦЬ Робітник заводу „Більшовик", Одеса.

Робітник та спостережник

(БАЙКА)

Спостережник Іван
Блукаючи, зустрів робітника
Й гука:
    — Здоров, Петрусь!
— Здоров і ти, Іване!
(Іван смішок ховає в вус
І так ехидно):
— Чого це ти зігнувсь,
Невже тобі життя погане
У „ваші" дні?
— Ні.
    Пробач,
Мене не це, братухо, нагинає...
— Та що ж тоді?—
Пита спостерігач,
— Адже у вас
Не те, що в нас...
І сила, й право
Ви — всьому хазяї.
— Твої
Базікання, Іване, без мети,
Багато ще таких, як ти.
— А чим же винні ми,
Що в „ваші" апарати
Та деякі залізли бюрократи?
Чому ж не можете
Ви їх повиганяти?
— Гаразд, — промовив робітник,
По закутках — і в тебе є язик,
А ось поглянем з цього боку:
Припустім, бачиш ти,
Хтось в яму падає глибоку
(тобто утворює лихе),
Що б ти сказав?
— Хе — хе...
У нього б запитав,
Чому не пильнував дороги?
— А далі що?
Може б довідався,
Чи цілі руки й ноги.
— І тим би допоміг?
— А що ж... я те б зробив, що міг.
По твоєму, над ним заплач?
Ну й сміх із тебе, Петре, й годі!
— Ото ж бо то і є!
Спостерігач
Є нам на перешкоді,
Щоб попередити,
Не дати
    й думки до розтрати —
Це діло ніби й не твоє.

Завжди спостерігач,
Як липнуть декому
До пальців гроші,
він робиться хорошим,
і з шкідником він шкодить тим,
що нібито не бачить.

МИКОЛА НАГНИБІДА (Вельозавод)

Новий цех

Радістю сміхом в лице
З чорної брами об'ява.
„Завтра пускаємо цех"
. . . . . .
Завтра
    під шум пасів,
Завтра
    під гуд шестерень
Буряний кине заспів
Перший день.
І я не згадати не можу
В дужім розгоні світань
Осінь минулу хорошу
На рейках тугих риштувань.
Була... ніби осінь...
А нам — весна
Засмагла і повногруда.
Ге-х! тільки котилась
    безкрая луна
Навколо нової споруди.
... А завтра
    під шум пасів,
А завтра
    під гуд шестерень
Буряний кине заспів
Перший
    рум'яний день.

МИХ. ФРІДЛЯНД Робітник заводу ДЕЗ, Харків

Греблю прорвано

За годину до шабашу, коли варстати, здавалося, вже втомно й без охоти вискалювали блискучі зуби шестернею, а повітря, густе-густе, дхнуло насиченим за день потом,— прибіг маленький, мов пеньок, на кривих та коротеньких ніжках Ґудзиков. Він дрібно плентав цими ніжками й важко раз-по-раз ковтав повітря.

Його допіру викликано телефоном у цех.

Хвилини з три тому майстер, нервово тремтючи:

— Негайно, Сидоре Прокофичу... чуєте, негайно. Зламано борінного конвайєра... чуєте, зламано... аварія... чорт зна що... незрозуміло. Роботу припинено... У-ух і наробили ж, гади!

Начальник цеху схвильовано, мов одірвав:

— Зараз же, розумієте, зараз...

Біля місця аварії густо скупчились обличчя. Робітники пильно вглядалися з нерозумінням один одному у вічі і кожен майже про себе думав: „А це не ти, мій хлопче, часом таво... га?"

Гамір змовк. Навіть якось незвично відчувати тишу в таку денну годину. Низку такого ритмічного й медово тягучого гомону хутко обірвано і — раптом — тиша, тиша. Ах, як неможливо важко лягає така тиша у груди кожного. Вона є найкраща ознака тривоги й неспокою. Так майже завжди буває перед хуртовиною...

Натовп облич розщепнувся навпіл. Стрибаючи похапцем коротенькою рукою з хусткою то по обличчю, то по потилиці, Ґудзиков швиденько йшов до місця поломки.

Натовп облич знов зімкнувся й проковтнув його. А він схилився — так лікар схиляється над хорим — над розірваним ланцюгом і зламаним червячним валом, довго чомусь обережно, мацав, ніби то була не криця, а справжня рана людини, і нарешті з тією ж лікарською впевністю штучно-байдуже промовив:

— Да, товариші, кепсько, кепсько...

А потім уколов мутно-зеленуватими очима натовп і з гіркою іронією додав:

— Молодцом, хлопці... добре... дуже добре... да-а-а-а!

„Хлопці", не розуміючи, здвигали плечима, ледве помітно червоніли й знову переглядалися поміж собою, мов шукали в очах один у одного одвертого признання, мовляв, „признайся, друже, ти". Але кожен бачив перед собою, як перед свічадом, свій щирий, непорушний погляд. Тоді над натовпом ставало невідоме, грізне й запитливе: „так хто ж?!"

... З далекого села, з Запорозького, надіслано доплатного листа і... привезено: „Сергею Остапичу Коршуну".

— Це, мабуть, од батька,— догадався Серьога й нетерпляче надірвав конверта. Лист починався:

„Попервах, дорогий Серьожа, пишу тобі, що доїхали ми, сину мій, до краю гибелі, так як твій покойний дід казав, „дожились казаки — ні хліба, ні табаки" (велика, як розчавлений павук, крапка — збігло чорнило)...

З листа Серьога дізнався, що в його рідному селі, де батько й мати „дуже сумують" по ньому, „стало у моді розкулачення", що у батька одібрано „послідніх нещасні дві корови, яловку й пару коней" і, що батька „вважають за злодіяку і дуже хотять вислать".

І ще і ще дізнався Серьога, багато таких само новин із свого села.

А наприкінці батько просив: „прирежим, сину пару хунтиків рахвинаду й пришли, ти ж одержуєш по букві А".

І знов розчавлений павук — крапка. Перед Серьогою виринуло на мить, як крізь сон, зім'яте, повне жаху й благання обличчя батька і раптом... в скронях інтенсивно заклекотів струмок крови — рідної батьківської крови. Палючий інстинкт людини, що відчуває загибель свого рідного й найдорожчого, стискував йому щелепи й до здригання зводив пальці.

Тоді поставав завод — джерело батьківської загибелі.

„Помста! Помста!“ — вигукували зично палючі інстинкти.

„Помста! Помста!“ — вимагала гаряча батьківська кров. І ось...

Бурхливо й пінявo струмує річка заводського життя. Крицевий блиск її хвиль невпинно котиться в прозору янтареву далечінь днів, прориває перепони, греблі й... усе.

Але Серьога Коршун — один берег цієї річки, а напроти — ворожий завод. І ось: з дня на день Серьога почав відчувати дедалі більшу огиду до всього того, що так чи інак зв'язане з словом „завод“. Але що ж таке? Тиждень тому його обрано на члена виробничої наради, бо, як кличе гасло в червонім кутку: „Найкращих ударників у виробничі комісії“. А Коршун вважається за ударника у борінному.

„Як це все вмістити в собі“? — думав Серьога. І цих два різних полюси — „помста“ і „виробнарада“ — вмістив він у собі, як два коти в одному лантусі.

Одна, нарешті, почала перемагати. День настав: кілька зубів у конвайєрного ланцюга, гаєчного ключа в червячного вала і... страшенну внутрішню порожнечу від виплеснутого шумовиння помсти заповнювали тремтіння й огидливий страх.

Уже ніч. Спинивши, свій важкий подих, стоїть борінний. Темно. Неможливий сум панує в його повітрі. Дхне випотом оліфнафти й вареної олії. В далекім кутку, де лише й є світло, гучно лунає стукотінням молотків — дрібно, дрібно цокають, ніби бігають по залізу навздогін один за одним. Тіні незграбно сковзають по стінах, плутаються, метушаться ведмедями. І це — бриґада Семьонича — старенького, старенького слюсаря, що здається вже сухим і несоковитим, як торішній качан кукурудзи. А втім, його волохаті руки ще впевнено, зовсім як у хлопця, тримають терпуга, а в очах голками горять зіниці...

— ... А в тому то ж і гвоздь цього діла, — озивається Семьонич.

В чому?

— Я, каже, безответсвенность... ось що нас губить... та й не тільки це... придивляться ми не вміємо як слід... во... диявол якийсь серед нас... Адже кожному треба слідкувати, виловити цього карася, во...

— Піди вилови, коли він під краснопера подделався, — хтось відповідає втомно.

— Да-а-а-а, — смачно позіхаючи, тягне другий.

І знову метушаться ведмедями тіні й цокають навздогін молотки. А в усіх не вгамовується одна думка: „Вранці конвайєр повинен іти“ — так наказав маленький, мов пеньок, начальник...

За північ із ливарного прибіг захеканий і переляканий хлоп'яга. Там, у ливарні, трапився нещасний випадок, ковшем розтопленого чавуну обпалено кілька робітників і між ними Андрія — Семьоничева сина.

Він, Семьонич, це спочатку прийняв начебто байдуже. Проте, за мить всередині зойкнуло щось неймовірно. Стало якось незручно. Хотілося заховати батьківські почуття...

— Ну, чого банькуєте? Так як це по-вашому, значиться, виходить — кинути все гамузом і бігти, щоб завтра знову три тисячі борін як не було?.. Тоді вже мене з вами не тільки чавуном обіллють, а в ковш повкидають, — штучно жартуючи, ніби зважуючи свої батьківські почуття й конвайєра, скінчив Семьонич.

— Та збігай, збігай, Семьонич... є чого вже там корчиться? — вигукнув один.

А другий: — У самого, мабуть, уже п'яти сверблять, а ще... — і не скінчив.

— Кажи, кажи, що „а ще“, що? — трохи сердився Семьонич. А згодом згадав, що позаду стоїть хлоп'яга-ливарник, повернувся й сказав:

— Біжи... скажи, завтра вранці прибіжу.

Ливарник здивовано знизав плечима й побіг.

. . . .

Темноблакитними плямами на віконному шклі зазначився світанок.

А згодом, за годину, борінний знову важко, як після довгої затримки подиху, рушив... І здавалося: в першому скреготі конвайєрного цеху чулося знов радісне: гр-р-р-еблю пр-р-р-ор-ва-но..

К. МАРЕНКО

Вибійник шахти 30 — Рутченкове

Вугільний перекоп

Мов обсмажене,
чорне обличчя,
Бриль широкий,
шахтарський „мундир".
... Як від плуга —
нема і півріччя,
Але твердий
у нас бригадир.
В перекопах
вугільного штурму
Він сьогодні —
новий партизан.
Замінив пориванням — сурму
Обушком —
партизанський наган.
Він забув —
про степи з очеретом,
Де багнети —
відплакали дні.
Про нове,
неоспіване кредо
Він складає
шахтарські пісні.
А на заклик
заводу, мартену,
Він щоденно
виконує СТО.
В нього в серці —
заграви буденні
Хто зломить його може?
— Ніхто!
А на зборах,—
під оплески теплі —
— „Машиністом
нам Шуру послать!"
... Гей, прощай, обушок —
твої темпи
Буду завтра на врубовій брать.

ЄВГ. ЖИЦЬКИЙ „Молодняк"

Монолог свята

(УРИВОК)

Очі заводянів
Блиском металевим,
Наче сонце, стріли
Переможний день.
І машини знову
Скреготом крицевим
Гладить серце владно,
Пісні звикла трель.
В нас ентузіязму
Невичерпна сила,
Як в глибоких надрах
Металевих пласт.
Він — механізатор,
Він — організатор,
Гігантського росту
Країні піддасть.

●

Тут ми — рапортуєм
Із таким захватом:
...Елеватор світу,
Рештувань паркан...
А на нашій братській
Розшалівся катом
Кровожадний Польщі,
„Усмиритель" — пан.

●

Там — тепер —
тортури,
Гульбища фашистські,
Стогони селянства
В путах мордувань.
Знайте, пан-маршали,
Вже часи ті близькі,
Коли край покладем
Ваших панувань.

Газета „В атаку на прорив".

Цвинтар за заводом

(УРИВОК)

. . . .

На брамі плякат. Електричний ліхтар боронить браму від вуличної темряви. Не дав вулиці замазати пляката густою темінню. А з плякату дивиться на Сашка голова. Голова тримає в руці шклянку і щулить око. Хитнувся ліхтар, колихнулося світло, моргнула голова оком Сашкові і здалося йому, що це голова Рудька і це вона моргає і каже:

— Ану, давай вип'ємо...

І бачить ще Сашко на плякаті літери: „У цій невеличкій шклянці можна втопити великий завод"...

Чудно Сашкові, не віриться. Маленька шкляночка, а внизу завод такий великий. — Брехні це все, вирішує Сашко.

Стоїть Сашко і дивиться, а в браму йдуть і йдуть.

Третя зміна.

З прохідної будки вийшов... Манах. Сашко хотів увійти, Сором Манахові на вічі показуватись. Але він його побачив:

— Здоров, голуб'ятнику, що це ти мов у тещі на менинах стоїш тут, ждеш, поки запросять, провалюй до цеху.

— Чекаю хлопця одного, — відвернувся Сашко.

— Не дуже то й чекай, бо гудок зараз...

Боїться Сашко глянути на Манаха, здається Сашкові, що гляне Манах йому у вічі і вгадає все: що він п'яний і що його звільнено.

Хитнувся Сашко, ступив наперед і пішов у браму. На дивився на Манаха, а відчув, що він пильно вдивляється на нього. Зашепотів Манах йому вслід:

— Хильнув Сашко, я ж бачу, піди хоч водою освіжись та тримайся на роботі...

Зайшов Сашко хутко у подвір'я, не озираючись.

Пішов Сашко вуличкою поміж цехів до свого цеху.

... Тепер уже він не його цех і може до нього Сашко йде востаннє.

Від цієї думки Сашко міцно стулив щелепи, голосно вилаявся... Гудок, що раптово зірвався і м'яким розпливчатим залізом заповнив подвір'я, на мить зупинив Сашка, навіть злякав.

... Куди він іде і для чого? Загув же гудок не для нього, йому ж не закінчувати роботи і не розпочинати на всеньку ніч...

З цехів вийшли робітники. Щоб не зустрітись з кимсь із знайомих, бо вони вже напевне знають про його звільнення, Сашко завернув у завулочок поміж електростанцією і ливарним.

З напіввідчинених дверей станції тяглася безкраю довга нитка рівного шумування динамо.

Із станції текли пасма сліпучо-яскравого світла, і Сашко поспішився минути її й увійти в темні закутки. І коли він пішов у темряву, в голові застрибало щось маленьке, колюче:

— Злодій... Злодій... Злодій... Не маєш права бути на заводі, ти загубив його, це право... Злодій... Як не маю, кому я потрібен, крім завода, маю... Ні, не маєш, ти загубив. Злодій...

Так сперечаючись сам із собою Сашко спіткнувся об купу залізного лому і впав. В руку щось болісно кольнуло, і сорочка, зачепившись за уламок маховика, затрі-

щала. Сашко не витримав і голосно вилаявсь. Від станції постать гукнула на Сашка:

— Хто там лазить?

Хто ж... може лазити... свій, у цех іду...

— В цех одна дорога є.

Сашко підвівся.

— Ну, і піду, дорогою, що ж ти думаєш — дороги не знаю! Завернув за ріг і пішов до паркану.

Як іти попід парканом, то можна дійти до свого цеху. Знає Сашко всі стежки і дороги в заводі.

Пішов.

Дійшов. Недалечко і вишка, на ній охоронник вартує. Дивиться він туди, за завод, на цвинтар. І мабуть від хрестів чорних і могил йому в думки журба плескотом.

Цех. Сашко став. Цехові ворота відчинено, і враз із них вирвалось, заливаючи подвір'я, біле молочне пасмо світла. Плавка. Злякався Сашко, від світла утік за стовп, на якому ліхтар електричний сховався. Побачить ще хто. Задиринчав кран на естокаді. Із цеху грюкотом викотилася ваґонета, а з нею двоє. Притулився Сашко до стовпа. Гукнув крановщик:

— Гей, куди під вантаж із ваґонеткою преш!

— Не видко поночі!

— Очі роззуй!

Урвалась розмова, заспокоїлась ніч.

Сашко стояв і ждав. Ждав, поки згасло на паркані молочне світло, каталі із стружкою загнали ваґонету в цех і вартовий доспівав свою пісню про ніч, сади і місяць.

Тоді вийшов Сашко з-за стовпа. Пішов вподовж цеху до рогу, де контора.

У конторі вікно відчинене і світло. Над столом низько схилилася кошлата голова цехового інженера Міллєра. На столі синька для креслення рисунків.

Міллєр розглядає його.

Став Сашко, вп'явся очима в Міллєра.

...Сидить, ось хто звільняє нашого брата. А соціялізм хто будувати буде... Сашко зробить своє... Це ж він, він сьогодні ранком червоним олівцем підписував розрахунок...

Схилився Сашко додолу і, обмацавши землю, знайшов щось важке, чорне, залізне.

Не обмірковуючи навіть, Сашко націлився і жбурнув у вікно, і залізо поставило крапку на скроні Міллєра. Він хитнувся на стіл, рука зсунула синьку на край.

Сашко відбіг від вікна, до паркану в темряву. Гуркотячи виїхала ваґонетка із цеху, з нею двоє.

— Гей, Васю, заснув там на сідалі, крана давай!

Злякався Сашко, здається йому, що про злочин його вже знають, ось зараз вийдуть із цеху й гукнуть:

„Гей там, Сашко, давай його, вбивцю!..“

...Тікати, зараз же тікати... В проходну не пустять, зміна не закінчена... Через паркан... Страх змішався з жагучим бажанням втекти, бути поза заводом, хочай би там... на цвинтарі.

Нервово схопився руками за парканову перекладку. Виліз... зірвався, стукнув черевиком об дошку. Притулився до паркану, принишк.

Чатовий співав.

Сашко знову почав лізти на паркан. Нігтями скріб дошки, занозив пальці, і ось уже схопився рукою за гострий зубчатий паркан. Зараз там, скоріше б... скоріше...

Чатовий припинив спів і випростався, він чув, як Сашко скріб паркан. Побачив, гукнув:

— Гей, хто там, злізь!

Сашко напружився ввесь, поставив ногу на верхню перекладину паркану.

— Злізь, стрілятиму!

Сковзнула нога, ледве не впав Сашко.

— Злі-іі-іі-зь!

І це „І-і-і-і" рвонулося далеко, шарпнуло ніч, наздогнало Сашка на паркані і вогнено вдарило, штовхнуло, кинуло його на той бік заводу, на шлях до цвинтарю.

Гудок сповістив про перерву на третій зміні.

Г. СТЕЦЕНКО „Забой"

Сполох

Донбас програми недодав
Країні: топки без вугілля...
Вугілля — це чавун і сталь,
Це нових велетнів будівлі.

●

В штреках не кожен більшовик,
Не в кожного ще серце чуле...
Не кожен став ще вартовим
На захист рудень від намулу.

●

Хай буйно пада обушок
В вогнем розпечених шарах...
Щоб швидше наступ ери йшов,
Хліб чорний „на-гора́"...
Шахтарю, тобі на поміч іде
З заводів пролетар всесильний...

●

Вривайтеся, шереги лез,
В шари блискучого вугілля.
Змагання у забой і в бригаду,
По-вдарному котись, вагоне...
Співай, віршін'я, співай радо,—
Мій друже коногоне!
Нехай гуркоче зарубная...
Тремтить напружено линва...
Стовбурний, бий частіш сигнали...
Нависний сполох розганяй.
Індустрій топкам не холонуть,
В вугільнім голоді не спать.
Вже везуть вагонетки повні
Для домен їжу з нетрів шахт.

ВОЛ. ДИБЕК Робітник заводу Жовтневої революції, Одеса

Струму!
Хай швидше кружляє мотор!
Гуркіт залізо-бетонних підпор
Ударив по нервах змаганням.
Фиркає пара
З грудей-казанів,
Жили пройнялися
Полум'ям днів,
Співом,
Машинним зідханням.
Шпіндель шугає
вперед
та назад.
Тихо пульсує турбіна,
Трубами стелиться
Вдушливий чад,
Сажею криється піна.
Жваве гудіння
Ритмує двигун,
Ллється з бетонного горла чавун
Гирлом
Скаженої річки.
Електро-потяг,
Авто,
Гідроплян
Велетень світу —
Несе Дніпрельстан, —
Здійснений
Плян
П'ятирічки.

Ф. МОРОЗОВ **Робітник-ударник нижнєдніпровського вагоноремонтного заводу, з 30-річним виробничим стажем, Дніпропетровське**

Шкідники

Вогненною футбольною опукою світить сонце крізь гілля тополь. Яскравими сніжними мечами вцяцьковано схід. Довгуваті сірі хмарки, схожі на крокодилів, линуть на південь, розкривши пащі. На вершках тополь і акацій вітає ранкове сонце вітрець. Дим із труб заводу „Комінтерн" стелеться за Дніпро. Дрібними кроками спішать жінки на базар, повагом простують на заводи робітники, не поспішаючи палячи цигарки.

Гордієнко сьогодні виняток. Спотикаючись він випереджає товаришів, спричинюючись до посмішки:

— От преться, й під ноги не дивиться!.. На пожежу чи що?

Гордієнко мовчить. Йому не до розмов. Він ще прискорює кроки.

— Значить щось трапилося,— вирішують товариші і тут же розгадують:

— А що ж саме трапилося? Чи не жінка померла, часом?

Гордієнко підходить до прохідних воріт заводу. Тихо. Безлюдно. Сонно. У дворі заводу приглушено чхає дизель. На лавці, під старою високою тополею сидить, палячи люльку, Пилип, тесляр лісооброблого цеху. Задумливий, уважний. На Гордієнка позирає з-під лоба. Ніби Гордієнко зазолив йому.

— Ранувато приплентав, ранувато... зауважив він.— Не спалося знать?..

Гордієнко крутить цигарку. Мовчить.

На серці в Пилипа важко. Хочеться йому звільнити його від лещат, хочеться зідхнути вільніше і він говорить:

— Мені теж, браток, не спалося. Усю ніч прокрутився. До самого ранку очей не стуляв...

— Трапилося щось?..

— Та як тобі, голубчику, сказати. Власне, нічого не трапилося, але кольнуло сюди ось, і прочхав усю ніч. Стіл для письма робимо ми на особливе замовлення. От учора клеїв я дошку верхню... Прокинувся вночі... згадалася денна робота... І ахнув я: клей же здається був рідкуватий... дошку пожолобить. Цілу ніч думав я, голубчику, про це. Скільки разів виходив на двір... На завод на крилах би полетів... Глянув би... Але знаю, що вночі до цеху не пустять. І тільки чхав, курив, роздумував. Тепер ось сиджу, на гудок очікую. І ніяк його не діждуся... Просив сторожа, так ні: почекай гудка,— говорить... Ну, не можна, так не можна, битися не полізу. От і чекаю...

На сонці теплііє залізо. Розчинилися дверця душі і в Гордієнка. Закортіло й йому розповісти про своє горе. А горе у нього велике. Приймач забракував вагони.

— Погано, мабуть, зробили,— зауважив Пилип.

— Та хіба один за всією бриґадою встежиш — ніби виправдуючись перед судом, відповів Гордієнко.— Ти — бриґадир. Усім давай роботу. За всім стеж. За всіх відповідай. А тут ще тобі говорять: працюй у парі, не відставай.

— А бриґада у тебе велика?

— Вісімнадцять чоловіка...

— Чимало.. За всіма не доглედиш...

— Гордієнко ожив:

— Та коли б працювали всі, як треба, то біда не велика. А то... Ось днями зазираю під вагон. Два молокососи порпаються над апаратом. Під прогоничі забивають рубані шайби. Значить, прогоничі в апаратному кутникові іржаві, мутри від ключа не йдуть... Так вони під ці мутри — клини... Кажу я молокососам: Куди ж

ваша робота придатна. Вони вилупили на мене очі — Ну, зроби краще! .. Багато тут вас, командирів!

Не стерпів я. Привів до вагона механіка цеху.

— Гляньте, як працюють...

Механік узявся за хлопчаків: — Я вас і так, і сяк...

А вони сміються:

— Не дуже горлянку розкривай! .. Не дуже! Яка плата, така й робота. Попробуй зробити сам!

Механік на них склав акта. Написав і пішов. А мені один молодець кулака під ніс:

— Гаразд, ми з тобою поговоримо...

— А клиння з-під мутр так і не вийняли. Довелося самому рубати мутри та ставити нові прогоничі.

— Та бриґадирська справа така,— зідхає Пилип. — Я ось теж бригадир. Правда, бриґада в мене невелика, всього 3 чоловіка, а от згадалося — клей був рідкуватий, і всю ніч боліло серце, а інші, мабуть, спали, одкинувши ноги... Але, скажу тобі, случись у моїй бриґаді такі паршивці, як ти говориш, я б їх зразу ж за хвіст та на вітер.

— Пробував... Нічого не виходить... Та що молодь! .. Ось, Сонін! .. Робітник — не мені пара. Господар який! Два муровані будинки має, за старосту в церкві був. Працює він завжди у нас на ладнанні упряжі. Роботі цій навчати його не треба. Дивлюся якось, ніби крюк короткуватий ставить. Прикинув метром — так. Короткуватий. Кажу Соніну:

— Вирви й перевари! .. Не бачиш, що короткий? ..

— Молодий ще ти мене навчати,— відповідає він мені.— Ти забув, що твій батько працював у мене в бриґаді? Забув? А ти мені вказуєш...

— Прийомщик забракує,— говорю я, перевари краще.

— Забракує, тоді й переваримо. А тепер — відстань!

— А я певен: Сонін ніколи крюка не переварить. Вагони оглядають у дворі. Сонін туди не піде. Таскайся тоді цілу верству з крюком.

— Кричу Соніну: зміни крюк, зміни! .. Краще діло твоє буде! ..

— Сонін визвірився. Закричав: — Мені треба ставити ще 5 вагонів... Коли я встигну? Де форкопи? Де пружини?

— Я сплюнув, узявся за крюк сам. Зробив. Сонін дивиться на новий крюк, усміхається.

— Тепер добрий... Тепер не забракує.

А іноді виробляють ще й таке: править той чи той рейку на дверях, ударить кувалдою раз, другий,— не піддається. Горбата. Притисне тоді домкратом і знову кувалдою. А рейка візьми й трісни. Що робити? Міняти рейку треба! Знову клепати. Роботи стільки. Хлопець подивиться, подивиться, почухає потилицю та й вирішить: шпадлива на палець — та на щілину. Пилом притрусить і піде далі. Хіба встежиш за таким чортом? А вагон подадуть на ваги, прийомщик по рейці стукне молотком, от шпадливо рота й роззявить.

Приймальник грізно:

— А що це таке?

Ти дивишся на розколину й очам не віриш... А потім, пиши механікові цеху пояснення. Не спи цілу ніч.

Учора було ось таке: клепаю я піддоння. Дав одному клепати, а він автоматичним молотком орудувати не вміє, хоч і став за клепальника. Довелося показувати, вчити. Підбігає до мене гонець і кричить на вухо:

— Ідіть до механіка!

Кидаю все, йду. Виростаю семафором перед механіком. Механік на мене й не дивиться. Бурчить:

— Іди на ваги! Приймальник там на тебе чекає. Потім принеси мені пояснення...

А пояснення для нашого брата, це — голка в серце. До приймальника я не йшов, а летів. Він стоїть коло вагону ніби Іван Грозний. Тиче молотком у буферний брус і ріже мене без ножа:

— Це що таке?

Брус пофарбований. Буфери, крюки на ньому. Вагон честь честю. Навіть нумера набили. Придивляюся до бруса, коли під крюком щілина.

— Що б ти провалився!

— Бачиш? — запитує приймальник.

— Я мовчу. Очима їм щілину. Через неї доведеться ламати стіну. Треба ремонтувати вагон наново. Взяло мене зло. Повернувся й полетів до Забеліна. Він у нас працює на латках.

— Повилазило тобі, сякий, перетакий!..

Забелін вилупив на мене очі:

— Якого ти чорта?

Полетіли до бруса.

— Бачиш? — гукаю я.

Забелін тисне плечима:

— Ніби пропустить я не повинен... Адже за щілинами стежу я уважно.

— А це ж що?

— Мабуть, був я тоді вихідний...

— Що ти з чортом будеш робити. А вагон таки треба ламати. Писати пояснення мені також треба.

З гілля тополі знялися дві ворони. У вухах зашипіло, ніби прорвало клипак.

— Ось і гудок, — промовив Пилип і встав на ноги.

— Піду гляну, як там мій стіл.

Гордієнко до цеху не пішов. Попростував прямо на ваги. Учора затяглися збори до пізна й ніколи було перевірити роботу бриґади, а там напевне знову...

Вагони стояли вряд, ніби в крамниці на виставці. Свіжа фарба вилискувала на сонці. Вагони ніби всміхалися. Гордієнко глянув на буфери, на крюки, на стояки першого вагону.

— Ніби все як слід.

Далі він нагнувся. Пірнув під вагон, глянув на апарат.

— От прокляті душі! Клина в муфту не забили!..

Рука пірнула в карман і на чорній муфті лягла біла риска, масна й довга.

Від муфти на землю посипався білий пил. Гордієнко підняв голову вище. Кашкет торкнувся долівки, за комір, за спину поповзла шорстка, холодна пилюка.

— Ну, що ти їм скажеш? Прогоничів навіть в апаратний кутник не поставили...

Пірнув Гордієнко під другий вагон. Кинув погляд на осяницю — дірка. І на чорній осяниці сердито приліпився білий хрест. Над хрестом читав він молитву:

— Рвачі! Хулігани!.. Мітлою вигнати їх із заводу!

На третьому вагоні зламана пружина. І стакан, і пружина забіліли хрестами, вузькими, довгими, схожими на літеру „х".

До третього гудка Гордієнко оглянув усі свої вагони. У цех прийшов він із стиснутими кулаками і з поглядом ведмедя, сполоханого пострілами. Скликав усю бриґаду:

— Підіть, помилуйтеся із своєї роботи. За цю роботу вас усіх треба повішати!..

— Та, що там таке? Що?

— Піди, глянь... Побачиш, що.

Уся бриґада з 18 чоловіка помчала до вагонів, ніби на пожежу. Глянули на хрести. Заговорили:

— А він таки правий! Як хвостом не крути, а це вже шкідництво...

— Таке шкідництво щодня у вас, — кипів Гордієнко. У печінках воно в мене сидить. До чортової матері з бриґадирництвом вашим. Сухоти через вас скоро дістану.

— Ти не гарячися,— сказав Петров, групорг: не гарячися. До чого тут бриґадирництво. Тут за діло треба взятися уважніше. Годі церемонитися й няньчитися. Декому треба хвоста одрубати! Годі! Сьогодні скликаю групові збори! Ребром поставимо питання! Так, так, не смійтеся!

На стіні цехової контори наліпили велику об'яву: 25 листопада скликається групові збори дільниці № 2. Питання — про шкідників. Явка членів партії, кандидатів та комсомольців — і всіх позапартійних обов'язкова.

Об'яву написано великими друкованими літерами. Слово „шкідників" двічі підкреслено червоними рисками.

Заслухавши доповідь бриґадира Гордієнка групові збори дільниці № 2 ухвалили одноголосно: Нестеренка, Соніна, Забєліна й Копаєва, як зловмисних шкідників виробництва й робітничої кляси, видворити з заводу, негайно виключивши із спілки. Баранову, Майєру, Конькову оголосити сувору догану з попередженням.

СЕРГІЙ РОГОВИК Робітник заводу ДЕЗ

Мій мотор

Так буває на герці,
 буває в бою,
Коли вірять
 у силу,
 зброю.
Весь запал,
 всю щирість мою
Я віддав мойому
 мотору.
Коли
 посинішала
 дня
 грань
Востаннє луна
 відгукнулася гулко,
І з цеху
 підомний кран
Поніс дорогий
 мій дарунок.
Поїзди
 по Турксибу
 ідуть —
Вантажні
 скорі,
Вони в соняшну даль везуть
 мого
 мотора.
І я робітник,
 а не пророк із Мекки
Як мрію
 принесу
 сонце індустрії
Хай в кишлаках далеких
Горить мій труд
 зоріє!

БРОНІСЛАВ ЮНГ

„Зоря". Дніпропетровське

Крокуємо в соціялізм

В груди руд ударом заліз
Наближаємо соціялізм.
Над вогнем бесемерів,
Над димом домн,
Горить (не згорить!)
Перемог прапор;
Гримить мільйоном
Нових тонн
Наш металевий рапорт!
Кожна домна, комбайн, паровіз
Наближають соціялізм.
Вгинається степ —
Золотою вагою хліб —
Хліб колгоспів і СОЗ'ів.
Південь і Північ
Сполучає Турксиб
Залізним зв'язком паровозів!
Повз маловірів крізь криці блиск —
Наближаємо соціялізм.
Ліворуч, праворуч
По лівих і правих
Вдармо ударом бриґад.
Колон колонадою
Більшовицькі лави —
Єднають країну Рад.
Товаришу!
Шістнадцятий з'їзд!
В груди руд ударом заліз
Повз маловірів
Крізь криці блиск —
Невпинно крокуємо —
В соціялізм!

Інвалід

(УРИВОК)

Старий попростував до конторки. Дорогою розкидав усмішки й кивки знайомим та приятелям. А коли його ніхто не бачив — їв голодними очима знайоме оточення цеху. Радісним клекотом одгукувався в грудях гамір варстатів.

В конторці попросив Андреєва:

— Ну, я до тебе, Іване Петровичу. Зачини двері, щоб не зайшов хто.

Андреєв зачинив двері й присів до нього:

— Ти що, Дмитровичу, захорів кажуть з того, що в інваліди тебе призначили.

— Ти тільки слухай, Іване Петровичу, наговорять. Простудився трохи я от мене й знедужіло.

Андреєв здивувався з брехні старого, та не подав виду:

— Ну, а курорт як, поїдеш?

— Ні, не хочу. Я вже спочив. На роботу хочу.

Андреєв допитливо глянув на нього:

— Як же тобі можна робити, коли ти інвалід?

Соколов підвівся і тісно наблизився до Андреєва:

— То на папірці я інвалід, Іване Петровичу. А ти поклопочись — можна буде.

— Ні, Дмитровичу, не видумуй. Ніякі заходи не допоможуть, спочивай.

Старий не втримався і зашептав у саме вухо:

— А коли тягне мене, Іване Петровичу, коли сила є ще в мене. Не маєш ти права інвалідить мене.

Андреєв, знаючи причину й деталі хороби Соколова, злякався, щоб не вернувся напад і намагався заспокоїти токаря:

— Знаю я, милий, знаю. Важко тобі, та що робити?

Зауваживши, що й це не впливає на старого, пообіцяв:

— Поклопотати можна. Чого ні. Може що легеньке знайдемо тобі.

Старий помітно заспокоювався:

— Ну, ну, поклопочись, будь ласка. Чи ж можна без роботи. Я завтра прийду.

Андреєв тис йому руку:

— Приходь, Дмитровичу, приходь. Знайдемо щось.

Старий не пішов додому, а діждався гудка, що сповіщав перерву на обід. Коли цех спустів, він підійшов до свого варстата. Заздрісно розглядав розложений струмент нового токаря. Спробував повертіти держальця супорту. Держальця піддавались туго. Соколов нахилився, взяв мазильницю і почав заливати мазило в варстат.

— Занехаяв варстат, новий. Чи ж можна не мазати — затнеться не повернеш тоді,— шептали вицвілі губи старого.

Потім він зайшов до варстата з-заду і зняв з гітари накривку. Зубчатки купалися в бруді й металевій тирсі Токар узяв вузеньке залізко і ретельно вишкріб бруд:

— Тиждень тільки не був, а вже як запаскудили варстат, хитав сивою головою старий. Обмацавши з усіх боків варстат, підійшов до своеї шахви. Одчинивши її, він любовно перебирав струмент. Звертаючись до різців, наче вони були живі заздрив їм:

— Ви бач міцніші за мене. Затупитесь — погострити можна. Пощербитесь — наварити. А я от стерся, говорять, ніякі точила мене не візьмуть. Навіть такі тверді, як курорти.

— З ким це ти говориш?

Соколов розгублено повернувся. Позад нього стояв машиніст Куків. Старий швидко підвівся й переміг свою розгубленість:

— Та от струмент лічу. Здати треба буде.

— Ага. Авжеж треба. Тебе ж розжалували. В інвалідах тепер. Ну, нічого. Скоро і я, либонь, піду на спочинок. Щось часто недужію.

Токар не знайшов що відповісти і протяг:

— Та-к.

Саме тоді Андреєв сидів у кабінеті директора.

— Що робити з Соколовим? Мучиться старий. Захворів, коли довідався, що він інвалід. Сьогодні на завод приходив. Треба щось придумати йому. Жаль старого.

— Що я можу зробити? Придумайте щось. Я не проти.

— Я думаю в фабзавуч його можна. Кому різець нагострити, кому свердло вправити або варстат нарихтувати. Це все не важка робота. Саме по його силі.

— Ну, добре. Я згоден.

Соколов не діждався умовленого завтра, і довго тупцювався в сліпому заулку біля заводу.

Годин через дві після останніх гудків, у воротях заводу з'явився Андреєв.

Старий підійшов і, вдивляючись у нього, мовчки запитував.

— Добре, Дмитровичу, дуже добре вийшло.

Токар ближче підійшов до нього:

— Що добре?

— Будеш працювати з фабзайцями. Робота не важка і тільки чотири години на день.

Соколов зупинився. Потім повернувся і з нахиленою головою пішов у сліпий завулок.

Андреєв болісно подивився на зігнуту спину старого, скривився і теж поволі пішов вулицею.

Другого дня старий, трюхлим пнем стояв посеред вінка дзвінкоголосих, молодих фабзайців, і, дивлячись на токарний цех, журно прислухався до його гуркоту.

Не знати чого, зайшов Шінін, і знову хитро посміхнувся.

З новосіллям, Дмитровичу.

Соколов одвернувся.

Шінін кинув йому:

— Ти, Дмитровичу, як вовк ненажерний — усе в ліс поглядаєш.

М. ГОВОРУХА. „Комсомолія". Дніпропетровське

Залізо і бетон

(УРИВОК)

Іду, іду,
а кучері в'ються.
А дні —
квітками сміються,
А дні —
бетоном, залізом
Все вгору —
лізуть і лізуть...
По степах — пустелях
Залізні дороги
Ідуть з паровозом —
У село, в аул
Ой, скоро, скоро
Замовкнуть пороги,
Чую вже я
Дніпрельстану гул.
Іду, іду,
а кучері в'ються.
А дні
квітками сміються
А дні —
бетоном залізом...
Все вгору —
лізуть, лізуть...

МИКОЛА РЕШЕТНИК Робітник заводу Ж. Р., Луганське

Завод „Ж. Р."

Завод „Ж. Р."
на околиці міста,
підняв до неба
жерла труб.
Чути:
„кукушка"
повітря
розрізує свистом,
дим над дахами
розбігся,
як ртуть...
На цьому заводі
будують коні,
ті, що рейками —
„Харків - Москва"...
Ну, звичайно,
паром їх гонить.
колесами
ніч розрива.
В 32 - му році
число паротягів
зросте
з 13 - ти
на 30
щомісяця...
І підуть вони
і на шахти,
й на степ
димом
над полем повісяться...
На заводі
ударні бригади,
в кожному відділі
наша братва,
що духом
ніколи не пада,
будні
бере,
й паровим молотком
розбива!!!
Завод
на околиці
міститься
і видно із нього
„Велику Вергунку"
Росте...
і росте він
щороку,
щомісяця,
гукаючи
весело,
й лунко!!!
О 6 - й
гудок,
пів на 7 - му
робота!!!
8.000
голів на плечах,
лишивши позаду
ворота,
ідуть в корпуса
новий день
зустрічать.
З пів на 7 - ї
ходу верстатам
мотори дають
передачею ременів,
шківів...
І варстати
і люди
почнуть працювати,
невтомні,
веселі
й щасливі.
На кожній ділянці,
життя
і роботи,
Треба б
збільшити дні нам,
щоб сонце
до сьомого поту
кидало на землю
гаряче проміння...
Треба:
усунути брак
і прогули,
щоб нестримно росла
продуктивність труда,
щоб країна,
ще більш,
ніж учора.—

могутність почула.
Роботу давай нам,
давай нам
життя ! ! !
Радянський завод
працює уперто,
на околиці
міста „Луганськ“
Давай йому вугілля,
буде він
жертви,
не прохаючи дозволу
в нас...
На заводі
будують
залізні коні,
щоб забезпечити
ними
еС еР еС еР
Працює уперто
сьогодні
завод „Ж. Р.“.

Ранок

І. В. КАЛЯННІКОВ Робітник ХПЗ

Ніч схиляється на захід—
вже над містом зорі нижче,
вже над містом гасне місяць,
упливаючи за обрій.
В лісі перший птах ударив —
відгукнувся ліс росяний,
степ прокинувся врожайний
від комбайнового співу.
На заводі третя зміна
вже закінчує роботу,
випускає із вагранок
чавуну останню плавку. . .
По шляхах старих і сивих
від Полтави,— до Херсону,
від Херсону до Луганська
з хлібом йдуть червоні валки. . .
На заводі дзвін і стукіт —
голос праці і металю
щоб в світанок,— щоб по селах
трактори,
плуги,
комбайни. . .
На зелені, житні села
ллється голосом проміння,
І — високі урожаї
села шлють на клич заводів.
Я веселою ходою
йду робити в першу зміну
І на вулицях рум'яних
п'ю хороший свіжий простір.
Відкриваючи легені,
п'ю хороший свіжий простір
і туга ритмічна сила
наливає кров'ю м'язи.
Наливає кров'ю м'язи
щоб, схилившись над варстатом,
7 годин віддав роботі —
Дніпробуду,
рудням,
селам. . .
Вже гудить гудок останній . . .

„Дніпрельстан“ (уривок з поеми)

ДОНЧАК Робітник - ударник Дніпрельстану

Згинь, минуле! Факт, блищи!
Кіловат співа вночі!
Там, де синій степ дзвенів,
У сопілку грав і марив,
Де Махно і ночі й дні
Кров копитами місив,
Під розп'ятий сміх заграв;
Там, де вітер у гульбі
Трави крилами гойдав,
А Дніпро пороги бив,
Січі — ждав, лихих забав.—
Повінь зринула бурхлива—
І недокурком все згасло
В залізобетонній зливі.
Владар дав яскраві гасла:
В шлюзи! В гатку Дніпр! Гнуздай!
Хай електро край змереже!
Зводь життя нового вежі!
З надр свавільних скарб достань,—
Не вночі розрив - травою,
А машиною стальною,
Й динамічністю повстань...
Ленін так синам звелів.
Глянь,— стоїть він на горі;
З гранітових скель, незломний;
Стиснув міцно владні брови —
Стежить: всі бійці тверді?
І бригади робітничі,
Горном дмихають в змаганні.
Взять в чотири п'ятиріччя!
На природу — в штурм останній!
Сяй! Палай електробуде!
Велетенський Комбінате!
Лле бадьорість в наші груди
В бетонове, грізне свято:
— „Гей, індустріє! В наряд!
Дезертири, панікери,—
Геть із соняшних рядів!
Неутомний наш конвайер
В дні весняні полетів . . .

В. ЗАБІРЧЕНКО Робітник Торецького заводу

На весні

(УРИВОК)

Широко розташувався над Торцем двір великого металюргійного заводу. Димарі його густо поросли поміж залізом і п'явками вросли в небо. Деякі з них зараз теж викидають у повітря кубла чорного диму. Ледве здіймається він і, підхоплений вітром, пливе туди за річку, де зеленіє свіжою прозеленню степ.

Серед будівель старого виростало нове. Високі білі стіни нового прогоничевого заводу вже блищали на сонці, а поруч них росли нові, мов гриби з-під землі.

Іноді лунає гучне слово каменяра:

— Гей! Подавай!

І розіллється луною в кубах каміння та цегли.

— Цегли! — лунає то з одного боку, то з другого щоразу.

Зростають будівлі. По сходах, навантажені цеглою, підіймаються робітники. Важка ноша тисне плечі, міцно притискає до гнучких дощок, що жалібно риплять під важкими кроками.

Заревів гудок і радісно по-весняному відбився в цих нових стінах.

— Сні-і-і-і-і-да-а-а-ть! — луною обізвався його поклик і раптом змовк, захлинувшись від радощів весни.

Робота стає. Робітники сходять униз, а деякі примощуються на риштуванні й збираються снідати. Покотилися розмови просто, весело, як учора, позавчора. Бо — весна.

В. ЗАХАРЧЕНКО „Стапелі“, Миколаїв

Порт притиснула ніч

Синій вечір сіда в оксамитові води,
Над портом чорно-сизе заносить крило,
І ковта все пітьма. Тільки вітер холодний
Понад Бугом шипить, люто скигле зі зла.
В синяві чуть прозорій застигли похмурі
Судна, глухо гримлять якорами. Нема
Відпочинку в порту — і вантажників голос
Поглинає уривками ночі пітьма.
Паротяги з Донбасу, степів Криво-рогу
З ешельонами золота в порт кожен час
Прибувають. Метелять з зерна цілі дюни,
Гори руд, антрациту і крантами враз
Кораблі поглинають. Вогні електричні
Вгрузли глибоко в тьму. Морок звалюють з пліч
Ті вітри. Листопад сухо дме з-за лиману.
Порт притиснула ніч.

ЛЕСЬ НЕСМІЯН Робітник ДЕЗ

Сьогодні

Ген мріють стерні
по перелогах,
безмежні далі в мережі гін,
в чеканні ранки
на леза сталі,
на перший тракторів
загін.
Ось завтра прийде
на сонні груди
і леміша залишить слід...
Ой, як уразить!
чорні смуги
пов'ються буйно
по череслі.
Весняні стерні,
безмежні далі,
ширте востаннє
мережу гін.
Сьогодні плине
на човні весен
весняний тракторів
загін!

Д. НІЦЕНКО Робітник електромеханічного заводу

Лист шахтаря

(УРИВОК)

Лиш ми
Встановимо рекорди,
На карту, положивши світ,
Ми свій
Забили вже прорив
Ударом розмаху
Важкого
(І болі всі
У серці зникли)
Наш осередок
став за приклад
Всім шахтарям
Кривого Рогу.
Тепер у бій
За промфінплян,
Його нам цифра,
Наче прапор,
До днів нових
Лягає трапом,
Позбувшися
Ганебних плям,
Ми все,
Що мали, віддали
Своїй індустрії, країні,
Щоби гриміли
В далях синіх
Гіганти днів —
Заводи наші,
Щоб не охрип
Їх димний кашель
В добу
Напружених хвилин.
Ми чорну кров
Глибин похмурих
На допомогу
Шлем туди,
Де дишуть полум'яно дні
Загострені
Неначе фрези,
Де пара, стисла в казані,
Приводить в рух
Клейтони й Кейси.
Щоб п'ятирічки
Темп узять,
Збудить
Машинами колгоспи,
Щоби в чотири
Вкласти п'ять,
Йдучи
упевнено
і просто.

В. БІЛЕНКО Робітник прогоничного заводу

За прапор (УРИВОК)

На половину зменшився гамір. Перестали густи бесемери, прилипли крани до балок, не сміли рухатися без наказу людини, не розносили ливарі ковшів, сповнених крицею, не бризкали металем. Тільки робітники прибирали литво, розбивали сплави вивозили в купу браку. Вагранки не диміли жовто-червоним димом, не сипали іскор у посіріле небо. Лише в кінці цеху, на помості над ґенератором працювали десятеро мартенівців.

Два крани плавали над головами, дзвеніли молотки, брязкотіло залізо, а автогенна зварка своїм вереском глушила увесь гамір цеху, й здавалося, що шум цих деркачів розноситься на кілька кілометрів навкруги. Постоявши з годину в цеху й вийшовши звідти, важко було повірити зовнішній тиші. Йдеш і здається, що слідом іде людина з автогеном у руках і тріщить об залізо, вистукує щось дике, гучне.

Під цей гамір, брязкіт і вереск солов'їв-деркачів ремонтували варстата в механічному відділі вагонеткового цеху.

— За годину зробимо, — казали ударники.

— Ви й до завтра не скінчите, — підсміювалися вагонетники.

— Два чоловіки за годину варстата не зберуть, — дав довідочку майстер механічного, — а він у вас розібраний.

— Ми працюємо ударно й значить мусимо зробити за годину.

— Що, думаєте з чорної злізти?

Робітники зібралися біля варстату, заважали працювати.

— Станьте далі, товариші, ви ж заважаєте.

— Заїда? ..

— Не заїда, а заважаєте.

— Працюй, працюй. „Заважаєте". Ударникам ніхто не заважає.

— Та замовкніть, хлопці, а то вони скаженіти почнуть.

— Думають з чорної злізти, а на яку потраплять? На сіру чи на синю?

— Ви б ото краще працювали, ніж язиками ляскати. Задніх пасете.

— Го-го-го! — обізвалися передні. — Ми на чорній не сидимо, а от ви спробуйте злізти.

І під дощик глузливих жартів двоє хлопців, напружуючи всі сили, прагнули скінчити варстата якнайшвидше.

А зібравши на половину всі частини й побачивши, що годинник показує дванадцять без десяти, ударники, піднімаючи ваги, підставки шестерні тощо, не скаржилися один одному, що коле під боками.

Закручуючи останнього гвинта, один з них сказав:

— Хоч і підпарилися, зате замість двох годин зробили за одну. Двісті відсотків.

— Невже візьмемо прапора?

— Взяли! — була бадьора відповідь.

ЛІДІЯ АЗАРОВА **Токар Дружківського заводу**

Переможці (уривок)

Семен гостро змінився. Він працював мляво, ні з ким не балакав, тільки уперто дивився на варстат. Дивився на кожного ґвинтика, торкався кожної гаєчки, заглядав у всі відтулини. Токарі дивилися й дивувалися.

— Чи не збожеволів, бува, хлопець, — питали „старики", а молодь зуби щирила.

— Гей, Сеню, — гляди Америки не відкрий!

— Шуро, стережись, Сенька щось задумує, як би варстата не висадив у повітря.

Шура не раз пропонувала нового різця Семенові, але він категорично відмовився і з дня на день вивчав варстат. Нарешті він повеселішав. Відробивши одну зміну, він ішов до струментальні й там цілі години щось пиляв і майстрував,

— Сеню, ти часом не тєє? .. У тебе на горищі в порядкові? — спитав якось збентежений приятель його Ванька. — Кинь ти це діло... Зв'язався з тим місяцем білявим... Ну її під три чорти, кинь!

— Нічого, вона дівка добра, — усміхнувся Гришаков і поплескав товариша по плечі.

Ванька подивився розгублено й відійшов. Він вирішив остаточно, що приятель його з глузду зсунувся, і, йдучи додому, він увесь час думав, як би допомогти й урятувати його

— От відьма руда, звела хлопця, зовсім скрутився, а жаль — добрий був... І танцювати, й співати, і веселитися вмів, а тепер загинув нізащо. І на що ото баб на виробництво сунуть? На якого біса вони потрібні? От пропав хлопець!

Але Сенька ані скільки не почував себе за пропащого. Працюючи майже по дві зміни підряд, він повертався додому радий. Як і колись, свистів, горлав і поглядав на місяць.

— Зажди, зажди, білявий, — погрожував він кулаками, — ось ми ще себе покажемо.

Нарешті, одного ранку увесь цех захвилювався. Цікава новина: Гришаков прийшов на роботу з шухлядкою, а в ній ціля серія шестерень, шворенів, гайок і кілька міліметрованих кілець. Увесь цех збігся подивитись на дивину, а Семен, веселий, сидів навколюшках біля варстату, щось приганяв. Цілу зміну прововтузився він із варстатом, не обточивши жодної речі. А другого дня цех знов був збентежений. Біля Сеньчиного варстату товпилися начальник цеху, майстрі, робітники, представник від бюра допомоги робітничому винахідництву, а Семен погордий стояв біля варстату й тільки час від часу пересовував міліметровані кільця.

Лише за дві години він обточив двадцять букс. Винахід зробив величезне враження. Сенька працював, не вживаючи ні кронциркулів, ні шабльонів. А вся суть була в міліметрованих кільцях. Пересуне Сенька кільце, поставить на потрібні цифри й пускає варстата, й він автоматично виконує весь процес роботи з точністю до однієї десятої міліметра. А від того остружка збільшувалася чи зменшувалась. Виконавши один із процесів роботи, самоходи автоматично вимикалися.

Семен тріюмфував: його винахід запатентували й пообіцяли премію. Та він і без премії був, як кажуть, на сьомім небі. Він хотів підійти до Шурки, але чогось соромився, й зрештою вже за днів два не стерпів і, йдучи додому, підійшов до неї.

Розмова не клеїлась. Уже повертаючи додому, він раптом спитав:

— Шур... А де ввечері будеш?..

Вона здивовано подивилася, засміялась.

— Приходь на збори,— сказала й швидко звернула ліворуч.

Він довго дивився їй услід і здивовано подумав: „А Шурка ж у всьому винна. Коли б не почала вона змагання, не став би я винахідником".

Другого дня Сенька власними руками приганяв кільця до Шурчиного варстату. А в струментальній кипіла робота: робили спішно кільця й шестерні для всіх варстатів.

М. КРАВЧЕНКО **Робітник Тракторбуду Харків,**

„Ударні бриґади"

Сьогодні,
як вчора,
гудок
прогудів,
годинник
рахує
хвилини.
Сьогодні,
як вчора,
ми молоді
забули
натружені
спини.
Забули
утому
минулого
дня,
хоч тіло від
праці
щеміло,
та день
не пройшов
як не слід
навмання,
роботи
ніщо
не спинило.
Сьогодні,
як вчора,
праця
нас жде,
як вчора,
нас кличуть
машини.
Сьогодні,
як вчора,
дзвенить і гуде,
живими
істотами
уквітчані
стіни,
Сьогодні,
як вчора,
гуде
паротяг,
справляючи
дошки на
склади.
Сьогодні,
як вчора,
полощиться
стяг,
на ньому:
„Ударні
Бриґади".

В „Літрапорті“ взяли участь

СТАТТІ

Ціна 3 крб. (1)